

М. ГОРЬКИЙ
И ДЛ ЖЫЧНЫ

135-94 NCM

Map.

1-138

стр.	с
7	12
•	1
24	1
48	1
62	1
65	
102	1
•	
130	
131	
140	
142	
170	
173	
181	
189	
191	
275	
423	

ОПЕЧАТКЫВЛА

стр.	строка	пецәтлѣмѣ	лыдаш келеш
7	12 ўлыц	паряным	парняжым
.	11 "	шыкәл	шывшал
24	13 кўшыц	Гоподи	Господи
48	14 ўлыц	ѣшкѣ	ѣшке
62	12 кўшыц	юм	юк
65	"	ик	ит
102	10 ўлыц	сѣнлѣхәлжѣм	сѣнзәхалжым
"	3 "	юдым	годым
130	9 "	подполный	подпольный
131	8 "	кингәвләжѣ	кингәвләжѣ
140	15 "	тумялы	тумаялы
142	13 кўшыц	нумага	пумага
170	2 ўлыц	Смуглый	Смурый
173	6 "	покороны	покорны
181	8 "	охотницәвләжѣ	охоницәвләжѣ
189	13 "	поымла	поымла
191	11 кўшыц	пашатек	паштек
275	1 "	әжѣ	әвәжѣ
423	6 ўлыц	тучы	чучы

„Йал мычны“ М. Горький

Мар.

1-138

М. ГОРЬКИЙ

ЙӐЛ МЫЧНЫ

ав-
шӑ

дӑ-
б),
е-
м
й-

с-

-

к

1

МАРГОСИЗДАТЫН КЫРЫК-МАРЫ ФИЛИАЛ
Ковидемьянск 1940

I

Мбнь бнде йал мычны блем, халаштыш главный олицашты, „модный обувьдон“ торгейшы магазиньшты „мальчик“ шотеш служем.

Хозаэм мбньбн—изи, йбргешкы эдем; лицяжы тбдбн лудалгы-кбрән, шапкаланен шбцшы, пүвлäjы жаргывлă, сбнзăжы лярән вбд цбрән. Тбды мблăм слбпбйлă чучеш, дă, тидым палаш манын, мбнь гримасывлăм бштем: сбнзăэм кăрăлтем, тбрвем вочык шывшыл колтем...

— Лицяэдбм ит шывшедб, — олен, дă тб нуж-венок строгын тбды пелештă.

Техен мутный сбнзăвлă мбньбм ужын кердмăш яжола ак чуч мблăм, дă нбнб лачокок ужын кердмблăн бнябмлăат агыл, — кб палă, гримасывлăм бштбмемжбм хоза анят акат уж, цаклыкала веле?

— Келесбшбм, лицяэдбм ит шывшедб, — эчеят олен, кбжгы тбрвбвлăжы акат тăрвăнеп машинет, тбды пелештă.

— Кидедбм ит ыдыркалы, — пбжген попымы-жы пблбшышкем пыра. — Тбнь главный олицаш-

тѣш первоклассный магазинѣштѣ служит, тидѣм ашѣндәрәш келеш! Мальчик, статуѣ ганьы, ама са сага шалгышашлык...

Ма ылеш статуѣжы, мѣнь ам пәлѣ, дә кидем ыдыркалыдеәт ам керд: нинѣ когынек кѣнер-вурды якте якшар чѣнжевләдон дә лимвләдон леведәлт шѣнзѣнѣт, тырхашат акли—ыдыртыш нѣнѣм панежеш.

— Тонет тѣнь мам бѣштенәт? — кидѣшкем анжен, хоза ядыштеш.

Мѣнь шайыштам, тѣдѣ лудалгы ўпдон цаткыдын клеен шѣндѣмѣ йѣргешкѣ вуйжым ламая, дә обиднән попа:

— Шѣкшѣм погымаш—тидѣ кѣчен кашмы гѣцәт, шолышт бѣлѣмѣ гѣцәт худа.

Бѣшкѣмемѣм бѣшке когоәш ужмыла, мѣньжѣ попом:

— Шолыштмашат мѣньѣн ылын.

Тѣнәм тѣдѣ, коти лапавләжѣм пиштѣмлә, кок кидшѣге конторка вѣкѣ: пиштә, пушта сѣнзәвләжѣдон мѣньѣм оролен шѣндә дә пѣжгә:

— Ма-а? Кыце тенге шолыштынат?

Ма кыцелә ылын—мѣнь ынгылдарен пуәм.

— Ну, тидѣм пустякеш шотленә. А вот если тѣнь тиштѣ ботинкывләм әль оксам шолыштат, тѣнәм мѣнь тѣньѣм кого лимешкет тюрьмашкы пыртен шѣндем...

Тидѣм ладнанок тѣдѣ келесѣш, мѣнь лүдѣн колтышым дә әчеәт утла тѣдѣм шѣм яраты.

Хоза гыц пасна, магазинышты мѣньѣн шум-белем—Якон Саша торгеен, дѣ старшій приказчик—ловкій, пижедѣлѣш мастар, якшар лицѣн эдем. Саша кѣрѣн сюртукум, манишкым, галстукым, брюкѣм вѣкѣ лыктын чиѣн, чывань ылын дѣ, мѣньѣм акат цаклы машанет, каштын.

Тѣотям хоза докы мѣньѣм кандымыкы дѣ Саша мѣлѣм палшыжы, мѣньѣм тымдалтыжы, манын ядмыкы,—Саша лепкѣжѣм кыптырталы дѣ бѣшкѣмжѣм когоѣш ужын келесѣш:

— Анзыцок келесем—мѣньѣн шамакем колыштшы тидѣ!

Тѣотямжы кидшѣм вуешем пиштѣш, шѣѣмѣт ѣйѣлтен шѣндѣш.

— Колышт шамакшым,—манеш,—тѣдѣ игечѣжѣдонат дѣ должностьшыдонат тѣнь гыцет когорак ылеш...

Сашажы, сѣнзѣжѣм кѣрѣлтѣл, тымдымыла пелештѣш мѣлѣм:

— Тѣотят мам келесѣш, ѣшѣндѣрѣ!

Дѣ пѣтѣриш кечѣ гыцок мѣнь гыцем когорак ылмыжым тѣдѣ пѣлдѣртѣш тѣнгѣльѣ.

— Каширин, сѣнзѣѣдѣм ит кѣрѣкѣльѣ,—хоза тѣдѣлѣн попен.

— Мѣнь нимат уке,—вуйжым кымыкырак бѣштен, Сашажы отвечаен, дѣ хоза ѣйрлыде:

— Шѣѣдѣм ит ѣйѣкѣльѣ, нѣлѣш толшывлѣ кесеш тѣньѣм шотлен кердѣт...

Приказчик почтительны ѣйрѣкѣлен, хоза тѣр-

вѣжѣм вочык шывшеден, намысланен якшарген шѣцшѣ Саша прилавок шайык шѣлѣн.

Техень шаявлѣм яратыделама мѣнь, шука шамакышток мѣлѣм ынгылыдымы ылыныт, вескид йѣлмѣдон попымла веле южнамжы нѣнѣ чучыныт.

Нѣлѣш толшы ѣдрѣмѣш пырымыкы, хоза тѣшѣкок кидшѣм кѣшѣн гѣц лыктеш, усывлѣжѣм тѣкѣлѣлеш дѣ тагыце пиш пышкыдын йѣрѣлтен колта; йѣрѣлтѣмѣшеш лицѣжѣ мычкы пѣрѣнзѣквлѣ ѣртен кеѣт, дѣ слѣпѣй ганьы сѣнзѣвлѣжѣ седок кодыт—ак вашталтеп. Приказчик чѣмѣлт шагалеш, кѣнервурдывлѣжѣм покажы дервен цѣт пѣзѣрѣл шѣндѣ, а кид парнявлѣжѣ воздухышты кечѣт! Саша сѣнзѣжѣм потьке шиѣш—кѣргѣ сѣнзѣжѣм ѣнежѣ пѣлдѣртѣ; мѣнь амаса сага шалгем; цѣкыдеок кидем олен ыдыркалем дѣ выжалымыштым тѣшлем.

Приказчик нѣлѣш толшы ѣдрѣмѣш анзылан пылувѣтен шагалын, парнявлѣжѣм тагыце потикѣлѣ шагалтен шѣнденѣт, пашмакым ялеш висѣкѣлѣ. Тѣдѣн кидвлѣжѣ цѣтѣрѣт, ѣдрѣмѣшѣн ялым пыдыртен колтымаш гѣц лѣдеш машанет, парнявлѣжѣм тѣрвѣтѣлеш, а ѣдрѣмѣшѣн ялжы кѣжгѣ, таза, лач ѣлѣкѣлѣ логерѣн, пасе пулшан ямдарок.

Икѣнѣ тамахань ѣдрѣмѣш, монгыржым тѣрвѣтѣл дѣ ялжым олен чымедѣл, келесѣш:

— Ах, кыце тѣнь цѣгѣлтѣрет...

— Тиды вет—вежливость шотеш веле,—тыргыжланен дә талашен, приказчик ынгылдарен.

Нәләш толшы бдрәмәш дервен тенге пижедылмбжым анжаш пиш потикә ылы, дә, ваштыл колташ бнжы ли манын, мбнь амаса докыла сәрнәл шагалам. Тенге гбнят, тупын шалген тырхаш акли ылы, тамажы анят мбньбм седок тбшкб оролыктен,—приказчикбн приемвләжб пиш потикәлә ылыныт, тб нүжвецок эче ышышкем толын: мбнь бшкежы парнявләэм тенге вежливы шагалтыл дә йәлбн ялыш пашмаквләм тенге ловкан чиктбл соикток нигнамат тымень ам шокты лиэш.

Шыренок тенгеәт лиәлтбн: хоза прилавок шайылныш изи комнатыш кеен дә тбшкб Сашам сгыбрәл нәлбн; нәләш толшы бдрәмәш дон приказчик вәшә-вәшә кодыныт. Икәнә, якшар упән ик бдрәмәшбн ялеш кидшбм тбкнбктен колтышат, приказчик кым парянжым цбвештбмлә бштәлтбш дә нинбм шбкәл тб колтыш.

— Ах,—бдрәмәш шүләлтбш, — махань тбнь шалун ылат!

Тбдыжы шбргывләжбм авартал колтыш дә лелбн пелештбш:

— Мм-ух!

Тишәкен мбнь шбм тырхы, юкын ваштыл колтышым, дә ваштылмашеш кенвазаш бнжы ли манын, амаса кблеш кечәлтбм; амаса трүк пачылт кеш, мбнь амаса стьоклашкы вуйым шы-

ралтым,—стыокла пыдырген кеш. Приказчик ялжым ташкен, хоза шөртнѳѳн лелѳи шӳргӳшӳн парняжыдон вуем гѳц лочкен, Саша пѳлѳишем кѳрӳш путаен, а вадеш, токына кемѳнӳ годым, тѳдѳи строгы тымден мѳнѳѳм:

— Анжы вет, техень штукувлӳэт гишӳн тѳнѳѳм лыктын колтат! Ну, мам вара тѳштѳи ваштылашыжы монат?

Дӳ тѳшӳкок ынгылдарен пуш: нӳлӳш толшы бѳдрӳмӳшвлӳлӳн приказчик семеш толеш гѳнѳ — торгеймӳшӳт яжон кеӳ.

— Вот бѳдрӳмӳшлӳн пашмакшат, ӳнят, ак кел, а тѳдѳи приятнѳи приказчикѳм ужаш манынок магазинѳш толеш дӳ, анжет гѳнѳ, пашмаквлӳмӳт нӳлеш. А тѳнѳ нимаMAT ат ынгылы! Вот и тымды тѳнѳѳм...

Тишӳкен мѳнѳ шѳдешкѳм гань лин колтышым,—иктӳт мѳнѳѳм тымдыде, дӳ айыртемѳн—тидѳи.

Кухарка, соок ясы дӳ шѳдӳн бѳдрӳмӳш, ирок йѳде ик цӳш анзыц мѳнѳѳм кѳнѳѳлтен; мѳнѳ хозан, приказчикѳн, Сашан шаргагемвлӳм, ыр-гемѳм итрӳенӳм, самоварым шѳнденӳм, цилӳ камакавлӳэш ситӳлѳк пум намалынам, ӳтѳдерѳм мышкынам. Магазинѳш толмыкы, седѳрӳм бѳштѳлѳнӳм, пыракым ирѳктенӳм, чӳйѳм йӳмдѳленӳм, айырен кодымы товарым нӳлшѳвлӳлӳн томан йѳде намалыштынам, токы обедлӳн каштынам; мѳнѳ укеӳм годым амаса доны Саша

шалген дә, тидыҗы тдым унижайымла чучынат, тды шыдешкен дә вырсен мнынм:

— Мокис тыны! Вот и ровотайы тынь вердет...

Техень блымаш млам лелы дә скучна ылын, мнын вет самостоятельный блымашеш тымень шынзёнам, Кунавинын ошман олицавла воктен, Ока река сир мычкы, нырышты аль шыргышты ирок гыц йид якте каштынам. Папам уке, тангвлэмат уке—кундон попалтет? А блымашын тупыньла велжы седок сынзэшем кайын, дә тды тыргыжландарен мнынм.

Налаш толшы бдрэмашвлэ нима налтеок южнам кенит, техень годем кымытынат обижайалтынит. Хоза тырвы йыралтышыжым таен дә камандываен млам:

— Каширин, товарым цымырен пишты!

Дә шудалын:

— Вот, сасна, кыце пыргед кодыш! Скучна тоныжы шынзэш, вот магазинвлэ воктен и каштеш. Яра мнын ватем ат ыл,—масакум анжыктынем мнын тылат... *

Ватыжы тдын кукшынди, шим сынзэн, кого нерэн, хоза ваштареш ялжым ташкен дә слуга шотешок тдым саслен.

Шыреракынок лиалтын, налаш толшы знакомый бдрэмашым тагыцеок пурын провожают, тдылан кымал-кымал колтат, нбжга шамаквлэм анзылныжы попат, дә тды лактын веле кеа, паштекшы шудал, орландарен попен кодыт; тдым колышташ млам пиш лелын чучеш

ылыы—паштекшѣ олицѣшкѣ кыргыз лѣктем дѣ
тѣдѣм орландарен попымыштым ъдрѣмѣшлѣн
тагыцеок шайышт пумем шоѣш ылыы.

Эдемвлѣ вообще иктѣ-весѣштѣ гишѣн шайыц
худан попымым мѣнь пѣленѣм, дѣ нинѣштѣ вет
утлаок худан, хѣртѣмлѣ йѣлѣм попеныт, тѣгѣ
ѣньят нинѣм тамаханьок яжо ѣдемеш вуйта при-
наен дѣ нинѣм судьяѣш назначен. Йѣллѣн зави-
дуен, нигнамат иктѣмѣт нинѣ хвальдеделыт дѣ
каждый гишѣнок мам гѣнят пиш худам пѣленѣт.

Магазинѣш икѣнѣ ѣрвѣѣ ъдрѣмѣш толыы,
якшар шѣргѣн, сѣнзѣвлѣжѣ тыл-тьол кайын
колтат, меховой шим воротникѣн бархатный
ротондым чиѣн шѣнден,—воротник вѣлнѣ, та-
махань пиш яжо пеледѣш машанет, лицѣжѣ ка-
еш. Пулш вѣлецшѣ ротондым Сашан кидѣш
кыдаш шушат, тѣдѣ ѣчеѣт яжола чучын кол-
тыш: стройный кѣпшѣм кловойалгы-луды пар-
сындон цат шыпшыл шѣндѣмѣ, пѣлѣш мычаш-
тыжы брильянтвлѣ тѣолгыжит,—тѣдѣм анжен,
Василиса Прекрасныйым мѣнь ѣшѣндѣрѣшѣм
дѣ губернаторын вѣтеш веле тѣдѣм пиштѣшѣм.
Тѣдѣм айыртемѣн жеплен принимаевѣ,—тыл
лишнѣ кымыж пѣтѣрнѣлтеш машанет, тѣдѣн
йѣр пѣтѣрнѣлтѣт, любезный шамаквлѣм по-
палтен-попалтен колтат. Лач екшѣквлѣок, ма-
газин мычкы кымытын сѣрнѣлѣт; шкап стѣок-
лашты нѣнѣн ѣмѣлкѣштѣ кайын колта, йѣр-
вѣш цилѣ йыла, шыла дѣ теве-теве иктѣ-махань
у формышкы сѣрнѣлт кеѣ машанет.

Шергакан ик мыжыр ботинкым айырен, тйдь лактын веле кеш, хоза тырвыжыдон „цоп“ бьштальтыш да тагыце шишкалтымла пелештыш:

— С-сука..

— Актриса—молы нимат агыл,—тагыце мыскылымла приказчик келесальби.

Да лактын кешби йдрамашын любовниквлажби гишан, йумьжы гишан иканя-иктыштылан коктын шайышташ тынгялевби.

Обед паштек хоза магазин сагашы пасна кйдежеш амалаш вазы, а мьнь тй нужвец шортньын карманный цашьжым пачымат, механизмьшкьжы укусум патькалтарышым. Амален кйньблмькьжы, кидеш цашьм кычен магазиньш лакмьжым анжаш мьлам пиш приятны ылы. Лапаштыжы—цаш, а бшке орын колтен, мьбьмактылеш.

— Ма техеньби? Трук — цашем шершанг шьнзьин! Нигнамат перви тидь уке ылы—шершанг шьнзьин! Пуреш агыл тидь!..

Магазиньштат, тонат паша пиш шуку ылмашток мьлбьм седок скучья, да мьнь шьренок тумаен каштынам: мьньбьм тишец поктен колтышты манын, мам вьл бьштьмлэ?

Лыманг шьщшби выргеман эдемвлэ седок амаса тьнби эртят,—тагум колышым таят машанет, кьят, талашат, коропым тома гьц лыкмашкы поздаенйт вуйта да бнде паштек поктен шонешты. Пуалтемвлэм ташкен, имниешкьвлэ эртят. Магазин шайылныш цьркь вуйышты кьчьнь

цанг юк шакта — Великий пост; цанг юк сылы-
кын шәрлә, пйлышыш пыра дә вует гыц тәгу
кыпцыкдон шиәш машанет: карштараш ак карш-
тары, а ородыш кемй гань лият—когон кә-
нъисыр.

Икәнә, магазин кудвичышты токо плучаймы
товар ящиквләм пачедылмем годым, токем церкы
оролы толын шагальы, пыле покан тьотя, пыш-
кыды—шүкшы-савыцвлә гыц ёштымы ылеш
машанет, дә цилә шүкшы—вуйта пивлә тйдём
пырын, кышкед шынденйт.

— Тынъ, йымын әдем, мбләм ик мыжыр ка-
лошым шолыштшаш ылнежә, ә?—тйдё келесыш.

Мбнъ юкымат шым лык. Тйдё охыр ящик
вблән шынзё, омештәл колтыш, омештмжы
туре ышмажым крестяльбй дә—эчеят:

— Шолышт, ә?

— Шолышташ — акли! — мбнъ маньым.

— А йәлжбй шолыштытыш. Шонгым уважаялы-
ма!

Мбнъ йбргецем блбшы әдевлә ганьы тй-
дй ылте—пурыла, яжола мбләм чучын; кало-
шым тйдблән шолышт пуэм манын мбләм бня-
нбмжым мбнъ төрөк цаклышым, дә калошым
окня форточка вашт тйдблән пуаш согласай-
шым.

— Вот и яра,—сусун агыл, ладнанок тйдё
келесыш.—Ат алталы? Ну, ну, мбнъ ужам
уш—тынъ ат алталы...

Шаргагемән ялжыдон лывбргәлшы, начкы

лымым шӱркедӱл, минут нӱрбӱ юк лыктеок тӱдӱ шӱнзӱш, вара шунын трубкажым пижыктӱш да трӱкок мӱнбӱм лӱдӱктен колтыш:

— А тӱнбӱм мӱнбӱ алталышым гӱнбӱ? Кидешем калошым кычем, дӱ—хоза докы, тебе, манам, полтиникеш тидӱ гӱц нӱлӱнӱм. А? Калошыжы кок тӱнгӱ утлам стоя, а тӱнбӱ мӱлӱм полтиникеш пуӱнӱт! Канфет нӱлӱшет, ӱ?

Ик юкат уке, мӱнбӱ тьотя вӱкбӱ оролен шӱнденӱм, бӱштӱш сӱрбӱмжӱм тӱдӱ бӱштенӱт вуйта, а тӱдӱ седок ик ладын олен, ладнан попа, кембӱшкбӱжӱ анжен шӱнден дӱ кловоалгы шӱкшӱбӱм трубкажы гӱц лыктеш.

— А, шамак толшеш, тенге ли гӱнбӱ, хожа бӱшкеок, ӱнят, мӱнбӱм тымдалтен: ке, бӱрвезӱм пӱлен нӱл—шолы тӱдӱ ӱль агыл? Тӱнӱмжӱ ма лиӱш?

— Калошым мӱнбӱ ам пу тӱлӱт,—мӱнбӱ шӱдӱн келесӱшбӱм.

— Сӱренӱт гӱнбӱ, бӱнде уш путе ат керд!

Тӱдӱ кидем гӱц мӱнбӱм кычыш, токыжыла шыпшылыбы дӱ, уштӱ парняжыдон лепкӱэм чивал-чивал, тенгеок ладнан пакыла попа:

— Кыце вара йӱ тӱнбӱ тенге трӱкбӱшток—нӱ, нӱлок!?

— Тӱнбӱ бӱшкеок ядыц вет.

— Мӱнбӱ тамамат ядын кердӱм! Вот церкбӱм краваж шӱдем, тӱнбӱжӱ кравет, виднӱ? Эдемлӱн бӱнянӱш лиӱш ма? Эх, тӱнбӱ, ородишкӱ...

Дӱ, мӱнбӱм шӱкӱл колтышат, тӱдӱ кбӱнбӱльбӱ.

— Шолыштмы калош мбләм ак кел, мбнь барин ам ыл, калошым ам чи. Вет мбнь шутям веле бштбшбм... А техень проста ылметшбй гишән, Когечбй годым, мбнь тбньбм церкбй-вуйыш кузыктем, звоняш тбнгәләт, халам анжалат...

— Мбнь тбйтеок халам пәлем.

— Церкбй-вуйжы гбц яжорак вет...

Шаргагем нервләжбм лымышкы цикал-цикал, тбдбй церкбй огол шайык олен ашкедбй; мбньжбй, паштекшбй сылыкын анжен-анжен, лүдбйн туманәм: лачокок тидбй шутям веле бштбш, әль мбньббм проверәйәш манын, хозаок колтен ылын? Магазинбш кеәш мбләм лүдбш бнде.

Кудвичбш Саша кыргыж ләктбй дә сбгбрәл колтыш:

— Ма чортым вара тбнь мызымактылат?

Мбнь шбдешкен колтышым дә тбдбйн вбкбй әзбремдон шалалтылам.

Приказчик дон коктын хозаным шолыштмыштым нинбйнбм мбнь пәленәм: мыжыр ботинкбм әль туфльым камака трувашкы таят, вара, токы кембй годым, шокш кбргеш таен намал лыктыт. Тенге бштбмәш мбләмжбй яжола чучте дә мбньбм лүдбиктен—хозан крозымжым седок мбнь әшбндәренәм.

— Тбнь шолыштат?—Сашам мбнь ядым.

— Мбнь агыл, а старший приказчик,—тбдбй строгын ынгылдарен пуш,—мбньжбй палшем веле тбдблән. Тбдбй манеш—палшалты. Вот и

палшем, ат колышт гынь, тьды тама худамат мьлэм ыштен пуэн кердеш. Хозажы! Ну, тьды ышкеок перви приказчик ылын, тьды цилä ынгыла. А тынь юкедым веле ит лык!

Попымжы лошты, Саша тыгыр ваш анжен дэ старший приказчиклөк парнявлэжым тагыце йөнтөмлэ шагалтыл, галстукшым төрлөкәлен. Мьнь гыцем когорак ылмыжым дэ мьлэм властьшы улым тьды плоток мьлэм пәлдөртен, иктәмам шүдә моло гынят, кидшөм токемлэ виктен шөндә дэ вот-вот шөкәл колта машанет. Мьнь тьды гыц кукшөрәк дэ силанрак ылынам, дэ тенге гынят—кукшынди дэ ловкийок агыл, а тьды—тазарак, пышкыды, удон йөвөлтен шөндөмө ганьы. Сюртукдон дэ вөкө лыктын сәкәлтөмө брюкөдон тьды мьлэм важныйла дэ тамахань когоракла чучын, дэ тенге гынят, тьдын вөлнө тама анят приятный агыл дэ потикәлэ ылын. Кухаркам, техень ышләнжө статья бдрәмәшөм тьды пиш когон яратыде—сөзнә мычанжат ужын кердте; дэ ынгылашыжат акли ылын, махань бдрәмәш * тьды — тә пуры, тә шөдән.

— Свет вөлнө нима гыцәт утла шиәдәлмөм мьнь яратем,—йылышы гань шим сөзнәжөм когон кәрәлтен, ть бдрәмәш попен. — Ма шиәдәлмәш, соикток мьлэм: хоть әптәнвлэ шиәдәлөштө, хоть пивлэ, хоть мужиквлэ—соикток!

Кудвичөштө әптәнвлэ әль кәдөвлэ шиәдәлөт гынь, пәшәжымәт тьды прахен дэ таманярат

окня ваш юк лыктеок анжен шынзен. Вады ййде Саша дон когылянна тйдй попен:

— Ма вара тә, йрвезйвлә, такеш шынзедә— шиэдәлшәш хоть!

Саша тенге манмашеш шйдешкә:

— Мьнь тйләт, ородылан, йрвезй ам ыл, а второй приказчик ылам!

— Ну, тидйжым мьнь ам уж. Мьләнәм, кү йдрйм нәлте гьнь, йрвезй веле ылеш!

— Ороды, ороды кестен..

— Екшук ышан ылнежй, дә йымы тйдйм ак яраты.

Кухаркан поговоркывләжй Сашам айыртемьн когон шйдештәренйт, тйдй кухаркам йори аздарен, а тйдйжй, Саша докы тйрйнь анжен, попен:

— Эх тйнь, таракан, йымын ошибкә!

Таманяр гәнә Саша амалышы кухаркан лицәш сажым әль ваксым шйрен шйндәш, әль кйпцйкйшкйжй булакывләм керьн шйндәш, әль иктә-ма вес статья „шуткым“ бйштәш мьньйм йышкырен; мьньжй кухарка гьц лудйням, дә амалашыжат тйдй ладнан амалыде, плоток шижьн; шижеш, лампым чуктә, кроватешйжй шйнзеш дә тагыш лыкышкыла анжен шйнзә. Южнам тйдй токем камака вькй толын, шижтәрен мьньйм дә логер-пындаш юкдон попен:

— Лексе, тама-әнят мьньйн омем кошкен шйнзйн, тама гьц лудйш, тйнь хоть мьньдо-нем попалтай.

Ом-пыш лошток тамам-әнят мѣнь тѣдѣлән шайыштам, а тѣдѣ юкат уке шѣнзә дә олен ламайылеш. Бірен шѣщшѣ тѣдѣн кәпшѣ шѣштѣ дә ладын пышанла дә Ышкежәт тѣдѣ скоры колымла мѣләм чучын. А кү пәлә, седѣрәшкѣ лицән шыралтешәт, кѣзѣток, әнят, тѣдѣ кола. Лудмѣ ярелә мѣнь когоракын попом, дә тѣдѣ мѣньѣм цәрә:

— Шш! Сволочьвләәт шижѣт тебе, дә тѣнь мѣньѣн любовником ылат, манын тумаен кердѣт лиәш...

Мѣнь сагаэм соок тѣдѣ ик статья шѣнзен, изиш пѣгѣнәл, кид парнявләжѣм пылвуйвләжѣ лошкы керѣлеш дә пылвуйвләжѣдон нынѣм цат пѣзѣрәл шѣндә. Онгжы тѣдѣн ханга гань ляпцәкә, дә кѣжгѣ мѣнерѣн тыгыр вашок, шалдырген шѣщшѣ пецкә кѣшѣлвлә машанет, өрдѣжлувләжѣ пәлдѣрнәт. Таманяр веремә юк лыктеок шѣнзә дә трѣк пѣжгәлтә:

— Колышаш ылнежѣ хоть, тама әнят со кәньѣсѣр...

Аль тәгүм-әнят ядеш: *

— Вот ѣленәм — варажы?

— Амалок!—шаяэм кѣрѣн шуәнок тѣдѣ пелештә, тѣрләнәл шагалеш дә, лудын кайын, кухня пѣцкемѣшеш олен шылен кеә.

— Ведьма!—шайылыжы Саша тѣдѣм лѣмден.

Мѣньжѣ тѣдѣлән шүдем:

— А тѣнь ѣшләнжок теяге маншаш!

— Аль лүдәм машанет?

Дә тйшәкок лицәжым кыптыртал колта, манеш:

— Уке, бйшләнжок тенге ам ман! Кү пәлә, лачокшымок, анят, тйдьй ведьма ылеш...

Цилә вькок шьдьйн, чотеш пиштьдьймлә ачжымаштыжы, кухарка мьнььмәт пишок бжәләйде, — ирок куд цәшьйн ялем гьц шыпшыл колтаат, сасла:

— Ситә амалашет! Пум канды! Самоварым шьндьй! Турим итрәйьй!..

Тишәк Сашаат шижьйн колтадә йьнгьисә:

— Мам тьнь саслет? Хозалан келесем теке, амалашат акли...

Кошкен шьцшьй лулегьжым кухня мычкы мьнгеш-анеш чьнь кандышт, йьд вашт амалыдымашеш тьолгыжшы сьнзәжьйдон кухарка Саша докыла анжал колта:

— У, тьнь, йьмын ошибкә! Яра әргьйлыкеш токем нәлмьй ат ыл, мьнь тьнььйн пынедьйм кьрнем ылнежьй.

— Проклятьй бьдрәмәш,—Саша шудалын дә магазиньш кемәштьй мьнььым тьмден:—Мам гьнят бьштәш келеш, тьдьйм поктыл колтышты. Машон качкышыш санзалым йьвырт пиштәл миәш келеш,—цилә санзалан лимькьй, тьдьйм поктыл колтынештьй. А то крәсиньым пиштьшәш! Мам тьнь анжет, нимат ат бьштьй?

— А бьшкежьй?

Саша шьдьйн пелештен колта:

— Трус!

Кухарка мә анзылынаок колыш: самоварым лүлтәләш манын пүгынәльбѣ, дә трукок седѣрәшкѣ вален шѣнзѣ, онгжы гѣц тәгү шѣкәл колтыш машанет, вара олен йөрѣлт вазы, кидшѣм виктен шѣндѣш, а ышмажы гѣц вѣр йоген ләктѣ.

Тѣдѣ колымым коктынат мә төрок цаклышна, лүдѣн колтеннә, пелештенәт ана керд, икманяр веремә анжен шалгышна. Тѣмѣкѣ, Саша кухня гѣц пиш чѣнь төргештен кыргыж ләктѣн кеш, мѣньжѣ тамам ыштымлә—ам пәлѣ, окня сага, сотешрәк, пѣзѣрген тѣ шагальым. Хоза толы, колыш кәп сага седѣрәш каклянен шѣнзѣ, кухаркан лицәжѣм кычал анжыш дә келесѣш:

— Действительны, колен... Ма вара техеньбѣ?

Дә кухня лыкышкы, Никола Чудотворецдѣн изи иконлан ыдылаш тѣнгәльбѣ, ыдыл ситәрѣшәт, сеньѣкѣшкѣлә чѣнь сѣгѣрәл колтыш:

— Ке, Каширин, полицилән об'являйбѣ!

Полицейский толы, * кухняшты икманяры токтымактыл шалгыш, „на чай“ получайыш дә кен колтыш, вара әче толы, дә сагажы—ломовой извозчик; нѣнѣ коктын кухаркам кычевѣ—иктѣжѣ ял гѣц, весѣжѣ вуй гѣц—дә олицәшкѣ намал нәнгевѣ. Сеньѣк гѣц хоза-вәтѣ вуйжым кайыктальы дә мѣләм сѣгѣрәл колтыш:

— Седѣрәм мышкын лык!

А хоза келесѣш:

— Яра эче, вадеш колен...

Вадеш колымжы малын яжорак, мбнь шым ынгылы. Амалаш вацмына годым Саша мблэм утлаок смирянн келесыш:

— Лампым ит йорты!

— Лудат?

Тбды вуйжым одеялдон пбрден шбндбш дб шуку веремб юк лыктеок киш. Йыд тыр ылы, тамам колышт шбнден дб тамам выча машанет, а мблэмжб чучын—теве-теве цангым севбл колтат, дб халашты цилбн трук кыргызталаш тбрвбнбт, когон лудбн шбцшбвлб саслаш, тборгыжаш тбнгблбт.

Саша одеял лбвбц нержбм изиш кайзыкталы дб олен пелештбш:

— Давай, камака вблбн иквбреш вазына!

— Камака вблнб шокшы.

Изиш либт, тбды эче келесыш:

-- Кыце вет тбды—икбнбштб, б? Вот и ведьма... Нигыцебт амален кен ам керд...

— Мбнбт ам керд.

Тбды покойниквлб гишбн шайышташ тбнгблыб, кыце нбнбб, вуйта, мыгилб гбц йыдпелбн лбктбт, хала мычкы, бблбм вбрбштбштб, роднбшты доны каштыт.

— Покойниквлб халам веле бшбндбрбт,— тбды олен попа,—а блицбвлбм, томам моло ак бшбндбреп уш...

Утла дб утла тыр дб вуйта пбцкембшрбк либш тбнгблыб. Саша вуйжым лулталыб дб яды:

— МЫНЬЫН ШҮНДЫКЕМ АНА АНЖАЛ?

Мам тЫдЫ шҮНДЫКЫШКЫЖЫ тая, шукердшен мЫнь пАлАш цацен каштынам. ШҮНДЫКШЫМ сраленок тЫдЫ урден, пачашыжат тагыце анят айыртемЫнок йойланен пачын, мЫнь шҮНДЫКЫШКЫЖЫ анжалнем моло гЫнь, пачкатан ядын:

— Ну, ма тЫлАт келеш? Ну?

ШҮНДЫКШЫМ анжалаш согласаймыкем, тЫдЫ амалым вАрЫШТЫЖЫ ял постарен шЫнЗЫ, дА, бИнде уш приказывайымла, шҮНДЫКШЫМ амалым вАрЫШКЫЖЫ, ялжы докы лҮЛТЕН шЫндАш мЫлАм шҮдЫш. ШҮНДЫК сравачым пачмы ключшы плоток тИдЫн кайтанышты, онгыштыш изи хрестЫ сага кечен каштын. ПЫцкемЫш кухня лыквлАм анжалат, тЫдЫ лепкАжЫм тагыце потикАлА кыптыртал шЫндЫш, сравачым пачы, шҮНДЫК левАшЫМ бИфЫлАльЫ, вуйта шокшы тЫдЫ ылын, вара лҮлтАльЫ тЫдЫм дА икманяр мыжыр тыгыр-ялашым лыктын пиштЫш.

ШҮНДЫКШЫ аптечныйй коробквлАдон, сакой йиш чАй пумага вЫдЫлтЫшвлАдон, вакса гЫц дА консервы гЫц кодшы охыр АТывлАдон пеле якте темен шЫндЫмЫ.

— Ма тИдЫ?—мЫнь ядын.

— А ужат теве..

ТЫдЫ шҮНДЫКШЫМ кок ялжыдон элтАлен шЫндЫш, вЫкЫЖЫ пугЫнАльЫ дА олен мыраш тЫнгАльЫ:

— Царю небесный..

МЫнь мадышвлАм ужаш шаненАм ылыы: ма-

дышвлӓэм нигнамат мб́ньб́н ылтелыт, в́лещ анжен н́нб́м яратыдымла м́нь кайынам, а ќргыштемж́ мадыш улан б́рвезб́влӓн поток завидуенӓм. Техень толкан когоракла кайшы б́рвезб́н—Сашанат мадышвлӓ улы, м́лӓм яжола чучы; б́шкеж́ т́дб́, м́нь ѓцем намысланен, н́нб́м тайыкален урден хоть, но т́дб́н намысланымжы м́лӓм понятный ылын.

Ик коробкам пачын шушат, т́шещ стьокладымы с́нзӓлыкым т́дб́ лыкты, нер в́лӓнж́ пижыкт́ш, дӓ, в́кемлӓ строгын анжен, келе-с́ш:

— Стьоклавлӓж́ уке—тид́ ничего, тид́ техень с́нзӓлык уш.

— Кадай, м́нят анжалам!—м́нь маньым.

— Т́лӓт тид́ ак яры. Тид́ п́цкемб́ш с́нзӓн эдемлӓн, а т́ньб́н тамахань ӓнят соталгы с́нзӓвлӓ,—т́дб́ об'ясняен пуш, по-хозяйски кичкб́жӓл колтыш, дӓ т́шӓкок кухня йб́р ше-лӓнӓл анжал ш́ндб́ш.

Ваксы ӓт́шт́ сакой йиш полдышвлӓ киӓнб́т,—б́шкб́мж́м б́шке когоч ужмыла т́дб́ ынгылдарен пуш:

— Цилӓ тид́м ӓлицӓ воктен м́нь погенӓм! Б́шке. Кымлы ш́мб́т уш...

Кымшы ӓт́шт́ ӓлицӓшток погымы тойын кого булавкывлӓ киӓнб́т, вара—кем-кавал таганвлӓ, т́гӓнен ш́цшб́влӓ, кб́рб́н кешб́влӓ дӓ целавлӓӓт улы, пашмак дон туфлы пражкывлӓ; тойын амаса кыл, пыдырген кешб́ ӓнгӓлт́ш-

панды вуй, бидрәмәш шерге, „Сонник и Оракул“ книжкә дә шуку тѣ постолок ценностян молы предметвлә.

Тряпкывлә дон лувләм погымаштем ик тѣлзѣштѣ лу пай большы техень пустяковый предметвләм мѣнь поген ситәрѣнем. Сашан товарижым анжен, бѣшкежәт тѣдѣ мѣләм бѣжәлѣн чучын колтыш,—мѣнбѣ мам-гѣнят утларак яжом ужем ылын. А бѣшкежѣ тѣдѣ каждый штучкым тагыцеок тѣшлен анжылтеш, яратен ниәлтѣлеш, кѣжгѣ тѣрвѣвләжѣм шагалтен шѣнден, вѣлвәл сѣнзәвләжѣ тагыце пышкыдын, шытырланымла анжат, дә сѣнзәлыкшы веле тѣдѣн бѣрвезѣ лицәжѣм потикәлә кайыктен.

— Малан тидѣ керәл тѣләт?

Тѣдѣ стьокладымы сѣнзәлыкшы ваш выртеш мѣнь вѣкем анжалы дә вѣцкѣж юкын келесѣш:

— Келеш гѣнь, мам-гѣнят мѣнь подарем тѣләт!

— Уке, ак кел,—мѣнь маньым.

Тѣдѣн богатствыжы вѣкѣ тенге чотеш пиштѣдѣмлә анжыем гишән тѣдѣ обижәйәлтмѣ ганын лин колтыш, минут нәрѣ юк лыктеок шѣнзѣш дә вара олен маньы:

— Кычы плотенцѣм, цилә тидѣм бѣштѣл шѣнденә, а то праканг шѣнзѣнѣт...

Цилә хәдѣрвләм бѣштѣл мѣнгешок шѣндѣкѣш оптен шѣндѣмѣкѣ, тѣдѣ амалым вәрѣшкѣжѣ стенишкѣлә лицән пырен вазы. Тунѣ

юр пырыш, леваш гыц вѣд патька, окняшкы мардеж лывша.

Стеняшкыла̄ лицан̄ киэнок, Саша мѣлам̄ келесыш:

— Тырлы теве, садышты изиш кукшырак лиэшät, мѣнь тѣлат̄ икмахатым̄ тѣштѣ анжыктем—цудейäшät вәр лиэш!

Мѣнь юкымат шѣм̄ лык, амалаш вазым.

Икманяр секунда веле эртѣш, тѣдѣ трѣк кѣньбѣл̄ шѣнзѣ, кок кидшѣдонат̄ стенам̄ ыдыркалаш тѣнгальбѣ дä, лүдмѣжѣм̄ пишок раскыдын пälдѣртен, попалтен колтыш:

— Лүдäm̄ мѣнь.. Гоподи, лүдäm̄! Господи помилуй! Ма вара техеньѣ?..

Тишäk̄ мѣнят̄ пиш когон̄ лүдѣн̄ колтышым̄: мѣлам̄ чучеш—кудвичѣ окня доны, лепкäжѣм̄ окня стѣоклашкы тѣкѣлен̄ шѣнденäт, токемlǟ тупын, бѣлѣмжѣ годым̄ кудвичѣштѣ äптänвлǟ шиэдäлмѣм̄ анжымла, кухарка вуйта анжен шалга.

Саша юкын̄ мägѣрǟ, стенам̄ ыдыркала, чы-медѣлеш. Мѣнь олен̄ кѣньбѣлѣм̄ дǟ ял парня мычан, тышол вѣлнѣ вуйта ашкедäm̄, öрдѣжѣш̄ нигышкат̄ ам̄ анжал, кухня мыч ашкед̄ эртѣшѣм̄ дǟ Саша сага пырен вазым.

Ситäлыкок̄ мägѣрен̄ шѣнденnäät, вара коктынат̄ амален̄ кенnǟ.

Ти случай̄ паштек̄ икманяр̄ кечѣштѣ тамахань̄ празнык̄ ылын, торгеенnǟ кечѣвäl̄ якте, обедä-

еннә тонна, дә обед паштек хозавлә кәнәлтәш
вацмыкы, Саша йывырт келесѝш мѝләм:

— Кенә!

Мѝнь тѝрок цаклышым—Саша икмахатышым
анжыктынежѝ.

Садыш ләкнә.

Ангѝсыр вәрѝштѝ, кок тома лошты, луцкы
нәрѝ шукердшѝ пистѝвлә шалгат, кѝжгѝ пү-
шәнгѝ стволвлә регенялт шѝнзѝнѝт, мычкышты
жар ватка шѝнзен кеә машанет, цәрә укшвлә
шәрлен шѝнзѝнѝт, колышы гань ылыт. Пистѝ
вуйышты карак пѝжәш иктәт уке. Пүшәнгѝвлә
мыгиләштѝш памятниквлә гань шалгат. Пистѝ-
влә гѝц пасна садышты молы нимат уке—тѝш-
кәйт, сирем трапаат; ялгорнывлә мычкы земля
чугун ганьы шимѝ, когон тагыртен шѝндѝмѝ;
ѝрдѝжѝштѝ, имешѝ бѝлѝштәш логѝц кайшы
земляжәт кыпен шѝнзѝн, шѝнзѝш вѝд нарен
шѝнзѝн машанет.

Саша огол шайык, ѝлицә велнѝш завор докы
сәрнәл эртѝш, пистѝ лѝвәлән шагальы дә, сѝн-
зәжѝм кәрәлтен, пашкуды томан пѝцәлгѝ окня-
вләшкѝ анжалы. Каклянен шѝнзѝ дә бѝлѝш-
тәш арам шәргәл шуш,—тѝштѝ кѝжгѝ пушәнгѝ
важ дә сагажок, келгѝн цикәл пиштѝмѝ, кок
кѝрпѝц кайын колтевѝ. Тѝдѝ кѝрпѝцвләм
лүлтәльѝ,—кѝрпѝцвлә лѝвәлнѝ кѝртни листѝ
лаштык ылын, листѝ лѝвәлнѝжѝ—нѝл оголан
ханга лаштык; пачешѝжѝ мѝнь кого ыражым
ужын колтышым, ыражшы важ лѝвәкѝ кеә.

тьолгыжыт. Нерёшкем сарта шёштё пыш, пре-
йёш пыш дё земля пыш сепнё, сёинзёштем та-
ма ёнят тыгыдемден шёндёймё шанавёл ганьы
валгалтеш, тёргештёлеш. Цилё тидё мёньём
когон цудейёктен колтыш дё лудмёшемёт мё-
ньём ямы.

— Яжо?—Саша яды.

— Малан тидё?

— Часовня,—тёдё ынгылдара.—Лач тёхе-
нёк вет?

— Ам пёлы.

— Оравижё—покойник! Ку пёлэ, ёнят, мошцы
ёче тишец лиёш, вет оравижё виноватдеск стра-
даен ямшы мученик ылеш...

— Тёнь тёдём колышым монат?

— Агыл—тёдё сарайыш чонгештен пырен,
а мёнь калпакемдон тёдём левед шёнденём дё
пёзёртен пуштынам.

— Малын?

— Такок...

Тёдё мёньём сёинзёшкем анжалы дё ёчёт
яды:

— Яжо?

— Яжо агыл!

Вара тёдё йёмёшкёлэ пугёнёлё, ханга лаш-
тыкдон дё вара кёртни листёдон йёлерак ле-
вед шёндёш, кёрпёцвлём тошты вёрёшкёшток
пиштёш, ял вёк кёньёлё дё, пылвуйвлёжём
пачкен, строгын яды:

— Мажы тиштё тёлёт ак яры?

— Оравижы ыжъл.

Сынзайым акат тэрвэты, тэды вэкем оро-
лен шындыш, вара онгем гыц шыкъл колтыш
дэ чэнь попа:

— Ороды! Мэньынлэн завидуетат, тэнь тен-
ге манат! А ышкыметшын, Канатный олицэштэ
ылымет годым, садыштет тилеу яжо ылын ма-
шанет?

Мэнь ышкыметэин беседкем ашындырышым
дэ пыток келесышым:

— Конечно, яжорак!

Саша сюртучокшым кыдаш шуш дэ. рокыш
шуэн колтыш, тыгыр шокшыжым кэргэлтен
шындыш, лапашкыжы шывэлэлыи дэ келесыш:

— Тенге гэнь, давай шиедэлэш!

Мэньын шиедэлмем шоте, мэньым скучна
лаксыртен, шумбелемын шыдешкен шыцшы ли-
цэшкыжы анжалмемат ак шо.

Трүк тэды токемла тэргештен вазы, вуйжы-
дон онгышкем шыралты, мэньым ял вэлеу кен-
вазыш, вэланем күзен шынзы дэ сыгэрэл кол-
тыш:

— Блэш шанет, колаш шанет?

Мэньжы тэды гыц силанрак ылам дэ когон
шыдешкен колтенэм; ик минутышты, кидшым
виктен пиштен, кымыкат уш тэды киэ дэ кич-
кыжеш. Мэнь шеклэнен колтенэм, кэньылытэнем
тэдым, а тэды кидке, ялге раведылеш, пуше
веле мэньым лудыкта. Тэнам мэнь ордэжыш

кен шагальым, мам бiштiмлi, бiшкейт ам пiлбi, а тiдбi вуйжым лiлтiлiлбi дi попа:

— Ну, кердiц? Вот тенге хоза ужмешкiи ки-эм, ужмыкыжы—тiнъ вiкет келесем, дi вара тiнъбiм поктен колтат!

Тiдбi шудалын, крозен, тiшiкен мiнят шбидешкен колтышым, йiмжбi докы шыралтым, кiрпiцвлiм лыктым, оравиiн коропым завор гач блицiшкбi мырыктышым, йiм кiргбiм цилi пиргед шbндiшбiм дi остаткаешбiжбi ташкен ижбi шbндiшбiм.

— Теве тiлiт—ужыц?—манам.

Тенгелi зораен шумашкем Сашан отношенижбi тамахань iнят странный лiктb: рок вbлнбi шbнзбiмiштiжбi, ышмажым изиш кiрiлтен, юк лыктеок тiдбi паштекем оролен шbнзi; а делама пiтiрбiмбiкем, тiдбi олен кbнъбiлбi, вbлецшbи пыракым пачкалтыш, сюртукшым пулшешбiжбi шынгалы дi ладнан, тагыце лiдбiшлi келесiш:

— Ма лиеш, ужат бiнде тева, изиш веле тырхал! Цилi тидбiм мbнъ тiлiт йори бiштенiм ылы вет, тидбi—колдовство! Попазышыц!..

Тенге манмашеш мbнъ пиш когон шеклiнен колтышым, вbкем тiгi уштb вbдбiм вуйта оптал шbндiш. А тiдбi, шайыкыжат бiш анжал, ашкедбi; техень ладна ылмыжыдон пуше веле мbнъбiм лiдбiктен кодыш.

Иргодымок ти хала гbц, хоза дорц, Саша дорц, тiдбiн колдовствожы гbц дi кiнъбiсбiр, ороды ти бiлbмiш гbц мbнъ шbлiш решbшбiм.

Иргодым ирок, угбц тәрлбмб кухарка мбн-
нбм шижтәрбшәт, сьгбрәл колтыш:

— Батюшки! Лицәәтшб ма вара лин шьн-
збн?...

„Колдовствоәт тбнгәләлтәт, виднб“,—ышыш-
кем төрок толы.

Кухарка утлаок когон ваштылынат, мбнят
йбрәлтен колтышым, тьгбржб ваш анжалым,
дә ма ямшаш: лицәәм сажыдон кымдыкеш шьн-
рен шбндбмб

— Саша тенге бштен?

— А кү бне!—кухарка ваштыл-ваштыл попа.

Мбнь ботинкывләм итрайәш тбнгәльбм, дә
ботинкбш кидем цикальбм веле,—параяшкем
булавка шыралты.

„Теве колдовствоәт!“—әчеәт ышышкем толы.

Шаргагем йбде, көргеш Саша булавкывләм
дә имвләм слаен шбнден, кидем цикаләм веле,—
нбнб лапзшкем шыралтыт. Тьмбкб ик карка
уштб вбдбм мбнь кашталым дә амален кишб
колдунын вуйыш йөрәльбм, тьдбжб амалыде
ылын—амалымла веле кайын.

Тенге гбнят мбнь худан бшкбмембм чув-
стыенәм: оравиән короп седок сьнзәәшем кай-
мыла чучын, каклянен шбцшб парнян луды ял-
вләжбм шагалтен шбнден, шбштб гань сары
нержб бжәлбн күшкылә шалга, а йбрвәш—
сакой йиш тылипвлә тытыштымы тьолгыжит,
шанавбл шагалнежб машанет, дә ак керд. Ко-

ропшы шӑрлӑ вуйта, орави кӑчвлӑ кушкыт,
Ыльж-Ыльж, кӑшкыла шыпшылтыт.

Шылаш тӑй ваднок мӑнӑ решенӑм ылы да
обед анзыц керосинкеш лемӑм ливӑктымем го-
дым, тамам когон тумачен шӑнденӑмӑт, лемем
шолаш тӑнгӑлын, мӑнӑ тыл йӑртӑш шыралтым,
лем ӑтӑй кидӑшкеш йӑрӑлт кеш, кидем йылатен
колтыш, да мӑнӑм больницӑшкӑй нӑнгевӑй.

Больницӑштӑш ылымӑшым лелӑй, худа омын-
ла веле ӑшӑндӑрем; саралгыдон чиӑлтӑмӑй кӑй-
дежӑштӑй мешӑк постол саванан луды да ош
фигурывлӑ каштыт, могомактылыт, кыдыжы ох-
лат, кок костыль-пандеш тӑкылаӑлт, усы гань
сӑнзӑхал пынан ик кужы ӑдем каштеш, кого
шим пандашыжым цӑйтӑртӑ да тагыце шишкал-
тен могомактылеш:

— Ӓрхерелӑн соикток сирен колтем!

Койкавлӑ коропла веле чучыт, ясы ӑдемвлӑ,
колышы оравивлӑ машанет, нерӑн кӑшкыла ки-
ӑт. Сарыдон чиӑлтен шӑндымӑй стенивлӑ кӑчӑ-
йӑйӑйт машанет; потолокат, парусла ыфӑлаӑлт,
ӑлкыла ӑйӑнен шӑцмӑла чучеш, седӑрӑ тӑрвӑ-
нӑлеш вуйта да койкавлӑмӑт тӑрвӑтӑ; цӑлажок
тиштӑй ынян агылла да лӑдышлӑ чучеш, а окня
тӑны, розгывлӑ машанет, пушӑнгӑй укшвлӑ ка-
йыт, да тӑгӑ нӑнӑм цӑйтӑртӑ.

Амасашты якшаргы, ыцкыж, покойник пос-
тол ӑдем тыктымактыл шалга, мытык кидвлӑжӑй-
дон саванжым шыпшыл-шыпшыл колта да ыц-
кыж юкын сасла:

— Ородыш кешйвлӓ мӓлӓм ак келеп!

А костыль-панданэ дем тӓдӓн вуешӓжӓ сасла:

— Архе-ре-лӓн...

Больницӓштӓ эдемвлӓм морат манмым тьотям гӓц, папам гӓц дӓ йӓл гӓцӓт шуку гӓнӓ мӓнӓ колынам, дӓ ышкӓмемӓм ышке ынде ямшеш шотленӓм.

Токем сӓнзӓлыкан ыдрамӓш толын шагальы, тӓдӓт саваным чиэн, вуем донышы шим хангаэш ош пордон тамам сирӓлтӓш, — ош поржы пыдырген кеш, пыдыргывлӓжӓ вуйышкем вилӓн кевӓ.

— Лӓмет кыце? — тӓдӓ ыды.

— Нигыцеӓт агыл.

— Кыце тенге? Вет махань гӓнӓт лӓмет улы?

— Уке.

— Ит ородыланы, а то розгыдон лывшен пуат!

Розгыдон лыпшен пушашлыкым тидӓн яктеок мӓнӓ яжон шижӓнӓм, седӓндонок тӓдӓлӓн шӓмӓт отвечӓйӓ. Котилӓ, фр-р-р тӓдӓ ыштӓлтӓш, дӓ котилӓок, олен кен колтыш.

Кок лампым чӓктевӓ, нӓнӓн саралгы тылсотышты потолок лӓвӓлӓн кечӓлтевӓ, кечӓт дӓ пытькат — ямден кодымы тӓгӓн сӓнзӓвлӓ иктӓвесӓштӓ докы лишемнештӓ машанет.

Лыкышты тӓгӓ пелештӓш:

— Давай картла мадына!

— Кыце вара мӓнӓ кидте мадам?

— Э, лачок вет, кидетым тынъынным пйчккын-
нйт!

Мынъ тйшакко тумаялым: теве, картла ма-
дынат, әдемьн кидшымат пйчккын шуэнйт. А
мынъым теве, мутен пушмешкышты, мам йштй-
нешты въл?

Йылыш кидем пиш когон каршта, тәгү лу-
вләжымат тйшеу лыктеш машанет. Лүдйн шйц-
мәшеш дә карштымәшеш мынъ олен мәгьрәл
колтышым, дә сьнзәвйдьм йнжйшты ужеп ма-
нын, сьнзәәмат кымен шьндйшым. Тенге гьй-
нят, сьнзәвйд седок сьнзә комдышым шькә,
ләктеш дә пйлыштынг мычкы йога, пйлышйш-
кем пыра.

Йыд ли, әдемвлә цилән койкашкышты шырал-
тевь дә луды одеял львәккй йьмен вазевь; ми-
нут йьде утла дә утла тырлаш тынгәльй, лы-
кышты веле тәгү иктй могымакта:

— Соикток нимат ак ләк, пүэргьжәт—дрянь,
ьдрәмәшйжәт—дрянь...

Папам докы сирмәшым сирйшәш ьлнежй,
толжы тьдй дә мынъым тишеу живойымок шо-
лышт нәнгежй, дә сирәшйжй акли: кид ак дей-
ствыйы дә тагышак сирет доко. Провыен анжы-
шаш гьнь, шьләш моло акли въл?

Йыд утла дә утла ладнангын, курымешок
вуйта вазалын. Ялем седьрәшккй олен колтал-
тышымат, амаса докы мынъ мишым, пел ама-
сажы вишылеш,—коридорышты, лампа львәл-
нй, туп тькьлйман олмангашты, мытыккн ты-

ред шындымбы сөдөй ұпан әдем вуй кайын кол-
тыш, сьнзә лаксаквләжбї токемлә оролен шын-
денйт. Мьнь шьлбн шагал шьм поспейбї.

— Ку каштеш? Тол тишкбї!

Юк лүдйшлә агыл, чьнь ак саслы. Мьнь то-
кыжы мишбм дә мытыкын тьред шындымбї
пандашан йьргешкбї лицәшкьжбї анжальым; ұп-
шбї пандаш гьц изиш кужырак, кечбї явләлә
йьрвәш иктөр шәрлен шьнзбн; кьдәл-ьштыш-
тыжбї сравач цуца кечә. Пандашыжы дә ұпшбї
кужырак ылгецбї, апостол Петрешәт тьдбм пиш-
тәш линежбї.

— Тидь—йылыш кидән? Ма тьнь йьд ве-
ремән каштат? Махань техень закондон?

Мьньбн онгышкем дә лицәшкем шуку шьк-
шбм тьдб шүләлтен лыкты, шокшы кидшбдон
шұәм гьц әлтәлен шындыш дә токыжыла шып-
шылыбы.

— Лүдәт?

— Лүдәм!

— Андак—цилән тиштбї лүдбт. А лүдәш де-
лажат уке. Айыртемьн мьнь сагаәм—мьнь ик-
тымәт обидәцкбї ам пу... Тавакым бнет шыпш?
Ну, ит шыпш. Тьләт ир әче, ик-кок и выча-
лаш келеш... Әтят-әвәтшбї кышты ылыт? Әтят-
әвәт уке! Ну, и ак кел—нбнбдеок блен ләктбн-
нә, ит лүд веле! Бнгылышыц?

Простан дә бшкьмбнлә попен мыштышы
әдембм шукердшен бнде мьнь ужтелам,—седьн-

дон ти тьотям колышташ мблӓнем пиш приятны ылыы.

Мбнбӓм койкаэм докы нӓнген кодышат, мбнбӓ ядым:

— Сагаэм шбнзӓлӓл!

— Лиэш,—тбдбӓ тӓрок согласайыш.

— Тбнбӓ кӓ ылат?

— Мбнбӓ? Салтак, самой настоящий салтак, кавказский. Войнаштат ылынам, а—кыце тбте? Салтак войналан бӓлӓ. Мбнбӓ венгервлӓ ваштареш воуенӓм, черкесвлӓ ваштареш, поляквлӓ ваштареш—скольки угодны! Война, брат, ко-го озорство ылеш!

Мбнбӓ ыртеш сбнзӓэм кымалтышым, а вара пачмыкем, ужам—салтак вӓреш табуретбштбӓ папам шбнзӓ, шим платьем чиэн шбнден, а салтакшы тбдбӓн сага шалга дӓ попа:

— Вот вет, цилӓн коленбӓт, ӓ?

Палатышты кечбӓ аяр мадеш,—шӓртнббӓдон шбрӓл кода, мбнгешок ямын кеӓ, вара ӓче со-тын цилӓ вбкбӓ анжалеш, изи бӓрвезбӓ балуя машанет.

Папам токемлӓ кымык лилдӓльбӓ, ядеш:

— Ма вара, пбӓрцбкем? Шушыртен шбнде-нбӓт? Тбӓ якшар екшӓклӓн попенӓм ылыы вет...

— Сейчас цилӓ мбнбӓ закон сембнбӓ бштем,— салтак манбы дӓ кен колтыш, папамжы, сбнзӓ вбдшбӓм лицӓжбӓ гбц бштблӓл, попа:

— Салтак тидбӓ мӓ донышна, балахонский ылеш...

Мѣнь седок эче омыным веле ужам, маньн тумаем, дă юкымат ам лык. Доктор толыы, кидем пидѣн шѣндѣш, дă вот ѣнде папам дон коктын извозчикеш хала ѳлицѣвлă мычкы кыдалына. Тѣдѣ шайыштеш мѳлăм:

— А тѳотят ѣнде—совсемок ородыш кеѳ, шыкланаш тѣнгѳлѣн—анжашат худа. Дă шукердѣ агыл эче, тѣдѣн у тосыжы, скорняк хлыст псалтирь логѣц шѳдѣ тѳнгѳн пумага оксам шолышт лыктын. Махань шум тѳрвѳнен ылыы—ѳшѣндѳрѳшѳт лѳдѣш!

Кечѣ аяр сѣнзѳм тѳолге нѳлеш; пѣлгомьшты, кого ош кеквлăлă, пѣвлă ѳогат; кѣверлă вѳкшмѣ хангавлă мычкы мѳ Ыыл гач ванженѳ; и юк шужге шакта, кѳпѳцѳ; хангавлă лѣвѳлнѣ вѣд шупыльтка; ѳѳрмѣркѳ велнѣш якшар собор вуйышты шѳртнѣѣ крестѣвлă тѳолгыжит. Конгыла лѣвѳлѳн якшар уа укшвлăм ик намалтышым ѳлтѳлен, кымда лиѳн вѳтѣ ваштарешнѳ толеш, пипим нѳнгеѳ—шошым толеш, скоры Когечѣ!

Шумем тырилă тѳрвѳнен кеш.

— Папи, мѣнь тѣнѣѣм пиш когон яратем!—папамлан мѣнь маньым.

Тѣдѣ изишѳт ѣш цѳудейѣ дă ладна юкын келесѣш:

— Туан ыныкам ылат вет, дă мѣнѣѣм, хвалыдеок келесем, тау ѳымѳвѳлѳн, ѳѳлѣнвлѳйт яратат!

Йыралтал, тиди привайыш аче:

— Теве, скори тиди сусу лиэш—эргыжи
былжеш! А Варюшем, бидирем...

Дә большы юкымат бш лык...

II.

Тьотямым кудвичышты вш лим, — пылвуй
мычан каклян шынзбнэт, тамахань ишкым
локшынзеш. Мбнбим ужын колтышат, таваржым
лүлтәләльби, вбкем шуэн колтынежи вуйта, дә
калпакшым кыдашат, мыскылымла келесбш:

— Здравствуйте, преподобное лицо, ваше
благородие! Служен пйтәрйшбц уш? Ну, бнде
кыце мыштет тбнге блб, мане! Эх, тә-ә...

— Пәленә, пәленә,—кидшбдон токыжыла ша-
лалтыл, папам талашен попа, вара, пөртбш пы-
рышат, самовар шбндбмаштбжи шайыштеш:

— Тьотят бнде пбтынок разорйялтын: ма
оксажы ылын, циләге Николайлан—крестник-
шблән әрбмеш пуэн, а роспискбжым тбди гбц
нәлте, виднб,—кыце тенге лоштышты дела лин,
мбнь ам пәлб, пәлем толькы—ялток шалген
кодын, оксажы цблт ямын. А малын тенге лин?
Укейвләлән палшыделна, несчастныйвләм бжә-

лӱйделна—вот малын лин. Господышы мӱ ги-
шӱннӱ шаналтыш вӱл: малын мӱнӱ Каширин-
влӱм пайдаренӱм? Шаналтен, дӱ цилӱ мӱнгешок
шыпшын нӱлӱн...

Амаса докыла анжалат, тӱдӱ келесӱш:

— А мӱнӱ йымым изиш хоть со пуремдӱнем,
тӱотям тӱдӱ когонок ӱнжӱ пӱзыртӱл—кӱзӱйт
ӱнде йыд йӱде ӱшке трудаэм гӱц милостынӱым
йывырт шӱлӱлтӱл каштам. Шанет гӱнӱ, ӱл,
ти йыдынат хоть кенӱ—мӱнӱн оксаэм улы
изиш...

Тӱотям пырыш, сӱнзӱжӱм пӱзырӱлӱл оро-
лен шӱндӱш дӱ яды:

— Качкаш целен шӱндендӱ сӱй?

— Тӱнӱым агыл,—папам пелештӱш.—А кач-
нет гӱнӱ шӱц сагана, тӱлӱтӱт ситӱ.

Тӱотям стӱл докы шӱнзӱ дӱ олеи манӱы:

— Йоктары.

Комнатышты—цилӱ вӱрӱн-вӱрӱштӱ, ӱвӱмӱн
лыкшы веле пуста, сылык ылеш, дӱ стенаштӱ,
тӱотямын амалым вӱр туре пумага листӱ кечӱ,
листешӱжӱ печатный буквалӱдон шалдыран
сирен шӱндӱмӱ:

„Исусе спасе едино живый! Да пребудет свя-
тое имя твое со мною по вся дни и часы жи-
вота моего“.

— Тидӱм кӱ сирен?—мӱнӱ ядым.

Тӱотям юкымат ӱш лык, папамжы, изиш тыр-
халалят, йӱрӱлтен пелештӱш:

— Ти пумага шӱдӱ тӱнгӱм стоя!

— ТЫНЫҢЫН ДЕЛА АГЫЛ!—ТЪОТЯМ СЫҒЫРАЛ КОЛТЫШ.—МА УЛЫЖЫМ ЦИЛӘ ЙӘЛЛӘН ШӘЛӘТЕН ШУӘМ!

— ШӘЛӘТӘШЕТШЫ НИМАТ КОДТЕ, А ЫЛМЫЖЫ ГОДЫМ—ШӘЛӘТЙДЕЛАТ,—ПАПАМ ЛАДНАНОК КЕЛЕСЫШ.

— Молчать!—ТЪОТЯМ ТЪОРГЫЖАЛ КОЛТЫШ.

Цилә тиштәй первиш статьянок ылын, тошты порядкәжыдонок кен.

Лыкышты шүндык вѣлнѣ, тыгыр-ялаш корзинѣштѣ, Коля шижы дѣ тышец анжен шындыш; симсәлгы сѣнзә шелѣквләжы сѣнзә комдыш лѣвәц чуть веле кайыт. Тѣдѣ первишѣ гѣцәт мылы, сылык лин шынзѣн; тѣдѣ мѣнѣм ѣш пѣлѣ, юкымат ѣш лык, вес векылә сәрнәлѣ дѣ сѣнзәжым мѣнгешок кымен шындыш.

Өлидәштѣ ойхан увервлә мѣнѣм выченѣт: Вяхирь—колен, Страстной әрняян тѣдѣм „Шадыра пѣтѣрен кен“; Хаби—халашкы ѣләш кен; Язьын ялжы шѣмтѣмѣ лин, ләктѣнәт ак керд. Цилә тидѣм мѣләм увертәрен пушат, шим сѣнзән Кострома шѣдѣн келесыш:

— Ырвезѣвләжәт тама пиш йѣле колат!

— Дә Вяхирь веле коленыш?

— Соикток: кү өлидә гѣц карангын гынь, тѣдѣ колышыдон иктеш толеш. Тосым кычен, привикнен веле шоат, тәнгедѣм әль ровоташкы колтат, әль тѣдѣ колен кеә. Тиштѣ тәмдән кудвичѣштѣ, Чесноков доны, угѣц толшывлә ѣләт—Евсеенковлә; әргәшѣштѣ—Нюшка, нечего ловкий ырвезѣ! Тѣдѣн кок шыжаржы улы,

иктѣжѣ изирак эче, а весѣжѣ акшак, ӳнгӳлтѣш-пандыдон каштеш, ышкежѣ цевер.

Изиш шаналтал, Кострома привайыш:

— Мӳ, брат, Чурка дон коктынат тѣдѣм яратен шѣнденнӳ, седок соредӳлѣнӳ!

— Ыдѣрдон?

— Малы ыдѣрдон? Когыньна лошты. А ыдѣрдон—шӳн веле!

Млоецвлӳ дӳ даже мужиквлӳят яратен шѣндѣмѣм, конечны, мѣнь пӳленӳм, дӳ тидѣн грубый смыслжымат пӳленӳм. Кострома мѣлӳм приятный агыл, ыжӳл лин колтыш, тѣдѣн кукшынди кӳпшѣм дӳ шѣдӳн шим сѣнзӳшкѣжѣ анжашемӳт тагыце яжо агыл лин шѣнзѣѣ.

Акшак ыдѣрѣм вадеш тѣ кечѣнок мѣнь ужым. Крылец гѣц валымжы годым, тѣдѣ ӳнгӳлтѣш-пандыжым кенвазыш, дӳ, вѣцкѣж, лязѣрӳ кидшѣдон пылдырым кычен, тамам ыштѣмлӳ ышкеӳт ак пӳлѣ, шалга. Мѣнь пандыжым лӳлтӳл пунем ылы, дӳ икманяры мызымактыл шалгышым—пидѣн шѣндѣмѣ кидем прамойок действыйде, мѣлӳм досаднан чучын, а тѣдѣ мѣнь гѣццем кӳшнѣрӳк шалга, ыѣрен шѣнден:

— Ма вара тѣньѣн кидетшѣ лин?

— ыылатен колтенӳм.

— А мѣнь теве—акшаклем. Тѣнь ти кудвичѣштѣшок ылат? Больницѣштѣжѣ кужын киӳнат? А мѣнь кужын киӳнӳм!

Шӳлӳлтѣшӳт, тѣдѣ эче привайыш:

— Пиш кужын!

Тыды клоной изи тэгавләм рисуен шындыман ош платьем чиэн, тошты гынят, платьежи ире; үпшы яклакан ыдырал шындымы, онгышкыжи кыжгы мытык калявачым сакалтен. Сынзавляжи—коговля, серьезнвля; ладна сынзаштыжи, тагышты келгышты, клоной тыл тыолгыжеш да кашар неран цила тоша лицажым сотемдара. Тыды приятны йыра, да тенге гынят, мылам яжола быш чуч. Ясыланышы цила фигурыжок тыдын попа вуйта:

— Пожалысты, мыныым идя тыкал!

Тангемвляжи кыце тыдым яратен шынден кердыныт?

— Мынь—шукердшен хвораем,—тыды попа, да хвораимыжыдон бышкымышым бышке хваля машанет.—Мыныым вет пашкудына ваты колдуен шынден, авамдон вырседальныт да, тыдылан на зло, мыныым колдуен шынден... Больницыштыжи лудыш?

— Мане.

Тыдын сага шалгаш яжо агылат, мынь портыш пырен кешым.

Иыдпел кытлан папам мыныым ласкон шижтарыш:

— Кеня, векят? Йал верц труялат—кидетят йылерак торланя...

Мыныым кидем гыц кычыш да, слопой ганым, пыцкемышты виден нангеш. Иыд пиш пыцкемыш, юалгы ылы; река йога машанет, мардеж йылы, ушты ошма ял йыр пытырналтеш. Па-

пам мешанский изи тома окнявлӓ докы олен миӓ, кым гӓнӓ онгжым хрестӓлеш, окня налишник лӓвӓлӓн пяточок оксам дӓ кым крендельӓм пиштӓ, вара, пӓцкемӓш пӓлгомыш анжен, эчеӓт хрестӓлеш дӓ пӓжген попа:

— Пӓлгомыштыш пресвятой йымӓвӓ, ӓдемвлӓлӓн палшок! Матушка, тӓнь анзылнет цилӓнок сулыканвлӓ!

Томана дорц пакыла кемӓ семӓнь, йӓрвӓш утла дӓ утла тыр дӓ йыкырикӓ лин миӓн. Пындаштым гань пӓлгомыштыш шӓдӓрвлӓм дӓ тӓлзӓжӓмӓт йыд пӓцкемӓш курымешок ӓнде мӓден шӓндӓмлӓ чучеш. Тагышец ӓнят пи кызал лӓктӓ, анзыланна шагальы дӓ ырлалтен колтыш, пӓцкемӓштӓ сӓнзӓжӓ веле тӓолге каеш; лӓдӓн колтен, мӓнь папам сага пӓзӓрген шагальым.

— Нимат уке,—папам пелештӓш,—тидӓ пи веле, екшӓклӓн — веремӓ агыл, позда, ӓптӓнвлӓ мыренӓтӓт уш!

Пим токыжы олен сӓгӓрӓльӓ, тупшы гӓц ниӓлтӓльӓ дӓ тымдалта:

— Тӓнь смотри, изи пи, мӓньӓн ыныкамым ит лӓдӓктӓ!

Пи ялем тервен шӓркӓлӓльӓ, дӓ пакыла мӓ кымытын кешнӓ. Папам луаткок гӓнӓ окнявлӓ лӓвӓкӓ миш дӓ цилӓ вӓре „йывырт милостынь-ӓм“ пиштен кодыш; рӓмӓлгӓш тӓнгӓльӓ—ирок толеш, пӓцкемӓштӓ луды томавлӓ кушкыт, Напольный церкӓн сакыр ганьы ош колоколня

пәлдýрнәш тýнгәльбi, кладбищән кýрпýц огра-
даат худа рогожа постол шозәем кеш.

— Янгылен ионгы, — папам попа, — токы кеә-
шәт веремә! Ирок вәтбвлә кýнбýлыт, а йымә-
вәәт тетяштýлән изиш йәмдýлен уш! Циләжок
ак ситбi годым, изишбжәт шөргәкән! Ох-ох,
Олеша, народ незерýн бiлә, дә тбдбн верц
иктбнәт забота уке.

Паянлан йымы гишән ак тумаялт,
Страшный суд гишән ышешбжәт ак тол.
Незер тбдблән тосат агыл, шумбеләт агыл,
Тбдблән шөртнбý постараш лижбi —
А тб шөртнбýлән адышты тылшол лнәш!

Вот кыце! Иктб-весбi верц бiләш келеш, а
йымы — цилә верц! Тбнь эчеәт сагаәм ылмет ги-
шән мбнь сусу ылам...

Мбнят ладнан сусу ылам дә тамам әнят айыр-
тембнбм дә нигнамат монден кердтбмбм ши-
жәм. Сагаәм бiрвбж нерән, пуры дә виноватан-
ла анжышы сбнзән якшар изи пи кыдалеш.

— Ти пи саганаок бнде бiләш тýнгәлеш?

— А ма? Охатажы улы гбнь, пускай бiлә.
Теве мбнь тидблән крендельбм пуәм, мбнбн
эче кокты кодын. Давай, олмангаәш шбнзбнә,
мбнь тама янгылен колтышым...

Капка доран олмангаәш шбцнә, пи ялна до-
ран вазы дә кукшы крендельбм пыраш, качкаш
тýнгәльбi, а папамжы шайыштеш.

— Тиштб ик еврейка бiлә, тбдбн — бндекш

тетя, иктѣ весѣ гѣц изи. Мѣнь южнам ядам тѣ-
дѣм: Мосевна, кыце тѣнь ѣлет? Тѣдѣ попа:
ѣмемдон иквѣреш ѣлем, а молжыдон кудон
ѣлѣмлѣ?

Мѣнь папамын шокшы покажы тервен тѣкѣ-
лѣлт шѣнзѣм дѣ амален кенѣм.

Ѣлѣмѣш угѣц чѣнь дѣ ныгыдын ѣогаш тѣн-
гѣлѣѣ, каждый кечѣн у впечатленивлѣ толын
шалгат, каждый кечѣ мам-гѣнят со ум канда дѣ
тумаѣыкта—тиштѣ сусужат улы, ойхыжат улы,
южнам обижѣѣлѣтѣ колтет.

Скоры ѣшкѣмемѣнѣт мѣнѣн акшак ѣдѣрѣм
ужмем шоаш тѣнгѣлѣѣ, капка доны олмангаш-
ты попен ѣль южнамжы нима попыдеок шѣнзе-
нѣ,—тѣдѣн сага попыде шѣнзѣшѣжѣт приятны.
Тѣдѣ, изи кек ганѣы, плоток ире дѣ яжон ша-
ѣштеш—кыцелѣ казаквлѣ Дон рекѣ доны ѣлѣт:
тѣштѣ тѣдѣ пѣлѣ веремѣ кугузажы доны ѣлен;
кугузажы итѣнѣ заводѣшты машинист ылын,
ѣтяжѣ, слесарѣ, вара Нижнийѣш толын.

— А вес кугузажы, кокшы, так тѣдѣ куги-
жѣ сагаок служба.

Вады ѣѣде, празнык годым, цилѣ населени
„капка тѣгѣ“ лѣктѣн, млоецвлѣ дон ѣдѣрвлѣ
кладбищѣ докы хоровод вояш лѣктѣнѣт, мужик-
влѣ трактир воктен шѣлѣненѣт, ѣлицѣэш вѣтѣ-
влѣ дѣ изи ѣрвезѣвлѣ веле кодыныт. Вѣтѣвлѣ

капка доран ошмаэш төрок ӕль олмангаэш шынзынйт, дӕ лоштышты соредӕл, спорен, тыогымактыл шынзенйт; ырвезывлӕ топла, амбарла дӕ „шар-мазлола“ мадыныт; ӕвӕвлӕ изивлӕн мадмым анженйт, ловкийвлӕм хваленйт, мыльывлӕм мыскыленйт. Мугӕрӕ веле шум шалген дӕ пиш веселӕ ылын; „когораквлӕ“ тишток анжен шынзымӕшеш дӕ нӕнӕн замечанивлӕэш мӕэт, изивлӕ, мадмаштына когон азненнӕ дӕ кӕ кӕце кердеш кӕнгӕшеннӕ. Дӕ тенге мадмы лошток мӕ кымытын—Кострома, Чурка дӕ мӕнӕ—тырхен кердтелна, кӕ гӕнят мӕ логӕцнӕ акшак ыдыр докы кыргыз миӕн дӕ тӕдӕн анзылны ышкӕмӕм хвальымла шайыштын:

— Ужыц, Людмила, кӕце мӕнӕ вӕц чушкыге икӕнӕштӕ цик кӕргӕ гӕц севӕл лыктым?

Тӕдӕ ласкон йырӕлтӕ дӕ вуйжым пачаш-пачаш мыкик ыштӕлтӕ.

Перви мӕнмӕн компанинӕ хоть махань мадмашток иквӕреш мадын, а кӕзыт мӕнӕ ужам—Чурка дон Кострома соок пасна мадыт дӕ ышке силаштыдон, ловкостьдой иктӕ-весыштӕм ӕртӕнештӕ, южнамжы мӕгӕрӕм якте дӕ шиӕдӕлмӕ яктеӕт шот. Икӕнӕ нӕнӕ когонок шиӕдӕл колтенйт, когораквлӕ нӕнӕм тывылаш шагалыныт дӕ кок противникӕм, пыредӕлшӕ пивлӕлӕ, уштӕ вӕд кӕшкен айыренйт.

Людмила, олмангашты шынзымӕштӕжӕ, ӕдобра ялжым ташкен; шиӕдӕлшӕвлӕ токыжок мындырталт толмышты годем, ӕнгӕлтӕш-пандыжы-

дон янынъм шыкен дӑ лӳдын сьгьирӑл-сьгьирӑл
колтен:

— Цӑрнемӑдӑ!

Лицӑжӳ тӳдын цӳре гьц вазын шынзӳн, сӳн-
зӑвлӑжӳ короп паштек мӑгьирен ямалтыл кешӳ
ӳдрӑмӑшын ганьы лин шынзӳнӳт—шӑрлен ке-
нӳт, нимамаат ак ужеп машанет.

Вескӑнӑ, амбарла мадмашты Чуркалан мадын
колтенӑт, Кострома бакалейный лапка донышы
шӳльӳ ларь шайык йӳмен шынзӳн, каклянен
шынзӳнӑт, олен мӑгьирӑ,—тидӳм анжашат поч-
ти лӳдӳш ылы: пӳжӳм цат пырыл шӳнден,
шӳргӳ-лувлӑжӳ лӑктӳн шынзӳнӳт, кукшынди
лицӑжӳ изишӑт ак тӑрвӑнӳ—кӳмаклака ганьы,
а шимӳ, сылык, сӳнзӑжӳ гьц шалдыра сӳнзӑ-
вӳд патькалтышвлӑ тьырге лӑктӳт, мӳнӳ тӳ-
дӳм семӑлӑш тӳнгӑльӳм, дӑ мӑгьирӳм лошток
тӳдӳ олен пӳжгӑлтӳш:

— Тырлы теве... мӳнӳ тӳдӳм вуйлужы гьц
кӳмаклакадон... ужеш!

Чурка нержӳм лӳктӑш тӳнгӑльӳн, лач ӳдӳр
нӑлшӑшлык млоецок ӳлицӑ покшалдон ӳртӑ,
картузыжым тӳрӳнӳ шӳндӑ, кидшӳ ялаш-кӳ-
шӑншӳтӳ; тӳдӳ тагыце ӳшлӑнжылӑ статян шӳ-
вӑш тымень шынзӳн—пӳвлӑ логьц колталта дӑ
икӑнӑ келесӳш:

— Скоры мӳнӳ тавак шыпшаш тыменям. Кок-
гӑнӑ провыенанженӑмӑт уш, дӑ аклирӑк—йӑнгӳм
пыдырата.

Цилӑ тидӳ мӳлӑм яжола ак чуч ылы. Мӳнӳ

ужынам—тӕнгем мӕнъ дорцем карангеш, дӕ де-
лажы, мӕнъ шанымаштем, цилӕ Людмила гишӕн
тӕнгӕлӕлтӕн.

Икӕнӕ вадеш, поген толмы лувлӕм, бӕштӕр-
гӕляшвлӕм дӕ сакой хламым кудвичӕштӕнӕ
айырыкалыл шӕнзӕмем годым, кӕпшӕм лама-
йыл, вургымла кидшӕдон шалалтыл, токем Люд-
мила толын шагальы.

— Здравствуй, — вуйжым кым гӕнӕ мыкик
бӕштӕлтӕшӕт, тӕдӕ маньы.—Кострома тӕнъ са-
гаӕт каштын?

— Мане.

— А Чурка?

— Чурка мӕ донна тосым ак кычы. Дӕ тиш-
тӕ цилӕ тӕнъ виноват ылат, коктынат тӕнъбӕм
яратен шенденӕтӕт, седок пӕредӕлӕйт...

Бӕдӕр якшарген кеш, дӕ мыскылымла отве-
чӕйбӕш:

— Вот эче! Мӕнъжӕ мадон вара виноват
ылам?

— А малын бӕшкӕмедӕм яратыктет?

— Яратышты маньн мӕнъ нӕнӕм ядтелам!—
тӕдӕ бӕдӕн пелештӕш дӕ сӕрнӕл кеш, а ке-
мӕштӕжӕ попа:—Ородыланымаш тидӕ! Мӕнъ
нӕнӕ гӕц когорак ылам, мӕлӕм луатнӕл и. Бӕш-
ке гӕц когорак бӕдӕрвлӕм ак яратеп...

— Шукы пӕлет тӕнъ! — шӕдештӕрӕш мань-
нок, паштекшӕ мӕнъ сӕгӕрӕл колтышым.—Тӕ-
веш Хлыстовын ӕкӕжӕ, лавочница, совсем шон-
гы, а кыце эче млоецвлӕ йӕр пӕтӕрнӕлтеш!

Людмила, әнгәлтәш-пандыжыдон ошман куд-
вичы мыч әнгәлтәл, мѳнгешок токем толлы.

— Ёшке тѳнь нимамаат ат пәлѳ,—мәгѳрәл
колтышашыжы веле улы, тѳдѳ талашен попа,
дә яжо сѳнзәвләжѳ цеверын тѳолгыжалт ке-
вѳ. — Лавочница — распутный ѳдрәмәш, а мѳ-
нѳжѳ әль тѳхень ылам? Мѳнѳ эче изи ылам,
мѳнѳым тѳкедәлѳштәш, цѳвештѳләш моло ак-
ли... тѳнь вот „Камчадалка“ романым, кокшы
частыым, лыдын ләк, дә вара мѳнѳдонем попы!

Ныжиклѳл, тѳдѳ кен колтыш. Тѳдѳ мѳләм
ѳжәлѳн чучы—шамаквләштѳжѳ тишкевен якте
мѳләм пәлѳдѳмѳ правда ылын. Малын тѳдѳм
мѳнѳын тәнгвләэм цѳвештѳлѳт? А ѳшке эче
попат—вуйта яратен шѳнденѳт...

Людмила анзылны ѳшкѳ виноватем тѳрләш
манын, иргодеш мѳнѳ яратымжы канфетѳм, ле-
денецвләм тѳдѳлән нәлѳым.

— Келеш?—ядам.

Йори шѳдәнлә кайын, тѳдѳ манѳы:

— Каранг, мѳнѳ тѳнѳдонет дружбамак кычы!

Ёшке тѳшәкок канфетвләэм нәлѳѳ дә пелеш-
тѳш:

— Леденецвләэтшѳм пумагаеш хоть вѳдѳл-
шәш,—ужат, кидетшѳ махань лявѳрән.

— Мѳнѳ мышкынам, дә прамой ак ке.

Тѳдѳ мѳнѳын кидем ѳшке кидѳшкѳжѳ нә-
лѳѳ, анжалы.

— Кыце локтыл шѳнденәт,—манеш.

— А тѣньжѣ бѣшке парнявлѣэдѣм кыце пышкын шѣнденѣт...

— Тидѣ—имдон, мѣнь вет шуку ыргем...

Икманяр минутышты, йѣрвѣш анжал, тѣдѣ келесѣш:

— Колышт доко, давай, кышак гѣнят шѣлѣн шѣнзѣнѣ дѣ „Камчадалка“ книгѣм лыдына—яра?

Кышкы шѣлѣш, пѣлѣ веремѣ мѣ кѣчѣлнѣ; махань вѣрѣм айыренѣ, со ак ярыла чучеш. Пач векѣ момоца анзык пырен шѣнзѣш решѣшнѣ: тѣштѣ пѣцкемѣш, дѣ тенге гѣнят, окня доран шѣнзѣш лиѣш—окняжы сарай дон бойня лоштыш лыкышкы лѣктеш, йѣл тѣшкѣ шоѣн миѣт.

Теве бѣнде, карштыш ялжым скамня вѣлѣн виктѣрен пиштен, здороважым седѣрѣшкѣ колталтен, тырыжалт шѣцшѣ книгѣдон лиѣжѣм изиш мѣдѣлтен, тѣдѣ шѣнзѣ дѣ шуку тамахань ынгылаш литѣмѣ дѣ скучна шамаквлѣм тыргыжланен попен миѣ. Мѣлѣм тама ладнаок агыл. Седѣрѣштѣ шѣнзѣмѣштѣм мѣнь ужам, кыце тѣдѣн сѣнзѣвлѣжѣ, кок кловоѣ тылла тѣолгыж, книгѣ страницѣвлѣ мычкы ѣртѣт, сѣнзѣштѣжѣ сѣнзѣвѣд южнам кайын колта, бѣдѣрѣн юкшы, ынгылаш литѣмѣ шамаквлѣм талашен пижѣктѣл мимѣштѣжѣ, цѣтѣрѣлтеш. Тенге гѣнят, тѣ шамаквлѣм мѣнь хватаен миѣм, дѣ, стихвлѣшкѣ сѣрѣш пугайыл, сакоѣ статья нѣнѣм шѣндѣлѣм—тишѣкенжѣ книгѣ ма гишѣн попымым пуше веле ынгылен ам керд.

Пылвуйыштем пи нерен кий, лымжы—„Мардеж“; лынзыра мижан, кужы ылеш, чбынь кыдалеш да трувашты шыжы мардежля ырла — себдон мбынь „Мардеж“ манын лымденам.

— Тынь колыштат?—Людмила ядеш.

Юк лыктеок мбынь виедон мыкик быталтем. Шамаквя утла да утла мбыньым тыргыжландарат, ныным кыце гынят вес статян мырывляштышыла, шынден мимем шоэш, а мырыштышы каждый шамак вет былен йла, пылгомыштышы шыдырля тьолгыжеш.

Рымалгы лимыкы, ошем шыцшы кидшым кныге колталтышат, Людмила яды.

— Яжо вет? Ну вот...

Тылеу вара шыреракынок ма момоца анзылны шынзаш тынгална. Яра эче „Камчадалкым“ лыдаш Людмила скоры прахыш. Ныгынам пьтдымбы ти кныгашты ма гишан сирымбы, мбынь отвечаен кердтедам, а кныгажы лачокшымок пьтдымля чучын,—ма тынгалмына кокшы часть паштек кымшы часть кен, тыдын паштек, Людмила попа, нылымшы часть эче лишашлык.

Юран игечывля шалгым годым, момоцам олтыдымашеш—кукшыгечеш—ныны ак толеп гынь, момоца анзылны маланна шынзаш айыртемын яжо ылы.

Кудвичышты юр юреш, — порт гыц лактын, иктат ма докына, манман пьцкембыш лыкышкына, ак анжал. Манмам тышак „застанымаш гыц“ Людмила пиш лудын.

— Палет, тѣнѣм мам тумачен кердыт?—тѣды олен ядеш.

Мѣньжѣ пѣленѣм тидѣм дѣ мѣнмѣм застаньы-маш гѣц бѣшкеат лѣдѣнѣм. Ма-шон гишѣн шайышт, шуку тѣштѣ мѣ шѣнзеннѣ, южнам мѣнь папамын ямаквлѣм шайыштынам, Людмила — Медведица рекѣ донѣ бѣбѣшѣ казаквлѣ гишѣн.

— Ой вет, махань яжо тѣштѣ! — шулѣлтѣл, тѣды пелештѣ. — Гиштѣ — ма? Тиштѣ кѣцѣзѣвлѣлѣн веле бѣлѣш...

Мѣнь тѣнѣмок решенѣм, — кого лимѣкем, не-ременны тѣ Медведица рекѣм анжалаш кен толам.

Момоца анзыл скоры мѣлѣннѣ керѣл агыл лин шѣнзѣ: Людмилан ѣвѣжѣ тагышты пѣшѣм мон дѣ ирокок тома гѣц лѣктын кен, шыжар-жы школыш каштын, бѣвѣжѣ тамахань заводушты ровотаен. Юран игечѣ годым мѣнь Людмила докы миѣм, стрѣпѣйѣш дѣ комнатышты тѣ-бѣлѣйѣш тѣдѣлѣн палшем, тѣдѣжѣ йѣрѣ:

— Мѣ тѣньдонет мары дон вѣтѣ гань бѣленѣ, амалаш веле пасна амаленѣ. Мѣ яжоракын ѣче бѣленѣ — марывлѣ вет вѣтѣштѣлѣн ак пал-шеп...

Оксаѣм улы годым, мѣнь канфетѣм ѣль пряни-кѣм нѣлѣнѣм, мѣ чайбѣм йѣуннѣ дѣ вара, Людмилан костан ѣвѣжѣ самовар шѣндѣмнѣм бѣнжѣ пѣлѣ манын, тѣдѣм мѣ уштѣ вѣдѣм оптен укшѣктеннѣ. Южнам токына папам толын, плетоным пидѣн ѣль тѣрѣм тѣрлен дѣ пиш яжо ямаквлѣм кол-

төн; тьотям халашкы кембi годымжы, Людмила Ышкеат ма докына толын, да ма ладнан йунна, качкынна.

Папам попа:

— Ой, кыце ма яжон Ыленә! Ышке копейкет улы гынь, мам шанет тьдым стройы!

Когыньна лоштыш дружбаган тьды сусу ылын да попен:

— Эргәш дон йдыраш дружанан Ылат гынь— тидь яжо! Толькы балуяш ак кел...

Да, „балуймашыжы“ ма ылеш, мälәннә пиш проста шамаквләдон ынгылдарен. Тьды пиш яжон, йанг вашт попен, да пеледьшым пелед шоктымешкь кьраш ак ярым, а то ни пышыжы, ни кьцкьжат лин кердтымьм, мьнь яжон ынгыленәм.

„Балуймашкы“ мәнмәм шыпште, да тенге гынят, Людмила дон когыньна лошты ма цилә попеннә, йәл лошты попаш ма яжола чучте гынят, мälәнә Ышке лоштына тидь попашна әптьртьде. Конечны, керәләт попеннә, вет пүэргь дон йдрәмәш лоштыш отношени Ышкьмжын грубый формывләждон сьнзәшкьнә шьренок да öрьктәрьмләок керьлтьн, да утлаок когон мәнмәм обижаен.

Людмилан әтяжь, ньлль иәш гань рьжль пүэргь, кыйыр үпән, усыан ылын да ныгыды сьнзәхал пынжым тагыце Ышләнжьлә статян тәрвәтльн,—токо велә тамам сьнген шуэн вуйта. Тьды Ышләнжьлә статян молчаливый ылын,—

ик шамак пелештѣмжѣмѣт мѣнь тѣдѣнѣм кол-
телам. Ёрвезѣвлѣм яратымжы годым, тѣдѣ не-
мойла ѣнгѣркѣлен веле, дѣ вѣтѣжѣмѣт даже юк
лыктеок шин.

Вадеш праздник йѣде, кловоѣ тыгырым, пли-
совоѣ ялашым дѣ тѣолгыжмешкѣ итраѣен шѣн-
дѣмѣ шаргагемѣм чиѣн, пулш гач тупешѣжѣ
прѣжѣ мыч кого гармоньым сѣкѣлтен, тѣдѣ
капка тѣгѣ лѣктѣн дѣ, салтак „на караул“
шалга машанет, шагалын. Тѣшѣкок мѣнмѣн
капкана туре „гулянье“ тѣнгѣлѣлтѣн: лыдывлѣ
машанет, ѣдѣрвлѣ дѣ вѣтѣвлѣ пачелѣ-пачелѣ
ѣртѣт, Евсеенко вѣкѣ йѣйын, сѣнзѣ пын логѣц
ѣль, -кыдыжы, шыкын тѣрок анжат, а тѣдѣ, ѣл
тѣрвѣжѣм шагалтал, пѣцѣлгѣ сѣнзѣвлѣжѣдон
оролен шалга, ѣшлѣнжѣ ѣдемѣм ѣйѣра маша-
нет. Тенге сѣнзѣдон попымашты, обрекаѣымы
гань ѣдрѣмѣшвлѣ пѣѣргѣ анзылны ѣртѣмѣштѣ
тама-ѣнят йѣнгеш когон кѣтѣмѣ, обиднѣ улыла
чучеш,—пѣѣргѣ сѣнзѣжѣм веле тергѣмлѣ стат-
ян кымалтыжы, так тѣшѣкок лѣбой ѣдрѣмѣш,
колышы ганьы, ошман ѣлицѣѣш покорны виѣлт
вазеш.

— Намыстымы, ужат лѣктѣн шагалын!—Люд-
милан ѣвѣжѣ ворча. Вѣцкѣж, кѣкшѣ, кужикѣ
лицѣн, тиф паштек мытыкын тѣред шѣндѣмѣ
ѣпѣн, шуку кычылтмы седѣрѣ-ваштырла веле
тѣдѣ чучеш.

Ѧвѣжѣ сага Людмила шѣнзѣ дѣ ѣлицѣштѣ

ма ужмыжым тѣдѣиѣм лоэштәрәш манын ма-
шон гишән тытыштымы ядыштеш.

— Каранг тѣнь, несчастный урод!—сѣнзәжѣм
тыргыжланен пытькен, әвәжѣ ворча; монголын
гань тѣдѣн әнгѣсѣр сѣнзәвләжѣ цолт со-
тывлә дә викок ак тәрвәнәп, тамам иктѣм ан-
жен шѣнденѣтәт, тѣшәк пижѣн шѣнзѣнѣт ма-
шанет.

— Тѣнь ит шѣдешкѣ, әви, соикток уш, —
Людмила попа.—Анжал тѣнь, рогожница кыце-
лә чиән шѣнден!

— Тә кымытын ада ыл ылгецѣ, мѣнь тѣлец
лучын чинем, тәок мѣнѣѣм качкын пѣтәрәндә,
яшток ѣштәндә, — нима ѣжәләйѣдеок дә теве-
теве мәгѣрәл колта машанет, мары гѣц шал-
ген кодшы кого дә кѣжгѣ рогожницам анжен,
әвәжѣ отвечәйә.

Рогожница изи томала веле чучеш, онгжы;
пѣрт-анзыл машанет, анзыкы ләктѣн шѣнзѣн,
вучеш ялштымы жар савыц логѣц якшар лицә-
жѣ аяр тѣолгыжтарен шѣндѣмѣ стѣоклаан пѣрт-
вуй окняла чучеш.

Евсеенко гармоньжым туп гѣц онгыш вашта
дә шакташ тѣнгәлеш. Гармонь чангемвләжѣ шу-
кы, гармонь юкшы цәрән кердтѣмлә токыжы
шыпшеш, ѣлицә мычкы цилә вецѣн гармонь
юкыш ѣрвезѣвлә кыргыжит, гармонист ѣѣрвәш
ошмаэшок шѣнзѣн миәт, дә, сѣнзәштѣ веле
тѣолгыжеш, гармонь юкым колыштыт.

— Тырлы тебе, вуетым онгырал шуат,— Евсеенко марыжылан попа.

Тыдыжы, юкымат ак лык, ватыжы вйкы тырбынь анжа.

А рогожница Хлыстован лапка доран скамняаш шынзы, да вуйжым пулшышкыжы тырбынь бштен, гармонь юкым бивиртен колыштеш.

Кладбищя шайылны, нырышты, вады жера валгалтеш; олиця мычкы, река мычкы йогат машанет, празнык ыргемым чиэн, когораквля эртят; бирезивля портшы-мардежля пйтбирналтыт; шокшы воздух ласко, вуйым сартя. Кечы мыч аяреш калят шыщы ошма гыц тамахань бшлянжы статян пыш кыньблеш, бойныштыш вольык вйр пыш нерыш айыртемын сепня; а кавашты мастарвля блым кудвичивля гыц тамахань качы, санзалан пыш толеш. Ватывлян тыогыматылмы, йукшы пурговлян саслымы, бирезивлян тыангыра юкышты, тышак эче гармонь юк — циля тиды, иквареш лин, ныгыдын мугыралтеш, цярныдеок шачыктен мишы землян кого силан шулышыжым палдыртя. Циля — грубий да йолт цара да ты шимы, хартымы, вольыкын гань блымаш докы бинянымаш пингыды чувствым шижтара. Блымаш бшке силажыдон хваля, да кышкы тыдым шынгдырымля, бшлянжы варым кычалеш.

Да шум логыц тамахань айыртемын шамаквля южнам шактат, ныны шум яктеок шот да нигнамат ак мондалтеп:

— Цилән икәнәштѣ иктѣм шиәш акли — це-ротдон келеш...

— Ёшкѣмнәм бѣшке ана бѣжәләйбѣ гѣнѣ, мән-мәм кѣ вара бѣжәләйә..

— Йымы бѣдрәмәшбѣм мыскылаш шачыктен ма?..

Йыд толеш веле; воздух свезәәмеш, шум тын-глана, томавлә когоәммблә, кушмыла чучыт, бѣмблкәвләм вѣләнбѣштѣ чиәт. Ёрвезѣвләм то-ман йбѣде амалаш нәнгенбѣт, кыдыжы тиштѣ, забор сага, әвәштѣн пылвуешок амален кенбѣт. Когорак ёрвезѣвлә йыдеш смирнәрәк, пышкы-дырак лит. Евсеенко тагыш кен колтен, вуйта шылен кен, рогожница тоже уке, кого юкан гармонѣ тагышты мѣндѣрнѣ, кладбищә шайылы-ныла мѣгбѣрѣктә. Людмилан әвәжѣ, пѣгбѣнәл, тупшым котилә пѣгбѣртен, скамняшты шѣнзә. Папам пашкуды вәтѣ докы чәй йүәш кен кол-тен; тѣ вәтѣжѣ лыдын ганѣ нерән, бѣшкежѣ цаклака, керәл годым әзә бѣштѣмәшкѣ тѣдѣм үжбѣт, тѣдок бѣдѣр моашат мастар, „за спасе-ние погибавших“ тѣдѣн медәльжѣ улы, пѣәргѣн ганѣ ляпцәкә онгешѣжѣ седок сәкәлтѣл каш-теш. Мәнмән өлицәштѣшвлә цилән тѣдѣ гѣц лүдбѣт, колдунеш тѣдѣм шотлат; попат — пожар годым тѣдѣ тамаханѣ полковникын кым тетям дә ясы вәтѣжѣм тыл гѣц намал лыктын.

Папам дон коктын нѣнѣ яжон бѣләт — тосым кычат; өлицәштѣ вәш лимбѣкѣштѣ, мѣндѣрцок

эче икәнә-иктѣштѣлән тагыце айыртемѣн пу-
рын йѣрәлтәт.

Кострома, Людмила дә мѣнь капка доны ол-
мангашты шѣнзенә; Чурка дон Людмилан шо-
льыжы сѣнгедәләш кыченѣт,—икәнә-иктѣштѣм
әлтәлен кычен шѣнденѣтәт, ошмашты токтымак-
тыл шалгат, пракым тәрвәтәт.

— Цәрнѣдә!—Людмила лүдѣн сасла.

Людмила вѣкѣ шим сѣнаәжѣдон вочык оро-
лен шѣнден, Кострома тѣдѣлән Калинин охот-
ник гишән, цилә слобода пәлѣмѣ, яжоок агыл
лѣмѣм намалшы, сѣдѣй шонгы тѣотя гишән
шайыштеш. Попа—тѣдѣ шукердѣ агыл колен,
дә тѣдѣм кладбищәштѣ рок ләш тайыделит,
а коропшым вес мыгиләвлә гѣц ӧрдѣжеш, рок
вѣләнәк шѣнденѣт. Коропшы—шимѣ, кѣкшѣ
явлә мычны шѣнзә, короп левәшѣжѣм ош чия-
дон ыдыркалыл шѣндымѣ,—крестѣм, йѣпшѣм,
пандым дә кок лум рисуен шѣндымѣ.

Ийд йѣде, пѣцкемѣшәлтеш веле, тѣотя ко-
роп гѣц кѣнѣлеш дә кладбищә мычкы каш-
теш, әптән мырым якте тамам со кѣчәлеш.

— Лүдѣшлә гишән ит шайышт!—Людмила
сарвала.

— Колты!—Чурка сасла, Людмилан шольы-
жын кид гѣц сѣсѣргә дә Костромалан мыскы-
лымла попа:—Мам алтәлет? Короп тайымым
мѣнь ышке сѣнзәәмдон ужынам, а рок вѣлнѣ-
жѣ — охыр, памятник шотеш веле... А колыш

әдем кашмыжым йүкшөй әпшәтвлә тумәен лык-
тыныт...

Кострома шөдешкен колта, дә төдөн вөкөй
акат анжал, попа:

— Тенге гөнь, ке кладбищәшкөй дә ик йыдым
әртәрен анжы!

Нөинөй споращ төнгәлевөй, а Людмила, вуй-
жым скучнан ламайыл, ядыштеш:

— Әви, покойниквлә йыд йөде көннөйлөйт?

— Көннөйлөйт,—мөндөйрцөй эхо¹⁾ толын шак-
тымла, әвәжөй отечәйя.

Тоқына Вальок, лавочницын әргөжөй, якшар
лидән, көжгөй, коклы иәш кытла млоец толын
шагалы, шаянам колышталы дә келесөйш:

— Кымында логөц күй ирокякте короп вөйл-
нөй кия—төдөйлән двугривенный оксам дә кок-
лы пероскым пуэм, а күй лүдөн шөләш—төдөй-
лән, маняры кердәм, пөйлөшөйжөйм көрәм, ну?

Шекләнен, цилән шөйп лин колтевөй, а Люд-
милан әвәжөй пелештөйш:

— Вот ородыланымаш! Бөрвезөйвләм техень
делашкы аздараш лиәш ма...

— Ик тәнгәм пу—кеем!—Чурка сылыкын пе-
лештөйш.

Кострома төшәкок сотарымла яды:

— А двугривенныеш—лүдәт?—Дә Вальоклан
маньы:—Пу ик тәнгәм, соикток ак ке, такешөйм
веле попа...

¹ Эхо—ваштарөш юк, тыр годым шакта.

— Ну, нә ик тәнгә!

Чурка рок вѣлец кѣньѣльѣи дѣ, юкат уке, забор сагарак олен мызырге ашкедѣ. Кострома парнявлѣжѣим ышмаш цикальѣи дѣ Чурка паштек тьоргыж шишкалтен колтыш, а Людмила тыргыжланен попа:

— Ах, господи, махань хвальдун... ма вара тидѣ!

— Тѣлѣндѣ, трусвлѣлѣн, агыл ти дела!—Вальок мыскыла.—А эче ѳлицѣштѣжѣат первый боецеш шотлалтыда, коти-игѣвлѣ...

Тѣдѣин мыскылымжым колышташ обиднѣ; ѳрден шѣцшѣи ти млоецѣим мѣ яратыделна, тѣдѣи мѣ ганьна изирѣквлѣм махань-шон худа делавлѣшкѣи плоток йышкырен, ѣдѣйрвлѣ дѣ ѣдрѣмѣшвлѣ гишѣн сакоѣ худа манеш-манешвлѣм попен, нѣинѣим мыскылаш тымден; ѣрвезѣвлѣжѣи колыштыныт тѣдѣим дѣ шѣйрерѣкѣинок тидѣин гач бедѣшкѣи попазыкаленѣт. Тѣдѣи тамалын ѣнят мѣинѣин пиѣм пиш когон яратыде, кѣмакладон плоток шултын; икѣнѣ эче сыкыр лаштык лѣѣш имѣим пуѣн.

Дѣ кыптыргал шѣцшѣи, намысыш пыртымы Чурка ашкедѣим анжаш тѣлецѣат обиднѣн чучы.

Мѣинь Вальоклан келесен тѣи пушым:

— Давай ик тѣнгѣм, мѣинь кеем...

Тѣдѣи, йѣйрен-йѣйрен дѣ мѣиньѣим мыскылымла, ик тѣнгѣ оксам Людмилан ѣвѣжѣйлѣн кычыкта, дѣ тѣдѣижѣи строгын пелештѣш:

— Мѣилѣм оксаѣт ак кел, мѣинь ам кел!

Дә шөдешкен токыжы кен колтыш. Людмилаат оксам бинежби нэл; тйшак Вальок пуше веле мыскылаш тингалыби. Окса нэлтеок, мбннат токына кейш шагальым, дә тби нүжвец анзыкына папам толын шагальы, ма гишан дела—палышат, оксам кидышкыжыби нэлыби дә ладнаок мблэм келесыш:

— Пальтом чи дә одеялым нэл, а то ирокеш юалгы лиэш...

Папамын шаяжы мбнныбим төрок ладнангдарен колтыш, мбнн бинянем уш—кладбищашкыби кейш лудыш агыл.

Вальок техень условим шбндыш,—ирок якте мблэм короп вблнби шбнзаш аль кйаш лижы, керек хоть Калинин мыгилә гыц лакташ тингалжыби, короп вблец карангаш бинжы ли. Карангам гбнн, мбнн мадын колтем лиэш.

— Пален ли,—Вальок предупреждая,—тбнн паштекет йид вашт мбнн оролем!

Кладбищашкыби кейш шагалмыкем, папам хрестыш мбнныбим дә тымдалтыш:

— Сбнзашет иктә-ма каймыла чучеш гбнн—ит тәрваныл дә седок попы: богородица дево радуйся...

Мбнн чбнн ашкедынәм, цилә тидым йылерак тингалмыби дә кашартен шумы шоэш. Паштекем Вальок, Кострома дә эче тамахань вес млоецвлә ашкедынбт. Кырпыцын ограда гач ванжы-мем годым, одеялешем куктаналт, мбнн кенвазым дә тйшаккок, ошма шуэн колтыш вуйта

мѣнгешок кѣньѣл шагалъым. Ограда вес велнѣ ваштыл колтевѣ. Онгыштем тама пѣсѣн шырал колтымла чучы, туп мычком, монгырым шалдыртым годшыла, ұштѣн чучын колтыш.

Кыптешт-кыптешт, мѣнь шим короп якте шом. Ик вецѣн тѣдѣм, ошмадон йожтен, мѣдѣлтен шѣнден, вес, вецѣнжѣ—мытык, кѣжгѣ явлѣжѣ йолт кайыт, тѣгѣ тѣдѣм вуйта лѣлтѣлѣш цацен дѣ вѣржѣ гѣц тѣрвѣтѣлѣн. Мѣнь короп вѣлѣн, ял мычаш туре шѣнзѣм дѣ йѣрвѣшем анжалъым: кладбищѣ мычкы луды крестѣвлѣм шагалтыл шѣндѣмѣ, ѣмѣлкѣвлѣ мыгилѣвлѣ вѣкѣ лыпшалт вазал шѣнзѣнѣт, тѣрсѣр бугорвлѣ нѣнѣм ѣлтѣлен нѣлѣнѣт. Кышты-тиштѣ, крестѣвлѣ лошты, вѣцкѣж, тоша когивлѣ шалген кеѣт, укшыштыдон пасна-пасна мыгилѣвлѣм уштарат; плетон гавь нѣнѣн ѣмѣлкѣштѣ ваш шуды пѣрцѣквлѣ кайын шалгат—саснашу постол тѣ луды шудыжы сек йыкырикѣ! Лым пуалтемлѣ, церкѣ кѣшкѣ аралалт куза, пѣлгомышты, вѣр гѣц тѣрвѣнѣдѣмѣ пѣлвлѣ логѣц, шылен пѣтѣшѣ, изи тѣлзѣ, сотемдѣрѣ.

Язын ѣтяжѣ—„Дрянной мужик“—сторожевой цангым ѣркѣнен шиѣш; керемѣм шыпшылмыжы йѣде, керемжѣ кѣртни левѣштѣреш пѣтѣри тѣкнен колта, кѣртни левѣш тѣржѣ тагыце сылыкын йочыргал миѣ, дѣ вара ижѣ изи цанг юкшы шакта,—тѣдѣ мытыкын, скучнан шиѣш.

— Йыд ом укем ужаш йымат Ынжы шуды,—
сторожын шаяжы мыләм ашындрәлтеш.

Йыкырикә. Дә тамалын анят—пйцкәтә, йыд
юалгы ылнежы, а мыйнын пужвйд йога. Шон-
гы Калинин мыгилә гыц ләктәш тынгалеш
гыйн, сторожка якте мыйн кыргыж шоам вәл?

Кладбищә мыләм яжон пәлым, Язьдон дә
вес тәнгемвләдонат таманяр гәнә мыйн тиш-
тй, мыгиләвлә лошты, мадынам. Тыштй тйве,
церкй доран, авәмым таенйт...

Циләок амален кете эче, слобода гыц ваш-
тылмы юк дә мыралтен колтым юм шакта.
Кыртни корны доныла, ошма капайым вәрйш-
тй, аль тагышты-анят Катывовка сола доныла,
шүлалтен колтышашыжы веле улы, гармонь юк
шакта, ограда тунй плоток йукшй әпшәт Мя-
чов ашкеш дә мыра,—мырыжы гыцок мыйн
тыдым пәлем:

—А у напей маменьки
И грехи-то маменьки,—
Она не любя никого,
Только тятю одново...

Блымашын остатка шүлбшвләжым колышташ
приятны, дә цангым каждый раз севәлмй паш-
тек утла дә утла тыр лин миә, тыржы шәрлә,
алык мычкы полой вйд шәрлә машанет, ци-
лә нәлын, мүден миә. Мычаштымы, пындаш-
тымы охырышты йәнг иәштйлеш дә йыд пйцке-
мйштйш спичкә сотыла йөрә, ти охырын оке-

Дә сожок—Ылымашты обиднә шуку, ограда шайылнышы ти әдемвләм нәлшәш хоть,—мбләм Ышкетемлән кладбищәшты лүдбшләм нбнб пәләт ылнежб, а әчеәт большы веле лүдбктынешты. Малаы?

Нбнбләм сбгбрәл колтымемок шоәш:

— Карангда тә к чорту!

Дә тенге Ыштәшбжб лүдбш,—кү пәлә, чортшы тбнәм мам Ыштә? Вет тбдб кышты-гбнят лишнок шбнвә.

Ошмашты шуку слюда пыдыргывлә киәт, тблзб сотеш нбнб тьолгыжит, нинбм ужын, икәнә Ока рекәшты шал вблнб кимәштем вбдбшкб анжен кимем әшбндәрәлтеш,—трүк, лицәәм докок почти, изирак лавал ин кузыш, покан сәрнәл вазы дә әдем шбргб ганьы лин шбнзб, вара кекын гань йбргешкб сбнзәжбдон вбкем анжалы, вален кеш, дә шбжбшб ваштар Ылбштәшлә, вбд пындашкы келгбш валаш тбнгәлб.

Ылымаштыш разный случайвләм шижтәрбл, память утла дә утла ровотаен, тидбндон тбдб лүдбшбм упрямы шачыктен мишб воображенидон Ышкбмжбм вуйта защищаен.

Теве, пингбдб лапавләжбдон олмашты топтымактыл, шүлб кыдалеш: тидб пбрт-иәм әшбндәрбктә—тбхеньок изи, тырыжалт шбцшб.

Камака пындаш ыраж әнгеш каклянен шбцшб папам әшбндәрәлтеш, камака лбвәкблә анжен, тбдб попа ылы:

— Ласко хоза, тараканвләм ямдок...

Мындырны, хала вълнылә—халажым мбнь ам уж—сотырак лин мимылә чучеш, ир юалгы лицәм цбвештылеш, сбнзәәм бшкеек кымалтеш. Вуем одеялдон пёрден шбндышымәт, мбнь кытырген шбнзбм: хоть ма бнде лижы!

Мбньбм папам кбньблтен—сагаәм шалга, вблецем одеялым шывшеш дә попа:

— Кбньблок! Кижыделат вара? Ну, кыце—лудыш?

— Лудыш, тольки тбнь тидым иктыләнәт ик шайышт, брвезбвләлән ит шайышт!

— А малын вара шайыштмыла агыл?—тбды цудейә.—Лудыш агыл гбнь, хваляшыжат уке...

Токуна кешнә, корны мычкы тбды ласкон попа:

— Цилә бшләнөк ужын анжаш келеш, пёрцбкем, цилә бшләнөк пәлен ләктәш келеш... Бшке ат тымень гбнь—иктәт ак тымдеп...

Вадешеш олицәштбнә мбнь „герой“ лин шбнзбнәм, цилән мбньбм ядыштыт:

— Лачокшымок лудыш агыл бне?

— Лудыш!—манамат, вуйыштым ламайыл, кыдыжы попат:

— Ага! Тенге ач!

А лавочница төрокок келесен пуш:

— Значит, Калинин мыгилә гбц ләктеш малын попымышты такеш веле. Ләктешок гбнь, изи брвезб гбц соикток тбды ак шекләнб

ылын—лактеш, кладбищәжы гыцәт тагыш бш-
тәйл шуа ылын.

Людмила вѣкем ласкон цудеен анжен, тьо-
тямат даже довольна ылын тама,—турешбѣжы
седок йбрен. Чурка веле сылыкын келесѣш:

— Тидылаан — каньыл, папажы тидын—ве-
дьма!

III

Иктәт бш цаклеп, изи шѣдѣр ир жерән
йбрен кембәлә, Коля шоляэм колен кеш. Папам,
тыдѣ дә мѣнь изи сарайышты, сакой шѣкшѣ-
вләм шәрәлтен пиштѣмѣй пувлә вѣлнѣ амален-
нә; сагана, горбуль ангавләдон бштѣмѣй витә-
шты хозан цѣвѣвлә бленѣт; вады андак, ама-
лен кемѣшты анзыц, нѣнѣ турешбѣшты кылык-
ленѣт, тәрвәнблѣнѣт, ирок йбде мәнмәм ко-
го юкан якшар әптән кѣнѣйлтен.

— Тенге саслымашешет, тѣләт пыдешт ке-
шәш ылнежы!—шижын колтаат, папам ворча.

Мѣнь уш ам амалы, шелѣквлә ваш кечѣ ая
амалым вәрѣшкем тьолге пырымым анжем, ке-
чѣ аярыштыжы пырак пѣрцѣквлә выждымак-
тылыт,—нинѣ ямакыштыш шамаквләлә чучыт.
Пу лошты калявлә каштыт, шылдыр вѣлнѣшты
шим точкан тамахань якшар кавшангывлә кѣ-
далыштыт.

Южнам, цѣвѣй намазы пыш гыц каранг, мѣнь

сарай гыц лăктынăм дă левăш вѳккѳ кузенăм;
кузен шынзăм дă сѳнзăдым ганьы, амалыма-
шеш пуал шыцшы, кого эдемвлă тăрванылаш
тѳнгăлмы анжен шынзем.

Теве Ферманов лодочникын, угрюмый пиани-
цан вуйжы окняшты кайын шынзѳ; упшы, пан-
дашыжы тырыжалт шынзѳныт; пѳзырăл шын-
дымы, пуалал шыцшы сѳнзă шелѳквлăжѳ ваш
кечѳ аярыш тѳдѳ анжа дă кабанла кичкѳжеш.
Кудвичѳш тѳотям кыргыж лăкты, кок кидшѳ-
донат якшаралгы вишкѳды упшым ниăлтыл,
момоцашкы талаша, тѳштѳ тѳды мычкыжы уш-
ты вѳдым кѳшкăлеш—йонгештеш. Тома хозан
кухаркыжы, кашар нерăн, цѳгăк-шадыран пол-
дывек, кукула веле чучеш, хоза ѳшкежѳ—шон-
гы, тазаланен, шелăнг шыцшы кăдылă дă цилă
эдемвлăжок кеклă, вольыкла ѳль зверьлă веле
чучыт.

Ирок техень цеве, аяран, дă мѳньжѳм та-
ма ѳнят сылыкландара, изиш кышкы гѳнят
нырышкы, иктăт укеѳн вăрыш лăктын кемѳ шо-
ѳш,—мѳнь пăлем уш, молнамшылаок, эдемвлă
ти цеве кечѳмăт лывѳртен шуат.

Икăнă, левăш вѳлнѳ тенге анжен кимем го-
дым, мѳньжѳм папам сѳгѳрăльѳ, амалым вăры-
шкѳ вуйжыдон анжыкталы дă олен келесѳш:
— Коляна колен...

Бѳрвезѳ кѳпцѳкшѳ гыц йыжнен вален дă
симсăлгѳ кăпан, цăрă, партыш вѳлнѳ киăлтă,
тыгыржы шѳжѳ докы цымырген шынзѳн—авар-

ген шыцшы мйшкыржы дэ лиманг шыцшы ял-
влэжэт цилэ кайыт, кидшым когынек кбдал лы-
вакыжы тагыце йонтымла керыл вазын, бшкым-
жым бшке вуйта¹ лултал колтынежы ылын.
Вуйжы изиш тырынъ кен колтен.

— Тау йымылан, карангы,—папам бшке үп-
шым ыдырен попа.—Блэшбжэт техень ясылан
ма толкы?

Ялжым шырен ташкен, кушта машанет, тьо-
тям толы, брвезын кымен шындымы сьнзэ-
влэм парняжыдон переген тьикальы; папамжы
шыдын пелештыш:

— Кид мыштеок мам вара тьикедальштат?

Тьдыжы бормоча:

— Вот—шачыктенйт... блен, качкын, ни то,
ни се...

— Омет гыц понгыжалток,—папам тьдым
царэ.

Тьотям тьдын вьк сьнзэ ужтымла анжалы,
сарнал кеш дэ кудвичыш ашкеды, бшке попа:

— Таяш оксаэм мьньын уке, кыце мыштет
бшкеок бшты...

— Тьфу, тынь несчастный!

Мьнь лэктын кешым дэ вады яктеят токына
шым тол.

Колям вес кечын ирок таевы; церкыш мьнь
шым ке дэ обедня гачок, пиэм дон Языын атя-
жы сага, капаен лыкмы авамын мыгилэ тыршыш-
ты шынзышым. Тьды мыгилэм шулдеш капаен
дэ тидындон седок бшкымжым мьлам хвален.

— По знакомству веле вет тенгелә, а то—ик тәнгә...

Лелә, худа пыш ләкмән, нарынзалгы йәмбеш анжаламат, покаштыжы лывыргы, шим ангавләм ужам. Мыгилә йыр кышкен шындымбы ошмам изиш веле тәкәләт, ошма тәшәкок йәмбеш валаш, йогаш тәнгәләш, күшәнжәи ошма пөрөмвлә кодыт. Кайшы тә ангавләм мүдәш манын, мәнә йори тәрвәнәләм, ошмам йәмбеш йыргыжтем.

— Ит балуйы,—трубкажым шәкштәмәштә Язын әтяжәи пелештә.

Папам изи ош коропым кидешәжәи намал кандыш. „Дрянной мужик“ йәмбеш төргештәш, коропым принимайыш, шим ангавлә сага тәдәм шындыш, тәшәкок пәсәин мәнгеш ләктәин кеш дә явләжәидонат, кольмыдонат йәмбеш ошмам шәкәш, валташ тәнгәләнәи. Кадилә шәкштә машанет, трубкажы гәц шәкш ләктеш. Тьотям дон папамат тәдәлән палшат, бәшке юкымат ак лыкеп. Ни поп, ни кәцәзәвлә—нимат уке, мә веле нәләтәин шуку крестәвлә лошты ылына.

Оролылан оксам пумыжәи годым, папам әпкәләмлә келешәш:

— А тәнә, все-таки, Варваран пөртшәим трөвожалыц...

— Тәтежәи кыце бәне? Кәзәтәт мәнә йәлән землям изиш хватенәм. Тидәи—нимат уке!

Папам мыгиләлән сукалтен кымалы, мәгәирәл колтыш дә ашкәдәи; паштекшәи, картузы

нержым сынзашкыжок темдәлән, ягылгалшы сюртук пачшым шывшедәл, тьотям ашкедә.

— Кыралтым земляшкы пәрцүм үденнә,— тәдә трүк попалтыш дә, ныр мычкы карак төргөштәл кемәлә, анзык талашен пырен кеш.

Мынь папамым ядым:

— Мам тәдә?

— Бог с ним! Вуйыштыжы тәдән ышкым-жән шанымаш,—папам пелештәш.

Шокшы ылы. Папам лелән ашкедеш, явләжы шокшы ошмашкы вален-вален кеәт. Шы-рерәкынок шагалалеш тәдә дә лиуәштәш пуж-вәдшым савыцдон ыштәләлеш.

Неволяракок мынь тәдәм ядым:

— Мыгиләштәш шим ангажы—тидә авәмән короп?

— Мане,—тәдә шыдән пелештәш.—Махань вет йонтәмы... Годат эче шоте, а Варя шүнәт! Ошма гишән тидә,—вәдәм колта. Шун-рок ылгецә, лучырак ылнежы...

— Циләнок шүт?

— Цилән. Святойвлә веле ак шүәп...

— Тәнь—ат шу!

Тәдә шагалалы, вуйыштыш картузем төр-ләлтәләдә серьезны келесыш:

— Тидә гишән тәнь ит тумайы, ак кел. Ын-гылет?

А мыньжы соикток тумаем:

— Колымаш—махань тидә обиднә дә про-тивнә. Махань гадосты!

МЫЛАМ ТАМА ПИШ ХУДАН ЧУЧЫН.

Тоқына толмашеш тьотям самоварымат шын-ден йамдылен.

— Чайым йулдәләһнә, а то шокшы,—тәдә маньы. Мәһнь бәшкәһмәһһн чайымокуш пишем. Циләләһн.

Папам докы миән шагальы дә тәдәһм пулшыжы гәһһ вичкәһләһш.

— Ну, әвәжәһ, ма?

Папам кидшәһм веле шалалтыш.

— Аһат поһы!—манеш.

— То-ты вот! Йымы мә вәкәһнә шәдешкен, ик лаштык паштек вәсәһм седок шывшеш... Семнявләжәт, кидәһштәһш гань парнявләлә, ик вәреш цаткыдын йләт ылгеһәһ...

Тенге пышкыдын, смириән тәдәһ шукершен поһыде. Мәһнь колыштынаһ тәдәһм, дә тәдәһ һнде мәһнәһн обидәәһ йәртен шуа, нарынзалгы йәһ гишәһ дә йәһ покаштыш лывыргы, шим анга пыдыргывлә гишәһ мондаш палша маньһн выченәһм.

Дә папамжы тәдәһм пингәдәһн пелештәһш:

— Цәһрнок, әтяжәһ! Ти шамаквләһм курымет мычкок тәһнь попет, а куләһ һнәһнәһ гәһһ куштылгы? Кәһртним бәрдәһгшәһ качмыла, курымет мычкы циләһм тәһнь качкынат...

Тьотям кичкәжәһл колтыш, папам вәкәһ анжалы дә поһашыжат цәһрнәһш.

Вадеш, капка анзылаһн, ирок ужмем гишәһн

мѣнь Людмилаан ойхын шайышт пушым, дѣ шаяэмжѣ тѣдѣм когонок ѣш тѣрвѣтѣ.

— Тылык вуйышты ѣлѣш лучы. Атям дон ѣвѣм колышты доко, шыжарем шѣмбелемѣн кидеш мѣнь кодынем, а ѣшке—мынастирѣш, курымеш. Мол вѣрежѣ кышкы ѣне мѣлѣм? Марлан кеѣш ам яры, акшак ылам—ровотаен ам керд. Дѣ эче тетявлѣм, техеньок акшаквлѣм, ѣштен оптет...

Мѣнмѣн ѣлицѣштѣш молы ѣдрѣмѣшвлѣлѣок, тѣдѣ разумы попен, дѣ, манаш лиѣш, тѣ вады гѣц, тѣдѣн докы мѣнь цилѣ интересем ямдышым; дѣ ѣлѣмѣшемжѣт икманяры вашталт кешѣт, тѣдѣм мѣнь утла дѣ утла шоѣн ужаш тѣнгѣльѣм.

Шоляэм колымыкы икманяр кечѣштѣ тѣотям келесѣш мѣлѣм:

— Тагачы ирѣрѣк вац, иргодым ир кѣньѣлтем, шѣргѣшкѣ пулан кенѣ...

— А мѣнь сакой шудым постаралам,—папам маньы.

Шѣргѣжѣ, кож дон когилѣ яршан, слобода гѣц кым уштышаш вѣрѣштѣ, купышты ылеш. Ял вѣлѣн кошкышы дѣ ѣѣрѣлт вацшы шуку пушѣнгѣн, ик векѣлѣ Ока якте тѣдѣ шоѣш, вес векѣжѣ—Москваш кемѣ шоссе корны якте, дѣ пакыла, корны гачат кеѣ. Пышкыды саснашу гань шѣргѣ гѣц кѣкшѣнрѣк, кого шим амашла кайын, ѣѣктер шалга, тидѣ—„Савеловын вѣрш“.

Цилѣ ти богатство Шувалов графын ылын,

оролашыжы шЫргЫм худан ороленЫт; кунавинский мешанинвлА ЫшкЫмЫн шЫргЫшкЫ кашмылаок тЫшкЫ каштыныт—вальожникым постаренЫт, кукшы шалгышым сЫмЫренЫт дА южнамжы ЫлЫкшЫ пушАнгЫвлАмАт тЫкедАлыштЫнЫт. ШЫжЫ йЫде, таварым нАлЫн, кЫдАлеш керемЫм ЫштАлЫн, телеш пу йАмдЫлАш шуку эдем шЫргЫшкЫ каштын.

Теве Ынде мААт кымытын лывшан жар ныр-дон ашкедЫнА; шалахай велнЫлА, Ока вес сИрЫштЫ, якшаралгы Дятловый кырыквлА вЫлнЫ, шуку жар садан, шОртнЫЫ вуян шуку цИркАн ош Нижний-Новгород вЫлнЫ кечЫ олен, талашыдеок куза. ПЫдыранзык вЫдАн, тыр Ока дорц изи мардеж ЫфЫлА; лютик пеледЫшвлА ламайылыт, лывшеш лелем шЫцшЫ кловой йингЫлвлА рокыш айЫнен шЫнзЫнЫт, тоша земляштЫ, сирем лошты сакой йиш бессмертник пеледЫшвлА тьошток шалген кеАт, „йыдымшы красавица“—гвоздика якшар шЫдЫрвлАжЫм пачеш...

ВаштарешнА, салтак цуцала, шим шЫргЫ толеш. Кого кек ганьы, шылдыран кожвлА; ЫдЫрвлА ганьы, когивлА. Ныр мычкы шапен шЫнзЫшЫ куп пыш йога. Якшар йЫлмЫжЫм лыктын шЫнден, сагаэм ни кеА, шагалалеш, ўвшЫнзАлеш дА рывЫжЫн гань вуйжым цудеен колтым-ла тАрвАтЫлеш.

ВЫлнЫжЫ папамын кацавейка, [вуйыштыжы нертЫм картузы, сЫнзАжЫм пеле кымен, туре-

шб́жы́ тамам йб́рен, тьотям вб́цкб́ж явлб́жым
переген нб́лб́н миб́, вуйта тб́гун докы йывыр-
талтыл лишемеш. Вб́лнб́жы́ симсб́ кофта, шим
юбка, вуешб́жы́ ош савыцым ялштен, папам
кеб́, тб́дб́ ашындарен ашкедеш—паштекшб́ шо-
аш трудна.

Шб́ргб́шкб́ лишеммб́ семб́нь, тьотям б́лб́-
жок миб́; воздухым нержб́дон шывшылал, кич-
кб́жб́л-кичкб́жб́л, андак тб́дб́ талашен, мыге-
дб́л попа, вара, йб́кшб́ лиэш машанет—весе-
лб́н, рб́жлб́н:

— Шб́ргб́—йымын сад. Иктб́т тидб́м удб́-
де, тольки йымын мардеж, тб́дб́н святой шб́-
лб́лтб́шб́жы́ веле... Б́рвезб́ годшем, Жегули
кырык лб́вб́л воктен, бурлакышты кашмем
б́шб́ндб́рб́лтеш... уке, Алексей,—мб́нь ужмем-ис-
пытываймем тб́лб́т агыл ужаш! Ока мычкы
шб́ргб́влб́—Касимов дорц Муром якте, б́ль—
Йылымбалныш шб́ргб́влб́ Урал якте кеб́т, дб́
цилб́ тидб́ келесен мыштыдымы кого дб́ пиш
яжо...

Папам тьотямым б́рдб́ж гб́ц анжалеш дб́ мб́-
лб́м сб́нзб́жб́м кымалта, тьотямжы, мычывуй-
влб́эш кыптешт-кыптешт ашкедеш дб́, б́шб́шкем
вазыктен, кб́тб́к шамаквлб́м уден кеб́.

— Саратов гб́ц Макарьевыш, ярмб́нкб́шкб́,
рошивам мб́ нб́нгеннб́, рошиваштыжы—итб́нб́,
сагана Кирилл лб́мб́н приказчик—Пурех гб́ц,
водоливнб́жы́—касимовский тадар, Асаф, что
ли... Жегули якте шона, дб́ тебе кб́шб́л мардеж

лăкты, тѳрок сѳнзăшкѳнă—авыре гѳц кеннă, шагална, якорѳм шушна дă шѳрăш шолташ сирѳш лăкнă. Май тѳлзѳи ылыы, Йыл тангыж ганьы шăрлен шѳнзѳн, коэвлă полкын-полкын эртăт, Каспий тангыжыш йѳксѳвлă тѳжемѳн кеăт машанет. Жегули кырык шошымшы жар выргемѳм шынгал шагалын, пѳлгомыш шоэш машанет, пѳлгомыштыжы ош пѳвлă йогат, кечѳи аяр земля вѳлнѳи шѳртнѳвлă шѳрăнă. Кăненă, сăндăлѳкѳн цевержѳдон ѳвѳртенă, ѳшке лоштынаат пуремѳннă; рекă вѳлнѳи ѳштѳи, сирѳштѳжѳи—шокшы, нерѳш тотлы пыш пырал Вады векѳлă, мăнмăн Кириллна—техень суровый, ѳлăлшѳи эдем—кѳнѳыл шагальы, калпакшым кыдашы дă попа: „Ну, ребята, мѳнѳ тăлăндă большы начальник ам ыл, слуга ам ыл, кедă—ѳшкеттăок, а мѳнѳ шѳргѳшкѳи кеем!“ Мă цилăн тăрвăнен кешнă,—ма техень, малын? Хоза анзылны ответѳм пушы эдемте мăлăннă акли вет—эдемвлă вуйте ак кашеп! Хоть Йыл вѳлнѳи ылына, а вет тѳр қорнымат ямден шуаш лиэш. Народ—ыштымы зверь, тѳдѳлăн—ма ѳжăл? Лудѳн колтеннă. А тѳдѳи седок ѳшкѳм-жѳнѳм попа: „Тенге, тăлăндă кѳтѳзѳи шотеш, мѳнѳ большы ѳнем ѳлѳи, шѳргѳшкѳи кеем!“ Мă кыды-тидѳжѳи, тѳдѳм шиăш дă пидѳн пиштăш тумаетнă ылыы, дă кыдыжы тамам тумает колтевѳи, саслат: „Тырлыда!“ Тѳшăк водолив-тадарнаат сѳгѳрăл колтыш: „Мѳнѳят кеем!“ Вот и нă. Тадарланжы первишѳи кок путинă гишăн дă

кызытшы пел корны гишан хоза гыц копейкы-
мат тўлымы агыл—ты вереман тиды кого окса
ылын! Йыд лимешкы саслышна, ырседална, а
йыдым шым әдем айырлен ты кевы, ма та лу-
аткудытын, та луатнылытын шалген кодна. Вот
те и шыргы!

— Кыце вара—разбойникеш ныны кенит?

— Кү пәлә, анят—разбойникеш, анят—от-
шельникеш,—ты вереман ти делавам пишок
разбирәйделыт...

Папам йымым хрестәлеш.

— Пресвятой йымәвә! Әдемлә гишан ша-
налтен колтетәт, цилән бжәл ылыт.

— Циләлән икстатян разум пумы—кышкы
тыныбым екшүк шывшеш, пәлы...

Начкы ялгорныдон, мычывуйвлә мычкы дә
тоша кожвлә лодон шыргышкы пыренә. Пурех
гыц ылышы Кирилла, курымешок шыргышкы
шыләш—мәләм тиды пиш яжола чучеш. Пол-
дывек әдемлә, шиәдәләмәш, пьянство шыргыш-
ты уке, тышты тьотямын противнә шыкланы-
машыжы гишан, әвәмбн ошман мыгиләжы ги-
шан дә әдембм ясыландарышы ма улы цилә
худа гишанок мондалтеш.

Кукшы вәрбш шонаат, папам попа:

— Качкыдалаш изиш келеш, әлдә шынзыл-
дәлына!

Тыдын кырышыштыжы шим сыкыр, жар лу-
кы, охырец, савыц лошты санзал дон тывыр-

тыш лаштык; цилә тидьвләм тьотям цудсен колтен анжа дә сьнзәжым пытка.

— А мьнь, мать честная, качкашем нимат нәлтелам...

— Циләләннә ситә йок...

Кукшы йәктә тьнгеш шьнзьннәят, качкын шьнзенә; воздухышты киш пыш шалга, ныр вецьн изи мардеж йфьлә, шудывлә мыльгалтыт; папам шудывләм кьреш дә сакой шудывлән: зверобойын, буквицын, подорожникын, кьртнилүльшьн, Иван-чайын целебный свойствывлә гишән—кыды махань лекарстваш кея—шайыштеш.

Тьотям ял львәлнә кишь кукшы пувләм роа, мьньжь ньньм ик вәрөш цымырышашлык ылам, дә йшкеят ам цаклы, папам паштек цышкер лошкы, пакыла пырем—папамжы, иәштьлеш машанет, кого пушәнгьвлә лошты каштеш, йәктә им вилән шьцшь рокрыш пүгьнәлеш. Каштеш тенге дә йшке турешьжь попа:

— Опонгавлә ирьрәк ләктәш тьнгәлыньт—калявонгы чьдь лиәш! Худан тьнь, господь, укеявлә верц шытырланет, укеялән калявонгат качкыш вет!

Мьнь тьдьн паштек олен, перегәл каштам, йшкьмемьм бнем пәлдьрть: ймыдон, шудывләдон, жававләдон попашыжы тьдьлән бнем йптьрть.

Дә тьдь тагыце анят седок мьньым ужеш.

— Тьотят дорц шьлььц ма?—ядеш.

Сакой статян шудыдон паян ыргеман шим рокыш пугыналын, тыды шайыштеш,—кыце икәнә, әдемвлә вькы шьдешкен колтенәт, йымы кого вьдым колтен дә цилә живойым потопен.

— А тыдын пуры әвәжы, нүшмьвләм анзыцок комдышыш постарен, таен шьнден ылын, а вара кечьм сарвала: пуры кечы, землям кошток, әдемвлә тылат хвалым мырым тиды гяшан мырен пуат! Кечы землям коштен, а йым-әвә тайымы нүшмьвләжым үден ты шьнден. Йымы анжа: земля вьлны сакой живойвлә—шудыжы, волькшы, әдемжы—әчеят кушкыт, шукемьт!... Ку тидым, манеш, мьнь шудьдеок тенгелә бьштен? Йымәвәжы цилә тынам шайышт пуэн, бьшке виноватшым келесен, а йымыжылан бьшләнжәт уже пуста землям ужаш бьжәл ылын, дә тыды әвәжылан келесә: яра, бьштьмет худа агыл!

Рассказшы мьләм яжола чучеш, дә тенге гьнят, цудеен, толкыдонок мьнь тыдым ядам:

— Кыце вара тенге? Йымәвәжы бьшкежәт потоп паштек пиш шуку лямькы веле шачын вет?

Бнде папам цудеен колтен.

— Ку тидым тылат келесен?—ядеш.

— Школышты, книгәвләэш сирьмы...

Тишәкен папам ладнангалеш дә попа:

— А тынь шуэн колток ньным—книгәвләәдым; ньны алталат веле!

Дә олен, веселән тѣдѣ ваштылеш.

— Тумаен лыктыныт вет, ородывлә! Йымы—
ылын, а әвәжѣ ылте—масак! Күн гѣц вара ъне
йымыжы шачын?

— Ам пәлѣ,—манам.

— Вот и яра! „Ам пәлѣ“ якте тымень шо-
нар!

— Поп шайыштын, йымәвәжѣ Иоаким дон
Анна гѣц шачын.

Папам шѣдешкә—мѣнь анзылнем шалга дә
сѣзәшкешкем строгын анжа:

— Стало быть, йымәвәжѣ—Марья Яковлев-
на? Анзыкылаат тѣнь тенге тумаеш гѣнь, пә-
лѣ—яжонек мѣнь тѣньѣм лоцкен пуәм!

Дә минутышток ынгылдара мѣньѣм:

— Йымәвә плоток ылын, дә тѣдѣ иктѣн гѣц-
әт анзыц ылын. Тѣдѣ гѣц йымы шачын, а ва-
ражы...

— Христосыжы ъне кыце?

Папам нима манаш шалга, сѣнзәжѣм веле
кымен шѣнден.

— Христосыжы ...да, да, да?

Йымын тайнывләәш тѣдѣм сѣнзѣмем, пу-
ен шѣндымем мѣнь ужам, дә тидѣ мѣләм яжо-
ла чучеш.

Большы дә большы келгѣш шѣргѣшкѣ, пу-
шәнгѣ укшвлә логѣц кечѣ явлә вазал шѣц-
шѣ симсәлгѣ тѣтѣрә ганьыш пыренә. Шѣргѣн
шокшы тырышты тамахань-әнят айыртемѣн
ѣшләнжѣ статян юк шужга дә ма-шоим ту-

майыкта, шүмүм тәрвәтә. Цунявлә, кысиәвлә олен шишкалтат, куку ваштыл колта, шапренгы сасла, зяблик кекын ушыкалымы мырыжн цәрнбидеок шакта, тамам шанен шынден машнет—щур кек мыра. Ял лывәлнй жава-игыгла төргештылыт; пушангы важвлә сага, вуйжым лүлтәлын, кымыж-вуян кышкы киә, жававләм орола. Йәкты вуйышты, мамык гань пышкыдыпачыжы веле каеш, ур цодымактыл шынзә; гиш шукым ужалтеш дә тылецаат шукым ужмы, әтеат пақыла кемй шоәш.

Йәктывлә лошты вашт кайшы, армыж гань кого, воздушный әдемвлән фигурышты кайын колтат дә тышәкок жар укшвлә лоәш ямыт; күшнй, укшвлә логыц, клоной пылгом кайылдалеш. Ял лывәлнй, тамахань косир ковөр машанет, пөчбж шуды шыртывләдон ыргыл цындымй пышкыды рехень киә; шуды лошты, вёр патькалтышвләлә кайын, мызи-мөр шынзен кеә; калявонгы пыш нербш пырен аздара.

— Пресвятой йымәвә, мәнмән цевер сатына,—келгын шүләлтен, папам турешбжы ыдылеш.

Шыргышты хозяйка ганьы дә йырвәш цилә блышбылән бшкымбн ганьы—тыды әвә мөскәлә каштеш, цилә ужеш, цилә хваля дә таум бштә. Тыдын дорц шыргы мычкы шокшы йога машанет, дә ял лывәләнжы пызыргәл кешы рехень мынгешок төрләнен шагалеш молоат—тидбм мбләм айыртембн приятны ужаш.

Кеет дә тумает: разбойник лиәш теве яжо ылнежы—шыквләм, паянвләм кравет, кравен нәлмыжым незервләән шәләтет,—пусть цилән темшә, веселә лит, иктә-весыштәйлән ак завидуеп дә, шәдешкен шәцшә пивләлә, иктә-весыштәдон ак пыредәлеп. Папамын йымыжы докы, тәдәйн йымәвәжә докы миән шагалашат яжо ылнежы, миән шагалашаш дә әдемвлә пиш худан ылым гишән, ошма лоәш әдемым таяш обиднә дә яжо агыл гишән цилә правдам шайышт пушаш ылнежы. Дә вообщежок, нималанат керәл агыл обиднә земля вәйлнә шуку әче улы. Йымәвәжә мәләм ынянә гынь, пусть ышым пуа,—тә ышыжыдон мәләм ылымәшым вашталташ, кыце-гынят яжоәмдәш лижә. Пусть әдемвлә мөньым йнянен колыштыт, — кыце яжонрак ылымлә, мөнь уже кычәл анжынем! Изирәк ылам, тидә нимат уке,—Христос ик и веле мөнь гыцем когорак ылын, а мудрецвлә тәйнәмок уже тәдәйм колыштыныт...

Икәнә, тенге тумает кешет, мөнь йәмыш кенвазынам, кенвацмашеш мөшкыр каваштем дә шаягаремем нәзыәлт кенәт. Шызем ынде йәм пындашты, смольы гань ныгыды, уштә лярәштә, ужам—ышке вуяәм ләктәйн ам керд, намысланен шызынәм, дә папамым сәгырәшәт яжола ак чуч. Тенге гынят, папамым сәгырәш попазыш.

Тәдә выртышты мөньым шывшын лыкты, онгжым хрестен колта дә попа:

— Тау йымылан! Яра эче йәмжы охыр, а хозажы тбштб кия ылгецб?

Дә йбрым лошток мәгрәл колтыш. Вара ән-гыр докы мбньбм виден нәнгеш, мышкын шбндбш, шушырвләәшем тамахань шуды бלבштәш-вләм пиштбшәт, бшке тыгыржыдон нбнбм ялштыл шбндбш, дә кбртнигорны будкашкы виден нәнгеш, —когон слабкаәм кенәмәт, токына якте мбнь шон кердтелам.

Каждый кечбн почти папамым мбнь шбргбшкы ужбнәм:

— Әл шбргбшкы кенә!

Тбдб охатан согласаен, так тенгелә, сакой шудывләм, мбрым, калявонгым дә пукшбм поген, кәнгбж гач позда шбжб якте мә блен ләкнә. Погымнам папам выжален, дә тидбндон вуйнам пукшеннә.

— Пуста-логервлә! — тьотям ворчен, мәжб тбдбн сыкырым вовсеок хоть качтелна ылнежб.

Шбргб воктен кашмаш шум кбргбштем тамахань тыр, ладна чувством шижтәрен; ти чувство ләш цилә ойхывләәм ямыныт, цилә худа мондалтын, дә тб нужвецок мбньбн ошущенивләәм кушкыныт, пблбшем, сбнзәәм пбсембнбт, памятьәт пбсембн, впечатленивләм шбнгдәрен кердмәшем когоэмбн.

Папам утла дә утла мбньбм цудейбктен, малы әдемвлә лошты мбнь тбдбм высший существош, земля вблнб иктын гбцәт пурәш, му-

дрыеш шотлаш привикненәм, а тьдыжы мьн-
ньын ти убеждениэм цярнїдеок укрепляен.
Икәнә вадеш, ош калявонгывләм поген шьн-
деннәят, токына кешылә, мә шьргь тьрьшкь
ләкнә, папам канәлтәш шьнзь, а мьнь пушан-
гьвлә шайык сярнәл пырышым—калявонгывлә
эчеят уке моло?

Трук тьдьн юкшым колам дә ужам: ялгорвы
вьлнь шьнзьмәштьжы, калявонгы явләм ит-
райә, а сагажы, мьндырнәт агыл, йьлмьжым
лыктын шьнден, луды кого пи шалга.

— А тьнь кеок, кеок тишец!—папам попа.—
Йьмыдон иквәреш кеок!

Шукердәт агыл Вальок мьнньын пиэм тама-
дон пукшен пуштын ылы, седьндонок тидьм,
у пим сагаэм пиш когон нәлмем шон колтыш.
Мьнь ялгорныш кыргыж ләктьм, пи тагыце
ьшләнжылә статян пьгьргәльь, шужьмәт ьш
сәрәл, шужен шьцшь жар сьнзә анжалтышы-
жыдон токемлә анжалы, пачшым пьзьрәльь
дә шьргь лошкы пырыш. Кәпшь тьдьн тама
әнят пинлә мьләм ьш чуч, дә, шишкалтен веле
колтышым, тьдь тьрок тьшкә лошкы тьргеш-
тьш.

— Ужыц?—папам йьрәлтәл яды.—А мьнь
андак шьм пәль, пи машаненәм, вара ужам—
пүвләжы пьрьн, дә шужәт седьнок! Лудьн кол-
тышым вәк: ну, манам, пирок ылат гьнь, цеве-
рок карангок! Яра эче, пьривлә каньжым
смирнә ылыт.

Папам нигнамат шӱргеш ямте, токына кышкыла кемӱлӱ, яжон пӱлен. Ик вӱре махань калявонгвлӱ шачыт, вес вӱре маханьвлӱ—шуды пыш гӱцок тӱдӱ цаклен, дӱ мӱнӱймӱт экзаменуен.

— А рижӱк махань пушӱнгӱм ярата? А кыце тӱнӱ яжо калявонгым ядовитый гӱц айырет? А махань калявонгы кӱртнилӱлӱшӱм ярата?

Пушӱнгӱ каргыжыштыш иклаштык кӱч ыдыралтышвлӱмӱт тӱдӱ ужын дӱ мӱлӱм ур пӱжӱшвлӱм анжыктылын, мӱнӱ пушӱнгӱ вуйыш кузенӱм дӱ зверь пӱжӱшӱм пыргедӱнӱм, телеш йӱмдӱлӱмӱ пӱкш запасым тӱшец лыктынам, ик пӱжӱшӱшток южнам лу кӱрвенгӱ нӱрӱ пӱкшылын.

Икӱнӱ, ур пӱжӱшӱм тенге пыргедмем годым, тамахань охотник вӱкем лӱэн шелӱн дӱ вургымла покашкем коклы шӱм тыгыды тровым ыртен шӱндев; луатик тровыжым папам имдон капаен лыктын, а молыжы шуку веремӱ эче кавашты лӱвӱлнем шӱнзенӱт дӱ вара ижӱ икӱ паштек весӱ лӱктӱнӱт.

Карштышым пингӱдӱн тырхен кердмем папамлан яжола чучын.

— Молодец,—тӱдӱ мӱнӱймӱ хвален,—терпӱмӱш улы гӱнӱ, мыштымашат лиӱш!

Калявонгым, пӱкшӱм выжалымашеш погыналшы иклаштык оксажымок папам йӱллӱн шӱлӱтен, незер эдемвлӱн окня лӱвӱлӱн „йывырт

милостыным^а пиштен-пиштен коден, а бiшкежбi
празнык годымат вак шукшым, тумышаным чиэн
каштын.

— Кбцбизбi гбцат худан чиэн каштат, мбi-
нбim страмает,—твотям ворчен.

— Нимат уке, бдбреток ам ыл, мбiнь вет
марлан кешашлык ам ыл...

Когынбышты лошты нбiнбi утла дб утла со-
редблбiнбiт.

— Мбiнь йбл гбц утла сулыкан ам ыл,—твот-
тям обижбйблбiн,—а йбл гбц утла наказымы
ылам!

Папамжы тбдбim аздарен:

— Чортвлб пблбт, кб манярым стоя.

Дб мблбм бшкетемлбн попен:

— Ужат, мбiнбiн шонгем чортвлб гбц кыце
лбдеш! Лбдмбi ярелб тенге, анженок шонге-
меш... Эх, махань бжбл эдем...

Кбнбж гач' пблб мбiнь цаткыдембiнбм дб
шббргбштб кашмашеш дикыйрак линбм, тбнг-
влбэмбiн, Людмилан блбймбшбш интересембт
ямын,—тбдбi бдне скучна-ышанла мблбм чучын..

Икбнб твотям хала гбц пиш начкы толыы,—
шббжб шалген, дб юрвлб юриныт,—порогы
доны, оравилб брвбл, бшкбimжбim пачкалтен
колтыш дб торжественны келесбш:

— Ну, брвезбi, иргодым местбшкбi кебш йбм'
дблблбт!

— Кыш эче?—папам шбдбiн яды.

— Матрон шыжарет докы, эргѣжѣ докы...
— Ох, ѣтяжѣ, худам тѣнь тумаен лыктынат!
— Тырлы тѣнь, ороды! Ѧнят, чертьожником
тидѣм ѣштѣт.

Папам юк лыктеок вуйжым сѣкѣлтѣш.

Вадеш Людмилам мѣнь ужым дѣ халашкы
ѣлѣш кедем гишѣн келесѣшѣм.

— Мѣньѣмѣт скоры тѣшкѣ нѣнгеѣт,—тѣдѣ
сылыкын маньы.—Ѧтям мѣньѣн ялем вовсеок
пѣчкѣктѣнежѣ, тѣнѣм вара здорова лиѣм, ма-
неш.

Кѣнгѣж гач тѣдѣ худаланен шѣнзѣн, лицѣш-
тѣш каваштыжы сѣмѣлгѣн каеш, сѣнзѣжѣ
когоѣм шѣцмѣлѣ чучеш.

— Лудѣт?—мѣнь ядым.

— Лудѣм,—манеш дѣ олен мѣгрѣл колтыш.

Кыце тѣдѣм сусуѣмдѣмлѣ, мѣнь ам пѣлѣ—
халаштыш ѣлѣмѣш гѣц мѣнь ѣшкеѣт лудѣнѣм.
Иктѣ-весѣнѣ сага пѣзыргѣл, пѣлѣ веремѣ мѣ
юк лытеок, сылыкын шѣнзѣшнѣ.

Кѣнгѣж ылгецѣ, изижѣ годшыла, солавлѣ
ѣѣде кѣчен кашташ папамым тагыцеок мѣнь
ужѣн нѣнгенем ылнежѣ. Людмиламат сагана
нѣлѣш линежѣ,—мѣнь тѣдѣм изи араваѣш шыв-
штен кандыштнем...

Дѣ шѣжѣ ылын, ѣлицѣ мычкы юалгы лы-
выргы мардеж ѣфѣлен, кѣшнѣ, нигнам пѣтѣ-
дѣмлѣ луды шѣкшѣ пѣл ѣоген, земля кыптыр-
ген шѣнзѣн, лѣвѣрѣн, несчастный лин.

VI

Мѣнь эчеят халашты, кок этажан томашты ылам. Томажы тидѣ, шуку эдемѣм иквѣреш цикен пиштѣш ыштѣмѣ, коропла чучеш. Тома—у, дѣ тенге гѣнят, пуал шыцшы, тоша эдемлѣ веле чучеш, кѣцѣвѣ тенге, трѣк когон паен колтаат, шел нѣлмешкѣ качкын шындѣ—тидѣт лач техень. Олицѣшкѣлѣ [покан шыңзѣ, этаж йѣде—кѣндѣкш окня, а томан лицѣ вел лишѣшлык монгырышты—этаж йѣде нѣл окня рядѣ. Ул окнявлѣ, араван кашмы ѣнгѣсѣр корныш, кудвичѣш анжат, кѣшѣлвлѣжѣ—тыгыр-ялаш мышмы изи пѣртѣш дѣ лѣвѣрѣн каремѣш.

Мѣнь шанымем статьян ѣлицѣ тиштѣкен уке; тома туре лѣвѣрѣн карем шѣрлен вазын, кок вѣрелѣ тидѣн гач ѣнгѣсѣр дамбывлѣ¹⁾ эртѣт. Шалахай велнѣ карем арестантский ротын томавлѣ докы лѣктеш. Тѣ каремѣш сакоѣ кыныжым йѣрѣт, карем пындаштыжы жаралгы, ныгыды лѣвѣрѣ шыңзѣ. Вургымла велнѣ, карем пындаш доны Звездин пуѣ шапен шыңзѣ. Карем покшалжы мѣнь ылымем тома туре самой ылеш. Ик монгыр каремѣш кыныжым йѣрен шындѣмѣ, тишток эче нужер, лавштан дѣ цамавач кузен шагалын. Карем вес велѣнжѣ До-

Дамба—рокым арален ыштѣм корны.

римедонт Покровский поп садым воен шынден. Сады покшалныжы аңгысыр ангавладон ышты-мбы да жар чийдон чийалтымбы беседка шынзәлтә. Беседка вькы кумаклакам шушыц гынь, ангажы шәпнә, пыдырга.

Вәр—когон скушна да пиш лявйрән. Шы-жым тиштй, кашташыжат акли ганьок—шун яршан рок якшаралгы немйр постол лин шын-зеш; ялымат вәк кыча. Иклаштык техень изи вәрйштй нигнамат эче тинәр лявйрәм мбынь ужелам. Ире ныреш, шыргеш тыменьынамат—халаштышы ти тор вәр каньысырын мыләм чучын.

Карем вес монгырдон, лудын кайын, забор-влә шалген кеят, да мбындйрнй нынбн лошты изи тошты пөртйм мбынь ужам, әртйш телым магазинйштй мальчик шотеш шалгымом годым тй изи пөртйштй ыленәм. Пөртйм ужын, тй ылы-мәш әшйш толеш да пуше веле ясын, каньысы-рын чучеш. Малын вәл эчеят ти олицәшкок попазалты?

Хозаэм пәлем мбынь—шүмбелжйдон коктын әвәм докы хыналаш мият ылыы. Шүмбелжй вьцкыж юкын, потикалә попа ылыы:

— Андрей-папа, Андрей-папа.

Тынәм махань ылыныт, кйзйтәт седок коды-ныт: когожы—пүгйррәк нерән, кужы упән, яратым әдем, пурыла чучеш; изирәкшй, Виктор, имни лицән, цыгәк-шадыран. Нынбн әвәштй—папамын шыжаржы—пиш костан, тьоргыжшы

ыдрәмәш. Когорак шүмбелжы—ыдыр нәлшә.
Вәтәжы таза, ошы, лач калацок, сьнзәвләжы
коговлә дә сыц гань шимывлә.

Тоқышты мимем андакок коканә тама тәды
мәләм келесыш:

— Тәныын әвәтлән, стеклярусан ¹⁾ парсы-
нын тальмым ²⁾ мәнь подаренәм...

Тәдын подарымжы дә әвәмжы подаркам при-
нимаймы, тамалын әнят, мәләм лачокла ыш
чуч. Кымшы гәнә тә подарка гишәнок мәләм
келесышәт, мәнь шым тырхы, келесен тә пу-
шым:

— Подаренәт гынь, хвален ит каш!

Тенге манмашешем, лүдын колтымла, тәды
цәкнен колтыш вәк.

— Ма-а? Күдон тәнь попет?—манеш.

Шәдешкен, орланен колтен. Лицәжы мыч як-
шар тамгавлә ләктән кевы, сьнзәжым карен
шынден, марыжым сьгьрәльы.

Марыжы кухняшкы толыы. Кидыштыжы цир-
куль, пәләш шайылан крандашым керәлән.
Вәтәжым колыштал шалгыш дә токемлә келе-
сыш:

— Тидындон дә йәлдонат—„вы“ манын по-
паш келеш. Туран роал попаш ак кел!

Вара вәтәжылән талашен маньы:

1) Стеклярус—тыгыды стьокла шер, выргемеш пи-
жыктым нәрәд.

2) Тальма—руш ыдрәмәш выргем, шокштымы.

— Сакой пустяквләдон тѣнь мѣньбѣм ит бес-
покойы!

— Кыце тенге—пустяквлә? Тѣньбѣн род-
няэт...

— Чорт возьми, роднявләге молге!—хоза
сѣгырәл колтыш дә кыргыжын ләктѣн кеш.

Папамлан ти әдемвлә роднян шомыштым
мѣнь бѣшкеәт яратыделама; ма ужынам, родня-
влә иктѣ-весѣштѣ докы ѳрдѣж әдемвлә гѣц
худан обрацаят: иктѣ-весѣштѣ гишән сакой
худавләм, потикавләм йәлгѣц утларак пәләтәт,
лоштышты шѣрерәкѣн нѣнѣ соредәләйт, шиә-
дәләйт, йәл гѣц большы әлякләт.

Хозаәм яжола мѣләм чучы; тѣдѣ уѣшѣм
шайык бѣштен колта дә пѣлѣшшайыкыжы тѳр-
ләлтә; тѣдѣм анжен, тамалын әнят „Хорошее
дело“ мѣләм әшѣндәрәлтѣн. Шѣрерәкѣнок
охотан йѣрә, луды сѣнзәвләжѣ простан, пурын
анжат, вәрәшѣн гань нержѣ сага потикалә пѣ-
рѣнзѣквлә мадыт.

— Ситә ылнежѣ вырседәләштә, зверь-цѣвѣ-
влә!—вәтѣжѣ дон әвәжѣм тѣдѣ пелештә дә
пышкыды йѣрәлтѣшеш тыгыды, шѣре пүвлә-
жѣм кайзыкта.

Кувы дон шешкѣжѣ кечѣнь вырседәлѣнѣт;
пиш йѣле дә такешешок соредәләш тѣнгәл-
мѣштѣм анжен, мѣнь цудейәш веле линәм.
Ирок кѣнѣылѣтәт, уѣшѣтым веле шәләтен
шѣндәт, кѣдеж гѣц кѣдежѣш каштыт, талашат.
Вѣкѣштѣ анжетәт, томаштыжат пожар улы ма-

шанет. Кечѣи мыч тенгелә каштыт, канәлтәшәт ак йәрсең; качмы-йүмѣи годым веле изиш канәлтәлмѣлә чучыт. Качкыт-йүт шуку, йѣрпѣц-мешкѣи стѣл лошты шѣнзәт, качмы-йүмѣи лошток олен ырседәлѣт, когон соредәләш тѣнгәлмәшеш ыңгарат. Кувыжы керек-мам качкаш йәмдѣлә гѣнят, шешкѣжѣлән со ак яры, тѣдѣи вара тѣнгәлеш:

— Мѣнѣи авәм тидѣи тенге ак ѣштѣи.

— Тенге агыл гѣнѣ, значит—худанрак?

— Худан агыл—яжонрак!

— Авәт докы ѣне ке!

— Мѣнѣи хозяйка ылам тиштѣи!

— А мѣнѣжѣи кѣ?

Хозаэм ак тырхы, лошкы пыра:

— Тырлемәдә ылнежѣи, зверь-цѣвѣвлә! Ма вара—ородыш моло кетелда?

Ти томашты циләжок ѣшләнжѣлә статян йѣнтѣмѣи, потикалә ылын, нәлшәш хоть: кухня гѣц столовыйыш әнгѣсѣр шанды вашт әртѣмлә, малы ходшат уке; тѣдѣи вашт качкышвләм, самоварым намалыштыт, тѣдѣи йѣргецок шуку сакѣи масаквлә, потикавлә лиәлтѣт. Шандыштыш әтѣш вѣдѣи мѣнѣ оптенәм—ти пәшә мѣнѣ вѣлнем ылын. Амалашыжы мѣнѣ кухняшты амаленәм, шанды амаса дон парадный крылеу амаса ваштареш, вуйын камака докыла. Амалым годым вуеш шокшы, ялешемжѣи уштѣи,— сеньѣкѣиш ләкмѣи амаса гѣц уштѣи южге пыра.

Амалаш вацмем годым, седьраштыш ковөрвләм
цилә мьнь погенәм дә ялешем араленәм.

Кого залышты, окнявлә лошты кок тьгьбр
кечен, тилец пасна „Нива“ журнал сага плу-
чаймы преми-картинвлә йолгыжшы рамышты
кеченйт; седьрашты—картла мадмы кок стөл
дә дюжин нәрби венский пөкенвлә, молы нимат
уке—пустан дә скушнан чучеш. Изи кьдеж—
гостиный—пышкыды ала мебельдон шангок
ситәрен шьндьмь, тишток „приданий“ пурлык
аравлә—шин хәдырвлә, посуда аравлә шьнзәт
дә, мол ситьдымәшеш, икть весь гьц коговлә,
кым лампы кечәт. Окнядымы, пьцкемьш спаль-
вьышты, кого кровать гьц пасна, шьндьквлә,
шкапвлә шьнзәт. Тиштәкен листовой тавак дон
персидский ромашка шуды пыш шалга. Ти кым
кьдеж плоток охыр ылыныт, а хозавләжь, ик-
ть-весьштьм әптьртьл, тор столовьышты
шолыныт. Ирок кәндәкш цәш кытлан, чәй йу-
мь паштек, хозаэм дон шольыжы стөльм шә-
рәлтенйт, тьшәк кого ош листь пумагам, кран-
дашвләм, чертьмәшть керәл молы хәдырвләм
пиштьльнйт дә ровотаяш тьнгәльнйт; икть-
жь ик вуеш шагалын, весьжь—вес вуеш. Стө-
льшть мыльгалтын, тьдь, армыжешьжь, кь-
деж хәлә занимаен. Нянькә дон хозяйка дет-
ский кьдежьш әртен кенешть, дә ак кердтеп—
стөл әптьртен. Стөльм шькедылок әртәт. Вик-
тор тьшәк ак тырхы, сьгьрәл колта:

— Тишть идә сәрньл ылнежь!

Хозяйка марыжылан когешнен пелештә:

— Вася, келесі тидылән—мөнь вѣкем тенге
ѳнжѳ саслы!

— Тѳньжѳ мыльгыктышаш агыл стѳлѳм,—
хоза ладнанок келесѳ.

— Мѳнь мѳшкѳрән ылам, а тиштѳ—тор...

— Ну, тенге гѳнь, мѳ залышкы кенѳ.

Хозяйка тѳшѳк шѳдешкен колта, сасла:

— Господи, кѳ вара залышты ровотая?

Шанды амаса гѳц, камака тылеш якшарген
шѳцшѳ, Матрена Ивановнан шѳдән лицѳжѳ
каеш, тѳдѳ тѳоргыжеш:

— Анжок ѳнде, Вася: тѳнь ровотает, а тидѳ
нѳл кѳдежѳштѳт игѳлѳшѳжѳ вѳрѳм ак мо. Ма-
хань барыня—нима ышат уке!..

Виктор турешѳжѳ мыскылен йѳрѳ, а хоза
сасла:

— Ситѳ!

Хозяйка, кувыжым кыце-шон лѳмдѳл шѳн-
дѳѳт, пѳкенеш шыралтеш дѳ охлен-охлен сасла:

— Тенге ѳлен ам керд! Соикток колем!

— Идѳ ѳптѳртѳ ровотаяш, чорт возьми!—цѳ-
ре гѳц вазын шѳцшѳ хозаѳм сасла.—Ороды-
влѳ, тѳмдән логерештѳок кредѳлѳм вет. Эх,
зверь-цѳвѳвлѳ!..

Техень соредѳлмѳшвлѳ андак лѳдѳктѳт ылы
мѳньѳм, икѳнѳ айыртемѳнок когон мѳнь лѳдѳ-
нѳм. Сыкыр шулмы кѳзѳм роалтышат, хозяйка
шандышкы питѳргѳлт шѳнзѳ, амаса кѳлѳм кок
вѳѳт пиштен шѳндѳш дѳ ѳшке арышыла сас-

ла. Томашты ыртеш шып лин колтыш. Хоза-
эм тышакко амасаэч тыкылаат шагальы, пү-
гырген шынзы да сасла мылам:

— Быкем кузы, күшыл стюклам пыдыртен
шу да кылым колты!

Мынь хозан тупыш ырти-ворди кузен ке-
шым, амаса вуйыштыш окням пыдыртен шушым
да, көргы кылым колташ манын, вuem окня
ыражыш цикальым. Тышакко хозяйка вuem гыц
кызы вурдыдон лочкаш тынгальы. Пүгынэл-пү-
гынэл, амаса кылым колталтен колтышым. Ама-
са пачылат кембкы, хозаэм ватыжым столовы-
йыш шывшын лыкты да кызыжымат шывшын
нальы. Махань самыным ыштенам, кухняшты
карштыш вuem ниалтыл шынзымашты ижы мынь
цукленам: ты кызыжы пиш нышкы ылын, ыш-
ке каваштым агыл, сыкырымат тыдбинден шу-
лаш акли да стюкла пыдырташыжат покенеш
шагалок кузаш лиэш ылын; остаткаэшжы эче,
көргы кылым колташ коголан канылрак ылын —
кидшы тыдын кужырак. Ти истори паштек то-
маштышы соредальмашвлэ гыц мынь больше
уже лудтелам.

Шумбелвлэ коктынат церкы хорышты мыре-
ныт; южнам ныны паша лоштат, тонышты, олен
тынгальыныт. Когорак шумбелжы кыжгырак
юкын—баритондон тынгалеш:

Кольцо души-девицы
Я в мо-ре ур-ронил...

Хо-
пу-
ртен
ке-
шым
окня
гьц
-пу-
Ама-
вы-
тын
ты
нь
ш-
у-
еш
е,
—
о-
е

Шольыжы вѣцкѣжрѣк юкын—тенордон пи-
жеш:

И с тем кольцом я счастье
Земное погубил.

Тѣшӕкенок детский кѣдеж гѣц хозыякан юк-
шы шакта:

— Ма тӕ—ородыш кетелда? Бѣрвезѣ амала,
а нинѣ мырат...

Южнам эче хозыяка пелештӕ:

— Тѣнь, Вася, бѣдѣр нӕлшы ылат, седѣндон
бѣдѣрвлӕ гишӕн мыраш тырхалат гѣнят яра!
Скору всенощныйыш цангым севӕлѣт...

— Тенге гѣнь, мӕ церковныйым колтал-
тенӕ...

Хозыяка тѣшӕк, церковный мыривлӕм кыш-
тышон мыраш яжо агыл, манын пелештӕ дӕ
сѣнзӕжѣдон шанды докыла анжыкта...

— Ватернӕм вашталташ келеш, а то — чорт
пӕлӕ ма техень!—хозаэм манеш.

Стӕл вашталтым гишӕнӕт плоток тѣдѣ попен,
дӕ кым и кыт мычкы тидѣм со попен.

Хозавлӕнѣм йӕл гишӕн попымыштым колы-
намот, плоток мѣнь обувѣдон торгеймѣ магази-
нѣм ӕшѣндӕренӕм — тѣштӕт тенгеок попенѣт.
Мѣлӕм раскыды ылын, — хозавлӕт бѣшкѣмѣш-
тѣм йӕл гѣц яжош шотленѣт, поведенин прави-
лывлӕм самой точныйвлӕм пӕленѣт дӕ, мѣлӕм-
жѣ яснѣй агыл тѣ правилывлӕ семѣнь, цилӕм

нѣнѣ пиш когон, нима ѣжлѣйдеок осуждаепѣт.
Йѣлѣм тенге осуждаймышты хозавлѣн закон-
влѣ ваштареш мѣнь кѣргѣштем кого шѣдѣм
дѣ досадым тѣрвѣтен, тѣи законвлѣм нарушай-
маш—удовольствим веле мѣлѣм пуѣн.

Пѣшѣэм мѣнѣнѣн шуку ылын: комнатывлѣм
тѣвѣлѣенѣм, вѣргечѣи йѣде кухняшты седѣрѣм
мышкынам, самоварым дѣ тойын сакой посудам
итѣрѣенѣм, кукшыгечѣи йѣде—цилѣ вѣре седѣ-
рѣм дѣ кок ташкалтышге мышкынам. Пум ше-
лѣштѣнѣм дѣ пѣртѣш намалынам, посудам мыш-
кынам, турим ирѣктенѣм, хозѣйка сага, паш-
текшѣи корзинѣм намадышт, пазарыш кашты-
нам, лапкашкы дѣ аптекѣиш кыргыжталынам.

Мѣнѣнѣн сек лишѣл начальством — папамын
шыжаржы, тѣоргыжаш мастар, пиш шѣдѣн па-
пи ир—куд цѣашѣнок кѣнѣылѣн; талашалын шѣр-
гѣжѣм мышкылдалеш дѣ лѣвѣл тыгырдонок се-
дѣрѣѣш йѣмыдылаш сукалтен шѣнзеш, кужын
ыдылеш—ѣлѣмѣшѣжѣм, ѣргѣвлѣжѣм, шешкѣ-
жѣм йѣмылан ѣпкѣлѣ.

Кым парняжым цѣвештѣмлѣ кычен, кидшѣм
лепкѣшкѣжѣ нѣлѣн миѣ дѣ, мѣгѣрѣм годшыла,
ямалтыл попа:

— Господи!—манеш,—нимамат мѣнь ам кѣ-
чѣи, нимат мѣлѣм ак кел,—кѣнѣлтѣш веле ирѣ-
кѣм пу, ѣшке силаѣтдон мѣнѣнѣм ладнангдары
ылнежѣи, господи!

Тенге попен шѣнзѣмѣшешѣжѣи мѣнь шижѣн
колтем; шижѣмѣт, ѣдея лѣвѣц анжем дѣ лѣ-

дѣн-лүдѣнок молитважым колыштам. Шѣжѣ юреш нѣрен шѣщѣ окня вашт пѣртѣш ир рѣ-мѣлгѣ вазалеш. Рѣмѣлгѣштѣ эдем лудын пѣл-дѣрнѣ, кидшѣм равед шѣнзѣ, седѣрѣшкѣ кы-малеш; вуеш ялштым савыщшы шайык кен кол-тен; шѣэ ўпшѣ шѣлѣнѣ, шѣшкѣ, пулшыш вала; йѣрсѣш кидшѣдон папа ўпшѣм тѣрлѣлтѣ дѣ тыргыжланен пелештѣ:

— Рок вашток валемѣ ѣнде!

Тидѣн лошток, кымдан шалалтен, вургымла кидшѣм лепкѣшкѣ, пулшыш, онгыш кандыштеш дѣ пѣжген попа:

— А шешкѣмѣм наказы ылнежѣ мѣнь вер-цем! Господи! ма ѣбидѣм ѣштен мѣлѣм, цилѣ шотыш нѣл; эргѣмѣн сѣнзѣжѣм пач, — вѣтѣжѣ вѣкѣ дѣ Викторем вѣкѣт пач. Господи, Викто-ремлѣн палшы ылнежѣ, милостьвлѣэдѣм тѣдѣ-лѣн пу...

Викторжы кухняшток, платя вѣлнѣ амален. Ѧвѣжѣн юкеш шижешѣт, тѣдѣ омпышдон сасла:

— Ѧви, эче сѣнзѣ пачмы сѣмѣнѣнок саслаш тѣнгѣльѣц! Ну, ма вара тидѣ!

— Йѣ, яра, тырын амалок,—папа семѣлѣмлѣ пелештѣ. Минут, коктыт юк лыктеок ламайыл шѣнзѣ дѣ трѣк эче тѣнгѣлеш. Юкшат ѣнде пиш шѣдѣн шакта:

— Лу ваштышток лѣэн колтымы лишѣш ыл-нежѣ, триспортнѣышкок вален кейшѣштѣ ыл-нежѣ, господи...

Тенге лүдбшлӓ тьотямат даже ыдылте.

Ыдыл пӓтӓрмӓкбжбӓ, тбдб мбнббм кбнбблтен:

— Кбнббл, ситӓ амалаш, тидблӓн агыл тбнббм тишкб канденбт!.. Самоварым шбндб, пум канды,—лӓценӓжбм вадынек йӓмдблбделат ма? У, тбнббм мбнь!

Шонгын цожге пбжгбмжбм пблбшемдон колаш бнжб ли манын, сакоб пӓшӓмок мбнь пбсбн бштенӓм, дӓ уке — тбдблӓн яраш акли; лач телшб йожок, тбдб кухня мычкы каштын дӓ шойге шишкымла пбшген:

— Тырын, екшӓк! Викторым кбнбблтет, пум теве тблӓт! Ке йблерӓк лапкашкы...

Проста кечбн, ирок чӓй йӓмӓшеш, кок кбрвенгӓ шӓдӓнгб киндбм нӓлбнбт дӓ хозяйкалан паснаок — копейкӓшвлӓм кок булкым. Киндбм нӓлбн кандымыкем, лапаӓшбштб кычен, кок бдрӓмӓшге тидбм висӓлтен анжымла бштенбт, бнянбдбмлӓ вбкем анжалыныт дӓ ядыштыныт:

— Висӓ шотымашеш приваен пиштбмб лаштык уке ылын вара? Тброк келесб! Ышмаӓдбм пачын анжемӓ йӓ!..

Мбнь ышмаӓм кӓрӓлтен анжыктенӓм. Тбнӓм коктынат нбнб ик юкын сбгбрӓл колтат:

— Приваен пумы лаштыкшым тбнь качкын колтенӓтбш, тбве сыкыр пыдыргывлӓжӓт пӓ лоштет шбнзӓт!

... Ровотаяш гбнь, мбнь пиш охатан ровотаенӓм. Томаштыш лявбрӓм итбрӓйӓш пиш яратем

ылы—седб́рәм мышкам, тойын посудам итб́-
рәем, кышты-шон пыракым начкы савыцдон
шб́рәл миәм; икәнә веле агыл мб́нь б́шке пб́-
лб́шемдон колынам, тырын б́лымб́штб́ годым,
нб́нб́ лоштышты мб́нь гишәнәем попөнб́т:

— Старая.

— Итб́рә.

— Тб́ргач тура шамакан веле.

— Ну, матушка, анжен кыштышыжы уке ыл-
ын ач!

Дә коктынат нб́нб́ мб́ньб́м шамак колыштшым,
нб́нб́м чотеш пиштб́шб́м б́штәш стараенб́т, дә
мб́ньжб́ пелородеш веле нб́нб́м ужынам, яра-
тыделам, шамакыштым колыштелам, ваштаре-
шб́штб́ шалгенәм. Б́рвезб́ хозяйкажы, проста
шамаквләдон мб́ньб́м ынгылдарен шокташ ак-
лим цакла тама дә, шб́рерәкб́нок попа ылы:

— Кб́цб́зб́ семня гб́ц мә тб́ньб́м нәлб́ннә,
тб́нь тидб́м плоток әшб́ндәрб́шәшлык ылат!
Тб́ньб́н әвәтлән парсынын тальмым мб́нь пода-
ренәм. Стеглярусаным!

Тенге манмашешб́жб́ мб́нят икәнә севәлтәрен
пушым:

— Ма вара, тб́ тальма гишән б́нде каваштем
тәләндә кышкеш пумыла агыл?

— Батюшки, — хозяйка лүдб́н сб́гб́рәл кол-
тыш, — тенге тылымат тидб́ шырал кердеш!

Мб́ньжб́ өрәш веле линәм: тыл шыралаш —
малы?

Коктынат нб́нб́ тытыштымы мб́нь вб́кем хо-

залан аякленйт, а хозажы токемлә стронын келесәлеш:

— Смотри тѣнь, шүмбелкә!

Дә икәнә вәтѣжѣ дон әвәжѣлән ладнанок тѣдѣ келесѣш:

— Тәжәт яжо ылыда! Кѣцкендә бѣрвезѣм, алашала, дә кыдалыштыда, — весѣжѣ тагынам тышец шѣлнежѣ, әль пәшәәшок колынежѣ...

Тенге манмашеш бѣдрәмәшвлә пиш когон шѣдешкен колтенѣт; вәтѣжѣ, ял ташкен-ташкен, арышы гань саслен:

— Ородак-силтәк тѣнь! Кү вара тидѣн анылыны техень шаявләм попа! Ти шамаквләэт паштек кышакен вара тѣдѣ мѣньѣм шотла? Мѣнь мѣшкѣрән ылам.

Әвәжәт мәгрән-мәгрән урмыжын:

— Йымы тѣньѣм простыжы, Васи, толыкы — әшбѣндәрѣ шамакем — соикток тѣнь бѣрвезѣм портет!

Нѣнѣ кен колтымыкышты, шѣдешкен колтышы хозаэм стронын келесѣш мѣләм:

— Теве, чортигѣ, тѣнь гишәнет махань шум тәрвәнѣш! Вот колтем тѣньѣм тѣотят докы, дә мѣнгешок шүкшѣвләэдѣм погаш тѣнгәләт!

Техень обидәм мѣнят шѣм тырхы дә келесѣшѣм:

— Шүкшѣм поген бѣләш, тә доньда бѣлѣмәш гѣц лучырак! Ученик шотеш мѣньѣм канденәт, а мам тымдет? Мышкылыш намалаш...

Хоза, карштарыдеок, мбыньым үпем гыц переген кычыш, сьинзашкем анжалы да цудейым-
лә пелештыш:

— Ой-ой, махань кырш! Тидь, шоля, мблям ак яры, уке...

Тидьин паштек мбыньым поктен колтат машанышым, да уке—иргодеш хоза, кидешыжы кыжгы пумага трубкам, крандашым, угольвикым да линейкам кычен, кухняшкы толы.

— Кызйвлэм чистаен пйтарьмыкет, рисуен анжы тебе тидьим!

Пумага листеш кок этажан томан олиця велжым рисуен шьндьмь, окняжы шуку, карнизвлэм яжо тйрлецвлэдон олмыктен шьндьмь.

— Тебе тйлат циркуль! Чертьожыштыш ливвлэм циля висен нэл, мычашвлаштым ире пумагаеш точкывлэдон палдырты, вара точка ловлэм линейка мыч крандашдон ыдырал. Пйтари кытын—горизонтальный ливвлэм, вара тореш—вертикальныйвлэм. Давай, ышты!—маньы да кен колтыш.

Ире пашалэн, тыменяш тынгальмблэн мбыньпиш когон сусу лин колтеням, да пумага дон инструментвя вькыжы тамахань лудышдон, нимамат ынгылыде анженям.

Тенге гынят, кидем мышкылдал, тйшякок тыменяш шьнзым. Ире пумагаеш горизонтальный ливвлэм ыдыральым, висалтышым — яжо! Кым лини веле тагыце анят утеш лактевы. Ва-

ра вертикальный ливнләм ыдыралыым, дә бш-
ләннем бшке цудеен, ужам — томаэм тама утла
вес статян ылеш, пәләшәт даже акли: окнявлә-
эм простенкывлә вәреш лин шынзынйт, ик ок-
ня совсемок әче өрдбжыш ләктын кен, воздух-
ышты кечә. Парадный крылеца́т воздухышкы,
кокшы этаждон төр кузен кен; карниз—левәш
покшал кытлаәш лин шынзын; левәш вәкы ләк-
мы ыраж — трува вәлән.

Техень чудесавләм анжен, мәгрәл колты-
шашем веле улы, мбнь тумаен шынзенәм—кы-
целә йә техень чудесавләжы лин кердынйт! Ни-
мамат понимаен шым кердтәт, бнде бшке гыц
шанен делам төрләш решышым. Томан анзыл
вел мычкы, карнизеш, левәшеш—цилә вәре кә-
дбвләм, караквләм, оравивләм рисуен шынды-
шым, рок вәләнжы, окнявлә туре—какляка ял-
ан, зонтик кидан әдемвләм. Вара цилә пумага-
ге вочык ливнләдон ыдыркалыл шындышым
дә учителем докы намал нәнгешым.

Тбды сынләхәлжым лүлтәлыб, кого үпшым
брзәл колтыш дә костанын яды:

— Тиды ма техень?

— Юр юреш,—мбнь маньым.—Юран годым
цилә томавләок тбрынь шынзымлә чучыт. Юр
бшкежәт тбрынь-вочык ылеш дә молымат во-
чыкла кайыкта. Теве тиды кеквлә—карниз мыч-
кы йымен шынзынйт. Юран юдым плоток ны-
ны тенгелә йымәт. Тидыжы теве—әдемвлә кыр-
гыжит, токышты талашат. Теве ик бдрәмәш

кенвазын; тидѣжѣ—лимон выжалышы, ик кор-
зин лимоным нѣнгея...

Хозаэм стѣл вѣкѣ пѣгѣнен шагалын, кужы
ѣпшѣдон пумагаэм ѣштѣлеш. Чертьожем ан-
жыш, анжыш, ваштыл колтыш дѣ маньы:

— Тау техень пѣшѣлѣн,—дѣ вѣкем сѣгѣрѣл
колтыш:—Эх тѣнь, зверь-орави, шѣрпѣн шѣп-
нен вазашет!

Пецкѣ гань кого мѣшкѣржѣм кѣчѣйѣл, хо-
зѣйка толын шагальы, мѣньѣн чертьожем ан-
жалы дѣ марыжылан келесѣш:

— Тѣнь тидѣм лывшен пу!

Хозаэм пурынок пелештѣш:

— Ничего, мѣнь ѣшкежѣт ти постолок тѣн-
гѣлѣнѣм...

Чертьожыштыш самыньвлѣэм якшар крандаш-
дон ыдыркален шѣндѣшѣт, тѣдѣ вес пумагам
мѣлѣнем пуш.

— Нѣ,—манеш,—ѣче чертѣй! Кыным нѣл-
мешкет ровотайы...

Кокшы чертьожем яжорак лѣктѣй, окня веле
иктѣй, тагыѣ ѣнят, крылец вѣлѣн лин шѣнзѣн.
Дѣ пуста тома — тидѣм веле мѣнь шѣм ярык-
ты дѣ тѣшѣкок томашкем сакой жительвлѣм
пыртен шѣндѣшѣм: кидеш веерым кычен, окня
анзылны барынявлѣ шѣнзѣт, сагашты, пероскым
пырылын,—кавалервлѣ, а иктѣй, пероскым ак шыв-
шат, кидшѣдон тамавлѣм раведѣл шѣнзѣ. Пѣр-
танзыл вуйышты, ѣлицѣшты, кѣцкѣм имни шал-
галта, мѣндѣрнѣт агыл—пи киѣ.

Хозаэмлән анжыктымыкем, шб́д́ын келесб́ш:
— Эче лявб́ртб́л шб́нденат! Малан тидб́ яра?

Мб́нь ынгылдарен пушым: эдемвләде скушна,
яжо агыл, — манам. Хоза тб́шәк ырасаш тб́нг-
әльб́:

— К чорту цилә тидб́м! Тыменьнет гб́нь —
тымень! А тидб́—озорство...

Пач векб́, ик чертьожым кынанракымок б́ш-
тб́шб́мәт, хозаэм ярыктыш дә попа:

— Тевеш, кердб́нәт! Тенгелә гб́нь, прамой
пәшә яктеат, пожалуй, мәләннә мб́ндб́р агыл...

Дә урокым мб́ләм пуш:

— Ватер планым б́штб́: кышты махань ком-
ната, окнявлә, амаса—цилә чертен шб́ндб́. Ти-
леу гач мб́нь тб́ләт нимамаат ам келесб́ — б́ш-
кеок б́штб́.

Мб́нь кухняшкы кешб́м дә тумаен шалгем:
кышеу б́нде тб́нгәлмб́лә?

Дә тишәкен чертьожный искусствым тымень-
мәшем кб́рб́лт тб́ кеш.

Токем шонгы хозяйка ашкед миш дә пиш лү-
дб́шлә яды:

— Э-э, чертяш тыменьнет?

Тб́шәкок үпешем кечәлтб́, лицәэм стәл тер-
вен севәл шб́ндб́ш—нер дон тб́рвемәт вәк ше-
лб́н кевб́, а б́шкежб́ тб́дб́, анзылнем тб́ргеш-
тб́л, пумага листем лаштыкын-лаштыкын кыш-
кед қб́шкб́ш, стәл вб́лнб́шб́ ма улы чертьож-
ный инструментвләм цилә седб́рәшкб́ б́штб́л-
тәрен шуш. Вара, кб́дәлжб́м кычен чымалтен

шагалат, тамамок сѣнген шуэн машанет, сѣгбѣ-
рѣл колтыш:

— Нѣ вот, чертѣй! Уке, тидѣ лин ак керд!
Ой-ой, маханьвлѣ! Йѣлѣн эдем ровотайыжы, а
ѣшкѣмѣнѣм, туан шѣмбелѣм—ѣрдѣжѣш?

Хоза кыргыж толы, паштекшѣ—вѣтѣжѣ, дѣ
дикий скандал тѣрвѣнѣш: кымытынат иктѣ-вес-
ѣштѣ докы тѣргештен миѣт, шѣвѣт, урмыжит..
Вара, ѣдрѣмѣшвлѣ мѣгрѣшѣштѣ лык йѣде шѣ-
лѣневѣт, хоза келесѣш мѣлѣм:

— Ти пѣшѣм кѣзѣтеш шуते ат керд, ит ты-
мень—ма лѣктеш, ѣшкеок тебе ужат!

Тенге манмыкыжы, хозаэм ѣжѣлѣн чучын кол-
тыш—техень тырыжалт шѣцшѣй, вѣштареш хо-
ром пуэн кердтѣмѣ дѣ курымеш ѣдрѣмѣш юке-
шок пѣслѣнѣшѣй.

Папа мѣлѣм тыменяшем йори ѣптѣртѣмѣм
первиѣт мѣнѣ ынгыленѣм—ѣрвезѣй тѣменьжѣй,
манын тѣдѣ шаныде. Чертяш шѣцшѣмешкем, соок
мѣнѣ тѣдѣм ядам ылы:

— Пѣшѣ уке кѣзѣтеш?

Тѣдѣ, ѣнежѣт попы прамой, пелештѣ:

— Лиѣшѣт—келесем, балуен шѣнзок стѣл
лоштет...

Дѣ изиш веле лиѣш, кышкы гѣнѣят колтаат
уш, ворча:

— Йѣ, тѣнѣ—парадный ташкалтышет ѣштѣл-
мѣй? Лык йѣде—сѣк, пырак! Ке, ѣштѣл...

Мынь тәрванем, кеем, анжем—сүкәт уке, пы-
ракат уке...

— Пырак уке,—манам.

Тышәк тәдә сәгәрәл колта:

— Ә-ә, тынь әче споращ шагалнет?

Икәнә тәдә чертөжышкеш шапым йөрәл кол-
тен, вескәнә — икон анзылнышы маслым. Лач
зорница изи бәдәрок, ма-шон тупынешләвләм
мәләм бештен миә дә, изи бәревәзлә, бәшке хит-
роствләжым мынь гәцеш таяш цаца. Тенге йә-
ле, куштылгын шәдешкәш мастар, техень пиш
жалываяш яратышы бәдрәмәшым нигнамат, тәш-
кевен яктәәт дә вараат, мынь ужтелам. Әдем-
влә вообще циләнок жалываяш яратат, но тә-
дәжә тамахань айыртемән наслажденидон ти-
дәм бештен, жалываен — мырым мырен маша-
нет.

Әргәжым ородыш кешә ганьы тәдә яратен,
техень силан яратымыш ик статьяжы потикәлә
мәләм чучын дә вес статьяжы — ләдәктен, тә
силам яростный сила гәц гач ләмдәшәжәт ак-
ли. Ирок, ыдыл ситәрәәт, тәдә камака при-
ступкаәш шагалеш, кидвләжым платя тәреш
пиштә дә ороды ганьы пәжгәш тәнгәлеш:

— Случайным, йымынем, шокшы вәр пать-
калтышем, ире, алмазый, ангелын куштылгы
пын пәрдәкеш! Амала,—амалок, әзәәм, йәнге-
дәм веселә ом левед шәндәжә, омынешет сек
цевер вәтәлык, кугижән бәдәр, шуку пурлыкан
купец бәдәр кайжы! А тәләт худам шанышы-

вләлән—шачын шоктыдеок кәвәрәшбѣштѣ ылне-
жѣ, а тосвләэтшѣлән — шүдѣ и якте йлѣшәш
ылнежѣ, а бѣдѣрвләжѣ тѣнь паштекет—полкын-
полкын, лыдозы паштек лыдивләлә, каштшаш
ылнежѣ!

Мѣләмжѣ пиш когон потикән чучеш: грубый,
оркәнѣшѣ Виктор шиштѣ ганьла чучеш—те-
хеньок ала ылеш, кого нерән, техеньок упря-
мый дә тупой.

Әвәжѣн пѣжгѣмжѣ южнам шижтәрен тѣдѣм,
дә тѣдѣ омпышыштыжы мѣгѣмәктѣлѣн:

— Каранг тѣнь, әви, к чорту; мам вара ли-
цәшкемок пѣрхен шалгет!.. Бѣлшәт акли!

Южнам әвәжѣ, йѣрен-йѣрен, ладнанок при-
ступка гѣц вален дә попен:

— Ну, яра йә, амалок... грубиян!

Дә тенгеәт ликәлен: шалгым вәржѣ гѣц ка-
ранг кеәт, тѣдѣ, пиш когон орланен колты-
шет, ышмажым кәрен шѣнден, когон шүлеш-
тѣл, йѣлмѣжѣм йылатен колтен машанет, вуй-
та нуждон пачка, ворча;

— Ә, тѣнь тенге? Әвәдѣм к чорту манат,
сукин сын? Ах, тѣнь, йѣдпел годшы мѣнѣн
намысем, проклятый шѣрпѣ, келтѣмәш тѣнѣм
шүмкѣргѣшкем пыртен шѣнден ылын, шачмет
яктеок шүнәт кердтелат!

Тѣдѣ пиш худа шамаквләм, йүкшѣвлә оли-
цәштѣ шудал попымы шамаквләм попен—кол-
ышгашат нѣнѣм лүдѣш.

Тыды ладнан амален кердте дә амалашыжат чыды амален, йыд вашышты таманяр гәнә шижын, шижын колта дә токем толеш, мбыньым шижтәрә.

— Ма вара?—мбынь ядам.

— Тырлы, — тыды пйжгә, йымым хрестә дә пйцкемйшкы оролен шындә.—Господи... Илья пророк... Великомученица Варвара... колымаш гыц керек кыцеят перегыдок...

Торге цытырышы кидшыдон тыды сартам чуктен. Кого нерән йыргешкы лицажы пыт оролымашеш аваргымла чучеш, луды сынзавляжы тыргыжанен пытькат дә пеле-сотышты тагыце вес статянла кайшы сакой хдырвләм анжылыт. Кухня—кого, дә шкапвләдон, шундыквләдон шындыл шындымәт, йыдым тыды изилә чучеш. Тиштә тылзы соты окня вашт пырен олен йлә, иконвлә анзылнышы нигынам йортыдымбы лампадкын тыл-соты цытырә, стенашты итраен шындымбы кызывлә тыolge кайыт — ин сосулькывлә кечят машанет, пыса вьлны, сынзядымы тәгүн лицәлә кайын, шим селмәвлә кият.

Камака вьлец папа олен вала, сир гыц вьдышкы вала машанет, дә цярә ялжыдон сьдырәм льопке шин, лыкышкы ашкедеш. Лыкыштыжы мышкылыш логан вьлны, әдем вуйла кайын, кок пьлышән рукомойник кечә; тышток—вьд вачкы.

Талашен, шүлештыл, тыды вьдым йуэш, ва-

ра—уштеш шершанг шбцшбй кловоалгы окня
вашт анжа.

— Помилуй мя, боже, помилуй мя, — тбдбй
пбйжген сарвала.

Южнамжы, сартам йбртбйт, пылвуй мычан
сукалтен шбнзеш дб обижбйалтшыла пбйжгб:

— Господи, кб мбнббйм ярата вбл, кблбн
мбнб кербл ылам вбл?

Мбнгешок тбдбй камака вбкбй куза, трува за-
слоным хрестб вьюшка плотнан кимбйм кы-
чылат провыен анжа; кидшбйм сажеш лявбртбйл
шбндбйт, кыце-кердмбйн шудалаш тбнгблеш дб
тбшбкок трбк амален кеб, тамахань сбнзббш
кайтымы сила тбдбйм севен шуэн машанет. Па-
па мбнббйм обижбймбй паштек мбнббйн ышыш-
кем толын: бжбл, ти папа тботямлан марлан
кете, — тебе вбл тидбй тботямым нбымыштеш
ылын! Дб тидбйлбн бшлбнжбт попаза ылын. Па-
па тидбй шбренок мбнббйм обижает, дб техень
кечбвлбйт ылыныт, кынам тыдын пышкыды,
ваткын гань лицбжбй сылыкланен, сбнзбштбйжбй
сбнзбвбйд кайын, дб тбдбй пыток бняндбрен
пепен:

— Тбнб машанет—мблбм куштылгы? Тетя-
влбм шачыктенбм, анжен куштенбм, ял вбк
шагалтенбм—малан? Эргбй тебе брдбж бдрбмб-
шбйм канден шагалтен дб мбнббйм, туан бвбжбйм,
тбдбйндон вашталтен—ма, яжо вара тидбй?

— Яжо агыл,—шбмем вашт мбнб манам.

— Ага? То-ты...

Дә тйдѳ шѳшкѳжѳ гишѳн нѳмыстымы шѳя-
влѳм попаш тѳнгѳлѳйн:

— Мѳнь,—манеш,—тѳйдѳн сага момоцашкы
каштынам дѳ ужынам тѳйдѳм! Ма яжожы? Кра-
савица манмывлѳ техень ылыт ма?..

Пуѳргѳ дон ѳдѳрѳмѳш лоштышы отношени-
влѳ гишѳн плоток тѳйдѳ пиш худан, хѳртѳмлѳ
попен; пѳтѳри андак тѳйдѳн шѳявлѳжѳ мѳнь
кѳргѳштем отвращением тѳрвѳтенѳт, дѳ скоры
мѳнь привикненѳм, вуйышкем пиштѳмлѳок нѳ-
нѳм колыштынам, тѳйдѳн шѳявлѳштѳжѳ тама-
хань-ѳнят пиш лелѳ правдам шижѳйнѳм.

— Ёдрѳмѳш—сила, тѳйдѳ йымым ѳшкѳмжѳ-
мѳт даже алтален кердѳн; вот кыце!—лапа пын-
дашыжыдон стѳл вѳлвѳлѳйм шин, тѳйдѳ вор-
чен.—Ева гишѳн цилѳ эдемвлѳ адыш кеѳт, вот
и нѳ!

Ёдрѳмѳшѳн сила гишѳн таманярѳт тѳйдѳ по-
пен кердѳн, дѳ мѳлѳмжѳ соок чучын — техень
шѳявлѳдон тѳйдѳ тѳгѳм лѳдѳктѳнежѳ вуйѳта.
Айыртемѳнок мѳлѳм ѳшѳндѳрѳлтеш—„Ева йы-
мым алтален“.

Мѳнмѳн кудвичѳштѳнѳ, тома ганьок кого,
флигель шѳнзен; ти кок здаништѳ кѳндѳкш квар-
тир ылын, нѳлѳтѳштѳжѳ офицервлѳ ѳленѳт,
вѳзѳмшѳштѳжѳ—полковой священник. Кудви-
чѳштѳ плоток денщиквлѳ, вестовойвлѳ мѳнгеш-
анеш каштыныт, нинѳт тишток ѳленѳт, нинѳн
докыжы прачкывлѳ, горничныйвлѳ, кухаркывлѳ

толыныт; кухнявлә йбиде цилә вәре романвлә дә драмывлә шбренок лиәлтйнйт, — мәгбәрәт, вырседәлйт, шиәдәлйт. Салтаквлә икәнә иктйштйдон, землекопвләдон, тома-хозан работниквләдон шиәдәлйнйт, йдрәмәшвләм шинйт. Кудвичйштй постоянны разврат, распутство манмы шолын, — йрвезй әдемвлән тйргач кешй звериный голод. Жестокий чувственностьдон, бессмысленный мучительствыдон, сйнгйшйвлән йонтймй хвалымашдон шангок темйн шйцшй техень йлбймәш гишән мйньбйн хозавләәм, качмы әль чай йумй годым — стөл лошты, кужын дә нима тайыдеок попенйт. Шонгы папа кудвичйштйш историвләәм цилә пәлен дә нйнйм пиш охатан, сотарымла шайыштын.

Йрвезй хозяйка ти рассказвләм, кйжгй тйрвйвләжбйдон йбйрен, юк лыктеок колыштын. Виктор ваштылын, а хоза, тйрвйжбйм кыптыртыл, попен:

— Йә, ситә, әви...

— Господи, ик шамакымат пелештәш акли! — шонгы обижаялтын.

Виктор йори тйдым аздареҥ:

— Попы, әви, мам вара шекләнбмлә! Цилә тиштй йшкбймйвлә...

Кого әргбжй әвәжй вйкй йбйрнймбйлә анжен, вәшә-вәшә коктын тбдбндон лимәш гйц ытлаш цацен, дә коктын веле кодмыкышты, әвәжй шешкйжй вйкй әргбжйлән жалываен дә обязательны оксам кбчен. Тбдыжй йбйлерәк оксам пуаш

цацен—ик тӑнгӑм, кымытым, икманяр ши тӑнгӑвлӑм.

— Напрасны тӑнь, ӑви, оксам кӑчет, мӑлӑм окса хоть ӑжӑл агыл, а—напрасны!

— Мӑнь вет кӑцӑзывлӑлӑн, мӑнь—сарталан, церкӑш...

— Махань тӑштӑ кӑцӑзывлӑлӑн! Викторедӑм совсемок тебе портет.

— Ат яраты тӑнь шӑмбеледӑм, кого сулык тӑлӑт!

Эргӑжӑ кидшӑм веле шалалтен дӑ йӑлерӑк карангын.

Виктор ӑшке ӑвӑжӑдон грубан, мыскылымла обрацаен. Тӑдӑ обжор гань ылын, соок шужен ӑлен. Рушӑрня йӑде ӑвӑжӑ аварцавлӑм кӑэштын дӑ манярым гӑнят коршокеш соок таен дӑ коршокшым мӑнь амалымем диван лӑвлӑн шӑнден; обедня гӑц толмыкы, Виктор коршокым диван лӑвӑц лыктын дӑ ворчен:

— Шукыракымат коден кердте, гвозди-козыри!

— А тӑнь кач йӑлерӑк, йӑл ужмешкӑ...

— Тырлы вот, аварцавлӑм мӑлӑм таен кодымет гишӑн мӑнь йори келесем!

Икӑнӑ мӑнь коршок гӑц кок аварцым нӑльӑм дӑ качкын колтышым,—Виктор мӑньӑм лоцкен пуш. Кыцелӑ мӑнь тӑдӑм яратыделама, тӑдӑт тенгеок мӑньӑм яратыде, мыскылен мӑньӑм, кечеш кым гӑнӑ моло шаргагемжӑм итрайӑиктен; а йыдым, амалаш вацмыжы годым,

платя ангавләм онгырал, шелёк вашт мбнь вб-
кем шбвен дэ вуйышкем попазаш цацен.

Бізәжбн „зверь-цбвбвлэ“ манмым колын тама
дэ тбдбн статян бштэш манын, Викторат по-
говоркывләм попен, дэ нинбжб утлаок йонтб-
мб, бессмысленный ылыныт.

— Ави — кругом направо! — кышты мбньбн
цылкавлээм?

Тбдб глупый вопросвлэдон седок мбньбм
аптыртен:

— Алеша, отвечайб: малын сират — синень-
кий, а попат — финики? Малын попат — колоко-
ла, а — около кола — агыл? Малын — к дереву, а —
где плачу — агыл?

Цилэштбнок нбнбн попымыштым мбнь яра-
тыделама, папам дон тботямын яжо, рбжлб йбл-
меш тымень кушкынамат, мбнь нбнбн кыды-
тидб попымыштым пбтбри ынгылыделама, ша-
мак толшы, нбнб попенбт: „лудбшлэ потикэ“,
„колымешкем качмем шоэш“, „лудбшлэ весе-
лэ“, мблэм бшлэнемжб чучын, — потикэ лудбш-
лэ лин ак керд, веселэят лудбшлэ агыл, дэ
эдемвлэ цилэнок колымышты кечб якте кач-
кыт.

Мбнь нбнбм ядыштынама:

— Тенгелэ попаш лиэш ма?

Нбнб шудалыныт:

— Ужат, махань учитель! Теве пблбшбжбм
кбрбн шбндышэш...

Дә „пЫлЫшЫм кЫрАшЫжАт“ мЫлАм неПрАвиль-
ныла чучын; шудым, пеледЫшЫм, пУкшЫм веле
кЫрАш лиЭш.

НЫнЫ ЫняндАрАш цаценЫт: пЫлЫшЫмАт вуй-
та кЫрАш лиЭш, мЫнЪжЫ ЫнянЫделаМ дА вЫлАн
кодшыла попенАм:

— А, все-таки, пЫлЫшемжЫ кЫрЫн шумы
агыл!

ТиштЫ йЫрвАш шуку жестокий озорство, сек
лявЫрАн хАртЫмлАнЫмАш ылын — „публичный
томавлАдон“, „гулящий“ ЫдрАмАшвлАдон когон
паян ылышы Кунавин ОлицАвлАштЫш гЫцАт шу-
кы. Кунавинышты хоть лявЫрА дон озорство
шайылыныжы тама-Анят нинЫм ынгылдарышы
ылын: пиш трудна, пеле-шужен ЫлЫмАш, лелЫ
рота. ТиштЫжЫ темЫн качкын дА куштылгын
ЫленЫт, пАшАжАт прамой уке ылын — такешЫ
йыштылмаш, иктЫлАнАт керАл агыл шытырла-
нымаш веле ылын. ДА цилА вАреок тиштЫ вашт
качшы, шЫдештАрЫшЫ скучна ылын.

ЫлЫмАшем мЫнЪЫн худа ылын, дА папам тиш-
кЫ хыналасх толмы годымжы эчеАт худан мЫнЪ
ЫшкЫмемЫм Ышке чувствыенАм. Папам черныИ
ходдон, кудвичЫ гЫц пырымы сеньЫк ваш пы-
рен, кухняшкы пырен шагалмыкыжы иконвлА
докы ыдылын, вара шыжаржылан кЫдАлдон тЫр
якте кымалын, дА ти кымалмыжы таманяр пу-
дан лелЫц ганьы мЫнЪЫм темден, пЫзЫртен.

— Э, Акулина, тЫнЪ толынагыш,—мЫнЪЫн

хозяйкаэм папамым шотеш пиштдымла, тагыце
уштйн встречаен.

Ты вереман папамым палашат акли ылын:
тырвжым чыкатын пизбиралын, лицажым тагыце
вашталтен шынден, тыды амаса лыкеш логан
доран тамахань виноватан ганьы шынзеш, ак
попы, шыжаржы ядмашеш олен, покорны от-
вечая.

Тиды мблам пиш лелын чучын, да мбнь шы-
дын попенам:

— Ма тынь кышак шынзынат?

Сынзжыдон токемла ласкон пыткалтен, ты-
ды тымдалтымла отвечаен:

— А тынь тырлок; тынь тишты хоза ат ыл!

— Тиды со техеньи, йалын делашкы нержым
кереш, хоть ши тыдым, хоть вырсы,—хозяйка
жалываяш тынгалын.

Шоэнат агыл тыды акажым сотарымла ядыш-
тын:

— Тенге, Акулина, кыцызы ваты бинде линат?

— Эка беда...

— Конечно, намыс уке гынь, беда агыл.

— Попат—Христосат кычен каштын блен.

— Ородывла тидым попат, еретиквла, а тынь,
шонгы ороды, колыштат! Христос — кыцызы
агыл, а йымын эргы, келесымы,—верема шоэ-
шат, тыды лымлештаралт толеш да живойвламат,
колышывламат суяш толеш, ашындыры—колы-
шывламат! Керек хоть ломыж лин йылы, тыды
гыц, матушка, ат шыл... Василийдон когылян-

даат чываньда гишан тйдѣ кўсым пѳрѳктѣ, мѳнь
верцем, кынам мѳнь тѣ докыда, паянвлѣ докы,
палшык ядаш миэнѣм...

— Мѳнь вет ма кердмемжѳм палшенѣм тѳ-
лѣт,—папамжы ладнанок пелештѣ.

— А йымыжы, ѳшкеок пѣлет, мѣлѣннѣ кў-
сыжѳм уже пѳрѳктен...

— Чѳдѳ тѣлѣндѣ! Чѳдѳ...

Таманярат тенге хозяйка папамым йѳлмѳжѳ-
дон нѳѳген, панежѳн; мѳньжѳ техень уратымы,
шѳдѣн тѳоргыжмым колыштынам дѣ сылыкын
тумаенѣм: кыце тидѳм папам колышт тырха вѣл?
Дѣ тѳ минутын папамжымат мѳнь яратыделама.

Вес кѳдеж гѳц ѳрвезѳи хозяйка толын, вуй-
жым мыкик ѳштѣлтен дѣ ѳжѳн:

— Ѱлок столовыйыш, ничего, ѣлок!

Папамын шыжаржы паштекѳштѳи саслен:

— Яледѳм хотѣ нѳжѳлшѣш, купеш стройы-
мы сола кестен!

Хоза папамым веселѣн встречаен:

— А, ышан папи Акулина, кыце ѳлет? Шон-
гы Каширинетшѳи шѳлѣ?

Папам йѣнгжѳи вашт сусун тѳдѳлѣн йѳрѣлтѣ
дѣ попа:

— Седок пѳгѳнѳлѣт, ровотаает?

— Мане, седок ровотаем! Арестант гань!

Хозадон папам ласкон, яжон, но—когоракла
кайын попен. Южнам хоза ѣвѣмѳм ѣшѳндѣрен:

— Мане, Варвара Васильевна... Махань ѳдрѣ-
мѣш ылы—богатырь, а?

Папам
— А
таьма
— А
— С
— М
а ѳлѳн
— М
зрите
—
яво э
—
зѳйкѳ
Тѳ
докы
дерѳ
шав.
—
Т
тур
кок
дѳ
м
рѳ
нѳ
л
м

Папам докы сәрнәләл, хозан вәтбѣжѣ попен:
— Ашбндәрет, мѣнь тѣдбѣлән шим парсынын
тальмам, стеклярусаным подаренәм?

— Ашбндәрем...

— Совсемок әче яжо тальма ылы...

— Мане, — хоза бормочен, — тальма, тальма
а бѣлѣмәш—шельма!

— Мам тѣнь попет? — вәтбѣжѣ тѣдбѣм подо-
зрительны ядеш.

— Мѣнь? Так әче... Веселә кечѣвлә әртәт,
яжо әдемвләәт пѣтәт...

— Мѣнь ам ынгылы, мам тѣнь понгат?—хо-
зяйка тыргыжлана.

Тѣмбѣкѣ папамым шукердѣ агыл шачшы әзә
докы анжыкташ нәнгеәт, мѣнь стѣл вѣлец әтѣ-
дербѣм постарем, мышкам, а хоза олен, тамам
шаналтен мѣләм попа:

— Папат тѣньѣн яжо әдем...

Тенге манмашеш мѣнь сусу линәм дә бѣшке
турешем хозалан таум бѣштенәм. Вара, папамдон
коктынок кодмыкына, йәнг ясы пардон мѣнь тѣ-
дбѣлән попем:

— Малын тишкѣ каштат, малын? Ужат вет,
махань әдем нинбѣ ылыт...

— Әх, Алеша, мѣнь цилә ужам,—пурын йѣ-
рәлтен вѣкем анжалын, папам попен, дә мѣләм
намысын чучын: конечны, тѣдбѣ цилә ужын, ци-
лә пәлен, тѣ минутын мѣньѣн шѣм кѣргѣштем
ма ылеш—тѣдбѣмәт даже пәлен.

Иктәт ак тол моло манын йѣрвәш анжале-

шәт, тьды мьньым әтәлә дә пурын, ласкөн попаш тьнгәлеш:

— Тьнь тиштәи уке ылат ылгецби, мьнь бнем тол,— малын нини мьләм керәл ылыт? Дә те-веш, тьотят хвораен колтенәт, мьнь цилә веремәәм тьдйн сага әртәренәм, ровотаенәт керд-телам, оксаәм кьзбит нимат уке... А Михәлә әргьм Сашажым поктен колтен, тидьм пукшаш-йүктәш келеш. Нини тиштәи тьнь гишәнет гodes кут тәнгәм пуаш сөренит ылы, вот тумаем кьзбит—ик тәнгәм хоть ак пуәп вәл? Тьнь вет бнде пел и нәрби уже тиштәи ровотаенәт...— Дә мьньбн пьлбшешем пьжгә:— Нини тьньым ырсалташ шүдебь, иктйн шамакымат ат колышт, маньт. Тьньжби, пьрцькем, тырхышаш ик-кок и, ясы гьнят тишток бьлбшәш, изиш цаткыдем шомешкет! Тырхы, ә?

Мьнь тырхаш сөрем. Тидь пиш трудна. Кьцьзбн ганьы, скучна, сыкыр лаштык верц крәдәл бьлбмәш мьньым темдә, дә мьньи омыныштыш ганьы бьлем.

Южнам ышышкем пырен кеә — тишец шьлбш келеш. Дә тунь тел, йьд йьде поран шалга, пьрт-вуйышты мардеж шужга, уштеш пренявлә пьдештйт, — кышкы шьләт?

Мадаш мьньым колтыделыт, дә веремәжәт мадаш уке: телшби мытык кечби томаштыш пәшә ләш пиш йьле әртен.

Тенге гынят, мѣнь цѣркѣш каштшашлык ылынам; кукшыгечѣй ѣбѣде—всенощныййыш, празныквлѣ годымжы—обедняшкѣй.

Цѣркѣш кашташ мѣлѣм яжола чучын; олак-рак вѣрѣш, кышкы гынят лыкышкырак пырен шагалатат, мѣндѣрцѣйн иконостасым анжен шал-гет—чѣктен шѣндѣймѣ шуку сарта тылеш иконо-стасшы шѣрѣнѣ машанет, дѣ шѣртнѣйжѣй, изи ѣнгѣрвлѣлѣ, кѣн луды амвоныш олен ѣога; пѣ-цѣлгѣй иконвлѣ олен тѣрвѣнѣлѣйт; цѣрскый вратан шортнѣй тѣрлецвлѣ тѣолге кайын мадыт; сарта тылвлѣ, шѣртнѣйн мѣкшвлѣлѣ, симсѣлгѣй воздухышты кечѣлт шѣнзѣнѣйт, а ѣдрѣмѣшвлѣн, ѣдѣрвлѣн вуйвлѣ пеледѣшлѣ чучыт.

Цѣлѣжок тиштѣй певчыйвлѣн мырымдон рѣж-лѣйн ярлен, сливаялт шѣцшѣй ылеш, цѣлѣжок ямакыштыш ѣлѣмѣшдон ѣлѣ, цѣлѣ цѣркѣге шипкѣлѣ кѣчѣйѣмлѣ чучеш,—смольы гань пѣц-кемѣш пусташты вуйта кѣчѣйѣлеш.

Южнамжы мѣлѣм чучын, вуйта цѣлѣ цѣркѣ-ге, айыртемѣйн ѣшлѣн статян ѣлѣмѣшдон ѣлѣш манын, земля гѣц шѣлѣн, келгѣй ѣѣрѣш вален шѣнзѣйн, вѣд пындашты ылешъ Тенгелѣ чучма-шыжы, наверны, Китеж хала гишѣн папамын рассказыдон тѣрвѣтен шѣндѣймѣ ылын, дѣ шѣрерѣкѣйнок, цѣлѣ ѣѣрвѣш ылшыдон иквѣреш сырлен кѣчѣйѣл, хор мырымашеш, молитвавлѣм пѣжгѣмѣшеш дѣ ѣдемвлѣн когон шѣлѣлтѣмѣ-шеш рѣвшѣлт, папамын сылык рассказым мѣнь ѣшке турешем попенѣм:

— Окаянный тадар полкывля
Славный Китеж халам
Ирок, заутреня годым самой,
Йырваш әрен нәләнйт...

Ой ли, господи, йымына,
Пресвятой богородица!
Ой Ышкымдан рабвләлән
Заутреням шалген шокташ,
Святой писаньям колышт нәләш
Ирәкым пуда ылнежь!

Ой, идә, пу тадарлан
Святой церкым йәрнәктәш,
Вәтәвләм, йдәрвләм—страмаяш,
Изи тетявләм—зораяш,
Шонгывләнәм—шин пушташ!.

Саваоф йымы колыштын,
Богородицаат колыштын—
Христианвлән ойхыштым
Нәнә шотыш нәләнйт.

Дә келесен Саваофшы
Михаил архангелжылән:
— Кейй тынь, Михайло,
Китеж халам цәтәртәл,
Тәдәм йәрыш валтен колты;
Пусть әдемвлә тәштәкен
Цәрнәдеок ыдылыт—
Заутреня гыц вечерня якте
Цилә службам әртәрәт.
Дә курым курым мычкок!

Тәй ивлән Ышкежы мәнй, улям мӯдон темен
шәндәймлә, папамын стихвләдон шангок темен
шәндәймә ылынам; тумаяшыжат, векәт, папа-
мын стихвлә формыдон тумаянәм.

Церкышты мәнй ыдылтедам,—тәотямын шәй-

дән молитвавләм дә тошна псаломвләм папамын
йымыжы анзылны повторыен шалгаш яжо агыл-
ла чучын; мѳнь шаненәм—папамын йымыжы
тидѳм ак яркты, тенгеок, кыце мѳнь ѳшкеѳт
ѳшләнем ярктыделам, дә молы ситѳдѳмѳшеш
ѳче нѳнѳм книгѳвлѳэш вет пецѳтлен шѳндѳ-
мѳ,—тенге гѳнь, йѳмѳ нѳнѳм, цилѳ грамотный
ѳдемвлѳлѳок, наизусть пѳлѳ.

Седѳндонок, церкѳштѳ, шѳмем тамахань
ѳнят пышкыды ойхы пѳзѳрѳмѳ годым, ѳль
ѳртен кешѳ кечѳш изи обидѳвлѳ тѳдѳм кодыр-
талтыл ыдыркалымы годым, мѳнь ѳшләнем
ѳшке молитвавләм сочиняш цаценәм; ясы ѳлѳѳ-
мѳшем гишѳн шаналтен колтемѳт—шамаквлѳ
ѳшке турешѳшток жалобышкы ушналтыт:

— Господи, господи—скучна мѳлѳм!

Йѳлерѳк хоть купшаш ылнежѳ!

А то—ѳлен тырхашат акли,

Хоть кечѳлт—просты, господи!

Тыменьмѳш гѳц—толкы уке.

Матрон папа, чорт поханя,

Вѳкем пирѳлѳ урмыжеш,

ѳлѳмѳшѳжѳт—утлаок вет жачы!

Шуку „молитвавлѳэм“ кѳзѳйтѳт мѳнь ѳшѳн-
дѳрем,—ѳрвезѳ годшы тумаймаш йѳнгеш утла
келгѳ пѳремвләм ѳштен вазалеш—южнамжы
нѳнѳ ѳлѳѳм курым мычкат тѳрлѳнен ак шѳзп.

Церкѳштѳ яжола чучын, тѳштѳ мѳнь вуйта
нырышты ѳль шѳѳргѳштѳ кѳненәм. Шуку оби-

дәвләм пәлен шошы, бiлiмәшбiн грубостьвләэш пачкаялт шбiцшбi изи шүмем, раскыдок агыл гбiнят, пиш пыт шанымашвләэш тиштбi мышкылтын.

Но церкбiшкбiжбi пиш кого уштбi годым, әль йожан годым веле мбiнь каштынам, кынам ци-лә пбiлгомжат кбiлмен шбiцмбiлә чучеш, а мар-дежшбi лым пбiвләшкбi тбiдбiм шәпкәен шуән, дә земляжәт, пуалтемвлә лбiвәлән кбiлмен шбiн-збiнәт, нигнамат вуйта ак бiлбiж.

Тыр йыдынжы хала мычкы кашташ яжорак-ла мбiләм чучын, бiлицә гбiц бiлицәшкбi әртет, йыкырикә лыквләшкәт шоат. Кеет тенге—вуй-та шылдыр мычны чонгештбiләт; бiшкететок, пбiлгомыштыш тбiлзбi ганьы; анзылнет бiмбiл-кәәт кеә, лым вбiлнбiшбi тылип ганьы соты пбiрцбiквләм йбiртә, тумбывлә тервен, забор тервен потикәлә миән шыралтеш. Бiлицә пок-шалдон, лелбi тылыпым чиән, кидешбiжбi „лы-чи-лочим“ кычен, оролы ашкедеш, сагажы—пи.

Техень йбiнтбiмбi эдем пи витәлә веле чу-чеш,—тамахань кудвичбi гбiц ләктбiн кен дә бiлицә мычкы бiнде ашкедеш, кышкы кеә—ыш-кеәт ак пәлбi, ойхан пижбi—паштекшбi.

Южнам веселә барышнявлә дә млоецвлә ваш-тарешем вәш лит—мбiнь тумаем, нинәт тоже всенощный гбiц ләктбiн шбiлбiнбiт.

Южнамжы, сотемдәрен шбiндбiмбi окняштыш форточка вашт, тунбiшбi ире воздухышкы айыр-тембiн пышвлә—техень яжо, мбiләм пәлдбiмбi-

влә, тенгеок мѳләм пәлдѳмѳ тамахань ѳлѳмәш
улы гишән цаклыктарышывлә ләктѳт; окня лѳ-
вәлнѳ шалгет, ѳвшѳнзәт, колыштат дә цаклы-
нет: махань тидѳ ѳлѳмәш, ма эдемвлә ти то-
машты ѳләт? Кѳзѳт всенощнѳй, а нинѳ—весе-
лән рѳжгәт, ваштылыт, тамахань айыртемѳн
гитарывләм шактат, форточка гѳц той кѳл юк
ныгыдын йога.

Айыртемѳнок мѳнѳѳм эдем каштымы—Тихо-
новский дон Мартыновский ѳлицәвлә оголыш-
тыш ик этажан, лап тома интересуен. Мѳнѳ
тидѳн докы тѳлзѳ-сотан ик йыдын, шокшем-
дәл колтымыкы, уәрня анзыц миән шагалынам;
окняштыш квадратнѳй форточка вашт, шокшы
пardon иквәреш, ѳлицәшкѳ тамахань айырте-
мѳн юк ләктеш, тәгү вуйта, пиш силан дә пу-
ры, ышмажым пѳзѳрәл мыра; шамаквләжѳ ак
шактеп, дә мыры юкым тамахань кѳл юк мы-
гедѳлѳн гѳнят, мырыжы мѳләм пиш знакомѳй-
ла дә понятнѳйла чучын колтыш. Мѳнѳ тумба
вѳкѳ кузен шѳнзѳм, тумаем—тидѳ тамахань
пиш силан дә тырхен кердѳмѳ юкан скрип-
кым шактат,—колышташыжат тѳдѳм почти
трудна—йәнг каршта. Южнам тѳ скрипка те-
хень юкым тәрвәтен—цилә томажат дә окняш-
тыш стьоклавләәт цѳтѳрәлтѳт машанет. Левәш
вѳлец патъкыш патъкен, дә сѳнзәәм гѳцәт мѳ-
нѳн сѳнзәвѳд патъкаш тѳнгәлѳѳ...

Шѳмәт цаклы, токем оролы тѳлын шагалы,

тумба вЫлеу мЫньЫм ЫштЫлтАрен шуш дА.
ядеш:

— ТЫнь мам тиштЫ шалгет?

— Музыка,— мЫнь ынгылдарем.

— Тенге гЫнь ма вара? Ке тишец...

МЫнь кыргыз шЫльЫм дА, квартал Ыйр сАр-
нен, мЫнгешок тольым, но томашты тЫ яжо
юк уже уке, форточка вашт тамахань веселА
шум веле ружге лАктЫн, дА тидЫжЫ лешАнгЫш
ойхан музыкым мЫндЫркЫ ак шо, лешАнгЫшЫ-
жЫ— лач омыныштышок вет!

Каждый кукшыгечЫн почти мЫнь ти тома
докы кыргызталаш тЫнгАлЫнАм, дА лач икАнА
веле, шошым, эчеАт тЫштЫ виолончель¹⁾ юкым
колынам— тидЫ Ыйдпел якте цАрнЫдеок почти
шактыш; токына толмыкем, мЫньЫм шин шЫн-
девЫ.

ТенгелА Ыйд веремАн, телшЫ шЫдЫрвлА лЫ-
вАлнЫ, пуста олицАвлА мычкы кашмаш мЫньЫн
ышем пиш когон пАйдарен. Йориок мЫнь центр
гЫц палнышы олицАвлАм айыренАм: центрЫш-
тЫш олицАвлАштЫ понарвлА шуку, понар соты-
шты хозавлАэмЫн знакомЫвлАштЫ мЫньЫм
цаклен кердЫнЫт, нЫнЫн гачшы хозавлАэмАт
всенощный годым олицАштЫ кашмем пАлен кер-
дЫнЫт. ЙукшЫ эдемвлА, городсвойвлА дА „гу-
лящий“ ЫдрАмАшвлААт тенгеок АптЫртенЫт; а

1) Виолончель—кого скрипка, седЫрАэш шагалтен
шактат, кого юкан.

палнышы ӧлицӧвлӧштӧжӧ уӧ ӧтажын окнявлӧшкӧ, кӧрен шӧндӧмӧ агылеп ӧль кӧлмен шӧцтелыт гӧнь, анжаш лиӧш.

Тӧ окнявлӧ вашт шуку йиш картинвлӧм мӧнь ужынам: ужынам—кыце ӧдемвлӧ ыдылыт, икӧнӧ иктӧштӧм шывшалыт, кыце шиӧдӧлӧйт, картла мадыт, тамам шытырланен шайыштыт,— мӧнь анзылнем, копейкеш анжыктымы панорамыштыш ганьы, немой, колвлӧн постол ӧлӧмӧш ӧртен.

Подвальный ик комнатышты, стӧл лошты шӧнзӧшӧ кок ӧдрӧмӧшӧм мӧнь ужынам, иктӧжӧ—ӧрвезӧрӧк, весӧжӧ—когорак; нӧнӧн ваштареш кӧжӧ уӧпӧн гимназист шӧнзен дӧ, кидшӧдон раведӧл, книгӧм нӧнӧлӧн лыдын. Ӧрвезӧрӧкшӧ, лепкӧжӧм суровы кыптыртен, пӧкенеш йӧрнен колыштын; когоракшы вӧцкӧж кӧпӧн дӧ кого уӧпӧн—лицӧжӧм лапавӧдон трӧк мӧден шӧндӧш, пулшӧвлӧжӧ цӧтӧрӧш тӧнгӧлевӧ, гимназист книгӧжӧм шуӧн колтыш, вара, ӧрвезӧрӧкшӧ кыргыж шӧлмӧкӧ, тӧдӧ кодшы, кого уӧпӧн ӧдӧр анзылан сукалтен шӧнзӧ дӧ тӧдӧн кидшӧм шывшалаш тӧнгӧлӧ.

Вес окняшты мӧнь ужынам: пандашан кого пӧӧргӧ, якшар кофтан ӧдрӧмӧшӧм анзыланжы шӧнденӧт, изи тетялӧ тӧдӧм кӧчӧя, дӧ ышмажым когон пачын, сӧнзӧжӧм кӧркӧлӧл, тамам мыра тама. Ӧдрӧмӧшӧжӧ ваштылеш, комдык лин колта, явлӧжӧдон чымедӧлеш, тӧдӧжӧ ӧдрӧмӧшӧм мӧнгешок тӧрӧлтӧл шӧндӧ, ӧчеӧт мы-

рыжым мыра, а весіжы седок ваштылеш. Мын шуку веремә нѳнѳн вѳкы анжен шалгышым, вара ижы, нѳнѳн вѳселашты йыд вашешок ситѳмѳм цаклымыкем, нѳнѳн дорц карангым.

Шуку ти постол картинвлә соэшок мѳнѳн ышешем кодыныт, дә шѳренок, нѳнѳм анжен шалген, токынаат мѳнѳ поздан толынам. Тидѳ мѳнѳн хозавләэмѳнѳм подозрением шижтәрен, дә нѳнѳ мѳнѳм ядыштыныт:

— Махань церкѳштѳ ылынат? Махань поп служен?

Нѳнѳ ышкежѳ халаштышы цилә попвләм пәленѳт, махань евангелим кынам лыдыт—тидѳмәт пәленѳт,—цилә пәленѳт—алталаш нѳнѳм трудна.

Кок ыдѳрәмәшге тѳтямын костан йымылан ыдылыныт—тѳ йымылан, кыды ышке докыжы шекләвен, лүдѳн мимѳм әдемвлә гѳц терген; тѳ йымын лѳмѳм кок ыдѳрәмәшге постоянны попенѳт,—шудалмышты годымат даже, иктѳ весѳштѳлән нѳнѳ крозенѳт:

— Тырлы тевел! Йымы наказа тѳнѳм, тѳдѳ пѳзѳрәлеш тѳнѳм, подлыйым!..

Пѳтәриш әрня постын, рүшәрнян, папа аварцывләм күәштѳн, аварцывләжѳ тѳдѳн со йы-лалал кенѳт; камака тылеш якшарген шѳцшѳ, тѳдѳ шѳдѳн саслен:

— А, чорт тәмдәм пѳтѳрен кешәш ылнежѳ...

Дә трүк, селмәжѳм үпшѳц анжаат, тѳдѳ цѳре гѳц вазын колта, селмәжѳм седѳрәшкѳ мы-

рыкта дә урмыжеш:

— Ба-атюшки, селмәэмжби үән ылын, пога-
ный, пост пйтәриш кечбн—шачмын тылеш йы-
латыдела мбнь тидбм, го-оспыди!

Тбшәкенок тбдб пылвуй мычан сукалтен
шбнзеш дә мәгбрен сарвала:

— Госпыди-батюшки, просты мбньбм ока-
янныйым, бшке страданивләэт лбмдон просты!
Ит наказы мбньбм, госпыди, шонгы ородым...

Күэшт опымы аварцывләжбм пилән пуат,
селмәм тылеш йылатен шбндәт, а шешкбжб
вара, каждый вырседәлмбштб годым, папалан
шырал-шырал пуа:

— Тбнь,—манеш,—постынат үән селмәэш
күэштәт...

Бшкбмбштбн йымыштым нбнб томаштыш
каждый делашкы, изи блбмәшбштбн каждый
лыкышкок шыпшыныт,—тидбн ярелә нбнбн
пуста блбмәшбштб вблец анжен значительный-
ла дә важныйла чучын, бшкежәт тамахань выс-
ший силалан плоток служен шалгымла чучы-
ныт. Тенге каждый пустякыш йымым шыпшмаш
кәнббсбрләндәрен мбньбм, дә седбндон со мбнь
лык йбде анжылтынам, бшке вблнем тамахань
надзор улым шижбнәм, а йыд йбдежб, тама-
хань үштб пбллә, лүдбш мбньбм леведбн,—тб
лүдбш кухня лык гбц, нигнам йбртбдбмб лам-
падка шайылышы пбцәлгы иконвлә дорц то-
лын.

Пöлицä сага—кок раман кымда окня, лоштышты стойка шалга; түүдүн окняшкы симсб, пындаштымы пустота анжа; тома, кухня дä мбнь бшкжät—цилä вуйта ти симсб пустота тбрбшток кеченä, дä тäрвәнөн кешäш гбнь, цилä ти симсб, үштб ыражыш сымырген кенежб дä пиш кого тырышты, нима юктеок, кү маклака вбдбшкб валымла, мбндбр шбдбрвлä лодон тагышкы чонгештбнежб. Шукы веремä мбнь тäрвәнбдеок киэм, пока гыц покашкы сäрнäläшät лүдäm, бльмашбн лүдбшлä мычашым вычем.

Кыце мбнь ти лүдбш гыц ытленäm, ам äшбндäрб, но ытлашыжы скоры ытленäm; пälбмән, ти делашты мблäm папамын пуры йымыжы палшен, дä мбнь тумаем, тбнämок уже мбнь техень проста истиным шижбнäm: мбнь эче нима худамат бштбделама, виноватеок мбньбм наказаш—закон уке, а йälбн сулыквлäжб верц мбнь ам отвечайб.

Обеднявлämät мбнь коденäm, воляшты каштынама, айыртембнок шошым,—сбнгäш литбмб шошымын силäвлäжб нигыцеät мбньбм церкбш колтыделыт. Сарта шбндäш шбмурым мблäm пуэнбт гбнь, тидб совсемок мбньбм губен: мбнь бабкывлäm нälынäm, обедня гач мадынама дä токына со поздан миәнäm. Икәнä эче, просфирä нälбн поминаньем служыкташ, икәнäштб мблäm лу копейкым пуэнбт, дä тидбмät цилä мбнь бабкыла мадын колтенäm. Вара, просфирäде токи кеаш бнжб ли манын, олтар гыц

дьячок намал лыкмы торелкәштӱш йӱлӱн прос-
фирӱм хватяш мӱлӱм попазен.

Мадмы пиш шон, дӱ мӱнь маняры кердӱнӱм
тӱнӱрӱ мадынам. Пӱлӱ силан, ловкий ылынам
дӱ бабкыла, топла, амбарла мадмемдон лишӱл
ӱлицӱвлӱштӱш тӱнгемвлӱ лошты скоры лӱмлӱ
вӱрӱм вӱлӱнӱм, цилӱн мӱнӱбӱм яжо игрокеш
шотленӱт.

Веакий постын мӱнӱбӱм ковеш заставенӱт,
вот ӱнде мӱнӱбӱ мӱнмӱн пашкудына докы, отец
Доримедонт Покровский докы, поведӱйӱктӱш
кеем. Мӱнь тӱдӱм суровый эдемеш шотленӱм
дӱ личны тӱдӱн анзылны сулыквлӱэм шуку
ылыныт: тӱдӱн садыштыш беседка вӱкӱ кӱ-
маклакавлӱм кӱшкӱлтӱнӱм, тӱдӱн тетявлӱжӱ-
дон шиӱдӱлӱнӱм, дӱ вообще ӱшлӱнжӱ непри-
ятный поступкывлӱм чӱдӱм агыл тӱдӱ мӱлӱм
ӱшӱндӱрен пуэн кердӱн. Цилӱ тидӱ мӱнӱбӱм
когон шеклӱндӱрен, дӱ поведӱйӱктӱш кейш не-
зер церкӱштӱ церотым вычен шалгымем го-
дым, мӱнь лӱдӱнӱм—шӱмем шолтке веле шин.

Тенге гӱнят, отец Доримедонт пурынок вор-
чен мӱнӱбӱм встречӱйӱш:

— А, пашкуды...—манеш. — Ну, пылуи мы-
чан сукалты! Махань сулыквлӱэт улы?

Мӱнӱбӱн вuem тӱдӱ лелӱ бархатдон левед
шӱндӱш, сарга дон ладан пышеш шӱлӱлтен
колтем веле, попаш лелӱ дӱ попымыжат ак
шо.

— Когораквлӱм колыштат?

— Агым, — манам.

— Попы — сулыкан ылам!

Ышкеят шым цаклы, трүк мөнь келесен пушым:

— Просфирәвләм шолыштынам.

— Кыце вара — тенгелә? Кышты? — тамам ша-
налтал дә талашыдеок священник яды.

— „Трех Святителей“ церкыштй, „Покров“
церкыштй, „Никола“ церкыштй...

— Ну-ну, цилә церкышток! Тидй, брат, яжо
агыл, сулык — понимает?

— Понимаем.

— Попы — сулыкан ылам! Вот йөнтөмбй. Ма-
лан вара шолыштынат — качкашет?

— Кынамжы — качкынам, а то — оксаэм баб-
кыла мадын колтенәм, токына нәнгеяш келеш,
вот мөнь и шолыштынам...

Отец Доримедонт, ягылен шыцшы әдемлә,
тамам ышке турешыжй пйжгәш тынгалеш, ва-
ра әче икманяр вопросым пуа дә трүк ядеш:

— А лыдтелат ли тынй подполный изданин
книгәвләм?

Мөнь, конечны, вопросшым ынгылыделама д ә
ядынам:

— Мам тидй?

— Запрещенный книгәвләм лыдтелат?

— Уке, — манам, — нимаханьымат...

— Сулыквләет тынйын простялтыт... Кынбй!
Мөнь тидын лицәшкыжй цудеен анжем — ли-

цäжбi тамам шанен шbндбшблä дä пурыла чучеш. Мблäm тама яжо агыл, совестны: поведäйбктäш мбньбм колтымышты годым, тонна хозавлä тамагат лүдбшвлäm поведäйбктбм гишän мблäm попен шбнденбт, ма улы цилä сулыквлäем честны келесен пуаш шүденбт.

— Мбнь тämдän беседкышкы кумаклакавлäm шултынам,—мбнь манам.

Священник вуйжым лүктälälеш дä пелештä:

— Тидät яжо агыл! Кеок...

— Пидä вбкät эче шултынам...

— Следующий! — мбнь гачем анжал, отец Доримедонт сbгбрälеш.

Мбнь кешбм, мблäm обиднän чучеш—мбньбм алталенбт: кыце вет лүдбн-лүднок мбнь ти поведäймäшеш йämдблälтбнäm, анжет гбнь—нима лүдбшät тиштäкен уке, даже интереснät агыл! Интересбжб лач икты веле ылын, тидб—мбнь пälбдымем тамахань запрещенный книгäвлä гишän вопрос; мбнь гимназистым äшбндäрем—тбдб подвалышты книгäm бдрämäшвлälän лыдын, дä эче „Хорошее делом“ äшбндäрем—тбдбнät шуку кингäвлäжб ылевб, шимбвлä, кыжгбвлä, мблäm пälбдымб тамахань картинänвлä.

Иргодеш мблäm луатвбц копейкän ши оксам пузвб дä пырцäш подылаш колтевб. Когечб поздан толын, лым тагынамок уже шылен кен, öлицäвлä кажланенбт, корнышты пыракат лäктбн; кечб аяран дä сусу ылың.

Церкѣ ограда доны мастеровойвлӓ—целый компани—бабкыла мадыныт; мѣнь решѣшѣм,— пѣрцӓш подылаш поспеем эче, а кѣзѣт бабкыла мадылдалаш келеш. Мадшывлӓм мѣнь ядам:

— Мѣньѣмӓт принимайда!

— Принимаймашеш—копейка,—шадыра шѣргӓн, якшар ѳпӓн эдем когоэшнен пелештӓ.

Мѣнь тѣдѣлӓок когоэшнен манам:

— Кымыт шалахай велнѣш кокшы мыжыреши!

— Оксам коныш!

Дӓ тебе мадыш тѣнгӓлӓлтѣ!

Луцкы копейкӓн ти тӓнгӓэм мѣнь вашталтен тыгыдемден шушым, кым копейкѣм мыжыр бабкеш кужы коныш пиштѣшѣм; кѳ ти мыжырым чучеш—оксам получаю, ак чуч—мѣнь тѣдѣгѣц кым копейкѣм получаю. Мѣлӓм цӓш ли: кок эдем мѣньѣн оксашкем целевѣ, дӓ коктынат ѣш попазеп,—куд копейкѣм кого эдемвлӓ гѣцок мѣнь мадын нӓлѣм. Тишӓкен кид-ялемӓт мѣньѣн лӓлтӓлт кеш...

Мадшывлӓ логѣц тӓгӳ келесѣш:

— Ти ѣрвезѣ паштек анжалда, а то тидѣ мадын нӓлмѣ оксажыдон шѣлеш...

Тишӓк мѣнь орланен колтенӓм дӓ тыргыжланым пардон, прӓчукам трӳк ѣрзӓл колтымла, чѣнь сѣгѣрӓл колтышым:

— Шалахай велнѣшѣ кӓтӓ мыжыреши ѣндекш копейкѣм шѣндем!

Тенге гѣнят, мадшывлӓ лошты тидѣ айырте-

мѣн впечатленим ак ѳштѣ, мѣнѣ иѣшем ганьы лач ик ѳрвезѣ веле предупреждаен сѣгѣрѣл колтыш:

— Анжыда,—тидѣ цѣшѣн ѳрвезѣ, Звездинка донышы чертѣожник, мѣнѣ пѣлем тидѣм!

Кукшынди мастеровой, пышыжы гѣцок пѣлы—кавашты-мастар, мыскылымла келесѣш:

— Чертенок? Яр-ра...

Целен шѣндѣшѣт, тѣдѣ мѣнѣѣн ставкышкем шуѣн шельѣ, тѣрок чучы дѣ, токемлѣ пѣгѣнѣл, яды:

— Ат мѣгѣрѣ?

Мѣнѣжѣ тѣшѣк:

— Вургымла велнѣшѣ кѣтѣѣш—кымыт!

— Соикток нѣжѣлтѣрен шуѣм, —кавашты-мастар ѳшкѣмжѣм хвальымла пелештѣш дѣ тѣшѣкок мадын колтыш, ѳш чуч.

Пачелѣ-пачелѣ кым гѣнѣ гѣц утла оксам коньш шѣндѣш акли,—мѣнѣ иѣлѣн ставкывлѣм шиѣш тѣнгѣльѣм дѣ ѳче нѣл копейкѣм дѣ, тилец пасна, шуку бабкывлѣм мадын нѣльѣм. Вара, мѣнѣ докем ѳчеѣт цѣрот цомыкы, мѣнѣ кым кѣнѣ шѣндѣшѣм дѣ ма улы оксаѣм цилѣ мадын колтышым, как раз веремѣштѣ: обедня пѣтен, цангым шит, народ цѣркѣ гѣц лѣктеш.

— Вѣтет улы?—кавашты-мастар мѣнѣѣм яды, ѳшке мѣнѣѣн ѣпешем кѣчѣлтнежѣ; мѣнѣ пѣтѣрнѣлт каранг поспейшѣм дѣ кыргыз шѣльѣм. Вара, обедня гѣц лѣкшѣ мѣнѣ гѣцем ко-

горак ик ёрвезём поктен шомат, пиш пышкы-дын ядым:

— Тёнъ ёрцёашём подыльыц?

— Ну, тенге гёнъ ма?—тагыце ёнянёдымля ёёкем анжалат, тёды яды.

Мёнъ тёды гёц шайышт пуаш ядым,—кыце ёрцёашём подылыктат, священник тё веремён мам попа, дё мёнъ ёшкежё мам ёштышашлык ылам.

Млоец лепкёжём кыптыртен шёндёш дё, мёнём лёдыктёш манын тама, ушкёж мёгёрым-ля яды:

— Э, ёрцёашём прогуляенёт, еретик? Ну, мёнъ тёлёт нимамаат ам келесё—пускай ётят тёнём лёцкен пуа!

Мёнъ токына кыргыжим, а ёшке тумаем: токына миём веле, тёрок ядышташ тёнгёлёт дё ёрцёашём подылаш церкёш пырыдымем гишён соикток ёнде пёлен нёлёт.

Но, мёнём поздравляйшёт, папа иктём веле яды:

— Шокшы вёд тёрём дёчоклан манярым пушыц?

— Луатшёмурым,—ышеш ма толмым мёнъ келесёшём.

— Лурок тёдылён ситё ылын,—шёмуржим ёшлён кодышаш ылын, чучело!

...Шошым. Каждый кечё у выргемём чия, каждый у кечё ёртёшё гёц сотырак дё цеве-ррак; токо лёкшё сирем пыш дё когин сvezё

Ылышташ пыш нерыш пыра; тырхашат акли —
нырышкы кемби шоэш, шокшы земля ылан ком-
дык вазат да тьыри юкым колыштат. А мбынь
тел ыргемым итраем, тидым шундыкыш опташ
палшем, тавак шуды ылышташвлэм пычкедем,
пышкыды покенвлэ гыц, диван гыц пыракым
пачкем, ирок гыц вады якте неприятный да мблэм
совсемок керал агыл хадырвлэм кычылтам.

Иарсым годымжат тамам ыштет доко; манман
худа олицаштынэ—пуста, ордышкы кеаш—шү-
дыман агыл, кудвичышты шыдан, янгылен
шыцшы землековвлэ, ыпым шалэтен шындышы
кухаркывлэ да прачкывлэ, вады ыбде—пи сү-
анвлэ,—цилэ тиды противнэ мблэм да обиднан
чучеш—сынзэ мычанемат анжалмем ак шо.

Сакой ыш пумагавлэм, кайыцым нэлэмат,
мбынь портвуйыш кузем, пумага гыц плетон
ганьвлэм пычкедем да ныным леваш каштавлэ-
эш тышкем—тидат изиш мблэм однака. Тагы-
шкы анят мбынын лэктын кемем шоэш, тышкы—
кышты чыдырак амалат, чыдырак соредалыт,
тенгеок когон ышке йымыштым жалобывладон
ак орыктареп, тенгеок шырен эдемвлэм шыдан
суддон ак обижаеп.

...Когечы арнян кукшыгечын Оранский мо-
настырь гыц халашкы Владимирский йымаван
чудотворный иконом кандат; халашты тиды
июнь пел тылзы якте хынала да цилэ тома-
шкы, каждый церкы приходын квартир ыбде
пырен лэктеш.

Мбѣньбѣн хозавлѣэм докы тидѣ йѣрѣ кечѣн ирок толы; мбѣнь кухняшты тойын ѣтѣдерѣм итраен шалгенѣм, трѣк теве бѣрвезѣ хозяйка кѣдеж гѣц лѣдѣн сѣгѣрѣл колтыш:

— Парадныйым пач—Оранскийѣм кандат!

Мбѣнь ташкалтыш мычкы ѣлкѣ колталтышым, кидем лявѣрѣ веле—шел ярелѣ кѣрпѣц ягыжа, парадныйѣ амасам пачын шушым,—бѣрвезѣ манак, ик кидеш понарым, весеш кадилѣм кычен, олен мѣнгѣлтѣш:

— Амаледѣ? Палшалты...

Кок проста ѣдем лелѣ киотым ѣнгѣсѣр ташкалтыш мычкы кузыклат, мбѣнь лявѣрѣн кидемдон шайыц кычен палшаш цацем, шайыцын манаквлѣ ашкѣдѣт дѣ кѣжгѣ юкыштыдон неволя ганьы мырат:

— Пресвятая богородица, моли бога о на-ас...

Мбѣнь ойхырал шаналтышым:

— Йымѣвѣ шѣдешкѣ бѣнде мбѣнь вѣкем,—вет лявѣрѣн киддонок киотшым кыченѣм, дѣ кидвлѣэмжѣт бѣнде кошкат...

Иконым анзыл лыкеш кок пѣкен вѣлѣн шагалтевѣ, пѣкенвлѣ вѣлѣнжѣ ире простыням шѣрѣлтенѣт, икон кок велѣн, тѣдѣм кычалал, кок бѣрвезѣ дѣ цевѣр манак шагалевѣ, ангел ганьылыт—раскыды сѣнзѣнвлѣ, сусувлѣ, ѣпѣшты аваргал шѣнзѣн, кужы.

Молебѣнѣм служат.

— О, вѣспетая мати, — кого поп тянгыра

юкдон мыра дә якшар парнявллжыдон седок
ышке кого ұп лоштышы пуалалшы пйлыш мы-
чашыжым цйвештылеш.

— Пресвятая богородице, помилуй на-ас,—
манаквлә янгылышы юкдон мырат.

Богородицам мёнъ яратенәм; папам шай-
ыштмы семёнъ, тидь вет самой незер әдемвләм
сусуэмдәш цилә пеледышвләм, цилә сусувләм—
цилә пурым дә яжом земля вьлны ўдә. Вара,
йымәвән кидшым шывшалаш тьнгәлмыкы, ко-
гораквлә кышкы шывшалмым ужын шоктыдела-
мат, мёнъ тьдым лицәшкы, тьрвьжым самой
шывшал колтышым.

Тагү анят силан кидшыдон лыкышкы, поро-
гы докы мьныым шьдырәл шуэн колтыш. Кы-
целә манаквлә иконыштым нәнгеньт, мёнъ ам
әшьндәрй, но пиш яжонок әшьндәрем: хоза-
вләэм, седьрәштй шьнзымәшкы мьнь докем то-
лын шагалынытат, пиш когон лүдьн дә тыр-
гыжланен кытырат—ма йнде мьньдонем лиэш?

— Ышанрак священникдон попалташ ке-
леш,—хозаэм манеш дә шьдешкыдеок мьныым
вырса:

— Әх тьнь, ороды кестен, кышкы шывшал-
мыла, тьдымәт ат пәлй! А эче... школыш мо-
ло каштынат...

Таманяр кечй лач виноватан әдемләок мьнь
вычышым—ма йнде лиэш? Лявьйрән киддонок
киотым кыченәм, незаконны шывшалынам,—уж
тиды мьләм такеш ак эртй, уке, ак эртй!

Тенге гбнят, шүм вашт яратен тидым мбнь
ыштенәмәт, йымәвә простен тама мбньым. Аль
тбдбн наказанижбй техень куштылгы ылын, дә
пуры әдемвлә гбц плоток намалмем наказани-
влә лошты тидым цакленәт кердтелам.

Южнам, шонгы хозяйкам аздаралаш манын,
ойхыралын мбнь попенәм тбдблән:

— А йымәвәәт мбньым наказаш монден тама...

— А тбнь тырхал, — тбдбй сотарымла по-
па. — Ужына әче...

...Пөртвуйыштыш левәш кәштәвләм розовый
чайный пумагавлә гбц ыштбмбй тбрлецвләдон,
вулны пумагавләдон, пүшангбй бльбтәшвләдон
дә молы техеньвләдон украшаймаштем, церкбй-
штбй мырымы семвләдон, вуйышкем ма пырен,
корнышты кешбй калмыквләлә, мбнь мыренәм:

— Шбнзем пөртвуйшты.

Кидбштем — кайыц.

Пбйчкедем пумагам...

Скучна мбләм пиш!

Пи ылам ылгецбй—

Кыш шанем кыдалнем.

Цилән мбньым саслат:

Шбнзбй дә тырлы,

Тбйкбйде гбнь, тырлы!

Папа, мбньбн пәшәәм ужешәт, йбйрә дә вуй-
жым ламайыл попа:

— Вот тенгелә кухнянам тбнь олмыктен шбн-
дбйшәш...

Икәнә пөртвуйыш хозаәм кузен; пәшәәм ан-
жал сәрнбш, шүләлтбш дә келесбш:

— Потикалә ылат тынь, Пешков, чорт возьми... Фокусник, векят, тынь лият? Ужат, мам ёштен шынденят, палашат акли...

Тыды луатшмуран николаевский кого оксам мблэм кычыктен пуш.

Ты оксам мбнь вьцкыж проволкыдон пбзбйрал шындышым да, медальля, сек каймы вяреш молы украшениэмвлә лөш сакалтышым.

Да ик суткашток окса ямы,—палым пашә, тидым папа кедарен валтен!

V.

Шошым мбнь все-таки шильбёмок: ирок сыкыр нәләш лапкашкы кешым, лапка-хоза как-раз ватыжыдон соредәлын да тыды мбнь анзылнемок ватыжым лепка гыц кирдон севал колтыш; ватыжы олицашкы кыргыж ләкты да тышты кенвазы; тышәкок әдемвлә погыневы, ёдрамашым трандасыш шындевы да больницыш шывштен нәнгевы, мбнь извозчик паштек колталтышым, ёшкеят шым цаклы, Йыл тыр сиреш лин шынзым, кидыштем коклы копейк оксаэм улы.

Шошым кечы ласкон анжен, Йыл кымдан шарлен шынзын, сирышты ружге веле шакта, кыш шанет тышкы ке—простор, — а мбнь тишкевен якте мугбйрепыштыш каляигы гань бленәм. Да мбнь решышым,—хозавләэм докы болшы ам ке да Кунавиныш папам докат ам ке,—

тЫдЫлАн пумы шамакем кычен шоктен кердте-
ламат, тЫдЫм ужашемАт мЫлАм намыс, дА тЬо-
тЯмжАт сотараш тЫнгАлнежЫ.

Кок-кым кечЫ Йыл сир воктен мЫнь каштым,
пуры йАнгАн крЮчниквАлА сага качкынам, прис-
тинвлА воктен амаленАм; вара ик крЮчник ке-
лесЫщ мЫлАм:

— ТЫнь, ЫрвезЫ. ужам мЫнь, зря тиштАкен
килт каштат! Ке лучы „Добрый“ пароходыш,
тЫштЫ АТЫдер мышшы келеш...

МЫнь кешЫм; кужы Адем, шим парсынын нер-
тЫмЫ изи калпакым чиэн, пандашан буфетчик
сЫнзАлыкшы вашт нЫргА сЫнзАвлАжЫдон вЫкем
анжалы дА олен пелештЫш:

— ТЫлзеш кок тАнгА. Паспорт келеш.

ПаспортемжЫ мЫньЫн уке, буфетчик тумялы:

— АвадЫм ўжЫн канды.

МЫнь папам докы кыргыжым, тЫдЫ мЫньЫн
поступкем ярыктыш, ремесленный управыш мЫ-
лАм паспортлан кен толаш керАл гишАн тЬотЯ-
мым ынгылдарен шоктыш, ЫшкежЫ мЫнь сага-
эм пароходыш кеш.

— Яра,—вЫкЫнА анжАлят, буфетчик маньы.—
КенА.

МЫньЫм тЫдЫ пароход кормашкы нАлЫн миш,
тЫштЫжЫ стОл лошты, ош курткан дА ош кал-
пакан, кого кАпАн повар шЫнзен, тЫдЫ чайЫм
йУн дА чай йУмЫжЫ лошты кЫжгЫ пероскым
шЫкштен. Буфетчик мЫньЫм тЫдЫн анзык шЫ-
кАл колтыш.

— Атыдер мышшы, — манеш.

Дә тышәкок мбнгеш ашкедй, а повар-
жы, пйрхәлтймлә йштйшәт, шим усыжым авар-
талы дә паштекшй келесйш:

— Сакоя екшукым тәрледә, толыкы шулды
лижй...

Мытыкын тйред шйндймбй шим упән кого
вуйжым шбдйн лүлтәл колтыш, пйцәлгы сйн-
зәвләжйм кәрен шйндйш, кичкйжәл колтыш дә
кого юкын сйгйрәл колтыш:

— Кү тынь техень ылат?

Мбләм ти әдем яжола йш чуч, — цилә ошым
чиән гйнят, тйдй шимылә чучеш, парнявләш-
тйжй шим миж кушкын шбнзйн, кого пйлыш-
вләштйжәт техеньок миж.

— Мбнйбн качмем шоэш, — мбнй тйдйлән ке-
лесйшйм.

Тйдй сйнзәжйм кымалтыш, дә ййрәлтен кол-
тымашеш тйдйн лүдышлә лицәжй трукок ваш-
талт кеш, тылеш калялт шбцшбй кымда шйр-
гйвләжбй, вбд коәвләлә, шайыкыла, пйлышвлә
докыжы кен колтевбй, тышәкок имнин гань кого
пүвләжбй кайын колтевбй, усывләжбй олен вален
кевбй — тйдй кйжгбй, пуры йдрәмәш ганьы лин
шбнзбй.

Стопкажы гыц кодшы чәйжйм борт гач кйш-
кәл колтыш, угыц свезәм йоктарен шбндйш,
стәл вблнбй кишбй французский булкым, кого
лаштык колбасам токемлә тәрвәтәльбй.

— Лопай! — манеш. — Атят-әвәт улы? Шо-

лышт мыштет? Ну, ит лүдт, тиштѣ цилӓ шолы-
влӓ — тымдат!

Тѣдѣ попа, пи опта машанет. Нѣжмӓшеш
симсѣн валгалтшы тѣдѣн кымда лиуӓштѣ, нер-
жѣ сага пиш шуку тыгыды якшар шӓрвлӓ ка-
йыт, пуал шѣцшѣ гань нержѣ усыжы докы ва-
лен шѣнзѣн, ѓл тѣрвѣжѣ йѣрниѣм годшылӓ
кечӓлт шѣнзѣн, ышма оголыштыжы пероска
выжге шѣкштӓ. Тѣдѣ токо веле момоца гѣц
толын тама—тѣдѣн дорц коги веник пыш дӓ
перцовка пыш сепнӓ, пѣлѣш тѣнгѣштѣжѣ дӓ
шаягаремѣштѣжѣ пѣжвѣд тѣолгыжеш.

Чӓй йѣн теммѣкем, тѣдѣ ик тӓнгӓн нумага
оксам токемлӓ вѣктӓлтѣш.

— Ке,—манеш,— нӓл ѣшлӓнет онган запо-
ным. Тырлы,—мѣнь ѣшкеок нӓлӓм!

Ош калпакшым тѣрлӓлтѣш дӓ, кок векѣ ле-
лѣн ламайыл, мѣскӓ машанет, палуба мычкы
ашкедѣ.

...Йыд, тѣлзѣ, йолт сотемдӓрен, шалахайыш,
алыкышкыла олен кеӓ. Плиуӓвлӓжѣдон ши вѣ-
дѣштѣ шовыльтаалтыл, ош прӓжӓдон ѣштӓл
шѣндѣмѣ труван тошты, кѣртни ѣрдӓнгшѣ
цѣреӓн пароходна олен кеӓ, ак талашы, тидѣн
ваштареш шимӓлгѣ сирвлӓ тенгеок олен эртӓт,
ѣмѣлкӓштѣ вѣдѣшкѣ вазал шѣнзѣн, сирѣш-
тѣш пѣрт окнявлӓ гѣц якшар тылсотывлӓ ка-
йыт, сола гѣц мыры юк шакта—ѣдѣрвлӓ хо-
роводым водят, „ай-люли“ припев юкышты ал-
лилуияла шакта...

Пароход паштек кужы буксир мычкы пароход ганьок кёртни ёрдангшбй цёреан баржы кеа; тёдён палуба тёржым кёртни решеткадон арен шёндёмбй, баржыштыжы—поселениш аля каторгыш колташ осуждаймы арестантвлё. Баржы нерёштё, сартала кайын, часовойын штик тёлгыжеш; симсёлгё пёлгомыштыш тыгыды шбёдёрвлёат сартала тёлгыжит. Баржышты тыр, тёдём тёлзё когон сотемдären шёнден, кёртнин шим решетка шайылны лудалгы йёргешкё тамгавлё кайыт—тидё арестантвлё Йылышкы анжен шёнденёт. Вёд юк шакта,—тё мёлгёрё, тё олен ваштылеш. Цилёжок йёрвёш тамаханёанят цёрковныйла чучеш, маслы пышат цёркёштёш ганьок ылеш.

Баржы вёкё анжем дё изиём годшым ашёндарем—Астраханё гёц Нижний якте толмем, авёмён кёртнин гань лицёлжым дё папамым, кыды мённёым ти трудна, дё тенге гёнят, техень интересней ёлымашёш—йёл лошкы пыртен. Папамым ашёндären колтемёт, ма улы худа, обиднёл цилё торцем карангеш, вашталтеш, цилё интереснейрак, приятнейрак лиэш, адемвлёат лучыракла, яжоракла чучыт...

Йыдын красотажы сёнзёвёдем лёкмешкё почти мённёён шёмем тёрвётё дё баржыжат тенгеок—тидё ёшкежё коропла веле чучеш дё кымдан шёрлен шёцшё рекё вёлнё, тамам шанен шёндёшё ганьы шокшы йёд тырышты совсемок утыла, акеллё чучеш. Сирён тёрсёр

сиржѣ то куза, то вала, дѣ мѣньѣн шѣмем тѣ-
шѣк прѣятны тыргыжлана,—цѣлѣлѣн пуры, ке-
рѣл лимем шоэш.

Мѣнмѣн пароходыштыш эдемвлѣ—айыртемѣн
ѣшлѣн статѣянвлѣ, цѣлѣн нѣнѣ—изѣжѣ дѣ кого-
жы, пѣэргѣжѣ дѣ ѣдрѣмѣшѣжѣ—иканьла чу-
чыт. Мѣнмѣн пароходна олен кеѣ, деловой
эдемвлѣ почтовѣеш шѣнзѣйт, а мѣ докынажы со
тамахань бездельниквлѣ веле погынат. Нѣнѣ
ирок гѣц вады якте седок качкыт дѣ пиш шу-
кы ѣтѣдерѣм, вѣлкавлѣм, кѣзѣвлѣм лѣвѣргѣт;
мѣньѣн ровотаэм—ѣтѣдерѣм мышкаш, вѣлка-
влѣм дѣ кѣзѣвлѣм итрѣяш, тѣдѣм мѣнь ирок
кут цѣш гѣц ѣйдпел якте почти ѣштем. Соты-
гечѣн, кок цѣш дон кут цѣш лошты, дѣ ѣыдым,
лу цѣш гѣц ѣйдпел якте, пѣшѣэм мѣньѣн чѣ-
дѣрѣк,—пѣссажѣрвлѣ, качмы пѣштек кѣнѣмѣш-
тѣштѣ, ѣѣт веле—чѣѣм, сырам, ѣрѣкѣм. Тѣ
веремѣн цѣлѣ буфетный прѣслуга—мѣньѣн на-
чѣльством—ѣѣрсѣ. Стѣл лошты чѣѣм ѣѣн
шѣнзѣт: повар Смурѣй, тѣдѣн помѣшникшы
Яков Иваныч, кухняштыш посудник Максим
дѣ пѣлубный пѣссажѣрвлѣн офѣциант Сергей,
мыгыр тупан, кымда дѣ шадыра лѣцѣн, нѣргѣ
сѣнзѣн эдем. Яков Иваныч сакой мерзостѣвлѣм
шѣйштемеш, мѣгѣрѣмлѣ статѣян вѣштыл колта,
жаргы, шѣкшѣ пѣвлѣжѣм кѣйзыкѣта. Сергей жа-
ван гань ышмажым пѣлѣшвлѣжѣ якте шѣвшыл
колта, Максим юкымат ак лык шѣнзѣ дѣ пѣ-

лбдым цбреан строгий сьнзавляждон нбнбн
вбкб орола.

— Аз-зиятвл! Мор-рдва!—старший повар
мугбрэлтшб юкшыдон кынам-тинам манылда-
леш.

Ти эдемвлам мбнь ам яраты. Кбжгб, цбрэ
лепкан Яков Ивановч бдрэмашвлэ гишан веле
попа да плоток—худам. Лицэжб тбдбн йолт
охыр, кловоялгы пэтнэвлэ веле шбнзен кеат,
ик шбргбштбжб шбгбль шбнзэ, шбгбль вбл-
нбжб—якшар уп тбшкэ, тбдб нинбм пбтбрэ
дэ им ганбым бштен шбндэ. Полдывекрэк дэ
сембньрэк пассажирка пароходышкына толмыкы,
тбдб тидбн йбрвэш айыртембнок перегал дэ
лудблдэл каштеш—лач кбцбзок, тб бдрэ-
машдон попа—бнгбрэ, ярал линежб, тбрвбш-
тбжб шавынь шонг ганбы каеш, тбдб ти шон-
гым поганый йблмбжбдон пбсбн нылал-нылал
колта. Тамалын анят мблэнем чучеш,—техеньб
самой шелэн, тапката палачвлэ лишэшлык
ылыт.

— Бдрэмашбм кален шоктеи мышташ ке-
леш,—Сергей дон Максимым тбдб тымда; нб-
нбжб тбдбм внимательны колыштыт, ваштыл-
теок тырхат дэ якшаргат.

— Азиятвлэ,—Смурый йбрнбмблэ пелештэ,
ял вбкбжб лелбн кбнбблеш дэ мблэм коман-
дуя: — Пешков—марш!

Бшкбмжбн каютыштыжы тбдб шарга пере-

плетан книгәм мбләм кычыкта, бшкежб лед-
ник стена сага, кроватьыш вавеш.

— Лыд!—манеш.

Мбнь макарон ящик вблән шбнзәм дә доб-
росовестны лыдам:

— „Умбракул, распещренный звездами, зна-
чит удобное ссобщение с небом, которое име-
ют они освобождением себя от профанов и по-
роков“...

Смуров, пероскым пижыктә, шбкшбжбм бфб-
лал колта дә ворча:

— Верблюдвлә! Тоже сиренбт...

Мбнь пакыла лыдам:

— „Оголение левой груди означает невин-
ность сердца“...

— Махань оголение, күн?—ядеш.

— Келесбмб агыл,—манам.

— Ну, значит—бдрәмәшвлән.. Вот, распут-
никвлә.

Тбдб сбнзәжбм кыма дә, кидвләжбм вуй гач
шуән, киә; ышма оголыштыжы пероска выжге
пәнгеш; тбдб пероскым йблмбжбдон тбрлалтә
дә тенге шывшыл шбндә, онгыштыжы тама
шишкалтен даже колта, дә армыж гань кого
лицәжб шбкш шайык лин колта. Южнам тбдб
амален кемблә мбләм чучеш, мбнь лыдаш цәр-
нем дб тб проклятыб книгәм шәргәш, анжаш
тбнгәләм—укшыцмем шомешкб тбдб мбньбм
шоктен.

Но Смурый логерпындаш юкдон кичкыжя-
леш:

— Лыд!

Мбынь лыдам:

— „Венерабль отвечает: посмотри, любезный
мой фрер Сюверьян“...

-- Северьян...

— Пецятлымь—Сюверьян...

— Ну, ма чорт вара? Тыштё, пачыштыла
стихвлэдон сирымь, давай—лыд тышец...

Мбынь лыдам:

— Профаны, любопытствующие знать наши дела—
Никогда славые ваш очи не узрят оных.
Бы и того не узнаете, как поют фреры.

— Шагал,—Смурый попа,—дэ тидьё стихвлэ
агылепыш! Кадай книгам...

Тыдья книгам шьдьян шяргя, книга листывля-
жы кыжывля дэ симсы валганвя, дэ тышякок
книгам тушяк лывякы керылеш.

— Кычы весым,—манеш.

Кыртнидон коваен шьндьямь шим шьндьякы-
штьяжы мбынь турешем йори ганья шуку книга
кыя, тыштё: „Омировы наставления“, „Письма
лорда Седенгали“, „Мемории артиллерийские“,
„О клопе насекомом зловредном, а также об
уничтожении оногo, с приложением советов
против сопутствующих ему“; тынгялтыштьямь
дэ мычаштымы книгавяляат тыштё ылыныт. Юж-
нам повар ма улы книгажым циля мблям пыр-
гедьктя, мбынь каждый книгам кидыш кычем

дә книгә лымым келесен пуэм, а тьды шьдын
ворча:

— Тоже сочиняют вет... Пувләм вуйта лочке
шит, а ма гишән—понимаяш акли. Гервасий! А
ма чортлан мьләм ти Гервасий керәл! Умбра-
кул...

Йөнтөмь шамаквлә, пәлбьдөмь лөмвлә надо-
едливы әшөндәрәлтөт, йөмьмөм цөгьөлтәрәт, нө-
ным минут йөде попымы инсәш—кү пәлә, попы-
машты, смыслжат әнят пачылтеш? А окня түнө
вөд кьрөбөлтөк мыра дә шовыльталтылеш. Кор-
машкы кеәш яжо ынежө,—төштө, товар ящик-
влә лошты, матросвлә, кочегарвлә погынат,
нөнө картла мадмашты пассажирвләм кылат,
мырөвләм мырат, интересный исторөвләм ша-
йыштыт. Нөнө сага шөнзәш яжо,—проста, по-
нятный шаявләм колыштат, Кама сирөш анжет,
төштө, тойын кьлөвләм күшкөлә шывшыл шөн-
дөмь машанет, йәктөвлә шалгат, алык вөкө ан-
жет, төштө, пыдыртен шумы стьокла лаштык-
вләм көшкен шөндөмь машанет, полөй вөд
паштек кодшы изи йәрвлә шөнзәт. Мәнмән па-
роходна сир гөц айырлен, ә тьшец әчеәт па-
кыла шөлеш, а сиржө гөц, янгылен шөцшө
сотыгечөн тырышты, сөнзәәш кайтымы коло-
кольнян цанг юкшы шакта дә солавлә гишән,
әдемвлә гишән әшөндәрөктә. Көә вөлнө кол-
лоөцөн пышыжы мадеш, мөндөрөцөн тьдө сы-
кырнерлә каеш; теве сирөштө сола каеш, өр-
везөвлә вөдөштө нөштөлөт, сары ошма мыч-

кы якшар тыгыран мужик ашкедеш. МЫндЫр-
цЫн, рекА вЫлец, цИлАжок приятныйла чучеш,
цИлАжок—мадыш ганьы потикалА, тыгыды, ала.
СирЫшкЫ тамахать-Анят ласко, пуры шамак-
влАм сЫгрАл колтымы шоАш—сирЫшкЫ дА
баржышкы.

КЫртни ЫрдАншы цЫреАн ти баржы мЫнЫм
когон интересуЫктен, цАш кыт мычкы кЫрЫл-
теок мЫнЬ анжен шалген кердЫнАм, кыце тЫдЫ
нЫшкЫ нержЫдон пыдыранзык вЫдЫм капайыл
кеА. Пароход, саснам вуйта, тЫдЫм шывшеш;
слабкаэмАлешАт, буксир керем вЫдЫм лывшал
колта, вара эче шывшылт кеА, вЫд патькалтыш-
влАм вЫлецшы шуку кЫшкА дА баржым нер
гЫц шывшыл колта. КЫртнин клеткАштЫ зверлА
шЫнзЫшы АдемвлАн лицАштЫм мЫнЫн пиш ко-
гон ужмем шоАш. ПермЫштЫ, нЫнЫм баржы
гЫц сирЫш лыкмы годым, мЫнЬ баржы гЫц лАк-
мЫ кужы ангавлА мычкы эртем ылыы; мЫнЬ ан-
зыцем таманяр лу Адем эртАт, ялыштыш кан-
далавлА цонгыртке шактен мУгрАлтЫт, ЫшкежЫ
арестантвлА лелЫ котомкашты лЫвАлнЫ сыгыр-
ген шЫнзЫнЫт; эртАт пУэргЫвлА дА ЫдрАмАш-
влА, шонгывлА дА ЫрвезЫвлА, цевэрвлА дА урод-
ливыйвлА, тенге гЫнят, цИлАн нЫнЫ йАл ганьок
ылыт, выргемЫштЫ веле вес статья дА йолт нЫ-
жЫн шЫндЫмдон нЫнЫн сЫнЫштЫм локтыл шЫн-
дЫмЫ. Конечно, тидЫ—разбойниквлА, но вет
маняры яжом ти разбойниквлА гишАн папам мЫ-
лАм шайыштын.

Смурый, Ышке наружностьшыдон йӓл гӓц
большы сек лӓдӓшлӓ разбойниклӓ чучшы, бар-
жы докыла сылыкын анжалеш дӓ турешӓжӓ
ворча:

— Йым перегӓжӓ техень пуйырымаш гӓц!

Тагыце икӓнӓ мӓнь тӓдӓм ядым:

— Малы тидӓ тенге—тӓнь стряплет, а ве-
сӓвлӓ пуштыт, крават?

— Мӓнь ам стряпийӓ, а йӓмдӓлем, стряпя-
ят—вӓтӓвлӓ,—тӓдӓ йӓрӓлтӓл келесӓш; вара,
тамам шаналтал привайыш:—Эдемвлӓ лоштыш
разница—глупостьшыты. Иктӓ—ышанрак, ве-
сӓ—чӓдӓрӓк ышан, кымшы—совсем ороды. А
ышанрак лиӓш гӓнь, правильный книгӓвлӓм
лыдаш келеш, черный магийым дӓ—маханьым
эче тӓштӓ? Цилӓ книгӓвлӓм лыдаш келеш, тӓ-
нӓм правильныйвлӓмӓт моат...

Тӓдӓ постоянны мӓлӓм чанген:

— Тӓнь—лыд! Книгӓм ат ынгылы—шӓм гӓнӓ
лыд, шӓм гӓнӓштӓ ат ынгылы—луаткок гӓнӓ
лыд...

Цилӓдонок пароходышты, попаш мастар агыл
буфетчикдонат, Смурый роалмыла, ӓл тӓрвӓ-
жӓм йӓрнӓмлӓ сӓкӓлтен, усыжым шагалтен шӓн-
ден попа, — эдемвлӓ вӓккӓ кӓмакклакавлӓм
шултеш машанет. Мӓнь докем тӓдӓн отноше-
нижӓ пышкыды дӓ внимательный ылы, но вни-
мательный ылмаштыжы тама-ӓнят мӓньӓм изиш
лӓдӓктен; южнамжы тӓдӓ, папамын шыжаржы
постол, пелородыла веле чучын.

Южнам тѣдѣ попен мѣлѣм:

— Лыдаш цѣрнѣл...

Дѣ, сѣнзѣжѣм кымен, нержѣдон шѣлен, кужын кия; кого мѣшкѣржѣ тѣрвѣнѣлеш, колышы ѣдемѣнлѣ, онгеш пиштѣмѣ, йылатарен шѣндѣмѣ, миж кушкын шѣцшѣ кид парнявлѣжѣ олен тѣрвѣнѣлѣт,—сѣнзѣѣш кайтымы имвлѣдон сѣнзѣѣш кайтымы цылкам пидѣт машанет.

Дѣ трѣкок ворчаш тѣнгѣлеш:

— Мане. Вот тѣлѣт—разум, ке дѣ ѣлѣ! А разумжым пингѣдешнѣл пумы дѣ икнѣрѣн агыл. Цилѣн икстатян разумный ылыт ылгецѣ, дѣ—агыл ач... Иктѣ понимая, весѣ ак понимаы, дѣ техенвлѣ ѣче улы—вовсеок ѣнештѣ понимаец, а!

Попымаштыжы кыптешт-кыптешт, ѣшкѣм-жѣн салтак ѣлѣмѣштѣш историвлѣм тѣдѣ шайыштеш,—ти историвлѣн смыслом мѣнѣ хватен нѣлѣн кердтедам, нѣнѣ мѣлѣм интересный ылтелыт, дѣ шайышташыжат тѣдѣ тѣнгѣлтѣш гѣц шайыште, а ышешѣжѣ ма толын шайыштын.

— Тѣ салтакым полковой командир ѣшке докыжы сѣгѣрѣлеш дѣ ядеш: поручик мам тѣлѣт попен? Кыце, ма ылын, тѣдѣ цилѣ шайышт пуа,—салтак правдам попышашлык ылеш. Поручикшы тѣдѣн вѣкѣ стеньшкѣ анжалмыла анжалеш, тупын сѣрнѣлеш дѣ вуйжым вуйстык ѣштѣ. Мане...

Повар шѣдешкѣ, шѣкшѣм пыштка дѣ ворча:

— Разве мѣнѣ пѣлем, мам попаш лиѣш, мам акли? Тѣнѣм поручикым тюрьмашкы пыртен

шбнденбт, а аважб тбдбн попа... а, госпиди!
Дә вет мбньжб тыменьшб зм ыл ач...

Шокшы. Йбврваш олен цилә цбтбрәлтеш, шужга, каютын кбртни стевя тунб вбд лывша дә пароход арава шупыльтаалтылеш; иллюминатор сага рекә кымда полосадон йога, мбндбрнб алык сир полоса әнгбсббрбн каеш, пушән-гб вуйвлә мыльгалтыт. Пблбш цилә юкеш тымень шон,—йбврваш цилә тырла чучеш, пароход нербштб шалгышы матросын юкшы веле шакта:

— Шы-мбт, шб-мбт...

Нимамаат бштбмб ак шо, колышмат, ровотаймат ак шо, кышты-гбннат кухня пыш укеән вәрбштб, бмблбштб шбнзбшаш ылнежб, пеле нерен шбнзбшаш дә анжышаш—кыцелә вбд мычкы ти тыр, янгылен шбцшб бблбмаш олен әртә.

— Лыд!—повар шбдбн шүдә.

Тбдб гбц классный официантвләәт даже лүдбнбт, дә смирнә, судак кол ганьы, попаш мастар агыл буфетчикәт даже Смурый гбц лүдбн тама доко.

— Әй, тбнь, сасна!—буфетный прислуга вбкб Смурый сасла.—Тол тишкб, шолы! Азиатвлә... Умбракул...

Матросвлә дә кочегарвлә шотеш пиштен, ярал лиаш цацен тбдбн вбкб анжат,—нбнблән тидб бульон гбц лыктын нәлмб пайым шәләтен, сола гишән дә семняштб гишән ядыштын. Ма-

шинә шӱрӱшеш лявӱрген дә коптылт шӱцшӱ
кочегар-белорусвлә низший әдемвләәш паро-
ходышты шотлаалтыныт, циләштӱм нӱнӱм ик
лӱмдон лӱмденӱт—ягутвлә. дә аздаренӱт:

— Ягу, бягу, на берягу...

Тенге аздарымым колмыкыжы, Смурый когон
шӱдешкен дә, якшарген ижӱ шӱнзӱн, кочега-
рым саслен:

— Тӱнь ма тенгелә ышкӱмедӱм мыскылык-
тет, ыштӱргӱляш шӱргӱ? Ши кацапым нер-
лу гӱц!

Икәнә боцман, анжаш пиш цевеер, но когон
шӱдешкәш мастар әдем, келесӱш тӱдӱлән:

— Ягут дә хохол—ик верә!

Повар тӱдӱм, ик кидшӱдон шӱдӱнг гӱц, ве-
сӱжӱдон кӱдәл гӱц хватен, кӱшкӱ лӱлтәл шӱн-
дӱш, ӱрзә дә ядеш:

— Шин шәләтем—келеш?

Шӱренок соредәлӱнӱт, южнам шиәдәлмӱ як-
те шоныт, но Смурыйым шигелыт,—тӱдӱ пиш
кого силан ылын, дә тилец пасна тӱдӱндон
шӱренок дә ласкон капитанын вәтӱжӱ, ӱрвезӱн
ганьы йолт тӱредмӱ ӱпән, кужы дә тапката
кәпән ӱдрәмәш хытырен.

Тӱдӱ әрәкәм когон йӱн, но йӱкшӱ нигнамат
лите. Ирокок йӱәш тӱнгәлӱн, ик бутилкәм нӱл
гәнәштӱ йӱн, дә варажы кечӱ мычкы сырам
йӱн. Йӱмӱ семӱнь лицәжӱ тӱдӱн кӱрәнәлген
миән, пӱцәлгӱ сӱнзәвләжӱ цӱдеймӱ годшыла
шӱрленӱт.

Вадеш тбдбй йонгыш лактын шйнзеш, кого, ошы, да ик юкымат ак лык, цааш-кокты тагыш мбндбйркбй сылыкын анжен шбнзб. Тбй вереман айыртембйн когон цилан тбдбй гбц лудбйнбйт, а мбньжбй—жблбенбм.

Кухня гбц Яков Иванович, пужалт, якшарген шбцшбй лактын; тбдбй цбрб вуйгаркажым икманяр веремб ыдыркалыл шалга, вара, кидшбйм шалалтаат, карангеш бль мбндбйрцбйн келесб:

— Стерляк колен...

— Ну, солянкыш...

— А коллембйм бль паровойым заказат гбйнб?

— Бймдбйлб. Соикток качкыт.

Южнам мбнь тбдбйн докы лишкбйжок миэнбм; тбдбй токемлб лелбйн анжалеш.

— Ма?—ядеш.

— Нимат уке,—манам.

— Яра..

Дб, все-таки, икбнб техень годым мбнь ядым тбдбйм:

— Малын,—манам,—тбйнб цилбм тенге лудбйктет, вет тбйнб пуры ылат?

Тбдбй шбдешкен бш колты, ладнанок пелеш-тбш:

— Мбнь,—манеш,—тбйнб докет веле пуры ылам.

Дб тбшбкок, тенгеок ладнан, пурын дб там шаналтымла привайыш:

— А, пожалуй, вернбй, мбнь цилб докок пуры ылам. Дб тидбйм бдемвлб анзылны ам пблдбйртбй

веле, тидѣм палдырташ ак яры, а то нѣнѣ шиашат эче тѣнгальбит. Пуры эдем вѣкѣ, купыштыш мычывуй вѣкѣ лезѣмлѣ, сакойок лезѣ... Дѣ ташкен пѣтѣрѣт. Ке, сырам канды...

Стопка паштек весѣм, пачелѣ-пачелѣок ик бутилкѣ сырам йѣн колтышат, тѣдѣ усыжым шывшылалы дѣ келесѣш:

— Изиш хотѣ когорак ылат ылгецѣ, мѣнь тѣлѣт шукым тымдынем. Эдемлѣн мам келесѣш келеш, улы мѣньѣн, мѣнь ороды ам ыл... Тѣнь книгѣвлѣм лыд, ма керѣл, тѣштѣ цилѣ улы. Книгѣвлѣ—тидѣ пустяк агыл! Сырам йѣнет?

— Мѣнь сырам ам яраты,—манам.

— Яра,—манеш.—Ит йѣ. Пьянство—тидѣ ойхы. Арѣкѣ—чорт дела. Паян ылам ылгецѣ, мѣнь тѣньѣм тыменяш поктыл колтынем. Тыменьтѣм эдем—ѣшкѣж ганы, тѣдѣлѣн хотѣ ярмом чиктѣ, хотѣ бойныш нѣнге, тѣдѣ пачшым веле пѣтѣркѣлѣ...

Капитан вѣтѣ икѣнѣ тѣдѣлѣн Гоголын книгѣм лыдаш пуѣн. Мѣнь „Страшная местѣ“ повестьѣм лыдын лѣктѣм дѣ пиш когон яратышым, но Смурый шѣдѣн сѣгѣрѣл колтыш:

— Ерунда, ямак!—манеш.—Мѣнь пѣлем—вес книгѣвлѣ улы..

Книгѣм кидем гѣц шывшын нѣлѣѣ, капитан вѣтѣ дорѣ вес томѣм намаал кандыш дѣ мѣнгѣлтѣш:

— Лыд Тарасым... кыце ылы вет? Кѣчѣл мо! Капитан вѣтѣ попа—яжо... Кулѣн—яжо? Тѣ-

дЫлән яжо, а мЫләмжЫ, әнят, яжо агыл? Уп-шЫм тЫредЫктен шЫнден, нә! А малын вара пЫлЫшвләжЫмәт пЫчкЫктен шуте?

Остапым Тарас шиәдәләш вызываймы якте шомыкына, повар когон ваштыл колтыш:

— Вот тидЫ—тенге! А ма вара? ТЫнь—тыменьшЫ, а мЫнь—силан! Мам сирәт вет! Верблюдвлә...

ТЫдЫ яжон колыштын, дә тенге гЫнят, седок ворчен:

— А, ерунда! Пулш гЫц әдемЫм саблыдон роал колтымыкы, соикток вашт роал шокташ акли, нигыцеәт акли! ЙЫпш мычашеш керЫләт, әдемЫм лүлтәләш акли — йЫпш кЫрЫн кеә! МЫнь вет Ышкеәт салтак ылам...

Андрый изменым ЫштЫмәш тЫргач когон тЫдЫм шЫдештәрен колтыш.

— Подлый ЫрвезЫ, а? Ыдрәмәш гишән! Тьфу...

Вара, Тарас Бульба Ышке әргЫжЫм Ышкеок лүән пушмы якте шонаат, повар ялжым седЫрәшкЫ колталтыш, кок кидшЫдон кроватьым тЫкЫлен темдәл шЫндыш, каклянал шЫнзЫ дә мәгЫрәл тЫ колтыш,—шЫргЫжЫ мычкы сЫнзәвЫд тьырге йога дә седЫрәшкЫ патька; ЫшкежЫ тЫдЫ нержЫм ныштке шывшын дә мөгЫмәктен:

— А, боже мой... боже мой...

Дә трүк тЫдЫ мЫнь вЫкем сЫгЫрәл колтыш:

— Йя лыдыма бине, чорт пыдыргы, пакыла!
Мын лыдам, а тбды эчеят магбйра, да Остап
колым анзыцшы: „Ати, мбнбйм колат вэл?—
манын сйгбйрэл колтым якте шонаат, большы
да большы магбйраш тйнгальбй.

— Цилә пйтен, ямын,—Смурый магбйрен-ма-
гбйрен попа,—цилә, а! Уже—мычаш? Вот, про-
клятый дела! А ылыныт вет эдемвлә, Тарасшы
моло—а? Да-а, вот тидбй—эдемвлә...

Книгәм кидем гбц нәльбй, тйшлälтенок ан-
жалы, икманяр патькалтышым книгә вбйкок
патькалтарыш.

— Яжо книгә! Просты—праздник!—манеш.

Вара ма „Ивангоэм“ лыдна,—Ричард Планта-
генетбйм Смурый пыток яралеш лыкты.

— Тидбй настоящий король!—тбдбй бйняндә-
ренок попа. А мбйләмжбй ти книгә скучнала чу-
чы.

Вообще, вкусна мәнмән когыньнан кок стат-
ян ылын,—мбйн, шамак толшы, „Повесть о То-
масе Ионесе“ книгәм пиш яратенәм (тидбй—
„История Тома Джонса, найденыша“ книжкән
тоштын годшы перевод), а Смурый ворчен:

— Глупость! Ну, ма дела мбйләм Томас до-
кы? Малан тбдбй мбйләм керäl? Улы вес кни-
гәвлә...

Икәнә мбйн тбдбйлән келесбйшбйм: пәлем, ма-
нам, мбйн—улы вес книгәвлә, подпольныйвлә,
запрещенныйвлә; нбйнбйм йыдым веле да подва-
лышты лыдаш лиәш.

Тенге манмашешем тѣдѣ сѣнзѣжѣм кѣрен шѣндѣш, усыжым шагалтен шѣндѣш.

— Ма-а техеньѣ? Мам алталет?—манеш.

— Ам алталы,—манам.—Техень книгѣвлѣ гишѣн поп мѣнѣѣм поведѣймѣштѣ ядыштын, а, тѣшкевен яктежѣ мѣнѣ ѣшкеѣт ужинам, кыце нѣнѣм лыдыт дѣ мѣгѣрѣт...

Лицѣшкѣм тураракын анжалын, повар яды:

— Кѣ мѣгѣрѣ?

— Барыня, кыды колыштын. А весѣжѣ, лѣдѣн колтенѣт, совсемок кыргыз шѣльѣ...

— Понгыжалток, шайланетѣш, — сѣнзѣжѣм олен кымен, тѣдѣ манѣы, дѣ, изиш лиѣт, привайыш:

— Конечно, кышты-гѣнѣт улы... ма-гѣнѣт тайымы. Тѣдѣ уке—линжѣт ак керд... Мѣнѣѣн игечѣвлѣэм ѣнде техеньѣ агылеп, дѣ характеремжѣт тѣ постолок... Ну, тенге гѣнѣт...

Тенгелѣ красноречивы таманѣрат тѣдѣ попѣн кердѣн...

Ѣшкеѣт цаклыделама; мѣнѣ книгѣ лыдаш привикнен колтенѣм дѣ книгѣм сусун, охотан лыдынам; книгѣштѣ сирѣмѣ ѣлѣмѣштѣш гѣц приятны айырлалтын,—ѣлѣмѣшѣжѣ седок худаэм миѣн.

Смурый тоже книгѣдон со большы увлекаялтын дѣ тидѣн ярелѣ мѣнѣѣмѣт пѣшѣ гѣц кѣрѣн.

— Пешков, ѣл лыдаш.

— Äтбидерем мышкаш шуку улы,—манам.

— Максим мышкеш.

Старший посудником мѣньѣн пѣшѣшкѣ тѣдѣ грубы поктен, тѣдѣжѣ шѣдешкен дѣ шѣдѣ паржыдон стопкавлѣм йори пыдыртен, а буфетчик смиренны предупреждаен мѣньѣм:

— Пароход гѣц валтен кодем

Äтбидер мышмы тазеш Максим йори икѣнѣ лявѣрѣн вѣдеш таманяр стопкам коден, мѣнь, тазышты стопкавлѣ улым пѣлѣдѣмет, вѣдѣм борт тѣгѣ кѣшкѣл колтенѣм, стопкавлѣят вѣд ярелѣ Йылышкы чонгештенѣт.

— Тидѣ мѣньѣн виноват!—Смурый буфетчиклѣн келесѣш.—Мѣнь шотешем сирѣдѣ.

Буфетный прислуга мѣнь вѣкем тѣрѣнь анжаш тѣнгѣлѣн, мѣлѣм ѣшлѣнемок попенѣт:

— Эѣ, тѣнь, книгѣ лыдшы! Ма гишѣн тѣнь оксам получает?

Дѣ äтбидерѣм йори лявѣртѣлѣнѣт,—мѣлѣм пѣшѣ вот лижѣ. Мѣнь анзыцок ужынам, цилѣ тидѣ мѣнь турешем худан пѣтен кердеш, дѣ самынь лителам.

Икѣнѣ вады векѣлѣ тамахань изи пристин гѣц пароходышкына кок ѣдрѣмѣш шѣнзевѣ: якшар лицѣн вѣтѣ дѣ сары савыцан, розовый у кофтан ѣдѣр. Коктынат йѣлдѣлшѣ ылыныт,—вѣтѣ йѣрен, цилѣлѣн кымалын дѣ попен:

— Простыда мѣньѣм, мѣнь йѣлдѣлѣнѣм изиш! Суенѣт мѣньѣм, оправдаенѣт, вот сусу пардон и йѣлдѣлѣнѣм...

Бидбрят ййрен, эдемвлä вйкй нйрган анжен дä ватйм шйкен.

— Иä, ашкед тйнь, чумовой, ашкед...

Нынй второй классын рубка доран, Яков Иванович дон Сергей амалым каюта ваштареш шйнзевй. Шукат йш ли, вäгй тäгыш ямын кеш, а бйдр сага жаван гань ышмажым шывшедй, Сергей пырен шйнзй.

Иыдым, пäшäэм пйтарймык, стйл вйлан амалаш вацмем гоным, токем Сергей толын шагалы дä кидем гйц роалтен нäльй.

— Äл,—манеш,—mä тйлät бйдрйм нäльн пуэнä...

Тбдй бйшкежй ййкшй ылын. Мйнь сйгйрен шблнем ылы, кредäläм, но тбдй мйньйм мышкынден шельй.

— Айда-а!—манеш.

Тбшäк Максим кыргыз толы, тоже ййкшй, коктын лин нйнй мйньйм палуба мычкы, амалышы пассажирвлä сага, бйшке каютышты докы шывшыт. Дä каюта амаса лишнй Смурый шалга, амасаштыжок, арлувлäm кычен—Яков Иванович, а бйдр мышкындывлäжбйдон тидйм тупшы гйц шельштеш дä ййкшй юкшйдон сасла:

— Колтыда...

Смурый Сергей дон Максимын кид гйц мйньйм шывшыл нäльй, когыныштымат нйнйм упйштй гйц роалтыш дä, вуйыштым вäш севäl

шһндһшһт, когыньштым кок векһи шһкһл кол-
тыш,—һһнһи коктынат кенвазевһи.

— Азият!—тһдһи Яковлан сһгһрһл колтыш,
амасам нер анзыланжок чһчһн шһндһш дһ,
мһньһим шһкедһл, мһнгһлтен колтыш:

— Ке тишец!

Мһнь кормашкы шһльһим. Йыд пһлһн ылыы,
рекһ—шимһи, корма шайылны кок луды корны
шолыт дһ сһнзһэш кайтымы кок сирһшкһлһ
шһрлһт; ти кок корны лошты баржына олен
кеһ. То вургымлашты, то шалахайышты якшар
тыл пятнһвлһ кайылдалыт дһ нима сотемдһрһ-
деок, сир неркһвлһ шайык ямыт; һһнһн паш-
тек эчеһт утла пһцкемһшһн дһ обиднһн чучеш.

Толыы повар, сагаэм шһнзһи, когон шһлһл-
тһш дһ пероскыжым пижһктһш.

— Нһнһи тһньһим йдһр докы шывшеден пыр-
тынештһи ылыы? Вот вет поганецвлһ! Нһнһн
сһрһмһштһим мһнь вет анзыцок кольым...

— Йдһрһим тһнь һһнһи гһц ытарышыц?—
мһнь ядам.

— Йдһрһим?—Тһдһи йдһрһим худа шамакдон
вырсалтен колтыш дһ пакыла попа:—Тиштһи,—
манеш,—цилһн гадвлһ. Ти изи худа пароход—
сола гһцһт худа. Солашты йленһт?

— Уке.

— Сола—вашток беда! Айыртемһн телһим...

Пероска кодшыжым борт гач шуэн колты-
шат, тһдһи тынгланалыы дһ вара эче тһнгһльһи:

— Ямат тһнь сасна кһтһ лөш, йжһл ылат

тынь, ёрвезы. Дә циланок ёжәл ылыт. Мам ёштёмлә, южнамжы мёнь амат пәлы... даже пылвуй мычан сукалтен шёцнем дә яднем: мам вара тә, сукин сынвлә, ёштедә? Ма тә, слёпёй ылыда? Верблюдвлә...

Пароходна кужын сёгёрәл колтыш, буксир канатна слабкаём кеш дә вёдём лывшал колтыш; пёцкемёштё понар тыл мыльгалт кеш—пристинём аждеш, пёцкемёштё вес тылвлә—әт әче кайын колтевё.

— Пьяный Бор,—повар ворча.—Рекәәт техень улы—Пьяная. Каптенармус әче ылы—Пьянков. Дә писарь—Запивохин.. Сирёш ләктён анжалшаш...

Кого кәпән камский ёдрәмәшвлә — вәтёвлә дә ёдёрвлә кужы носилкәвләәш сир гёц пум намалыт. Лямкәвләәш әйбёнал шёнзёён, тангылан ашкед, мыжыр паштек мыжыр кочегарнын трюм анзык әртәт; миэн шагалытат, пел вочык нәрё пум шим йәмёш йёрәл колтат дә тянгыра юкыштыдон сёгёрәл колтат:

— Трушша!

Пудон әртёшё ёдрәмәшвләм матросвлә онг гёц, ял гёц цёвештен колтат, ёдрәмәшвләжё тьоргыжыт, пёәргёвлә вёккё шёвәт; мёнгеш толмышты годым, цёвештёлмәш гёц дә тёкедәлтмәш гёц ёдрәмәшвлә носилкә-пандыштыдон обороняялтыт. Мёнь тидём соок—каждый әргёмәштё ужинам: пум крузымы каждый пристинёштё со техень картин.

МЫЛАМ чучын, мЫнь вуйта шонгы ылам, ти па-
рсоходышты таманяр и уже Ылем дА цилА пА-
лем, ма тиштАкен иргодым, АрняштЫ, шЫжЫм,
толшаш ин лишАшлык.

Уже сотемЫн. Пристин гЮц кУшнЫрАк, ош-
ман тура яр вЫлнЫ кого йАктер каеш. ШЫргЫ
докыла, кырык вЫкЫ, ваштыл-ваштыл, мырым
тЬоргыж, ЫдрАмАшвлА кеАт; кужы носилкА-
панды кидА нЫнЫ салтаквлАлА чучыт.

МАгЫрЫмЫ шОАш, йАнгеш пиш ясы, онгыш-
ты тама шолеш машанет; тидЫ пиш лелЫ.

Но МАгЫрАш—намыс, дА тЫнАм мЫнь Бляхин
матрослан седЫрА мышкаш палшаш тЫнгАльЫм.

Бляхин—тидЫ незаметный Адем. Тамахань-
Анят шапкаланен, лЫвЫжген шЫцшЫ, тЫдЫ се-
док кышты гЫнят лык воктен шЫлЫн каштын,
сЫнзАвлАжЫ веле тЫшец тЬолге кайыт.

— ЛАчокшы фамилиАм мЫнЫн Бляхин аг-
ыл, а... ТидЫжЫ вот малын: мЫнЫн Авам рас-
путный ЫдрАмАш ылын. Шыжарем улы, дА
тЫдАт седок. ТехеньЫ, виднЫ, когыныштыла-
нат нЫнЫлАн пуйырымаш. Пуйырымаш, шоля,
цилАлАн мАлАннА йАкЫр. ТЫнь меок, дА тыр-
лы—шагалалай...

ДА тебе, седЫрАм швабрыдон шЫркАлЫмАш-
тЫжЫ, тЫдЫ олен попа мЫЛАм.

— Ужыц,—ЫдрАмАшвлАм кыце обижАят?
То-ты вот! ЫлЫкшЫ поленААт, шуку йылатет
гЫнь, пижЫн кеА! Ам яраты мЫнь тидЫм, шо-
ля, ам уважайы. ЫдрАмАш шачынам ылгецЫ,

цуратат мѣнь вѣдѣш тѳргештѣнем, нимадонат бѣнем бѣлѣ!.. Тѣтеок нима волят уке, дѣ тиштѣ эче тервенет тылым пижѣктѣш цацат! Скопецвлѣ, мѣнь тумаем, ороды агылеп. Скопецвлѣ гишѣн колынат? Ышан народ, пиш тѳр цацлен: цилѣ кызыр-мазырым карангден шуаш, дѣ и службы йымылан, йолт ире...

Лишѣцнѣ начкы седѣрѣ мычкы, юбкыжым лѣлтѣл постарал, капитанша эртен кеш; тѣдѣ соок ир кѣньбѣлѣн. Кѣкшѣ, тѳр кѣпѣн, дѣ те-хењ проста, раскыды лицѣн бѣдрѣмѣш... Паш-текшѣ кыргыз кемѣ дѣ йѣнг вашт сѣгѣрѣл колтымы шоэш:

— Келесѣ мѣлѣм иктѣ-мам, келесѣ!..

Пароходна пристин гѣц олен карангы, а Бляхин хрестѣл колгыш дѣ пелештѣш:

— Кешнѣ.

VI

Сарапульышты пароходна гѣц Максим лѣк-тѣн кеш—кеш, юкымат бѣш лык, иктѣндонат бѣш прощайы, серьезный дѣ ладна. Тѣдѣн паш-тек, йѣрен-йѣрен, веселѣ вѣтѣ лѣктѣ, а тидѣн паштек—тырыжалт шѣцшѣ, пуал шѣцшѣ сѣн-зѣн бѣдѣр. Сергейжѣ шуку веремѣ капитанын каюта анзылны пылвуй мычны шалгыш,—ама-са кѣлѣм шывшылеш, лепкѣжѣм амасаэш шиэш дѣ сарвала:

— Просты мѣньѣм, мѣнь виноват ам ыл.
Тидѣ—Максимка...

Матросвлѣ, буфетный прислуга, даже пасса-
жирвлѣ логѣцѣт кыды-тидѣжѣбѣ Сергей алта-
лымым пѣленѣт, но йори тѣдѣм йышкыренѣт:

— Сарвалы, сарвалы—соикток простя!

Капитанжы поктен тѣдѣм, икѣнѣ даже чымал
колтен, тѣшѣк Сергей комдык кен-шѣнзѣн, но
капитанжы все-таки простенок. Сергей эчѣѣт
палуба мычкы кыргызталын, чѣѣ посудам под-
носеш шѣнден намалыштын, ѣдемвлѣн сѣнзѣш-
кѣ ярал лиѣш цѣцышы пилѣ анжен.

Максим вѣреш сир гѣц вес ѣдемѣм—тоша,
изи вуян дѣ якшар сѣнзѣн вятский салтакым
нѣлевѣ. Поварын помощникшы тѣшѣкок тѣ-
дѣм цѣвѣвѣ вуѣ роаш колтыш; салтак кок цѣвѣ-
вѣм роал поспеен, а молыжым шѣлтен—цѣвѣвѣ-
влѣ пароход мычкы кѣ кыш мышта шѣлѣнѣт:
пассажирвлѣ нѣнѣм поктылаш тѣнгѣлевѣ, кы-
мытым так и кычен ѣш кердтеп,—нѣнѣ борт
гач вѣдѣшкѣ чонгештевѣ. Тѣнѣм салтак кухня
доран пувлѣ вѣлѣн шѣнзѣ дѣ мѣгѣрѣл колтыш.

— Тѣнь ма, ороды?—Смурый цѣудейѣмлѣ
тѣдѣм ядеш.—Салтаквлѣ разве мѣгѣрѣт?

— Мѣнь нестроевой ротыштышы ылам,—
салтак олен пелештѣш.

Тенге манмыжы вовсеок тѣдѣм ямдыш,—ик
пел цѣш ѣртѣмѣк, пароходышты цѣлѣн тѣдѣм
ваштылыныт; токыжок миѣн шагалыт, лицѣш-
кѣжѣ оролен шѣндѣт дѣ ядыт:

— Тиды?

Дә обиднә, йөнтөмь ваштылмашеш даже айынал колтат.

Питәри андак салтак әдемвләм уште дә ваштылмыштымат вуйта колте; тиды ситцын тошты тыгыр шокшыжыдон лицәжым бштылеш, сөинзәвөдшым шокш көргөшкыжы постара ма шанет. Дә шукат ак ли, тидын якшар сөинзәвләжы шөдын йылаш тынгәлыт дә тиды, вятскийвләлә, шөрен попалтен колта:

— Ма тә мьнь вөкем сөинзәдәм кәрен шөиндендә? Ой, циләләндә шөрпөин шәпнәштә ыленжы...

Публикә тишәк пуше веле ваштылеш, салтакым шөкедөлыт, тыгыр-пачшым, запонжым шывшыл колтат, кесым моныт вуйта аздарат; так тенгелә обед якте тидым мыскылевө, а обед әртымөкы, тәгү иктө, чай гөц кодшы лимон лаштыкым пун савала вурдеш керөлят, савалажым салтакын тупеш, запон кәндрә мычашеш, тиды бшке цаклыдеәт, кылден пуән; салтак ашкедеш, савала тупыштыжы мыльгалт кечә, цилән ваштылыт, а тиды бшкежы капканыш попазышы каля ганьы йыштылеш, мам ваштылыт, ак понимамайы.

Смурый тидын паштек со анжа, юкымат ак лык, бшке серьезный ылеш, лицәжәт бдрәмәшын ганьы лин шөинзөин.

Салтак мөлләм бжәлын чучын колтыш дә мөнь поварым ядым:

— Савала гишән юкым лыкташ лиэш?

Тыды вуйжым мыкик ёштәлтёш.

Ма гишән ваштылмым салтаклан ынгылдарен пушымат, тыды савалам живы кычәл мо, ялжыдон ташкен шуш дә мбыньын үпешем кок кидәәт кечәлтё; мә коктын кредәләш тынгәлнә, публика мәнмәм әрен шагальы, тамаок сусу лин колтен.

Анжен шалгышывләм Смурый шёкен карангден шуш, мәнмәм когыньнам айырен шагалтыш, тышәкок мбыньын пёлышешем кёрын шындыш дә вара салтакын пёлышеш кечәлтё. Публика, поварын кид лёвәлнё изи кәпән салтак вуйжым ёрзёймём дә куштымла төргештёлмём ужын,— ёрләш, шишкәш, ваштылаш тынгәльё.

— Ура, гарнизон! Ну-ка, поварым мёшкёржы гыц логал колтемә.

Әдем кётөн техень дикий сусужым ужын, мбынь пиш коген шёдешкен колтенәм, кидёшкешкем поленәм нәлён, тагыцеок вуйышты гыц лочкен пунем ылнежы.

Смурый салтакым колтыш дә, кидшём шайык ёштен, пёвләжым лудёшлә кайзыктен шынден, публика вёкы кабанла пыраш тынгәльё.

— Вәрән-вәрёшкыдә — марш! Азиятвлә...

Салтак эчәт мбынь тервенем кечәлгё, но Смурый ик кидшёдон тыдым элтәлен кычыш, крант лёвәкы намал кеш дә, изи кәпшым поханяла сәркәлыл, вуйжым нортәш тынгәльё.

Матросвлә, боцман, капитанын помощникшы кыргыж толевй, әчеят әдемвлә погынен шагалевй, иктын гыцәт күкшбй буфетчик шалга, молнамшы ганьок тыр, ладна—немой ылеш машанет.

Салтак, кухня сага пувлә вйлән шбнзәт, цбй-тбйрбшбй кидвләжбйдон шаргагемвләжбйм кыдаш шуш дә бштбйрвләжбйм пынзалаш тынгәльбй, а бшцбйрвләжбй совсемок кукшы ылыт, шбнзбймәштбйжбй ұпшбй гыц вбйд патька,—тидбйм ужын, публика әчеят ваштылаш тбйнгәльбй.

— Соикток мбнь ти йрвезбйм пуштам!—күкшбй дә вбйцкбйж юкын салтак сасла.

Мбньбйм пулшем гыц кычен, Смурый капитанын помощниклан тамам попа, матросвлә публикым поктаат, дә, цилән карангмыкы, повар салтакым яды:

— Ну, мам бнде тбйндонет бштбймлә?

Тбйдбй юкымат бш лык, мбнь вбйкем шбйдбйн, сбнзәжбйм йылатарен анжен шбйнден дә бшкежбй тагыце йбнтбймлә тәрвәнән, цбйтбйрәл колта.

— Смир-рно, кликуша!—Смурый келесыш.

Салтакшы тбйшәк:

— Ат тбйкәл, тиштбй рота машанет?

Мбнь цаклышым, повар намысланым ганьы лин колтыш, авартен шбйндбймбй шбйргбйвләжбй лбйпцбйргәл кевбй, тбйдбй шбйвәл колтыш дә, мбньбйм сагажы нәлбйн, совсемок карангы, мбнь, лүдбйн колтышет, сагажы ашкедбйм дә седок

шайыкем анжал-анжал колтем, а Смурый бiшке турешбiжбi бормоча:

— Вот вет маханьы, ужат? Анжок мычкыжы...

Мәнмәм Сергей поктен шо дә тамалын анят пбiжген келесбiш:

— Тбiдбi бiшкбiмжбiм кбiзбiдон шыралнежбi!

— Кышты?—Смурый сбiгбiрәл колтыш дә кыргыжын колталтыш.

Анженә—салтак прислугын каюта амаса ән-гбiштбi шалга, кидбiштбiжбi кого кбiзбi,—тбi кбi-збiдон цбiвбiвлән вуйым роәнбiт, лөценәм шелбiштбiнбiт, кбiзбiжбi пиш нбiшкбi, тбiржәт—лач пила тбiрок. Каюта докы публика погынен шагалын,—начкы үпән, изи, потикалә салтакым анжен шалга, комдык нерән лицәжбi салтакын студин ганьы цбiтбiрә, ышмажым пачылдал шуән, тбiрвбiвләжәт цбiтбiрәт. Тбiдбi бiнгбiркәлә:

— Мучительвлә... мү-учительвлә...

Тама вбiкбi кузен шагальымат, вуйвлә гач әдемвлән лицәшкбi мбiнь анжем,—әдемвлә йбi-рәт, олен ваштылыт дә икәнә иктыштбiлән попат:

— Анжы, анжы...

Ләктбiн шбiцшбi тыгыр пачшым бiрвезбiн гань изи тоша кидшбiдон салтак ялаш көргбiш-кбiжбi шбiшкәш тбiнгәлят, сагаэм шалгышы рбiжлбi пбiэргбi шүләлтәльбi дә пелештбiш:

— Колаш тумая, а тыгыр-пачшым тбiрлә...

Публика когоракын ваштыл колтыш. Раскы-ды ылын: салтак бiшкбiмжбiм шыралеш манын

иктәт бһнянбһде, — мһнят бһнянбһделам, а Сму-
рый, салтак вһкбһ ыртеш анжалят, кого мбһш-
кбһржбһдон әдемвләм шбһкәш тһнгәльбһ дә попа:

— Каранг тишец, ороды!

Тбһдбһ әдем цуцам — цуца хәлә ик ородеш
шотлен, — әдем цуца докы миән шагалешәт,
саслә:

— Вәрән-вәрбһш, ороды!

Икстатянжы тидбһ потикәлә чучын, дә тенге
гбһнят, лачок ылын: әдемвлә ирокшен тагачы —
ик кого ороды ылыныт.

Публикым поктыл колтымыкы, тбһдбһ салтак
докы миш дә кидшбһм виктәлтбһш.

— Кад кбһзедбһм тиш...

— Соикток мбһләм, — кбһзбһм мычашын вик-
тәлтен, салтак келесбһш; повар кбһзбһм мбһләм
кычыктыш дә салтакым қаютыш шбһкәл колтыш.

— Вац дә амалы! Тбһнь ма тенге, а?

Салтак юкымат бһш лык, койкашкы шбһнзбһ.

— Тидбһ тебе тбһләт качкаш дә әрәкәмәт
канда, — әрәкәм йүәт?

— Изиш йүәм...

— Тбһнь, смотри, бһрвезбһм ит тбһкәл — вет ти-
дбһ тбһнбһм мыскылыде, колат? Мбһнь манам —
тидбһ агыл...

— А малын мбһнбһм мучыят? — салтак олен
яды.

Сразы агыл Смуглый мбһнгәлтен пелештбһш:

— Ну, а мбһнь пәлем ма?

Кухняшкы коктын кембiнi годым, тiдi тi ту-
решiжi мiгiмiктiлеш:

— Н-на... действительны, техень эдем тервен
пижаш моныт! Кыце вет—ужат? То-ты! Эдем-
влi, брат, ородыш кемешкi шоктен кердiт...
Кечiлтiт, клопла, и—шабаш! Махань эче тiш-
тi клопвлi! Клоп гiцiт худавлi...

Сыкырым, пайым дi iрiкiм кандымом го-
дым, анзык-шайык ламайыл, салтак койкашты
шiнзен дi, бiдрiмiшвлiлi нышлен-нышлен,
олен мiгiрен. Торелкiм стiл вiкi шiндiшi-
мiт, мiнь келесiшiм:

— Кач...

— Амасам чiч.

— Пiцкемiш лиеш.

— Чiч, а то опять толыт...

Мiнь карангым. Салтак мiлiм неприятный
ылын, бiжiлiйiм шамет молет, нимат техеньi
мiньiн тiдiн докы уке. Дi техень чувствы
гишiн мiлiм бiшлiнемiт яжола бiш чуч,—вет
папам шуку гiнi мiньiм тымден:

— Эдемвлiм бiжiлiйiш келеш, цилiн нес-
частный ылыт, цилiлiн трудна бiлiш...

— Нiнген кодышыц? — повар мiньiм яды.
Ну, кыце тiдi?

— Мiгiрi, — манам.

— Вот вет... махань мешiк! Махань тидi
салтак?

— Мiлiм тидi бiжiл агыл, — мiнь маньым.

— Ну? Малын вара эче?

— Эдемвләм Ыжәләяш келеш...

Смурый кидем гыц мьньым кычыш, токыжы шывшылы да строгы келесыш:

— Насильны Ыжәләяш акли, а алталаш ак кел,—ынгылышыц? Тынъ акелым попаш ит тымень, Ышкымедым Ышке пәлы...

Дә, шыкәләл колтышат, сылыкын привайыш:

— Тыләт тиштә вәр агыл! Нә, пероскым шывшыл...

Пассажирвлән поведени мьньым пиш когон тыргыжландарен колтен; салтакым мыскылымы годым, Смурый тьдым пьлыш гыц Ырзым гыдым ньын онгырешньмьштә келесен мыштыдымы оскорбительныйла, нималан ярдымла мьләм чучын. Ну ма яжожым ньнә техень противнә дә Ыжәл кайышышты моныт, мажы ньнә ваштылтен?

Теве ньнә вәрбьшкыштә мьнгешок шьнзьт, вазыт,— качкыт, йут, картла мадыт, тырын, ладнан шайыштыт, вьд вькы анжат, вуйта цаш перви нинәт агыл тенге хәртьмлә шишкеньт, ваштылыныт. Первиш ганьок ньнә тыр, ладна ылыт; ирок гыц вады якте пароход кымдыкеш олен тәрвәньлөт—шьнгәвлә әль кечь айарышты пырак пьрцьквлә выжге каштыт машанет. Теве лу әдем нәрә, пароход гыц ләкмь кьверьштә икәнә-иктыштым шыкедөл, пароход гыц пристиньш ләктөт, а пристинжә гыц техеньок вес әдемвлә, лелә котомкан дә шундыкәнвлә, сыгырген веле шьнзьнөт, выргемьштәт техе-

ньок, лăкшбĕвлă вĕкок пырен, йăл гыц йĕлерăк пароходыш шыралтыт...

Әдемвлă тенге пырымы, лăкмĕ пароходыштыш бĕлĕмăшбĕм изишăт ак вашталты,—угыц пырышы пассажирвлă лăктын кешбĕвлăн шаямок веле попат: земля гишăн, ровота гишăн, бĕдрăмăшвлă гишăн дă шамаквлăштăт первишбĕвлăн ганьок ылыт.

— Йымы шуден терпăш, вот и терпĕ, әдем! Нимат бĕштăш акли, техеньбĕ, виднĕ, судьба...

Техень шамаквлăм колышташ скучна, нинĕ тыргыжландарат: мĕнъ лярăм ам терпĕ, худа, несправедливый, обиднă отношением бĕшке докем мĕнъ бĕнем терпĕ; мĕнъ пыт пăлем дă чувствыем—техень отношением мĕнъ заслуживайделам. Дă салтакат зислуживайде. Может быть—тĕдĕ бĕшкеок потикалă лиăш шана...

Максимум пароход гыц поктен колтенĕт—тĕдĕ серьезный, пуры әдем ылы, а Сергейбĕм, подлый әдембĕм, коденыт. Цилă тидĕ—неправильны. А малын ти әдемвлă, мыскылымыштыдон ородыш колтым якте почти йăлбĕм шоктен кердшĕвлă, матросвлăн сĕгĕрăл колтымлан плоток покороны подчинялтыт, бĕшкĕмбĕштĕм вырсымымат ладнанок колышт кердыт?

—Ма тă ик покашкы погынен шагалында?—красивый, но тенге гĕнят шĕдăн сĕнзăвлăжбĕм пĕзĕрăлăл, боцман сасла.—Ужат, пароходым тĕрĕнемден шĕндендă, драповый чортвлă...

Чортвләэт смирнәнок вес покашкы әртәт, а нһнһым, тәгәвләм вуйта, тһшецәт поктат.

— А, окаянныйвлә...

Шокшы йыдвлә годым, кечһи мыч аяреш калят шһцшһи кһртни левәш лһвәлнһи—пһцкәтә; пассажирвлә, тараканвлә машанет, кһ кыш мышта шәләнәт, кһ кышак попазен вазыт; пристиһнһш шошаш анзыц матросвлә чымен-чымен нһнһым кһнһһйлтәт.

— Әй, ма тә корны покшалан чымалтен вазында! Карангда һшке вәрһшкһдә...

Нһнһи кһнһһйлһт дә ом-пышанвлә вәрән-вәрһшкһштһи мылын кеәт.

Матросвләжһи нһнһи ганьок ылыт ылнежһи, выргемһштһи веле вес статян, но нһнһидон, лач полицейскийвләок, командуют.

Әдемвләм анжетәт, сек пһтәриок нһнһи смирнәлә, шекәнлә, сылыкла кайыт, но махань йһнтһмлә, даже лүдһшлә чучеш, кынам смирнәлә кайыктышы ти ком лһвевцһн тамахань жестокий, йһнтһмһи дә плоток почти веселә агыл озорство трүк урыктен ләктһн кеә. Мһләм чучеш—кышкы нһнһим нәнгеәт, ти әдемвлә һшкеәт ак пәлеп, кышакен нһнһим пароход гһцвалтен кодат, соикток нһнһилән; керек кышты пароход гһц ләктһт гһнят, изиш лимһкһи, мһнгешок ти пароходышкок әль весһш толын пырат дә эчеәт тагышкы кеәт. Цилән нһнһи шһргеш ямын каштшы ганьы, безродныйвлә ганьы ылыт, земляжәт нһнһилән тәгүн йәлһнлә чучеш.

Дә циләнок нѳнѳ ородыш кемешкѳштѳ лѳд-
шѳ ылыт.

Икәнә йыдпел кытлан машинәштѳ тама пы-
дештәрен колтыш, пушка гѳц вуйта лѳән ше-
льѳ. Палубеш сразы ош пар нәлѳн колтыш,
тидѳ машинный трюм гѳц кузен дә цилә ше-
лѳквлә гѳц ләктѳн; тәгү-әнят сѳнзәәш кайты-
мы йәнг ләктәш саслен:

— Гаврило, сурикым, партышым...

Мѳнь машинный трюм доны, әтѳдер мышмы
стѳлем вѳлнѳ амаленәм, дә пыдештмәшеш,
цѳтѳрәлт кемәшеш шижѳн колтымыкем, палу-
бышты тыр ылы, машинәштѳ веле пар юк дә
молот юквлә шѳрен шактат. Ик минутыштыжы
палубный пассажирвлә цилән саслаш, ѳрләш
тѳнгәлевѳ, дә сразы лѳдѳшлә чучын колтыш.

Ош тѳтѳрә лошты—тѳдѳ йѳле шѳрлен —
иктѳ-весѳм ял вѳлец сѳмѳрен, вуй-савыцштат
уке, бѳдрәмәшвлә кыргыжталыт, колын гань сѳн-
зәштѳм кәрен шѳнден, пѳэргѳвлә кыргыжталыт,
цилән савыц вѳдѳлтѳшвләм, мешәквләм, шѳн-
дѳквләм тагыш-әнят намалыт, қыпешт вазыт,
әчеәт кѳнѳлѳйт, йымым, Никола-угодникым
сарвалат, икәнә иктѳштѳм севен-севен колтат;
тидѳ пиш когон лѳдшѳлә дә тѳ нѳжвезок ин-
тересны ылы; мѳнь әдемвлә паштек кыргыж-
талынам дә со анженәм—мам нѳнѳ бѳштәт?

Йыдым тәрвәнѳшѳ тревогым мѳнь пѳтәри
веле әче ужинам дә әдемвлә тидѳм нима пә-
лѳдеок тәрвәтѳмѳм тагыце-әнят сразы цаклы-

шым: пароходна первишблӱок кен, вургымла велнбнӱ, совсем лишнб, шуды салышывлӱн тыл-вӱрвлӱ кайыт, йыд—соты, тблзбб кбшбц пол-ный сотемдӱрен шбнден.

А эдемвлӱ палуба мычкы эчеӱт чбнь кыр-гыжталыныт, классный пасажирвлӱӱт вӱрбштб гбц тӱрвӱненбт, тӱгб-ӱнят вбдбшкб тӱргештен, паштекшб—весб, кымшы; кок мужик дӱ ик ма-нак палубеш винтблен шбндбмб скамням айы-раш цӱценбт, нбнб скамня явлӱм поленӱдон шелбштбнбт; кормашты шбнзбшб цбвб клет-кӱм цбвбге вбдбшкб шуӱн колтенбт; капитан-ский мостик докы кузымы ташкалтыш ӱнгбш-тб, палуба покшалны ик мужик пылвуб мычан сукалтен шбнзбн, ӱртбшб эдемвлӱлӱн кымал-кымал, пирблӱ урмыжын:

— Православныйвлӱ, простбуда—сулыканылаам...

— Кадта пышым, келтбмӱшвлӱ! —ик кбжгб барин саслен, вблнбжб тыгыржат уке, ялаш-дон веле, дӱ онгжым мылкындыжыдон шин.

Матросвлӱ кыргызталыныт, эдемвлӱм шаяга-рем гбц шбкенбт, вуйышты гбц шинбт, седб-рӱшкб кбшкенбт. Смурый, лбвӱл тыгыр вблӱ-нок пальтом шынгалал, лелбн каштын дӱ саслен:

— Намысланышаш хотб! Ма тӱ, сепнбделда моло? Пароход шагалын, ну, ма эче тӱлӱндӱ келеш? Теве—сир! Вбдбш тӱргештбшб оро-дывлӱм шуды салышывлӱ лыктыныт, тбве нб-нб—ужыда, кок пыш?

А третій классыштыш эдемвләм тбдбй мышкындыжыдон вуй гбц шин, күшбц ұлкблә, нбнбжб, юкат уке, седбрәшкб мешәклә вилбнбйт.

Суматоха прамоы әртенәт әче шоте, Смурый анзык, кидешбжб савалам кычен, тамахань бдрәмәш толын сепнбш, дә, Смурыйын лицәжб анзылны савалажыдон махайыл, сбгбрәл колтыш:

— Кыце тбнь смеет?

Начкы господин бдрәмәшбм цәрәш цаца, усывләжбм ышмашкы бштен шывшеш дә досаднан попа:

— Карангок ти болван дорц...

Смурый кидшбм веле шәрәлтен колта, өрбн колтен, дә, сбнзәжбм пытькен, мбнь гбццем ядеш:

— Ма тидб техенбй? Бдрәмәшбжб малын мбнббм тенгелә? Нә вот—здравствуйте! Дә мбнь вет тидбм ижб пбтәри ужам!..

А тамахань-әнят мужичок, вбрбм ныштен, сбгбрәл-сбгбрәл колта:

— Ну, эдемвлә! Ну, разбойниквлә!..

Кәнгбж гач пароходыштына кок гәнә мбнь паникым ужинам, дә кок гәнәкәт тбдб лачокшы лүдбш гбц агыл, а лүдбш лин кердмәш гбц лиәлтбн. Кымшы гәнә пассажирвлә кок шолым кыченбт,—иктбтшб странник выргемән ылыы,—матросвлә гбц йывырт ик цәш нәрб нбнбм

шиэвѣ, вара, матросвлѣ нѣнѣм ытарен нѣлмѣ-
кѣ, публика матросвлѣм ырсаш тѣнгѣлѣ:

— Пѣлѣмѣн, шолы шолым леведеш!

— Тѣ бѣшке жулик ылыда, вот и лѣш вазы-
да...

Жуликвлѣм пиш когон шинѣт—шамышты гѣц
кемешкѣ, тамаханѣы ик пристинѣштѣ нѣнѣм
полицилѣн сдѣймы годым, нѣнѣ ял вѣлнѣштѣт
шалген кердтелыт...

Дѣ шуки техень случайвлѣ ылыныт, нѣнѣ
когон тѣнѣм тыргыжландарат дѣ эдемвлѣжѣм
ынгылен шоктенѣт ат керд—шѣдѣн ылыт ѣль
пуры? смирнѣ ѣль зорник? Дѣ лѣмѣнок ма-
лын тѣр гач когон шѣдѣнвлѣ, тенге уратымла
смирнѣвлѣ?

Тидѣ гишѣн мѣнь поварым ядыштынам, но
тѣдѣ, пероска шѣкшеш лицѣжѣм мѣден, до-
саднан попен:

— Эх, ма тѣнѣм цѣгѣлтѣрѣ! Эдемвлѣ, ну,
и эдемвлѣ... Иктѣ—ышан, весѣ—ороды. Тѣнѣ
книгѣвлѣм лыд, а ит бормочы. Книгѣвлѣштѣ, нѣ-
нѣ правильный ылыт гѣнѣ, цилѣ келесѣмѣ ли-
шѣшлык.

Церковный дѣ житие книгѣвлѣм тѣдѣ бѣшке-
жѣ яратыде.

— Ну, тидѣ попвлѣлѣн, попын ѣргѣвлѣлѣн...

Мѣнѣн икѣнѣ тѣдѣлѣн приятныйым бѣштѣш—
книгѣм тѣдѣлѣн подараш охота толыы. Казанѣы-
шты пристинѣштѣ „Предание о том, как сол-
дат спас Петра Великого“ лѣмѣн книжкѣм пя-

тачокеш нэлэйн шэйндышым; тэи цэшэйн повар йукшэи дэ шэйдэн ылят, подаркаэм тэйнэмок тэидылан пуаш мэнь шэим рэшэи дэ книжкэм пэитэри йшке лыдын лэктэм. „Предание“ мэлам яжола чучы,—цилэ проста, понятны, интересны дэ кытыкэйн сирэмэи. Мэнь пыт бэняненэм—книжкээмлэн мэньэйн учителем сусу лээш.

Теве бэнде книжкэм повар докы нэлэйн мишым; тэидэи книжкэм кычыш, анжалы, вара, лапа-пындашешэижэи кормештэйл, пумага маклакам бэштэйш дэ борт гач шуэн колтыш.

— Вот тэньэйн книгээдэйм кыце келеш!—тэидэи сылыкын пелештэйш.—Пимок, тэньэим тымдем ыленжэи, а тэнь седок акелэйш кырмет, ну?

Ялжым ташкал ижэи сэигэрэл колтыш:

— Тидэй—махань книгэ? Глупостьвлэм мэнь цилэ уш лыдынам! Мам тиштэй сирэмэи—правдам? Ну, попы!

— Ам пэлэй,—манам.

— Тэнь ат пэлэй гэнь, мэнь палем! Эдемэйн вуйым роал колтымык, эдем ташкалтыш гыц улэик кенвазеш, дэ весывлэжэи сарай-вуйыш большы ак кузеп—салтаквлэ сроды агылеп! Нэньэи шудеш тылым шыралнештэй дэ—шабаш. Бэнгылышыщ?

— Бэнгылышым,—манам.

— То-ты! Петр кугижэи гишэн палем мэнь—тидэй нимат тэидэйдон ыле! Каранг...

Мэнь понимаенэм—повар прав, дэ тенге гэинят, книгэжэи мэлам яжола чучын; тэи книгэмок

эчеят нәльбәмәт, мбнь веспачаш лыдын ләктбм
дә бшләнем бшке цудеем—книжкә лачокшымат
худа ылын. Тишәкен мбнь смущаялт кешым дә
повар докы первишб гбцәт внимательный лиаш
тбнгәльбм, большы бнянәш тбнгәльбм, а тб-
дб, тамалын-анят, шбрерәкбн дә утларак до-
саднан попен:

— Эх, кыце вет тбньбм тымдаш келнежб!
Тбләт тиштб вәр агыл...

Вәр агылжым мбнь бшкеәт чувствыенәм.
Сергейбн отношенижб мбнь докем худа гбцәт
худа ылын; маняр гәнә мбнь цакленәм—тбдб
мбнь дорцем стәл вблец чайный приборым бу-
фетчик гбц йывырт пассажирвләән намалын,
оксажы бшләнжб лин. Мбнь пәленәм—тидб шо-
лыштмаш ылеш,— Смурый икәнә агыл мбньбм
предупреждаен:

— Анжы, әтбдербм стәл вблецет официант-
вләән тбнь ит пу!

Молы худавләәт шуку эче мбнь турешем
ылыныт, шбрерәкбнок мбньбн тишец шблмем
шон,—пбтәриш пристин гбцок шбләш, кышкы
гбнят шбргбшкб. Но Смурый кычалалын: тб-
дбн отношенижб мбнь докем со большы пыш-
кыдем миән, дә тилец пасна эче пароход цәр-
нбдеок движеништб ылмашат мбньбм когон
интересуен. Пароходна пристинвлә йбде шагал-
мы мбләм когон неприятны ылын, мбнь седок
выченәм—теве иктә-ма лин колта, дә мә Кама
гбц Белыйыш, Вяткыш, а то—Йыл мычкы кол-

талтенә, дә мѣнь тѣнәм әчеят у сирвләм, хавлавләм, әдемвләм ужам лиәш.

Но тенге бѣш лиәлт—пароходышты бѣлѣмәшем мѣньбѣн вычыдымла дә мѣньбѣм намысыш пыртымла кѣрбѣлт кеш. Вадеш, Казань гѣц Нижнийбѣш кембѣнә годым, буфетчик бѣшке докыжы мѣньбѣм сѣгбѣрәлбѣ, мѣнь пырышым, тѣдбѣ мѣнь паштекем амасам чүчбѣ дә ковровый табуреткышты сылыкын шбѣнзбѣшбѣ Смурыйлан келебѣш:

— Теве.

Смурый пингбѣдбѣн мѣньбѣм яды:

— Сerezкылан приборым пуәт тѣнь?

— Мѣнь ужтымем годым йшкеок тѣдбѣ нәлеш,—мѣнь манбѣм.

Буфетчик олен пелештбѣш:

— Ак уж, а пәлә.

Смурый бѣшке пылвуйжым мышкынден шельбѣ, вара мышкындым вәржбѣм ыдыралалбѣ дә попа:

— Тырлы, поспеет...

Тѣдбѣ тамам тумаен шбѣндбѣш. Мѣнь буфетчик вѣкбѣ анжем, тѣдбѣ—мѣнь вѣкем, дә сѣнзәлык охотницәвләжбѣ шайылны сѣнзәжәт укелә чучеш.

Буфетчик тырын бѣлен, каштын—нима ял юкшат ак шакты, попашат оленрәкбѣн попен. Шапкаланен шбѣцшбѣ пандашыжы дә пуста сѣнзәвләжбѣ огол шайыц южнам кайылдалыт дә тѣшәкенок ямын кеәт. Амалаш вадмешкбѣжбѣ тѣдбѣ буфетбѣштбѣ, нигнам йортбѣдбѣмбѣ лам-

падкан икон анзылны, пылвуй мычкы шуку шал-
ген, — мѣнь тѣдѣм амасаштыш сравач ыраж вашт,
червонный туз постол изи ыраж вашт ужынам;
тенге гѣнят, ыдылмыжымок тѣдѣнѣм нигнамат
мѣнь ужын кередтелам; просты тѣдѣ иконыш-
кы дѣ лампадкышкы анжен, когон шѣлѣлтѣлѣн,
пандашыжым ниѣлтѣлѣн.

Икманяры юк лыктеок шѣнзѣшѣт, Смурый
яды:

— Сережка оксам пуэн тѣлѣт?

— Уке, — манам.

— Нигнамат?

— Нигнамат.

— Тидѣ ак алталы, — Смурый буфетчиклѣн ке-
лесѣш, а тѣдѣжѣ олен отвечая:

— Соикток. Пожалуйста.

— Ну, кенѣ! — повар мѣлѣм сѣгѣрѣл колтыш,
мѣнѣн стѣлем докы миш дѣ вуйпындашем гѣц
олен чивалалы. — Ороды! Дѣ мѣнѣжѣт — ороды!
Мѣлѣм тѣнѣ паштекет анжалаш келеш ылын...

Нижнийѣштѣ буфетчик расчотым мѣлѣм ѣш-
тѣш: мѣнѣ кѣндѣкш тѣнгѣ нѣрѣм получаенѣм —
ровотаен нѣлмем, пѣтѣриш шуку оксам.

Мѣнѣдонем прощаймыжы годом, Смурый сы-
лыкын келесѣш:

— Н-ну, вот... Анзыкыжым кок сѣнзѣэтдо-
нат анжы, — ынгылет? Ышмам кѣрен кашташ ак
яры...

Тѣдѣ мѣлѣм тѣолгыжшы тыгыды шерѣн ала
тавак мешѣкѣм кычыктыш.

— Нә, тйләт,—манеш.—Тидй яжо рукоделье, тидым мйләм кума-бидйрем ырген пуэн.. Ну, прощай! Книгәвләм лыд—тидй сек яжо!

Конгыла лйвәцем кок кидә кычыш, лүлтәл шйндйш, шывшалы дә пристин палубеш цаткыдын шагалтыш. Тйдй дә мйнь бйшкежәт мйләм пиш когон бйжәлбн чучын колтышна; пароходыш мйнгеш кембйжбй годым паштекшбй анжен, мйнь чуть веле мәгйрәл шйм колты,—крючниквләм олен шйкедйл, кого, лелй, одинокий, тйдй пароходыш пырыш...

Маняры әдембйм—техеньок пурывләм, одинокийвләм, бйлымәш гйц айырлен вацшывләм, бйлым курымыштем мйнь вара ужынам...

VII

Тьотям дон папам мйнгешок халашкы кенйт. Мйнь нинбн докы шбйдән дә воинственный толын пыренәм, йәнгешем ясы,—ма гйцән мйньбйм шолеш лыктыныт?

Папам лаской мйньбйм встречәйбйш дә тйшәкок самоварым шбйндәш кеш; тьотям, молнамшылаок, мыскылен яды:

— Вара, шуку золтым копышыц?

— Маняры улы—цйлә бйшкымембн, — окня доран шбйзбн, мйнь пелештбйшбйм. Пероска коробкам кбйшәнем гйц торжественны лыктым дә тенге важны тылым пйжыктбйшбйм.

— Та-ак, — мычком туран оролен, тьотям

маньы,—техень. виднѣй, делаэт? Чорт шудым шѣкштет? Иррѣк агыл вара?

— Теве мѣлѣм тавак-мешѣкѣм даже подаренѣт,—мѣнь хвалял колтышым.

— Тавак-мешѣкѣм! — тѣотям вѣцкѣж юкын сѣгѣрѣл колтыш.—Тѣнь ма, мѣньѣм аздараш шагалынат?

Вѣцкѣж, цаткыды кидвлѣжѣм виктен шѣнден, жар сѣнзѣвлѣжѣм йылатен шѣнден, тѣдѣ токем кыргыж толы; мѣнь трук кѣньѣл шагальым, мѣшкѣржѣ гѣц вуетдон шѣкѣл колтышым,—тѣотям седѣрѣшкѣ кен шѣнзѣ дѣ, сѣнзѣжѣм цѣдееен пытькен, пѣцѣлгѣ ышмажым кѣрен шѣнден, икманяр веремѣ вѣкем анжен шѣнзѣш, вара ладнанок яды:

— Тенге тѣнь мѣньѣм, тѣотядым, шѣкѣл колтышыц? Ёшке ѣвѣдын туан ѣтяжѣм?

— Шуку уш мѣньѣм шинѣт,—пиш когон худам ѣштѣмем цаклен колтышымат, мѣнь олен пелештѣшѣм.

Кукшынди дѣ куштылгы, тѣотям седѣрѣ гѣц кѣньѣльѣ, сагаэм шѣнзѣ, пероскем ловкан ролтен нѣльѣ, тѣдѣм окня вашт шуэн колтыш дѣ лѣдын колтышын гань юкын келесѣш:

— Дикий ѣрвезѣ, понимает вара тѣнь, вет тѣдѣм нигнамат, курыметѣт йымы тѣлѣт ак просты? Папажы,—папам докыла тѣдѣ келесѣш,—анжы доко, ѣрвезѣ мѣньѣм шѣкѣл колтыш. Тидѣ! Шѣкѣл колтыш. Ёшкежѣ гѣц хоть яд!

Папам ядышташ Ыш шагал, а просты токем ашкеш тольы, ўпешем кечалтї дā Ырзаш тїн-г альбї, Ышке попа:

— А ти гишāн—теве кыцелā тидїм, теве...

Каршташ ак каршты, но пиш когон обиднā, дā молы гыц утла тьотямын сотарен йїрїмї-жї обиднāн чучеш,— тїдї пōкен вїлнїжї йыштымактыл шїнзā, āрдївлāжїм лапавлāдон савалтен колта дā йїрен-йїрен попа:

— Тенгелā тидїм, тенге...

Мїнь сїсїрнен кешїм, сеньїкїш чўктїшїм дā тїштї лыкеш пырен вазым, ташкен непцїртен шумы ганьы кїэм дā самовар цужгым юкым колыштам.

Токем папам миш, пўгїнāльбї дā олен попа:

— Тїнь просты мїньбїм, мїнь вет карштарен агыл, а так нарочны тїньбїн ўпешет кечалтїм! Тїдїте акли,— тьотятшы шонгы, тїдїм уважаяш келеш, тїдїнāt тоже лувлāжї пыдырген шонит, тїдїлāнāt вет ойхыжы яжон тїкнен,— тїдїм рбїжаяш ак кел. Тїнь изи атыл, ынгылен кердāt тидїм... Ынгылаш келеш, Олеша! Тїдї вет—изи йїрвезбї постол бїнде...

Техень шамаквлāэш шокшы вбїддон вуйта мїнь мышкылт кешїм, тенге пурын пїжгїмāшеш намысынат дā куштылгынат чучеш, мїнь папамым цаткыдын элтāлен шбїндїшїм дā шывшал колтышым.

— Кеок тьотят докы, кеок,—манеш.—Толькы

пйгәри андак тйдйи анзылны тавакым шыв-
шаш агыл, пускай привикнялеш. .

Мйнь комнатыш пырышым, тьотям вйкй
анжалым дй чуть веле ваштыл шйм колты—
тйдй, изи йрвезй постол, ўпем гйц папам
мйньйм кйрмйдон действительны довольна
ылын, сусу лин шйнзйи, явлйжйм тйрвйтй-
леш, якшар мижән изи лапавлйжйдон стйл вйл-
вйлйм товыге шиэш.

— Ну, ма, кесозы? Эчеят логедйлйшет то-
лыц? А, тйнь разбойник! Лач йтяжок! Фарма-
зон, пйртйш пырыш— йшйт хрестйл, тавак
шывшаш кечйлтй, ах, тйнь, Бонапарт, копей-
кйш эдем!

Мйнь юкымат ам лык. Тйдйт шамак запа-
сыжым пйтйрен шуш дй янгылен колтышы га-
ны тынглянен шйнзйи, но чай йўмй лошты
мйньйм тымдаш тйнгйльй:

— Йымы гйц лўдмйш эдемлйи тенгеок керйл
ылеш, кыце имнилйи суарлык керйл. Йымы
гйц пасна, вес другна мйи мйи уке! Эдем эдем-
лйи—сек лўдйшлй враг!

Эдемвлй икйи иктйштйлйи враг ылмашты-
жы мйнь йшкейт тамахань-йи правдам ши-
жйи нйи, а цилй молыжы мйнь докем касайыде.

— Йнде опяты Матрон кыват докы ке, а
шошым—пароходыш. Телжйи нйи дони
йртйи. А шошым нйи дорц карангмет ги-
шйи юкедймйи нйи йлйи ит лык...

— Ну, ма нужда эдемвлйи алталашыжы?—па-

пам пелештә, а Ышке, мѣньѣм ѳпем гѣц кѣр-
мѣжѣдон, токо веле тѣотямым алтален.

— Алталыде Ылен ат керд,—тѣотя седок
Ышләнжѣ онгыра,—ну, келесѣ йә—алталыде
ку Ылә?

Вадеш, тѣотям псалтирь лыдаш шѣцмѣкѣ, мә
папамдон капка тѣгѣ, нырышкы ләкнә; тѣо-
тям Ылѣмѣ кок окнян изи пѣртшѣ хала тѣ-
рѣштѣ, Канатный ѣлицә шайылны шѣнәен, Ка-
натный ѣлицәштѣжѣ перви тѣдѣн Ышке тома-
жы ылын.

— Теве кышак Ышләннә вәрѣм монна!—па-
пам йѣрәлтәл маньы.—Тѣотят йәнгешѣжѣ ярал
вәрѣм нигыцеәт мон ак керд, со вәр гѣц вә-
рѣш каштеш. Тиштәт тѣдѣлән яжо агыл, а
мѣләм—яжол

Мә анзылнына, кым уштыш лиәш, сиремәлт
шѣцшѣ, каремвләдон пѣчкедѣл шѣндѣмѣ ныр
киә, пакылажы шѣргѣ пѣгрикән кайын шалга,
казанский трактын коги лини кеә. Каремвлә
гѣц тѣшкер мычашвлә кайыт, кечѣ шѣцмѣжѣ
анзыц юалгы тѣлгәвләжѣдон нѣнѣм якшар-
тен шѣнден. Вады изи мардеж луды шуды
вурдывләм тәрвәтѣлеш; лишѣл карем вес мон-
гырышты,—тоже шуды вурдывлә ганьок,—мло-
ецелән дә Ыдѣрвлән пѣцәлгѣ фигуривлә ка-
йыт. Палны вургымлашты, старообрядческий
кладбишән якшар оградажы шалга, тѣдѣм
„Бугровский“ маныныт, шалахайышты, карем
шайылны, пѣшәнгѣ цуца каеш, тѣштѣ—еврей-

ский кладбища. Ёйрвӑш цилӑ незерӑн каеш, цилӑжок шушыртыл шӑндымӑи земля тервен тырлен пӑзырген шӑнзӑн. Хала тӑйрӑштӑш изи томавлӑ пракаан корнышкы окняштыдон лӑдӑн анжен шӑнденӑт, корнышты тыгыды, худан пукшымы цӑвӑвлӑ каштыт. Девичий монастырь доны кӑйтӑ эртӑ, ышкавлӑ лавыжыт; лагерь гӑц военной музык юк шакта—той пычвлӑ шишкат, урмыжыт.

Ёйкшӑи эдем эртӑ, гармоньжым кыце-кердмӑн шывшыл колта, кыптештӑилеш дӑ мӑгӑмӑктӑ:

— Мӑнӑ соикток тӑнӑ яктеӑт шоам... обязательны...

— Ородишкӑ,—якшар кечӑи ваштареш сӑнзӑжӑм йӑмӑиктен, папам попа,—кышкы вара тӑлӑт шоащ? Скоры шынгалтат тебе, амален кет, а амалымаштет нимаӑдӑмӑт ак кодеп, кыдаш нӑлӑт... Гармонетӑт уке лиӑш...

Мӑнӑ папамлан шайыштам, кыце мӑнӑ пароходышты ӑленӑм, дӑ ӑшке седок йӑйрвӑш анжылтам. Мам мӑнӑ ужынам, тидӑн паштек мӑлӑм тиштӑи скучнан, сылыкын чучеш,—ӑшлӑнем ӑшкежӑт мӑнӑ селмӑштӑшӑи кӑйрш колла веле чучам. Папам юк лыктеок дӑ внимательны колыштеш, тенгеок, кыцелӑ мӑнӑ тӑдӑм ӑшкӑмжӑм колышташ яратем; Смурый гишӑн шайышт пумыкем, тӑдӑи онгжым чыкатан хрестӑл колтыш дӑ попа:

— Яжо әдем йымәвә, веле тѣдѣлән палшыжы, яжо! Тѣнь, анжы, тѣдѣ гишән ит монды! Яжом тѣнь плоток ашѣндәрѣ, а ма худа—просты монды...

Ма гишән мѣньѣм пароход гѣц лыктын колтенѣт, тидѣм папамлан шайышт пуаш пиш трудна ылы, тенге гѣнят, неволяок мѣнь шайышт пушым. Мѣньѣн шаяэм изишәт тѣдѣм ѣш тәрвәтѣ, тѣдѣ ладнанок мѣләм пелештѣш:

— Изи әче тѣнь ылат, ѣлен ат мышты...

— Вот, цилән икәнә иктѣштѣлән попат: ѣлен ат мышты,—мужиквлә, матросвлә, Матрон кывам—әргѣжѣлән; а мажым тиштѣ мыштымла?

Тѣрвѣжѣм пѣзырәләл, папам вуйжым веле ламаялы, манеш:

— Уш тидѣжѣмок мѣнь ам пәлѣ!

— А тоже попет!

— Малы поымла агыл?—папам ладнан келесѣш. — Тѣнь ит шѣдешкѣ, тѣнь әче изирәк ылат, тѣләт мышташ керәлжәт уке. Дә мыштышывләжәт кѣвлә? Ирсә жуликвлә. Тѣве, тѣотятат, ышан, грамотный ылнежѣ, а тоже нимамат мыштыде...

— Тѣнь ѣшкежѣ яжон ѣленәт?—мѣнь ядым.

— Мѣнь?—папам маньы.—Яжон. Дә худанат ѣленәм — сакойым ужалтын...

Мә лишѣцнә әдемвлә талашыдеок әртәт, паштекѣштѣ кужы ѣмѣлкәштѣ шѣдѣрнен кеә, ял лывәлнѣ пырак тәрвәнә дә ѣмѣлкәвләм леведмиә. Вады тыр утла дә утла лелемеш, окня вашт

тътямын бормочым юкшы пакта:

— Господи, да не яростию твоею обличиши мене, ниже гневом твоим накажеши мене...

Папам йырӓлтен пелештӓ:

— Йымыжымат тътят ынде ӓптӓртен шоктен векӓт! Вады йӓде со тенгелӓ бормоча, а ма гишӓн? Вет ынде шонгы ыльнежӓ, нимат ак кел, а со жалывая, со тамажы ак ситӓ... Йымыжат, вады юквлӓм колыштеш-колыштешӓт, турешӓжӓ йырӓлтӓ сӓй: Василий Каширин эчӓет мӓнгӓш тӓнгӓльӓ!.. ӓлок лучы амалаш...

Мӓнь мырыш кеквлӓм кычаш тӓнгӓлӓш решенӓм; ти пӓшӓдон качкын лӓктӓш лимӓлӓ мӓлӓм чучын: мӓнь кычем, а папам выжала. Лӓдӓлык сеткӓм нӓльӓм, тӓдӓм колцаӓш слайышым, клеткӓвлӓм ыштен шӓндӓшӓм, дӓ тебе, сотеммӓи годым, каремӓштӓ, тӓшкӓвлӓ лошты мӓнь шӓнзем, папамжы тӓ нӓжвец, корзинӓм дӓ мешӓкӓм нӓлын, шӓргӓштӓ каштеш, тӓдӓ остатка понгывлӓм, шаршым, пӓкшӓм пога.

Янгылен шошы сентябрьский кечӓ лӓлтӓн веле; ош кечӓ-явлӓ то пӓл лоӓш лин колтат, то мӓнь докем каремӓш вазал шӓнзӓйт. Карем пындашты рӓмӓлгӓи эче, тӓшец ошалгы тӓтӓрӓ куза, каремӓн ик покажы тура, йолт цӓрӓ, а вес покажы пасе, тӓштӓ цаштыра шуды дӓ тӓшкер кушкын шагалын, тӓшкӓвлӓжӓ сарын, якшаргын веле кайыт; юалгы мардеж ылӓштӓшвлӓм видӓ дӓ каремӓш вӓстӓрӓ.

Карем ырдышты, каржангы лошты, шягль она-
вля саслат, луды каржангы лошты якшар кал-
пак вуян шягль онавля жымат мынь ужам. Ыйрвә-
шем, мындырнәт агыл, кысыявлә тәшкә гыц тәш-
кәшкә кен колтат; ош шыргыштым потикә-
лә авартал, нәинә, лач празник годшы кунавин-
ский ырвезы мешанкывләок, седок тамалын
әнят шумат, шытырланат; пысывлә, йойвлә дә
коставлә, нәинә цилә пәлен нәлнешты, цилә
тәкәл анжынешты, дә иктә пашатек весы лудыш-
кем попазат. Луды гыц ләктәш кредәлмыш-
тым нәинәным анжаш ыжәл, но мыньын дела-
эмжы торговый, суровый; кычымы кеквләм мынь
запасный решоткавләшкә шындем, а решотка-
жым мешәкыш оптем,—пыцкемышты кеквлә
тырынрак шынзәт.

Теве шаршы тәшкәшкә чиж цуца чонгештен
толы, тәшкәшкәжы аяр вазал шынзәин. чижвлә
аярлан сусу ылыт дә эчәят сусун тыгымакты-
лыт; ышке кайышвләштыдон школыш каштышы
ырвезвлә ганьы нәинә ылыт. Жадный, домови-
тый сорокозут вес кеквләдон иктәреш шокшы
вәрыш кен поспейде, ләчкер тәшкән вәцкәж
укшышты шынзә, шылдыр пынвләжым нержы-
дон итрәя дә мам хватяш лиәш, шим сәинзәвлә-
жыдон анжылтеш. Теве тәдә кушкә тырылә чон-
гештен куза, пыйылмым роалта, мынгешок ләчкер
тәшкәшкәжы вала, шынзеш, кычымы пыйылмы-
жым ләчкер имеш керыләш дә, луды вуйжым сәр-
кәләл, йырвәш шолыла анжылтеш. Нима юкымат

ак ыштѣ, щур-кек чонгештен эртѣ, тидѣ гишѣн мѣнь шанем,—вот кычышаш ылнежѣ! Тѣнгвлѣжѣ гѣц айырлен кодшы тюрт-кек лѣлпѣ вуйышты шѣнзѣ,—якшар онган, генерал ганьы важный, „тюрт“ манылдалеш дѣ шим нержѣм тѣрвѣтѣлеш.

Маняры кѣшкѣ кечѣ куза, тѣнарѣ кеквлѣ шукын дѣ веселѣрѣкѣн мырат. Карем цѣц музык юк шакта, музыкын основной тонжы — мардежеш тѣрвѣнѣлшѣ ылѣштѣш юк; кеквлѣн аздарышы юкышты ти тыр, ышлѣнжѣлѣ статян сылык шумым левед ак кердтеп,—тиштѣ мѣнь кѣнгѣжѣн прощаен кемѣ мыры юкым колам, тѣдѣ мѣлѣм тамахань-ѣнят айыртемѣн шамаквлѣм пѣжгѣ, дѣ тѣ шамаквлѣжѣ ышке турешѣшток мырышкы сѣрнѣлтѣт. Тѣ нѣжведок, эртен кешѣ ылѣмѣштем ылшы картинвлѣ неволяок ѣшѣндѣрѣлтѣт.

Тагышец кѣшѣц папамын юкшы шакта:

— Тѣнь кышты ылат?

Тѣдѣ карем тѣрѣштѣ шѣнзѣ, савыцым рокеш шѣрен пиштен, савыцыштыжы — сыкыр, ревѣ, олма; нинѣ лошток, аяреш тѣолгыж, изи, пиш яжо, хрустальный пробкан—Нанюлеон вуян графин шѣнзѣ, графинѣштѣжѣ — зверобой настойка, шкалик ѣрѣкѣ.

— Господи, махань вет яжо! — йѣрвѣш анжал, папам дѣвольнан попалта.

— А мѣнь мырым тумачен лыктынам! — мѣнь манам.

Мѣнь тѣдѣлѣн тамам-ѣнят, стихвлѣ постолым,
попом:

— Телжѣ со толеш, со лишѣлемеш,
Кѣнгѣж аяржы со кѣ, карангеш!.

Папам, мѣнь попен пѣтѣрѣмем акат вычы,
лошкы пыренок попа:

— Техень мыры—улы, толыкы—яжорак!
Дѣ кужын шывшын попен миѣ:

— Ой, кѣ кѣнгѣж кечѣ, кѣ мѣндѣркѣ,
Кого шѣргѣ шайык, пѣцкѣмѣшѣш вѣла!
Эх, мѣнь, ѣдѣр, кодынам ѣшкетем,
Шошымшы сусуэм мѣнь ѣнле ам уж...

Ирск сола вуйыш мѣнь лѣктѣн шагалам,
Май годшы гулянкѣм мѣнь ѣшѣндѣрем,—
Кымда ныржат ѣнде ак сусуэмдѣ,—
Тѣшитѣ ѣрвезѣ пораэм вет мѣнѣнѣ ямденѣм.
Ой, яратымы мѣчѣн, ѣдѣр-тѣнгемвлѣ!
Пѣтѣришѣ лым вазылдалжы веле,—
Ош онгем гѣц шѣмем тѣ лыкта,
Да ош лым лѣэш тѣдѣм тѣ тайыда!.

Мѣнѣн авторскый самолюбѣэмлѣн изишѣт
обиднѣ агыл, папамын мырыжы мѣлѣм пиш
яжола чучеш дѣ ѣдѣржѣт пиш ѣжѣл.

Папамжы попа:

— Вот ойхы мыры кыце мыралтеш! Пѣлет,
тидѣм ик ѣдѣр мырен: шошым андакет тѣдѣ
гуляялѣн, а телешѣжѣ яратым млоецшѣ тѣдѣ
гѣц карангын ѣль, ѣнят, весѣ докы кен; вот
ѣдѣрет орланен колтенѣт, мѣгѣрѣш и тѣнгѣ-
лѣн... Ёшкѣск мам ужын ат анжы гѣнѣ, тѣдѣм

яжон-төр келесен пуэн ат кёрд, а, ужат, Ыдыр кыце яжон мырыжым составляен!

Пытәри кычымы кеквләэм ныллы копейкеш выжаленәт, тйдды когон цудеен колтен:

— Анжок тынъ! Мынъ туманәм—пуста дела, Ырвезы мадыш, анжет гынъ толкеш толеш!

— Шулдеш эче выжаленәт..—мынь манам.

— Да неужели?—тйдды цудея.

Пазарвлә кечын тйдды ик тәнгәшым дә большы выжален, дә со цудеен: пустяквләдонок кыцелә вет оксам ровотаен нәләш лиәш!

— А Ыдрәмәш кечбы мыч тыгыр-ялашым тырыжеш, аль седырам мышкеш дә кечеш чет-вертәкым получаю, вот и анжы! А вет пәшәэт тыннын яжо агыл! Дә кеквләм решоткашты урдымашыжат яжо агыл. Прашок тынъ, Олеша, ти пәшәм!

Тенге гынят, кек кычымашыжы мыныным пиш аздарен, яжола чучын; мынь тиштды независимый ылынам, дә кек кычымашыжы, кеквлә гыц пасна, иктыләнәт кәннысырым бштыде. Мынь яжо снаствләм воен шынденәм; тошты кеклоэцвләдон хытырымашвләэмәт мыләм шуку палшенйт—кек лоаш тымденйт; мынь бшке-темок кымлы уштышаш вәрыш, Кстовский шыр-гышкы каштынам, тшштды, кого йәктершштды, Йыл тыр мычкы, клест манмы кеквлә дә любительвлә ценьымы—кужы пачан изи кысиәвлә шуку улы.

Вадешок ләктын кеетят, йыд вашт казанский

тракт мычкы ашкедат, южнам—юр юреш, корныжат лявырэн. Тупыштем клейонкыдон сбрэн шбндымм мешак, тбштб лудбвлд дд решетка, решоткаштыжы живой кек—тидб вес кеквлдм аздарен кандаш. Кидбштем кого агналтышпанды. Шбжб йид пбцкембшбштб уштб дд лудбш, когон лудбш!.. Корны кек велнб кбдбртбш рашкалтымашеш пыдырген шбцшб шонгы когивлд шалгат, начкы укшыштым шдрен шбнденбт; шалахай велнб, кырык лапышты, шим Йыл вблнб, пындаштымы пропастышкы кеат машанет, шоэ тыл сотывлд артат, тидб—остаткан эртбшб пароходвлдн дд баржывлдн мачтывлд вуйыштыш фонарьвлд, пароход арававлд вбдбм тытыштымы шит, пароход свисток юк кынам-тиндм шактен колта.

Корны лишнбш солаштыш изи пбртвлд йид пбцкембш гбц трбк кайын лдктын шагалыт, шужен шбцшб, костан пивлд ял лбвдкок кыдал толыт, сола оролы „лычи-лочим“ шиэш дд лудбн сасла:

— Ку толеш? Кбм эче чортвлд кандыштыт—пуреш агыл келесбмдн бнжб ли?

Снастьвлдэм шывшын ндлмдш гбц мбнь пиш лудбндм, дд кердл годым сторожлан пуаш сагаэм луатббмуран оксавлдм седок кандыштынам. Фокино солаштыш сторож мбньдонем знакомбй лин шбнзбн да вбш лимбндд йбде со цбдеен:

— Ояты кее? Ах, тѣнь, лѣдтѣмѣ, йѣд
эдем, а?

Лѣмжѣ тѣдѣн Нифонт, ѣшке изи, сѣдѣй,
святѣй ганьы, вѣш лимѣнѣ йѣде мѣжѣр пон-
гышыжы гѣц рѣвѣм, олмам, кормыж пырсам
лыктын дѣ мѣлѣм вѣктен попен:

— Нѣ, шоля, мѣнь тѣлѣт костенецѣм йѣм-
дѣленѣм, качкылдалок тотлын.

Тѣдѣ сола вуй якте мѣнѣм провожаен дѣ
остаткаѣшѣжѣ попен:

— Ну, цевѣр ашкед!

Шѣргѣшкѣ мѣнь сотемѣ анзыц миѣнѣм,
тѣштѣ снаствѣлѣэм налаживаенѣм, клеткавлѣэм
сѣкенѣм, шѣргѣ тѣреш вазынам, сотемѣм вы-
ченѣм. Тыр. Йѣрвѣш цѣлѣ шѣжѣшѣ пѣц оmdон
амала; лудалгы рѣмѣлгѣ вашт кырык лапышты
кымда алык чутѣ каеш; алыквлѣ Йѣл докы
миѣт, вес сирѣшкѣт ванжат дѣ палны тѣтѣрѣ
лсѣш ямыт. Мѣндѣрнѣ, алык сирѣштѣш шѣр-
гѣ шайыц, тѣолге кайын, кечѣ олен куза, шѣр-
гѣ вѣлвѣл сотемѣлт кеѣ, тылвлѣ вуйта чѣктѣл-
тѣт, дѣ тамаханѣ-ѣнят ѣшлѣнжѣлѣ статян, йѣн-
гѣм тѣрвѣтѣшѣ дѣвѣжени тѣнгѣлѣлтеш: алык
вѣлец тѣтѣрѣ чѣнѣрѣк кѣнѣлеш дѣ кечѣ
аяреш шѣртнѣлѣ каеш, тѣтѣрѣ лѣвѣц тѣш-
кѣвлѣ, пѣшѣнгѣвлѣ, шуды кѣвѣнвлѣ лѣктѣт,
якшаралгы-шѣртнѣн алыкшы кечѣ аяреш шыла
дѣ йѣрвѣш шѣрлен йѣга машанет. Тевѣ кечѣ аяр
сир сагашы тыр вѣдѣшкѣ вазалеш, дѣ тѣшѣ-
кен цѣлѣ рекѣге аяр вазалмы вѣрѣш толын

колтымла чучеш. Кечыжы, техень сусу, кузым-
жы сембынь, кижен шыцшы, цярә землям ёрык-
тә, благословляя, а земляжы шыжышы тотлы
пышвләдон пышлана. Ире, вашт кайшы воздух
землям пиш когола анжыкта, тйдём пиш кым-
дан шәрә. Цилә мөндёркы шәрлә дә землян
симсы тёржы якте миән шоаш аздара. Кечы
лүлтём ти вәрышты мбынь шуку гәнә ужу-
нам, дә мбынь анзылнем плоток у мир, у
статян цевер мир кайын...

Кечым тагыце-анят айыртембын мбынь яратем,
кечын лымжок мбләм яжола чучеш, кечы ман-
мы лымжок пиш яжо; сынзәм кымен, лицәм
кечы аяреш ёрыктет, пүшангы укшвлә логыц
вазал шыцшы кечы явләм лападон әрен шын-
дет—пиш яжо. „Кечылән кымалаш отказышы
князь Михаил Черниговский дон боярин Фе-
дорым“ тьотям пиш почитая,—ти әдемвлә ци-
гән ганьы шимблә, сылыклә, злойла мбләм
чучыт, дә сынзәштәт ныбын незер мордвинвлән
ганьы плоток нолтышыла чучыт. Алыквлә вёл-
ны күшны кечы лимбкы, сусун йёрыде мбынь
тырхенәт ам керд.

Мбынь вёлнем йәктбвлә, кожвлә шожгат, жар
кож лапавлә гыц лывш патькалтышвлә вилбит,
ёмблбшты, пүшангывлә лбвәлны, кёртни-лу-
лбш ёлбштәшвлә вёлны ирокшы покшым ши-
лә тьолгыжеш. Якшаргал шыцшы шуды юр-
вләэш вазылдалын, рокыш вазылдалшы шу-
ды вурдывлә ак тәрвәнеп, но кечы аяр

вѣкѣштѣ вазеш веле—шуды лошты бѣлѣжмѣш
постол тѣрвѣнѣл кеѣ, бѣлѣш манын остатка ца-
цымаш каеш.

Кеквлѣ кѣнѣблѣнѣт; луды московкывлѣ ма-
мык мындырала укш гѣц укшыш каштыт, тыл
гань клествлѣ какляка нерѣштѣдон йѣктѣ ву-
йышты ѣхельвлѣм пыдыртылыт; корма гань кужы
пачшым тѣрвѣтѣл, йѣктѣ укш мычашты ош аппо-
лоновка кѣчѣйѣл шѣнзѣ, тѣолгыжшы шим сѣн-
зѣжѣдон кѣрен шѣндѣмѣ мѣнѣн сеткѣшкем
йойын оролен шѣнден. Дѣ тагыце-ѣнят трѣкок
колат: токо веле тамам когон шанен шалгышы
ганьы шѣргѣ пиш шуку кек тѣогымактылмы
юкдон тѣмѣн шѣнзѣн, тамаштым-ѣнят хлопо-
чят нѣнѣ—земля вѣлнѣжѣт сек ире существ-
вовлѣ, кыдывлѣ семѣнѣ ѣдем, земля вѣлнѣшѣ
красотан ѣтяжѣ, бѣшлѣнжѣ сусулан ѣльфвлѣм,
херувимвлѣм, серафимвлѣм дѣ цилѣ ангельский
чинѣм шанен лыктын.

Кеквлѣм кычаш мѣлѣм бѣжѣл извиш, клеткѣш-
кѣ нѣнѣм шѣндѣш совестны, сек большыжы
мѣнѣ нѣнѣм анжаш яратем, тенге гѣнѣт, охот-
ник шамем дѣ оксам ровотаен нѣлѣш шаньма-
шенок вѣлѣн лит, бѣжѣлѣймѣшѣм сѣнгѣт.

Кеквлѣн йойланымышты пиш потикѣлѣ ылеш:
теве кѣсиѣ лѣдем докы миѣ дѣ яжон тѣшлен
анжен нѣлеш, дела ак ярым цакла дѣ, лѣдем
шайыц, сеткѣ вашт нѣшмѣвлѣм ловкан чѣнгѣл
нѣлеш. Кеквлѣ пиш ышан ылыт, но тѣргач лю-
бопытныйвлѣ, тидѣжѣ самой и ямда нѣнѣм.

Важный тюрт-кеквлä—ородырак ылыт: лүдйш-кем нйнь цуан пырат, мйшкбр темын бйбйшбй мецанинвлä тенгелä цербйш пырат; лүдйм шывшыл шбндймашеш нйнь цудеен колтат, сбнзäштбдон оролен шбндät дä нйньбм кычым годым кбйжбй нербштбдон кидым чбнгät. Клеост кек лүдбйшкбй ладнан, тброк пыра; цуны, кужы нержбм сäркäлбл, кбйжбй пачешбжбй тбкблälт, шуку веремä лүдбй анзылны шбнзä; тбдбй пүшäнгбй мычки шштблä каштеш, кбсиäвлä паштек. Шбкш цбреäн тбй кекын тама-äнят йыкрикä ганьыжу улы, тбдбй одинокийлä чучеш, иктät тбдбйм ак яраты, дä бйшкежät тенгеок. Тбдбй шагыртен ганьок, йолгыжшы тыгыды хäдбрвлäm шолышташ дä таяш ярата.

Кечбвлäэш мбнь лоаш прахем, токем шбйргбдон, нырвлä воктен кеем,—кого корныдон, солавлä вашт кешäш гбнь, бйрвезбйвлä дä млоецвлä клеткävлäэм шывшын нälбйт, лүдбйвлäэм кышкедбйт,—тидбйм мбнь ужын анженäm уже.

Янгылен, шужен шбйшбй, вадеш токына миэм, тенге гбнят, кечбй мычкышты мбнь кушмбйла, тамам ум пälен нälмбйлä дä силанрак лимбйлä чучынам. Ти у силажу тбютямын мыскылымжым ладнан дä шбйдешкбйдеок колышташ мблäm возможностьым пуэн; тидбйм ужын, тбютямжат толкыдонок, сөрьезны попаш тбйнгälбйн:

— Ти пуста делавлäm шу тбйньбй, прахы! Кеквлäm лоэн иктät прамой äдем якте шоте, случай техень ылте, мбнь пälем!

Бішләнет пашам тынъ айыры дә тй пашәэш бшке разумедым кушты. Эдем пустяквләән ак бль, тйдй—йымын пйрцб, тйдй яжо пйрцән киндйвуйым пушашлык! Эдем—ик тәнгән ши окса ганьы: яжо оборотышты сәрнәл кен—кым тәнгә лин шбнзбн! Тумаёт, бләш куштылгы? Уке, когон лелы! Мир әдемлән—пйцкембш йид, каждый бшләнжб бшке сотемдбшашлык ылеш. Каждыйлан лу парням пумы, а каждый бшке кидшбдон большырак роалтен нәлнежб. Сиан лиәш келеш, сила ак ситб—хитрость келеш; кү изи дә слабка, тйдй—ни райыш, ни адыш! Бль, вуйта, циләдон иквәреш, а бшкетын блмедым выртешәт ит монды; пблышдон циләм колышт, но иктбләнәт ит бнянб; сбнзәлән бнянен висәлтет, тйрсбйр ләктын кердеш. Шуки ит попы,—томавләм дә халавләм йблмбдон агыл, а рубльдон дә тавардон строят. Тынъ башкиреу әль калмык ат ыл, нбнбн цилә богатствышты—тивлә дә шарыквлә...

Техень шамаквләдон тьотям вады кыт мыч попен кердбн, дә мбнь нинбм наизусть пәленәм. Шамаквләжб мбләм яжола чучыныт, но тй шамаквлән смыслжылан мбнь бнянбделама. Тйдбн шамаквләжб гбц иктб раскыды ылын: әдемвләән шанымышты сембнь бләш кок сила,—йымы дә әдемвлә әптбртәт.

Окня доны папам шбнзбн, тйдб плетонлык шбйртбм пбтырен, кидыштбжб шбдйр ловкан

сәрнен; тѣдѣ тѣотямын шаяжым юк лыктеок
колыштын дѣ трѹк пѣпен:

— Цилѣ тѣнгелѣ лиѣш, кыце йымѣвѣ анжалеш.

— Ма тидѣ—тѣотям саслен.—Йымы! Мѣнѣ
йымы гишѣн мондыделам, мѣнѣ йымым пѣлем!
Шонгы ороды, ма, йымыжы ородывлѣм земля
вѣлѣн ѹден коден машанет?

...Земля вѣлнѣ иктѣн гѣцѣт яжон ѣлѣшѣжѣ
казаквлѣ дѣ салтаквлѣ ылмыла мѣлѣм чучын;
ѣлѣмѣшѣштѣ нѣнѣн—проста, веселѣ. Яжо иге-
чѣ годым ирокок нѣнѣ мѣнмѣн пѣртнѣ ваш-
тареш, карем вес сиреш, пуста ныреш по-
гынеѣт; ныр кымдыкеш, ошын веле каеш, шѣ-
лѣнѣт дѣ тамаханѣ сложный, интересный мады-
шым тѣнгѣлѣт; ловкийвлѣ, силанвлѣ, цилѣн ош
тыгыранвлѣ, пичѣл кидѣ ныр кымдыкеш кыр-
гыжталыт, каремѣш ямын кеѣт дѣ трѹк, тѹтѹт
юкеш, мѣнгешок ныр мыч шѣлѣнен кеѣтѣт,
„урам“ саслен, барабан юкдон, штикыштым
анзыкыла виктен шѣнден, тѣрок мѣнмѣн пѣрт-
нѣ докы кыргыжит, тѣнѣмжѣ чучеш: теве-теве
нѣнѣ мѣнмѣн пѣртнѣм пѣрт хѣлѣ рок гѣц тар-
вал шуат дѣ, шуды кѣвѣнлѣ, йѣрвѣш шѣлѣтен
шуат.

Мѣнят „урам“ сасленѣм дѣ, ѣшкѣмемѣмѣт
ашижтелам, салтаквлѣ сага кыргыжынам; бара-
бным шѣдѣн шимѣ юкеш мѣнѣнѣт иктѣ-мам

сѣмбѣрен шумем, заборым пыдыртен шумем,
ѣрвезѣвлѣм шин шумем шон.

Кѣнбѣмѣштѣ годым салтаквлѣ махоркыдон
мѣнбѣм угощаенѣт, лелѣ пичѣлѣштѣм анжык-
тылыныт, южнам кыдышты гѣнѣт, штиким
мѣшкѣрѣнкем виктен шѣнден, йориок лѣдшѣ-
лѣ саслен:

— Шырал шу тараканым!

Штик тѣолгыжеш, живой машанет, кѣшкѣлѣ
ѣйбѣнбѣлеш дѣ пышкыл колтынежѣ, — тидѣ
лѣдѣшизизиш, но большыжы приятны.

Барабанщик-мордвин барабан шиѣш мѣнбѣм
тымден; пѣтѣри тѣдѣ мѣнбѣм кидем гѣц кы-
чен дѣ ежѣнг туре карштымешкѣ ѣрзен, вара
кок кидешем йори ѣштѣмбѣ кок пандым кы-
чыктен дѣ, кекѣн гань сѣнзѣвлѣжѣм кѣрѣкѣ-
лѣл, костанын саслен:

— Ши—рас-дува, рас-дува! Трам-та-та-там!
Ши тѣдѣм, левы—тиха, правы—шибка, трам-
та-та-там!

Салтаквлѣ сага ныр мычкы, ученѣешты пѣ-
тѣмешкѣ мѣнѣ кыргызталынам дѣ вара хала
вашт казармашты якте, мырымыштым колышт
дѣ лицѣшкѣштѣ анжен, провожаенѣм, а лицѣш-
тѣ нѣнѣн пурывлѣ дѣ цилѣ увлѣ—токо чека-
нен лыкмы пятачокан оксавлѣ машанет.

Иканѣ ѣдемвлѣн плотна масса единый сила-
дон ѣлицѣ мычкы веселѣн йога, тѣ силажы тѣ-
нбѣм ѣшке докыжы шывшеш, вѣдѣшкѣ погру-
жаялтмыла, шѣргѣшкѣ пырен кемѣлѣ, нѣнѣн

лошкы ярлен кемйи шоэш. Ти әдемвлә нима гыцәт ак лүдеп, керек-ма вькәт смелан анжат, цилә сьнген кердыт, мам шанат—цилә бштен кердыт, а главныйжы, — цилән ньны проста, пурь ылыт.

Но икәнә, кәнйи годым, сәмьрык унтер кьжгы пероскым мьләм пуш.

— Нә, шывшылал! Тидь мьньын — техеньы, иктьләнәт бнем пу ылнежы, дә тьләт пуаш попаза—ьрвезьжы пиш яжо ылат!

Мьнь пероскым шывшаш тьнгальым. Тьды ашкыл нәры цакнәльы, дә трүк якшар тыл-салым анзыланем шагал колтыш, парнявләем, нерем, сьнзәхалем йылатен колтыш; луды, санзалан пыкшеш мьнь тьрвьнзәш дә кахыраш тьнгальым; нимамаат ам уж, лүдын колтенәм, мьнь вәрыштем токтымактыл шалгем, а салтаквлә, мьньым цат әрен шагалынытат, утен кеәш ваштылыт. Мьнь токына ашкедым,—паштекем шишкымы, ваштылмы юк шактен коды, тама-әнят, кьтөзын сала машанет, лоцке шакта. Йылатен колтымы парнявләем карштат, лицәем цажгыжеш, сьнзәвьд йога, но мьньым қарштыш агыл, а тамахань лелы, ынгылаш литьмы удивлени кәннысьрләндрен: малын мьләм тидьм бштьмы? Малын тидь техень пурь әдемвләм ваштылта?

Тонна мьнь пөрт вуйыш кузен шьнзым дә, бьлмәштем встречәялтшы, ынгылаш литьмы шуку жестокостьвләм әшьндарен, шуку тьштй шьнзышым. Айыртемьн раскыдын Сарапул

гѣц ылшы изи салтак мѣлѣм ѣшѣндѣрѣлтѣн—
шалга мѣнѣ анзылнем дѣ, живой машанет, яд-
еш:

— Ну, ма? Ынгылышыц?

Тидѣн паштек шукат бѣш ли, мѣлѣм ѣчѣят
утла лелѣ дѣ поразительный картинѣм ужаш
попазыш.

Мѣнѣ казаквлѣ бѣлѣмѣ казармавлѣшкѣ каш-
таш тѣнгѣльбѣм,—нѣнѣ Печерский слобода до-
ны бѣленѣт. Казаквлѣ салтаквлѣ гѣц вес ста-
тъянла мѣлѣм чучыныт, дѣ имни вѣлнѣ ловкан
кыдалыштмыштыдон агыл, салтаквлѣн гѣц яжорак
выргемѣштѣдонат агыл,—нѣнѣ вес статьян по-
пенѣт, мырыштымат весѣвлѣм мыренѣт дѣ
пиш яжон куштенѣт. Имништѣм итраймѣкѣ,
вады ѣбѣде, конюшня доны нѣнѣ иквѣреш по-
гынат, дѣ якшар упѣн изи казак, упшѣм бѣрзѣл
колтаат, кѣкшѣ юкдон той пыч ганѣы мыраш
тѣнгѣлеш; олен, цилѣ кѣпге чѣмѣлт шѣнзеш,
тѣдѣ тыр Дон гишѣн, симсѣ Дунай гишѣн ой-
хан мырым мыраш тѣнгѣлеш. Сѣнзѣвлѣжѣм
кымен шѣндѣ, зорянка-кек тенгеок сѣнзѣ кы-
мев мыра дѣ южнамжы укш гѣц ѣлѣк пѣртѣл
валымешкѣжѣ мыра, казакын тыгыр мелжѣ
ѣолт ылеш, шѣ дон пулш лоштышы лувлѣжѣ
тойын суарлык ганѣы кайыт, дѣ цилѣ хѣлѣжок
ти ѣдем той гѣц оптал шѣндѣмѣ ганѣы ылеш.
Вѣцкѣж явлѣжѣ вѣлнѣ ламайыл шалга, вуй-
та тѣдѣн лѣвѣлнѣ земляжѣт кѣчѣя, кидвлѣжѣ-
дон шалаалталылеш, нимаMAT ак уж дѣ тянгы-

ра—Ышкежәт әдем агыл вуйта, а горнистын той пыч әль кытөзбн шишкыш лин шынзбн. Южнамжы мыләм чучын: теве-теве тбдб лывшалт кеә дә, зорянка-кекләок, комдык шәргәлт вазеш, кола,—вет тбдб мырымашкыжы цилә йәнгжбм, цилә силажым пиштен.

Кидыштбм кышәнбш әль шайыкышты таен, тбдбн йыр, колцала, тәнгвләжб шалгат, тойын гань тбдбн лицәшкбжб строгы анжат, олен шалалтылмы кидшб паштек оролат дә, церкбштб клиросышты вуйта, важны, ладнан мырат. Цилән нинб—пандашанвлә дә пандаштымвлә—тб минутын иконвләлә веле чучыт: тыхеньок грозныйвлә дә әдемвлә гыц ордыжвлә. Мырышты кужы, кого корны ганьок, тыхеньок төр, кымда дә мудрый; колыштат тб мырым дә мондет—земля вблнб сотыгечб тбнәм әль йыд, Ышкежәт изи Ырвезб ылат әль шонгы тьотя, цилә мондет! Мырызывлә цәрнәт,—шып тыр лин шынзеш, степыштбш привольем әшын-дәрен скучайшы имнивлән когон шүләлтбмбштб веле шакта дә шбжб йыд ныр гыц олен, цәрән кердтбмлә толмы шижәлтеш, а шүм көргбштб тама-әнят кушкеш, тамахань-әнят чувствывләдон темәт, пыдешт кешәшбжб веле улы, әдемвлә докы дә цилә земляжб докат келесен мыштыдымы кого яратымаш шүмбштб тәрвәнә.

Изи кәпән, тойын гань казак әдемлә агыл, а тамахань-әнят айыртембн существола — яма-

кыштышла, йәл гыц яжоракла, когоракла мь-
ләм чучын. Тьдьндон попаш мьньбьн смело-
стемәт ситыде. Мам-гынят мьнь гыцем ядмы-
жы годым мьнь тамалын шекләненәм дә, мыч-
кыжы анжен, сусун йьренәм веле. Тьдьм шь-
рерәкьн ужаш дә мырымжым колышташ ма-
нын, юк лыктеок, покорны тьдьн паштек пилә
каштынат мьнь кердмьлә чучынам.

Икәнә мьнь ужинам—тьдь конюшня лыкыш-
ты шалга, кидшым лицә докыжы лүлтәл, пар-
няштыжы шин яклака шьргәшым анжа; тьрвь-
вләжь олен тьрвәньбьлт, якшар изи усыжат
олен мыльгалеш, лицажь ойханла чучеш, тьгү
тидьм обижаен машанет.

Тенгеок икәнә, пьцкемьш вадын, Старый
севной площадыштыш трактирьш кекән клет-
кәвләм мьнь намал нәнгешым — трактирщик
кеквләм пиш яратен дә ньньм мьнь гыцем
шьрерәкьнок нәльн.

Казак стойка доны, камака дон стена лош-
ты, лыкышты шьнзен; сагажы кого кәпән бьд-
рәмәш шьнзен, тидь казак гыц кок пай почти
кого ылын, бьдрәмәшьн лицәжь йьргешкь дә
сафьян шарга ганьы тьолгыжын, тьдь казак
вькь ласкон, авә анжымла дә тревожны анжен,
казакшы йүкшь ылын, йошт колтымы явлә-
жьдон седьрәм ыдыркален, дә тенге бьштьм-
жьдон бьдрәмәшьн явләм чымен тама,—тьдь-
жь тьрвәнәл кен, тьрвьжым кыптыртылын дә
олен попен:

— Ит ородыланы...

Казак неволяок сѣнзѣхалжым лѣлтен, но сѣн-
зѣхалжы мѣнгешок вален. Тѣдѣлѣн шокшы
ылын, тѣдѣ мундиржѣм ерпѣл колтен, тыгыр
голдышвлѣжѣмѣт колталтен, шѣжѣ йолт кайын.
Бѣдрѣмѣш вуй савыцшым пулшышкыжы вал-
тен шуэн, цаткыды ош кидвлѣжѣм стѣл вѣлѣн
пиштен дѣ парнявлѣжѣм вѣшѣ-вѣшѣ цат кычен
шѣнден. Маняры шуку нѣнѣн вѣкѣ мѣнѣ ан-
женѣм, тѣнѣрѣ большы казак вуйта пуры ѣвѣ-
жѣ анзылны виноватанла чучын; бѣдрѣмѣш ка-
заклан тамам-ѣнят ласкон дѣ ѣпкѣлѣмлѣ попен,
а тѣдѣжѣ юкымат лыкте шѣнзен,—виднѣ,
ѣпкѣлѣмѣшеш ответшѣт тѣдѣн уке ылын.

Теве казак трѣк кѣнѣлѣ шагальы, тѣгѣ тѣ-
дѣм пышкыл колтен машанет, картузыжым сѣн-
зѣжѣ докок валтен чиэн шѣндѣш, тѣдѣм лапа-
жыдон темдѣлѣлѣ дѣ, полдышвлѣжѣмѣт бѣш
полдышты, амаса докы ашкедѣ; бѣдрѣмѣшѣт кѣ-
нѣлѣлѣ дѣ трактиршиклѣн келесѣш:

— Кузьмич, мѣ сейчас мѣнгешок толына...

Нѣнѣн паштек ѣдемвлѣ йѣрѣт, шутя бѣштен
ма-шоным попат. Тѣгѣ-ѣнят когр юкан пингѣ-
дѣн келесѣш:

— Лоцманжы толешѣт, масакым анжыкта ти
бѣдрѣмѣшлѣн!

Мѣнѣ паштекѣштѣ лѣктѣн кешѣм; нѣнѣ лу
ашкыл нѣрѣ анзыцем, пѣцкемѣштѣ, лѣврѣдо-
нок, площадь гач вочыкла, откос тѣрѣшкѣлѣ,
иыл докыла ашкедѣт. Мѣлѣм каеш—казакым

виден, Ыдрамаш лывшалт-лыпшалт кея, колам—
ял юкышты лярваштби шакта; олен, сарва-
лымла, Ыдрамаш попа:

— Ия, кышкы вара тинь? Ну, кышкы кеет?

Мылам корны сембнь агыл гинят, мбнь
паштекбштби лярвдонск ашкедбм. Откос тбр
мычкы кешби ялгорны докы шоват, казак ша-
гал колтыш, ик ашкыл нарби Ыдрамаш дорц
каранг шагальы да кыце-кердмбн тбдбм ли-
цажби гбц мышкынден шельби; Ыдрамаш цудеен,
лудбн, саслалтен колтыш:

— Ой, ма гишан вара тенге?

Мбинят лудбн колтенам, токышток кыргыз
мишбм, а казак тби нужвец Ыдрамашбм капшби
тореш хватыш, тбдбм пылдыр гач кырык
улкблэ шуэн колтыш, тбдбн паштек бшкеат
торгештен вазы, да коктынат нбнби откос мыч-
кы улкблэ мындырталт валевби. Мбнь тбнгшби
ганьы лин колтенам, колыштам, кыце тбштби,
улнби кышкедмби юк шакта, казак кичкбжеш, а
Ыдрамашбн лап юкшы, кбрблт-кбрблт, бормо-
ча:

— Анжы вет, мбнь саслаш...саслаш тбнгалэм...

Тбдби чбнь, ясы эдемлэ охлалтен колтыш,
да вара тыр лин шбнзби. Мбнь кого кбмак-
лакам кид йбмбкдон мом да улкблэ колталты-
шым,—шуды юк веле шактен коды, кбмакла-
кбэм мындырталт валыш. Площадьышты каба-
кыш пырымы стьокла амаса юк шакта, тбгб-
янят охлалтен колтыш, шыралт вазы тама, да

эчеят тыр лин шынзый, кыды, анжы веле теве,
мадон-гынят лудышладон пыжгаялт кеа.

Кырык улныла кого ош ара кайын колтыш;
нышлен-нышлен, шулештыл, ты ара кышкыла
олен куза,—мынь бдрямашым пален колты-
шым. Тыды ныл яла, шарыкла куза, ужам—
кыдал якте тыдын капшы цара, кого цызывлэ-
жы кечалт шынзыныт, бдрямашыжат кым ли-
цан ылеш машанет. Теве тыды пылдыр якте
шо, мынь сагаэм ганьок скамняеш шынзы,
чынь поктен шындымы имни машанет, шулеш-
тылеш, тырыжалт шыцышы упшым торла; ош
капыштыжы лярэ пятнавлэ шимын кайыт; ты-
ды магыра, коти шыргым лапажыдон мышмы-
ла, сынзавыдышым быштыл-быштыл колта, мынь-
ым ужеш да, когон цудеен олен пелешта:

— Господи — кы тиды? Каранг, намыстымы!

Цудеймашеш да тамаханьы ойхан, сылык
чувствеш тынгшы ганьы лин шынзынамат, мынь
варем гыцат тарванен ам керд,—папамын шы-
жаржын шамаквлэжы мылам ашындаралтыт:

— Бдрямаш—сила, Ева йымым бышкымжы-
мат алтален...

Бдрямаш кыныл шагальы, кышкедалт шыцы-
шы сарапан пачшым лулталал, онгжым мудал-
тыш да чынь ашкед карангы; ты нужец кы-
рык лап гыц казакат кузыш, кышкедалт шыцы-
шы ош тыгыр лаштыквлэдон воздухышты ма-
хаялы, олен шишкалтыш, колыштал шалгыш,
да веселэ юкдон попалтен колтыш:

— Дарья! Ма? Ёшләнжы керәлём казак со-
икток нәләш... тынь тумаенәт—йукшы? Уке-е
тыләт тенгелә чучын веле... Дарья!

Тыды ял вёлнжы цаткыдын шалга, юкшат
йукшын гәнә агыл дә мыскылымла шакта. Пу-
гынәят, кышкедәлтшә тыгыр лаштыквләдон
шаргагемжым тыды ёштыләльы дә әчеят попал-
тен колтыш:

— Әй, нәл тыгыредым... Дашка! Йә, ит оро-
дыланы...

Дә тышәкок казак ёдырәмәшым орланда-
рымы шамакым келесен пуш.

Мынь кёрпыц пыдыргы ара вёлны шынзем
дә йыд тырышты лач ёшкегшы ылышы техень
кәнәсёрләндәршы властный юкым колыштам.

Сынә аязылнем площадыштыш фонарь тыл-
влә мыльгалтыт; вургымла велны, шим пүшән-
гывлә лошты, благородный ёдырвлә тымень-
мә институт ошын кайын шынә. Худа шамак-
вләм иктә паштек весым шындыл, казак пло-
щадышкы ашкедеш, кемәштжы ош савыц
лаштыквләдон махайылеш, дә остаткажым, ху-
да омын ганьы, ямын кеә.

Улы, откос лапышты, пар колтым трува
водокачкышты пуштке шүлештылеш, откос ул-
кылә, корны мычкы извозчикын трандас вала,
йёрвәш молы иктәт ак кай. Орланен, шыдеш-
кен шыцшы, мынь откос тырдон ашкедәм, ки-
дыштем—кёрпыц маклака, мынь тидым казак
выкы шуән поспейделама. Георгий Победоносцын

церкы доны мѣньѣмъ ночной сторож шагалтыш, шѣдѣн ядышташ тѣнгальѣ: кѹ ылам, туп шайынем мешакеш мам намалынам.

Мѣнь тѣдѣлѣн казак гишѣн цилѣ шайышт пушым — тѣдѣ ваштылаш тѣнгальѣ, сѣгѣрѣл-сѣгѣрѣл колта:

— Ловкы-ы-ы! Казаквлѣ, брат, техень народ, мѣт агыл! А бѣдрѣмѣшѣжѣ тѣдѣ пуры агыл...

Тѣдѣ эчѣт ваштыл колтыш, мѣнь пақыла ашкѣдѣм, дѣ ам ынгылы — мажым тѣдѣ ваштылеш?

Дѣ лѣдѣн-лѣдѣн тумаем: а техень случай мѣньѣн ѣвѣмдон ѣль папамдон лиѣлты гѣнь?

VIII

Лым вацмыкы, тѣотям эчѣт мѣньѣмъ папамын шыжаржы докы нѣнген кодыш.

— Тидѣ худа агыл тѣлѣт, худа агыл, — тѣдѣ мѣлѣм попа.

Кѣнгѣж гачышты мѣнь пиш шукым ужмыла, когорак дѣ ышанрак лимѣлѣ чучынам, а хозавлѣжѣ доны ти веремѣ лошты эчѣт когон скучна лин. Тѣргач шукы качмашеш мѣшкѣ-рѣштѣм пыжыктарен, седок нѣнѣ хвораят, бѣшкѣмѣштѣн карштышвлѣштѣ гишѣн седок икѣнѣ-иктѣштѣлѣн шайыштыт, шонгы-папа первишѣлѣок лѣдѣшлѣ дѣ шѣдѣн йымыжылан ыдылеш. Шешкѣжѣ, ѣзѣ бѣштѣм паштек, худаланалын, вѣцкѣжѣлѣн, но первишѣлѣок олен,

важны, мѣшкѣрѣн ылмыжы годшылаок каштѣш,
тѣрвѣнѣлеш. Азѣжылѣн тыгырвлѣм ыргым го-
дым, олен седок ик мырыжым мыра:

— Спиря, Спиря, Спиридон,—
Спиря, братик мой родной;
Сама сяду в саночки,
Спирю—на запяточки...

Кѣдежѣш пырен шагалшаш гѣнь, тѣшѣкок
тѣдѣ мыраш цѣрнен колта дѣ шѣдѣн ядеш:

— Тѣлѣт ма келеш?

Мѣнь пыток пѣлем, ти мыры гѣц пасна, тѣ-
дѣ ик мырымат мыштыде.

Вадеш хозавлѣ мѣньѣм кѣдежѣш сѣгырѣ-
лѣйт дѣ шѣдѣт:

— Ну, шайышт пу, кыцелѣ тѣнь парохо-
дышты ѣленѣт!

Уборный амаса доран пѣкенеш шѣнзѣмѣт,
мѣнь шайыштам; ти ѣлѣмѣштѣ, кышкы мѣ-
ньѣм неволя шѣкѣл колтенѣт, тошты ѣлѣмѣ-
шем гишѣн ѣшѣндѣрѣш мѣлѣм приятны. Мѣнь
шайыштам, колышт шѣнзѣшѣвлѣэм гишѣнѣт
мондем, но—шукеш агыл; ѣдрѣмѣшвлѣ паро-
ходеш нигнамат шѣнзѣн анжыделыт дѣ мѣ-
ньѣм ядыштыт:

— А все-таки лѣдѣш, наверны?

Мажым тѣштѣ лѣдмѣла—мѣнь ам понимамайы.

— А трук тѣдѣ келгѣ вѣрѣш пырен кеѣ, дѣ
вален тѣ кеѣ!

Хоза ваштылеш, а мѣньжѣ келгѣ вѣрѣштѣ

пароход соикток ак валыжым хоть пӕлем ылнежы, но ыдрӕмӕшвлӕм тиды гишӕн ынгылдарен ам керд. Шонгыжы тумая, пароход вӕд вӕлецын пышла ак ке, а, тарантас рок мычкы кыдалмыла, арававлӕжы вӕлны рекӕ пындаш мычкы вуйта кеӕ.

— Пароходшы кӕртнин гӕнъ, кыце ыне тыды вӕд вӕлец кеӕ? Товар, тывеш, вӕд вӕлны ак ки...

— А карка вӕдышкы ак валы вет?

— Тӕрештӕрӕш мон! Карка—изи, охыр...

Смурый гишӕн дӕ тыдын книгӕвлӕжы гишӕн попымем годым, ныны мӕнъ вӕкем подозрительны анжат; шонгыжы попа, книгӕвлӕм ородывлӕ дӕ еретиквлӕ сочиняют.

— Псалтирь—священный писани, дӕ и то Давид кугижӕ Псалтирьжы гишӕн йымы гыц прощением кӕчен.

— Тидыжы кышты келесымы?

— Мӕнъын лапа пындаштем, — шаягаремет гыц пуэм тебе икӕнӕ, дӕ пӕлет—кышты!

Шонгы цилӕ пӕлӕ, цилӕ гишӕнок пыт ынянын попа дӕ соок—уратымла.

— Печоркышты тадар коленӕт, тыдын йӕнгжы ышмашкы йоген лӕктын,—шимб, лач тигыток!

— Йӕнг—дух,—мӕнъ манам, но тыды шыдын сасла:

— Тадарын? Эх тынъ ороды!

Ырвезы хозяйкыжат книгӕвлӕ гыц лудын.

— Книгавләм лыдаш вредны, айыртемьноок—
бирвезьй годым,—тѣдѣ попа.—Мә донна, Гре-
бешоковышты, яжо семняштѣшѣ ик бѣдѣр лыдын-
лыдынат—дякѣнѣм яратен тѣ шѣнден! Дякѣ-
нѣн вѣтѣжѣ кыце вет тѣ бѣдѣрѣм вара стра-
маен—лудѣш даже! Олицѣштѣ, цилѣ йѣл ан-
зылыны ..

Южнам мѣнь Смурыйын книгавлѣ гѣц нѣлмѣ
шамаквлѣм попенѣм; тѣнгѣлтѣштѣмѣ дѣ мы-
чаштымы техеньѣ ик книгѣштѣ сирѣмѣ ылыы:
„Собственно говоря, никто не изобрел пороха;
как всегда, он явился в конце длинного ряда
мелких наблюдений и открытий“¹

Ам пѣлѣ малын, но ти фраза пиш яжон мѣ-
лѣм ѣшѣндѣрѣлтѣн, айыртемьноок кок шамак-
шы: „собственно говоря“ шамаквлѣ иквѣреш
попымашты мѣлѣм яжола чучыныт; тѣ кок ша-
макышты мѣнь силам чувствыенѣм,—шуку ой-
хым, потикалѣ ойхым, нѣнѣ мѣлѣм канденѣт.
Улы тидѣ.

Икѣнѣ, пароход гишѣн мам-гѣнѣт шайышт
пуаш хозавлѣ шудѣмѣшеш, мѣнь келесѣшѣм:

— Собственно говоря, шайышташемжѣт мѣ-
лѣм уже нимат уке...

Тенгелѣ манмашешем нѣнѣ цудеен колтенѣт
дѣ цилѣн икѣнѣштѣ саслат:

¹„Тѣрѣм попымла гѣнь, порохым иктѣт туман лык-
те; молнамшылаок, шуку изи наблюденивлѣ дѣ откры-
тивлѣ паштек тѣдѣ лиѣлтѣн“.

— Кыце? Кыце? Кыце тѣнь маньыц?

Дә нѣлѣйтѣнѣт, мѣнь келесѣмем попен-попен,
когон ваштылаш тѣнгѣлевѣ, маныт:

— Собственно говоря, а—ба-тюшки!

Хозаат даже келесѣш мѣлѣм:

— Худан тѣнь шанен лыктынат, чудак!

Тѣи годшен пѣлѣ веремѣ мѣньѣм йѣренѣт:

— Эй тѣнь, собственно говоря! Собственно
говоря, ѣзѣ лѣвѣлнѣш начкым седѣрѣштѣи ѣш-
тѣл нѣлѣй...

Техеньѣ йѣнтѣмѣи мыскылымаш обижѣйде
мѣньѣм, но когон цѣудейѣктен.

Эдемѣм авы,е гѣц кемѣи якте шоктен керд-
шѣи техень кѣньѣсѣрѣштѣи тѣтѣрѣ лоштыш га-
ннѣи мѣнь ѣленѣм, дѣ йѣнгеш ясы гѣц ытлаш
манын, маняры лиѣш тѣнѣрѣи шуку ровотаяш
цаценѣм. Пѣшѣи уке манаш акли,—томашты кок
ѣзѣ, нянькѣвлѣ хозавлѣлѣн ярен кердтелыт, нѣ-
нѣи седок ваштылыныт; мѣньѣи ѣзѣвлѣм анжы-
шашлык ылынам, каждѣи кечѣи ѣзѣ шапиквлѣм
мышкынам дѣ ѣрняштѣи икѣнѣ Жандармский ѣн-
гѣрѣш тыгыр-ялаш шѣѣлтѣш каштынам,—тѣш-
тѣи мѣньѣм прачкывлѣ мыскыленѣт, маныт:

— Тѣнь ма ѣдрѣмѣшвлѣн пѣшѣи ровотает?

Южнам нѣнѣи шѣидештѣрѣи якте мѣньѣм шок-
тенѣт дѣ мѣньѣи начкы тыгырвлѣдон нѣнѣи
лывшенѣм, нѣнѣи жѣт седѣмок ѣштенѣт дѣ эче
мѣнь гѣцем большы, тенге гѣнѣят, нѣнѣи сага
веселѣи, интересны ылын.

Жандармский ѣнгѣр Ока рекѣшкѣи, келгѣи

карем пындашдон йоген; каремжы тйдьы тош-
тын годшы йымы—Ярило лыман нырым хала
гыц айырен. Семык йыде ты нырышкы халаш-
тышы мецанство гуляш лактын; папам ша-
йыштеш, изижы годым народ Ярилолан эче
бнянен да тйдьлан жертвам бштен, смолен
шбндьмы мушым арава тьртбшеш вьдбл
шбндат, тылым пижьктат да аравам кырык
улкьла колтат, бшке мырат, саслат да паштек-
шы: анжат—Ока рекя якте тыл арава шоэш
аль агеш. Шоэш гынъ, Ярило йымы жертвам
принимаен: кангыж аяран да счастливый лиэш.

Прачкывля, шукужок, Ярило донышы ылы-
ныт, бойкийвля да пьсы йьлманвля; халан блы-
машьм нбнб цила паленьт, ты купецвля гишан,
чиновниквля да офицервля гишан, кулан нбнб
рøvотаеньт, рассказвлям колышташ пиш инте-
ресны ылын. Телым, пиш когон уштб ангьрбш-
ты тыгыр-ялашым шьалташ—каторжный паша;
циля бдрямашвлан кид каваштышты уштб вь-
деш шелбшт шьнзьн. Ангьреш пун таганьм
шбндьмы, вьлеу леваш постолдон леведальмь—
шелк веле, ни лымым, ни мардежьм ак арб;
пугьнал шагал, тыштб бдрямашвля тыгыр яла-
шым шьалтат; лицашты вьр ганьы якшаргы да
уштеш каштырген шьнзьн; начкы парняштым
уштб качкеш веле—тынгьн шьнзьнбт; сьнзя
гыц сьнзавьд йога, а бдрямашвля цярньдеок
попат, икань-иктыштылан сакой историвлям ша-
йыштыт, да шаяштат ньнбн, керек ку гишан

дә керек ма гишән попат гынят, тамаханьы айыртемын смела ылеш.

Иктын гыцат яжон Наталья Козловская шайыштын, тиды кымлы утларак иаш бдрәмаш, свезя, цаткыды, мыскылымла анжышы сбинзән, тамахань-анят айыртемын лывыргы дә пйсы ййымән. Тянгвләжы цилән тйдым шотеш пиштеныт, сако̄й делавлә гишән тйдындон советаеныт дә пашәм ловкан ыштымжы гишән, аккуратный выргемжы гишән, бдйржым гимназичкы тыменяш колтым гишән тйдым уважаеныт. Начкы тыгыр-ялашым оптен шбндыман лелы кок корзиным намалмашеш пүгйнал шбцшб, тиды кырык велец яклака ялгорныдон валымжы гоным, тйдым веселән встречаеныт, шытырланен ядыштыныт:

— Ну, бдйретшы кыце вара?

— Ничего, спасибо, тыменеш, тау йымылан!

— Анжы вет—барыня лиэш.

— Седылан и тымдем. А баринвләжы, нечкы лепкәвлә, кышец линбит машанет? Седок мә гыцнә, землян шимыжы гыц, а тилец качшы кышец йне? Эдем маняры тыменвшы, тйнары кидшат тидын кужы; а кұ шуқырак роалтен нәлын, тидын делажат яжо... Йымы тишкы ородишкә брвезывләм мәнмәм колта, а мбнгешыжы ышан тьотявләм мәнмәм тергә, седындон—тыменяш келеш!

Тиды попымы гоным, иктат ик юкымат лыкте, цилән тидын тотлы дә пыт бнян шаяжым

колыштыныт. ТЫдЫм ЫшкежЫ анзылнат дА уке-
жЫ годымат хваленЫт, ровотаен кердмЫжЫм,
ышан ылмыжым цудеенЫт но—иктАт тЫдЫн ста-
тян лиАш цацыде. ТЫдЫ кофтыжын шокш мы-
чашвлАжЫм шаргагем комзы шаргадон сЫрен
шЫнден,—тенге ЫштЫмдон шокш кАргАлтЫдеок
дА шокшвлАжЫм нОртЫдеок тЫдЫ шУАлтен кер-
дЫн. Яжом тумаен лыктын манын цилАн попе-
нЫт, дА ЫшлАнжЫ иктАт тенге ЫштЫде, мЫнь Ыш-
тЫмЫкем—мЫньЫм мыскылен шЫндевЫ, попат:

— Эх, тЫнь, ЫдрАмАш гЫц тыменят!

ЫдЫржЫ гишАн попенЫт:

— ЛитЫмАш, махань кого дела! Ну, ик ба-
рынядон большырак лиАш, ма гара? А кУ пА-
лА, Анят, тыменьжАт эче ак шокты, кола...

— ТыменьшЫвлААт вет пиш тотлынжок ак
Ылеп: тЫвеш, Бахиловын ЫдЫржЫ тыменьЫн-
тыменьЫн, дА вара учительница лин, ну, раз
учительница, значит—марлан кемЫм курымжат
ак уж...

— Конечно! Грамотым пАлЫдеАт марлан
кеАш лиАш, ЫшкежЫ толыкы цевер ли.

— ЫдрАмАшЫн ышыжы вуйышты агыл...

ЫшкештЫ гишАн Ышкеок тенге намыстымла
попымыштым колышташ йОнтЫмлА, яжо агыл-
ла чучын. МатросвлА, салтаквлА, землекопвлА
ЫдрАмАшвлА гишАн кыце попат, мЫнь пАле-
нАм; ЫдрАмАшвлАм алтален кердмЫштЫдон, нЫ-
нЫн паштек кыргыжталмыштыдон икАнА-иктЫш-
тЫ анзылны пУАргЫвлА соок ЫшкЫмЫштЫм Ыш-

ке хвалымымат мѣнь ужынам; мѣнь шижѣнѣм, нѣнѣн отношеништѣ бѣдѣрѣмѣш докы враждебный ылеш, тенге гѣнят, бѣшкѣмѣштѣн кердмѣшвлѣштѣ гишѣн пѣэргѣвлѣн попымашты, бѣшкѣмѣм хвалымаш гѣц пасна, соок почти тама эче весѣ улым мѣнь шижѣнѣм, дѣ тумаялтын: тѣ попымашвлѣштѣ такешѣ хвалымаш дѣ бѣшке гѣц шанен лыкмаш правда гѣц большы ылыт.

Бѣшкѣмѣштѣн любовный приключенивлѣ гишѣн бѣдрѣмѣшвлѣ икѣнѣ - иктѣштѣлѣн попыделыт, но пѣэргѣвлѣ гишѣн керек-мам попенѣт гѣнят, шаяштышты мыскылымым, злой чувством мѣнь колынам, дѣ тумаялтын, вет, пожалуй, тидѣ лачок ылеш: бѣдрѣмѣш—сила!

— Керек-кыце пѣтѣрнѣлт, керек кѣдон дружбама кычы, а бѣдрѣмѣш докы соикток миѣт, ат минуйы,—Наталья икѣнѣ келесѣш, дѣ тамахань шонгы бѣдрѣмѣш прустуймашеш бѣрдѣнг шѣцшѣ юкшыдон тѣшѣк сѣгѣрѣл колтыш:

— А бѣдрѣмѣш гѣц пасна кѣн докы ѣне? Манаквлѣ, отшельниквлѣ и то ѣымы дорц мѣ докына шѣлѣт...

Вѣдѣм шовыльталтылмы дѣ начкы тыгыр-ялашым нѣоцке шимѣ юквлѣ лошты, карем пын-дашты, лярѣн шелѣкѣштѣтѣ, кыдым телшѣ ош лымат даже бѣшкѣмѣжѣн ош одеялжыдон левед кердте, техень шайыштмашвлѣ, тѣ тайна гишѣн, кышец цилѣ племенавлѣ дѣ народвлѣ ылыт, техень намыстымы, ѣонтѣмѣ хытырмашвлѣ мѣнь-

Ын шум-көрбештем лүдйшлэ отвращеним тәрвә-тенбит, йырвәшем плоток ужмы „романвлә“ гыц мбньын чувством дә шаным ашем өрдбйбш карангенбит, „роман“ манмы понятидон мбньын вуйыштем худа, распутный истори гишән пред-ставлени пиш цаткыдын ушналтын.

Тенге гынят, карембштб, прачкывлэ лошты, кухнявлэ воктен денщиквлэ доны, подвалышты рабочий-землекопвлэ доны тонышна гыц, кыш-такен соок ик статян попымашвлэ, понятивлэ, событивлэ лелб, каньбсбр скучнам веле вызы-ваенбит, все-таки интересныйрак ылын. Хоза-вләәм лач колдуен шбндбмб крүгә лоштыш ганьы бленбит, ти крүгәшкбжб пыренбит—кач-маш, болезнвлэ, амалымаш, качмашеш дә ама-лымашеш шытырланен йәмдбләлтмәшвлэ; нб-нб сулыквлэ гишән, кслымаш гишән попенбит, колымашыжы гыц пиш когон лүдбнбит, нбнб вәкш-кү лоштыш пбрдбвлэ ганьы ылыныт, се-док выченбит—теве-теве вәкш-күжб нбнбм пб-збртен шуа.

Лач бшкетемок веле лиәш манын, йәрсбмем годом мбньб сарайыш пум шелбштәш кенәм, дә тенгежб шөн веле лин кердбн, — тбшкб денщиквлэ толыныт дә кудвичбштбш блымәш гишән шайыштыныт.

Молы гыц шбрерәкбн мбнь докем сарайыш Ермохин дон Сидоров толыныт. Пбтәришбжб—кужы, пүгбррәк калужанин, кәпшб кбжгб дә цат-кыды шүнвлэ гыц пынен шәндбмб машанет,

Ышке изи вуян, сѣнзавлажы нѣргавлӓ. Тѣдѣ ленивий, когон глупый ылын, олен, тагыце-анят мылын тӓрванѣлын, бѣдрӓмӓшым ужмыжы годым, Ышке турешѣжы тамам мӓгѣмӓктѣлѣн дӓ, бѣдѣрӓмӓш анзылан кымал вацнежы машанет, кӓпшым анзыкыла пӓгѣртен. Кухаркывлӓм, горничныйвлӓм Ышке векѣжы йѣле сӓрен кердмѣжылӓн цилӓн цӓдеенѣт, завидуенѣт тѣдѣлӓн дӓ мӓскӓн гань силажы гѣц лӓдѣнѣт. Сидоров—тоша дӓ костлявий туляк, соок сылык каштын, олен попен, перегӓл кахырен, сѣнзавлажы лӓдѣн пѣцшѣ эдемѣн ганьы анженѣт, тѣдѣ пѣцкемѣш лыквлӓшкѣ анжаш пиш яратен; мам-гѣнят пеле-юкын шайыштеш, ӓль юк лыктеок шѣнзӓ, но соок пѣцкемѣшрӓк лыкышкы анжа. Тѣдѣм ядат:

— Тѣнь мам анжет?

— Анят, каля кыдал лӓктеш... Мѣнь калявлӓм яратем, техень тырвлӓ, юкат уке кыдалыштыт...

Денщиквлӓлӓн сирмӓшвлӓм солавлӓшкѣ мѣнь сиренӓм, яратымышты докы запискӓвлӓм, сирмӓш сирӓш мѣнь яратенӓм; йӓл гѣц утла Сидоровлан сирмӓш сирӓш яжо ылы,—тѣдѣ кукшыгечѣ йѣде аккуратны—шыжаржы докы Тула халашкы сирмӓшым колтен.

Токужы кухняшкы мѣньым сѣгѣрӓл нӓлешӓт, тѣдѣ мѣнь сагаэм стӓл лошкы шѣнзеш, тѣред шѣндѣмѣ йӓпӓн вуйжым лапавлӓжѣдон пингѣдѣн пѣшкеш дӓ пѣлѣшешем олен пѣжгӓ:

— Ну, сирѣ. Пѣтѣри—кыце келеш: яратымы мѣньѣн шыжарем, кужы курыман ли—кыце келеш! Бѣнде сирѣ: ик тѣнгѣ оксаэдѣм мѣнь получаенѣм. толыкы тидѣ керѣл агыл дѣ тау. Мѣлѣм нимат ак кел, мѣ яжон ѣленѣ,—ѣлѣшѣжѣ хоть мѣ совсемок яжон ана ѣлѣ, пивлѣ постол ѣленѣ, ну, тѣнь тидѣм ит сирѣ, а сирѣ—яжон ѣленѣ! Шыжаремжѣ изи вет, луалтнѣл иѣш веле—ма нужда тѣдѣлѣн тидѣм пѣлѣш? Паकылажы ѣшкеок сирѣ, кыцелѣ тѣньѣм тымденѣт...

Тѣдѣ шалахай вецѣн вѣкемок йѣрѣлтеш, пѣлѣшѣшкѣм шокшы, пышан шѣлѣшдон шѣлѣ дѣ пыток пѣжгѣ:

— Млоецвлѣлѣн ѣшкѣмжѣм тѣдѣ ѣнжѣ ѣлтѣлѣкты, онг гѣц дѣ молы вѣр гѣцѣт ѣнжѣ кычыкты! Сирѣ: кѣ ласкон попа гѣнь, тѣнь тѣдѣлѣн ит ѣнянѣ, тѣдѣтѣньѣм алталаш дѣ портяш манын тенге ѣштѣ...

Кахыртышыжым цѣрѣш цѣцымашеш, тѣдѣн луды лицѣжѣ якшарген шѣнзеш, тѣдѣ шѣргѣвлѣжѣм авартен шѣндѣ, сѣнзѣжѣ гѣц сѣнзѣвѣд лѣктеш, пѣкенѣштѣ тырын шѣнзенѣт тѣдѣ ак керд дѣ мѣньѣм шѣкедѣлеш.

— Сирѣш ѣптѣртет!—мѣнь пелештем.

— Ничего, сирѣ!.. Молы гѣц утла господавлѣлѣн ит ѣнянѣ, нѣнѣ ѣдѣрѣм сразу алталат. Тѣдѣ вет пѣлѣ, мам попаш келеш дѣ цилѣ попен пуа, а тѣньжѣм, ѣнянѣ веле тѣдѣлѣн, публичный томашкы колтат. А ик тѣнгѣ оксам поген шоктет гѣнь, поплан пу, тѣдѣ, яжо ѣдем

ылеш гѣнь, оксаэдѣм перегѣ. А лучы роковыш таен пиштѣ, иктѣт ѣнжѣ уж, дѣ, кышак пиште-нѣт— ѣшѣндѣрѣ.

Форточкыштыш листѣн арава йочыргым лошты деншыкын пѣжгѣмѣжѣ пиш когон сылыкла чучеш. Коптялт шѣщшѣ камака ѣнгѣм, арашѣн-гѣвлѣ пачкыен шѣндѣмѣ ѣтѣдерѣн шкапым выр-теш мѣнь анжалам,—жарымы годшы итѣнѣ пышеш, крѣсинеш, шѣкшеш вашток коптялт, качем шѣщшѣ кухня пиш когон лѣвѣрѣн, клопан ылеш. Камака вѣлнѣ, лѣценѣвлѣ лошты, тараканвлѣ выждымактылыт, йѣнгеш ясын чучеш, тамажы-ѣнят тѣдѣм сылыккандара, мѣгѣрѣл колтышашем веле улы—салтак дѣ тѣдѣн шыжаржы пиш ѣжѣл ылыт. Разве лиѣш, разве яжо тенгелѣ ѣлѣш!

Мѣнь тамам-ѣнят сирем, Сидоровын пѣжгѣм-жѣмѣт уже ам колышт, сирем—ѣлѣш кыце скучна дѣ обиднѣ, а тѣдѣ, шѣлѣлтѣл, мѣлѣм попа:

— Шукы сирет, тау веле! Ма гѣц лѣдѣш келеш, шыжарем пѣлѣ ѣнде...

— Нима гѣцѣт лѣдѣш ак кел,—шѣдѣн мѣнь попем, ѣшкежѣ хоть шукы гѣц лѣдѣм.

Салтак кахырым лоштыжы йѣрѣ:

— Чудак! —манеш.—Кыце вара лѣдмѣлѣ агыл? А—господавлѣ, а—йымы? Дѣ чѣдѣ ма?

Шыжаржы дорц сирмѣшѣм получаймыкы, тѣдѣ тыргыжланен попен:

— Лыд, пожалуйста, йѣлерѣк...

Дѣ тамахань-ѣнят каклякавлѣдон сирен шѣн-

дѣмѣ, пиш мытык дѣ пуста сирмѣшѣм кым па-
чаш моло тѣдѣ мѣлѣм лыдыктен.

Бѣшкежѣ тѣдѣ пурѣ, пышкыды эдем, но бѣ-
рѣмѣнвлѣ докы отношенижѣ цилѣ молывлѣн
ганьок ылын—пин ганьы грубый дѣ проста. Сѣн-
зѣм анзылнск тѣнгѣлтѣш гѣц пач якте пиш
йѣле дѣ тагыце-ѣнят йѣнтѣмлѣ вашталт мишѣ
ти отношенивлѣм статьяш толмы годым тѣшлен,
мѣнь ужынам, кыце Сидоров бѣшкѣмжѣн салтак
ѣлѣмѣш гишѣн жалобывлѣжѣдон бѣдрѣмѣшѣн
пурѣ чувствым тѣрвѣтѣ, кыце тѣдѣ ласко алта-
лымашыжыдон бѣдрѣмѣшѣм йѣкышѣ ганьым бѣш-
тѣ, а варажы, тѣрвѣжѣм кыптыртыл, йѣренѣмѣ-
лѣ, тамахань качы лекарством подылын маша-
нет, алтален кердѣмѣжѣ гишѣн Ермохинлѣн шѣ-
вен-шѣвен шайыштеш. Тишѣкен мѣньѣн шѣмем
когон тѣрвѣнен, мѣнь салтакым шѣдѣн яды-
нам: малын цилѣн нѣнѣ бѣдрѣмѣшвлѣм алта-
лат, мыскылат, а варажы, йѣрен-йѣрен, бѣдрѣ-
мѣшѣм весѣвлѣлѣн передаят дѣ шѣренок эче—
шит?

Сидоров олен йѣрен веле дѣ попен:

— Ти делавлѣдон тѣлѣт интересуяш ак кел,
цилѣ тидѣ худа, тидѣ—сулык! Тѣнь изи ылат,
тѣлѣт ир...

Но икѣнѣ мѣнь утларак раскыды дѣ мѣлѣм
пиш ѣшѣндѣрѣлтшѣ ответѣм тѣдѣ гѣц полу-
чаен кердѣм.

— Бѣдрѣмѣшѣм алталымем бѣшкежѣ тѣдѣ ак
пѣлѣ машанет?—сѣнзѣжѣм кымалтал дѣ кахрал-

тен, тѣдѣ келесѣш.—Тѣдѣ--пѣ-лѣ! Тѣдѣм ал-
талышты манын ышкеок тѣдѣ пана. Ти делаш-
ты циланок алталат, тидѣ вет техень дела, ци-
лаланок намыс, иктѣт иктѣмѣт ак яраты, а прос-
ты—баловство! Тидѣ пиш намыс, тырхал вот,
ышкекск пѣлет! Келеш, йыдым тидѣ лижѣ, а со-
тыгечѣнжѣ—пѣцкемыш кѣдежѣштѣ, мане! Ти-
дѣ гишѣн йымы рай гѣц поктыл колтен, тидѣ
гишѣнок цилан несчастливый ылыт...

Сидоров пиш яжон, тагыце-ѣнят пиш сылы-
кын дѣ ышкѣмжѣм ышке ѳпкѣлымлѣ попен, се-
дѣндон тѣдѣн романвлѣжѣдон мѣнь изиш ми-
реенѣм; тѣдѣн докы мѣньѣн отношениѣм Ермо-
хин докы ылыш отношени гѣц утларак дру-
жественный ылын, Ермохинжым сѣнзѣ мычане-
мѣт мѣнь ужын кердгелам дѣ статьяш толмы
йѣде тѣдѣм мыскылаш, шѣдештѣрѣш цаценѣм,—
тѣдѣ когон шѣдешкен дѣ, шѣш манын, кудви-
чѣ мычкы шѣрерѣкѣнок мѣньѣм поктылын, но,
мылы ылынат, лач шѣн веле поктен шонжы
кердѣн.

— Тидѣ—запрещаймы,—Сидоров попен.

Мажы запрещаймы—мѣнь пѣленѣм, но тидѣ
гишѣн ѣдемвлѣ несчастный ылылан—ѣнянѣде-
лам. Несчастный ылыштым ѣдемвлѣнѣм мѣнь
ужынам, а ѣнянѣшѣжѣ седѣндонат ѣнянѣде-
лам, икѣнѣ-иктѣштѣм яратышы ѣдемвлѣн сѣн-
зѣштѣ тамам-ѣнят айыртемѣн яжом мѣнь цак-
ленѣм, яратышы ѣдемвлѣн тама-ѣнят айыртемѣн

пуры улым мѣнь чувствыенѣм; ѣдем шѣмѣн тѣ
празныкым ужаш соок яжо, приятны ылын.

Тенге гѣнят, бѣлымѣшѣжѣ, ѣшѣндѣрем, утла
дѣ утла скучнала, пингѣдѣлѣ дѣ каждый кечѣн
ужмы, соок икстатян форман дѣ отношениѣн
ылмыла чучын. Кѣзѣйт ма улы гѣц, сѣнзѣ ан-
зылны каждый кечѣн кайшы гѣц иктѣма яжо-
рак лин кердмѣ гишѣн шанымаш моло ышыш-
кы толте.

Теве икѣна салтаквлѣ мѣньѣм когон тыргыж-
ландарен колтышы историм мѣлѣм шайышт пу-
зѣй: ик квартирѣштѣ халаштышы сек яжо ыр-
гызын закройщик¹ бѣлен — тыр, скромный ру-
шын агыл ѣдем. Изѣ кѣпѣн, тетѣдѣмѣ, йѣдет-
кетет книгѣвлѣм лыдшы вѣтѣжѣ тѣдѣн ылын.
Плоток ѣдем улан кудвичѣштѣ, йѣукшѣ ѣдем-
влѣ шангок ылман томавлѣштѣ ти кок ѣдем ты-
рын, смирнѣн бѣленѣт, хынавлѣм принимаѣде-
лыт, бѣшкежѣт, празнык годем театр гѣц пас-
ѣа, нигышкат каштелыт.

Марыжы ирок гѣц вады якте службашты ылын,
изѣ кѣпѣн вѣтѣжѣ ѣрняштѣ кок гѣнѣ сотыге-
чѣн библиотекѣш лѣктѣлдѣлын. Мѣнь шѣре-
рѣкѣнок ужынам, кыце тѣдѣ — закройщикын вѣ-
тѣжѣ — кѣпшѣм куштылгын ламайыл, вуйта изѣш
акшакла машанет, прѣжѣвлѣэш книгѣвлѣм сѣкѣл-
тен, гимназистка ганьы, техень проста, при-

¹ Закройщик — ыргемлык материалым ыргызылан шун, пѣчкеден йѣмдѣлѣшѣ.

ятный, итйрй, изи кидвлйэшйжй перчйткйвлйм
чиэн, чыката ащкылвлйжйдон дамба мычкы аш-
кедеш. Лицйжй тйдын кекын форман, сйнзй-
влйжй пйсывлй, дй цилйжок тйды, тйгыр ан-
зылны шйнзйшй фарфоровый фигура ганьы,
техень цевер, яжо ылеш. Салтаквлй попат, вур-
гымла покашты тй йдрймйшын ик йрдйжлу-
жы уке, дй седйндон тйды ашкедмйштйжй тен-
ге йшлйнжйлй статян ламайылеш, тенге гйнят,
мбйлйм йшлйнемжй тидй яжола чучын дй кудви-
чйштйшнй вес йдрймйшвлй гйц — офицервлйн
вйтйвлй гйц тйдым сразу айырен; офицервлйн
вйтйвлйшты, чйнь саслен попенйт гйнят, ма-
шоным кйлдйл йшкймйштым нйрйенйт гйнят,
тамаханьы тоштемйшйлй чучыныт, вуйта та-
гышты пйцкемйш кйдежйштй, иктйлйнйт ке-
рйл агыл хйдырвлй лошты шуку веремй дй ййл
цилй монден шумы, киэн шйнденйт.

Изи закройщицым кудвичйштй пелородеш
шотленйт, попенйт—вуйта тйды ышыжым кни-
гйвлйэш ямден, хозяйством виден кердтймй
якте шон, тйдын марыжы ма-шоным нйлйш па-
зарыш йшкеок каштеш, йшкеок обедйм дй ужи-
ным кухаркаштылан заказа, а кухаркашты—ру-
шын агыл, пиш кого кйпйн, якшарген шйцшй,
плоток начкы пел сйнзйн, вес сйнзй вйрешй-
жй розовой йнгйсыр шелйкйн, соок угрюмый
йдрймйш. Йшкежй барыня — тйды гишйн по-
пат—ышкал пайым презйн пай гйцйт айырен

ак мышты дә ушман вәреш бәрәнбим икәнә са-
мынь нәлән шбнден!

Тә шаналтен анжыда—махань ужас!

Кымытынат нбнб ти томашты өрдөж әдем
ганьы ылыныт, цбвбвләән бштбмб ганьы шу-
кы кбдежән ти кого клеткәшкб случайны ве-
ле вуйта попазенбт; лач тенгелә, пиш кого ўш-
тб гбц ытаралтшашланен, кбсиәвлә южнам фор-
точка ваш әдемвлә бббмб пбцкәтә дә лярән
пөртбшкб чонгештен пырат.

Дә теве денщиквлә икәнә мбләм шайышт пу-
әвб, офицервләет закройщикын тб изи вәтблән
обиднә дә злбй шуткым тумачен лыктыныт: каж-
дый кечбн почти, то иктб, то весб, денщикбш-
тб гач тбдблән запискәм передаят, запискәш-
тбжб тбдбм яратымышты, тбдбн верц страдай-
мышты, тбдбн цевержб гишән сиренбт. Тбдб-
жб отвечая—запискәвләм тбдблән бнжбштб
сиреп, нбнбм тидб ойхыш пыртымы гишән
бжәләя дә нбнб тидбм йбләрәк мондышты, ма-
нын сирә. Техень сирмәшбм получаймыкышты,
офицервлә цилән иквәреш тбдбм лыдыт, бд-
рәмәшбм йбрәт дә күн-гбнят иктбн лбмдон
әчеят тбдблән сирмәшбм шутия бштен сирәт.

Историм тидбм шайыштмышты гоным, ден-
щиквлә бшкәят закройщицам мыскыленбт, шу-
далыныт.

— Несчастнбй ороды, какляка пока,—кбжгб
юкшыдон Ермохин попен, Сидоровшы олен
поддерживачен тбдбм:

— Каждый ёдрәмәшок тёдём алталышты манын шана. Тёдём цилә пәлә...

Бішкымжым йәл тенге мыскылымым закройшица вуйта пәлә—мёнъ тидёлән шым ёнянъ, дә тйшәкок цилә тидём тёдёлән шайышт пуаш рещышым. Кухаркышты мўгрепёш кен колтымым вычен шоктышымат, мёнъ черный ходдон изи ёдрәмәш докы кыргыж пырышым, кухняшкы анжалым—тйштё иктәт уке, анзыл кёдежыш анжалым—закройшица стёл доны шёнзә, ик кидешёжы золоченый чай стопкам кычен, весёштёжы—шәргәл пиштёмё книга; тёдём лудён колтыш, книгәм онгешёжы пёзырәл шындыш дә олен саслаш тёнгәльё:

— Ку тидём? Августа!.. Тёнъ кё ылат?

Пиш талашен, кыце мыштем тёнге мёнъ шайышташ тёнгәльём дә ёшке седок вычем—те-те-те тёдём мёнъ вёкем книгәжым әль чай стопкажым шуән шелеш. Бёшкежы тидём якшаргудон сёрен шёндымё пышкыды кресла пёкенёштё шёнзен, вёлнёжы—кловой капот, капот пачешёжы ялаван лентәм, мел дон шокш мычашеш плетоным кычен шёндымё, пулшыжы мычкы хёрәш уп каклянул вален шәләнен шёнзён. Царский амасаштыш ангеллә веле чучын. Кресла пёкен тупеш пёзырген шёнзён, тёдём йёргешкё шёнзәвләжыдон мёнъ вёкем оролен шёнден, пётәри андак шёдын, варажы цуде-йёмлә, йёрәлтен.

Мам келесәш сёрымем цилә шайышт пушы-

мат, дә, шекләнәлән, амаса докыла сәрнәл шагальымат, тәдә мөләм сәгәрәл колтыш:

— Шагалай!

Чай стопкажым подносыш шөкәл шөндөш, кнугәжым стәл вәкә шуш дә, изи лапавләжым вәш кычен, когорак әдемән ганьок юкдон попаш тәнгәлән.

— Махань тәнь странный йрвезәи ылат... Тол токем лишкәрәк!

Пиш переген мөнь тәдән докы мишөм, тәдә мөньән кидем кычкыш дә, изи үштә парнявләжәдон кидем ниәлтәл, яды:

— Тидөм мөләм келесәш иктәжә тымдыде тәньөм, уке? Ну, яра, мөнь ужам, йнянем— тәнь бәшкеок тумәен лыктынат...

Кидем колталтышат, тәдә сәнзәжым кымен шөндөш дә олен, кужын шывшын келесөш:

— Так тидөм лярән салтаквлә попат!

— Тәләндә ти квартир гыц лучы вес вәре кев колтышаш,—толкан когоракла мөнь советөм пушым.

— Мәлын?

— Соикток нәнә тәньөм өрөктәрәш тәнгәлән.

Тәдә пурын йбәрәлтен колтыш дә вара яды:

— Тәнь тыменяш каштынат? Книгәвләм лыдаш яратет?

— Книгә лыдаш мөнь ам йәрсә,—мөнь маһым.

— Яратет гынь, веремәмәт монет. Ну, тау веле!

Кым парняжым цөвештөмлә ёштен, кидшөм төдө токемлә виктәлтөш, парнявләштөжө—шин тәнгә; тө үштө хәдөрөм нәләш намысын чучы, но отказашыжат мөнь шөм смейө, нәльөм дә вара, кемем годым, сеньөкөштө пылдыр штолмы вуеш пиштен кодышым.

Ти ёдрәмәш дорц тамахань-әнят кого дә мөйләнем у впечатленидон мөнь ләктө кешөм; мөнь анзылнем жерә вуйта валгалты, йонгата, көдежөм дә клоной капотан, ангеллә чучшы закройщицам әшөндәрен, таманяр кечө мөнь сусу каштынам. Төштәкен циләок яжо, олмыдшы ылеш, ёдрәмәшөн ял лөвәлнөжө шөртнөвө валган пиш яжо ковер киә, шин ганьы окня стьокла вашт телшө кечө түүчөн көдежөш анжен шөнден дә ёдрәмәш сага вуйта ёрә.

Төдөм әче икәнә мөньөн ужмем шон колтыш,—а ма лиәш, төдөн докы кешәш дә книгәм ядшаш гөнь?

Тенгеок мөнь и ёштөшөм, кешөм дә тошты вәрешөжок, книгә кидәок төдөм застаньышым, но шөргөжө веле ти гәнә тамахань-әнят якшаралгы савыцдон ялштен шөндөмө, сөинзәжө пуалалын. Шим переплетан книгәм мөләм пумыжы годым, закройщица тамам-әнят ёшке турешөжө мөгөмәктәльө. Креозот дә анисовый капля пышан книгәм нәльөмәт, мөнь сылыкын ләктө кешөм. Книгәм мөнь пөрт-вуеш

таен шындышым, тайымешкыжи ире тыгыр
лоэш да пумага лоэш пыйтырал шындышым, хо-
завля книгам отимаят аль нортен шуат маньи
мынь пиш лудынам.

Бшкежи ныны „Нива“ журналым получае-
ныт,—выкройкывля да премивля гишан, журна-
лым лыдтелыт, картинвлэжым анженытат, спаль-
нышты шкап буеш оптеныт, а год пыйтышаш
годым переплетайыктеныт да кровать лывакы
таеныт, тыштыжи „Живописное обозрение“
журналын кым том уже кыен. Спальнышты се-
дырам мышмем годым, нынын лывакы лярэн
вйд йоген. Хозаэм „Русский курьер“ газетым
выписываен да вады йыде, газетым лыдмашты-
жи, вырсен:

— Чорт палля, малын ныны цилля тидым си-
рат! Утлаок скучна ышкыля...

Кукшыгечын, порт-вуйышты начкы тыгыр-яла-
шым сакымом годым, мынь кыгэем ашындырен
колтышым, кыдышкем нэлым, шаргалым да
тынгальтыш строчкым лыдын нэлым: „Томавля
—эдемвля ганьок: каждый ышкымжын физио-
номим имея“. Тиды ышкымжын правдажыдон
мыныым цудейыктен колтыш,—мынь, порт-вуй
окня ыраж туре шагалынамат, пакыла лыдаш
тынгальым, да кыжымешкем лыдын шынденам,
а вадеш, хозавля всенощныыш кен колтымы-
кы, книгам кухняшкы намал валтышым да шы-
жышы ылыштывля ганьы сары страницывлам
икты паштек весым лыдаш тынгальым; лыдмы

сембѣнь мѣнь тамаханьы у Ыльмашѣш ванженѣм; тѣштѣкен у Ымвлѣ дѣ у отношенивлѣ, пурь геройвлѣ дѣ пиш худа злодейвлѣ встречѣялтѣт, техеньвлѣ—кыдывлѣм мѣнь тѣшкевек якте Ыльмаштем ѣдемвлѣ лошты ѣче ужтелам. Тидѣи Ксавье де-Монтепѣнын роман ылын, молы вес романвлѣжѣ ганьок, кужы, шуку ѣдемѣн дѣ событиѣн, тамаханьы у, стремительный Ыльмашѣм анжыктышы книгѣ. Ти романышты цилѣок пиш проста дѣ раскыды ылын, строчкивлѣ лошкы йѣмѣктѣрен шѣндѣмѣи тамаханьы соты пурьге дѣ худаге сотемдѣрен машанет, яраташ дѣ шѣм вашт шѣдешкѣш палшен, книгѣштѣи анжыктен пумы ѣдемвлѣн судьбашты паштек пиш пыт тѣшлѣктен. Тѣшѣкок кыдыжылан шѣм вашт палшен пумы, кыдыжылан ѣптѣртѣмѣи шон, трѣкок пачылтшы цилѣ ти Ыльмаш пумагашты веле ылмыжат мондалтын, книгѣштѣиш кредѣлмѣш лѣэш цилѣок мондалтын, ик страницѣштѣи сусу чувствыдон, весѣштѣи ойхы чувствыдон мѣдѣлтѣн.

Мѣнь пиш пыт лыдынам, *вара, парадный крылецѣштѣи йингѣл звонокым трѣк колын колтымыкем, малын звонят дѣ кѣ звоня,—пѣтари-андак ынгыленѣт кердтелам.

Сартаѣм йылен пѣтен ганьок, ирок веле яжон итраѣн шѣндѣмѣи подсвечникеш шел вактен шѣнден; лампадыштыш ѣрдѣи, кыдым мѣнь анжышашлык ылынам, вѣржѣи гѣц сѣсѣрнен кен дѣ йѣрен. Кухняшты мѣнь кыргызталын

кашташ тѣнгальбѣм, ма самыньвлӓэм улы, та-
йынем—книгӓэм камака лѣвӓкѣ цикӓл колты-
шым дӓ лампадкым йѣлерӓк тӓрлӓш тѣнгальбѣм.
Анзыл кѣдеж гѣц нянькӓ кыргыз лӓктѣ, по-
па:

— Ма, ӓль глухой ылат? Звонят!

Мѣнь амаса пачаш кыргыз лӓктѣм.

— Амаленӓт?—хоза пингѣдѣн пелештѣш;
вӓтѣжѣ, ташкалтыш мычкы лелѣн кузымашты-
жы, мѣнь гишӓнем тѣдѣ прустуен манын жа-
лывая; папажат шудалеш. Кухняшты сартам
чѣктѣмбѣм тидѣ тӓрок цаклен дӓ мѣньбѣм яды-
шташ тѣнгальбѣ—мам ӓштенӓм.

Мѣнь юкымат лыктелам, ӓшлӓнем ӓшке
тагышец кѣшѣц вален вацмыла дӓ пыдырген
кешѣ ганъла чучынам, книгӓэм моӓш манын
лѣдѣн шѣнзѣнӓм, а тѣдѣ седок сасла—томам
мѣнь йылатен шуӓм манын вырса. Хоза дон
вӓтѣжѣ ужиныяш толевѣ, папа нѣнѣлӓн жа-
лываяш тѣнгальбѣ:

— Теве, анжыдок, сартам цилӓге йылатен
пѣтӓрен, тенге тамамат тидѣ йылата..

Ужин лошты нѣлѣтѣнӓт нѣнѣ йѣлмѣштѣдон
мѣньбѣм панежевѣ, ма улы проступкывлӓэм—
йори ӓштѣмге дӓ самынь лишѣге, цилӓ ӓшѣн-
дӓревѣ, погибельдон мѣлӓм угрожаевѣ, мам ӓш
путаеп! Но мѣньжѣ пӓленӓм, худам шанен агыл
дӓ тенгеок пурым шаненӓт агыл, а лач ирсӓ
скучна гѣц веле нѣнѣ тенге попенѣт. Дӓ кни-
гӓштѣшѣ ӓдемвлӓ дорц нинѣ техень пуста дӓ

потика́ла ылыштым анжаш тагыце-а́нят йон-
ты́мла́ чучын.

Теве н́ын́и качкын темев́и, лелем кев́и, да́
янгылен шы́цшы́влә, амалаш шәләнев́и; шы́дән
жалобывләдон ы́шке йымыжым тревожалят, па-
па камака в́ыкќи кузыш да́ тырлыш. Ты́нам м́ынъ
кы́нныльы́м, камака лы́вец книгә́эм лыктым да́
окня докы мишы́м; йыд соты ылыы, ты́лзы ок-
няшкы төрок анжен, но книгә́м лыдаш акли—
сирмәшы́жы тыгыдырак. А книгә́ лыдмы пиш
когон шоэш. Пөлицә́ в́ылеу тойын кастрюльым
на́льыма́т, ты́лзы сотым книгә́ в́ыкќи кастрюль
гы́ц вазыктарем, но уке—хударак, пы́цкемы́ш-
ра́к веле лин шы́нзы́. Ты́нам м́ынъ олманга в́ы-
кќи, иконвлә анзык кузән шагальым да́ лампад-
ка сотыштышты лыдаш ты́нгәльы́м. Таманяр ве-
ремә тенге шалгымашток лыдынам, вара, янгы-
ленәма́т, олманга в́ыла́нок каклянен шы́нзы́нәм
да́ амален кенә́м. Шижәшы́жы́ папа саслымашеш
да́ ты́ды м́ынъы́м шы́кеды́лмәшеш веле шижы́-
нә́м. Кидешы́жы́ книгә́м кыченә́т, ты́ды м́ынъы́м
пулшем гы́ц книгә́дон шиэш, ы́шкә шы́дешкен
якшарген ижы́ шы́нзы́н, якшар у́пән вуйжым
лүлтә́л-лүлтә́л колта, ы́шке ца́рә-яла да́ лывә́л
тыгырдонок ылеш. Платя в́ылеу Виктор урмы-
жын:

— Ави, йә ит саслы ылнежы́! Ы́ләшә́т акли...

„Книгә́эм ямы ынде, соикток кышкед шуат,
м́ынъ тумасенә́м.

Ирок чайым йумби лошты мбиньым севби. Хо-
за строгы ядыштын:

— Книгәм кышты тынь монат?

Икты-весыштым лоэштären, бдрәмашвлә сас-
ленйт. Виктор книга листывләм үвшынзын дә
попен:

— Духи пыш улы, цуратат...

Книгәм поп дору нәлмәм пәлевәт, нинби әчеят
тыдбим икманяры анжевы, бшке седок цудеят дә
өпкәләт—кыце тенге поп техень книгәвләм лы-
деш; вара, все-таки тиды нинбим икманяры лад-
нангдарыш, хотя ховаэмжы пүлә әче мбләм чан-
гыш, манеш—книгә лыдаш вредны дә опасны.

— Тыве нинби, книга лыдшывләят, кбртни
корным пыдештären колтенйт, пушташ цаци-
нйт...

Хозяйка шбдын дә лүдбндәлбин марыжы-
лан сьгбирәльби:

— Тынь ма, ородыш кетелат? Мам вара ти-
дблән попет?

Книгәм мбнь салтак докы намал нәнгешым
дә тыдблән цилә шайышт пушым, — Сидоров
книгәэм нәльби, изи шүндыкшбим пачы, ире по-
лотенцбим лыкты, тышкби книгәм вбдбләльби,
шүндыкбш таен пиштбш дә келесбш мбләм:

— Тынь нинбим ит колышт—тол мбнь докем
дә лыд, мбнь иктыләнәт ам келесби! Мбнь уке-
өм гоным толат гбнь, сравач икон шайылыны
кечә, шүндыкбим пач дә лыд...

Книгә докы хозавлән отношеништби сразу тб-

дѣм пиш важный дѣ лѣдѣшлѣ тайнын кѣкшѣ-
цѣшкѣ мѣнь анзылнем лѣлтѣл колтевѣ. Хозаэ-
мѣн попомжым—вуйта тамахань-ѣнят „книгѣ
лыдшывлѣ“ тамахань-ѣнят кѣртни корным пы-
дештѣренѣт дѣ тѣгѣм-ѣнят пушташ цѣценѣт—
тидѣм мѣнь шотышкат шѣм нѣл, но поведай-
мѣ годым поп мѣнь гѣцем ядмым, гимназист
подвалышты лыдмым, „правильный книгѣвлѣ“
гишѣн Смурыйын шамаквлѣжѣм ѣшѣндѣрѣшѣм,
тенгеок чернокнижник-фармазонвлѣ гишѣн тѣо-
тямын рассказвлѣжѣм ѣшѣндѣрѣшѣм, тѣотямжы
попа ылы:

— А благословенный Александр Павлович
кугижѣ годым дворянишкывлѣ, чернокнижьешкы
дѣ фармазанствышкы сѣрнѣлт кенѣтѣт, цѣлѣ
российский народым римский папылан предаяш
тумаен колтенѣт, вот езуитвлѣ! Дѣ тѣшѣкок
Аракчеев генерал нѣнѣм роалтен нѣлѣн, дѣ,
чинвлѣм-званивлѣмѣт анжыде—цѣлѣштѣм Сиби-
рѣшкѣ, каторгышкы колтен, тѣштѣжѣ нѣнѣ
кавшангы шотешок ямыныт...

„Шѣдѣрѣн-шѣдѣрѣн умбракул“, „Гервасий“
дѣ тѣржественный, ѣдемѣм мыскылымла сирѣмѣ
шамаквлѣ ѣшѣндѣрѣлтѣнѣт:

— „Мѣнмѣн делавлѣнѣм пѣлен нѣлѣш цѣцы-
шывлѣ, профанвлѣ! Тѣмдѣн слабка сѣнзѣрѣждѣ
нигнамат нѣнѣм ужын шоктен ак кердтеп!“

Тамахань-ѣнят великий тайнывлѣ докы миѣн
шошаш лишнѣ мѣнь ѣшкѣмемѣм ѣшке чувст-
выенѣм дѣ ородыш кешѣ ганьы ѣленѣм. Кни-

гәм йәлерәк лыдын ләкмәй шон дә тәй нүжвезок лүдәш ылын—книгә салтак дорц ямын кердәйн, әль кү-гәнят тәйдәм портен шуән кердәйн. Мам вара тәйнәм мәнһь закройщицылан келесем?

А папа денщик докы кемәш гәйц седок мәнһь паштекем оролен дә нһымыштын:

— Книжник! Книжкәвләәтшәй распутствышкәй веле вет тымдат, тәвеш закройщица, книгәм лыдынат кышкевен якте шон—пазарышкат йшке вуяжы каштын толын ак мышты, офицервләдон гәйһь путыялтеш, сотыгечәйнок принимаю, пәлем мәнһь!

Мәнһьжәйн тәшәк тагыцеок сәйгәрәл колтымем шоәш:

— Тидәй лачок агыл! Тәйдәй ак путыялт...

Но мәнһь закройщицым захищяш лүдәйнәм—книгә күн ылмым папа трүк цаклыш гәйһь?

Икманяр кечәй мәнһь пиш худан йленәм; тамахань-әнят растерянность, плоток лүдмәш дә тыргыжланымаш мәнһьбәйн лин шәйнәбәйн, книгә верц лүдәйн, амаленәт мәнһь кердтелам, дә теве икәнә закройщицын кухаркажы кудвичеш мәнһьбәйм шагалтыш дә келесбәш:

— Книгәәдәйм кандок!

Обед әртәйм веремәм мәнһь айыршым, хозавләәм кәнәлтәш вацмы веремәм, дә закрайщица докы мишбәйм, йшке когон шекләнен шәйнәбәйнәм.

Тәйдәй пәтәри вәш лимбәнә ганьок мәнһьбәйм

встречайыш, толькы вѳләнжѳи ѳнде весѳм чиэн, луды юбкым, бархатный шим кофтым, виш онгыштыжы бирюзовый¹) кѳн крестѳи кечѳ. Техень наряддон снегирь манмы ѳвѳ-кеклѳ веле тѳдѳи чучын.

Книгѳм мѳнь лыдын поспейделам дѳ мѳлѳм книгѳ лыдашыжат запрещаят манын келесѳи-шѳмѳт, обиднѳн чучмашеш дѳ ти ѳдрѳмѳшѳм ужмы гишѳн сусуѳш сѳнзѳвѳдемѳт мѳньѳн толын колтыш.

— Ф-фу, махань ороды здемвлѳ!—сѳнзѳхал-влѳжѳм вѳш ѳштѳлѳл, тѳдѳи пелештѳш.—А ѳче тѳньѳн хѳзаѳдѳн лицѳжѳи техень интересный ылеш. Ойхырашет тѳнь тырхал, мѳнь тумаялам. Мѳнь сирмѳшѳм тѳдѳлѳн сирем!

Тишѳкен мѳнь лѳдѳн колтышым, хозавлѳэм алталмым—книгѳ тидѳн дорѳ агыл, а поп дорѳ нѳлмѳи ылеш манын нѳнѳлѳн келесѳимем моло цилѳ мѳнь тидѳлан шайышт пушым.

— Ак кел, ит сирѳи!—мѳнь маньым.—Нѳнѳи вет тѳньѳмок мыскылаш дѳ ругаяш тѳнгѳлѳйт. Тѳньѳим кудвичѳштѳнѳ иктѳт вет ак яраты, цилѳн йѳрѳт веле, попат, тѳнь ороды ылат дѳ ѳрдѳжлуѳтѳт иктѳт уке...

Цилѳ тидѳм талашен, ик шѳлѳшдонок попен пумыкем ижѳи утым дѳ тѳдѳлѳн обиднѳм келесѳимем мѳнь цаклен колтышым,—тѳдѳи кѳшѳл тѳр-вѳжѳим пырыл шѳндѳш дѳ ѳрдѳжѳим лападон

1) Бирюза—жар цвѳтѳн шергѳкѳн кѳ.

савалтен колтыш, мыктен имни вѣлнѣ вуйта шѣнзѣ. Мѣнь пиш когон намысланен колтенѣм, ыраж ылгецѣ, земля пындашкок вален кенеи ылнежѣ, но закройщица пѣкен тупешѣжѣ йѣрнен колтыш, ваштылаш тѣнгѣльѣ дѣ попа:

— Вот ородывлѣ... вот ородывлѣ! Но мам вара ѣштет?—мѣнь вѣкем анжен шѣнден, ѣшкѣймжѣйм ѣшке тѣдѣ яды; вара, келгѣн шѣлѣлтѣшѣт, пелештѣш:—Тѣнь пиш когон странный ѣрвезѣ ѣлат, пиш...

Тѣдѣн сагашы тѣгѣр ваш анжалѣымат, лоптыри нерѣн, лепкѣштѣ кого симсѣ тамган кымда лицѣм мѣнь ужым, шукердшен тѣредтѣмѣ ѣвлѣэм кыце-шон шагалт шѣнзѣнѣт, — „тѣдѣ, виднѣ, пиш когон странный ѣрвезѣ“ манмет ылеш?... Мане, странный ѣрвезѣ фарфоровый вѣцкѣж фигурка ганьы агыл—совсемок вес статян...

— Икечѣ тѣлѣт пумы оксам тѣнь малын нѣлтелат?—тѣдѣ яды.

— Мѣлѣм ак кел,—мѣнь маньым.

Тѣдѣ когон шѣлѣлтѣш.

— Мам вара ѣштѣмлѣ?—манеш.—Книгѣ лыдаш тѣлѣт разрешаят гѣнь, тѣнь тол, мѣнь книгѣвлѣм пуѣм тѣлѣт...

Тѣгѣр лѣвѣлнѣ кым книгѣ киѣн; мѣнь кандымем сек кѣжгѣ ылын. Мѣнь тѣдѣн вѣкѣ сылыкын анженѣм. Закройщица изи розовый кидшѣм мѣлѣм вѣктѣлтѣш.

— Ну, прощай!—маньы.

Мбнь тбдбн кидшбм чуть-чуть кычалым дб
пбсбн лбктбн кешбм.

А тбдб гшбн, нимат ак пблб манын попы-
маш, пожалуй, лачок ылеш,—тбдбн пблбмбшб-
жб тама-бнят утла чбдблб "чучеш, тбдб изи
бврвезб постол ылеш.

Тенге гбнят тидбжб мблбм яжола чучын...

IX

Книгбм лыдмашкы тенге трбк тымень колты-
мем маняры унижем, обидбм дб тревогым
мблбм кандымым бшбндбрембт, ойхыланат дб
потикалбнат вбр улы!

Закройщицын книгбвлбжб пиш когон шергб-
лб мблбм чучыныт дб, шонгы хозяйка нбнбм
камакабш йылатен шумаш гбц лбдбн, тб кни-
гбвлб гшбн шанашат бнжб ли манын мбнь
цбценбм, а вес книгбвлбм—сакой цветбн изи
книгбвлбм--ирок йбде сыкырым нблмем лап-
кашты нблбнбм.

Лавочник бшкежб когон неприятный эдем
ыльы—кбжгб тбрвбн, плоток пбжблтшб ош
лицбн, лицбштбжб кышты-шон золотуха пбрем-
влб дб тамгавлб шбнзбт, ош сбнзбн дб пуал
шбцшб постол таза кидбштбжб мытык, пан-
гыра парнян. Вады йбде тбдбн лапкашкыжы
совсемок эче бврвезб млоецвлб дб пбльдббрб
бдббрвлб погынбнт; хозабмбн шольыжат вады
йбде ганьок сыра йббш дб картла мадаш тбш-

кы каштын. Ужиньяш ужаш шбиреракынок мыйныым тидын докы колтенбит, да иканы веле агыл мыйны ужинам—лавочникын ородишка вайтыжым чак, изи кыдежышты Виктор аль иктажы вес млоец бшке анзыкыжы кузыктен шында. Тидыжы лавочникым обижайде тама; но тиды молнамат обижаалте, тевеш—торгеймашты тидылан палшышы шыжаржым лапкаш пырышы певчийвлэ, салтаквлэ да молы техеньвлэ цаткыдын элтаелен налмат тидылан тыкныде. Товаржы лапкашты чыды ылын, тидым лавочник у дела манын обяняен,—вуйта делажым тиды налаживаен эче шоктыдерак, хотя лапкажы шыжымок уже пачмы ылын. Хынавлэлан да налэш толшывлэлан сакой худа картинкывлэм анжыктылын, а кылан келеш—хартымы стихвлэм сирен налэш пуэн.

Миша Евстигнеевын такешы книжкывлэм мыйны лыдынам, да лыды тарешыжы копейка рады книгаш тыленам; тиды шергы ылын, а книжкывлэжы нима удовольствимат мыйлам пугылыт, „Гуак или непреоборимая верность“, „Французль Венециан“, „Битва русских с кабардинцами или прекрасная магометанка, умирающая на гробе своего супруга“ да ты постолок молы вес литература мыйныым удовлетворяйде, шыренок эче шыдештарен веле: блымашты лин кердымы историвлам лелы шамакывлэдон шайыштмыжыдон книгыжы мыйныым ородеш ужмыла да мыскылымла веле чучын.

„Стрельцы“, „Юрий Милославский“, „Таинственный монах“, „Япанча, татарский наездник“ да молы техень книгәвлә яжоракла мбләм чучыныт—нбнбм лыдын ләкмбкб все-таки магбнят вуеш кодын; но тблеца́т большы „Жития святых“ книгәвләм мбнь когон охатан лыдынам,—тиштб́ тама-а́нят серъезный, б́няндә-рб́шб́ да, южнамжы эче, шб́мб́м тәрвәтб́шб́ ылын. Цилә великомучениквлә тамалын-а́нят „Хорошее делом“, великомученицывлә—папамым, а преподобныйвлә—тб́отямым, тб́дб́ пуры ылмыжы годшым, а́шб́ндәрб́ктенб́т.

Книгәвләм мбнь сарайышты, тб́шкб́ пу шелб́штәш кемб́кем, а́ль пб́рт-вуйшты лыдынам. но тб́штб́жә́т, тиштб́жә́т иканьок худа да уштб́ ылын. Южнам, книгә мб́нб́м когон интересуен а́ль тб́дб́м йб́лерә́к лыдын ләктәш келешылын гб́нь, мб́нь йыдым кб́нб́лб́нәм да сартам чб́ктенәм, но шонгы хозяйка, сарта кб́тб́ргб́мб́м ца́кленә́т, лб́ценә́дон тб́дб́м висә́лтен да висә́пандыжым тагышкы-а́нят таен. Ирок вара сартажы иктә вершок кб́тб́рген гб́нь, а́ль, лб́ценә́жб́м момыкем, сарта йылым нә́рб́ тб́дб́м мб́нь тодыл нә́лтелам гб́нь, кухняшты кого шум тәрвә́нен, да Виктор платя вб́леца́шб́ икәнә шб́дб́н сб́гб́рә́л колтыш:

— Цә́рнемә ылнежб́, а́ви! Б́ләшә́т акли! Кочны, тб́дб́ сартавләм йылата, вет тб́дб́ книгәвләм лыдеш, лавочник дорц нә́леш, мб́нь пә́лем! Пб́рт-вуйшты анжал анжы докоо...

Шонгы хозайка пöрт-вуйыш колталтыш, тбй-шец тамахань-анят книжкäm мон тольы дä тбдбм лаштыкын кышкед шуш.

Тидбй, конечны, ойхырыктальы мбнббм, но книгä лыдаш охатаэмжбй эчеät когон цаткыде-мбй. Мбнб ынгыленäm, ти томашкы иктä-махань святой тольы гбнб,—хозавлääм тбдбм тымдаш, бшләнбштблä статян переделываяш тбнгäлбт; нбнбй скучнаэш öрбн тидбм бштät. Эдемвлäm осуждаяш, саслаш, нбнбм мыскылаш цäрневбй гбнб,—нбнбй попашат мондат лиэш, апай ганьы лит, бшкбмбштбм бшкеät ак ужеп лиэш. Эдемэш бшкбмжбм чувствыйнежы гбнб, йäл докы махань-гбнят тбдбн отношениибй лишäшлык. Мбнбнбн хозавлääмбн отношенииштбй йäл докы—соок тым-дымла дä осуждаймыла статян ылын, мол ста-тян отношением нбнбй шанен лыктынжат мыш-тыделыт, дä лач нбнбн статянок блäш тбнгäл-шäш гбнб,—тенгеок тумаяш, чувствыяш,—нбн-нбй тидбмät соикток осуждайнештбй. Мам бш-тет—техень эдемвлä.

Лыдаш манын мбнб сакой статян хитряенäm, папа таманяр гәнä книгäвлäm кышкедбн дä трук тебе лавочник анзылны мбнб пиш кого долгыш пырен шагальым—тбдблән нбллбй шбм копейкбм тулäш келеш! Тбдбй долгым седок терген дä крозен, пурынок ам пу гбнб, лап-кашкыжы нäläш толмем йбде хозавлән оксам мбнб гбцем кычен кодаш тбнгäлеш.

— ТЫнӑм ма лиӑш?—мыскылен, тЫды мЫ-
нЫм ядыштын.

МЫлӑм тЫды пиш когон противнӑ ылын, дӑ,
тидым пӑленок тама, сакой статян крозен, тЫ-
ды айыртемЫн наслажденидон мЫнЫм мучыен:
лапкашкыжы пырымем йЫде тамган-тамган ли-
цӑжЫм йЫрыктен шЫнден дӑ ласкон ядын:

— Долгым кандышыц?

— Уке.

ТЫшӑк тЫды лУдмЫ гань лин, лепкӑжЫм
кыптыртылын дӑ попен:

— Кыце вара йне? Ма, мировой судья до-
кы тЫнь вЫкет пумыла? ПурлыкедЫм сирен
нӑлыштЫ, дӑ ЫшкЫметшЫм—колонишкЫ?

Оксам мЫнь нигыштат мон кердтелам—мЫ-
нЫн жалованьем тьотямлан тУленЫт, мам Ыш-
тЫмлӑ—Ышкеӑт ам пӑлы. Долгым вычалаш яд-
мыкем, пуалал шЫцшЫ ганьы кидшЫм тЫды то-
кемлӑ вicktӑлтЫш дӑ келесЫш:

— Нӑ, шывшал—вычалам!

Но, прилавок гЫц кИрЫм роалтен тЫдын вЫ-
кЫ шалалтен колтымыкем, каклянеҫ-каклянен,
тЫды сЫгЫрӑл колтыш:

— ТЫнь ма, тЫнь ма—мЫнь вет шутям веле
Ыштем!

МЫньжЫ понимаенӑм, тЫды шутям ак ЫштЫ,
дӑ, тУлен колташ маньын, оксам шолышташ ре-
шЫшЫм. Ирок йЫде, хозан выргемЫм итраймем
годым, тЫдын ялаш кЫшӑнЫштЫжЫ ши тӑнгӑ-
влӑ цонгырталтылныт, южнам нЫнЫ лӑктЫн вазы-

ныт дә седьра мычки кыргыжыныт; иканә та-
махань окса ташкалтыш шелыкыш, пу лошкы
вален кеш; тидь гишан мьнь келесаш монде-
нам дә таманяр кечышть, ямшы оксам пу лош-
ты момыкем веле ашындарен колтышым. Ок-
сам хозалан пумем годым, ватюжы келесыш ты-
дылан:

— Ну вот! Оксам кышанеш кодымет годым,
окса шотым нәләш келеш.

Но хозаэмжы, мьнь докем йьрен, келесыш:

— Тидь ак шолышт, мьнь пәлем!

Кызыт ынде, шолышташ решымыкем, мьнь
ти шамаквләм дә тыдын йьралтышыжым ашын-
дарышым дә төрок шижым, шолыштает когон
трудна мьләм лиәш. Таманяр ганә ши оксавләм
кышан гыц лыктын анжышым, лыдым мөло, а
все-таки нәләш шым решы. Кым кечы тама ти-
дын ярелә мьнь мучыялт каштым, дә трүк ци-
лә дела пиш йьле дә простан кашаргыш; хоза-
эм мьньым иканә яды:

— Тынь ма, Пешков, скучна ылат, ат хвора-
йы мөло?

Ма ойхем улы, цилә мьнь тыдылан шайышт
пушым, тыды лепкажым кыптырталы.

— Ну вот, книгәвләөт кышкы видәт! Ньны
гыц—непременны махань-гынят беда...

Полтинникым пуш дә строгы келесыш:

— Смотри, вәтемлән әль әвәмлән юкедым ит
лык—шум лиәш!

Вара, пурын йьрен, тыды маньы:

— Настоячивый тѣнь ылат, чорт возьми! Ничего, тидѣ яжо. Тенге гѣнят, книгавлѣэтшѣм тѣнь шу! Новый год гѣц мѣнь яжо газетѣм сылем, вот тѣнѣм и лыд...

И вот, вады йѣде, чай гѣц ужин якте, хозавлѣлѣн „Московский листокым“—Вашковын, Рокшанинын, Рудниковскийын романвлѣм дѣ молы литературы юкын мѣнь лыдам.

Юкын лыдаш мѣнь ам яраты, тидѣ лыдмым ынгылаш ѣптѣртѣ, но мѣньѣн хозавлѣэм яжон колыштыт, геройвлѣн злодействылан цѣудеят, дѣ икѣнѣ-иктѣштѣлѣн сусун попат:

— А мѣ ѣлѣлтенѣ—тырын, смирянѣн, нима-мат ана пѣлѣ, тау йымылан!

Нѣнѣ событивлѣм путыят, пиш лѣмлѣ разбойник Чуркинын поступкывлѣм ямщик Фома Кручин папаеш шотлат, лѣмвлѣм путыят, колыштывлѣн ошибкѣштѣм мѣнь тѣрлем,—тидѣ нѣнѣм пиш когон цѣудейѣктѣ.

— Ну, махань тидѣн память!—нѣнѣ попат. „Московский листокышты“ Леонид Гравен стихвлѣм южнам пецѣтлѣт, мѣлѣнем нѣнѣ яжолла чучыт, нѣнѣн логѣц кыды-тидѣжѣм тетрадекеш мѣнь сирен нѣлѣм, но хозавлѣэм поэт гишѣн попат:

— Шонгы вет, а стихвлѣм сирѣ...

— Пиѣницѣ, пелороды, тѣдѣлѣн соикток...

Стружкинын, граф Мементо-Морин стихвлѣ яжола мѣлѣм чучыт, а ѣдрѣмѣшвлѣ, шонгы-

жат дә бирвезбѣжят, попат: стихвлӓ—тидѣ балаганство.

— Петрушкывлӓ дә актервлӓ веле вет стихдон попат.

Хозавлӓн сѣнзӓ анзылны, изи, тор кѣдежѣштѣ ти тел вадывлӓ мѣлӓм лелѣ ылыныт. Окня тѣнѣ пѣц йыд; уштѣ кынам-тинӓм пыдештеш, эдемвлӓ стӓл лошты шѣнзӓт дә кѣлмѣш кол ганьы ылыт—нима юкат уке. А то эче—окнявлӓм дә стенавлӓм йож ниӓлтѣлеш, трувашты шужга, व्यошкам лочымакта; детский кѣдежѣштѣ азӓвлӓ мӓгѣрӓт,—пѣцкемѣш лыкышкы пырен шѣнзѣн дә шум шагалтен шѣнден, пирѣлӓ урмыжмы шоӓш.

Стӓл ик вуйышты бѣдрӓмӓшвлӓ шѣнзӓт, ыргат ӓль цылкам пидѣт; вес вуйышты—Виктор, тупшым пѣгѣртен шѣнден, чертьожвлӓм копируя дә веремӓн-веремӓн сасла:

— Стӓлѣм идӓ мыльгыкты ылнежы! Бѣлӓшӓт акли, пыдавлӓ-козырьвлӓ, каля вѣлнѣ пивлӓ...

Ӗрдѣжѣштѣ, кого имѣм кычен, хоза шѣнзӓ, тѣдѣ скатертьѣм тѣрлӓ; тѣдѣн парнявлӓжѣ лѣвеву якшар рӓквлӓ, симсѣ колвлӓ, сары лѣпѣвлӓ дә шѣжѣ годшы якшар бѣлѣштӓшвлӓ лӓктѣн миӓт. Тѣрлѣм рисункывлӓжѣм тѣдѣ бѣшкеок составяен дә ти пӓшӓ вѣлнѣ кым и бѣнде шоӓш шѣнзӓ,—тѣдѣ тишӓк нерад лин, дә шѣренок, сотыгечѣн, мѣнь йӓрсӓлмем годым, мѣлӓм попа:

— Ну-ка, Пешков, скатертьём тырләш шы-
цай, действууй!

Мынь шынзәм дә кыжгәй имдон действуем,—
хозаэм йжәл мыләм дә соок, кышты лиэш, керд-
мем семынь тәдәйлән палшымом шон. Мыләм
со чучеш—кынам гынят тәдәй чертяш, тырләш,
картла мадаш праха дә тамам-әнят ум, инте-
ресныйым йштәш тынгәлеш, кыды гишән тәдәй,
пәшәжым трук прахен шуэн да тышкы цудей-
мылә анжен, шырерәкынок тумачен шынзә; үпшы
тәдәйн лепкәшкыжы, лицәшкы кечәлт шынзәйн,
тәдәй монастырйштыш послушниклә чучеш.

— Тынь ма гишән тумачет?—вәтыжы тәдәйм
ядеш.

— Так эче,—тәдәй отвечая дә пәшәжым йш-
тәш тынгәлеш.

Мынь цудеем: эдем ма гишән тумаймым ядыш-
таш лиэш ма? Дә ти вопросеш отвечаяшыжат
акли,—икәнәштәй соок шуку гишән тумаялгеш:
сынзә анзылнышы ма-шонвлә гишән, тенгечы
дә имешток эче ужмывлә гишән; цилә тиды
путыялт шыцшы дә роалтен нәләш, литымы
ылеш, цилә анзыкыла кей, вашталт миә.

„Московский листокрыштыш“ фельетонвлә
вады кытеш лыдаш ситәделыт, седьондон мынь
спальнышты кровать лывәлнәй кишы журнал-
вләм лыдаш предложением пушым, йрвезы хо-
зьяйка йнянәдымлә келесыл:

— Мам вара тыштәй лыдыла? Тыштәй кар-
тинвлә веле...

Но кровать лѳвѳлнѳжѳ, „Живописное обозрение“ гѳц пасна, „Огонек“ эче ылын, дѳ вот мѳ Салиасын „Граф Тятин-Балтийский“ лѳмѳн повестьѳм лыдаш тѳнгѳлнѳ. Повестьѳштѳш ородишкѳ герѳй хозаэмлѳн яжола чучеш, барчукуын печальный приключенивлѳм тѳдѳ пиш когон, сѳнзѳвѳдшѳ лѳкмешкѳ ваштылеш дѳ сасла:

— Ну, интересны все-таки тидѳ!

— Такешѳм понгмаш веле сѳй,—ѳшкеѳт ту-маен мыштымжым анжыкташ манынок, хозяйка пелештѳ.

Кровать лѳвѳлнѳшѳ литература пиш кого палшыкым мѳлѳм пуш: мѳнь ѳнде журналвлѳм кухняшкок нѳлѳн кердѳнѳм дѳ тѳштѳ йѳд вашт лыдын кердѳнѳм.

Мѳньѳн цѳшешем шонгы хозяйка ѳзѳвлѳн кѳдежѳштѳ амалаш тѳнгѳльѳ,—нянѳкѳ запѳйдон йѳѳш тѳнгѳл колтен. Викторушка мѳлѳм ѳптѳртѳде. Томашты цѳлѳн амален кемѳкѳ, тѳдѳ ыргемжѳм олен чиѳн дѳ тагышкы - ѳнят ирок яктеш лѳктѳн кен. Тылым мѳлѳм путелыт, сартам ѳшке докышты намал нѳнгенѳт, оксаэмжѳ сарта нѳлѳш мѳньѳн уке; тѳнѳм мѳнь под-свечникиш патькен шѳцшѳ шелѳм йѳвырт по-гаш тѳнгѳльѳм, тидѳм консерв ѳтѳш оптенѳм, тѳшкѳ лампадкы гѳц маслым пиштенѳм дѳ, шѳртѳ гѳц ѳрдѳ постолым ѳштен, йѳд йѳде шѳк-шѳнгшѳ тылым камака вѳлѳн чѳктенѳм.

Переплетаен шѳндѳмѳ журналын листѳвлѳм

шәрғылмем йёде, тыләмён якшар йёлмёжы
мыльгаат кеә, анжы веле йёра; тыл-ырдем шё-
рәннен шёцшы шельш минут йёде вален кеә,
сёинзёвлём шёкш качкеш, но цилё ти кёны-
сёйрвлё журналыштыш картинвлём анжымашты
дә картинвлё лёвёлнёш сирмёшвлём лыдмашты
такеш веле ылыныт.

Картинвлёжы мёинь анзылнем землям со боль-
шы дә большы анжыктенёт, ямакыштыш га-
ны халавлёдон тёдым украшаенёт, кёкшы кы-
рыквлём, пиш цевеер тангыж-тёйрвлём анжыкте-
нёт. Ёлымёш сёинзё-крёток кушкын, кымда-
эмён, земля ёшке докыжы большырак шыв-
шын, әдемвлёдон уланрак, халавлёдон паянрак
дә цилё статянок разнообразный лин миэн.
Кёзёт ёнде, Йыл-ымбакы, пиш мёиндёркы ан-
жемёт, мёинь пёлем—тёштёкен пустота уке, а
перви, Йыл вес сирёш анжетёт, тагыце-әнят
айыртемён скучнан чучеш ылы: тёшкёвлёдон
кышты-тиштё тумыштен шёиндёмы кымда алык
киә, алык гёц пакыла шёйргё зубчатый шим
стенялё кайын шалга, вёлнёжы—уштрё симсёл-
гё воздух. Пуста, скучна—земля вёлнё. Шём
кёргыштёт тенгеок пустан чучеш, тамахань-
әнят ойхы тёштё пёзёртё, цилё шанымашвлё
ямыт, тумаяш—делажат уке, сёинзёвлём кымен
шёиндёмы шоеш. Шём гёцег ма улым шывшын,
ойхан пустота анзыкылаат нима пурымат пуаш
ак сёрё.

Картинвлё лёвёлнёш об'ясенивлё вес сёндё-

лЫквлӓ гишӓн, вес статьян ӓдемвлӓ гишӓн, тош-
ты годшы дӓ кЫзЫтшы событивлӓ гишӓн яжон
ынгылдаренЫт; мЫнь шукыжым ынгылен ам
керд, дӓ тидЫ мЫньЫм мучыен. Ышышкы та-
махань-ӓнят странный шамаквлӓ южнам пырат—
„метафизика“, „хилиазм“, „чартист“—нинЫ мЫ-
ньЫм когон беспокоят, пиш когон кушкыт, шӓрлӓт
цилӓ молым мӓдӓт, дӓ мЫлӓм чучеш—ти ша-
маквлӓн смыслом ынгылен ам шо гЫнь, нигнамат
нимагат мЫнь ынгылен ам керд лиӓш,—лЫмЫ-
нок нинЫ цилӓ тайнывлӓм пӓлен шоаш ӓптЫр-
тӓт. ШЫренок целый предложенивлӓ ышыштем,
парняштыш шЫрпЫ ганьы, кужын Ылӓт дӓ мо-
лы гишӓн тумаяшат ӓптЫртӓт.

ӐшЫндӓрем, странный стихвлӓ мЫлӓм икӓнӓ
попазевЫ:

В сталь закован, по безлюдью,
Нем и мрачен, как могила.
Едет гуннов царь, Атилла.

тЫдЫн паштек шим пЫл гань салтаквлӓжЫ аш-
кедЫт дӓ саслат:

Где же Рим, где Рим могучий?

Рим—хала, тидЫм мЫнь пӓленӓм уже, но кӓ-
влӓ тидЫ—гуннвлӓжЫ? ТидЫм пӓлӓш келеш.

Яжо минутым айыршымат, хозаэм мЫнь
ядым.

— Гуннвлӓ?—цӓдееен тЫдЫ попа.—А чорт
пӓлӓ, ма тидЫ! Наверны, махань-гЫнят таке-
шЫ....

Дә мѣньѣм ѳпкѣлѣмлѣ вуйжыдон ламайыл
попа:

— Чепуха тѣньѣн вуйыштет шолеш, тидѣ
яжо агыл, Пешков!

Худа ли, яжо ли, но мѣньѣн пѣлымем шо-
эш.

Ма техеньѣ гуннвлѣ—полковой священник
Соловьев тидѣм пѣлымлѣ мѣлѣм чучеш, дѣ, куд-
вичеш йѣрѣшѣмѣт, мѣнь тѣдѣм ядым.

Цѣре гѣц вазын шѣцшѣ, хворый дѣ плоток
шѣдѣн, якшар сѣнзѣн, сѣнзѣ-пынжат уке, сары
изи пандашан, шим пандыжыдон рокым шырке-
дѣл, тѣдѣ попа мѣлѣм:

— А тѣлѣт тиштѣ ма дела, а?

Вара поручик Нестеровым ѣче мѣнь яды-
нам, но тѣдѣ лѣдѣшлѣ сѣгѣрѣл колтыш:

— Ма-а?

Тѣнѣм мѣнь решѣшѣм, гуннвлѣ гишѣн апте-
кѣштѣ провизор гѣц ядаш келеш; тѣдѣ мѣнь
вѣкем плоток ласкон анжа, лицѣжѣ ышанла
чучеш, кого нер вѣлнѣжѣ шѣртнѣѣ тѣрѣн сѣн-
зѣлык.

— Гуннвлѣ,—провизор Павел Гольдберг мѣ-
лѣм келесѣш,—тидѣ—киргизвлѣ постол, коче-
вой народ. Народ тидѣ кѣзѣйт уке—пѣтен.

Мѣнь сылыкланен колтышым, мѣлѣм досадна
—но гуннвлѣ пѣтѣм гишѣн агыл, а шамакын
смыслжы гишѣн, кыдын верц тинѣрѣ мѣнь му-
чыялтынам, кыды техень проста ылын дѣ мѣ-
лѣм нимамат путе.

Тенге гѣнят, гунивлялѣн мѣнь пиш благодарный кодынам,—нѣнѣдон техень столкновени лимѣ паштек шамаквлѣ мѣнѣым чѣдѣрѣк уже беспокоенѣт, дѣ, Атилла велдѣк, провизор Голдбергдон мѣнь знакомый линѣм.

Эдем тидѣ цилѣ мудрый шамаквлѣн проста смыслом пѣлен, цилѣ тайнывлѣ докы тидѣн кидѣштѣ срачавлѣ ылыныт. Кок парнядон сѣнзѣлыкшым тѣрлѣлтѣл, кѣжгѣ стѣоклавлѣ ваш тѣдѣ мѣнѣын сѣнзѣашкем анжен дѣ, лепкѣшкем тыгыды пыдавлѣм вуйта шин, мѣлѣм попен:

— Шамаквлѣ, шоля, тидѣ— пѣшѣнгѣштѣш ылѣштѣшвлѣ ганьы, дѣ, ылѣштѣш малын техенѣѣ, а вес статья агылым ынгылаш гѣнь, пѣшѣнгѣ кыцелѣ кушмым пѣлѣш келеш—тыменяш келеш! Книгѣ, шоля, яжо сад ганьы, кыштакен цилѣ улы: яжожат, полезныйжат...

Аптекѣшкѣ мѣнь шѣрен кыргыжталынам,—коговлялѣн содым дѣ магnezим нѣлѣнѣм, нѣнѣн плоток ганьок „мелѣштѣ шелѣн“, ѣзѣвлѣлѣн бобковый мазьым дѣ слабительныйым нѣлѣнѣм. Провизорын кѣтѣк поученивлѣжѣ утла дѣ утла серьезный отношением книгѣвлѣ докы внушаенѣѣт, дѣ нѣнѣ мѣлѣм тенгеок керѣл линѣѣт, кыцелѣ пѣяницылан ѣрѣкѣ керѣл ылеш.

Тѣ поученивлѣ вес ылѣмѣшѣм—кого чувствывлѣн дѣ желанивлѣн ылѣмѣшѣм мѣлѣм анжыктенѣѣт, кыдывлѣ подвигвлѣшкѣ дѣ преступленивлѣшкѣ эдемвлѣм нѣлѣн миѣнѣѣт. Мѣнь ужынам, мѣнь ѣѣрвѣшем ылышы эдемвлѣ подвигвлѣм

дә преступленивләм ёштәш способный агылеп, книгәвлә ма гишән сирёимё гёц тагышты-әнят Өрдёжыштё нёинё ёләт, дә трудна ынгылаш— нёинён ёлымәштё ма интересныйжы улы? Тешенё ёлымәшдон мёнь ёнем ёлы... Тидё мё-ләм раскыды ылын,—ёнем ёлы...

Картинвләлән ёштёимё поясненивлә гёц мёнь пәленәм:—Грагышты, Лондонышты дә Париж-ёштё хала лошты каремвлә, мусор гёц ёштёимё лярән дамбывлә уке, тёштё ёлицәвлә тёрвлә, кымдавлә, томавләжәт дә церкёйвләжәт вес статьявлә. Эдемвләм томашты питёрен урдышы, куд тёлзё шалгышы тел тёштё уке, шапы кавштам, санзалтым понгывләм дә противнә итёнудон толокеом дә турим веле качкаш лимё Великий постат тёштё уке. Великий постын книгәвләм лыдаш акли,—„Живописное обозрение“ журналым мёнь гёцем отбирәевё, дә ти пуста, постный ёлымәш әчәт мёнь докем лач лишкемок толы. Кёзёйт ёнде, книгәвлә гёц пәлен нәлмёвләдон тидём тёрештәрен анжемәт, тидё әчәт большы кёцёзёнлә дә безобразныйла чучын. Книгә лыдмашты ёшкёмемём здороваракын дә силанракын мёнь чувствыенәм, ашын-дарен дә ловкан ровотаенәм, мёньён цель ылын: маняры йёле пәшәәм пётәрем, тёнәрё большы книгә лыдаш веремәәм лиәш. Книгәвлә укештё мёнь мылы, Өркәнёшё линәм, мёньём перви нигнамат пәлдёмё цёрләнёмәш ганьы мондымаш одолеваяш тёнгәлён.

Ашындарем, лымынок ти пуста кечывлӓ го-
дым тама-ӓнят таинственный лиӓлтӓ: икӓнӓ ва-
деш, цилӓн амалаш вацмы годем, трӓкок собор-
ный колокольныштыш цангым севӓл колтевӓ,
томаштышывлӓм цилӓм тӓйдӓ тӓрвӓтен колтыш,
пелек-турек чишӓ эдемвлӓ окнявлӓ докы шы-
ралтевӓ, икӓнӓ иктӓштӓм ядыштыт;

— Ма тидӓ—пожар? Набат?

Шакта ылы, вес квартирывлӓштӓт тоже йыш-
тылыт, амасавлӓм лучкат; тӓгӓ-ӓнят кудвичӓ
мычкы имним лавшем гӓц виден кыргыжталын.
Шонгы хозяйка саслен, собӓрым вуйта кравен
лыктыныт; хоза цӓрен тӓйдӓм:

— Тырлемӓ йӓ, ӓви,—набат агылжы тӓрок
каешӓш!

— Ну, ӓнят, архиерей колен...

Викторушка платя вӓлецшӓ валыш, выргемжӓм
чиш дӓ мӓгӓмӓктӓ:

— А мӓнь пӓлем, ма лин—мӓнь пӓлем!

Хоза пӓрт-вуйыш мӓньӓм колтыш, анжалаш,
пожар-валгалтыш ак кай моло; мӓнь кыргыжын
колталтышым, левӓш ыраж ваш левӓш вӓкӓ лӓк-
тӓм,—нима пожарат ак кай; ӓштӓ дӓ тыр
воздухышты цанг юк седок икстатӓ ладна
мӓгрӓлтӓн; хала амален, ял юкышты веле лы-
мышты йочырге шакта, сӓнзӓэш кайтымы
эдемвлӓ эртенӓт, тир положавлӓ йочымактыл
эртен кенӓт, дӓ цанг юк большы дӓ большы
лӓдӓшлӓ мӓгрӓлтӓн. Мӓнь комнатывлӓшкӓ мӓ-
нгешок валышым.

— Пожар ак кай,—манам.

— Фу ты, госпуди!—хознаэм манеш, б̄шкеж̄ы пальтом д̄а калпакым чиэн ш̄бынден, ворстник-ш̄ым л̄улт̄а д̄а ялеш̄ыж̄ы калошым чийш цацен шалга. Хозяйка сарвала т̄ыд̄ым:

— Ит ке. Ну, ит ке ылнеж̄ы...

— Ерунда!

Викторушка, тоже выргем̄ым, чиэн, цил̄ашт̄ым аздарымла пола:

— А м̄бынь п̄алем...

Шумбелвл̄а коктынат олиц̄ашк̄ы л̄актын кем̄ык̄ы, б̄др̄ам̄ашвл̄а самоварым м̄ыл̄ам ш̄бынд̄аш ш̄удев̄ы д̄а б̄шкеж̄ы окняшкы шыралтев̄ы; но т̄ыш̄акок почти олиц̄а г̄ыц звоньым юк шактен колтыш—тид̄ы хозна звонен; юк лыктеок т̄ыд̄ы ташкалтыш мычкы кыргыз кузыш д̄а, м̄а докына амасам пачын, к̄ыж̄г̄ы юкын келес̄ыш:

— Кугиж̄ам пуштыныт!

— Пуштыныток-таки!—шонгы хозяйка с̄ыг̄ы-р̄ал колтыш.

— Пуштыныт, офицер м̄ыл̄ам келес̄ыш... Ма вара б̄нде лиэш?

Викторушка толы д̄а, выргем̄ым охатанок агыл кыдаш, ш̄ыд̄ын пелешт̄ыш:

— А м̄бынь туман̄ам ылы—война!

Вара цил̄ан н̄бын̄ы ч̄ай й̄ӯаш ш̄бынзев̄ы, лоштышты ладнан попат, но—олен, переген. Олиц̄ашт̄ат ладнангы, цанг юк уже ак шакты. Кок кеч̄ы н̄бын̄ы лоштышты п̄ыж̄гев̄ы, тагыш анят каштын толыт, нин̄ын докат хынавл̄а толыныт д̄а

тамавләм кужын шайыштыныт. Ма тидѣ лиӕлтѣн—мѣньбын пишок когон пӕльмем шон. Но хсзавлӕ газетѣм мѣнь гѣцем таенѣт дӕ вара, куғижӕм малын пуштыныт, манын Сидоровым ядымке, тѣдѣ олен келесѣш:

— Тидѣ гишӕн попаш запрещаймы...

Дӕ цилӕ тидѣ йѣле мондалты, каждый кечӕш пустяквлӕ лоӕш ярлен кеш, а мѣлӕм, шукат ѣш ли, когон неприятный историм ужаш папыш.

Ик рушӕрнян, хозавлӕ ир обедняшкѣ кен колтымыкы, мѣнь самоварым шѣндѣшѣм дӕ ѣшкежѣ комнатывлӕм тѣвѣлӕяш кешѣм, тѣ нѣжец хозавлӕн когорак ѣрвезѣштѣ кухняшкы пырен, самовар докы миӕн, крантым лыктын дӕ крантыдон мадаш стӕл лѣвӕкѣ пырен шѣнзѣн. Самоварышты шѣ шуку ылын, дӕ вѣд цилӕ тѣшец йоген лӕкмѣкѣ, тѣдѣ шѣрӕнен вален. Комнатывлӕштѣ ылмем годымок ӕче самоварем тама угла шѣдѣн цужгымым мѣнь кольым, а кухняшкы пырымыкем, пиш когон лѣдѣн колтенӕм, ужам—тѣдѣ симсӕлген шѣнзѣн дӕ цѣтѣрӕ, седѣрӕ гѣцшӕт тӕргештен вацнежѣ машанет. Кранты пыч шѣрӕнен кечӕлт шѣнзѣн, левӕш покашкы кен шѣнзѣн, кычым вӕрвлӕ лѣвец вулны шѣрӕнен патька,—кѣрӕнӕлгѣ-симсѣ самоваржат пиш когон йѣкшѣ ылеш машанет. Мѣнь тѣдѣн вѣкѣ вѣдѣм оптал шѣндѣшѣм, тѣдѣ цожгалтен колтыш дӕ седѣрӕшкѣ сѣмѣрлен вазы.

Парадный сеньбкыштй звонок юк шактен колтыш, мёнъ амасам пачым дă, самовар пос-пеен, манын папан ядмашеш кытыкын келесы-шым.

— Поспеен.

Лудмы дă шекланымй ярелă, видны, келесен колтымы ти шамакым мыскылымашеш пиште-ныт дă тиды наказаним эчеят когоэмден. Мы-ньым пиш когон шин шындевы. Папа лѳце-нă пидышдон мыньым тупем гыц шин, карш-ташыжы хоть когонок карштыде, но тупышкем пиш шуку шѳрпы пырен шынзын, вады векы-лă тупем пуал шынзы, а иргодым кечывăлеш хоза больницышкы мыньым шыпштен нангеш.

Доктор, кужы дă тоша эдем, мыньым анжен нăлят, глухой бас юкшыдон ладнан келесыш:

— Тиштй истязани гишан протоколым си-рăш келеш.

Хозаэм тишăк якшарген кеш, ялжыдон тьош-тымактыл, доктырлан тамам-анят олен попа, а тѳдѳжы, хозан вуй гач анжен, кытыкын ма-неш:

— Ам керд. Акли.

Но вара мыньым яды:

— Жалываяш шанет?

Кăпем мыньын когон карштен, но мынь ке-лесышым:

— Агым, тѳрлѳдă йылерăк...

Мыньым вес кѳдежыш нангевы, стѳл вылан

пиштивѣ, доктор юалгы щипцидон тупем гѣц шѣрпѣвлѣм лыктын дѣ шутя ѣштен попен:

— Ничего, шоля, каваштедѣм яжон олмык-тен пуѣнѣт, тидѣ тѣнѣын акат витѣ ѣнде ли-аш...

Тырхашат почти литѣмѣ цѣгѣлтѣрѣшѣ пѣшѣ-жѣм пѣтѣрѣшѣт, доктор келесѣш:

— Нѣллѣ кок шѣрпѣ лыкмы, ѣшѣндѣрѣ, шоля, хвалѣшет ярал лин кердеш! Иргодым ти веремѣнок перевязкыш тол. Шѣренок шит вара?

Мѣнь тумаялым дѣ келесѣшѣм:

— Перви—шѣрерѣкѣнок...

Доктор бас юкшыдон ваштыл колтыш, ма-неш:

— Ничего, шоля, дела яжошкыла кеѣ, манел!

Хозаѣм докы мѣнѣѣм лыкмыкы, доктор ке-лесѣш тѣдѣлѣн:

— Нѣ, получайы—ѣрвезѣ чинѣѣмѣ! Ирго-дым ѣче колтыда, перевязкым ѣштен пуѣнѣ. Тѣнѣын цѣшешет—ѣрвезѣ комик¹⁾ ылеш...

Токуна извозчикдон кыдалмына годым, са-гаѣм шѣнзѣмѣштѣжѣ хоза попа мѣлѣм:

— Мам вара ѣштет, Пешков—мѣнѣѣмѣт то-же шинѣт? Шинѣт, шоля! Тѣнѣѣм все-таки хоть мѣнь ѣжѣлѣѣм, а мѣнѣѣм ѣжѣлѣѣшѣжѣт иктѣт уке ылын! Эдем шуку—тор, а ѣжѣлѣ-ѣѣш—ик сукин сынат уке! Эх, зверь-цѣвѣвлѣ...

Корны мычкы вашток тѣдѣ шудалы, мѣлѣм

1) Комик тиштѣ—шутя ѣштѣш мастар.

тЫдЫ бЖАЛЫН чучын, дА мЫНЬДОНЕМ ЭДЕМДОН
попымлаок попымжы гишАн тЫдЫЛАН мЫНЬ
благодарный ылынам.

Тонна именинникым вуйта мЫНЬЫМ встре-
чаевЫ, кыцелА мЫНЬЫМ доктор тОрлен, мам по-
пен—ЫдрАМАЙВЛА шайышт пуаш заставевЫ, Ыш-
ке колыштыт, цУдеят, тЫРВЫШТЫМ цопкат АЛь
кыптыртылыт. БолезньВЛАм, карштышым дА
цилА неприятныйым тенгелА когон интересуй-
мыштым мЫНЬ цУдеяш веле линАм!

МЫНЬ ужынам, жалваяш отказемм гишАн
нЫНЬИ пиш довольна ылыныт, дА тидЫм тЫША-
кок ЫшЛАНЕМ пользываен нАльЫМ—закройщица
гыц книгАВЛАм лыдаш нАлАш разрешением кЫчен
нАльЫМ. Отказашыжок нЫНЬИ Ыш решеп, лач
папа веле цУдеймЫлА пелештыш:

— Ну, и екшүк!

Вес иргодешок уже закройщица анзылны мЫНЬ
шалгенАм, а тЫдЫ ласкон попен мЫлАм:

— А мЫлАм попевЫ,—манеш,—тЫНЬ хворает
дА тЫНЬЫМ больницЫш нАнгенЫт,—ужат, кыце-
лА самынь попат?

МЫНЬ юкымат ам лык. Правдам келесАш на-
мыс—ма нужда тЫдЫЛАН грубыйым дА ойхым
пАлАш? ТЫдЫ вес эдемвлА ганьы ылтеАт, мЫ-
лАм приятны ылын.

ЭчеАт мЫНЬ кЫЖГЫ книгАВЛАм лыдам: Дюмын-
АтяжЫн, Понсон-де-Терайльын, МонтепАнын,
ЗаконнАн, Габорион, Эмарын, БуагабАн,—ти
книгАВЛАм, иктЫ паштек весЫм, мЫНЬ ЧЫНЬ лы-

дам, да мблām—веселā. Тамахань-āнят айыр-тембн блбмāшдон мбнь блем, тб блбмāшбжб блшлāнжблā стятн прятн тыргыжландара мбньбм, кид-ялем лултā. Бшкеек бштбмб мбнбн изи лампадка постолем эчēт коптя, мбнь йыд вашт лыдам, ирок якте, мбнбн сбнзāвлā-эм изин-олен каршташ тбнгāлыт, да шонгы хозяйка пурынок попа мблām:

— Тырлы теве, шукок ат лыд, сбнзāвлāэт пыдешт лāктыт, слōпбй лиāt!

Тенге гбнят, мбнь йбле ынгылышым, событивлā шуку стятн ылмашток, халавлā дā сāндāлбквлā иктб весбштб гбц айырлалтмы нуж-веек, шайыштмашыжы седок иктб гишāн кеā: яжо āдемвлā—несчастливыйвлā дā нбнбм худавлāжб соок обижāят, худа āдемвлā—яжовлā гбц соок удачливыйрак дā ышанрак ылыт, но, сек остаткāшбжб, худа āдемвлām тамажы-āнят цаклен кердбмб соикток сбнгā, дā яжожы обязательны торжествуя. „Яратымаш“, кыды гишāн цилā пбэргбвлā дā бдрāmāшвлā соок икстятн попат, надоел. Техень однообрази, скучна лин мимбжб гбц пасна, тамахань-āнят пыток раскыды агыл подозрением мбнбнбм тāрвāтен.

Лыдам книгām дā пбтāриш страницивлā гбцок цаклаш тбнгāлām, кб тиштб сбнгā, кб сбнгбмб лиэш, дā событивлāн пукшемжб раскыдем кембкб, тбдбм бшкбмембн фантазин силадон шбтен шуаш стараем. Книгām лыдаш

цярнѣмѣк, арифметикын учебникыштыш задача ганьыла тѣдѣ гишан тумаем, дѣ шѣренок правильны решем, книгѣштѣш геройвлѣ логѣц кѣ цилѣ статян благополучишкѣ лѣктеш дѣ кѣ худа положенишкѣ попаза.

Но цилѣ тидѣн лошток живой дѣ мѣлѣм значительный правдан соты корнывлѣм, тамаханьы вес ѣлѣмѣшѣн, вес отношенивлѣм пѣлѣквлѣм мѣнѣ ужам. Мѣлѣм раскыды, Парижѣштѣш извозчиквлѣ, рабочийвлѣ, салтаквлѣ дѣ цилѣ „черный народ“ Нижнийѣштѣш, Казаньыштыш, Пермѣштѣш ганьы агыл,—господавлѣдон тѣдѣ смеланрак попа, нѣнѣн анзылны ѣшкѣмжѣм простаракын дѣ независимырак кыча. Теве—салтак, но тѣдѣ мѣнѣ пѣлѣмем ик салтак статянат агыл,—Сидоров статянат, пароходыштыш вятч статянат дѣ, тѣлец утла, Ермохин статянат; тѣдѣ нинѣ гѣц большы эдем ылеш. Тѣдѣ дѣ Смурый лошты тама-ѣнят обѣий улы, но тѣдѣ тенгеок зверь йиш дѣ грубый агыл. Теве—лавочник, но тидѣт мѣнѣ пѣлѣмем молы лавочниквлѣ гѣц лучырак ылеш. Священниквлѣят книгѣштѣшѣ ганьы агылеп,—книгѣштѣ нѣнѣ пурыраквлѣ, отношеништѣ эдемвлѣ докы участливыйрак. Вообще, цилѣ ѣлѣмѣшѣжок заграницѣштѣ, книгѣвлѣ попымы семѣнѣ, интереснѣйрак, куштылгырак, мѣнѣ пѣлѣмем гѣц яжорак ылеш: заграницѣштѣ тенге шѣрен дѣ зверьлѣнен ак шиѣдѣлеп, тенге мучительны эдемѣм ак мыскылеп, кыцелѣ вятский салта-

кым мыскыленйт, йымыланат тенге йонтымла когон ак ыдылеп, кыцелә шонгы хозаяка ыдылеш.

Айыртемын цаклымла — злодейвлә гишән, шык дә подлый әдемвлә гишән шайыштмаштышты, әдемвлән ынгылаш литымбә жестокостыым дә әдемым мыскылаш стремлеништым, кыдывләм шыренок мбнь ужинам, книгәвлә ак анжыктеп. Книгәштыш злодей деловито жестокий ылеш, малын тбдб жестокий—плоток почти ынгылаш лиәш, а мбньжб нимахань цельтымбә, нима йөвтбмб жестокостыым ужам, кыдындон әдем бшкбмжбм лач забавляя веле, тбдб гбц нима выгодымат бшләнжб ак вычы.

Каждый у книгәм лыдмем паштек русский ббббмәш дә вес сәндәлбквләштыш ббббмәш лоштыш разница со большы раскыдын кайынмиә, тидб досадым тәрвәтә дә шуку кычылтмашеш шоранг шыцшы оголан сары страницывлән правдивостылан подозрением когәзмдә.

Дә трук теве мбньбн кидышкем Гонкурын роман „Братья Земганно“ попазыш, тидым мбнь икәвәштб, ик йыд вашт лыдын ләктым дә вара әче, перви нигнамат испытывайдымы удивленидон, тб проста, ойхан историм веспачаш лыдаш тынгәльбм. Ма гбнят куктыл, пугтыен шбндбмб, вблец анжен интересный нигмат тбштб уке ылын, пбтәриш страницывлә гбцок тбдб, жития святых ганьы, серезныйла дә простала чучын. Книгән йблмбжб, техень

точный дә проста, пѣтари-андак мѣнѣм не-
приятны цудейѣктен колтыш, но проста ша-
маквлӓ, цаткыдын строен кемѣ предложенивлӓ
шѣмѣш пиш плотнан вазыныт, акробат-шѣм-
белвлӓн драма гишӓн пыт ѣннӓдӓрен попенѣт,
дӓ книгӓ лыдмаш гѣц получаймы наслаждени-
ӓш кидвлӓӓмӓт даже цѣтѣренѣт. Кѣршѣ ялан
несчастнѣй артист пѣрт-вуйыш, яратымы ис-
кусствыдон йывырт занимайшы шѣмбелжѣ до-
кы кузаш цацым гишӓн лыдын, юкын мѣнѣ
мӓгѣренӓм.

Ти яжо книгӓм закройщицылан пумем годым,
техеньок вес книгӓм мѣнѣ ядым.

— Маханьы техеньок книгӓм? — йѣрӓлтӓл,
тѣдѣ яды.

Тѣдѣ йѣрӓлтѣмӓшеш мѣнѣ шеклӓнен колты-
шым дӓ, махань мѣлӓнем келеш, об'ясняен пуӓнӓт
шѣм мышты, а тѣдѣжѣ попа:

— Тидѣ—скучна книгӓ, тырхал тебе, тѣлӓт
мѣнѣ весѣм интереснѣйракым кандем...

Икманяр кечѣштѣ Гринвудын „Подлинная
история маленького оборвыша“ книгӓм тѣдѣ
мѣлӓм пуш; книгӓ лѣмжѣ иклаштык пышкыла-
лы мѣнѣм, но пѣтариш страница гѣцок
мѣнѣ сусун йѣрӓлтен колтышым,—так вара
книгӓ пѣтѣмешкӓт ти йѣрӓлтѣш лицӓӓм гѣц
ѣш каранг, кыды-тидѣ страницѣжѣм кок-кым
пачаш моло мѣнѣ лыдынам.

Тебе кыце труднан дӓ мучительны заграни-
цыштат даже ѣрвезѣвлӓ южнам ѣлӓт! Ну, мѣ-

лѣмжѣ пиш худаок агыл эче, значит—ойхыраш уке!

Гринвуд шуку бодростыым мѣллѣнем пуш, а скоры тѣлец вара уже настоящий „правильный“ книга—„Евгения Гранде“ мѣллѣнем показыш.

Шонгы-тѣотя Гранде мѣнѣн тѣотямым ѣшѣндѣрѣктѣш, обиднѣн чучын—книгѣжѣ изи, но изи гѣнят, правдажы тѣштѣ шуку. Правдам тидѣм, мѣллѣнем пиш знакомый дѣ ѣлѣмѣштѣ надоедаен шоктышы правдам, книга совсемок у статяя—шѣдѣтеок, спокойнан анжыктен. Перви лыдын лѣкмѣ цилѣ книгѣвлѣ, Гонкур гѣц пасна, эдемвлѣм, лач мѣнѣн хозавлѣэмлѣок, строгы дѣ когон саслен осуждаенѣт, шѣренок нѣнѣ преступниквлѣ докы симпатим, а добродетельный эдемвлѣ докы досадым вызываенѣт. Плоток ѣжѣл ылы ужаш, кыцелѣ эдем, разумжым дѣ вольжым пиш когон затрачивая гѣнят, ѣштѣш шанымыжым все-таки ѣштен ак керд,—добродетельный эдемвлѣ пѣтѣриш страница гѣц остатка якте тѣдѣн анзылны седок цаткыдын, кѣн штолмывлѣ ганѣы шалгат. Хотя тѣ штолмывлѣ тервен ма худа улы, цилѣ пыдырга, шѣпнѣ, но нѣнѣм яратымы ак шо. Вет стена керек-кыце красивый дѣ цаткыды лижѣ, тѣ стена шайылны шалгышы олмаву гѣц олмам кѣрѣн ѣлнет гѣнѣ, тѣдѣн красотажым дѣ цаткыдыжым анжен шалгаш уке. А мѣллѣм уже чучын—утларак ценныйжы дѣ живойжы тагы-

шак-анят добродетель шайылан таен шындымбы ылыт...

Гонкурын, Гринвудын, Бальзакын—злодейвлә уке, тенгеок пуры йанганвләят уке, ылыныт просты әдемвлә, пиш живойвлә; тый әдемвлә гишән иктым веле шанаш лиәш, мам нини келесенит, мам бштенит—лымынок тенге келесимби, тенге бштимби ылеш дә мол статян лижәт ак керд.

Тенгеләнлә мбинь ынгылышым, „яжо, правильный“ книгә махань великий праздник ылеш. Но кыце тидым момыла? Закройщица ти делашты мбләм палшен кердте.

— Теве яжо книгә,—тиды попен дә Арсен Гуссэн „Руки полны роз, золота и крови“ книгәм, Бэлон, Поль-де-Кокын, Поль Февальын романвләм мбләм предлагаен, но мбинь ниним уже напряженидон лыдынам.

Марриеттын, Вернерын романвлә тидылән яжола чучыныт, мбләмжы нини скучна ылыныт. Шпильгагенәт мбиньым сусуәмдыде, но Ауэрбахын рассказвлә пиш яжола чучыныт. Сю дә Гюго тоже мбиньым когонок увлекайделыт, Вальтер-Скоттым мбинь лучыракеш шотленәм. Чудесный Бальзакын гань книгәвләм, шумым тәрвәтышы дә сусуәмдышы книгәвләм мбиньын лыдмем шон. Фарфоровый йдрамәшәт мбләм бнде пншок яжола чучте.

Токужы кеәш ире тыгырым мбинь чиәнәм, үпем яжон ыдырен шынденәм, кыце-гынят рбж-

лын каяш цаценәм,—тидѣжѣ мѣньѣн тѣ лин кердѣн, тѣ уке, но мѣнь со выченәм, рѣжлѣн каймем цаклаат, тѣдѣ утларак простан дѣ дружески мѣньдонем попаш тѣнгӓлеш, итѣрӓ дѣ плоток праздничный лицӓштѣжѣ кол йѣрӓлтѣшѣжѣ уке лиӓш. Но тѣдѣ седок йѣрен дѣ янгылен шѣцшѣ ганьы, нѣжтӓ юкшѣдон ядыштын:

— Лыдын лӓктѣц? Яжола чучы?

— Уке,—манам.

Вѣцкѣж сѣнзӓхалжым изиш лѣлтӓлӓл, тѣдѣ мѣнь вѣкем анжен дѣ, когон шѣлӓлтӓл, первишѣлӓок нерѣн попен:

— Малын вара?

— Тидѣ гишӓн мѣнь уже лыдынам.

— Ма гишӓн?

— Яратымаш гишӓн...

Сѣнзӓжѣм пѣзѣрӓлӓл, тѣдѣ йѣрен дѣ попен:

— Ах, но цилӓ книгӓшток вет яратымаш гишӓнжѣ сирӓт!

Кого кресла-пӓкенѣштѣ шѣнзѣмӓштѣжѣ, меховой туфлян изи явлӓжѣм тѣдѣ мыльгыктылеш, омештеш, клоной изи халатдон ѣшкѣмжѣм пѣрдӓ дѣ розовый парнявлӓжѣдон пылу-йыштыжы кишѣ книгӓ вѣлвӓлѣм лочыге мырыкта.

Мѣньѣн ядмем шоӓш:

— А ма тѣ квартирыда гѣц вес вӓре ада ке? Офицервлӓ седок вет тѣлӓт запискӓвлӓм сирӓт, седок мыскылат...

Но тидым келесаш мѣньѣн смелостем ак ситѣ, дѣ мѣнь кеем, кидешем „яратымаш“ гишѣн кѣжгѣ книгѣм дѣ шѣмѣштемжѣ ойхан разочарованим нѣнгем.

Кудвичѣштѣ ти бѣдрѣмѣш гишѣн со худан дѣ худан попат, мыскылат тѣдѣм дѣ утла дѣ утла шѣдешкѣт. Техень шаявлѣм, лярѣнвлѣм дѣ, наверное, алтален попымывлѣм, колышташ мѣлѣм пиш обиднѣ ылыы, ѳрдѣж гѣц бѣдрѣмѣш мѣлѣм бѣжѣлѣн чучын дѣ мѣнь тѣдѣн верѣ лѣдѣнѣм. Но, тѣдѣн докы миѣн, тѣдѣн пѣсѣ сѣнзѣвлѣжѣм, котин ганьы виѣкѣ изи кѣпшѣм дѣ соок праздничнѣй лицѣжѣм ужатат,—бѣжѣлѣймѣшемжѣт, лѣдѣшемжѣт шѣкш ганьы вѣсен ямын кѣт.

Шошым трѣкок тѣдѣ тагышкы лѣктѣн кеш, дѣ икманяр кѣчѣштѣ марыжат квартирым вашталтыш.

Угѣц толшы ѣдемвлѣм вычышы кѣдежвлѣ пуста ылмы годым, мѣнь цѣрѣ стѣнявлѣм анжалаш пырышым,—стѣнявлѣштѣжѣ кѣртинвлѣ кѣчѣмѣ квадратнѣй охыр вѣрвлѣ, какляка пыдаввлѣ дѣ пыда вѣрвлѣ веле киѣн кодыныт. Чиѣлтѣм седѣрѣшкѣ сакой йиш пумага лаштыквлѣм, пыдыртен шумы пумага короплявлѣм, духи гѣц кодшы охыр ямдарвлѣм кѣшкен шѣндѣмѣ, дѣ тойын ик кого булавка тѣолгыжын.

Мѣнь сылыккланен колтышым, ѣчѣт икѣнѣ тѣ изи закройщицым ужмем,—тѣдѣлѣн таум келесѣмем шон...

Закройщица кемешкок эче, мѣньѣн хозавлѣ-
 эмѣн квартира лѣвѣкѣ, ѱл ѣтажыш, шим сѣн-
 зѣн ѣрвезѣ ѣдрѣмѣш изи ѣдѣржѣдон дѣ ян-
 тарный мундштукдон кѣрѣлтеок почти пероскым
 шыпшы ѣвѣжѣдон, сѣдѣй пападон, ѣлѣш то-
 лын пырыш. Ёдрѣмѣш пиш цевѣр ылы, власт-
 ный, гордый ѣдем, тѣдѣ ныгыды, приятный
 юкдон попен, цилѣ вѣкок вуйжым комдыкрак
 ѣштѣлѣл, сѣнзѣвлѣжѣм изиш пѣзѣрѣлѣл анжен,
 тагышец мѣндѣрц анжа дѣ нѣнѣм яжонок ак
 уж машанет. Каждый кечѣнок почти тѣдѣн
 квартирын крылецѣшѣ докы шим салтак Тюфѣ-
 ев вѣцкѣж ялан хѣрѣш имним виден канден;
 вѣлѣнжѣ кужы, вурс цѣреѣн бархатный платьем,
 кидешѣжѣ ош перчѣткѣм, ялешѣжѣ сары шар-
 гагемѣм чиѣн, ѣдрѣмѣш крылецѣш лѣктѣн.
 Ик кидшѣдон платье пачым дѣ лиловый цѣв-
 тѣн тыгыды кѣвлѣм пыртен шѣндѣмѣ вурган
 изи салам кычен, весѣжѣдон тѣдѣ имни нерѣм
 ниѣлтѣлѣн,—имнижѣ тылшол ганьы сѣнзѣвлѣ-
 жѣдон тѣдѣн вѣкѣ анжен, цилѣ кѣпшѣдон цѣ-
 тѣрен дѣ кѣчшѣдон пингѣдѣ рокым олен роѣн.
 — Робер, Ро-обер,—ѣдрѣмѣш олен попен
 дѣ имним какляка шѣжѣ гѣц цаткыдын савалтен.

Вара, Тюфѣевын пылвуйым ташкалал, тѣдѣ
 ѣртнелѣш ловкан кузен шѣнвѣн; имнижѣ, куш-
 тымла ашкед, корнышкы лѣктѣн; ѣдрѣмѣш

өртнелбштб пиш ловкан шбнзен, тбшак лач кушкынок шбнзбн машанет.

Тб бдрбмбшбн ганьы красотам шоэн ужал-теш, техень красота соок ула, нигнамужтымла чучеш дб шбм-кбргбм соок кого сусудон темб. Тбдбн вбкб анжен, мбнь туманбм—вот техеньб Диана Пуатье, королева Марго, Ла-Вальер бдбр дб молы красавицывлб, исторический романвлбштбш героинявлб ылыныт.

Халашты дивизин офицервлб соок тбдбн йбр пбтбрнблтбнбт, вады йбде тбдбн доны пианиным дб скрипкым, гитарым шактенбт, куштенбт дб мыренбт. Молы гбц утла тбдбн йбр мытык ялан, кбжгб, якшар лицан, сбдбй дб тагыльген шбцшб, пароходыштыш машинист, машанет, майор Олесов пбтбрнблтбн. Тбдб гитарым яжон шактен дб бшкбмжбм бдрбмбшбн покорный, преданный слугала виден.

Таза дб кыйыр вуян вбц иаш бдббржбт бвбжб ганьок счастливо-красивый ылы. Тбдбн симсблгб кого сбнзбвлбжб серьезны, ладнан дб тамам-бнят вычимла анженбт, дб ти изи бдббрбштб тама-бнят изивлбн ганьы*агыл, серьезный ылын.

Папажы соок сылык дб немой ганьы Тюфяевдон дб кбжгб, шбйбк сбнзбн горничныйдон ирок гбц вады якте хбзбйствышты хлопочаен; изи бдббрбн нянькбжб ылте, тбдб беспризорный постол ылын, кечб мыч крылецбштб бль кудвичбштб пренявлб вблнб бшкетшок мадын.

Шы́рера́кынок, вады йы́де мыйнь тыйдын докы мадаш ла́ктынәм да́ биды́рым пиш яратенәм, тыйдәт мыйнь докем йы́ле привикны́ш да́, ямакым шайыштмем лошты, кидешемок амален. Амален кея́, да́ мыйнь тыйды́м амалым ва́рышкы́жы на- мал на́нгеем. Вара да́же тенге тымень шы́нзы́: амалаш вацмыкы́жы, тыйды́ мыйнь докем у́жаш колтен—ми вот тыйдын докы прощаш. У́жмаш- кы́ мыйнь кенәм, тыйды́ изи таза кидшы́м мыйла́м ви́ктәлтен да́ попен:

— Иргод яктеш цеве́р! Папи, кыце келеса́ш келеш?

— Йымы тыйны́м перега́жы,—нер ыражшы гы́ц да́ ышмажы гы́ц симса́лгы́ шы́кшы́м лык- тылда́л, папажы попен.

— Йымы тыйны́м иргод яктеш перега́жы, а мыйнь бы́нде амалем,—плетон ты́ра́н одеялдон пыйра́дәлт, биды́р повторяен.

Папажы тыйды́м тымден:

— Иргод яктеш агыл, а—созшо́к!

— Иргод кечы́жы́ плоток ак ли ма?

„Иргодым“ манмы шамакым тыйды́ яратен, да́ керек-мам, тыйды́ла́н яжола чучшым, анзыкыла- шыш тыйды́ ваштен; пеледы́швләм, изи укшвләм ро́кыш керы́н шы́ндәәт, тыйды́ по́па:

— Иргодым тиды́ сад лиәш...

— Кынам-гы́ня́т иргодым мыйня́т имним на́ла́м да́ а́ва́мла́ мы́ктен ке́ем...

Тыйды́ ышан ылын, но пишо́к весела́ агыл,—

шйреракйнок, мадына лошты тйдй трюкок
тамам тумачен колта дй ядеш:

— Мачын тидй священниквлн упыштй,
йдрамашвлн ганьы, кужы?

Нуж тйдйм пачкен, тйдй нужан парняжы-
дон кроза дй поача:

— Анжы вет, мйнь йымылан ыдылалам, дй
тйдй тйлат пиш худам йштй. Йымы керек кй-
ланат худам йштен кердеш — тйдй авамймат на-
казен кердеш...

Кынамжы эче тйдй сылыкчанен колта дй
тамахань-анят серъезный лин шйнзеш; мйнь
сагаэм пйзйрген шйнзеш, симсй сйнзавляжй-
дон пйлгомышкыла анжен шйндй, тамам выча
машанет, дй поача:

— Папам шйдан ылеш, а авам тебе нигна-
мат шйдан агыл, тйдй ййрй веле. Тйдйм ци-
лан яратат, вет тйдй со ак ййрсй, тйдйн до-
кы хынавля седок толыт дй мычкыжы анжат,
вет тйдй пиш цеве ылеш. Тйдй — яжо, мй-
ньын авам, дй Олесов тенге поача: пиш яжо
авй!

Изи йдйрын почимжым колышташ мйнь
пиш яратенам, — тйдй тамаханьы мйлам пйлы-
дйми мир гишан шайыштын. Йшкымжын ав-
жй гишан тйдй охатан дй шуку шайыштын, —
мйнь анзылнем у йлымаш пачылтын, эчеят
мйнь Королева Маргом ашбндаренам, тидй
эчеят большы книгавля докы бйняймашым,
а йлымаш докыжы интересым когоэмден.

Икәнә вадеш, Откосыш гуляяш кешѣ хозавлӕм крылецьшты вычен шѣнзѣмем годым, а изи бѣдѣр мѣнѣн кидѣштем нерен шѣнзѣм годым, тѣдѣн ӕвӕжѣ мыктен кыдал толы, ӕртнел гѣц кушгылгын тӕргештен валыш дӕ, вуйжым шайык бѣштӕлӕл, яды:

— Ма вара тидѣ—амала?

— Мане.

— Вот кыце...

Тѣшӕкок Тюфяев салтак кыргыж лӕктѣ, имним нӕльбѣ, бѣдрӕмӕш салажым кушакыш керѣльбѣ дӕ, кидшѣм вѣктӕлтен, келесѣш:

— Кад мѣлӕм бѣдѣрым!

— Мѣнѣ бѣшкеок нӕнгем!

— Но!—имним вуйта, тѣдѣ мѣнѣм сѣгѣрӕл шѣндѣш дӕ крылец ташкалтышым ялжыдон ташкал колтыш.

Изи бѣдѣр тѣшӕк шижѣн колтыш, сѣнзӕжѣм пытькен, ӕвӕжѣ вѣкѣ анжалы дӕ тѣдѣн докы кидшѣм вѣктен шѣндѣш. Нѣнѣ кен колтевѣ.

Мѣнѣ вѣкем йӕл саслымашеш мѣнѣ привикненӕм, но ти бѣдрӕмӕш саслымы мѣлӕм неприятный ылын,—вет олен келесӕ гѣнят, сакойок тѣдѣн шамакшым колыштнештѣ.

Икманяр минутышты шӕйбѣк сѣнзӕн горничный бѣдѣр мѣнѣм пӕртѣшкӕ сѣгѣрӕльбѣ,—мѣнѣдонем простыде, изи бѣдѣр амалаш бѣнежѣ вац, одралана.

Ӕвӕжѣ анзылны бѣшкѣмемѣм когоӕш ужын, мѣнѣ гостиный кѣдежѣш пырышым,—изи бѣдѣр

әжбі анзылны шынзең, тьдьбьбь бьдьбржьбь гьц
латьем ловкан кьдашын.

— Ну, вот,—тьдбь келесьш,—теве тьдбь
тольы, тьбь чудовище!

— Тьдбь чудовище агыл, а мьньбьн бьрве-
зем...

— Вот кьце? Пиш яжо. Давай бьне, мам-гь-
нят подареня тьньбьн бьрвезетлән. Яра?

— Яра.

— Пиш яжо, мьнь бьштем тьдбьм, а тьнь
амалаш вац.

— Иргод яктеш цевең,—кидшбьм токем вик-
тальтен, изи бьдьбр келесьш.—Йымы перегьбь
тьньбьм иргод якте...

Бьдрямаш цудеен сьгьбрал колтыш:

— Кь тьньбьм тенге тьмден—папат?

— Мане-е.

Бьдьбр амалаш кен колтымык, аважьбь мьньбьм
токьжы сьгьбралмьбля парнядон бьштальш.

— Мам тьлът подарымла?

Мьблям нимат падараш ак кел, маньн мьнь
келесьшбьм, а вот иктя-махань книгам лыдаш
пуа гьнь, яжо линежьбь.

Тотлы пышан, шокшы парнявлажьбьдон тьдбь
мьньбьн онгылашем льлтальльбь дь пурьн йь-
рлтен яды:

— Вот кьце, тьнь лыдаш яратет, тенге? А
махань книгавлям тьнь лыдынат?

Йьбрямаштьжьбь, тьдбь эчеят цевеңьн кайын;

шекләнән колтышет, икманяр книгәвләм мѣнь келесен пушым.

— Мажы тѣлѣт книгѣштѣ яжола чучеш?— кидшѣм стѣл вѣлән пиштен дѣ парнявлѣжѣм олен тѣрвѣтѣл, тѣдѣ ядыштын.

Тѣдѣн дорѣ тамахань-ѣнят пеледѣш пыш— тотлы дѣ пингѣдѣ шѣрлен, тидѣн лошкок эче имни пѣжвѣд тагыце ярлен. Кужы сѣнзѣ-пынжы вашт тѣдѣ мѣнь вѣкем тамам шанен шѣнден серьезны анжен,—ти минут якте иктѣт эче тенге мѣнь вѣкем анжыде.

Пышкыды дѣ пиш яжо шуку пѣкенвлѣ ылмашты кѣдеж, кек пѣжѣш ганьы тор ылын, окням шуку пеледѣшвлѣ пѣцкемѣштенѣт; вады рѣмѣлгѣштѣ камака, лым ганьы, ошын кайын; камака лишнѣ рояль шимѣн тѣолгыжын, а стенивлѣ гѣц шѣртнѣн тѣолгыжшы раман тамахань пѣцѣлгѣ грамотывлѣ анженѣт, тѣштѣжѣ славянский шалдыра буквавлѣдон тамавлѣм вочык пѣцѣтлен шѣндѣмѣ, дѣ каждѣй грамота лѣвлѣннѣ кѣндрѣ мычкы пѣцѣлгѣ, кого печать кечен. Цилѣ хѣдѣрвлѣ ти бѣдрѣмѣш вѣкѣ, мѣнѣлѣэмек, шеклѣнѣл дѣ покорнан анженѣт.

Кыцелѣ мыштенѣм, мѣнь тѣдѣлѣн ынгылда-рен пушым, манам: бѣлѣш пиш трудна дѣ скучна, а книгѣм лыдатат, тидѣжѣ мондалтеш.

— Да-а, вот кыцелѣн?—ял вѣкѣ кѣнѣл шагал, тѣдѣ пелештѣш.—Тидѣ—худа агыл, тидѣ, пожалуй, лачок... Ну, ма вара? Мѣнь тѣ-

лът книгәвләм пуаш тѣнгәләм, но кызыт мѣ-
нѣын уке... Хотя, нәл вот тидѣм...

Диван гѣц сары обложкан, тырыжалт шѣцшѣ
книгәм тѣдѣ нәльѣ.

— Лыдын ләктәт—кокшы частьшым пуәм,
циләжѣ нѣл частян ылеш...

Князь Мещерскийын „Тайны Петербурга“
книгәм нәльѣмәт, мѣнѣ ләктѣн кешѣм, дә
книгәм тидѣм кого внимавидон лыдаш тѣнгә-
льѣм, но пѣтѣриш страницивлә гѣцок мѣнѣ
цаклышым, петербургский „тайнывләэт“ мадрид-
ский, лондонский дә парижский тайнывлә гѣц
шуку скучна ылыт. Свобода дон Панды гишән
басня веле мѣләм яжола чучы.

„Мѣнѣ тѣнѣ гѣцет кѣкшѣ ылам,—Свобода
манеш,—потому что ышанрак ылам“.

Но Пандыжы тѣдѣлән отвечаен:

„Уке, мѣнѣ тѣнѣ гѣцет кѣкшѣ ылам, потому
что—силанрак ылам“.

Споренѣт, споренѣт дә шиэдәләш тѣнгәлѣ-
нѣт; Панды Свободым шин шуэн, дә Свободы-
жы, ашѣндәрем мѣнѣ, шимѣ велдѣкок боль-
ницеш колен.

Книгәштѣ нигилист¹⁾ гишән сирѣмѣ. Ашѣн-
дәрем, князь Мещерскийын попомжы семѣнѣ
нигилист техенѣ ядовитый эдем ылеш, тѣдѣн ик
анжалтышыжы гѣцок цѣвѣвлә колен вазыт.

¹⁾ Нигилист—мә-шон тоштѣм, шамак толшы, религим
дә техенѣ молывлә признайдымы эдем.

Нигилист шамак обиднәлә дә неприличныйла мбләм чучы, но тилең большыжы мбнь нимат шбм ынгылы дә сылыкланен колтышым: вид-ны, яжо книгәвләм мбнь ынгылен ам керд! А книгәжы яжо ылмылан мбнь пыт бняне-нәм: вет техень важный дә красивый бдрәмәш худа книгәвләжым ак лыд!

— Ну, кыце вара, книгәэт яжола чучы? — Мещерскийын сары романым нәлбн мимөкем, тәдб мбньбим яды.

Отвечаяш мбләм трудна ылын—уке маншаш, анят, тәдбим шбдештәрен колтымла лиэш.

Но тәдб ваштыл веле колтыш дә амалым кб-дежышкыжы кен колтыш; тышең тәдб симсб сафьян переплетан изи книгәм намал кандыш.

— Тидыжым тәнь яратет лиэш, толыкы ит пачкыы веле!—тәдб пелештәш.

Тидб Пушкинын поэмывлә ылыныт. Мбнь нбнбим икәнәштб лыдын ләктым, дә техень чувствыдон, кыдым пиш яжо вәрбш показымы годым веле испытываяш лиэш,—яжо вәрбш миэт дә цилә икәнәштб анжен, пәлен ләкнет. Южнам тенге купан шбргб лошты, регенян мычывуйвлә воктен шуку каштын шбндетәт, трүкок кукшы сәрәнбим ужын колтет, а сәрәнбш-тәжы—кечб аяр дә пиш шуку пеледбш. Пб-тәри андак тбнгшб ганьы анжал шалгет, а вара йбрвәш кыргыжал сәрнет, дә пышкыды сирембм ташкалмы йбде йәнгеш сусун чучеш.

Пушкин бшкыжын стихшын простотадон дә

музыкыжыдон мбньбм пиш когон цудейыктен колтен, шуку веремә тидын паштек проза естественный агылла мбләм чучын, дә лыдашыжат тидым уже трудна ылын. „Русланлан“ сиррмб пролог папамын сек яжо ямаквләжым ашбндәрәктен, ниным тагыце-анят пиш яжон иктыш цымырен, а кыды-тидб стихвләжб пиш раскыды правдаштыдон мбньбм цудейыктенбт.

— Там; на неведомых дорожках,
Следы невиданных зверей!)—

— Ёшке турешем ышыштем чудесный строкавләм мбнь попенәм дә мбләм пиш яжон знакомый ялгорнывләм ужинам, таинственный кишәвләм ужинам, кыдывләдон ртуть ганьы лелб лыпш патькалтышвләм ёшке вблещбб эче брзәл пачкалтен поспейдбмб шудым ташкен эртбмб. Стихвлән пиш яжон ынгарен шоктымы строкавлә утлаок куштылгын ашбндәрәлтынбт, ма гишән попымыштым празникеш йәмдбләлтмблә нбнб украшаенбт; мбньбм тидб счастливыйым ёштен, бблбмәшемжбм—куштылгым дә приятныйым, стихвлә у бблбмәш гишән увертәрбшбб благовесть ганьы ылыныт. Грамотный ылмаш—махань тидб счастье!

Пушкинын пиш яжо ямаквләжб нима гбцәт лишбл дә понятный мбләм ылыныт; икманяр

1) Гышты, пәлбдбм корнывләштб,
Ужтым зверьвлән кишәвлә.

гәнә лыдын ләкмәкбә, нәһнәм наизусть мәнһ
мыштенәм; амалаш вазамат, сәһнзәәм кымен,
амален кемешкем стихвләм мәнһ пәйжгем. Шәй-
рерәкәһнок тәһ ямаквләм денщиквләән мәнһ
колтенәм; нәһнәһ колыштыт, ваштылыт дә ласкон
шудалыт. Сидоров вуем гыц мәнһнәм ниәлтә
дә олен попа:

— Вот яжо а? госпыди.

Мәнһнәһн техень тыргыжланымашем хозавлә-
әт цакленәһт, шонгы вырсен:

— Книгәәш кечәлтәһнәт, пострел, а самовар
нәһл кечәһ итраймәһ агыл! Пандым нәләмәт те-
ве...

Пандет ма такеш? Мәнһ тәһдәһн ваштареш
стихвләдон кредәләһнәм:

— Душою черной зло любя,
Колдунья старая!)

Книгә пушы йдрәмәш докы мәнһнәһн ува-
жениәм әчеәт большы когәмәһн,—вот махань
книгәвләм тәһдәһ лыдеш! Тидәһ фарфоровый за-
кройщицет агыл...

Тәһдәһн докы миән книгәм кидәшкәһжәһ кычык-
тымыкем, тәһдәһ пыток пәләшәһлә келесәһш:

— Ну, тидәһжәһ тәһләт яжола чучын! Пушкин
гишән тәһнәһ колынат?

Пушкин гишән тамахань журналышты мәнһ
уже лыдынам изиш, но тәһдәһ йәшкеок мәһләм

!) Шим йәһнгдон шәһдәһм яратен,
Колдунья шонгы...

Пушкин гишән шайышт пужы манын, колте-
лам—маньым.

Тыды Пушкин гишән кытыкын шайышт пуш—
кылымжы да колымжы гишән—да, шошымшы
кечылә йыралтәл, яды:

— Ужат, ёдрәмәшвләм яраташ махань лү-
дыш?

Лыдын ләкмем цилә книгәвлә гыц мбынь пә-
ленәм, тиды, лачок—лүдыш, но ты нүжвецок—
яжо. Мбынь келесышым:

— Лүдыш ылнежы, а цилән яратат! Дә ёд-
рәмәшвләжәт тиды гишән мучыялтыт вет...

Цилә вёкок анжымыла, тыды мбынь вёкем
сёинзә-пынвләжы вашт анжалы да серьёзны ке-
лесыш:

— Вот кыце? Тынь понимает тидым? Тыням
мбынь келесем тыләт—тиды гишән ит монды!

Дә ядышташ тынгәлыы, махань стихвлә мбы-
ләм яжола чучыныт.

Кидемдон шалалтыл, тамам-әнят наизусть
мбынь лыдаш тынгәлыым. Тыды юк лыктеок дә
серёзны мбыньым колышты, вара кыньбылыы,
кыдеж мыч ашкед кеш дә тамам шанен шын-
ден келесыш:

— Тыләнет, милейший зверь, тыменяш келеш
ылнежы! Тиды гишән мбынь тумаялам... Тыньбын
хозавләәт—родняэток ылыт?

Мане манын келесымёкем, мбыньым ёпкәлым-
лә тыды пелештәл колтыш:—О!

Тыды мбыләм „Песни Беранже“ книгәм пуш,

книгәжбѣ пиш яжо: якшар шарга переплетан,
шөртнѣбѣ тѣрән дә шуку картинән. Мырывләжбѣ
тидѣ совсемок мѣннѣм ородыш кешѣ ганьым
ѣштевѣ: ойхыжат тѣштѣ пиш кого дә веселәжәт
техеньок кого, дә когынъышты лоштыжы тама-
хань-әнят ѣшләнжбѣ статян связь улы.

Онгыштем ұштѣм шижбѣн, „шонгы кѣцѣбѣзѣн“
орланен попымыжым мѣнъ лыдынам:

Мѣнъ, зловредный шукуш, беспокоем тәмдәм?
Так, ташкала шуда гадиным!
Пѣзѣрәл шуда! Мам ѣжалайыммѣлә?
Тя малын мѣннѣм тымдыделда,
Дикий силалан корным путелда?
Шукуш гѣц кыткы лиәш ылын!
Дә мѣнъ шѣмбелвләәм яратен колем ылын.
А шонгы бродягыла коленжѣ,—
Кѣлән пурым шанымыла!

Тидѣн паштекок „Мәгъырѣшѣ марым“¹⁾ лым-
маштем, сѣнзәвѣд ләкмешкѣ мѣнъ вантылы-
нам. Дә айыртемѣнок Беранжен техень шамак-
вләжбѣ әшбѣш вазыныт:

— Веселә ылымәшѣн наука—
Проставләлән лелѣ агыл!..

Ѣшкѣмжбѣн стихвләжбѣдон Беранже мѣнъ кѣр-
гѣштем цәрән кертѣмѣ веселәм тәрвәтен—мѣ-
ннѣн зорничыймем, циләлән тура, пышкылшы
шамаквләм попымем шон, дә, шукуш лите, ти
шотышты кого анзылтымашым мѣнъ ѣштенәм.

¹⁾ „Плачущий муж.“

Тидын стихвләжымәт мѣнь наизусть тымень
шынзынәм дә, денщиквлә докы кухняшкы пы-
ралал, пиш сусун нѣнѣлән лыдынам.

Но скоро тидѣ гѣц отказаш мѣләм попа-
зыш, техень шамаквлә паштек:

А луатшым иәш ыдырлән
Махань калнак ак олмыд!

Ыдырвлә гишән нѣнѣ утлаок когон тупывешлә
шаям тәрвәтевѣ,—мѣнѣм тидѣ пиш когон ор-
ландарен колтыш, дә мѣнь шѣм тырхы—Ермо-
хин салтакым вуйжы гѣц костюльыдон кыце
кердмѣн пушым. Сидоров дә молы вес денщик-
влә мѣнѣм тѣдѣн пангыра кидшѣ гѣц ыта-
рен нәлевѣ, но тѣ годшен офицерский кухня-
влә воктен кашташ мѣнь смейделам.

Өлицәшкѣ гуляш мѣнѣм колтыделит, дә
веремәжәт ылте,—пәшә седок шукемѣн; кѣзѣт
ѣнде, горничный верц, дворник верц дә „кыш-
шон колтымы ырвезѣн“ обычный пәшәвләм
ѣштѣмем гѣц пасна, каждый кечѣн мѣнь кым-
да ангаеш коленкорым пыдален пижѣктѣшәш-
лык ылынам, тѣшәкенжѣ чертежвләм клеенәм,
хозаэмѣн строительный ровотавлән сметым вес
пумагаеш сиренәм, подрядчиквлән счетвләм про-
веряенәм,—хозаэм ирок гѣц вады якте маши-
нә ганьы ровотаен.

Ярмѣнкәштѣш казенный зданивлә торговец-
влән частный собственностьышкы тѣ веремән
ванженѣт; торговый рядѣвлә у статян строял-

тыныт, мбньбн ховаэм лапкавләм тӱрләш дә угыцәт строяш подрядвләм нәлбн. „Кыдежловләм у статян бштәш, левәш вьлнб слуховой окня ыражвләм чүчен колташ“ дә моыланат техеньвләән тьдб чертежвләм составляен; мбньжб ти чертежвләм, конвертбшкок цикал пиштбмб коклы вьц тәнгән пумага оксадон иквәреш, шонгы архитектор докы нәнгенәм,— архитектор оксам нәлбн дә чертежеш сирәлтен: „Чертеж натурыдон тӱреш толеш, дә ровота паштек надзорым принимаймы“, үләнрәк фамилижбм ыдырал пуэн. Пәлбмән, натурым тьдб викок ужте, а пәшәвлә паштекшб нимахань надзорымат виден кердте,—ясы ылынат, пӱртшб гыцәт ләкте.

Мбньок эче ярмбнкә смоҗрительлән дә тамахань-әнят керәл вес әдемвләән взяткәвләм намалыштынам дә, хоза манмыла, „сакой беззаконилән разрешительный документвләм“ получаенәм. Цилә тидбвләжб гишән хозавләэм гьц, вадеш нбнб хыналаш кен колтымыкышты, пӱрт-анзыл амаса әнгбштб мбнгеш толмыштым вычен шьнзәш правам мбнь получаенәм. Тидб шьренок лиәлте, но нбнб йыдпел әртбмьк веле мбнгеш толыныт, дә мбньжб пӱрт-анзыл амаса әнгбштбш площадкышты әль тьдбн ваштареш ылшы преня ара вьлнб таманярцәш вычен шьнзенәм, үл этажышты бльшб бдрәмәшбн окнявләшкб анжен, квартирбштб

шактышы веселә юквләм дә музыкым колыш-
тынам.

Окнявләм пачын шумы. Занавескывлә дә
нйынйн шайылнышы пеледйшвлә вашт мйнь ужы-
нам, кыцелә комнатывлә йбиде стройный офи-
цервлә каштыт, кыцелә йбйргешкбй майор мын-
дырала әртен-әртен кеә, кыцелә йдрәмәш йш-
кежәт пиш яжо дә тбй нүжведок пиш проста
платьежыдон ладнан ашкед әртә.

Тбйбйм йшке-турешем Королева Марго ма-
нын мйнь лймденәм.

— Вот кыштакен тбй веселә йлймәшәт, кыды
гишән французский книгәвләштбй сирәт,—окня-
вләшкбй анжен, мйнь тумаенәм. Дә соок мбйләм
изиш сылыкын чучын: Королева Марго йбйр-
вәш пүәргйвләм ужмаш мбйньбйн шүмбйштем изи
йрвезбйн ушыкалымаш шамым тәрвәтен,—нбй-
нбйжбй тбйдбйн йбйрвәш, пеледбйш йбйр лач по-
темшбйвлә чонгештбйлмбйләок вбйдбйләлтбйнбйт.

Иәл гйц шоэрәк тбйдбйн докы роал колты-
мы лепкәән, қелгбйш таен шбйндбймбй сбйнзәән,
күкшбй дә веселә агыл офицер толын; сагажы
тбйдбй скрипкәм соок кандев дә пиш яжон шак-
тен,—тенгелә яжон шактен, окня тўнбй әртбйшбй
әдемвләәт шагалалыныт, пренявлә вбйкбй тбй
лишнбйшбй цилә народ кслышташ погынен, мбй-
нбйбйн хозавләәмәт даже — тонышты ылыныт
гбйнь—окнявләм пачыныт дә, колыш-колышт,
музыкантым хваленбйт. Соборный протодьяко-
ным хвалымышты гйц пасна, күм-гбйнят весбйм

хвалымыштым мѣнь ам ашѣндѣрѣ, дѣ пѣлем,
шелѣн кол кагылым, все-таки, музыка гѣц
большы нѣнѣ яратенѣт.

Южнамжы офицер, тагыце-ѣнят бѣшкѣлѣнжѣ-
лѣ статян шѣлештѣл, лепкѣжѣм лападон кыча-
лал, пѣцкѣтѣрѣк юкын стихвлѣм лыдын дѣ мы-
рен. Икѣнѣ, изи бѣдѣрдон окня тѣнѣ мадын
шѣнзѣмем годым, Королева Марго мам-гѣнят
мыралтен пуаш тѣдѣ яды, тѣдѣжѣ шуку верѣ-
мѣ сарвален дѣ, остаткажым, раскыдын келе-
сен пуш:

Мырылан веле келеш красѣта,
Красоталанжы—мыры керѣл агыл..

Стихвлѣ тидѣ мѣлѣм яжола чучевѣ, дѣ офи-
цержѣ тамалын-ѣнят бѣжѣлѣн чучын колтыш.

Комнатышты бѣдрѣмѣш роялым бѣшкетшок
шактен шѣнзѣмѣм анжаш мѣлѣм большырак
приятны ылын. Музыка йѣкшѣ ганьым мѣнѣм
бѣштен, окня гѣц пасна мѣнь нимат ужелам, а
окня шѣйылныжы, лампын саралгы тыл-сотышты,
бѣдрѣмѣш шѣнзѣ,—кѣпшѣ тѣдѣн техень стран-
нѣй, лицѣжѣ гордѣй, ош кидвлѣжѣ, кеквлѣ
чонгештѣлѣт машанет, чангемвлѣ вѣлнѣ каш-
тыт.

Анженѣм мѣнь бѣдрѣмѣш вѣкѣ, сылык му-
зыкым колыштынам дѣ бѣшке-турешем шаненѣм:
иктѣ-вѣре кладым момыкем, цилѣ тѣдѣлѣн пу-
ѣм,—путь тѣдѣ паян лиѣш! Скобелев¹⁾) ылам

¹⁾ Тоштын годшы лѣмлѣ генерал.

ылгецѝ, туркавлӓлӓн мѝнѝ войнам угѝц об'являй-
нем, выкуп шотеш нѝнѝ гѝц пиш шуку оксам
нӓлнем, Откосеш—халаштышы сек яжо вӓреш—
томам стройнем дӓ тѝдѝлӓн подарынем,—пусть
тѝдѝ тишец, ти тома гѝц карангеш, вет тиш-
тѝжѝ тѝдѝ гишӓн цилӓнок пиш обиднӓм, сек
худажымок попат.

Цилӓ пашкудывлӓ, денщиквлӓ,—айыртемѝн-
жок мѝнѝѝн хозавлӓэм,—закройщица гишӓн
попымлаок, Королева Марго гишӓн цилӓн пиш
худан дӓ шѝдѝн попенѝт, тенге гѝнят, пере-
гӓл, оленрӓк дӓ йѝрвӓш анжал попенѝт.

Лӓдӓшѝжѝ седѝндон, ӓнят, лӓдѝнѝт, вет тѝ-
дѝн колышы марыжы пиш знатный ӓдем ылын,—
стенияштѝ кечѝшѝ грамотывлӓ тѝдѝн марыжын
тѝотявлӓштѝлӓн руш кугижӓвлӓдон: Годунов-
дон, Алексейдон дӓ Петр Великийдон пумы
ылыныт,—тидѝм мѝлӓм Тюфяев салтак келе-
сен, грамотный, Евангелим плоток лыдшы ӓдем.
ӓнят ӓче, лиловый кӓвлӓдон олмыктарен шѝн-
дѝмѝ вурдан салажыдон лыпшен пумаш гѝц
лӓдѝнѝт,—попенѝт, тѝдѝ тамахань-ӓнят ик важ-
ный чиновникым тѝ салатон уже лыпшен пуӓн.

Но олен пспымы шамаквлӓ чѝнѝ попымывлӓ
гѝц лучы ытелыт; йѝдрӓмӓш тѝдѝ тѝдѝн до-
кы ылшы шѝдѝ лошты пѝл лоштыш ганьы
ѝлен, тѝ шѝдѝм мѝнѝ ынгылен кердтелам дӓ
мучыялтынам. Викторушка попен, икӓнӓ токи-
жы йѝдпел ӓртѝмѝк толмыжы годым, тѝдѝ ок-
ня вашт Королева Маргон спальныш анжалын

дә тѣштѣ ужын, бѣдрәмәш ик тыгырдонок ку-
шеткышты шѣнзә, тѣдѣн анзылныжы пылвуй
мычны майор шѣнзә, бѣдрәмәшѣн ял-парняш-
тыш кѣчѣм пѣчкедә дә губкыдон бѣштѣләл миә.

Тидѣм колын, шонгы хозаяка цѣвен-шѣвен
шудалын, а шешкѣжѣ, якшарген шѣнзѣн, тѣор-
гыжын:

— Виктор, фу! Маханьы намыстымы! Ах,
господавләжәт махань пакостниквлә!

Хоза юкымат лыкте, йѣрен, — мѣньжѣ, юк
лыктеок эртәрѣмжѣ гишән, бѣшке турешем тѣдѣ-
лән таум бѣштенәм, но нѣнѣн векок лин колта
манын лүдѣнәм. Тѣоргыж, саслен, бѣдрәмәшвлә
Викторушкым подробны ядыштыныт, кыце лѣмѣ-
нок бѣдрәмәш шѣнзен, кыце майоржы пылвуй
мычны шѣнзен—Виктор приваен шайыштын:

— Лицәжѣ якшаргы, йѣлмѣм лыктын шѣнден...

Бѣдрәмәшѣн кѣчѣм майор пѣчкедѣмәштѣ
айыртемѣн нимамаат мѣнь ужтелам, но йѣлмѣм
лыктын шѣндѣмжѣлән мѣнь бѣнянѣделама, тидѣ-
жѣ мѣләм такеш алталымла дә обиднәлә чучын,
дә Викторлан мѣнь келесѣшѣм:

— Тидѣ яжо агыл гѣнь, малын бѣне окняш-
кыжы тѣнь анженәт? Вет тѣнь изи бѣрвезѣ атыл...

Мѣньѣм, конечны, ругаен шѣндевѣ, но ру-
гаймышты мѣньѣм обижәйде, мѣнь лач иктѣм
веле шаненәм—үл этажыш кыргыж валаш, ма-
йорлаок, бѣдрәмәш анзылан сукалтен шѣнзәш,
дә сарвалаш тѣдѣм:

— Пожалуйста, ти тома гѣц ләктѣн ке!

Кызыт ынде, вес ылымаш, вес статья адем-
влә, вес чувствывлә, шанымашвлә улым пәлы-
мбікем, тома тиды, цилә ылышывләжыге, мбынь
көргыштем әчеәт большы лелы отвращением
тәрвәтен. Тды цилә хәләок нималан ярдымы
манеш-манешвләдон, сек лывыран әляквләдон
куктыл шындымы ылын, тышты цилә адемвлә
гышәнок худан, шындын попеныт. Полковой по-
пым, ясы, бжәл адембим, пианицәәш дә разврат-
никеш лымденбт; сфицервлә дә нынын вәтыш-
ты, хозавләэмьн шая сембынь, лач сулык пбжә-
шыжок ылыныт; бдрәмәшвлә гышән салтак-
влән соок икстатья худан попымышты мбләм
противнә линыт, дә молы гыц утла хозавләэм
мбләм противнән чучыныт—адемвлә гышән ны-
нын яратымы дә нима бжәләйдеок попымыш-
тын лачокшы ценәм мбынь пиш яжон пәленәм.
Адемвлән сакой статья ярдымашвләм тышлы-
мәш—лач ик забава, кыдым нима тәртеок поль-
зывает лиәш. Мбынын хозавләэм йылымышты-
дон йәләм панезок йәнгыштым кандәреныт, дә
ышкежы пурын, труднан дә скучнан ылымыш-
ты гышән йәллән күсым вуйта пөрыктеныт.

Королева Марго гышән пиш худан попымы
годым, мбынын шумем тама-әнят изи ырвезын
гань агыл чувство темден, әлякышы адемвлә
ыкы мбынь пиш когон шыдешкенәм, циләмок
шыдештәрымем, зорничаймем мбынын шон, а
южнамжы ышкымым дә йәләмәт пиш когон

мѣнь ѣжлѣенѣм, — тидѣжѣ йѣл вѣкѣ шѣден-
кѣм гѣцѣт утла мѣлѣм лелѣ ылын.

Королева гишѣн йѣл гѣц утла мѣнь пѣленѣм
дѣ пѣлѣмем йѣлѣт пѣлен нѣлмѣш гѣц лудѣнѣм.

Праздниквлѣ йѣде, хозавлѣем поздний обед-
нишкѣ кен колтымыкышты, тѣдѣн докы мѣнь
инок толынам, тѣдѣ мѣньѣм ѣшке докыжы
спальныш сѣгѣрѣлѣн, мѣньжѣ шѣртнялгѣ цѣ-
рѣн парсындон сѣрен шѣндѣмѣ изи креслеш
шѣнзѣнѣм, изи ѣдѣржѣ мѣнь докем пылууй
вѣкѣ кузен шѣнзѣн, ѣвѣжѣлѣн мѣнь лыдын
лѣкмѣ книгѣвлѣ гишѣн шайыштынам. Тѣдѣ, кок
лапажым иквѣреш бштен вууй лѣвѣкѣжѣ пиш-
тен, кымда кроватьышты киѣн, кѣпшѣ тѣдѣн
спальнышты мола весѣвлѣ ганьок шѣртнялгѣ
цѣрѣн одеялдон левед шѣндѣмѣ, калявачыш
плетен шѣндѣмѣ пѣцѣлгѣ упшѣ чичѣлгѣ цѣ-
рѣн пулышыжы гач анзык лин шѣнзѣн дѣ
южнамжы кровать гѣц седѣрѣшкѣ кечѣлтѣн.

Мѣньѣм колыштмаштыжы, тѣдѣ лицѣшкем
пышкыдын анжа дѣ, изиш йѣрѣлтен, пелештѣ:

— Вот кыце?

Пурым шанышы йѣрѣлтѣшѣжѣт Королеван
снисходительный йѣрѣлтѣшлѣ веле мѣлѣм чу-
чын. Тѣдѣ ласкайшы ныгыды юкдон попен, дѣ
мѣлѣмжѣ соок иктѣм попымла чучын:

— Пѣлем мѣнь, йѣл гѣц шуку яжо, ире ыл-
ам, дѣ иктѣштѣт мѣлѣм керѣл агылеп.

Южнамжы тѣдѣм тѣгѣр анзылан мѣнь зас-
таненѣм, — упшѣм ыдырен, лап креслышты тѣдѣ

шбнзен; ўп мычашвләжы пылуыштыжы, кресло кычемышты киэныт, кресло туп шайылыны седыра яктеок почти кечәлтынйт,—ўпшы тдын папамын ганьок кужы да ныгыды ылын. Тбгырышты мбынь чичәлгы цыреан, цаткыды онгвләжым ужунам, мбынь анзылнемок лифым, цылкавләм чиэн, но тдын ире цәражы намысла ошущенивләм агыл, а тдын верц гордый да сусу чувством мбыньным шистәрен. Тдын дорц соок пеледыш пыш толык, да тидыжы тды гишан мам-гынят худам шанымаш гыц тдым переген.

Мбынь здорова, силан ылынам, пүэргы дон бдрәмаш лоштыш отношенивлән тайным яжон пәленәм, но йәлжы ти тайна гишан мбынь анзылнем пиш худан, тагыце-әнят пиш шдын, сотарымла попенытәт, ти бдрәмәшым махань-гынят пүэргы әлтәлен кердеш манын, бшләнем представляенәт мбынь кердтелам; кы-гынят иктәжы, тдын кәпшылән бшкымжым хозаэш шотлен, тдым парняжыдон хоть тбкәл кердеш манын шаналташат мыләм трудна ылын. Мбынь бняненәм, кухнявләштыш да пыцкемыш лыквләштыш яратымаш Королева Марголан пәлбимән агыл, да тды тамахань-әнят йәлын ганьы агыл сусум, викок вес яратымашым пәлә.

Но икәнә тебе, вады лимы анзыц, гостины-йыш пырымыкем, спальнышты бдрәмәшын ваштылым да пүэргын юкым колын колтышым, пүэргыжы попа:

— Вычалыма йә... Госпыди! Ам биняһи.

МЫЛАМ ЛАКТЫН КЕШ КЕЛЕШ ҮЛЫН, МЫНЬ ТИДЫМ ПОНИМАЕНАМ, НО ЛАКТЫН КЕН КЕРДТЕЛАМ...

— Ку тЫштЫ?—Ыдрәмәш яды.—ТЫнь ылат? Толок...

Спальнышты пеледЫш пыш шалген, пЫцкәтә ылын; окнявләәш кәрен шЫндЫмЫ, рЫмәлгЫн кайын... Королева Марго, онгылашыжы якте одеялдон левед, постельЫштЫ киән, а тЫдЫн лишнЫ, стена сага, йолык-мелЫк колталтымы ик тыгырдонок, скрипач-офицер шЫнзен,—онгыштыжат тЫдЫн пөрем ылын, вургымла пулшыжы дорц онгышкы вочык вален дә пиш раскыдын пәлдЫрнен—тЫдЫм мынь рЫмәлгЫшток яжон ужинам. ОфицерЫн ушшЫ тагыце потикәлә тырыжалт шЫнзЫн, дә роал колтымы тЫдЫн ойхан лицәштЫжы, йЫрәлтышым пЫтәри веле әче, мынь ужинам,—тЫдЫ тагыце-әнят ЫшләнжЫлә статян йЫрен. А ЫдрәмәшЫн ганьы тЫдЫн кого сЫнзәвләжЫ Королева вЫкЫ тенгелә анженЫт, вуйта пЫтәри веле әче тЫдЫ ЫдрәмәшЫн цевержЫм ужын колтен.

— ТидЫ мыньЫн другом,— Королева Марго келесЫш, но ам пәлЫ—тә тЫдЫлән, тә мыләнем.

— Ма тынь тенге лүдЫн колтенәт?—тагышец мындЫрц шактышы ганьы тЫдЫн юкым мынь кольым.—Тол тишкЫ..!

ЛишкЫжЫ миән шагалмыкем, шокшы, цәрә кидшЫдон тЫдЫ шүәм гЫц мыньЫм әлтәлен шЫндЫш дә келесЫш:

Мѣнь шѣм тырхы дѣ тѣдѣлѣн шайышташ тѣнгѣльѣм, кыцелѣ мѣнь парвален ѣлем, тѣдѣ гишѣн сакой худавлѣм попымым колышташ кыцелѣ мѣньѣн йѣнгем каршта. Кидшѣм мѣньѣн пулшышкѣм пиштен, анзылнем шалген, пѣтѣри андак тѣдѣ мѣньѣм яжон, серьезны колышты, но вара ваштыл колтыш дѣ анзыцшы олен шѣкѣлѣл карангден шагалтыш, манеш:

— Ситѣ, цилѣ тидѣм мѣнь пѣлем—ынгылет? Пѣлем!

Вара кок кидем гѣц кычыш дѣ пиш ласкон пелештѣш:

— Маняры чѣдѣ техень гадостьвлѣшкѣи вниманим обрацает, тѣнѣрѣи лучы тѣлѣт лиѣш... А кидетшѣм тѣнь худан мышкат...

Ну, тидѣжѣм тѣдѣи такеш попѣн; мѣнь ганѣмок, ѣтѣдерѣм седѣрѣм дѣ ѣзѣ-савыцвлѣм тѣдѣи мышкын ылгецѣи, мѣнь тумаем, тѣдѣи кидвлѣжѣи мѣньѣн гѣц ире ѣнештѣи лиѣп.

— Эдем ѣлен мышта гѣнь—тѣдѣи вѣкѣи шѣидешкѣт, тѣдѣлѣн завидуют; ак мышты гѣнь—тѣдѣи сѣнзѣи мычаяыштат ѣнештѣи ужѣп,—мѣньѣм лѣлтѣлѣл, токыжырак ѣштен дѣ сѣнзѣишкѣм ласкон анжѣн, тѣдѣи олен попѣн.—Тѣнь мѣньѣм яратѣт?

— Манѣ.

— Пиш когон?

— Манѣ.

— А—кыце?

— Ам пѣлѣи.

— Тау, тѣнь яжо ырвезѣ ылат! Мѣнь яратем, кынам мѣньбѣм яратат...

Тѣдѣ йѣрѣлтѣш, тамам-ѣнят келесѣнежѣ ылыы, но, когон шѣлѣлтен, шуку веремѣ юкымат ѣш лык, вара ижѣ, кидшѣ гѣц мѣньбѣм колтыдеок, келесѣш:

— Тѣнь шѣрерѣкѣн мѣнь докем тол; как йѣрсет, так и тол...

Тѣмѣкѣ шѣрерѣкѣнок мѣнь тѣдѣн докы каштынам дѣ шуку пуры шамакым тѣдѣ гѣц колынам. Обед паштек мѣньбѣн хозавлѣем амалаш вазыныт, а мѣнь тѣ нѣжвец ѣлѣкѣ валенѣм дѣ, Королева тоныжок ылын гѣнь, ик цѣш моло тѣдѣн доны шѣнзенѣм.

— Русский книгѣвлѣм лыдаш келеш, ѣшкѣмѣн, рушын ѣлѣмѣшѣм пѣлѣш келеш,—тотлы пышан ѣпѣшкѣжѣ розывыялгы парнявлѣжѣдон шпилькывлѣм ловкан керѣлѣл, тѣдѣ мѣньбѣм тымден.

Дѣ русский писательвлѣн лѣмѣштѣм иктѣ паштек весѣм попен миѣн, ядын:

— Ашѣндѣрен шоктет тѣнь нѣнѣм?

Тамам шаналтал дѣ изиш досаднан шѣрерѣкѣнок тѣдѣ попен:

— Тѣлѣт тыменяш, тыменяш келнежѣ, а мѣнь соок тидѣ гишѣн мондем! Ах, кыцелѣ ѣнят...

Тенгелѣ тѣдѣн доны шѣнзѣлѣл, мышкын шѣндѣмѣ ганьы ире шѣм-кѣргѣн, кидешем у книгѣм кычен, мѣнь кѣшкѣ кыргыжынам.

Мѣнь шуку книгѣм уже лыдын лѣктѣнѣм:

Аксаковын „Семейный хроникым“, славный русский поэмым—„В лесах“, „Записки охотника“ манмы пиш яжо книгәм, Гребенкын дә Соллогубын икманяр книгәм, Веневитиновын, Одоевскийын, Тютчевын стихвләм. Цилә ти книгәвлә мыйныын шум-көргем мышкын лыкмы ганьым йштен шындевы, кыцызын ганьы дә качы йлы-машын сук гыц цилә тидым итраен лыктевы; ма техеньы ылеш яжо книгә, мыйн яжон чувствыенәм дә мыләм тидын керәлжым ынгыленәм. Книгәвлә мыләм цаткыды уверенностьюм пуэныт: земля вьлны мыйн йшкетем ам ыл дә—ам ям!

Токем папам толыдалын, мыйн тидылан Королева Марго гишән йвйртен шайыштынам. Нер-тавакшым шыпшылал, папам пыт пәлышы әдемлә попен:

— Ну, ну вот и яжо! Яжо әдемвлә шуку улы вет, кычәләл веле—моат!

Дә икәнә келесыш:

— Тенге гынь, анят, тидын докы миэн анжышаш, тыйн вердет тидылан таум келесышаш?

— Уке, ак кел...

— Ну, ак кел лижы... Госпыди, госпыди, йлымашыжәт махань вет яжо! Бләш гынь, таманярәт мыйн йлынем!

Мыләм тыменяш керәл гишән Королева Марголан шытырланаш йш попазы,—Троицын гыдым противный ик истори лиәлтй дә чуть веле мыйныым йш ямды.

Праздниквлӓ анзыц мѣньѣн сѣнзӓвлӓэм когон пуал шѣнзевѣ—нимат ам уж, слѣпѣй лимӓш гѣц хозавлӓэм лѣдѣн колтенѣт, дӓ мѣнь ѣшкеӓт лѣдѣнӓм. Мѣньѣм знакомый доктор-акушер Генрих Родзевич докы виден нӓнгевѣ, тѣдѣ сѣнзӓ-комдышем кѣргѣ гѣц пѣчкѣн, таманяр кечѣ тидѣн паштек ялштен шѣндѣмѣ сѣнзӓвлӓдон пиш когон скучаен, нима ужтеок киӓнӓм. Троицѣн первиш кечѣн сѣнзӓ-ялштышым кедӓревѣ, дӓ, живойымок мыгилӓшкѣ пиштѣм ганьы, мѣнь эчеӓт ял вѣкѣ кѣньѣльѣм. Слѣпѣй лимӓш гѣц лѣдѣшлӓ молы нимат уке; тидѣ утлаок когон обиднӓ, тидѣ эдем гѣц сӓндӓлѣкѣн лу пайышты ѣндекш пайжым отимая.

Веселӓ Троицѣн кечѣн, ясы ылмем шотыш нӓлѣн, кечѣвӓл гѣц вады якте цилӓ пӓшӓвлӓ гѣц мѣньѣм освобождаенѣт; денщиквлӓм ужаш манын, мѣнь кѣхнявлӓ ѣѣде каштынам. Нѣнѣжѣ, строгий Тюфяев гѣц пасна, цилӓн ѣѣкшѣ ылыныт; вады лишӓш годым Ермохин Сидоровым вуй гѣц поленӓдон севӓл колтен, Сидоров сеньѣкѣштѣ шамдымы кенвазын,* а лѣдѣн колтышы Ермохин каремѣш кыргыжын.

Кудвичѣштѣ пиш ѣѣле увер шӓрлен кеӓ—Сидоровым пуштыныт. Крылец докы эдемвлӓ погынен шагалыныт, салтакым анжат, а тѣдѣжѣ, акат тӓрвӓнѣ, сеньѣкѣшкѣлӓ вуйын порогы гач чымалтен вазын; эдемвлӓ лошты пѣжгѣм юк шакта—полицим сѣгѣрӓлӓш келеш, но

Ұжашбыжы иктат кете дә колышы ганьы киші салтакым тәрвәтәш решышыжәт иктат уке.

Дә тебе прачка Наталья Козловская толеш, сиреневый у платьем чиән шынден, пулш вёл-ныжы ош савыц; әдемвләм шыдын шыкедыл әртә, сеньыкыш пыра, салтак сага каклянен шынзеш дә чынь пелештә:

— Ородывлә—әдем живой! Кадта вёдым...

Йәлжы тёдым шөрәт:

— Әдем делашкы нерым кершәш агыл ыла-нежы!

— Кадта вёдым, манам!—пожарыштыш ганьы тёдыжы сёгбёрәл колта; у платьежым толкан когоракла лүлтәләл, лывәл юбкыжым цымырал шындә дә салтакын вёрәнг шыцшы вуйым пылвуйышкыжы лүлтәл пиштә.

Погынен шагалшы әдемвлә бшке лоштышты өпкәлымлә мөгымәктылыт дә лүдын-лүдын шәләнәт; рымәлгы сеньыкышты прачкын йыргешкы ош лицәжым мёнь ужинам, вёдәнг шыцшы тёдын сёнзәвләжы шыдын тьолгыжыныт. Мёнь ик ведырэ вёдым намал кандышым, тёды вёдым Сидоровын вуйыш, онгыш йөрәш шудыш дә предупреждаен пелештыш:

— Мёньым ит нөрты,—мёнь хыналаш кешәшлык ылам...

Салтакын шамжы пырыш, тёды сёнзәжым пачы, ёнгбёрәл колтыш.

— Лүлты,—Наталья маньы, а бшкежы, платьежым пачкыаш ёнжы ли манын, кидшым вик-

тен, конгыла лйвец тйдым кычен шйнден. Коктын кычен, салтакым кухняшкы мй намал пыртышна дй кроватьыш пиштйшнй; Наталья салтакын лицйжйм начкы савыцдон йштйл шйндйш, вара лйктйш тйрвйныш дй мйлйм келесйльбй:

— Савыцым вйддон нйртйлтй дй вуешйжй кычы, а мйнь кеем, тй ородыжым кйчйл анжем. Чортвлй, анжы веле, катыргыш попазымешкй йун шоктат!

Вйреш пачкыялт шйцшй лйвйл юбкыжым кыдаш шуэн дй тйдым лыкышкы чымал колтен, Наталья у платьезжйм тйрлйлтйш дй лйктйн кеш.

Ялжым вйктйрйшт, Сидоров ййгйнзйн, охлен, тйдйн вуйжы гйц мйньбйн цйрй ялышкем пйцйлгй вйр патькалтышвлй лелбйн вилбйнйт, — тидй неприятны ылын, но, лудйн шйнзйнймйт, патькым вйр гйц ялем тйрвйтйш мйнь решййделам.

Ййнгеш когон лелбй ылын; воляшты веселй праздник кечбй, крылецбйштбй, капкашты изи когивлйм шагалтыл шйндймбй; цилй вйре ваштар дй пйзййлмбй укшвлйдон олмыктен шйндймбй, цилй йлицй жаргын каеш, цилйжок йрвезбй, тамахань-йнят у ылеш; ирок гйцок мйлйм чучын, шошымшы праздник йнде кужеш толын, дй тагачшы кечбй гйц йлбймйшйжйт яжорак, сотырак, веселйрйк лиеш.

Салтак укшынзаш тйнгйльбй, йрйкй дон луку

пыш пѳрт циц шагал колтыш, тѳцѳн окняшкы седок эдемвлѳ анжат, нерѳштѳм стѳюкла дервенок ѳнгѳлтен шѳндѳт, шѳргѳ кок велѳн лапаштым кычен шѳндѳмѳшеш эдемвлѳн лицѳаштѳ пиш кого пѳлышѳнлѳ дѳ тамахань-ѳнят йѳнтѳмѳлѳ чучыт.

ѳшѳндѳрен-ѳшѳндѳрен, салтак мѳгѳмѳктѳлѳн:

— Кыце вара тидѳ тенге? Кенвазынам? Ермохин? Попашат уке, я-а-ажо тѳнг...

Вара кахыраш тѳнгѳльѳ, мѳгѳрѳ дѳ йѳнгѳсѳ:

— Шыжарем мѳнѳн... шыжарем...

Ял вѳкѳ кѳнѳл шагалы, техень начкы, ѳпшѳшѳ, вара лыпшалт кеш дѳ мѳнгешок кроватьыш шыраат вазы, сѳнзѳжѳм лѳдѳшлѳ сѳркѳлѳл попа:

— Совсемок пуштыныт...

Мѳлѳм потикѳн чучын колтыш, дѳ мѳнѳ шѳм тырхы—олен ваштыл колтышым.

— Ку, чорт, ваштылеш?—вѳкем ородыла анжен, тѳдѳ ядеш.—Малын тѳнѳ ваштылат? Мѳнѳнѳм йѳнде совсемок пуштыныт...

Тѳдѳ кок кидшѳдонат мѳнѳнѳм шѳкѳш тѳнгѳльѳ дѳ бормоча:

— Первый срок—Илья пророк, второй—мыкте вѳлнѳшѳ Егорий, а кымшы—токем ит тол! Каранг тишец, пирѳ...

Мѳнѳ пелештѳшѳм:

— Ит ородыланы!

Тыды тагыце-анят йонтымла шыдешкен кол-
тыш, сасла да чымедылеш.

— Мыньым пуштыныт, а тынь...

Да кидшым шалалтен, лывйран, слабка кид-
шыдон сынзаяэм гыц мыньым мышкынден кол-
тыш,—сынзаштем тылын веле чучы, мынь ма-
гырал колтышым да кудвичыш кое-как лактын
кешым; Ермохиным кидшы гыц виден, вашта-
решем Наталья попазыш, тыды сыгырал-сыгы-
рал колта:

— Айда, ашкед тынь, имни! А тыньжи кыш-
кы?—мыньым шокшем гыц роалтышат, ядеш.

— Шидалеш,—манам.

— Шидалеш? — Наталья цудеен ядеш да,
Ермохиным кидшы гыц шыпшылал, тыдылан
попа:

— Ну, екшук, значит—йыметлан таум келеси!

Мынь сынзаяэм вьддон шуалтышым да, сеньик
гыц амаса вашт анжен, ужам, кыцеля салтаква
лоштышты мироят, магырат да иканя-иктыштым
элталынтты; вара коктынат нынби Натальям
элталынешты, а тыдыжи кидышты гыц ныным
шиэш да сасла:

— Налда кидтам, пивла! Ужат, монит кум
элталышташ! Баринвада толмешки вацта ама-
лаш—ну, живо! А то пурым вычаш уке!

Изи ырвезывламок, кок салтакым тыды ама-
лаш пиштыш, иктым седыраеш, весым—крова-
теш, да, нынби нер-юкын амалаш тынгалмыкы,
сеньикыш лакты.

— Кыце вет мѣнь янгылен шѣнзѣнѣм, а— хыналаш кешашлык ылам! Тѣньѣм мышкынден колтыш манат?.. Вот вет махань ороды! Теве ѳракѣэт мам ѳштѣ. ѳракѣм ит йѹ, ѳрвезѣ, ни- гнамат ит йѹ..

Тѣмѣкѣ мѣ капка сага олмангашты шѣнзѣш- нѣ, дѣ мѣнь ядыштынам, кыцелѣ тенге йѹкшѣ- влѣ гѣц тѣдѣ ак лѹдт.

— Мѣнь арывлѣ гѣцѣт ам лѹдт, теве нѣнѣ мѣньѣн кышты ылыт!—Цаткыдын кормештен шѣндѣмѣ якшар мышкындыжым тѣдѣ анжык- тыш.—Мѣньѣн колышы маремѣт йѹѣш ярата ылы, дѣ мѣнь тѣдѣм йѹкшѣжѣ годым кидге, ялге пидѣн пиштенѣм, а арлаат—ялшыжым валтен шуѣм дѣ ваштырдон лыпшен пуѣм: ѳдѣ- рѣм нѣлѣнѣт гѣнь, ит йѹ— ѳракѣ агыл тѣлѣт забава, а вѣтет! Мане, янгылымешкем лыпшен шѣндем, дѣ тѣмѣкѣ шѣштѣ ганьы тѣдѣ пыш- кыдемѣн...

— Силан тѣнь ылат,—йымым ѳшкѣмжѣмок даже алтален кердшѣ Ева гишѣн ѳшѣндѣрен мѣнь пелештѣшѣм.

Наталья когон шѹлѣлтѣш дѣ келесѣш:

— Бѣдрѣмашлѣн пѹѣргѣн гѣц большы сила келеш, кок пѣй сила тѣдѣлѣн келеш ылнежѣ, а йымы тѣдѣлѣн чѣдѣ пуѣн! Мужик—ѣдем тѣр- сѣр.

Тѣдѣ ладнан, шѣдѣдеок попен дѣ, кок кид- шѣм онгешѣжѣ вѣш ѳштен, тупшым забореш тѣкѣлен, тыгыды кѹѣрѣм йѣрен шѣндѣмѣ, кы-

мыжан дамбыш сылыкын анжен. Толкан шая-
вләм колышт шб́нденәмәт, веремәмәт мб́нь
монден шуэнәм дә теве ужам—дамба мычкы
хозаэм дон вәтб́жб́ толыт; нб́нб́ олен, важны
ашкедб́нб́т, лач индейский әптән дон цб́вб́ок,
мә вб́кб́нә туран анжен, б́шке лоштышты тамам
попенб́т.

Мб́нь парадный крылец амасам пачаш кыргы-
жым, пачым; ташкалтыш мычкы кузымаштыжы,
мб́нб́м мыскылымла хозаяка пелештб́ш:

— Прачкывләдон, виднб́, любезничаёт? Ул
этажыштыш барыняэт гб́ц тыменьб́нәт?

Тидб́ утлаок когон глупы ылын, дә мб́нь ти-
шәкен шб́мәт шб́дешкб́; хозан пелештб́мжб́ теве
обиднәрәкб́н чучы, тб́дб́ йб́рәлтен келесб́ш:

— Ма вара—веремә б́нде!..

Иргодым ирок, сарайыш пулан пырышымат,
котилән б́штб́мб́ ыраж сага охыр кошельоком
мб́нь мом; шуки гәнә тидб́м Сидоровын кидеш
мб́нь ужынам, дә тб́шәкок тб́дб́н докы нәнгешб́м.

— А оксажы кышты?—кошель кб́ргб́м пыр-
гедәлят, тб́дб́ яды.—Рубль тридцать. Давай
тишкб́!

Вуйжы тб́дб́н полотенцб́дон пидб́н шб́ндб́-
мб́; б́шкежб́ сарем, худаланен шб́нзб́н, пуалшы
сб́нзәвләжб́м шб́дб́н пытка дә кошельок охыр
ылмылан ак б́нянб́.

Тб́шәк Ермохин толын шагальы дә, мб́нь
вб́кем анжыктен, б́няндәрәш тб́нгәльб́:

— Молы агыл, тидб́ шолыштын, айда, хоза-

жы докы нӱнге! Салтак салтакыным ак шолышт!

Тенге попымаш гыц мбнь тӱрок цаклышым, тбдб шолыштын дӱ охыр кошельокшымат тб-док сарайыш шуэн коден,—тбшӱкок мбнь сб-гбрӱл колтышбм:

— Алталет, тбнь шолыштынат!

Тиштбжб яжонок мбнь цаклышым, лачок тбдб шолыштын,—тбдбн лицӱжб вашталт кеш, тбдб лудбн колтен, тыргыжланаш тбнгӱльб дӱ тагыце-ӱнят вбцкбжбн урмыжал колтыш:

— Доказывайы!

А мбньжӱ мадон доказываем? Урмыж, саслен, Ермохин кудвичбш мбньбм шыпшеден лыкты, Сидоров паштектӱ ашкедбн дӱ тамам-ӱнят тоже саслен, окнявлӱшкб эдемвлӱ анжен шбнденбт; пероскыжым ладнан шбкштен, Королева Маргон ӱвӱжӱт анжен. Мбнь ужынам, Королева Марго анзылны мбнь бнде ямынам—намысыжы маханьы! Мбнь совсемок ӱрбн колтенӱм.

ӱшбндӱрем—саслаквлӱ мбньбм кидем гыц кычен шагалтенбт, а хозавлӱем тишток шалгат, жалобывлӱм колыштыт, каеш—цилӱн мбнь ваштарешем ылыт, а хозӱйка пыт бнйӱндӱ-рен попа:

— Конечно, тидбн пӱшӱ тидб! Такеш агыл тенгечб капка доны прачкыдон любезничаен шбнзбш: значит оксажы ылын, оксаде тиштб нимамат бштен ат керд...

— Так точно!—Ермохин саслен.

Седьраат мьнь ливалнем качайыл колтымла чучы, мьнь пиш когон шьдешкея колтенам да хозайка вькы сьгьрал колтышым, мьньым шин шьндевы.

Шин шьндымашеш тенгеок мьнь мучыял-телам, мьньым икты мучыен—кыцеля бьнде ти делашкы Королева Марго анжалеш. Мам бьнде тьдбьн анзылны мьнь келесем? Ть вереман бьшкьмемьм утлаок худан мьнь чувствыенам.

Мьньбьн цашешем, историм тидьм салтаквля йбле шарен колтеньт—кудвичьшть, олицяштят цилан уже тидьм паленьт, да вадеш, порт-вуйышты кимаштем, улнй Наталья Козловская саслым юкым колын колтышым:

— Уке, малын мьнь ам попы! Айда, ке, голубчик, ке! Тьланет мьнь попом—ке! Ато мьнь баринет докы кеем, да тьдбь застава тьньбьм...

Мьнь тьрок цаклышым, мьнь гишанем сасла. Тьдбь манман крылецня анзылюк саслен, юкшы утла да утла когон да сьнген кердмьля шактен.

— Маняр оксам тьнь тенгечы мьллам анжыктышыц? Кышты ть оксам монат—келесы.

Мьнь шьлалтен колтем веле сусу лин шьнзбьнам, мьнь колынам, кыце Сидоров сылыкын бьнгьрә:

— Ай-ай, Ермохин...

— А Ырвезым такешок орландарен, шин шын-денбит. Кыце вара тенге лиэш?..

Мынъжын тѣ вереман ѳлкѣ тагыцеок кыргыз валымем шон, сусу пардон кушталтен колтымем дѣ, тау бштен, прачкым шыпшал колтымем ижы шон, но тѣ ырытынок,—окня вашт, тама,—хозяйка сѣгырѣл колтыш:

— Ырвезым шудалмыжы гишан шинѣт, а шолы манынжы, тѣнь гѣцет—халда гѣц пасна, иктѣт тумайыде!

— Тѣнь, сударыня, бшшке халда ылат, ыш-кал, вот бине—лач пѣлынеток гѣнь.

Тенгелѣ ырседѣлмѣм лач музыкымок мѣнь колыштынам, йѣнгешем пиш ясын чучын—оби-дѣжѣт кого дѣ Наталья верц сусу литежѣт акли, техень чувствывлѣ ылмашты изиш веле мѣнь мѣгырѣделам, сѣнзѣвѣд лѣкмѣм неволяок цѣ-рѣш цаценѣм.

Вара токем, пѣрт-вуйыш, ташкалтыш мычкы хозаѣм олен кузыш, сагаѣмрѣкок кѣштѣэш шѣнзѣ дѣ, ѳпшѣм тѣлѣлтѣл, келесѣш:

— Ма вара, Пешков, делаѣт яжо агыл вет?

Мѣнь юкымат шѣм лык, тупын веле сѣрнѣл вазым.

— А шудалашыжы все-таки тѣнь зря когон шудалат,—тѣдѣ ѣче привайыш, а мѣньжѣ олен тѣдѣлѣн келесѣшѣм:

— Кѣньѣлѣмѣт—мѣнь тѣ дорцѣта карангам...

Тѣдѣ юк лыктеок икманяры шѣнзѣлѣлѣѣ,

пероскым пижыктыш да, пероска мычашыш тусарен анжен, олен пелештыш:

— Ышке палет! Тынь ынде изиок ат ыл, кыце лучы, ышкеок ужат...

Да кен колтыш. Молнамшылаок—тыды мй-лам ыжял ылын.

Ныл кечышты ты тома гыц мйнь лактын кешым. Лактын кемешкем Королева Маргодон прощаймем пиш когон шон, но тыдын докы кейш смелостем мйньын ситыде да, торжым попышаш гынь, ышкеок тыды мйньым сыгыра-леш манын мйнь выченям.

Изи ыдырдон прощаймем годым мйнь тыдым ядым:

— Келесы аватлан, мйнь гыцем тыдылан пиш кого тау, пиш кого. Келесет вет?

— Келесем,—пурын ййралтал, тыды ласкон пелештыш.—Иргод якте цевеp, тенге?

Коклы и нары эртымкы ижы тыдындон мйнь ваш линам, тыды жандармский офицерын ватыжы ылын.

XI

Мйнь ачяйт посудник ылам—йуксы ганьы ошы. просторный да пысы пароходышты, пароходын лымжы—„Пермь“. Бнде мйнь „черный“ посудник аль „кухонный мужик“ ылам, тылзеш шым тангам получаем, мйньын обязанностем—повар-лан палшаш.

Буфетчик мяч гань йӱргешкӱ, цӱрӱ лепкӱн эдем, когон чывань; кидшӱм шайык кычен, кечӱ мыч тӱдӱ палуба мыч лелӱн каштеш, пиш шокшы аяран кечӱн сасна-озы юалгырак вӱрӱм йӱшлӱнжӱ кӱчӱлеш машанет. Буфетшӱтӱ тӱдӱн вӱтӱжӱ, нӱллӱ иӱш кытла, красивый, но уже кӱрӱлт кешӱ йӱдрӱмӱш каеш; лицӱ-эшӱжӱ пиш когон тӱдӱ пудрым шӱрӱ, пудржы, ош пыракла, платьезӱ мычкы даже вилеш.

Кухняшты шергӱкӱн повар Иван Иванович, Медвежонок манмы командывая, вӱрӱшӱн статья нерӱн дӱ мыскылышы сӱнзӱрӱжӱн, изи, таза эдем. Тӱдӱ—пиш кавыр, крахмальный воротничекым пижӱктӱ, каждый кечӱн пандашыжым нӱжеш, шӱргӱжӱт тишӱк симсӱн веле валгалтеш, шимӱлгӱ усывлӱжӱм кӱшкӱлӱ пӱтӱрӱл шӱндӱ; йӱрсӱмжӱ годым седок тӱдӱ усывлӱжӱм тӱрлӱ, тылеш якшарген, кӱн шӱцшӱ парнявлӱжӱдон нӱнӱм пӱтӱркӱлӱ дӱ шӱрерӱкӱнок изи йӱргешкӱ тӱгӱр вашт анжалеш.

Сек интересный эдем пароходышты—кочегар Яков Шумов, кымда онган, ладыра мужик. Комдык нерӱн тӱдӱн лицӱжӱ кольмы ганьы ляпцӱкӱ, мӱскӱн ганьы изи сӱнзӱвлӱжӱ ныгыды сӱнзӱхал пын лӱвӱлӱн йӱмен шӱнзӱнӱт; шӱргӱштӱжӱ, купыштыш рехень постол, колцан-колцан тыгыды пандаш, ӱпшӱ амален шӱцшӱ шарык миж ганьы ныгыды, какляка парнявлӱжӱм чуть-чуть тӱдӱ ӱпшӱ лошкы колталтен кӱрдӱн.

Картла оксала тѣдѣ ловкан мадын дѣ бѣш-
кѣмжѣн обжорствыжыдон цилѣм цудейѣктен;
шужен шѣцшѣ пи ганьы, седок тѣдѣ кухня
йѣврвѣш вѣдѣлѣлтѣн, пѣй маклакавлѣм, лувлѣм
кѣчен, а вады йѣде Медвеженок сага чѣйѣм
йѣун дѣ бѣшкежѣ гишѣн удивительный истори-
влѣм шѣйыштын.

Изижѣ годым тѣдѣ Рязань халаштыш кѣтѣ-
зѣ сага подпасокушты каштын, вара корныге-
шѣ ик манак монастирѣш тѣдѣм алтален нѣн-
ген; тѣштѣ тѣдѣ нѣл и послушникишты ѣлен.

— Мѣ докына, монастирѣш, Пенза хала гѣц
йѣмыдылшы ик ѣдрѣмѣш толтѣ ылгецѣ, — шу-
тя бѣштѣмлѣ тѣдѣ попен, — так мѣнѣ йѣмын
шим звездажы — манак и лиѣм ылын, йѣмыды-
лаш толшыжы техень забавный ылыы, дѣ мѣ-
нѣѣм алтален кердѣ вет, попа: эдем тѣнѣ ярал,
цаткыды ылат, а мѣнѣ, манеш, честный ажак-
вѣтѣ, лач ѣшкетем веле ылам, ѣль, манеш,
мѣнѣ докем дворникеш, мѣнѣѣн, манеш, бѣш-
кѣмемѣн томаэм улы дѣ мѣнѣ, манеш, кек пын-
дон дѣ мамыкдон торгеем...

— Яра ѣнде, тѣдѣ мѣнѣѣм — дворникеш, а
мѣнѣ тѣдѣн докы — любовникеш, дѣ тѣдѣн кин-
дѣ-санзалжыдон кым и нѣрѣ мѣнѣ ѣлен шѣн-
дѣшѣм...

— Смелан алталет, — нерѣштѣшѣ чѣнжевлѣ-
жѣм тѣшлен анжылт, Медвеженок тѣдѣм лѣэш-
тѣрѣ. — Алталымашеш оксам тѣлѣт ылгецѣ,
шукы тѣжемѣн тѣнѣ линет!

Яков ышмаштыжы тамам пырыштеш, слөпöй гань тйдён лицәштёжы колцан-колцан пандаш тавыквлә пöлбшöжы яктеок олен тәрвәнöлёт: поварын замечанижым колышт нәлмөкы, тенгеок икладаын дә пöсён тиды пакыла шайыштеш:

— Ты ажак-вәтй игечöжөдон мбнь гөцем когорак ылын, тйдён сага мбләм скучна лиәш тёнгәлб, дә мбнь тйдён племянница докы тымень колтышым дә тидет тидым цаклен, дә мбньым—шудөнг гөц...

— Тидöжы—ажо награда тёләт,—Яковлаок куштылгын дә кынештәрен, повар пелештә.

Кочегар ышмашкыжы сакыр маклакам пиштә дә пакыла шайыштеш:

— Икманяр веремә так ниматеок мбнь каштыкалышым, мардеж кыш ёфёләлеш—мбнят тöшкы, дә вара владимирский ик тётя—офеня¹ сага нижым, дә коктын мә сәндәлбкмычкы кешнә: Балкан-кырыкыш миәннә, туркавлә докы, румынвлә докы, греквлә докы, сакой австрияквлә докы—цилә вәре шонна, кыштыжы—нәлөнә; кыштыжы—выжаленә.

— А шолыштында?—повар серьезны ядыштеш.

— Уке, тётя ти делашты строгый ылы. Дә мбләмәт келесен: йәлөн сәндәлбкыштй честны кашт, тиштй техень порядок, такешешок вует

1) Офеня—странсвует кашшы торговой, коробейник.

дѣм ямдет. Шолышташ, лачок хоть, мѣнь про-
выен анженѣм, но нима толкат бѣш ли: тенге
ик купецѣн имним мѣнь шолышташ тумачен кол-
тенѣм, левичѣ гѣц, ну—мыштыделама, мѣньѣм
кыченѣт дѣ, конечны, шиѣш тѣнгѣлѣнѣт, ши-
нѣт-шинѣт дѣ вара—полицишкѣ. Мѣ коктын
ылынна, тѣ весѣжѣ настоящий, законный имни-
шоль, а мѣньжѣ—такеш, просты интересуен
анжаш веле. Тѣ купецшѣ доны мѣнь ровота-
енѣм, момоца камакам оптенѣм, дѣ вара тѣдѣ
хвораен колтен дѣ омыныштыжы мѣньѣм ужын,
мѣнет тѣдѣм пиш когон, видны, лѣдѣктенѣм,
дѣ тѣдѣ начальством сарвалаш тѣнгѣлѣн: кол-
тыда, дескаты, тѣдѣм,—ну, значит, мѣньѣм,—
колтыда, а то тѣдѣ омынешем каеш, просты-
шаш агыл гѣнь, тѣрлѣнѣш акли,—видны, тѣдѣ
колдун ылеш,—ну, значит, мѣнет ѣнде вуйта
колдун ылам! Ну, купец тѣдѣ лѣмлѣ, так мѣ-
нѣм и колтенѣт...

— Воляшкы колташ агыл, а ик кым кечеш
вѣдѣшкѣ тѣнѣм колташ келеш ылын, вот тѣ-
нѣм ородедѣм лязѣртен лыктеш ылын,—повар
пелештѣ.

Яков тѣшѣкок повар семѣнь сѣрѣл колта:

— Лачок тидѣ, ородемжѣ мѣньѣн чѣдѣ агыл,
манаш лиѣш—целый солалан ситѣ...

Повар тѣшѣк шѣдешкен колта, парняжым
тор тыгыр-шѣ лошкы керѣлеш, шыпшыл шѣн-
дѣ дѣ вуйжым ламайыл, досаднан пелештѣ:

— Махань вет чушь! Бѣлѣ тебе земля вѣлнѣ

техень арестант, качкеш, йүәш, каштеш, а— малын? Ну, келесы, малын тынь білет?

Ышмажым ньоцке шин, кочегар отвечая:

— Тидым мбынь ам палы. Білем дә білем. Икты—киә, весы—каштеш, чиновник курымжы шынзә, а качкаш—каждыйок качшашлык.

Повар пуше веле шөдешкә.

— Ну, махань вет тынь сасна ылат—келесенәт мышташ акли! Просты—сасна качкыш, малы нимат агыл.

— Мажым тынь вырсет?—Яков цудея.—Мужиквлә—тиды цилән ик тумыштыш әхельвлә. Тынь ит вырсы, тишәкен мбынь изишәт лучи лив ам керд...

Ти әдем докы мбынь когон привикнен колтенәм; мбынь тидын мычкы соок цудеен анженәм, ышмаэм пачын шуән ижы тидым колыштынам. Мбынь шанымаштем, йлбимашым тиды тагыце йшләнжылә статян, крепкән пален. Цилән тиды „ты“ манын попен, ныгыды сынзәхал пын лывецшы цилә выкок ик статян төр, независимы анжен, дә циләмок—капитаным, буфетчикым, первый классышты кешы важный пассажирвләм—ышкежыдон, матросвләдон, буфетыштыш прислугыдон дә палубный пассажирвләдон ик рядыш шагалтен, циләм ик меркәдон висен.

Южнам тебе—капитан анзылны әль машинист анзылны тиды шалга, обезьянын гань кужы кидвләжым шайыкыжы кычен дә ик юкат уке колыштеш, кыцелә тидым өркәнбимжы гишән

әль иктәжй гыц оксам картла мадын нәлмәжй гишән ырсат, шалга,—дә каеш, ырсымы тйдйлән такешәт агыл, пйтәришй пристинйшток пароход гыц валтен кодымдон крозымашат тйдйым ак лүдйктй.

Тйдйын тама-әнят айыртемйн весй улы—техеньй весйжй „Хорошее дело“ манмынат ылын—дә техень айыртемйн ылмыжылан дә йәл тйдйым ынгылен кердтймйлән, наверны, бшкежәт тйдй пыток бнянен.

Обижәялтшйм, сылыкларышым тй әдемйм нигнамат мйнь ужтелем дә шуку веремә попыдымымат тйдйым ам әшйндәрбй—регеньй лошкы пыртен шйндймбй ганьы тйдйын ышмажы гыц соок дә даже неволяск вуйта шамаквлә әнгйрлә йогенйт. Тйдйым ырсымы годем әль бшке тйдй иктәжйн интересный расказым колыштымы годем, тйдйын тйрвйвләжй тәрвәнйлйт, колмыжым бшке-турешйжй тйдй повторыя машанет, әль бшкймжйнйм олен попа. Каждый кечйн, вахтыжым пйтәрймйк, тйдй кочегарня гыц ләктйн, цәрә-яла, пужәлт, нефтеш лапаялт шйцшй, начкы тыгыран, бштйлийә, йодык-мелйк онган, онгыштыжы ныгыды кыйыр миж, дә тйшәкок палуба мычкы тйдйн тйр, икстатян, шйжәлгйрәк юкшы шәрләш тынгалйн, шамаквләжй юр патькалтышла вилбйнт.

—Здорово, әвәжй! Кышкы кеет? Чистопольыш? Пәлем, ылынам тйштй, паян тадар доны батракышты бленәм. Тадарын лймжй—

Усан Губайдулин, цаткыды тьотя ылыы, техень якшаргы, кым ватым урден. Ватыжы, бирвезырак техень забавный ылыы, мбынь тдындон сулыкыш моло пыренам...

Тды цилä вäre ылын дä бшке корныштыжы цилä бдрямашдон сулыкыш пырен; керек-мам попен гынят, нима шдыдеок, ладнан тды попен, блым курымыштыжы нигнамат ни обидам, ни ойхым уште машанет. Ик минуышты тдын юкшы кормаштат уже шакта.

— Честный народ, ку картла мадеш? Стуколкыла, кым листыла, ремешокла, эй! Картла мадмаш—тиды утешный дела, врышты шынзенок оксам ыдыраш лиэш, купеческий заняти...

Мбынь цакленам, шоэн тды попа: яжо, худа, скверны, но плоток почти, забавны, утешны, любопытны. Красивый бдрямаш тдылан— забавный бдрямаш, яжо аяран кечы—утешный кечы. А шыренок тды попен:

— Наплевать!

Цилан тдым лодыреш шотленбит, а мбланемжы чучын, бшкымжын лелы пшажым камака анзылны, пиш когон шокшышты, каньысырышты, йал ганьок исправны тды бштен, но, малы вес кочегарвлала, янгылымы гишан моло жалобым нигнамат тды гыц ат кол.

Иканä ик папан, пассажиркын, окса кошельокым кшан гыц тагу шыпшын лыктын; дела тды вадеш йыд векыла ылын, погода тыр,

цевер шалген, эдемвлӓ цилӓн тырын, ладнан кӓненӓйт. Папалан капитан вӓц тӓнгӓм пуэн, пассажирвлӓӓт бӓшке лоштышты таманярым погалтенӓйт; оксам папалан пумыкы, йӓйрвӓш кымал-кымал, тӓйдӓй попен:

— Пуры эдемвлӓ, тиштӓй мӓнӓн дорц кым тӓнгӓ дӓ лу копейка уты погынен!

Народ логӓц тӓгӓ иктӓй веселӓн сӓйгӓйрӓльӓй:

— Нӓл, папи, цилӓ, мам акелӓм тиштӓй эче попымыла? Кым тӓнгӓ нигнамат уты ак ли...

Тӓгӓ-ӓнят йӓндон келесӓйш:

— Окса—эдем агыл, утеш ак лӓк...

Яков тӓй нӓжвек папа докы миӓн шагальы дӓ серьезнок келесӓйш:

— Пуок мӓйлӓм уты оксаэдӓм, мӓнӓ картла мадыдалам!

Публика ваштыл колтыш, тумаенӓйт—кочегар шутям бӓштӓ, но тӓйдӓй шеклӓнен колтышы папа гӓц седок уты оксам кӓичен:

— Кадок, папи! Мам вара оксадон тӓнӓ бӓштет? Ирлӓ-тагачы тӓйлӓт—мыгилӓшкӓй.

Тӓйдӓм вырсен шуӓвӓй дӓ поктен колтевӓй; тӓйдӓй токем миш дӓ, вуйжым ламайыл, цӓдесен попа:

— Чудак народ! Ма нужда йӓлӓн делашкы нерӓм керӓш? Вет бӓшкеок папа келесӓйш—окса тӓйдӓлӓн уты! А мӓйлӓм кым тӓнгӓ когон палшынежӓй...

Окса тӓйдӓм, манаш лиӓш, вӓйлвӓлжӓйдон ин-тересуен—попымжы лошты, шин ӓль вӓйргеньӓн, оксам ялашешӓйжӓй шӓйрен тӓйдӓй итраӓн, йолгыж...

мы якте итраен шбндяат, какляка парнявляжб-дон кычен, комдык нер анзыкыжок тбдб оксам нальбн миа да, сбнзяхалжым тярватыл, таманяр-рат анжен шбнзя. Тенге гбнят, оксалан тбдб шык ылте.

Иканя тбдб сагажы стуколкыла мадаш мб-лам предлагайыш, мбньжб мыштыделама.

— Ат мышты?—тбдб цудеен.—Кыцеля вара тенге? А эче грамотный ылат! Тбньбм тымдаш келеш. Давай сакрыла мадына...

Пел кбрвенгя пиленый сакрырым мбнь гбцем тбдб мадын нальб да, нальмбжб сембнь, сакры маклакавлам седок ышмашкыжы оптен. Вара, мбнят мадаш тымень шомем цаклышат, пелеш-тбш:

— Давай бнде всерьез, оксала мадына! Оксаэт улы?

— Улы—вбц тангя.

— А мбньбн кок тангя утларак.

Пяльман, тбдб живы мбньбм мадын нальб. Мбнгеш мадын нальш манын, вбц тангяэш мбжарем мбнь пиштбшбм да—мадын колтышым, кым тангяэш у шаргагемым пиштбшбм—тоже мадын колтышым. Тбням Яков недовольны, почти шбдбн, пелештбш:

— Уке, тбнь мадын ат керд, тбргач тыргыжланет—анжемя, мбжарбм мадын колта, шаргагембмат! Тидб мблам ак кел. Няок мбнгеш выргемет да оксаэтшят, нбл тангя, а ик тангяжы мблам кодеш—тымдым тяреш... Яра?

Мыйнь сусу лин колтенәм дә тйдйлан таум
бштйшйм.

— Наплевать!—таум бштймәшешем тйдй
келесйш.—Мадмаш, тидй—мадыш, значит—за-
бава, а тынь шиәдәләш вуйта кечәлтәт. Шиә-
дәлмәштәт тыргыжланаш ак кел—расчетдон
ши! Ма нужда тыргыжланаш? Тйнь брвезбй
ылат, бшкймедйм цаткыдын кычаш келеш.
Икәнә—неудача, вйц гәнә—неудача, шйм гә-
нә—шывәл! Каранг. Вара ладнангат--әчеәт тйн-
гәл! Вот тидй—мадмаш!

Мйләм тйдй утла дә утла яжола дә тй нүжвезок
худалаат чучын. Тйдйн рассказвләжй папамым
южнам әшйндәрйктенбт. Шукы тйдйн тама-
әнят тйдйн докы шыпшы ылын, но әдемовлә
докы техень равнодушный, курымешок тама
тйдйн дервен пижын шйцшй отношенижй тй-
дйн дорц когон мйньбйм шйкен.

Икәнә, кечй шйцмй годым, второй классыш-
ты кешй йукшй пассажир, йләлшй купец-пер-
мяк борт тугй вйдйшкй кенвазы дә йогаш тйн-
гәльй. Машинәм цәрен шагалтевы, пароход
шагалы, арававләжй лйвез ош пар ләктйн
кеш, якшар кечй явләәш вйрлә веле тйдй
чучын; шолшы вйр ганьы коәвлә вйлнй, бнде
уже пүлә мйндйрнй, кредәл-кредәл, әдем йо-
ген, рекә мычкы тйдйн дикий юкшы мугйрәл-
тйн. Икәнә-иктйштйм шйкедйл, борт сага дә
кормашкы цымырген, пассажирвләәт сасленбт.
Вйдйш кенвацшын тәнгжй—тоже йукшй, як-

шар пандашан дә цәрә лепкән—циләм мышкындыжыдон шин, борт докы миәш кредәлән дә саслен:

— Карангда! Сейчас мөнь тәдәм лыктам...

Кок матрос вәдәшкәт уже тәргештенәт дә вәдәш валышы докы инәт, корма гәц вәдәшкә пышым колтенәт, а цилә юк лошты Яковын ладна дә тәр юкшы шактен:

— Вала, соикток вала, вет тәдә мөжәрән ыләш! Кужы ыргемдон—обязательны валымла. Шамак толшы—бәдрәмәш, малын тәдә пүәргә гәц йәле вала? Юбкыжы кужы—вот и вала. Вәдәш попазен гәнь, бәдрәмәш сразы вәд пындашкы, пудан кир ганьы... Анжыда—вот и валышат, мөнь такешәм ам попы...

Купец лачокшымок вален кен, тәдәм кок цәш кычәлевә дә ыш мөәп. Тәдән тәнгжә, уже арлышы, кормашты шәнзен дә, шәләштәл-шәләштәл, ойхырен:

— Ну, вот, миән шона! Мам бәнде бәштәмлә, а? Семняжәлән мам бәнде келесем? Тәдән семняжә...

Яков, кидшәм шайык кычен, тәдән анзылан шагалын дә ладнангдараш цаца:

— Ничего, купец! Кышакен колымла, иктәт вет ак пәлбә. Кыдыжы тебе калявонгым качкылдалын, анжет—коленәт! Тәжем әдем калявонгым качкыт—нимат уке, а тәдә качкылдалын—пәитен! А калявонгы—такеш веле!

Кымда пулшан, цаткыды, вәкшкә ганьы тә-

дѣ купец анзылны шалген дѣ шамаквлѣжѣм, словны шышылым, тѣдѣн вѣкѣ шѣвен. Пѣтѣри андак купец мѣгѣрен веле, кымда лапажыдон сѣнзѣвѣдшѣм пандашыжы гѣцѣ бѣштѣлѣлѣн, но вара ѣш тырхы дѣ урмыжал колтыш:

— Екшук! Мам тѣнь тишты ѣбнгѣсен шалгет, ѣѣнгѣм карштарет? Православныйвлѣ, карангдыда тидѣм, а то—сулыкыш пырымла лиѣш!

Ладнанок карангал, Яков пелештѣш:

— Чудак народ! Мѣнь тѣдѣн докы—пурьдон, а тѣдѣ—пичѣмѣнгѣдон...

Южнамжы кочегар ородыла веле мѣлѣм чучыв, но шѣренок мѣнь тумаенѣм, тѣдѣ ѣори тенге ѣштен. Мѣньѣн пиш когон пѣлѣмем шон, кыцелѣ тѣдѣ сѣндѣлѣк мычкы каштын, мам ужын, но тидѣм пѣлен нѣлѣш трудна ылын; вуйжым комдык шуѣн, мѣскѣн гань пѣцѣлгѣ сѣнзѣвлѣжѣм изиш пачылдал, регенѣѣ гань пандашан лицѣжѣм тѣдѣ ниѣлтѣлѣн дѣ олен попен:

— Народ цилѣ вѣре улы, шоля,—кыткы ганьы! Кыш анжалат, цилѣ вѣре народ, манаш лиѣш,—шолеш... Молы гѣцѣ утла, конѣчны, хресѣньвлѣ,—мужиквлѣ земля вѣлнѣ пиш шуку, манаш лиѣш,—шѣжѣм вилѣн шѣцѣшѣ ѣлѣштѣш ганьы. Болгарвлѣ? Болгарвлѣмѣт ужынам, дѣ греквлѣмѣт, а то—сербвлѣм, румынвлѣм тоже, дѣ сакой цигѣнвлѣм,—шуку ѣиш ылыт нѣнѣ! Махань народ? Ну, махань вара? Халавлѣштѣ—

городской, солавлштй—деревенский, мәнмән ганьок. Ну, икстатянок ылыт. Кыдыжы мälәнä-ок даже попат, толькы худан, тйвеш тадарвлä äль мордва улы—нбнй постол попат. Греквлä мәнмән йблмбм ак мыштеп, кыце-шон полдымактылыт, шамаквлäмок попат ылнежй, а ынгылаш акли. Нбнйдон киддон равед попымла. А сагаэм кашшы тьотя—тбдй греквлämät ынгылымла кайзен, попа—карамара дä калимера. Йой тьотя ылы, яжон нбнйм кален... Опать тбнь ядыштат—маханьвлä? Чудак, махань вара өче өдемвлä лин кердйт? Ну, конечны, нбнй шимбй ылыт, румычвлäät шимбйвлä, нбнйн ик верä. Болгарвлä—тоже шимбйвлä, ну, нинбйжын мәнмән ганьок верäштй. А греквлä—тидй туркавлä постол...

Мблäm чучын, пälбймжбйм цилäок тбдй ак попы; тама-äнят тбдйн эче улы, кыдым тбдй бнежй келесбй.

Журналыштыш картинвлä гбц мбнь пälенäm, Грецин столица—Афина, тоштын годшы дä пиш цевер хала, но Яков тидблән бн्यानбде, тбдй вуйжым веле брзен дä попен:

Тидбм тблät, шоля, алтален келеснйт, Афина уке, а улы—Афон, толькы хала агыл, а кырык, дä тбштй—монастирь. Большы нимат уке. Лбмжät ылеш: святой кырык Афон, картинвлäät тидй гишән улы, тьотя тб картинвлäm выжален. Улы Белгород хала, Дунай рекä тбрбштй ылеш, Ярославль äль Нижний пос-

тол. Халавләштѣ вѣнѣн яжоок агылеп, а солавлә вот—вес дела! Ёдрәмәшвлә тоже, ну, ёдрәмәшвлә пиш когон утешный ылыт. Ик ёдрәмәш гишән чуть веле мѣнь тѣшәк кодтелам,— вот вет, лѣмжѣм әшѣндәрен ам керд.

Тѣдѣ лицәжѣм лападон пингѣдѣн ёштѣл колта, цаштыра пандашыжы олен козырге шакта; логерѣштѣжѣ, тагышты пындашток, непцѣртен шумы прәчука юк постол, олен ваштылмыжы шакта.

— Әшѣндәрен ам керд! А вет кыцелә мә тѣдѣндон коктын... Прощаймына годым тѣдѣ мәгбѣрѣш, мѣнят даже мәгбѣренәм, цуратат...

Спокойнан, нима намыстеок тѣдѣ мѣньѣм тымден, ёдрәмәшвләдон кыцелә обращаяш келеш.

Мә кормашты шѣнзеннә, ваштарешнә тѣлзѣсотан шокшы йыд толеш, алык сир изиш веле шин вѣд вѣлнѣ каеш, кырык сиржѣ гѣц—сары тылвлә, тамахань-әнят шѣдѣрвлә кайыт. Йѣрвәш цилә тәрвәнѣлеш, ак амалы, тыр ѣлѣмәшдон ѣлә. Техень яжо, сылык тырышты Яковын шѣжәлгѣ юкшы шакта:

— Мане, кидшѣм тенге шәрен шуа, киә ылыы...

Яковын рассказшы хәртѣмѣ, но противнә агыл, тѣдѣн шаяштыжы ёшкѣмѣм хвален попымаш, жестокость уке, а тама-әнят проста дә изиш ойхан шакта. Тѣлзәт пѣлгомашты хәр-

тЫмлә цҗрә ылеш дә тенгеок тыргыжландарә
дә тама гишән ойхым тәрвәтә. Сек яжо, сек
лучший веле—Королева Марго дә Ышкымжын
правдажыдон нигынам мондыдымы стихвлә ашын-
дәрәлтйт:

Мырылан веле келеш красота,
Красоталанжы—мыры керәл агыл..

Техень мечтательный настроеним, изиш не-
рҗымым шөрҗмләок, Ышке вҗлецем Ырзәл кол-
тен, мҗнь эчеят кочегарым ядыштам—кыцелә
тҗдҗ Ылен, мам ужын.

— Чудак тҗнь,—тҗдҗй попа,—мажым вара
тҗләт келесҗмлә? Мҗнь циләок ужынам. Яды-
ма: монастирҗым ужынам? Ужынам. А трактир-
вләм? Тидҗмәт ужынам. Господский Ылҗмәшҗм
дә мужицкий Ылҗмәшҗмәт ужынам. Темҗн Ыле-
нәм дә шуженәт Ыленәм..

Олен, келгҗ карем гач худа, лҗдҗшлә кҗ-
вердон ванжа машанет, тҗдҗй ашындәрен миә:

— Ну, вот, шамак толшеш, имни шолышт-
мы гишән, участкышты мҗнь шҗнзем дә тум-
ем—җнде Сибирҗш попазем! А кварталный
шудалеш—у томаштыжы камака худа, шҗкш
ләктеш. Мҗнь манам, ваше благородие, делам
тидҗм мҗнь тҗрлен кердәм. Тҗдҗй—мҗнь вҗ-
кем: молчать! Тиштҗ, манеш, сек яжо мастар
нимат Ыштен кердте.. А мҗнь тҗдҗйлән: лин
кердеш, кҗтҗзйт генерал гҗц ышан улы,—мҗнь
тҗнәм когон смела лин шҗнзҗнәм, анзылнем
соикток вет—Сибирь! Тҗдҗй попа: давай, Ыштҗ,

но первишѣ гѣцѣт худа лиѣш гѣнь, мѣнь цилѣ лувлѣэдѣм пыракым ѣштем! Кок суткашты цилѣ делам мѣнь пѣтарѣшѣм—квартильный цудея дѣ сасла: ах, тѣнь, ороды, болван! Вот тѣнь—мастар ылат, а имнивлѣм шолыштат, кыце тенге? Мѣнь тѣдѣлѣн: тидѣ, манам, просты глупость. Верно, манеш, ѣжѣл ылат! Мане, ѣжѣл вуйта. Ужат? Полицейский, ѣшкѣмжѣн должностьшы семѣнь ѣжѣлѣйдѣмѣ эдем, а вот ѣжѣлѣен колтен...

— Ну, ма вара?—мѣнь ядам.

— Нимат уке. Ёжѣлѣен колтен. А ма эче?

— Мажым вара тиштѣ ѣжѣлѣйѣмлѣ, тѣве тѣнь кѣ-маклака гань цаткыды ылат!

Яков пурын ѣѣрѣ:

— Ч-чудак! Кѣ-маклака гань ылмым попа! А тѣнь кѣ-маклакамат ѣжѣлѣен мышты, кѣ-маклака тоже ѣшке вѣрѣштѣжѣ служба, кѣ-маклакадон ѣлицѣм вѣкшѣт. Сакоѣ материалымок ѣжѣлѣяш келеш, зря нимат ак ки. Ма ылеш ошма? А вет ошмаштат шуды лаштык кушкеш...

Кочегар тенгелѣ попымы годым, мѣлѣм айырте мѣнок раскыдын чучеш, тѣдѣ тамам-ѣнят мѣнь пѣлен кердѣмѣм пѣлѣ.

— Повар гишѣн тѣнь кыце тумает?—мѣнь ядам.

— Медвеженок гишѣнет?—Яков ладнанок попа.—Мам тѣдѣ гишѣн тумайѣмла? Тиштѣ тумаяшыжат нимат уке.

Лачок тидѣ, Иван Иванович техень строго-

правильный, яклака ылеш, тѣдѣн тервен нимахань шанымашат пижын ак керд. Тѣдѣн вѣлнѣ иктѣ веле интересно: тѣдѣ кочегарым ак яраты, плоток тѣдѣм ырса дѣ седок чай йуаш сѣгѣрѣлеш.

Икѣнѣ тѣдѣ кочегарлан келесѣш:

— Крепостной права ылгецѣ, дѣ мѣнь тѣнѣн баринет ылам ылгецѣ—мѣнь тѣнѣм, пуста-логерѣм, каждый ѣрнян шѣм гѣнѣ лыпшыктынем!

Яков серьезнок пелештѣш:

— Шѣм гѣнѣ—шукырак лиэш!

Кочегарым ырсымжы нѣжвезок, повар тамалын тѣдѣм сакойдон пукша; мам-гѣнѣт грубын виктѣлтѣ дѣ келесѣ:

— Кач!

Яков ладнан качкеш дѣ попа:

— Шuky силам тѣнѣ гачет, Иван Иванович, мѣнь копен шоктем!

— А малын тѣлѣт, лодырлан, силажы?

— Кыце малын? Шuky ѣлем...

— Дѣ малын тѣлѣт, екшуклан, ѣлѣшѣжѣ?

— Екшукат ѣлѣ. Ѧль, машанет, ѣлѣшѣжѣ забавно агыл? Ѧлѣш, Иван Иванович, пиш утешно...

— Вот едиот!

— Ма тидѣ?

— Е-ди-от.

— Вот вет махань шамак,—Яков цѣдея, а Медвеженокшы мѣлѣм попа:

— Вот и тумайы: мѣ вѣрнѣм йоктаренѣ, пли-

тә анзылны, адыштыш гань шокшышты шалгы-
машты лунам коштенә, а тиды, нә вот, саснала
ньюцкен шынзә!

— Каждыйлан бшләнжә статян судьба,—
качкышыжым ладнан пырышт, кочегар пелештә.

Мынъ пәлем, кочегаркышты ровотаяш плитә
анзылныш гыц утларак лелә дә шокшы, йид
йыде мынь бшкеәт Яков сага таманяр гәнә
кочегаркышты „шуруяш“ путаенәм, дә странно,
малын тиды бшкымжын лелә пәшәжә гишән
поварлан юкымат ак лык. Уке, эдем тиды та-
мам айыртемныним пәләок...

Тидым цилән вырсенит—капитан, машинист,
боцман—цилән, кұ вырсаш өркәнбиде, дә стран-
но ылын: малын тидым пәшә гыц поктен ак
колтеп? Кочегарвлән отношенииштә тидын до-
кы йәлән гыц икманяры лучырак ылын, хотя
нынәт тидым полдымактылмыжы дә картла мад-
мыжы гишән мысыкыленит. Мынь ныным
ядынам:

— Яков—яжо эдем?

— Яков? Ничего. Тиды ак обижәялт, тидын-
дон керек-мам бштә, тидын понгышыш тыл-
шолым хоть опы...

Падвлә анзылны лелә пәшәштә шалген гынят
дә имни гань качкын кердын гынят, кочегар
пиш чбды амален—вахтыжым шалген пйтәрә
веле, тыгыржымат ак вашталты, пүжәлтшә дә
пачкыялт шыцшә хәләок, тиды йид вашт кор-

машты эртәрә—пассажирвләдон кытыра әль картла мадеш.

Мынь анзылнем тәйдә срален шәндәймә шүндәйк ганьы ылын, тә шүндәйк көргәштәйжә, мәнь шижәйнәм, тама-әнят мәнь гәцәм таен пиштәймә, мәләм керәл киәлтә, дә мәнь тә шүндәйкәйм пачаш керәл сравачым пыток кәчә-ләйнәм.

— Ну, мажым тәнь, шоля, седок ядыштат, мәнь ам ынгылы?—ныгыды сәйнзәхал логәц изи сәйнзәвләжәдон мәнь вәкем анжен, тәйдә ядын.—Ну, земля, ну, действительно, земля вәланә мәнь шука каштынам, а әчәжә ма? Ч-чудак! Колышт вот, мәнь тәләт лучы ик историм шайышт пуәм.

Дә шайыштеш: әлен ылын уездный халашты әрвезә әдем—судья, чахоточный, а вәтәйжә тәйдәйн—немка, здорова, тетядәймә. Немка тәйдә ик әрвезә купецәйм яратен шәнден; купецәйн вәтәйжә улы—красивый, кым әрвезән. Немка яратен шәндәймәйм купец цаклен, дә тәйдәйм мыскылалаш решен: йыдым әшкәймәйн сәдышкыжы тәйдәйм шүден, а әшке тә нүжвек кок приятельжәйм сәгәрәләйн дә сәдешок, тәшкәвлә лоәш шәлтен шәнден.

— Чудеса! Теве немка сәдыш толеш, попа: тәшкә дә тишкә, мәнь, дескәть, толынам, цилә хәлә ылам! А купецшә тәйдәйлән попа: мәнь, манеш, барыня, тәйләнет отвечаен ам керд, мәньәйн вәтем улы, а вот, манеш, мәнь

тЫлАнет ЫшкЫмемЫн кок приятелем йАмдЫленАм,
нЫнЫ—иктЫжЫ ажак-мары, весЫжЫ совсемок
ЫдЫр нАлтЫмЫ. Немка—ах!—дА тЫшАкок купе-
цЫм шЫргЫжЫ гЫц савен шелеш, купец скамья
гач пЫтЫрнАлт вазеш, а тЫдЫжЫ давай купецЫм
лицАжЫ гЫц ташкаш, чымаш! МЫнь вара тЫ-
дЫм провожаен колтышым,—судья доны двор-
никышты мЫнь ровотаенАм; анжем заборыштыш
шелЫк вашт—ужам, дела ак яры. ТЫшАкен
приятельвлАжЫ тЫшкА логЫц кыргыз лАктевЫ
дА немкын калявачеш кечАлтевЫ, а мЫнь забор
гач тЫргештЫшЫм, нЫнЫм шЫкАл колтышым,
—тенге, манам, ак яры, господа купецвлА!

Барыня тЫдЫн докы шУмжЫ вашт яратен ми-
эн, а тЫдЫ тебе кыце туман, страмаяш ша-
галын. Барыням мЫнь виден нАнгешЫм, а нЫнЫ
мЫньЫм вуем гЫц пуэвЫ... Барыня сылыккланен
колтыш, кудвичЫ мыч каштеш, мам ЫштЫмлА—
ЫшкеАт ак пАлЫ дА мЫлАм попа: кеем, манеш,
ЫшкЫмнАнвлА немецвлА докы, марем колыжы
веле, тОрок кеем! МЫньжЫ манам: конечно,
кеАш келеш! Судья колыш, дА немка кен кол-
тыш. Ласко ЫдрАмАш ылы дА техень толкан.
Судья тоже ласко ылы, упокой господи...

Ти истрин смыслжым ам ынгылат, мЫнь
юкымат ам лык. Чувствыем, тиштЫ тама пАлЫ-
мЫ, безжалостный, йОНтЫмЫ улы, но мам келе-
сЫмлА?

— Яжо истори?—Яков ядеш.

Мѣнь тамам попом, тыргыжланен ырсем,
но тѣдѣ ладнанок ынгылдара:

— Темшѣ әдемвлә, циләдонок довольна
ылыт; ну, южнам шутям ѣштѣмѣштѣ шоәш, а
шутяжы нѣнѣн ак ләк, вуйта ак мыштеп. Ко-
нечно, серьезный, торговый әдемвлә. Торгеяшәт
ыш чѣдѣ ак кел; ышдон бѣләшет скучна, вот и
изиш балуялмы шон колта.

Корма шайылны, шонг веле шалга, рекә чѣнь
әртә, вѣд юк шакта—шолеш машанет, шим
сир олен кодын миә. Палубышты пассажирвлә
нер-юкын амалат, скамьявлә лодон—амалышы
кәпвлә лодон—кужы, кукшынди бѣдрәмәш токы-
нала олен әртә, шим платьем чиән, ұпшѣ сѣ-
дѣй, —кочегар кѣнервурдыжыдон мѣньбѣм шыра-
лы дә олен пелештѣш:

— Анжок—сылыклана...

А мѣләм чучын, йәлѣн сылыккланымаш тѣ-
дѣм бѣшкѣмжѣм забавляя.

Тѣдѣ шуку шайыштын, мѣнь тѣдѣм пыт
колыштынам, тѣдѣн цилә рассказвләжѣм мѣнь
яжон әшѣндәрем, но иктѣмәт веселәм ам
әшѣндәрѣ. Книгәвләштѣш дорц ладнаракын
тѣдѣ попен,—книгәвләштѣ шѣрерәкѣнок мѣнь
писательын чувством, тѣдѣн шѣдѣжѣм, сусу-
жым, тѣдѣн ойхыжым колынам. Кочегар мыс-
кылыде, осуждайде, нимат тѣдѣм обижәйде дә
айыртемѣн сусуәмдѣде; тѣдѣ судья анзылнышы
равнодушный свидетель ганьы попен, кыдылан
обвиняемыйжы, обвинительжы, судьяжы иканьок

Өрдөйж ылыт... Техень равнодуши утла дэ утла мьиньым шөдештären, Яков докы неприятным шижтären.

Блэмаш тьдөн анзылны пад лөвэлншөй камакаштыш тыл ганьы йылен, тьдөй камака анзылны шалга, мөскән гань лапаштыжы пун молот, топливым чөдемдәш әль приваяш форсункын краным молотшыдон олен севәлеш.

— Тьиньым обижаенйт?— мьинь ядам.

— А күү мьиньым обижәя? Мьинь вет силан ылам, икәнә пушым гьинь!.

— Агыл, мьинь шимөй гишән ам попы, а йән-гетым—обижаенйт?

— Йянгөйм обижәяш акли, йянг обидам ак принимайы,—тьдөй попа.—Әдемөйн йянгөйм нигыцеәт, нимадонат тькәл ат керд...

Палубный пассажирвлә, матросвлә, цилә әдемвлә йянг гишән шуку попенөйт, тьнәрок—кынары земля дон ровота гишән, киндөй дон бдрәмәшвлә гишән. Йянг манмы шамак проста әдемвлән попымашты шөренок шакта, лу шамакышты иктөйтшөй—тидөй, луатшөй муран окса ганьок ходовой ылеш. Әдемвлән яклака йөйлмеш шамак тидөй тенге привикнен шомым мьинь яратен ам керд, а кынам мужиквлә шудалмакышты ти шамакым пыртат, шөдөн әль ласкон йянгөйм йөйрнөктәт,—тидөжөй шөмеш утлаок ясы.

Мьинь яжон әшбндәрем, йянг гишән—яраты-машым, красотам, сусум тенге таинственно

переген урдымы гишән папам переген попен; мѣнь бѣняненѣм, яжо эдем колымык, ош ангелвлѣ тѣдѣн йѣнгжѣм клоной пѣлгомын пуры йымыжы докы намал кеѣт, а тѣдѣжѣ йѣнгѣм ласкон встречѣя, манеш:

— Ма вара, мѣньбѣн яратыдем, мѣньбѣн ире шѣлѣшем, — мучыялт пѣтенѣт сѣя?

Дѣ йѣнглѣн серафимвлѣн ганьы шылдырвлѣм, куд ош шылдырым пуа.

Йѣнг гишѣн Яков Шумов папамлаок осторожно, чѣдѣ дѣ охатан агыл попа. Шудалмыжы годым йѣнгѣм тѣдѣ задевайде, а йѣнг гишѣн йѣл попымы годым, юкымат лыкте, ушкѣжѣн гань якшар шѣжѣм веле йѣѣлтѣлѣн дѣ шѣнзен. Йѣнг гишѣн тѣдѣм ядмем годым, тѣдѣ отвечѣен:

— Дух, йымын шѣлѣш.

Мѣлѣм тидѣ чѣдѣ, мѣнь тамам эче ядыштам, тѣдѣ вуйжым кымык бѣштѣ дѣ попа:

— Йѣнг гишѣн, шоля, попвлѣѣт чѣдѣ понимаят, дела тидѣ левед пиштѣмѣ ганьы ылеш...

Яков гишѣн седок мѣнь тумаен каштам, тѣдѣм пѣлѣнем, но нигыцеѣт ам керд. Тилец пасна, нимапат эче мѣнь ам уж, кымда кѣпшѣдон мѣнь гѣцем цилѣ тѣдѣ мѣдѣ.

Буфетчицын отношенижѣ мѣнь докем — тамаѣнят утла ласко: ирок йѣде шѣргѣ мышкашыжы мѣнь тѣдѣлѣн вѣдѣм пушашлык ылам, хотя ти пѣшѣжѣ второклассный горничный, итѣрѣ дѣ веселѣ Луша вѣлнѣ ылеш. Тор каюгышты, пеле якте цѣрѣ буфетчица сага шалгы-

мем годым, тәйдән сары, шапен шыңшы нунжык ганы пышкыды кәпшәм ужамат, Королева Маргон оптал бштен шындым ганы, чичәлгы кәпшәм ашындәрем, дә—мәләм противнә. А буфетчица седок тамам попа, то йынгысен дә ворчымла, то шәйдән дә мыскылымла.

Тәйдән шаявләжын смысл мәләм ак тәкнәй, хотя өрдәж гың тидым мөнь цаклем, — тидәй бәжәл, нищенский, намысла смысл. Но мөнь ам возмущаялт, — буфетчица гың дә пароходыштыш цилә гыңок мөнь өрдәштәй, мөндәйрнәй бәлем, регенялт шыңшы кого кү-маклака шайылыны мөнь ылам, тидәжәй йыдет-кечет тагышкы әртәшәй цилә ти мир гың мөньбәм мүден шалга.

— Мәнмән Гавриловна совсемок тәньбәм яратен шәнден, — Лушан мыскылымжым омыныштыш ганы мөнь колам. — Бшмаәдбәм кәрәй, счастьем кычы...

Луша веле агыл мөньбәм мыскыла, буфетный цилә прислуга хозаякын слабостышы гишән пәлә, а повар, тәйрәжәйбәм кыптыртал, попа:

— Бдрәмәш циләок тотешт анжен — йнде пирожныйым тотешт анжынежәй! Н-народ... Кок сәйнзәдон, Пешков, анжы, а ужашыжы — кымытдон уж...

Дә Яковат толкан когоракла тымдалта:

— Конечно, иктә кок и когорак ылат ылгәцәй, тәйләнет вес статья мөнь келесәнем, а кәйзәйтшәй, тәньбән игечәйдон — лучы, пожалуй, тәйшкәй ит лыпшалт! Әль — бшкеок пәлет...

— Ит понг,—мѣнь манам,—тиды пакость...

— Конечно...

Дә тѣшәкенок, тавангалт шѣцшѣ упшѣм парнявләжѣдон ыдыралаш цацен, йѣргешкѣ шамаквләжѣм үдә:

— Ну, тѣдѣн делажымат ынгылаш келеш, делажи вет тидѣ техеньѣ... Пиәт тупшы гѣц ниәлтѣмѣм ярата, а әдем—тѣлец утла! Калявонгы лывыргыдон ылә, ыдрәмәш—ласкодон. Тѣдѣлән ышләнжәт, әнят, намыс, а мам ыштет? Кәп яратымашым тергә, большы нимат агыл...

Тѣдѣн изи сѣнзәшкѣжѣ пыт оролен, мѣнь ядам:

— Тѣләнет ыжәл тѣдѣ?

— Мѣләм? Ма, әвәмок ылеш машанет? Әвәвләмәт ак ыжәләеп, а тѣнь... чудак!

Непѣртѣмѣ прәчука мырымла, тѣдѣ олен ваштылалеш.

Тѣдѣн вѣкѣ анжен, южнам мѣнь тагыш пындаштымы йәмѣш, пѣцкемѣшѣш валымла чучам.

— Цилән тебе ыдѣрѣм нәлѣт, а малын тѣнь Яков, ат нәл?—мѣнь тѣдѣм ядам.

— А ма нужда? Ыдрәмәшѣм тѣтеок дә керек-кынамат мѣнь моам, тидѣ, тау йымылан, проста... Ыдѣр нәлшѣлән ик вәрѣштѣ ыләш, крестьянствуяш келеш, а мѣньѣн—земляәмжѣ худа, дә чѣдѣ, дә тѣдѣжѣмәт кугузам шывшын нәлѣн. Шольым салтак гѣц толын, давай кугузамдон споращ, суд воктен кашташ, дә вуйжы гѣц — пичѣмәнгѣдон. Вѣрѣм йоктарен.

Тиды гишан тдым иак-пелакеш—тюрьмашкы, а тюрьма гыц со ик корны—эчеят тюрьмашкы. А ватйжы тдын утешный арватй ылы... да мам попымла! Бдырым налынат гын—значит, бшке витает сага хозала шынэб, а салтак—бшке йлымашыжылан хоза агыл.

— Йымылан тынь ыдылат?—мынь ядам.

— Ч-чудак! Конечно, ыдылам...

— А кыце?

— Сакой статян.

— Махань молитвавлам тынь лыдат?

— Молитвавлам мынь ам мышты. Мынь, шоя, простан: господи Иусе, живойым—йжалайы, колышым—ладнангдары, хвораймаш гыц перегы... Ну, эче икта-мам келесем...

— Мам?

— Мам-гынят! Тдылан—керек-мам келесы, цила токыжы шоэш!

Тдын отношениижы мынь докем ласко, любопытный ылын, лач тенгелә ородок агыл да забавный штукивлам бштен мыштышы пи игы выкы анжат. Шынзет южнам тдын сага йыдым, тдын дору нефть, когергыш да охыра пыш толеш,—охырам тды яратен да кутым охырам олма вәрешок качкын; трук тды ядеш:

— А ну-ка, Олеха, ероха-воха, келесы стихым!

Шуку стихым наизусть мынь палем, тилец пасна, мынын тетрадем эче улы, кышак яра-

тымем стихвләм мѣнь сирен шѣнденәм. Лыдам тѣдѣлән „Русланым“, тѣдѣ акат тәрвәнѣ колыштеш, слѣпѣй дѣ апай ганьы, лелѣн шѣлѣмѣмѣжѣм цѣрѣш цаца дѣ вара олен попа:

— Утешный, складный ямак! Бѣшкеок тумаен лыктынат? Пушкин? Улы техень барин Мухин-Пушкин, мѣнь тѣдѣм ужинам...

— Тидѣ агыл, тѣдѣм тагнамок пуштыныт!

— Ма гишән?

Мѣнь кѣтѣкѣн, Королева Марго мѣләм шайыштмыла шайыштам. Тѣдѣ колыштеш, вара ладнан попа:

— Бѣдрәмәшвлѣ гишән шуку народ ямеш...

Шѣрерѣкѣнок мѣнь тѣдѣлән книгѣвлѣ гѣц лыдын нѣлмѣ сакой историвләм шайыштам; цилѣ нѣнѣ мѣньѣн вуйыштем красивый ѣлѣмѣшѣн пиш кужы беспоконный, ик историшкѣ путыялт ярлен шѣнзѣнѣт; тѣ ѣлѣмѣштѣжѣ цилѣ: тыл гань страстьвлѣ, пиш смелый подвигвлѣ, благородство, ямакыштыш гань удачывлѣ дѣ колымашвлѣ, благородный шамаквлѣ, подлый делавлѣ. Рокамболь мѣньѣн ышыштем Ля-Молян, Аннибал Коконный рыцарский чертавләм принимаен; Людовик XI—отец Гранден чертавләм; корнет Отлетаев Генрих IV—дон ярлен. Истори тидѣ, кыштакен ѣшке шанымем семѣнь, эдемвлән характервләм дѣ событивләм вашталтылынам, мѣләм техень мир ылын, кышты мѣнь тѣотямын ѣымыжы ганьок свободный ылынам,—тѣдѣт вет керек-кѣдонат мам шанен,

тѣдѣм бѣштен. Действительность маханьы ыл-
мым ужаш мѣлѣм аптѣртѣдеок, живой эдем-
влѣм понимаяш мѣнѣйн охатаэм укшѣктѣдеок,
тѣ книжный хаос пиш шуку заразный лѣвѣрѣ
гѣц, бѣлѣмѣшѣйн ядовитый отравывлѣ гѣц вашт
кайшы, но ваштшы колтыдымы пѣлдон мѣнѣйм
леведѣн.

Шуку делашток книгѣвлѣ мѣнѣйм неужэви-
мыйым бѣштенѣт: йѣлѣйн яратымым дѣ страдай-
мым пѣлен, публичный томашкы кеѣш акли;
копейкѣш разврат тидѣн докы отвращением дѣ
эдемвлѣ докы бѣжѣлѣймѣшѣйм шижтѣрен. Рокам-
боль стойкий лиѣш, обстоятельствовлѣн силалан
волям пуаш агыл, мѣнѣйм тымден; Дюмын
геройвлѣжѣ бѣшкѣймѣм махань гѣнят важный
делалан пуаш охатам внушаенѣт. Мѣнѣйн яра-
тымы героем веселѣ король Генрих IV ылын,
Беранжен яжо мырыжы лѣмѣнок тидѣ гишѣн
попымла мѣлѣм чучын:

Он мужику дал много льгот
И выпить сам любил;
Да—если счастлив весь народ,
С чего бы царь не пил?!)

Книгѣвлѣ Генрих IV-м пуры эдемлѣ, бѣшкѣйм-
жѣйн народшылан лишѣллѣ анжыктенѣт; кечѣ
гань раскыды, тѣдѣ мѣнѣйм тумайыктен—Фран-

1) Народлан шуку льготым тѣдѣ пуэн
Дѣ бѣшкежѣт йѣллѣлѣш яратен;
Ну—цилѣ народ счастливый гѣнѣ,
Кугижѣлѣанжѣ малын йѣшѣш агыл?

ция земля вѣлнѣ сек яжо сѣндѣлѣк ылеш, дѣ цилѣн тиштѣ—корольжат, хресѣньжѣт икань благородный рыцарь ылыт: Д' Артаньян ганьок Анж Питу рыцарь ылеш. Генрихым пуштын шумькы, мѣнь мѣгѣренѣм, дѣ Равальяк вѣкѣ шѣдешкен, пѣэм пырынам. Кочегарлан шайыштмы расказвлѣштем соок почти ти король главный ылын, дѣ Яковат Францим дѣ „Хенриким“ яратымла мѣлѣм чучын.

— Хенрик королет яжо эдем ылын—тѣдѣндон хоть кѣрѣшѣм ло, хоть иктѣ-мам весѣм ѣштѣ,—тѣдѣ попен.

Колыштмаштыжы тѣдѣ цѣудейѣде, шайыштем вопросвлѣдон лѣштѣрѣде, тѣдѣ юк лыктеок колыштын,—вѣлец регенялт шѣцшѣ тошты кѣ маклака ганьы шѣнзен. Но шаяэм малын-гѣнят мѣнь кѣрѣн шуѣнѣм гѣнь, тѣдѣ тѣшѣкок ядын:

— Пѣтѣш?

— Уке эче.

— А тѣнь ит шагал!

Когон шѣлѣлтен, французвлѣ гишѣн тѣдѣ попен:

— Йонгатан ѣлѣт...

— Кыце тидѣ?

— А вот мѣ коктын пиш кого шокшышты, ровоташты ѣленѣ, а нѣнѣ—Йонгаташты. Пѣшѣштѣт нѣнѣн нимат уке, йѣт дѣ гуляят,—утешный ѣлѣмѣш!

— Малын, пәшәштәт нѣнѣн улы,—мѣнь ма-
нам.

— Тѣнѣн историзтвлә гѣц тидѣжѣ тама
ак кай доко,—кочегар справедливо пелештен,
дә трѣкок мѣләм раскыды лин колтыш—лыдын
ләктем шуку книгәштѣжок благородный ге-
ройвләэт кыце ровотаят, махань труддон ыләт,
нимат почти келесѣмѣ агыл.

— Ну, мѣнь амалалам изиш,—Яков пелеш-
тен, шѣнзѣмжѣ вәрәшок комдык вазын дә ми-
нутышты уже нер-юкын амален.

Шѣжѣм, Кама рекән сирвлә кѣрәнәлген, а пу-
шәнгѣвлә саремәл кемѣкѣ, пасен вазалшы кечѣ-
явлә ошемәл кемѣкѣ, Яков трѣкок пароход
гѣц кен колтыш. Тилец первиш кечѣнок әче
тѣдѣ мѣләм попен:

— Вес иргодым тѣндонет, ероха-воха, Пер-
мѣш мә миәнә, момоцашкы кенә, яжон мышкын
шѣнденә, а тѣшец трактирѣш колталтенә, тѣш-
тѣ музыка шакта,—утешно! Музыкым мѣнь
пиш яратем.

Но Сарапульышты пароходышкына кѣжгѣ
пүэргѣ шѣнзѣ, бѣдрәмәшѣн гань лицән—усы-
жат уке, пандашыжат уке. Кужы шокшы выргем-
жѣдон дә пѣлѣшән картузыжыдон әчеәт утла
тѣдѣ бѣдрәмәшлә чучын. Пырымжы семѣнбок
тѣдѣ кухня сага, шокшырак вәреш, стәл лош-
кы шѣнзѣ, чайный приборым яды дә, ни выр-
гемжѣм ыш ерпәл, ни картузыжым ыш кыдаш,

сары киятоким йүәш тьнгальби. Йүмәштөжө тьдөб когон пүжәлтөн.

Шөжө пөл цәрнөдеок тыгыды юрым үден, дә тенгелә чучын: кынам ти пүэргө } клеткәлә корнан савыцшыдон пүжвөдөм лицәжө гыц бштылеш, юр оленрәк юреш, әче пүжәлтешәт, юрат когоракын юреш.

Шукат бш ли, тьдөн докы Яков миш, дә коктын нөнө календарьштыш картым анжаш тьнгәлевө—пассажир карт мычкы парняжым кандыштеш, а кочегар ладнан попа:

— Ма вара! Ничего. Мөләм тидө—наплевать...

— И яра,—вөцкөж юкшыдон пассажир пелештөш дә календарьжым ял лөвәлнө виш шөнзөшө шарган мешәкөш пиштөш. Лоштышты олен попен, коктынат нөнө чәйөм йүәш тьнгәлевө.

Вахтыш шагалмыжы анзыц Яковым мөнъядым—ма әдем тидө. Тьдөб йөрәлтен келесөш:

— Анжен каеш—кәдө, значиг, скопец¹⁾). Пиш мөндөру, Сибирь гыц! Потикәлә әдем, сагажы картым кандыштеш...

Тьдөб мөнъ дорцем карангы дә палуба мыч, имни көч гань пингөдө, шим ялгавалвләжөдон ташкал тәрвәнөш, но тьшәкок шагальы дә покажым ыдыркалыл келесөш:

¹⁾ Скопец—шулықтым пүэргө, вольыкым шулықтат—тидәт техень.

— Мѣнь тѣдѣн докы работникеш тѣрлѣлтѣм; Пермѣш миѣнѣѣт, пароход гѣц лѣктѣм, прощай, ерока-воха! Кѣртни корныдон кемѣлѣ, вара — рекѣдон, вара имнин ѣче, вѣц ѣрня нѣрѣ, тѣве кышкы ѣдем пырен шѣнзѣн...

— Тѣнь пѣлет тѣдѣм?—тенге трѣк решѣ-мѣжѣлѣн цѣдеен, Яковым мѣнь ядым.

— Кышец? Нигнамат ужтелам, нѣнѣн довы мѣнь вет ѣлѣделам...

Ирок, тошты ыжга-пизжѣкѣм, шѣкшѣ ботинкым дѣ Медвеженкын непцѣрген шѣцшѣ олымшляпѣм чизн, чугунын гань парнявлѣжѣдон мѣнѣн кидем кормештѣлѣн дѣ попен:

— Айда мѣнь сагаѣм, а? Келесѣмѣк, тѣнѣмѣт тѣдѣ, кѣдет, нѣлеш; келесем—яра? Утыжым тѣнѣнѣм пѣчкѣн шуат, оксам пуат. Нѣнѣлѣн тидѣ, ѣдемѣм локтыл шуаш—празнык, тидѣ гишѣн награждают...

Конгыла лѣвлѣнжѣ ош савыц лѣш тамам пѣзѣрѣлѣн, техень кого дѣ вѣдѣш вален колышы ганьы пуал шѣцшѣ, скопец борт сага шалген дѣ Яков вѣкѣ колышын гань сѣнзѣвлѣжѣдон туран анжен. Мѣнь тѣдѣм ѣшке ту-решем вырсалтен шушым, кочегар ѣчеѣт мѣнѣн кидем кормештѣлѣ, манеш:

— Ну, тѣдѣм—наплевать! Каждый ѣшкѣмжѣн ѣымыжылан ыдылеш, мѣнмѣн ма дела? Ну, прощай! Счастливый ли!

Ялжым иктѣ гѣц весѣш мѣскѣлѣ ташкал, Яков Шумов кен колтыш дѣ мѣнѣн шѣмешем

лелѣ, сложный чувством шуэн кодыш,—тѣдѣ
мѣлѣм ѣжѣл ылын дѣ тѣдѣн верѣ досаднан
чучын, тѣ нѣжвеѣок эче мѣнѣ завидуенѣм тѣ-
дѣлѣн дѣ тыргыжланен шаненѣм: малын эдем
тамаханѣ пѣлѣдѣм вѣрѣш тенге лѣктѣн кеѣ?

Дѣ ма эдем тидѣ—Яков Шумов?

XII

Шѣжѣ шуку лимѣк, пароходвлѣ кашташ цѣр-
нѣмѣк, иконвлѣм рисуймы мастерскойыш уче-
никеш мѣнѣ поступаенѣм, но, ик кечѣшток,
мѣнѣн хозѣйкаэм, пышкыды дѣ соок йѣкшѣ
папа, владимирский губерняштѣш эдемвлѣ по-
пымла мѣлѣм келесѣш:

— Кечѣ ѣнде мытык, вады кужы, седѣндон
ирок тѣнѣ лапкашкы кашташ тѣнгѣлѣт, маль-
чик шотеш лапкашты шалгалат, а вадеш—ты-
мень!

Дѣ мѣнѣм тѣдѣ изи кѣпѣн, пѣсѣ ялан при-
кавчик кидѣш, красивый дѣ йѣнгеш кѣтѣмѣ
лицѣн млоец кидѣш пуэн колтыш. Ирок йѣде,
рѣмѣлгѣнок эче, тѣдѣн сага мѣнѣ, амалышы
купеческий Ильинка ѣлицѣдон, Нижний пазарыш
хала вашт ашкедѣнѣм; тѣштѣ, Гостинный дво-
рын кокшы ѣтажышты, нѣнѣн лапкашты ылын.
Кладовойлан ѣштѣмѣ, пѣцкемѣш, кѣртни ама-
сан, кѣртнидон леведмѣ террасыш лѣкшѣ ик изи
окнян лапка товардов шангок ситѣрен шѣндѣ-
мѣ, товаржы тиштѣ: сакой размерѣн иконвлѣ,

яклака дă „виноградан“ киотвлă, шарга переплетан церковно-славянский книгăвлă. Мăнмăн лапкана сага—весби, тьштăт иконвлăм дă книгăвлăм выжаленбит, хозажы тьштби—шим пандашан купец, Йыл вес велнби, Керженский край воктен цилан пълбимби старOVERчешский начетчикын родняжы; купец сага—кукшынди дă бойкий эргьжби, тьотян гань изи лудалгы лицан, калян гань беспокоийный сынзан, мьнь иашемок ырвезби.

Лапкам пачмыкы, трактирбиш кипятоклан мьнь кыргыжинам; чайым йулдалмыкы, лапкам тьвблăенам, пыракым бьштблннам дă вара террасышты шалгенам— нăлăш толшывлă пашкудынан лапкашкы пырымаш гьц пыт ороленам.

— Нăлăш толшы—ороды,—приказчик мьлăм попен.—Кышты нăлăш, тьдблăн соикток, толькы шулды лижы, а товаришты тьдби ак понимамай!

Иконвлăм иктби дервен весбим пьсбн севалал, делам яжон пълбимбьждон бьшкьимжым хвалал, тьдби мьнбьим тымден:

— Мастерскойышты бьштбимби товар—шулдăкăн, тореш кым вершокан дă кытшы ньлбитан бьшлăн шагалеш, тореш кут вершокан дă кытшы шьмбитан бьшлăн... шагалеш. Святойвлăм палет? Ашбндарь: Вонифатий—ăракă йумаш гьц; Варвара великомученица—пў карштымаш гьц, трук колен кемаш гьц; Василий Блажен-

ный—уштѣмѣж гѣц, горячка гѣц... Богородицы-вләм пәлет? Анжы: Скорбящая, Троеручица, Абалацкая-Знамение, Не рыдай мене матери, Утоли моя печали, Казанская, Покрова, Семи-стрельная...

Размер семѣнь дѣ ровота семѣнь икон ценә-вләм мѣнь йѣле әшѣндәрѣшѣм, богородицын иконвләштѣш различивләмәт әшѣндәрѣшѣм, но святойвлән значеништѣм әшѣндәрәш трудна ылы.

Лапка амаса доны иктә ма гишән тумаен шалгем, дѣ трѣк тебе приказик мѣньѣн пәлѣ-мәшем проверяш тѣнгәлеш:

— Әзә йштѣмәштѣ палшышы святой кѣ ылеш?

Мѣнь самынь келесен пуэм гѣнь, тѣдѣ йѣр-нѣмѣлә ядеш:

— Малан вәл тѣньѣн вуетшѣ?

Покупательвләм лапкашкы ўжѣн пырташ әче-әт трудна ылын; худан рисуен шѣндѣмѣ икон-влә мѣләм худала чучыныт, выжалашыжат нѣнѣм яжо агылла чучын. Папамын рассказ-влә семѣнь богородица йрвезѣ, красивый, пу-ры йдрәмәшлә мѣләм чучын: журналвләштѣш картинвләштәт тѣдѣ техеньок ылын, а икон-вләжѣ тѣдѣм шонгым, строгыйым, вочык нерә-нѣм дѣ пун гань кидәнѣм анжыктенѣт.

Пазар кечѣн, вѣргечѣн дѣ когарнян, торговля бойкан кен, террасышты мужиквлә дѣ папавлә, южнам семня хәлә седок кайыныт, цилә—Йыл

вес сирѣштѣш старообрядвлӓ, йӓллӓн бӓнӓнбӓ-
дѣмбӓ дӓ попаш мастар агыл, шбӓргбӓ лошты бӓлбӓ-
шбӓ народ. Теве ужат, галлерей мычки тылыпан
ӓль бӓшке бӓштбӓрӓшбӓн чапанан лелбӓ эдем ол-
ен, вален кемӓш гбӓц лӓдеш машанет, ашке-
деш,—тбӓдбӓн анзылны тама яжо агылла, намы-
сын чучеш. Неволяок тбӓдбӓн корнешбӓжбӓ шага-
лат, ик пудан гань шаргагемӓн тбӓдбӓн ял лбӓ-
вӓлнбӓжбӓ пбӓтбӓрнӓлтӓт дӓ кужнерлӓ пбӓнгет:

— Мам нӓлнет, почтенный? Следованный дӓ
толковый Псалтирьвлӓ, Ефрем Сиринын книгӓ-
влӓ, Кирилловвлӓ, Уставвлӓ, Часословвлӓ—пы-
рал, анжал! Махань келеш тбӓхеньбӓ, разный
ценӓн, сек яжон бӓштбӓмбӓ, пбӓцӓлгбӓ крӓскӓн
иконвлӓ! На заказ кӓм келеш тбӓдбӓм рисуенӓ,
цилӓ святойвлӓм дӓ богорадицывлӓм! Ӓнят,
именнойым, семейныйым заказынет? Российыш-
тыш сек яжо мастерской! Халаштына первый
торговля!

Бӓнгылаш литбӓмбӓ покупатель вбӓкем пи вбӓ-
кбӓ анжымла, анжа; пӓлӓ веремӓ юкымат ак лык, дӓ
трӓк, пун гань кидшбӓдон мбӓнбӓм ӓрдбӓжбӓш
карангдал, пашкудын лапкашкы кеӓ, а приказ-
чикем, кого пбӓлбӓшвлӓжбӓм цбӓвештбӓл, шбӓдбӓн
ворча:

— Тор-рговой, сбӓсбӓртбӓш...

Пашкудын лапкашты пышкыды, йбӓвбӓжӓ юк
шакта, вуйым сӓртбӓшбӓ шая ӓнгбӓрлӓ йога:

— Мӓ, пуры эдем, каваштыдон, шаргагемдон
агыл, а йымын благодатьдон торгеенӓ, кыдым

шидонат, шөртнѣѣдонат төрештәрәш акли, кыды нима гыцят шергакән ылеш...

— Ч-чорт!—завидуен дә цудеен приказчик пѣжгә.—Ужат, мужикедѣм кыце кыла. Тымень! Тымень!

Мѣнь пыток тыменьѣнәм,—керек махань деламок, раз тѣнгәлѣнәт гѣнь, яжон ѣштәш келеш. Тенге гѣнят, покупательвләм лапкашкына шыпшмашты дә торгеймәштѣ делаэм мѣньѣн яжонок кете; угрюмый, попаш мастар агыл мужиквлә, тама гыц плоток лүдѣн шыцшѣ, сылык, крис постол папавлә мѣләм ѣжәлѣн чучыныт, иконын лачокшы ценәм, уты коклы копейкѣм кѣчѣдеок, нѣнѣлән йывырт келесѣмем мѣньѣн тагыцеок шон. Цилән нѣнѣ незерлә, шужен шыцшѣлә мѣләм чучыныт, дә Псалтирь тәреш, кыдым нѣнѣ молы вес книгәвлә гыц шырерәкѣн нәлѣнѣт, кым тәнгә дә пелѣм тұлѣмѣштѣлән мѣнь цудеяш веле линәм.

Книгәвлән, иконвлән достоинством пәлен мыштымыштыдон нѣнѣ соок мѣньѣм цудейѣк-тенѣт, а икәнә ик сөдѣй тѣотя, кыдым мѣнь лапкашкына пырташ цаценәм, смирнән келесѣш мѣләм:

— Шаяэт төреш ак тол, ѣрвезѣ. Тѣнь манат, тәмдән мастерскойда Российѣштѣжәт сек яжо ылеш—самынь тидѣ. Сек яжожы—Рогожинь, Москвашты!

Мѣнь юкымат шѣм лык дә каранг шагальым,

а тѣдѣ олен пакыла ашкедѣ, пашкудын лап-
кашкат ыш пырал.

— Ну, кердѣц?—приказчик мыскылымла
мѣньѣм яды. Мѣнь тѣшѣк келесѣшѣм:

— Рогожинын мастерской гишѣн тѣнь мѣ-
лѣм попыделат...

Тѣдѣ шудалаш тѣнгѣльѣ:

— Каштыт вот техень йойвлѣ дѣ цилѣ пѣ-
лѣт, чортвлѣ, цилѣ понимаят, шонгы пивлѣ...

Ышкежѣ цеве, таза дѣ ышкѣмѣм яратышы,
мужиквлѣм тѣдѣ сѣнзѣ мычанжат ужын кердте
дѣ пурѣ ылмыжѣ годым мѣлѣм жалываен:

— Мѣнь ышан эдем, итѣрѣм, яжо пышвлѣм—
ладаным, одеколоным яратышы эдем, ыпшѣшѣ
мужиклѣн, тѣдѣ хозяйкемлѣн уты пятачкомым
привайжѣ манын, кымалшашлык ылам! Яжон
чучеш вара тидѣ мѣлѣм? Ма ылеш мужик?
Шапен шѣцшѣ миж, земля вѣлнѣ кашшы ти, а
тѣ нѣжвещок...

Тѣдѣ кидшѣм веле шалалтен дѣ шудалашы-
жат цѣрнен.

Мѣлѣмжѣ мужиквлѣ яжола чучыныт, каждый
нѣнѣ, Яков ганьок, тамахань-ѣнят таинствен-
ный ылыт.

Шѣрерѣкѣнок лиѣлтѣн, ыжга-пиджѣк вѣлѣн
чимѣ чапанан кого фигура лапкашкына лелѣн
пыра, ланзыра мижѣн калпакшым кыдашеш,
лыкышты кечѣшѣ лампадка докы кок парня-
жыдон хрестѣлеш, освящайдымы иконвлѣ вѣкѣ

Ышке Ынежы анжы, вара ййрвэшйжы юк лыктеок анжалеш дэ пелештэ:

— Толковый Псалтирым анжыктай мыләм!

Чапан шокшыжым кэргэлтэл, пүлә веремэ тйдды книгән пйтэриш листыжым лыдеш дэ выр лэкмешкы шелышт шыщы, рок цыреән тйрвыжым олен тэrvэтылеш.

— А тилец тоштын годшырак уке?

— Ышкеок палет, тоштын годшывлэжы тйжем тэнгэм стоят...

— Паленэ.

Парняжым шывильвэддон нортэлтен, мужик книгэ листым шэргэлеш,—парняжы тйкнйм вэреш книгэ листыштты шор тамга снимаялт кодеш. Приказчикшы нэлэш толшын шаягарембыш шыддын анжа дэ попа:

— Священный писани цилэжок тоштын годшы ылеш, йымы Ышке шамакшым вашталтыде...

— Паленэ, колынна! Йымы вашталтыде, но Никон вашталтен.

Дэ, книгэм левед пиштен, нэлэш толшы юк лыктеок лэктын кеэ.

Шыргыштты Ылышы ти эдемвлэ кынамжы приказчикдон спореныт, дэ мөнъ ужинам—писаним нынны приказчик гыц яжоракын паленыт.

— Купыштыш кереметвлэ,—приказчик шыддын ворчен.

Тенгеок мөнъ ужинам, у книгэ мужиклэн семешыжы агыл гынят, ты книгэ выкы уважени-

дон тѣдѣ анжа, кидышкѣжѣ переген, книгѣжѣ кид гѣц кеклѣ чонгештен шѣлѣн кердеш ма- шанет, кыча. Тидѣжѣ мѣлѣм пиш приятнын чучын, вет мѣлѣмѣт книгѣ—чуда, тѣшкѣ книгѣ сирѣшѣн йѣнгѣм пыртен шѣндѣмѣ; книгѣм шѣргѣл шуѣт дѣ тѣ йѣнгѣм воляшкы лыклат, дѣ тѣдѣ тѣньдонет таинственны попа.

Тѣотявлѣ дѣ папавлѣ шѣрерѣкѣноок мѣ докы- на тоштын годшы, Никон якте пецѣтлѣмѣ кни- гѣвлѣм ѣль нѣнѣн вѣлеу сирен нѣлмѣвлѣм вы- жалаш канденѣт, сирен нѣлмѣ книгѣвлѣжѣм Иргизѣштѣ дѣ Керженѣштѣ шѣргѣ воктен ѣлѣшѣ скитницывлѣ пиш яжон ѣштенѣт; кни- гѣвлѣ лошты Минея манмы, Дмитрий Ростов- ский тѣрлѣдѣмѣ книгѣвлѣ ылыныт; тоштын год- шы иконвлѣ, той крестѣвлѣ дѣ московский князь- влѣ кавак целовальниквлѣлѣн подарымы ши кар- кавлѣ; цилѣ тидѣ йывырт, мѣжѣр-пач лѣвеву, та- инственно предлагаалтын.

Мѣнмѣн приказчикна дѣ пашкудынаат техень выжалышывлѣм пиш ороленѣт, коктынат нѣнѣ тѣ выжалышывлѣм токышты роалтен нѣлѣш ца- ценѣт; тоштын годшы хѣдѣрвлѣм нѣнѣ шул- деш—икманяр тѣнгѣшок нѣлѣнѣт, а вара яр- мѣнкѣштѣ паян старовервлѣлѣн нѣнѣм таманяр шѣдѣ тѣнгѣш выжаленѣт.

Приказчик мѣнѣм тымден:

— Тѣнь ти екшѣквлѣ дѣ колдунвлѣ паштек пыт оролы! Сагашты нѣнѣ счастьем кандат.

Техень выжалышы толмыкы, приказчик мѣ-

нбѣм начетчик Петр Васильевич докы колтен, начетчикшѣ тѣдѣ тоштын годшы книгавлѣм дѣ сакоѣ древностьвлѣм пиш язон пѣлен.

Петр Васильевич—күкшѣ тѣотя, Василий Блаженныйын ганьы кужы пандашан, лицѣжѣ приятный, сѣнзѣвлѣжѣ ышанвлѣ. Ик ялапажы тѣдѣн роал колтымы ылын, седѣндон тѣдѣ акшаклал каштын, кидѣштѣжѣ—панды; телеткѣнгѣжет, ряса постол, куштылгы, вѣцкѣж мѣжѣрым чиѣн; вуйыштыжы, кастрюль ганьы, странный форман бархатный картузы. Бодрый, тѣр кѣпѣн, лапкашкы пырымыкы, тѣдѣ пулшыжым валталын, тупшым виѣтѣлѣн, олен охлалтен, кок парнядон шѣрен хрестен дѣ молитвавлѣм, псаломвлѣм седок мѣгѣмѣктѣлѣн. Техень шонгы дѣ йымылан ыдылшы тѣотям ужын, выжалаш толшы ѣдем начетчиклѣн тѣрок ѣнянен, тѣдѣм тѣр ѣдемеш шотлен.

Ну, махань тиштѣ тѣмдѣн деладажы?—тѣотя ядын.

— Тевеш иконым выжалаш ѣдем канден, иконжы вуйта—строгановский.

— Мам попет?

— Строгановский.

— Ага... Пѣлѣшем прамой ак кол, никонианский тупынешлѣ шамаквлѣ пырымаш гѣц йымы тѣдѣм питѣрен шѣнден...

Тѣдѣ картузыжым кыдашеш, иконым пасен кыча дѣ крѣскѣжым ѣрдѣж гѣц анжа, вара тѣр

кыча дӑ эчӑт анжа, анжымашты жы сӑнзӑм пӑ-
зӑрӑлӑлеш дӑ олен мӧгӑмӑктӑ:

— Безбожник никонианвлӑ, тоштын годшы
благообразим яратымнам цаklenбӑтӑт, дьавол
внушаймыдон сакоӑ фальшым ӑштӑш цацат,
кӑзӑйтшы тевеш—святой иконвлӑм кыце ловкан
подделывают, ой ловкан кердӑт! Анжет ико-
ным—лачокок строгановскийлӑ ӑль устюжский-
лӑ, а то эче суздальскийлӑ чучеш, а шӑмкӧр-
гӑ сӑнзӑдон анжалат—фальш!

Тӑдӑ „фальш“ манеш гӑнь, значит — икон
лачокок тоштын годшы дӑ шергӑкӑн. Техень ус-
ловный шамаквлӑ приказчиклӑн пӑлдӑртӑт, кни-
гӑ ӑль икон манярым стоя; мӑнь пӑлем „уныние
и скорбь“ шамаквлӑ означаят—хӑдӑр лу тӑнгӑм
стоя, „Никон-тигр“—коклы вӑц тӑнгӑм; выжа-
лаш кандышы эдемӑм сӑнзӑкрӑток алталымым
анжаш мӑлӑм намыс, тенге гӑнят, начетчикын
алталымжы мӑньӑм когон интересуен.

— Никонианвлӑэт, Никон-тигрын шим тетя-
влӑ, келтӑмӑш паштек кемӑштӑдон, цилӑ ӑш-
тен кердӑт,—теве левкашат настоящийлӑ чу-
чеш, кӑпшӑт тӑ киддонок рисуӑымла чучеш, а
лицӑжӑ, —лицӑм вес эдем рисуен, вес кид! Тош-
ты мастарвлӑ, шамак толшы, Симон Ушаков,—
хоть тӑдӑ еретик ылын, а иконом цилӑге ӑш-
ке ӑштен,—кӑпге, лицӑге ӑшкеок рисуен, лев-
касымат ӑшке рисуен, ангажымат ӑшкеок пы-
жарен, а кӑзӑйтшы бӑгомерзкий эдем оравлӑ
тидӑм ак кердтеп! Перви иконом ӑштӑмӑш свя-

той дела ылын, а кызыт—лач ирсә художество
веле,—тенге, йымын әдемвлә!

Остаткаэшйжы, иконым тйдй прилавок вйкй
пиштә, картузыжым чия дә пелештә:

— Сулык.

Сулык манмыжы означаен—нәләш келеш.

Тьотян тотлы шамаквләжым колышт, тйдйн
пәлбймбжылән когон цудеен, икон выжалышы
уважительно ядеш:

— Ну, кыце вара, почтенный, икономжы ма
статян?

— Икон—никонианский киддон бштймб.

— Тенге линжәт ак керд! Тйдйлән тьотямат
дә тьотямын тьотяжат ыдылыныт...

— Никон тьнбйн тьотядын тьотяжы гыц пер-
вирәк блен.

Тьотя икон выжалышын лицәжы докок ико-
ным нәлбйн миә дә йндежы строгын попа:

— Анжы тьнб, махань тидй веселә, ма әль
тидй икон? Тидй—картин, ирсә художество,
никонианский мадыш,— ти хәдйрбштб шүлб-
шбжәт нимат уке! Неужели мбнб такешым по-
пем? Мбнб уже шонгы ылам, правда верц шу-
кы тырхенәм, скоро мбләм йымы докы кеәш,
алталаш мбләм—расчет уке!

Шонгыжы гишән слабкаэм шбцшб, оцнкб-
жыләв биняндбмәшеш обижаялтшы, лапка гыц
террасыш тйдй ләктеш. Приказчик иконлан та-
маняр тәнгәм түлә, выжалышы Петр Васильевич-
лән кымалеш дә ләктбн кеә. Мбнбм тракти-

рѳш шокшы вѳдлѳн колтат; мѳнгеш толмыкем, начетчикым бодрыйым, веселѳм мѳнь йѳрем; токо веле нѳлмѳ иконым анжылат, тѳдѳ приказчикѳм тымда:

— Анжы: икон—строгий, яжон, йымым яра-тен рисуймы, эдемѳн—пышыжат тиштѳ уке...

— А кѳ рисуен?—сусу лин шѳцшѳ приказчик тѳргештѳл, йѳрен ядеш.

— Тидѳм пѳлѳш тѳлѳт ир эче.

— А пѳлѳшѳ эдемвлѳ манярым тидѳлѳн пуат?

— Тидѳ мѳлѳм пѳлѳмѳн агыл. Кат, кыды-тидѳлѳн анжыкталам...

— Ох, Петр Васильич...

— Выжалем гѳнь—тѳлѳт пел шѳдѳ, а мѳлы-жы мѳньѳн!

— Ох...

— Дѳ тѳнь ит охлы...

Лоштышты хѳртѳмлѳ торгейѳл, икѳнѳ-иктѳш-тѳ вѳкѳ жуликлѳ анжен, нѳнѳ чѳйѳм йѳт. Приказчик, анженок каеш, цилѳ хѳлѳ тѳотя кидѳш-тѳ ылеш, а тѳотя тѳгѳ лѳктѳлдѳлмѳк, тѳдѳ мѳлѳм попа:

— Тѳнь, авжы, ти покупка гишѳн хозяйкы-лан ит келесѳ!

Иконым выжалым гишѳн лоштышты попен шоктатат, приказчик ядеш:

— А махань новостъ халашты, Петр Васильевич?

Сары кидшѳдон кого пандашыжым ниѳлтѳт, тѳолгыжшы тѳрвѳвлѳжѳм тѳрвѳтѳл, тѳотя паян

купецвлән Ыльмәш гишән шайыштеш: торгей-мәш пәшәштыш удачывлә гишән, хвораймашвлә, сүәнвлә гишән, марывлән дә вәтывлән алталымышты гишән. Шелән ти рассказвләм, лач кухарка мепенвләм күәшtmөллөк, тбдб пбсбн дә ловкан күәштеш дә шаяжы лошты олен йбрә. Приказчик колыштеш, пиш пыт колыштмашеш дә йәлбн Ыльмәшлән йәнгжб йылымашеш тбдбн йбргешкб лицәжб лудалген кеә, сбнзәвләжб нбргешт шбнзбт; ойхыралын шүлälтен, тбдбб попа:

— Вот йәл лач Ыльмәшбмок Ыләт! А мбнь...

— Каждыйын Ышләнжб статья пуйырмаш,— тьотя мунгәлтә.— Кыдыжын пуйырмашым ангелвлә ши молотвләдон таптен бштәт, а весббжбнбм—келтбмәшвлә, тавар тошдон...

Цаткыды, цаклака тьотя цилә пәлә—халан цилә Ыльмәшбжбм, купецвлән, чиновниквлән, попвлән, мещанинвлән цилә тайныштым. Хищный кек ганьы, тбдб цилә ужеш, тбдбн вблнб пирбжәт дә брвбжшәт ярлен шбнзбнбт: мбләм тбдбм соок шбдештәрбмем шоәш, но тбдб мбнь вбкем мбндбрц дә вуйта тбтбрә вашт анжа. Тбдбн йбр пындаштымы тамахань пуста вәр улыла чучеш; тбдбн докы лишкбрәк мишәш гбнь—тагыш-әнят вален кемблә. Тамажы-әнят тбдбн кочегар Шумовын ганьы улыла чучеш—нбнбн лошты сходство улы.

Хотя приказчик тбдбб Ышкежб анзылнат дә ужежб годымат тбдбм пиш ышанеш шотла,

но южнамжы техень минутвлӓ тӱдӱн лит, кынам, мӱнӱнлӓок, тӱдӱнӓт тьотям шӱдештӓрӱмжӱ, обижӱйӱмжӱ шӱэш.

— А вет тӱнӱ эдемвлӓм алталышы ылат,— тьотян лицӓшкӱ йӱри мыскылымла анжен, тӱдӱ трӱк попа.

Тьотя йӱрӓлтӓ веле дӓ ладнан пелештӓ:

— Ик йымы веле ак алталы, а мӓ ородывлӓ лошты ыленӓ; ородым алталышаш агыл гӱнӱ, махань тӱдӱ гӱц пользыжы?

Приказчик азна веле:

— Вет мужиквлӓ цилӓнок ороды агылеп, анжемӓ—купецвлӓжӓт мужиквлӓ логӱцок лӓктӱт!

— Мӓ купецвлӓ гишӓн ана попы. Ородывлӓ жуликвлӓдон ак ылеп. Ороды—свят, тӱдӱн вуйвимжӱ амала...

Тьотя утла дӓ утла ладнан попа, дӓ тидӱжӱ пиш шӱдештӓрӓ. Мӱлӓнем тӱдӱ мычывуй вӱлнӱ шалгымла чучеш, а йӱрвӓшӱжӱ—пындаштым куп. Шӱдештӓрӓш тӱдӱм акли, шӱдӱ тӱдӱм витӓрен ак керд ӓль тӱдӱм тьотя тагыш келгӱшкӱ таен мышта.

Но южнамжы тӱдӱ ышке мӱнӱ тервенем пиедӱлӱн—токем толын шагалеш, ышке турешӱжӱ тамам йӱрӓ дӓ ядеш:

— Французский сочинителедӱм кыцелӓ тӱнӱ лӱмдет ылы—Понос?

Шамаквлӓм тенге тупынешлӓ сӓрӱмжӱ гишӓн мӱнӱ пиш когон шӱдешкем, но веремӓ якте тырхем дӓ толкыдонок отвечаем:

- Понсон-де-Террайль.
- Где теряет?—тѣдѣ ядеш.
- Ит ородыланы, изи атыл.
- Лачок тидѣ, изи ам ыл. Тѣнь мам лыдат?
- Ефрем Сиринын книгѣм.
- А кыдыжы лучырак сирѣ: тѣньбѣн гражданскийвлѣэт, ѣль тидѣжѣ?

Мѣнь юкымат ам лык.

— Гражданскийвлѣжѣ ма гишѣн вара большы сирѣт?—тѣдѣ ѳчеѣт пижедѣлеш.

— Бѣлѣмѣштѣ случаялтшы цилѣ гишѣнок.

— Тенге гѣнь, пивлѣ гишѣн, имнивлѣ гишѣн,—вет нѣнѣ самой случаялтшт.

Приказчик ваштылеш, мѣнь шѣдешкем. Мѣлѣм пиш лелѣ, неприятно, но, лѣктѣн кеѣш шагалам гѣнь, приказчик цѣрѣ мѣньбѣм:

— Тѣнь кышкы?

А тѣотя седок пижедѣлеш:

— Ну-ка, грамотник, решѣ задачым: тѣнь анзылнет тѣжем ѳдем шалга, цилѣн цѣрѣ ылыт—вѣцшѣдѣ бѣдрѣмѣш, вѣцшѣдѣ пѣэргѣ, а нѣнѣн лошты Адам дон Ева, кыце тѣнь Адам дон Евам моат?

Пѣлѣ веремѣ тѣдѣ мѣньбѣм ядыштеш дѣ остаткажым сусун келесѣ:

— Ородишкѣ, нѣнѣ вет шачтелыт, нѣнѣм ѣымы ѣштен, значит—кѣлѣмдѣштѣ нѣнѣн уке!

Техень „задачывлѣм“ тѣотя пиш шукуым пѣлѣ, нѣнѣдон авырем нѣлмешкѣ керек-кѣмѣт тѣдѣ шоктен кердеш.

Пѣтәри-андак лапкашты шалгымом годым, лы-
дын ләктем кыды-тидѣ книгәвлә гишән мѣнь
приказчиклән шайыштынам, кѣзѣтшѣ бнде тѣ
шайыштмемвлә мѣньѣм бшкѣмемѣмок шинѣт:
ма-шоным бшке гѣцшѣ привайыл дә тупы-
нешлә сәркәлѣл, приказчик мѣньѣн рассказ-
вләэм Петр Васильевичлән шайыштын. Тѣдѣжѣ
нинѣм әчәят большы бшке гѣцшѣ лявѣртѣ-
лѣн, так тенгелә нѣнѣ худа йѣлмѣштѣдон ни-
малан ярыдымы шамаквләм Евгения Гранде вѣ-
кѣ, Людмила вѣкѣ дә Генрих IV вѣкѣ лявѣ-
рәләок кѣшкѣлтѣнѣт.

Мѣнь ынгыленәм, нѣнѣ тидѣм худа шанен
агыл, а просты скучна гѣц бштенѣт, но мѣлә-
немжѣ тишецѣн изишәт кәньѣл ылте. Бшкеок
лявѣрәм бштѣмѣкѣштѣ, нѣнѣ тѣштѣ саснала
пәрдәлѣнѣт дә пиш цевебѣмок,—нѣнѣлән бш-
ләнбштѣ ынгылаш литѣмѣм, совсемок чужды-
йым,—пачкыйымашеш, лявѣртѣлмәшеш нѣнѣ
бшкежѣ тамаок довольна дә сусу ылыныт.

Гостиный двор двор хәлә, тѣштѣ ылышѣ ку-
пецвләжѣ, приказчиквләжѣ циләнок тамахань-
әнят потикәлә ылымәшѣм бленѣт, нѣнѣ изи
брезвѣвлә бштѣмѣ глупый забавывләм бште-
нѣт, но забавышты нѣнѣн соок тупынешлә дә
злой ылын. Сола гѣц толшы мужик халам ак
пәлѣ, кешәшлык вәрѣшкѣжѣ кышец кемѣлә,
тѣдѣ ядеш, но тѣдѣм обязательно тупынешлә
ажед колтат,—тидѣ нѣнѣн привичкыш яжонок
пырен шон дә тенге бштѣшѣвләлән бшләнбш-

тәт удовольствим уже путе. Кок крисбѣм кычатат, пачыштым вѣш ялштен шѣндѣт, вара корны вѣкѣ колтат дѣ анжат, кыце нѣнѣ коктын кок векѣ кеѣш цацат, кредѣлѣйт, икѣнѣ-иктѣштѣм пырыт; южнамжы эче крис вѣкѣ крѣсипѣм йѣрѣлѣйт дѣ вара тылым пижѣктѣт. Пи пачеш шѣкшѣ ведѣрѣм ялштат; лѣдѣн шѣцшѣ пи, урмыж, шугырталтыл, кышкы мышта кыдалеш, эдемвлѣ анжат тидѣм дѣ ваштылыт.

Ти постол развлеченивлѣ шуку ылыныт, ма улы эдемжѣт — айыртемѣнок солаштышывлѣ — цилѣн Гостиный дворлан йори мыскылаш, ваштылашыжы бѣбѣмлѣ веле чучыныт. Эдемѣм йѣрѣмѣш, мыскылымаш, обижѣймѣш — цилѣ тидѣ тиштѣ пиш когон важанг шѣнзѣн. Дѣ странно ылын, мѣнѣ лыдын лѣктем ик книгѣштѣт тидѣ гишѣн — эдемвлѣ икѣнѣ иктѣштѣм мыскылаш соок пиш охатан ылмышты гишѣн, сирѣмѣ агыл.

Гостиный дворын ик техень забавыжы мѣлѣм айыртемѣнок обиднѣн дѣ противнѣн чучын.

Ўлнѣ, мѣнмѣн лапкана лѣвѣлнѣ, мижѣм дѣ мижгемвлѣм выжалышы ик хозан приказчикшѣ ылын, тѣ приказчик Нижний базарыштышвлѣм цилѣм бѣшкѣмжѣн обжорствыжыдон цѣудейѣктен; хозажы тѣдѣн обжорствыдон хвален, тѣнгелѣ — кыце пин костандон ѣль имнин силадон кыдыжы хвалят. Пашкуды хозавлѣм шѣрерѣкѣнок тѣдѣ спораш ѣжѣн:

— Ку лу тѣнгѣ вѣкѣ спора? Мѣнѣ манам,

кок ца̄ш веремӓ лошты Мишка лу кы́рвенгӓ ветчинам качкын кердеш!

Но Мишка тидым лачокок бы́штен кердмѣм цилӓн пӓленѣт, дӓ попенѣт:

— Спораш ана споры, а ветчинам нӓлѣн пуаш лиӓш, пускай качкеш, мӓ анжалына.

— Только—ирсӓ пай лижѣ, лувлӓдеок!

Икманяры споралыт, дӓ тебе пѣцкемѣш кладовой гы́ц кукшынди, пандаштымы, кымда шѣргѣлуан эдем лӓктеш, кужы драповый пальтом чиӓн, якшар кушакым бы́штӓлѣн, пальтоӓшѣжѣ миж лаштыквлӓ пижын шѣнзѣнѣт. Изн вуйжы гы́ц картузыжым почтительно кыдашеш дӓ келгѣш вален шѣцшѣ нѣргӓ сѣнзӓвлӓжѣдон хозажын йѣргешкѣ, вѣр гань якшаргы, ца́штыра пандашдон кушкын шѣцшѣ лица́шкѣ анжа.

— Ик ӓрдѣ окорокым качкат?

— Махань срокышты? — вѣцкѣж юкшыдон Мишка серьезно ядеп.

— Кок ца̄ш лошты.

— Труднарак!

— Махань тѣштѣ—трудна!

— Кок ямдар сыра керӓл лиӓш—пуаш шудѣ!

— Яра, шудем,—хо́за по́па дӓ хваля:—Охыр шумеш качкеш манын тӓ идӓ тумайы, уке,—ирок тидѣ кок кы́рвенгӓ калацым качкын, кечѣвлӓмӓт ситӓлыкок обедӓен...

Ветчинам кандат; анжышывлӓ погынат,—цилӓ купецвлӓ, цилӓн кѣжгѣвлӓ, кого ыжгам чиӓн

шбнденбт, анжалатат—кого кирвлä машанет; мбшкбрыштб кого, сбнзäштб изивлä, тьылге веле кайыт анжат, мыльывлä.

Кидбштбм шокшыш кербл, ббнб приказчик йбр погынен шагалыт, анжат бнде—кыце тбдб качкаш тбнгälеш; тбдбжб йымым хрестä, миж куль вбкб шбнзеш, окорокшым сагашы ящик вблän пиштä дä сбнзä анжалтышыжыдон висälтä тбдбм: сагажок ящик вблнб кого сыкыр дä өче кбзб киät.

Приказчик сыкыр лаштыкым вбцкбжбн дä пайым кбжгбн пбчкеш, когынек чыкатын вäш пбзырälеш дä, кок кидäät кычен, ышма äнгбшкбжб нälбн миä,—тбрвбвлäжб тбдбн цбтырät, тбдб пин ганьы кужы йблмбжбдон тбрвбжбм нылалеш, тыгыды пбсб пүвлäжб кайыт,—дä лач пиок пайым ышмашкыжы хватя.

— Тбнгälб!

— Цäшбм анжыда!

Цилän сбнзäвлä пай качшын лицäшкб, тбдбн ышма-лушкы, пблбштбнг донышы шбл маклакавлäшкб анжат; анжат, кашар онгылашыжы тбдбн кыце куза дä вала: анжат дä мыльын попат:

— Кыце вет—лач мбскäок нецбртблеш!

— А тбнб мбскäm качмаштыжы ужынат?

— Ма, äль мбнб шбргбштб бленäm? Шяя техенб улы—мбскä ганьы качкеш.

— Шяя улы— сасна ганьы качкеш.

— Сасна саснам ак кач...

Өркәнен ваштылыт, дә тагу-әнят пәлышы төр-
ләлтә:

— Сасна цилә качкеш—игывләжымәт, дә вес
саснавләмәт...

Пай качшы әдемьн лицәжы изин-олен якшар-
га, пәлышыжы кәкәргә, сьнзәвләжы лаксакыш-
ты гыц ләктылдәлыт, ышкежы тьды лелын шү-
лә, но онгылашыжы седок икладын тәрвәнй-
леш.

— Ну, Михайло, веремә!—тьдым талаштарат.
Тьды кодшы пайжым сылыкын анжалеш, сырам
подылеш дә эчеят янгыжаш тьнгәлеш. Публи-
ка ылыжәл кеә, Мишкан хозажын лапаштышы
цәшыш шьрен дә шьрен ьнде анжат, кыдыжы
предупреждают:

— Анжыда, цәшыжым тьды шайык сәрәл ьн-
жы шьнды—нәлдә тьдын кид гыц!

— Мишка паштекәт анжалда: пай маклака-
вләм шокшышкыжы ьнжы колты!

— Веремәшты соикток качкын ак пьтәрй!

Мишкан хозажы азна веле, тьды сасла:

— Коклы вьц тәнгәш спорем! Мишка яжо-
ракын кычал!

Публика хозам йори аздара, но спорашыжы
иктәт ак споры.

А Мишка седок янгыжа, лицәжы тьдын вет-
чинан гань цьреән лин шьнзын, тоша кашар
нержы сылыкын шойге шишка. Тьдын ыкы
анжашат лүдыш, мьләм чучеш—теве-теве тьды
мәгырәл колта дә пелештә:

— Ыжәләемәдә...

Әль—логерешыжы пайым шындә, анжен шалгышывлә анзылан шыралт вазеш дә кола.

Остаткажым, тьды цилә пьтәрьш, дә сынзәжым йүкшбь ганьы кәрен шьнден, логер пьндаш юкдон кичкьжәльбь:

— Йуәш кандыдай...

А хозажы, цәшбьш анжен, мөгьмәктә:

— Опоздайшыц ньл минутым, подлещ...

Публика аздарә тьдым:

— Ыжәл, шьнә споры—соикток мадын колтет ылын!

— А все-таки зверь ганьы әдем!

— Н-да, циркьш анжыкташ колташ лиәш...

— Вот вет кышкевен якте йымы әдемьм локтыл кердеш, а?

— Әлдок лучы чай йуәш!

Дә, баржывләлә, олев ньнбь трактирбьш кеәт.

Мьнь ынгылынем, мажы ти лелы чугунный әдемвләм несчастный әдем йьр цымырен, малын тьдын йөнтьмь обжорствыжы ньньм забавляя?

Мижьм, каваштывләм, кьне-сарымым, канатвләм, мижгемвләм, имни йжгәрьм шангок йөрен шьндымь әнгьсбьр галлерейбьштбь пьцәлгьбь дә скучна. Панель¹⁾ гьц тьдым кьрпьц штолмывлә айырат; когон кьжгьвлә, шуку веремә шал-

¹⁾ Панель—ангадон вәкшмь ялгорны.

гымашеш нѣнѣ, нѣмышт шѣндѣмѣ ганьы дѣ лѣвѣрген шѣцшѣ ылыт. Цилѣ кѣрпѣцвлѣ дѣ нѣнѣн лоштыш шелѣквлѣ ышышты тѣжем гѣнѣ, наверно, лыдын лѣкмѣ ылыт дѣ уродливый тѣрлецвлѣ курымешок ышеш кодыныт.

Панель мычки ялешкѣвлѣ олен ѣртѣт; ѳлицѣ мычки, тенгеок олен, извозчиквлѣ, товарым оптен шѣндѣмѣ тирвлѣ ѣртѣт; ѳлицѣ вес велнѣ кок ѣтажан каменный якшар лапкавлѣ лошты— площадь, тѣштѣжѣ, ташкен шѣндѣмѣ лѣвѣрѣн лымышты, ящиквлѣ, олым дѣ тырыжалт шѣцшѣ пумага лаштыквлѣ киѣт.

Цилѣ тидѣ, ѣдемвлѣге дѣ имнивлѣге, ѣртѣ гѣнѣят, вѣр гѣцѣт тѣрвѣнѣдѣмлѣ, олен ик вѣрѣштѣк сѣрнѣмлѣ дѣ сѣнзѣѣш кайтымы цѣпвлѣдон цѣплен шѣндѣмлѣ чучеш. Трѣкок чувствуѣет, цилѣ ѳлѣмѣшѣжок тидѣ почти юктымы колышы ганьы ылеш. Тир положавлѣ йочыргат, магазин амасавлѣ чѣчѣлтѣт, кагылым дѣ сбитѣнѣм выжалышывлѣ сѣгѣрѣт, но ѣдем юквлѣ веселѣн агыл, пелек-турек веле шактат, цилѣн нѣнѣн икстатѣян ылыт, нѣнѣн докы йѣбѣле привикнѣяш лиѣш дѣ варажы атат цаклы нѣнѣм.

Цѣркѣ вуйыштыш цангвлѣ сылыкын тѣонгат,— техень сылык юк кужын ѣшѣндѣрѣлтеш. Тѣй юк кечѣй мычат вуйта ак цѣрнѣ, цѣрнѣдеок пазар вѣлнѣн воздухышты каштеш, тѣдѣ цилѣ шанымашыш, чувствывлѣшкѣ пыра дѣ цилѣ впечатленивлѣ вѣлѣн пѣзѣбртѣшѣ той касала вазалеш.

Когон скучна, ұшты да каньысыр—тыды ци-
ля вецын быфыла: лявйран лымдон левед пиш-
тымбы земля гыц, леваш вьлнышы луды пуал-
темвлә гыц, стройкывлән якшар кырпыц гыц;
луды шыкшлә, трувавлә гыц лактеш да луды,
пуста пылвлә лоәш ямеш; скучнадон имнивлә
пышланат, скучнадонок әдемвлә шүләт. Скуч-
нан бышке пышыжат улы—тиды пужвйд, шел,
итынү, шырем да шыкш пыш,—лелы, каньысыр
пыш; тор калпак ганьы, пыш тиды пызыра, да,
онгыш витен шоәшәт, йукшы ганьым әдемым
ыштә, тышәкен сынзәм кымен шындымы шоәш,
сынзә кымен кыце-кердмын сыгырал колтымы
да, вуй-сарә кыргыж, иктә-махань стена тервен
миэн сепнымбы шоәш.

Купецвлән таза, ныгыды вьреш якшарген да
ұштеш цаклакаэм шыцшы лицәшкышты мынь
анжем, омыныштыш ганьы, тәрвандымы лицәш-
кы. Кукшы ошмашкы лыктын шумы колла ыш-
маштым кәрен, әдемвлә шырерәкынок омеш-
тыт.

Телым торговля слабка, да торговойвлән сын-
зәшты кангыж годшыла шыкын ак тьолгыж,
кангыжымжы ныны былжәл кеәт, да торговой-
влә бышкежәт изиш әдемлә кайыт. Лелы ыжга
әдемвләм каньысырләндәрә, рокыш айә; купец-
влә өркәнен попат, а шыдешкымышты годом—
спорат; мынь тумаем, ныны йори тидым быш-
тәт, икәнә-иктыштылән пәлдыртынешты — мә
живой ылына!

Мыләм раскыдын каеш, нѳнѳм скучна тем-
дә, дѳ тѳдѳн пѳслѳндѳрѳшѳ силажы ваштареш
кредѳлмѳштѳ нѳмамат ѳштен кердтѳмѳштѳдон
веле нѳнѳн техень жестокий дѳ глупый заба-
выштым ѳшлѳнем ѳшке мѳнѳ об'ясняен кердѳм.

Тидѳ гишѳн южнам мѳнѳ Петр Васильевич-
дон хытырем. Хотя, вообще, мѳнѳ вѳкем тѳдѳ
ѳѳрен, мыскылымла анжа, но книгѳвлѳм лыдаш
яратымем тѳдѳлѳн яжола чучеш, дѳ тѳдѳ кы-
намжы мѳнѳдонем толкыдонок, серьезно попа.

— Купецвлѳн ѳлѳмѳшѳштѳм мѳнѳ ам яра-
ты,— мѳнѳ манам.

Пандаш ѳѳрѳмѳм кужы парняшѳжѳ пѳ-
тѳрѳл шѳндѳѳт, тѳдѳ ядеш:

— А кышец тѳнѳ нѳнѳн ѳлѳмѳшѳштѳм пѳ-
лет? Ма, ѳль тѳнѳ нѳнѳн докы жыналаш шѳ-
рерѳкѳнок каштат? Тиштѳ, ѳрвезѳ, ѳлицѳ, а
ѳлицѳштѳ ѳдемвлѳ ак ѳлеп, ѳлицѳштѳ нѳнѳ
торгеят, а то—ѳѳлерѳк ѳртен кен, дѳ эчеѳт—
тоныжы! ѳлицѳшкѳ ѳдемвлѳ ыргемдон лѳктѳт,
а ыргем лѳвѳлнѳ ѳдемѳм ужаш акли; ыаружок
ѳдем тоныжы, нѳл стѳняжѳ лошты ѳлѳ, а кы-
це тѳдѳ тѳштѳ ѳлѳ—тидѳ пѳлѳмѳн агыл тѳ-
лѳт!

— Но вет шанымашышты нѳнѳн тонышты
ѳль тиштѳ—икток!

— А кѳ пѳлѳ, пашкудемѳн шанымашыжы ма-
ханьы?—сѳнзѳжѳм строгын анжал, тѳотя си-
рѳп басыжыдон пелештѳ.—Шанымашвлѳ, ти
ганьы, пиш шукын ылыт,—шонгывлѳ попат. Кѳ

пәлә, токыжы толешәт, әдем, әнят, пылвуй мы-
чан сукалтен шынзеш дә, йымыжым сарвален,
мәгьирәл колта: просты, манеш, госпыди, ма
сулыкым тагачы мьнь бштенәм! Кү пәлә, то-
ныжы тьдйн, әнят, мынастир ганьы, дә тьдй
тьштй лач йымыжыдон веле йлә? Вот тенгелә!
Каждый әнгьиремшй бшкьмжьн лыкшым пәлы-
шәшлык дә патшымат бшке лелыцшй семьн
плетышәшлык...

Серьезно попымжы гоным, юкшы эчеят боль-
шы кьжгемеш, тамахань-әнят важный тайным
попа машанет.

— Тьнь вот рассуждает, а рассуждаяш ть-
ләт—ир, тьнь годшетвләән ышдон агыл, а
сьнзәдон йләш келеш! Стало быть, анжы,
әшбндәрбй дә ышмаэдьм пьзырәл. Делалан—
ыш, а йәнглән—верә! Книгәм лыдат—тидй яжо,
но тиштәг пьсмәнйым пәләш келеш: кыдыжы
ородыш кемешкьй, дә безбожник якте шомеш-
кәт лыдыт...

Бшкежй тьдй нигнамат ак колыла чучын,—
шонгемеш әль вашталтеш манын тьдйм пред-
ставляяш бшлән трудна. Тьдй историвләм
шайышташ яратен—купецвлә гишән, разбойник-
влә гишән, фальшивомонетчиквлә гишән, кыды-
влә варажы пиш когон лымлөй әдем линьт; те-
хень историвләм тьотям гьцәт мьнь шукым
колынам дә тьотямжы начетчик гьц яжон шайыш-
тын. Но рассказвлән смыслжы соок иктй ылын:
әдемвлә дон йымы ваштареш сулыкым бштйм

ярелә веле әдем паен кердеш. Петр Васильевич әдемвләм бжәләйде, а йымы гишән гынь пурын, когон шүләлтәл дә сьнзәжым таен попен.

— Ну вот, и алталат йымедым, а тьдьжы, батюшка Иисус, цилә ужеш дә мәгөрә: әдемвләэм, әдемвләэм, несчастный әдемвлә, киш-пад тәмдәм выча!

Икәнә мьнь бшләнжәт әшбндәрен пушым:

— Вет тьнь,—манам,—бшкеәт мужиквләм алталет...

Тишәкен тьдь бш обижәялт, попа:

— Ну, делаәт веле агыл мьньын? Кым тән-гәм, вьзьбтым цьвештем—вот и пьтш.

Южнам тьдь книгә лыдмы лоәш мьньым йәрен; книгәм кидем гьц нәлеш, лыдмем гишән пижедьл ядышташ тьнгәлеш дә, бнянбдьмлә цудеен, приказчиклан попа:

— Анжы тьнь, лыдмыжым ынгыла, шельма! Дә толкыдон, ынгылдарымла шайыштеш:

— Колышт мьньын шамаквләэм, тидь тьләт керәл лиәш! Кириллвлә—коктын ылыныт, коктынат епископвлә; иктьжы—александрийский, весьжы—ерусалимский. Пьтәриштьжы окаянный еретик Несторий ваштареш кредәлын; Несторий еретикшь тупынешлә тымден, богородица вуйта—әдемок ылеш, седьндон йымым агыл, а әдемьм тьдь шачыктен, лымжьдон дә делавләжьдон Христосым, вес статьяжы гьнь—сәндә-льк ытарышым, тенге гьнь, тьдьм богородица агыл, а христараница манын лымдәш келеш,—

ынгылышың? Тидѣжым маныт—ересь! Ерусалимский Кириллжы Арий еретик ваштареш кредӕлын...

Церковный историм пӕлымбѣжѣ мѣньѣм пиш когон цудейѣктен, а тѣдѣ, попын ганьы нечкешлен шѣндѣмѣ кидшѣдон пандашыжым цѣвештӕл, ышкѣмжѣм хвальымла попа:

— Мѣнь,—манеш,—ти делашты генерал ылам; мѣнь Москвашкы, Троицкий лаврыш каштынам, тѣштѣ ядовитый ученый никонианвлӕдон, попвлӕдон дӕ светскийвлӕдон верӕ гишӕн споренӕм; мѣньѣ, шоля, профессорвлӕдон даже кытыренӕм, мане—профессорвлӕдон! Ик попын тенгелӕ шамакемдон лыпшен пуэнӕм, нержѣ гѣц вѣр даже толы—вот кѣцелӕ!

Петр Васильевичын шѣргѣ-мынывлӕжѣ якшаргал кеӕт, сѣнзӕвлӕжѣ ылыжӕл кеӕт.

Противникшѣн нер гѣц вѣр толмым тѣдѣ ышкѣмжѣн успехын сек кѣкшѣ точкеш, ышке славыжын шѣртнѣѣ венецѣштѣш сек яжо рубинеш¹⁾ шотлен лишӕшлык дӕ тидѣ гишӕн пиш когон охатан шайыштын:

— Кра-асивый поп,—манеш,—здоровенный! Шалга тѣдѣ аналой анзылны, а нержѣ гѣц вѣр—кап, кап! Дӕ ышке страмжымат ак уж. Грозный поп ылы, лач пустыньѣштѣш лев ганьок, юкшы—цӕнг юк! А мѣнь тѣдѣм седок шумѣшкѣжѣ, ӕрдѣжлувлӕжѣ лошкы вуйжыр

¹⁾ Рубин—драгоценный камень.

гань пѣсѣ шамаквлѣмдон пышкам! А тѣдѣ, шокшы камака ганьы, еретический шѣдѣдон галялтеш... Эх, делавлѣжѣт ылыныт!..

Южнам эче вес начетчиквлѣ толыныт: Пахомий, кого мѣшкѣрѣн эдем, тагыльген шѣцшѣ мѣжѣрѣн, пел сѣнзѣн, плахай дѣ соок саснала кижкѣжшѣ; Лукиан, изи кѣпѣн тѣотя, каля ганьы яклака, ласко дѣ пѣсѣ, а тѣдѣн сага—кого, пѣцкѣтѣ эдем, кучер постол, шим пандашан. неприятный, но красивый лицѣн, тѣрвѣнѣдѣмѣ сѣнзѣн.

Плоток ганьок нѣнѣ тоштын годшы книгѣвлѣм, иконвлѣм, кадилавлѣм дѣ тамахань-ѣнят чашывлѣм выжалаш канденѣт; южнамжы сагашты выжалышывлѣм—Йыл вес сирѣштѣш папам ѣль тѣотям канденѣт. Делаштым ѣштен пѣтѣрѣтѣт, прилавок тѣр мычкы, вуйта лудыгараквлѣ пѣсмѣн мычкы шѣнзѣн кеѣт, калацдон дѣ постный сакурдон чѣйѣм йѣт дѣ никонианский церкѣ вецѣн ылшы гоненивлѣ гишѣн икѣнѣ иктѣштѣлѣн шайѣштыт: тѣштѣ—обыскым ѣште нѣт, богослужѣбный книгѣвлѣм отбирѣенѣт; тиштѣ—полици молельня томам питѣрен дѣ хозавлѣжѣм 103 статья семѣнѣ судышкы пуѣн. Ти 103 статья гишѣн молы гѣц ытлаш попенѣт, но попенѣт ладнан, тѣдѣ гѣц ытлаш соикток аклилѣ, тенгелѣ—кыце эдемвлѣ телѣм уштѣ гишѣн попѣт.

Полиция, обыск, тюрьма, суд, Сибирь—ти шамаквлѣм нѣнѣ, верѣ верѣ гоненивлѣ гишѣн

попымаштышты, плоток попенбѣт, дѣ ти шамак-
влѣ мѣнѣйн шѣмѣшкѣм тылол ганьы вазы-
ныт, шонгы эдемвлѣ докы нѣнѣ мѣнѣйн сим-
патим дѣ сочувствим шижтѣренѣт; лыдын лѣк-
мѣм книгѣвлѣжѣ бѣшке цѣльѣштѣм достигаѣ
машты техѣнь упорный эдемвлѣм уважаяш, нѣ-
нѣнѣ духовный стойкостѣм керѣл семѣнѣ оцѣ-
ниваяш тымденѣт.

Бѣлѣмѣшѣн ти учительвлѣнѣм ма улы худа-
тым ужмѣм мѣнѣ цѣлѣ монденѣм дѣ лач нѣ-
нѣнѣ ладна упорствыштым вѣлѣ чувствыенѣм,
тѣ упорство шайылныжы — мѣлѣм чучын — бѣшке
правдаштылан нѣнѣнѣ пиш пыт бѣнянѣмѣштѣ,
правда верѣ керек-маханѣ мучѣнѣмѣт тырхаш
ѣѣмѣ ылмышты шѣлѣн шалген.

Вара шуку лимѣкѣ, шуку техѣнѣ дѣ ти
постол старовервлѣм проста народ лошты дѣ
интеллигенци лоштат ужмыкѣм, мѣнѣ ынгыле-
нѣм, что упорство тидѣ — эдемвлѣн пассивность
ылѣш, эдемвлѣн, кыдывлѣ шалгымы бѣшке вѣрѣш-
тѣ гѣц анзыкыла ташкалѣш ѣнѣм ак моѣп,
дѣ кеѣшѣжѣт ак шанѣп, тошты шамаквлѣдон дѣ
тошты понятивлѣдон цѣткыдын кѣпшѣлген шѣн-
дѣмѣ тѣ эдемвлѣ вѣрѣштѣ столмы ганьы
шалгат. Нѣнѣнѣ цѣлѣ шанымашышты тѣрвѣнѣ-
дѣмѣ ылѣш, нѣнѣ анзыкыла корныдон разви-
ваял ак кердтеп, дѣ маханѣ-гѣнѣт удар ты-
мень шѣцмѣ вѣрѣштѣ гѣц нѣнѣм тѣрвѣтен кол-
та гѣнѣ, нѣнѣ механически, кѣ-маклака ганьы
ѣлѣкѣлѣ мындырталт валат. Нѣнѣ тоштемшѣ

истинывлән мыгиләм оролен шалгышы часовой-
влә ганьы ылыт, дә ылымәшшәштәт нһнһн тош-
тым әшһндәрһмәштһ дә страданивләм, угнете-
ним яратымашты ылеш, но страдаяшышты нһ-
нһ гһц возможностьым карангды веле, тһшә-
кок нһнһ мардежән кечһ годшы пһвлә ганьы
шылен, пһтен кеәт.

Верә, кыдын верц нһнһ сусун дә кого само-
любованидон страдаяш йәмдһ ылыт, тидһ, по-
пашат уке, цаткыды верә, но тһдһ ягылген
шһцшһ тошты выргем постол ылеш,—сакой
ляврәәш тагыльген шһцшһ, седһндон веле тһ-
дһ икманяр жеп әче тырха, лыйок чүчһн ак
вац. Шанымаш дон чувство предрассудкывлән
дә догматвлән кәнһйсһр, лелһ оболочкеш при-
викненһт, дә шылдыр пһчкһн шумы, уродуен
шһндһмһ ылыт гһнят, уютно, удобно йләт.

Техень верә, привычка семһнь верә—йль-
мәштһшһ утларак печальный дә вредный молы
явленивлә логһц иктһтшһ ылеш; техень верә
ылмашты, керек мажат у, кһрпһц стена ймһ-
лһштһш ганьы, олен, худан кушкеш дә, куш-
кын шоәш гһнят, тоша, лязһрә лиәш. Ти пһц-
кемһш верәштһ яратымаш утла чһдһ, а оби-
дә, шһдһ дә ненавистьдон соок дружна ылшы
зависть утла шуку. Ти верән тылжы—шүмһ
годшы ганьы фосфорический тыл-соты веле.

Но тидһм пәлен_шоаш, шуку трудна ивләм
йлен ләктәш, шүм көргһштем шукум пыдыр-
таш, ышем гһц шуән колташ мһләм попазен.

А тѳнѳмжѳ, ѳлѳмѳшѳм тѳмдышы учительвлѳм
скучна дѳ бессовестный действительность лошты
пѳтѳри веле эче вѳш лимем годым, нѳнѳ мѳ-
лѳм пиш кого духовный силан ѳдемвлѳлѳ, земля
вѳлнѳшѳ сек яжо ѳдемвлѳлѳ чучыныт. Каж-
дый почти нѳнѳн логѳц суялтын, тюрѳмашты
шѳнзен, халавлѳ гѳц лыктын колтымы ылын,
арестантвлѳ сага ѳтапдон странствуен; цилѳн
нѳнѳ йѳйын ѳленѳт, шѳлѳн каштыныт.

Тенге гѳнѳят, мѳнѳ ужныам, никонианвлѳ „ду-
хым пѳзѳртѳлмѳ“ вѳкѳ ѳпкѳлѳмѳштѳ нѳжве-
цок, тѳотявлѳ ѳшкеѳт пиш охатан, даже сусун,
икѳнѳ-иктѳштѳм пѳзѳртѳлѳт.

Пел сѳнзѳн Пахомий, йѳлдѳлмѳкѳжѳ, ѳш-
кѳмжѳн памятьшѳдон хваляш яратен, а память-
шѳ тѳдѳн лачокшымок удивительный ылын,—
кыды книгѳвлѳжѳм парня шыралмы вѳр гѳц,
керек кышец, тѳдѳ наизусть лыдын кердѳн,—
тенгелѳ еврей-ешиботник Талмудым¹⁾ пѳлѳ; кы-
шак шана, тѳшѳк книгѳѳш парняжым шыралеш,
дѳ тѳ вѳр гѳц пакыла пышкыды, нер юкшыдон
наизусть лыдаш тѳнгѳлеш. Тѳдѳ соок седрѳш-
кѳ анжа, дѳ тѳдѳн лач иктѳт веле ылшы сѳн-
зѳжѳ седѳрѳ мычкы пѳсѳн каштеш, вуйта та-
мам ямден шумым, пиш шергѳкѳнѳм кѳчѳлеш.
Шѳрерѳкѳнок ти фокусым князь Мышецкыйѳн
„Виноград Российский“ книгѳѳш тѳдѳ анжык-
тылын, — айыртемѳнок яжон тѳдѳ „дивный дѳ

¹⁾ Талмуд — еврейвлѳн тоштын годшы книгѳ.

всехрабрый страдалецвлән многотерпеливый дә
многожественный страданивләм“ пәлен, а
Петр Васильев соок тйдём ошибкывләэш кы-
чаш цацен.

— Алталет! Тидё Киприан Благоюродивый-
дон агыл, а Денис Целомудрыйдон тенге лиәл-
тён.

— Махань эче Денис? Дионисий маныт...

— Тёнъ шамакеш ит пижедёл!

— А тёнъ мёнъём ит тымды!

Минутышты коктынат нёнё, когон шёдеш-
кен шёцшывлә, икәнә-иктёштё ваштареш цур-
ге анжен, попат:

— Намыстымы тёнъ, ёштёргёляш шёргё,
тёве махань мёшкёрым куштен шёнденәт...

Пахомийжё отвечая, шершотдон шотла маша-
нет, попен миә:

— А тёнъ—любострастник, кесё озы, ёдрә-
мәшвлә паштек кыргызталшы...

Приказчик, кок кидшёге шокшышкыжы керёл,
сотарымла йёрә дә тоштын годшы благочестим
переген урдышывләэдём лач изи ёрвезок йыш-
кыра:

— Тенге, тенге тйдём! А ну, эче яжоракын!

Икәнә тьотявлә шиәдәл шуэнёт. Петр Василь-
ев, тәнгжым шёргёжы гёц ловкан цонген
пушат, кыргыз шёлмё якте тйдём шоктыш,
вара, пужвёдшём лидәжы гёц ёштёләл, ёшке-
ок эче кыргызшы паштек сасла:

— Анжы—сулык тидё тёнъ вёләнет лиәш.

Тѣнь, окаянный, мѣньѣн лапаэм сулыкышкы пыртышыц, тѣфу тѣлѣт!

Верѣ делашты ѣшкѣмѣштѣм слабкаракын кычым гишѣн дѣ цилѣн „нетовщиныш“ ванжымышты гишѣн тѣнгвлѣжѣм айыртемѣнок тѣдѣ ѣпкѣлѣш яратен.

— Алексаша тѣмдѣм цилѣ смущая,—махань вет ѣптѣн мыраш тѣнгѣлѣн!

Нетовщина тыргыжландарен дѣ, наверно, лѣдѣктен тѣдѣм, но, ма техеньѣ нетовщина?—манын ядмашеш, тѣдѣ пишок толкыдон отве- чайде, тѣдѣ попен:

— Нетовщина—тѣдѣ сек кого еретичество, тѣштѣ—ирсѣ разум веле, а ѣымы уке! Казаквлѣ лошты тѣве, анжы, Библия гѣц пасна, ни- мамат уже ак почитаеп, а Библия—тѣдѣ саратов- ский немецвлѣ гѣц, Лютор гѣц, кыды гишѣн келесѣмѣ: „лѣмжѣмѣт ѣшлѣнжѣ статянымок мон: лачокшымок вет—Лютор, лютый шамак гѣц ылеш, значит—лютый, когон лѣдѣшлѣ!“ Нетовецвлѣм маныт—шалопутвлѣ, тенгеок эче—штунда, дѣ цилѣ тѣдѣ—Запад гѣц, тѣштѣшѣ еретиквлѣ гѣц.

Шушыр ялжыдон ташкалал миѣн, тѣдѣ стро- го дѣ сирѣпѣн попа:

— Новообрядствующий церкѣлѣн тебе кѣм поктылаш, тебе кѣм зораяш дѣ ѣылаташ кел- нежѣ! А мѣнмѣм агыл, мѣ вет—курым годшен Русь, мѣнмѣн верѣнѣ истинный, восточный, ко- ренной руш верѣ, а тѣдѣжѣ—Запад, искажаен

шындымъ вольнодумство! Немецвлă гыц да французвлă гыц—ма пуры вара? Тыве нѣны двенадцатый годынет...

Азнен шыцшы, тѣдѣ анзылныжы изи ѳрвезѣ ылмымат монда, цаткыды кидшѣдон мѣнѣм кушакем гыц кыча дѣ, токыжы шыпшылал дѣ эчеѣт карандал, тыргыжланен, ѳрвезѣ эдем ма-шанет, красиво попа:

— Диаволлан подчинялт, эдем йѣнгѣм—божий дарым мучыен, лютый пирѣ ганьы, человеческий разум ѣшке вымыселвлăжѣ лошты блуждаен каштеш. Мам вет тумаен лыктыныт, келтѣмѣшѣн послушниквлă? Богомилвлă, кыдын гач цилă ти нетовщина тѣрвѣнен, тымденѣт: сатана—тидѣ вуйта йымын эргѣ, Исус Христосын ѣзѣжѣ,—вот кышкевен якте шоныт! Тенгеок эче тымденѣт: начальством—колышташ агыл, пѣшѣм—ѣштѣш агыл, вѣтѣм, тетявлѣм—отказен шылѣш; эдемлѣн нимат вуйта ак кел, нимахань порядок, а пусть эдем кыце мышта тѣнге ѣлѣ, кыце тѣдѣлѣн келтѣмѣш ажедеш. Вот опять Алексашка тидѣ толын, о, шукшвлă...

Случаялтын, приказчик тѣ верѣмѣн мѣлѣм махань-гѣнѣт пѣшѣм ѣштѣктен, мѣнѣ тѣотя дорѣ карангынам, но тѣдѣ, галлерееш ѣшкетшок кодешѣт, йѣрвѣш охырышкок попа:

— О, шылдыртым йѣнгвлă, о, слѣпой шачшы коти игѣвлă,—кышкы тѣ гыцтѣ шылѣм вѣл?

Дѣ вара, вуйжым комдык ѣштен, кок кидшѣдонат пылуешѣжѣ тѣкѣлѣлт, сѣнзѣжѣм пытят

ак ышты, телшы, луды пйалгомышкы юк лыкте-
ок анжен шынзэ.

Тыдын отношении мбнь докем вниматель-
ныйрак да ласкорак лиэш тынгалын, книгә
лыдмашеш мбньым йәрәәт, пулшем гыц ниәлтә
дә попа:

— Лыд, ырвезы, лыд, ярал лиэш! Ышет ты-
нын улыла чучеш; ыжәл только—когораквләм
ат уважайы, циләдонок ваштареш шалгет, тынь
тумаат—кышкы тыньым тиды нәлбн миә? Ти-
ды тыньым, арестанский рота гыц пасна, ни-
гышкат нәлбн ак ми. Книгәм лыд веле, но
әшбндәрбә—книгә пусть лижы, а ышке ышет-
дон тәрвәтәл! Теве хлыствән ик наставник
ылын—Данило, тыды техень шанымашкы шон,
вуйта книгәвлә—тоштыжат, ужат керәл агылеп,
нбньым кульыш погалтен дә—вбдышкы! Мане...
Тиды, конечно, тоже—глупость! Алексашкат
теве, ороды вуй, йәлбм пыдырата...

Тыды ти Алексашка гишән шбйрерәкбнок
әшбндәрен дә икәнә, техень тыргыжланен шбц-
шы, суровый лапкашкына толят, приказчиклан
келесыш:

— Александр Васильев тишты, халашты,
тенгечы толын! Кычәлбнәм, кычәлбнәм—моте-
лам. Шблбн каштеш! Тишты шынзәләм, анят,
тишкы толеш...

Приказчик пурынок агыл пелештә:

— Мбнь нимат ам пәлб, иктымәт!

Вуйжым мыкик ыштен, тьотя попа:

— Тенге и келеш: тйләт цилә әдемвлә—вәл-
шбвлә дә выжалышывлә, а молы уке! Чәйбм
йуктәлтәй...

Тойын кого чайникеш кипятокым намал кан-
дымыкем, лапкашты хынавлә ылыныт: веселә
ййрәлтйшән Лукиан тьотя, а пбцкемйш лы-
кышты, амаса шайылны у әдем шбнзен; вбл-
нбжб—шокшы пальто, ялыштыжы кого мижгем-
влә, кбдәлбштбжб ыжар кушак, калпакшым
сбнзәшкок валтен шбнден. Лицәжб сбнзәәш
пишок керблтшб агыл, әдем тырла, смирнәлә
чучын, приказчик постол, кыдым токо веле пә-
шә гбц лыктын колтенбт, дә тбдб ти гишән
когон ойхыра.

Петр Васильев, әдем докыла акат анжал, та-
мам-әнят строго дә сирбпбн попа, а тбдбжб,
вургымла кидшбм лүктәләл, йымым хрестбне-
жб машанет, калпакшым шайыкырак шбкәлеш,
вара—әче дә әче, так тенге шаягарем якте кал-
пакшым шбкен шокта дә темдәл шбндә. Ти-
дбм анжен, Игоша дурачок—„смерть в карма-
не“ әшбндәрәлтеш.

— Мәнмән пыдыранзык рекәштбнә сакой
менвлә каштыт дә әчеәт большы вбдбм пыды-
ратат,—Петр Васильев попа.

Приказчик гань әдемжб олен дә ладнанок
ядеш:

— Тбнь ма—мбнь гишәнем попет?

— Ну, тбнь гишәнет лижб...

Вара тїдї эче тенгеок олен, но пиш пышкыдын ядеш:

— Ну, Ышке гишанетшї тїнь, эдем, мам келесет?

— Ышке гишанем мїнь йымылан веле келесем—тидї мїньїн дела..

— Уке, эдем, тїньїн веле агыл—мїньїн нят,—угїц толшыжы торжественно дї сирїпїн келесї.—Правда гїц лицїэдїм тїнь ит карангды, сїнзїэдїм йори ит кымы, тидї пиш кого сулык йымы дон эдемвлї анзылны!

Петр Васильевым эдем манын тїдїн попымыжы мїлїм яжола чучын, дї тыр, торжественный юкшы тїдїн тыргыжландарен мїньїм. „Господи, владыко живота моего“ молитвам яжо попвлї кыцелї лыдыт, тїдїт лач тїнгелї попен, дї пїкенжї гїц олен йыжнен, лицїжї анзылны кидшїдон раведїл, седок анзыкыла пїгїнен..

— Ит осуждайы мїньїм, Ышке сулыкемдон мїнь тїнь гїцет лявїрїн ам ыл..

— Ну, шолаш пырыш бїнде самовар, шїпнї веле,—шонгы начетчик Ышкїмжїм когосш ужмыла пелештї, а тїдїжї седок пакыла попа:

— Кї святой духын вїдїм большы пыдырата, йымы веле пїлї,—тидїжї—тїмдїн сулык, їнят; книгї пїлїшївлї—пумага лошты пыргедїт, а мїнькнигї пїлїшї, пумага лошты пыргедшї амыл, мїнь—проста, живой эдем ылам..

— Пәлем мѣнь тѣньѣн простаэдѣм, шуку
колынам!

— Тә тидѣ эдемвләм путыедә, тѣр шаны-
машвләм пыдыртедә, тә, книжниквлә дә фари-
сейвлә... Мам мѣнь попом—келесѣ!

— Ересъ—вот тѣньѣн попомет!—Петр Ва-
сильев келесә, а угѣц толшы эдем, лицәжѣ
анзылы лапажым тәрвәтѣл, сирен шѣндѣмѣм
тѣшец лыдеш машанет, тыргыжланен попа:

— Тә тумадә: ик витә гѣц весѣш эдемвләм
поктыл пыртедәәт,—нѣнѣлән лучым тә ѣште-
дә? А мѣнь манам—ада! Мѣнь манам—эдем,
освобождаялт! Тѣньѣн томаәт, вәтет дә молы
весѣжѣ ѣымы анзылы малан керәл? Освобо-
даялт, эдем, цилә гѣцок, ма верц эдемвлә икә-
нә иктѣштѣм шит дә шѣшкѣлѣт,—золты гѣц,
ши гѣц дә молы товра гѣц, вет цилә тидѣ
такешѣ, пакость ылеш! Йәнг ытарымаш земля
вѣлнѣшѣ нырвлә воктен агыл, а райышты ыл-
еш! Мѣнь манам: айырлен карангда цилә гѣ-
цок, кѣрѣн шуда цилә ялштышвләм, керем-
вләм, ти сәндәлѣкѣн цилә сетѣшѣм кышкед
шуда, вет цилә тидѣ—антихристѣн плетѣлмәш.
Мѣнь тѣр корныдон кеем, мѣнь йәнгемдон ам
аймылтыл, сәндәлѣкѣн хужажым ам принима-
ѣы...

— А сыкырым, вѣдѣм, выргемѣм—принима-
ет? Анжы, тидѣ вет цилә мирский!—тѣотя со-
тарымла келесә.

Но Александрлан ти шамаквләәт ак тѣкнеп,

тѣдѣ утла дѣ утла йѣнг вашт попа, дѣ, юкшы тѣдѣн когон ак шакты гѣнят, тѣдѣ той трубадон попомла чучеш.

— Эдем, ма тѣлѣнет шергѣкѣн? Лач ик йѣмы веле шергѣкѣн; ну вот, и шагал тѣдѣн анзылан—нимадеок, йѣнжет вѣлец цилѣ керемвлѣм кедѣрен шу, дѣ йѣмы ужеш: тѣнь—ѣшкетет, тѣдѣт—ѣшкетшок! Ти статья йѣмы докы лишемѣт, тидѣ—лач ик корны веле йѣмы докы! Теве вет спасенижѣ кышты—ѣтят-ѣвѣт гѣц каранг дѣ тѣньѣм аздарышы сѣнзѣдѣмѣт—лыктын шу! Йѣмы верц кѣпедѣм ит ѣжѣлѣйѣ—пусть ямеш, но йѣнжедѣм переген коды, дѣ тѣньѣн йѣнжет курым-курым мычкок сотем валгалташ тѣнгѣлеш...

— Ну, тѣньѣм ѣпшѣшѣ пивлѣ докы,—Петр Васильев келесѣ дѣ вѣржѣ гѣц кѣньѣлеш.—Мѣнь шаненѣм ылы, имешѣ дорц тѣнь ышанрак линѣт, анжет гѣнь, худашкы веле кенѣт...

Кок век ламайыл, тѣотя террасыш лѣктѣн кеѣ; Александр тишѣк тыргыжланен колта дѣ талашен ядеш:

— Кеет? А... кыце вара?

Но ласковый Лукиан сѣнзѣжѣм веле кымалта дѣ ладнангдара:

— Ничего... ничего...

Тѣнѣм Александр тѣдѣн тервен пижеш:

— Тѣнят вот, земля вѣлнѣшѣ хлопотун, ярдымы шамаквлѣм ѣдет, а—ма толкыжы? Ну—кым гѣнѣ аллидулия, ну—кок гѣнѣ...

Лукиан йырәлтә тйдылән дә тоже террасыш
ләктеш, а тйдѳжѳ, приказчик докы обращаен,
пыт ѳнянѳн келесә:

— Мѳнѳн духем тырхен ак кердтеп нинѳ,
ак кердтеп! Тыл гыц шѳкш шѳлмѳләок каран-
гыт...

Приказчик тйдѳн вѳкѳ лепкә лѳвец анжа-
леш дә куکشын пелештә:

— Мѳнѳ ти делавләшкѳ ак касайы.

Эдем шекләнѳм ганьы лин колта, калпакшым
цат төмдәлеш дә мѳгѳмәктѳлеш:

— Кыце вара касайыде лиэш? Тидѳ техень
дела... тидѳ касаймашым тергә...

Минут нәрѳ юк лыктеок шѳнзә, вуйжым вуй-
стык ѳштен; вара тйдѳм кок тѳотя сѳгѳрә-
лѳт, дә, акат прощаеп, кымытынат кен колтат.

Эдем тидѳ йыд пѳцкемѳштѳшѳ тыл-вәр га-
ньы кайын эртѳш, пиш сотын пижѳн кеш, йы-
лалы дә йѳрѳш; мѳнѳжѳнѳм, ѳлѳмәшѳм от-
рицәймѳжѳдон, тамам-әнят правда постолым
шижтәрен кодыш.

Вадеш, веремәм момат, тйдѳ гишән мѳнѳ
иконописный мастерскойын старший мастерлан—
тыр дә ласковый Иван Ларионовичлән шайышт
пушым; тйдѳ колышт нәлѳ мѳнѳм дә ынгыл-
дарен пуш:

— Бегун ылеш, виднѳ, техень сектарьвлә
улы—нимамаат ак признаеп.

— Кыце вара ѳне нѳнѳ ѳлät?

— Қаштынок эртәрät, седок земля мыч стран-

ствуют, седьндонок лымжымат нйнблан пумы—бегунвлä. Земля дä землявйлань ма улы—мälаннä ак кел, нйнй попат, а полици нйнйм вредныйвлäэш шотла дä лоа...

Ылымäшем мьньйн хоть пиш качы ылын, но мьнь ынгылыделама: кыце тенге цилä гыцок шблэш, карангаш лиэш? Мьнь ййрвәшем ылышы тьнämшбй ылбмашты шуку интересней дä мблäm шергäkән ылын, дä скоро мьнь Александр Васильевым монденäm.

Но южнам, мблäm пиш лелбй ылмы годым, тьдбй äшбндәрäлтын: луды корныдон, ныр мычкы, шбргбй докыла кеä, ошы, ровотайдымы кидшбйдон калпакшым шайыкыла шбкäl-шбкäl колта дä бормоча:

— Мьнь төр корныдон кеем, мьнь нимамаат ам признайы! Керемвлäэдбм кьрбйн шуок...

Тьдбйн сага әче, омынышты папам ужмыла, äтям äшбндәрäлтеш: пбркем пандым кидешбжбй кычен, ашкедеш, а тьдбйн паштек, йблмбжым лыктын шбнден, ала пи кыдалеш...

XIII

Иконописный мастерской полукаменный кого томан кок кбдежым занимаен; ик кбдеж кым окняжыдон кудвичбш анжен, коктыжыдон—садыш; вес кбдеж ик окнядон—садыш, весбжбдон—олицäшкбй. Окнявлä изивлä, квадратныйвлä, пиш шукердшбй охоницäвлä шана-пыллä

валгалтыт дә телшѣ слабка сотым мастерско-
йыш худан колтат.

Кок кыдежѣштѣт стѣвлѣ шѣнзен кеѣт, сѣр-
нѣлѣшѣт вѣр уке; каждый стѣл лошты, пѣгѣр-
ген шѣнзѣнѣт, иконописец шѣнзѣ, а южшы
стѣл лоштыжы—кок эдем. Потолык гѣц, кѣж-
гѣ шѣртѣ мычкы охоницѣн шарвлѣ кечѣт; вѣ-
дѣм оптен шѣндѣмѣвлѣ, нѣнѣ лампа сотым
цѣмырат дѣ тѣ сотыжы иконын квадратный ан-
гашкы ошын вазалеш.

Мастерскойышты пиш шокшы дѣ пѣцкѣтѣ;
коклы эдем нѣрѣ „богомазвлѣ“ ровотаят—Па-
лех гѣц, Холуй гѣц, Мстера гѣц толшывлѣ;
цѣлѣн йолык-мелѣк колталтымы сѣтцѣвый ты-
гырдон кѣргѣ ялашдон шѣнзѣт, цѣрѣ-яла ылыт,
кыдыжы ялешѣштѣ шѣкшѣ пашмакым керѣ-
лѣнѣт. Вуй мычашты симсѣлгѣ-кловой шѣкш
кечѣлт шѣнзѣн,—тавакым шывшын шѣнденѣт;
шолтымы итѣнѣ пыш, лакы дѣ шѣшѣ мыны пыш
нерѣш пыра.

Олен, смольы йога машанет, владимирский
тошна мыры юк лыжге шакта:

— Какой нынче стал бессовестный народ—
При народе мальчик девочку прельстил...

Вес мырывлѣмѣт мырат, техеньок тошнавлѣм,
но шѣрерѣкѣнжок—тидѣм. Тидѣн ладна кужы
викшѣ тумаяш ак ѣптѣртѣ, иконыштыш „долич-
ный“ складкывлѣм дѣ святойвлѣн лицѣштѣшѣ
страданим пѣлдѣртѣшѣ пиш тыгыды пѣрѣн-

збквләм шим-пач миж гбц бштымбї кистьдон
рисуен шынзаш ак аптырты. Окня тунбї чекан-
щик Гоголев—симсы кого нерын йукшы тьотя
молотшыдон седок лочка; лыжге олен шактышы
мыры лошкы молот юк седок пырен-пырен кеа—
шыгбї пушангым капая машанет.

Иконопись паша иктымат ак увлекайы; тама-
хань-анят злой мудреу пашам лаштыклен шын-
денат, цилә красотам, цилә яратымашым дә
интересым тбдбн докы ямден. Вочык сынзан
Панфил, злой дә ехидный, сакой статян разме-
рән пыжарен дә клеен шындымбї ангавләм,
пистынвләм аль кипарисынвләм канда; чахоткан
млоец Давидов грунтуя нбнбм; тбдбн тангжбї
Сорокин „левкасым“ пиштә; Миляшкин рисун-
кым подлинник гбц карандашдон ыдыркала;
Гоголев тьотя золочыя дә узорвләм пбчкедә,
доличниквлә пейзажым дә иконлан ыргемым
рисуют; вара тбї икон, лицажбї дә кидшбї уке
эче, стена сага, шалга, тбдбї бнде личниквлән
ровотам выча.

Иконостаслык дә олтар амасалык кого икон-
вләм, лицәдеок, кидте дә ялтеок эче стена сага
шалгышывләм, анжаш пиш когон неприятно,—
тбштбї риза аль кбртни ыргем дә архангел-
влән мытык тыгыр веле эче. Алан крәсен шын-
дымбї ангавлә колышы ганьы ылыт; ма нбнбм
живойым бштышашлык, тбдыжбї самой тыштбї
уке, ылын вуйта, но тагыце-анят ямын кен дә
делбї ризым веле шуэн коден.

Личник „кәпым“ рисуен шоктымьк, иконым мастер докы сдаят, тьдйжй чеканкын узорвлә мычкы „финифть“ манмым бштә; иконыштыш надписьвләм тоже пасна мастер сирә, а лакыдон мастерской управляющий бшке леведеш— Иван Ларионыч, тыр әдем.

Лицәжй ти әдемьн луды, парсынын ганьы пандашыжат луды, луды сьнзәвләжй тагыце айыртемьн келгыштй шьнзәт дә ойханла кайыт. Тьдй пурын йьрә, но тьдйлән бшкежйлән йьрәлтймет ак шо, тама-әнят яжо агылла чучеш. Тьдй Симеон Столпникын иконышкы миә—техеньок кукшынди, тоша, дә тьдйн тәрваньдймь сьнзәвләжй тенгеок отвлеченно тагыш-әнят мьндьркй, әдемвлә вашт дә стеньвлә вашт анжат.

Мастерскойыш поступаймыкем икманяр кечьштй, хоругвизләм бштйшй мастер, донской казак Капендюхин, красавец дә силач, йькшй тольы дә, пужьм пырыл шьнден, йдрәмәшьн гань ньжгә сьнзәвләжым пеле пьзьрәләл, юк лыктеок, кьртнин гань мышкындывләжьддон циләм шиәш тьнгальй. Икпораткә кәпән дә стройный, мьгьрепйштй крисвлә лошты коти тьргештйлеш машанет, мастерской мычкы тьдй әдемвләм шин поктылеш; лудьн шьцшй әдемвләжй лыквлә йьде шьлыт дә тьшец икәнә иктйштйлән саслат:

— Ши тидьм!

Личник Евгений Ситанов тагыце-әнят тьдьм

вуйжы гыц пөкендон севäl колтен кердй. Казак седйрәшкй вален шынзбй, тйдйм шбдйрäl пиштевй дä полотенцбйвлäдон пидбйн шбндевбй, тйдйжбй полотенцбйвлäm пужбйдон зверьlä пыреш, кышкедеш. Гышак Евгений арышы ганьы лин колта,—стöl вбйкй кузен шагалеш дä, кидвлäжбйм покажы дервен пйзбйрäläl, казак вбйкй торгештен вацнежбй; кужы, цаклака әдем, тйдбй бйшке лелбйцшбйдон Капендюхинын онг лувлäжбйм такешät агыл непцбйртен шунежбй, но тбй минутын тйдбйн докы пальтодон дä калпакдонок Ларионыч миэн шагалеш, Ситанов докыла парняжым цбйтбйртälеш дä мастервлälән олен, деловито пелештä:

— Лыкта тидбйм сеньбйкбйш, пусть йонгештälеш...

Казакым тугбй намал лыктыт, стöвлäm, пөкенвлäm вәрән-вәрбйш шбндät дä әчеät ровотаяш тбйнгälбйт, пашä лоштышты тängбйштбйн силажы гишән кбйтбйкбйн попалтат дä мужедбйкälät—тидбй пурыш ак шокты, шиәдälмбй лошты иктä гәнä тбй казакым соикток севäl шуат.

— Тбйдбйм пушгаш трудна,—Сиганов ладнан пелештä, тамаханьы пиш пälбймбй дела гишән попа машанет.

Мбйнь Ларионыч вбйкбй анженäm дä бйшке турешем шаненäm: техеньбй цаткыды, буйный әдемвлä малын тенгелä куштылгын тидбйлән подчинялтыт?

Кыцелä ровотаяш келеш, тйдбй цилälән ан-

жыктылын, сек яжо мастервлӓят даже тӱдӱн советвлӓжым колыштыныт; Капендюхиным тӱдӱ йӓл гыц большы, йӓл гыц шукырак шайышт тымден.

— Тӱнь, Капендюхин, живописец ылат, значит—живой ганьым сирӱшӓшлык ылат, итальянский манерыдон. Живопись маслыдон—тидӱ крӓскӓвлӓм кынеш кандымым, шокшы ылмым тергӓ, а тӱнь тезе белилам утларак колталтенӓт, дӓ богородицын сӱнзӓвлӓжӱ уштӱвлӓ, телшӱвлӓ линӱт. Шӱргӱвлӓжӱм якшаргын, олма-ла сирӱмӱ, а сӱнзӓвлӓжӱ тишӓк ак яреп—йӓлӱнвлӓ. Дӓ шӱндӓшӱжӓт самынь нӱнӱм шӱндӱмӱ—иктӱ нер докыла анжа, весӱ—пылӱштӱнг докырак кен шӱнзӱн. Вот и лӓктӱн лицӓэт—свято-чистый агыл, а хитрый, земной. Уке, Капендюхин, пӓшӓэт гишӓн тӱнь прамой ат шаналты.

Казак колыштеш дӓ лицӓжым вочык бштӓ, вара, бӱдрӓмӓшын гань сӱнзӓжӱдон хӓртӱмлӓ анжен, приятный дӓ ӓрӓкӓ йӱмӓшеш шӱжгӓрӓк юкдон попа:

— Эх, Иван Ларионыч, ӓти,—делажы тидӱ мӱнӱн агыл вет. Мӱнӱ музыкантлык шачынам, а мӱнӱм—манакеш!

— Старанидон керек-махань деламат сӱнген шокташ лиӓш.

— Ну, мӱнӱжӱ ма ылам йӓ? Мӱлӓм кучы-реш кемблӓ ылнежӱ, дӓ тройка яжо имни лижӱ, эх...

Дә, кадикшбѣ вѣкбѣ лыктылдалын, тѣдбѣ отча-
янно мыралтен колта:

— Э, и-ах, за-апрягу я тройку борзых
Темно-карих лошадей,
Ох, да и полечуся в ноченьку морозну
Да прямо — ой, прямо к любушке своей!

Иван Ларионович, пышкыдын йѣрәлтен, сѣи-
зәлыкшым тѣрләлтә дә ӧрдбѣжбѣш карангеш, а
лу нәрбѣ юк, мырым дружнан подхватываен, пиш
силан йогалтен кешбѣ әнгѣр ганьыш ушнат,
дә, мастерскойжымат воздухыш лүлтәл колтат
машанет, тѣдбѣм икладын рѣпшәт.

— По привычке — кони знают,
Где су-дарушка живет...

Ученик Пашка Одинцов мыны-якшаргывләм
йоктарашыжат праха, кок кидешбѣжбѣ кок мы-
ны-сүкбѣм кычен, пиш яжо дискантшыдон тѣдбѣ
мыралтен колта.

Мыры юкеш цилә мондалтеш, цилән ик шү-
лбшдон шүләт, ик чувствыдон бәләт дә казак
вѣкбѣ всчык анжалыт. Тѣдбѣ мырымы годым,
мастерской бѣшкбѣмжбѣн владыкаэш тѣдбѣм при-
наен; цилән тѣдбѣн докы шыпшылтыныт, тѣдбѣн
кид махайымжы паштек ороленәт — тѣдбѣжбѣ кок
кидшбѣм кок векбѣ кымдан шәрбкәлен, вуйта
чонгештен кенежбѣ. Мбѣнь тумаем, мырыжым
цәрнен, трүк тѣдбѣ — „Ши, шәләтбѣ цилә!“ — ма-
нын сѣгбѣрәл колта ылгецбѣ, цилән, сек ладна

мастервлӑят даже, икманяр минутышты мастерскойжымат шӑрпӑн шин шӑлӑтӑнештӑ.

Мыраш тӑдӑ шоэн мырен, но тӑдӑн буйный мырвлӑжӑ соок пиш силан, икстатян победный ылыныт; эдемвлӑ керек-кыце лелӑн настроен шӑндӑмӑ ылыныт гӑнят, тӑдӑ вӑрӑштӑ гӑц тӑрвӑтен, ылыжтӑрен нӑным, нӑнӑ кӑнӑлӑнӑт дӑ ик кого силашкы ушненӑт.

Ти мырвлӑжӑ мырышы докы, эдемвлӑ вӑкӑ ылышы тӑдӑн красивый властьшы докы завистным мӑнӑнӑм тӑрвӑтенӑт; шӑмӑшкӑ тамаӑнят пиш когон тыргыжландарышы толын пырен, карштым якте тӑдым шӑрен, мӑгӑрӑмӑ шон дӑ мырышы эдемвлӑлӑн саслымы шон:

— Мӑнӑ яратем тӑмдӑм!

Чахоточный, нарынзем шӑцшӑ Давидоват, лицӑштӑжӑ тавыкын-тавыкын пандашан эдем, токо веле мыны кӑргӑ гӑц лӑкшӑ цӑнгӑ игӑлӑ ышмажым кӑрӑкӑлен.

Веселӑ, буйный мырвлӑм казак ышке нинӑм тӑнгӑлмӑ годым веле мыренӑт, а шӑренжок ойхан дӑ кужы сӑрӑлтӑшӑн мырвлӑм — „бесовестный народ“ гишӑн мырвлӑм мыренӑт, „Уж как под лесом-лесочком“ дӑ Александр I колымы гишӑн: „Как поехал наш Александра свою армию смотреть“.

Южнам эче, мастерскойыштыш сек лучший личник Жихарев предлагаймыдон, церковный мырвлӑм мыраш путаенӑт, но тидӑжӑ шоэн веле кынеш лӑктӑн. Жихарев соок тамахань-

Һнят айыртемһн ылышы, лач тһдһлән бһшкетшһ-
лән веле Һ понятный стройностьһм терген дҺ
мырашыжат циләлән әптһртен.

Тидһ бһшкежһ нһллһ вһц иәш кытла, кук-
шынди, цҺрә лепкән, шайылныжы цигәнвлән га-
ныы кыйыр дҺ шим үпән, усы ганыы кого шим
сһнзәхалан әдем. Кужикә, чичәлгбһ цһреән дҺ
рушынвлән ганыы агыл тһдһн лицәжһм изи
кашар пандашыжы олмыктен, но пүгрикә нер-
жһ лбвәлнбһ цаштыра, техень сһнзәхалвлә ыл-
машты совсемок уты усывлә шошток шалгенбт.
Симсбһ сһнзәвләжһ коктын кок статьяныныт:
шалахай—вургымла гһц когорак.

— Пашка!—тенор юкдон мһнбһн тәнгемлән,
учениклән тһдбһ саслен,—ну-ка, „Хвалитем“
тһнгәл анжай! Народ, колышт!

Кидшбһм запонешбжбһ бһштһләл, Пашка тһн-
гәлбн:

— Хва-алите...

— И-имя господне,—таманяр юк мырымаш-
кы пижбһнбт, а Жихарев тыргыжланен саслен:

— Евгений—үлбцрәк! Валты юкедбһм йәнгет
көргбһ яктеок...

Ситанов пбцкәтән сбгбһрәл миә, охыр пецкәм
шиәш машанет:

— Р-раби господа...

— Уке, тенге агыл! Тиштбһ тенгелә севәлтә-
рәш келеш, земля цбтбһрәлт кежбһ дҺ амасавлә,
окнявлә бһшке турешбшток пачылт кештбһ!

Тамаханбыы ынгылаш литбһмбһ тыргыжланыма-

шеш Жихарев цилә кәпшб хәлә шыпшылтеш, тбдбн удивительный сбнзәхалвләжб кұшкб дә ұлбкб лепкә мычкы каштыт, юкшы кбрблт-кб-рблт кеә, дә парнявләжб сбнзәәш кайтымы кәршбм шактат.

— Йымын рабвлә — ынгылет? — тамаханьок кого дела гишән вуйта тбдб попа.— Тидбм то-нгжы якте, цилә комжы вашт чувствыен шокташ келеш. Р-рабвлә, йымым хвалыда! Кыце вара тә, живой народ, ада ынгылы?

— Ышкеок пәлет, тидб мәнмән нигнамат ак ләк,— Ситанов вежливо пелештә.

— Ну, прахенә бине!

Жихарев обижәялтмб ганьы лиәш дә рово-таяш тбнгәлеш. Тидб лучший мастер тиштб, по-византийски, по-фряжски дә „живописно“, итальянский манерыдон лицәвләм сирен мышта. Иконостаслык заказвләм принимаймь годом, Ларионыч соок тидбндон советәя,— иконопис-ный подлинниквләм пиш яжон пыт тидб пәлә, чудотворный иконвлән шергәкән копивлә—Фео-доровский, Смоленский, Казанский дә молат— тидбн кид гач әртәт. Но, подлинниквлә лошты пыргедмәштбжб, тбдб ворча:

— Ти подлинниквлә яжонок мәнмәм ялштен шбнденбт... Төрөк келесәш келеш: ялштенбт!

Мастерскойшты важный положением занимая гбнят, тбдб йәл гбц чбдб бшкбмжбм когоәш ужеш, учениквлә докы—мбнь докем дә Павел

докы—ласко ылеш; мәнмәм мастерствоэш тым-дынежы—а молын иктынәт техень шанымаш уке.

Тыдым трудна ынгылаш; сожок—веселә агыл әдем, южнам тыды, апай гавы, юк лыктеок әрня моло ровотая; цилә вькок цудейымлә дә өрдьж әдемлә анжа, знакомый әдемвләмок ижы-пйтәри ужеш вуйта. Дә мырымым пиш ярата гынят, ти кечывлә лошты ак мыры и даже йәл мырымымат вуйта ак кол. Цилән тыдын паштек оролат, икәнә иктыштылән тыдын докыла сьинзәштым пытькат. А тыды вочык шагалтымы икон вькылә пугынен шынзын, икон ангажы тыдын пылвуйышты, стөл тыр тервен шалга, тыдын вьцкыж кистышы пьцәлгы, отчужденный лицәм сира, дә бшкежәт тыды пьцәлгы, отчужденный ылеш.

Трук тыды чанген мимылә дә обижаятмыла попа:

— Предтеча—ма техеньы? Течь,—тоштын годшы шамак,—значит—толаш. Предтеча—анзыц толшы, а—молы нимат агыл...

Мастерскойышты шып лин колта, цилән Жихарев докыла анжат дә йьирәлтәт, а шып тырышты потикәлә шамаквлә шактат:

— Тыдым шарык каваштаным агыл, а шылдыраным рисуяш келеш...

— Кудон тынь попет?—тыдым ядыт.

Тыды юкымат ак лык, вопросым ак кол әль, колеш гынят, йнежы отвечаы, вара—шып тырышты әчеят тыдын шамаквләжы шактат:

— Житиям пәләш келеш, а кү тәдәм пәлә—
житиям? Мам мә пәленә? Шылдырвләм йшлән
кушташ цацыдеок йленә... Кышты—йәнг? Йәнг—
кышты? Подлиниквлә... мане!—улы. А шумжы—
уке...

Тенгелә юкын шанен шынзәмәшеш, Ситанов
гәц пасна, цилән мыскылымла ййрәт,—кү-гы-
нят соок почти сотарымла пәжгәлтә:

— Кукшыгечың—йуәш тәнгәлеш...

Кужы, цаклака Ситанов, коклы кок иәш мло-
ец, усидымы дә сәнзәхалтымы ййргешкы ли-
цән, сылыкын дә серьезно лыкышкы анжа.

Ашындәрем, Феодоровский божий матерын
копим, кажется, Кунгурышкы, сирен пәтәрәй-
шәт, Жихарев стәл вәлән тәдәм пиштәш дә
чынә, тыргыжланен келесыш:

— Пәтен матушка! Чаша ганьы, тәнә,—
пындаштымы чаша, кышкы бнде халыкын качы
дә шум-вашт сәнзәвәдшә йогаш тәнгәлеш...

Дә, тәгун-әнят пальтом пулш вәләнжә шын-
гәлят, ләктән кеш—кавакыш. Молодежь ваш-
тылаш, шишкәш тәнгәльә; йләлшәйрәквлә, тә-
дән паштек анжен, келгән шүләлтевә, а Сита-
нов у икон докы ашкәд миш, яжон тәшләлтен
анжалы тәдәм дә келесыш:

— Конечно, тәдә йуәш тәнгәлеш, вет йжәл
тәдәлән йшке ровотажым сдаяш. Йжәләймәш
тәдә—циләләнок доступный агыл...

Жихаревын запойвләжә соок кукшыгечә йй-
де тәнгәләлтәнәт. Тидә, манаш лиәш, масте-

ровой-алкоголиквлән обычный болезнь ылте; тѣдѣ тенгелә тѣнгәләлтѣн: ирок Жихарев запискәм сирен дә тѣдѣм тагыш-әнят Павылдон колтен, а кечѣвәл кытлан Ларионычлан попен:

— Мѣнь тагачы—момоцашкы!

— Шукеш вара?

— Ну, госпыди...

— Пажалуйста уш, кышкыжмы гѣц пакула ѣнжѣ ли!

Жихарев цәрә лепкән вуйжыдон мыкик ѣштәлтен, сѣнзәхаалвләжѣ тѣдѣн цѣтѣрәт.

Момоца гѣц толмыкы, тѣдѣ яжо ыргемжѣм чиән, онгеш ош манишкым слаен, шѣэш парсын савыцым ялштен, атласный жилеткә онгжы мыч шин кужы цѣпочкам сәкәлтен дә юк лыктеок ләктѣн кен, лач Павыл дон мѣләнәм веле келесәлѣн:

— Вадешеш мастерскойым яжоракын тѣвѣләйәлдә; кого стѣлѣм мышкын, нѣжѣн шѣндәш!

Цилә докок праздничный настроени толын, цилән ѣшкѣмѣштѣм тѣвѣләйәт, итрайәт, момоцашкы кеәт, йѣлерәк качкылдалаш цацат; а ужин паштек сакоѣ статян закускавләдон, әрәкәдон дә сырадон Жихарев толын, сагажы—ѣдрәмәш, техень кого, просты анжет дә цѣудеет. Кытшыдон тѣдѣ—кок аршын дә луаткок вершок, мәнмән цилә пѣкенвләнә дә табуреткывләнә мадышла веле тѣдѣн анзылны чучыт, кужы Ситановат даже тѣдѣн сага—изи ѣрве-

эй. Ыдрәмәш йшке пиш стройный, но онгжы онгылашыжы якте почти аварген кузен, тәрвәнйлеш олен, плахайын. Тьдылән нйллы и утла, но имнин ганьы кого сьнзән йьргешкь, тәрвәнйдымь лицажь свезя да яклака, изи ышмажы шулдакән поханын ганьы рисуен шьндымлэ चुчеш. Ыдрәмәш йьрә, шокшы да кымда лапажым цилälән вьктä да акел шамаквлäm попа.

— Здравствуйте. Ушть тагачы. Пьртьштьдä махань пыш шалга. Чиä пыш тидь. Здравствуйте.

Кого да полный вьдән рекä ганьы ладна да силан ти йдрәмәш вькь анжаш приятно, но тьдөн попымаштыжы тама-анят омым шоктышы ганьы улы, тьдөн цилä попымыжы керäl агыл да янгылдара. Шамакым пелештёмешкьжь тьдь шүлälтен шьндä, йьргешкь да хымац ганьы якшар лицажь тишак эчеят когон йьргештälт кеä.

Молодежь, йьрен-йьрен, пьжгä:

— Вот так машинä!

— Колокольня!

Тьрвьвлäjьм чыкатан пьзьбрälьн, кидшым онгжы львälән кычен, тьдь стöl лошкы, самовар докы шьнзеш, да имни сьнзäjьдон цилä вькь церотдон пурын анжал эртä.

Отношени ти йдрәмәш докы цилäштьнок почтительный ылеш, молодежь тидь гьц изиш лүдйлдälеш даже,—армыж ганьы ти кого кәп вькь млоец шыкын анжа, но тьдөн сьнзäjь-

дон вәш лиәш веле, тѣшәкок шекләнѣм ганьы
лин колта дә сѣнзәжѣм үлкѣ бѣштә. Жихарев
бѣшкежәт хынажы докы почтительный ылеш,
тѣдѣлән „вы“ манын попа, кумушка манын
лѣмдә дә, пукшымы-йүктѣмжѣ годым, тѣдѣлән
кымал колта.

— Дә ит шытырланы тѣнь,—бѣдрәмәш лас-
кон попа,—махань вет тѣнь беспокойный ылат!

Бѣшкежѣ тѣдѣ пишок ак талашы, кидвләжәт
кѣнервурды гыц мычашкыла веле тәрвәнѣлѣйт,
а кѣнервурдывләжѣм сагажы цат пѣзырәл шѣн-
ден. Пышыжат тѣдѣн бѣшләнжѣлә статян,—тѣ-
дѣн дорц шокшы сыкыр пыш йѣбрвәш шәрлә.

Шонгы Гоголев, сусу пардон прамоѣ попе-
нәт ак керд, бѣдрәмәшѣн красотам хваля—
дьячок акафистым лыдеш машанет; тѣдѣжѣ,
пурын йѣбрәлтен, колыштеш, а Гоголев шамак-
вләжѣ лоәш куктанаат шагалмыкы, тѣдѣ бѣш-
кежѣ гишән шайыштеш:

— А бѣдѣрем годым мѣнь вовеок красивый
ылтелам, тидѣ вара, бѣдрәмәшлә ылымәшеш,
мѣньѣн тенге лин. Кымлы иәшем кытлан мѣнь
техеньѣ яжо линәм—дворянвләәт даже мѣ-
ньѣм интересуяш тѣнгәлѣнѣйт, уездный предво-
ритель иктѣ даже коляским пар имнидон пуаш
сѣрен ылы...

Капендюхин, йүлдәлшѣ, тырыжалт шѣцшѣ,
сѣнзә мычанжат ужын кердтѣмѣ анжалтышдон
тѣдѣн вѣкѣ анжа дә роал пумыла ядеш:

— Ма гишән вара сѣрен?

— Яратымам гишән, конечно,—хына ынгыл-дара.

— Яратымет гишән,—Капендюхин мөгымәктә,—махань тышты яратымаш?

— Тынъ, техень яжо ырвезы эдем, ма техеньи яратымаш—яжон палышашлык ылат,—Ыдрәмәш простан пелештә.

Мастерской цуц ваштыл колтат, а Ситанов Капендюхинлән ворча:

— Ороды—ти Ыдрәмәш, молы агыл! Палымән, техень Ыдрәмәшым нигыш пырөн кешаш ганьы годым веле яраташ лиэш...

Ситанов әрәкәеш цыре гыц вазын шынзын, палыштынгыштыжы пужвйд шершангышы тьолгыжеш, ышан сынзәжы йыла. А Гоголев тьотя, уродливый нержым шыпшедыл, сынзәвйдшым парняжыдон йштылеш дә ядыштеш:

— Тетяэт тынъын маняры ылын?

— Тетяэм мынъын икты ылын..

Стәл вәлнй лампа кечә, камака доны, лыкышты—весы. Нынй худан сотемдәрәт, а мастерской лыквлә ййде рымәлгын веле каеш, тыштыжы сирен шоктыдымы, вуйтымы фигурывлә кайыт. Ляцәкә луды пятнәвлә ййде, кидвлә дә вуйвлә вәрйшты, тама-әнят лудышлә улыла чучеш; вуйта святойвлән кәпйштәт чийәлтен шындымбы ти выргемвлә лывәц дә ти подвалжы гыцәт тагыце-әнят шылын ләкмблә, яммыла чучыт. Охоницән шарвләм потолок лывәкок лүлтен шындымбы, тышты ныны крюквлә мыч-

ны, шыкш лошты кечят да симсѣн кайынтьолгыжыт.

Жихарев стѣл йѣр шытырланен каштеш, цилѣм угощая, тѣдѣн цѣрѣ лепкѣжѣ то иктѣ докы, то весѣ докы пѣгѣнѣлеш, вѣцкѣж парнявлѣжѣ седок тѣрвѣнѣлѣт. Тѣдѣ—худаланен колтен, вѣрѣшѣн ганьы нержѣ эчеят утла кашарген кен; тыл докы покан шалгымжы годым, шыргѣшкѣжѣ шим ѣмѣлкѣ нержѣ гѣц вазын шѣнзеш.

— Качта, йѣдѣ, тѣнгвлѣ,—тянгыра теноржыдон тѣдѣ попа.

А ѣдрѣмѣш хозяйственно мыра:

— Мажым тѣнь, куманек, шытырланет? Вет каждыйын ѣшкѣмѣн кид, ѣшкѣмѣн аппетит; керѣл гѣц большы иктят качкын ак керд!

— Кѣнѣ, народ!—Жихарев тыргыжланен сасла.—Тѣнгвлѣ, цилѣн мѣ йымын рабвлѣ ылына, давайте „Хвалите имя“-м мыралтенѣ.

Мырымаш ак слаял; качмы-йѣмѣшеш цилѣн уже пышкѣдем кенѣт. Капендюхинын кидѣштѣ—двухрядный гармонь, Виктор Салаутин, карак игѣ ганьы шимѣ дѣ серьезный ѣрвезѣ ѣдем, бубеным кычен, парняжыдон каваштым ыдыркала, кавашты мѣнге шакта, прѣчукавлѣ веселѣн шогырталтылыт.

— Р-русскийым! — Жихарев командуя.—Кумушка, шагал!

— Ах,—ѣдрѣмѣш шулѣлтен кѣнѣлеш,—кыце вет тѣнь шытырланет!

Охыр вәрйиш ләктеш дә, часовня ганьы, тйиштй цаткыдын шалга. Тйидын вйилнй кйрән кымда юбка, сары батистовый кофта дә вуйыштыжы—якшар савыц.

Гармонь тамаок тьоргыжеш, ййнгйвлә дә прәчукавлә тьонгыргат; бубен кавашты лелйин шүләлтйм годшы гань юкым лыктеш; тидйм колышташ яжо агыл: эдем, ородыш кенәт, вуйта охла, мәгырә дә лепкәжйм стена дервен шиеш.

Жихарев куштен ак мышты, тйидй просты явләжйм тәрвәтйлеш, тьолгыжмешкй итраен шбйндймбй кем кавалвләжбйдон шолдымактыл миә, кесйлә тьоргештен-тьоргештен вазеш, но соок гармонь сембйш ак попазы. Явләжбй тйидын—тәгүн йәлбйн машанет, кәпшй ййнтймлә ййбйнйлеш, тйидй әнгйремшбй-падыш попазышы потемшбйлә әль вәпшбйш попазышы колла кредәлеш,—тидй веселә агыл. Но цилән, йүкшбйвләәт даже, тйидын ййбйнйлмбйжйм внимательно анжат, тйидын лицәжбй дә кидвләжбй паштек оролат. Жихаревын лицәжбй пиш когон вашталтеш: тебе тйидй ласко дә шекләңбйм статян ылеш, тебе трүкок чываньла чучын колта дә—лепкәжйм кыптырта, тебе әче тамам-әнят цүдеен колтен вуйта, ах манмы юкшы шакта, сбйнзәжбйм выртеш кымалта, пачеш—дә сылык лин колта. Мышкындыжым кормештен шбйнден, тйидй бйдрәмәш докы олен миә дә трүк, ялжым ташкал колтаат, тйидын анзылан сукалтен шбйн-

зеш, кидшым кымдан шәрен шуэн, сьнзәхал-
жым лүлтәләлән, йшке пурын йьрен шьн-
ден. Тьдьжы кұшыц ұлыкыла, Жихарев
вькы пурын анжа, йьрен шьнден, ладнан пре-
дупрежая:

— Янгылет вет, куманек!

Ыдрәмәш сьнзәвләжым ласкон кымалтынежы,
но кым копейкән ганьы тьдьн кого сьнзәвлә-
жы ак кымалтеп, дә тьдьн лицәжы тишәкен
неприятный выражениән лин колта.

Тидәт куштен ак мышты, кого кәпшьдон
олен ламайылеш веле дә вәр гьц вәрйш олен
тәрвәнйлеш. Шалахай кидьштьжы савыц, са-
выцшыдон тьдь олен махайылеш; вургымла
кидшым кьдәльшкыжы әнгәлтен—тенге йштьм-
жьдон армыж ганьы кукшинлә веле тьдь
чучеш.

А Жихарев кұ ара ганьы ти Ыдрәмәш йьр
каштеш дә лицәжым сакой статян вашталты-
леш,—икты агыл, а лу әдем кушта машанет дә
цилән сакой статянвлә: икты—смирнә, шамак
колыштшы; весы—шьдән, лүдьшлә; кымшы—
йшкеәт тама гьц вуйта лүдеш дә, олен охлен,
техень кого, йьнтьмы Ыдрәмәш гьц пәлдьрть-
деок шьлнежы. Теве әче икты вуйта толеш,—
пүвләжым кайзыктен шьнден дә шушыртым
пилә йьйылеш. Техень скучна, йьнтьмы куш-
тымаш сылыкандара мьньым, салтаквлә ги-
шән, прачкывлә дә кухаркывлә гишән, пи сүән-

влә гишән худа әшһндәрһмәшвләм мһньһнһм шижтәрә.

Сидоровын шамаквләжһ әшһндәрәлтһт:

— Ти делашты цилән алталат, тидһ делажок уже техеньһ—циләән намыс, иктәг иктһмәт ак яраты, а просты—баловство...

„Ти делашты цилән алталат“ манмылан мһньһн һнянһмем ак шо,—кыце вара һне Королева Маргожы моло? Дә Жихареват, конечно, ак алталы. Мһнь пәлем, Ситанов „гулящий“ ик һдһрһм яратенәт, тһдһжһ худа цердон заражаен тидһм. Ситановын тәнгвләжһ һдһрһм шиәш советәят, а тһдһ ак ши, комнатым веле тһдһлән сылен, һдһрһм лицһктә дә тһдһ гишән соок тагыце-әнят айыртемһн ласкон, шекләнен попа.

Кого һдрәмәш седок ламайыл шалга, нима выраженидеок йһрә дә савыщшыдон махайылеш, Жихарев тһдһн йһр тһргештһлеш, мһнь анжем дә тумаем: неужели йымым алталышы Еваат техеньок имни ылын? Дә тһдһн докы ненависть мһньһн тәрвәнә.

Стенявлә гһц лицәдһмһ иконвлә анжат, тһцһн окнявлә тервен пһцкемһш йыд пһйхен шагалын. Пһцкәтә въздухышты лампывлә ху-дан йылат; яжоракын колышталат дә ружгым лошток тойын рукомойник гһц мышкылтыш логаныш вһд патькалтышвлә талашен патькымым колат.

Махань йлһмәш! Книгәвләштһ мам мһнь

лыдынам, нимат ти Ылымаш статян агыл. Тама тиштѣй совсемок весѣй. Теве, остатказеш, цилӓлӓн скучнан чучеш. Капендюхин гармоньжым Салаутинлӓн виктӓ дӓ сасла:

— Давай! Шыкш веле шалгыжы!

Тыды Ванька Циганла кушта—воздухышти чонгештӓ машанет; вара тенгеок ловкан Павел Одинцов, Сорокин куштат; чахоточный Давидоват ялжым седӓрӓ мычкы тӓрвӓтӓйлеш дӓ кахыра,—пырак, шыкш, ӓрӓкӓ дон копчений колбаса пыш логерӓшкыжы пырат.

Куштат, мырат, саслат, но каждый ӓшӓндӓрӓ—вет тыды веселӓя, дӓ цилӓн экзаменым вуйта сдаят—кӓ ловкыйрак дӓ йӓйле ак янгылы.

Йӓлдӓлшы Ситанов то иктӓм, то весӓм ядеш:

— Техень ыдрӓмашым яраташ лиэш разве, а?

Теве-теве тыды мӓгӓрӓл колта машанет.

Кашар пулшвлӓжым лӓлтӓлӓл, Ларионыч отвечӓя тыдылӓн:

— Ыдрӓмаш, ну, ыдрӓмаш, ма эче тылат келеш?

Кӓ гишӓн попат, нынӓжы йывыртук лӓктӓн кенӓйт. Жихарев кок-кым кечыштӓй ижы ынде мастерскойыш толеш, толмыжы семӓнӓок моцашкы кен толеш дӓ ик кок ӓрня юк лыктеок ышке лыкыштыжы ровотая—техень важный дӓ цилӓлӓн ӓрдӓж.

— Кевы?—Ситанов ышкымжым ышке ядеш

дә симсәлгѣ-луды тылык сѣнзәжѣдон йѣрвәш анжалеш. Лицәжѣ тѣдѣн цевѣр агыл, тамахань-әнят тѣотян ганьы, но сѣнзәжѣ—раскыды дѣ пуры.

Ситановын отношенижѣ мѣнь докем—дружеский, седѣндон веле вет стихвләм сирен шѣндѣмѣ кѣжгѣ тетрадем мѣньын улы. Тѣдѣ йымылан ак ѣнянѣ, но кѣ эче, Ларионыч гѣц пасна, йымым ярата дѣ тѣдѣлән ѣнянѣ—ынгылаш трудна: циләнок тиштѣ тѣдѣ гишән легкомысленно, хозяйка гишән попымлаок, мыскылен попат. Тенге гѣнят, качкаш шѣцмѣштѣ анзыц—цилән йымым хрестѣт, амалаш вацмы анзыц—ыдылыт дѣ праздниквлә йѣде цѣркѣш каштыт.

Ситанов нимама тидѣвләм ак ѣштѣ, дѣ тѣдѣм безбожникеш шотлат.

— Йымы уке,—тѣдѣ попа.

— А кышец ѣне цилә лин?

— Ам пәлѣ...

Кыце вара тенге йымы уке манын ядмыкем, тѣдѣ ынгылдарен пуш:

— Теве кыце: йымы—Высота!

Дѣ кужы кидшѣм вуй мычашкыжы лүлтәл анжыктыш, а вара седѣрѣ гѣц аршын кѣкшѣ-цѣш анжыктыш дѣ келесѣш:

— Эдем—Низость! Лачок вет? А, тѣнь пәлет, келесѣмѣ: „человек создан по образу и подобию божию“, А Гоголев теве кѣлән подобный ылеш?

Тишәкән мѣнь нима манаш: лявѣрән дә йук-
шѣ тьотя Гоголев шонгы вуйыштыжы Онанын
сулыкым йштә; мѣнь вятский салтакым, Ерма-
хиным, папамын шыжаржым ашбѣндәрем—мажы
нѣнѣн богоподобный улы?

— Эдемвлә—саснавлә, тидѣ уже пәлѣмән,—
Ситанов попа дә тѣшәкок мѣньѣм утешаяш
тѣнгәлеш:

— Ничего, Максимыч, яжо эдемвләат улы!
Тѣдѣн сага куштылгы, проста ылыы. Иктә-
мам ак пәлѣ гѣнь, тѣдѣ тѣрокок попа:

— Ам пәлѣ, тидѣ гишән тумайделам!

Тидѣ—тоже необыкновенно: тѣдѣндон вәш
лимешкем цилә пәлѣшѣ дә цилә гишәнок попышы
эдемвләм веле мѣнь ужинам.

Йәнгѣм тәрвәтѣшѣ яжо стихвлә лошты, тѣ-
дѣн тетрадыштыжы нималан ярдымы, намыслан-
дарышы стихотворенивләм ужаш вәрештѣн—
тидѣ странно ылын мѣләм. Пушкин гишән
тѣдѣлән попомем годым, тѣдѣ тетрадешѣжѣ
сирен нәлмѣ „Гавриилиадым“ анжыктен..

— Пушкин—ма? Просты—шутник, а вот Бе-
недиктов, тидѣ Максимыч, вниманием стоя!

Дә, сѣнзәжѣм кымен, олен^е лыдын:

— Взгляни: вот женщины прекрасной
Отворожительная грудь...

Дә гордый сусудон лыдын, тамалын-әнят
кым строчкым йәл гѣц айыртемѣнок выделяен:

Но и орла не могут взоры
Сквозь эти жаркие затворы
Пройти—и в сердце заглянуть...

— Ынгылет?—ядеш.

Мажым тиштѣ сусу лимбѣлѣ, мѣнь ынгылы-делама, дѣ тидѣ гишѣн келесѣшѣжѣ яжо агылла мѣлѣм чучын.

XIV

Мѣньѣн обязанностьвлѣем мастерскойышты когонок сложный ылтелыт: ирок, йѣл амалым годом, мастервлѣлѣн самоварым мѣнь йѣмдѣленѣм, а нѣнѣ кухняшты чай йѣумѣ лошты, Павылдон коктын мастерскойым тѣвѣлѣеннѣ, крѣскѣлѣн мыны-якшаргым мыны-ошы гѣц айыреннѣ, тѣмѣкѣ мѣнь лапкашкы кенѣм. Вадеш мѣлѣм крѣскѣвлѣм тырыжыктенѣт дѣ мастерскойыштыш пѣшѣвлѣшкѣ „привикнѣкѣлѣш“ заставляенѣт. Андак мѣньѣ кого интересдон „привикнѣкѣленѣм“, но скоро ытлышым, тыгыды лаштыквлѣэш шеледѣл шѣндѣмѣ ти мастерством иктѣт тиштѣ ак яраты дѣ цилѣн лиш когон скучаят.

Вадывлѣ мѣньѣн свободный ылыныт, пароходыштыш бѣлѣмѣш гишѣн ѣдемвлѣлѣн мѣнь шайыштынама, книгѣштѣш разный историвлѣм шайыштынама дѣ, бѣшкеѣт цѣклыделама, мастерскойышты особый вѣрѣм занимаенѣм: рассказчик дѣ книгѣ лыдшы линѣм.

Скоро мѣнь цакленѣм, цилѣ ти эдемвлѣ мѣнь гѣцем чѣдѣ ужыныт дѣ чѣдѣ пѣлѣт; каж-дыйок почти нѣнѣн логѣц изижѣ годшен мас-терствон тор клеткѣш пыртен шѣндѣмѣ ылын дѣ тѣ годшен седок тиштѣ шѣнзѣ. Мастерской гѣц лач Жихарев веле Москвашты ылын дѣ Москва гишѣн внушительно дѣ хмуру попен:

— Москва сѣнзѣвѣдлѣн ак ѣнянѣ, тѣштѣ кок сѣнзѣдонат оролаш келеш!

Цилѣ молывлѣжѣ Шуя дѣ Владимир хала-влѣштѣ веле ылыныт; Казань гишѣн попымыш-ты годым мѣнѣм ядыштыныт:

— А рушыввлѣжѣ тѣштѣ шуку? Церкѣ-влѣѣт улы?

Пермь нѣнѣлѣн—Сибирѣштѣ; Сибирь Урал вес велнѣ ылмыланат нѣнѣ ѣнянѣделыт.

— Уральский судаквлѣм дѣ осетрвлѣм тѣ-шец, Каспийский тангыж гѣц кандат вет! Зна-чит—Уралжы тангыжышты!

Англия тагышты океан вес велнѣ, а Бона-парт калужский дворянин ылеш манын попы-мыштыдон нѣнѣ мѣнѣм мыскылымла веле ожнамжы мѣлѣм чучыныт. Ёшке сѣнзѣэмдон ужмывлѣ гишѣн попымемлѣн нѣнѣ пишок ѣня-нѣделыт, но лѣдѣшлѣ ямаквлѣм дѣ запутан-ный историвлѣм колышташ цилѣнок яратенѣт; Ёлѣлшѣрѣк эдемвлѣѣт даже Ёшке гѣц тумаеть лыкмым правда гѣц большы колышташ ярате-нѣт; мѣнь яжон ужынам, маняры большы ла-чокышты лин кердѣмѣ ылыт событивлѣ, маня-

ры большы рассказышты фантази—тѣнәрѣ
большы эдемвлә мѣнбѣм колыштыт. Вообще,
действительность нѣнбѣм когонок интересуйде,
дә цилән анзыкылашкы шанен-шанен анженбѣт,
бѣшкѣмбѣштѣн кѣзбѣтшѣн бедностьым дә урод-
ством нѣнбѣн ужмышты шоте.

Тидѣжбѣ эчеят большы удивляен, вет мѣнбѣ-
жбѣ бѣлѣмаш дон книгәвлә лоштышы противо-
речивләм уже худанок агыл чувствыенәм; тебе
мѣнбѣ анзылнем живой эдемвлә: Смурый, коче-
гар Яков, бегун Александр Васильев, Жиха-
рев, прачка Наталья, а книгәвләштѣжбѣ техень-
влә уке...

Давидовын шүндѣкбѣштѣ Голицинскийын тош-
ты книгә — рассказвлә, Булгаринын „Иван
Выжигин“, барон Брамбеусын ик изи книгә ки-
әнбѣт; мѣнбѣ нинбѣм юкын лыдынам, цилән яжо-
аш лыктевбѣ, а Ларионыч келесѣш:

— Книгә лыдмаш соредәлмәшбѣм дә шумым
карангда—тидѣ яжо!

Мѣнбѣ книгәвләм усердно кѣчәләш тѣнгә-
лѣбѣм, монам нѣнбѣм дә почти вады йбѣде лы-
дынам. Тидѣ яжо вадывлә ылевбѣ; мастерскойы-
шты йыд годшы ганьы тыр, стѣлвлә вѣлнбѣ
стыоклан шарвлә кечәт—үштѣ шбѣдѣрвлә га-
ньы, ошывлә, нѣнбѣ стѣл вѣкбѣ кымык лин шбѣц-
шбѣ лохматый үпән дә цәрә лепкән вуйвләм
сотемдәрәт; мѣнбѣ спокойна, тамам шанен шбѣн-
дѣшбѣ лицәвләм ужам, кынам-тинәм юк шак-
та—книгә сирѣшбѣм әль тѣштѣшбѣ геройым

хвалят. Эдемвлә когон колыштыт дә утлаок
смирнәлә кайыт, нинй агыл, а тәгу весывлә
шбнзәт машанет; тй веремән мьнь нбнйм пиш
яратем, дә нбнәт мьнь докем пурын анжат;
мьнь бшкымембм бшке вәрбштем чувствыенәм.

— Книгәвлә ярелә мә донна шошым годшы
ганьы лин шбнзән, кынам кок пачаш окнявләм
нәлбн шуәт дә окням пачын шуәт,—Ситанов
икәнә келесбш.

Книгәвләм достаняш трудна ылын, а библио-
текбш сирьктәш әшбндәрбделна, но мьнь та-
гыце-әнят книгәвләм все-таки мокаленәм, кыш-
ты кердбнәм цилә вәре кбцызб постол кбчен
нәлбнәм. Икәнә пожарный брандмейстер Лер-
монтовын книгәм мбләнем пуән, и вот мбнь
поэзин силажым дә тбдбн могучий влиянижым
әдемвлә вбкб чувствыен колтышым.

Әшбндәрем, „Демоным“ лыдаш тбнгәлмб-
кем, пйтәриш строкавләэшок Ситанов книгәш-
кб анжалы, вара—мьньбн лицәшкем, кисть-
шбм стәл вбкб пиштбш дә, кок кидшбм пыл-
вуйвләжб лошкы кербл, кәчәйбләш тбнгәлбб,
бшке йбрен шбнден. Тбдбн лбвәлнб пөкен-
жәт йочырталтылаш тбнгәлбб.

— Тырын, шүмбелкәвлә,—Ларионыч келе-
сбш дә тбдәт, пшәжбм прахен, Ситановын
стәл докы, мьнь лыдмем вәрбш толын шага-
лы.

Поэма пиш когон мьньбм тыргыжландарен,
юкемәт кбрылт-кбрылт кен, стих строчкывләм

прамой ужтелам мѣнь—сѣнзѣшкѣм сѣнзѣвѣд толын. Но тѣлецѣт угла эче мастерскойыштыш пиш переген тѣрвѣнѣлмѣш мѣньѣм тыргыжландарен, мастерской мастерской хѣлѣ лелѣн тѣрвѣнѣлѣн, дѣ эдемвлѣм магнит вуйта мѣнь докем шыпшын. Пѣтѣриш частыѣм пѣтѣрмѣкем, цилѣн почти мѣнь йѣрем погынен шагалыныт, сага-сагаок шалгат, икѣнѣ-иктѣштѣ вѣкѣ кидѣштѣм пиштен, то йѣрѣт, то лепкѣштѣм кыптыртен шѣндѣт.

— Лыд, лыд,—мѣньѣн вуем книгѣ вѣкѣ ѣштѣлѣл, Жихарев пелештѣ.

Мѣнь лыдын пѣтѣрѣшѣм, тѣдѣ книгѣм кидѣшкѣжѣ нѣлѣѣ, титульный листѣм анжалы дѣ, конгыла лѣвѣкѣжѣ керѣлѣл, келесѣш:

— Тидѣм эче икѣнѣ лыдын лѣктѣш келеш! Иргодым опѣтѣ лыдат. А книгѣм кѣзѣтеш мѣнь пѣзѣрѣл пиштем.

Тѣдѣ карангы, Лермонтовым ѣшкѣмжѣн стѣл кѣргѣш срален шѣндѣш дѣ ровотаяш тѣнгѣлѣѣ. Мастерскойышты тыр, эдемвлѣ ѣшке вѣрѣшкѣштѣ олен шѣлѣнѣт; Ситанѣв окня докы миѣн шагалы, лепкѣжѣм стѣокла тервен ѣнгѣлтѣш дѣ тѣнгшѣ ганы лин шѣнзѣѣ, а Жихарев, кистьшѣм эчеѣт пиштѣшѣт, строгий юкдон келесѣш:

— Вот тидѣ ѣлѣмѣш, йымын рабвлѣ... да!

Пулшвлѣжѣм тѣдѣ лѣлтѣлѣѣ, вуйжым йѣмѣктен шѣндѣш дѣ пакыла попа:

— Деймоным мѣнь сирен шѣнден даже кер-
дѣм: кѣпшѣдон тѣдѣ шимѣ дѣ лынзыра мижѣн,
шылдырвлѣжѣ тыл гань якшаргывлѣ—сурик
чиѣдон сирѣмлѣ, а лицѣжѣ, кидшѣ, ялжы—сим-
сѣлгѣ-ошывлѣ, примерно, тѣлзѣ-сотан йыд
годшы лым ганьы.

Ужин якте пѣкенѣштѣжѣ тѣдѣ тыргыжланен
шѣнзѣш—седок тѣрвѣнѣлеш, перви нигнамат
тидѣм техенѣм мѣнь ужтелам, парнявлѣжѣм
тѣрвѣтѣл мадыктыш дѣ тамам-ѣнят демон дон
Ева гишѣн, рай гишѣн дѣ святойвлѣ сулыкым
ѣштѣм гишѣн ынгылаш литѣмлѣ попыш.

— Цилѣ тидѣ правда!—тѣдѣ попен.—Свя-
тойвлѣ сулыкан ѣдрѣмѣшвлѣдон сулыкым ѣш-
тѣт гѣнь, то, конечно, демонланжы ире йѣнг-
дон сулыкыш пыраш тама-висѣ...

Тѣдѣм юк лыктеок колыштыныт; мѣньѣнлѣок,
иктѣнѣт попымышты шоте лишѣшлык. Охатан аг-
ыл ровотаенѣт, цѣшѣм седок анженѣт, а ѣндекш
цѣш шомыкы—пѣшѣштѣм цилѣн пиш дружан
шуѣн колтевѣ.

Ситанов дон Жихарев кудвичѣш лѣктевѣ,
мѣнят сагашты лѣктѣм. Тѣштѣ, шѣдѣрвлѣм
анжен, Ситанов келесѣш:

— Кочующие караваны
В пространстве брошенных светил..

тидѣм ѣшке гѣц туман аг лык!

— Мѣнь нимахань шамаквлѣмѣт ам ѣшѣн-
дѣрѣ,—уштеш цѣтѣрен, Жихарев пелештѣш.—

Нимамаат ам ашбндәрби, а тидьим ужам! Удивительно тидьб әдем чортым бжәләяш заставен. Вет бжәл тидьб, а?

— Бжәл,—Ситанов согласая.

— Вот что значит—әдем!—нигнамаат ам монды, Жихарев пелештбш.

Сеньбкбштб тидьб предупреждайш мбньбм:

— Тбнь, Максимыч, лапкашты иктбләнәт ти книгә гишән ит попы, тидьб, конечно, запрещенный ылеш!

Мбнь сусу лин колтышым: тевеш махань книгәвлә гишән поведәймәштб священник мбньбм ядыштын!

Молнамшыла шумтеок дә попыдеок ужиныйышна, тамаханьы пиш важный случай вуйта лиәлтбн, кыды гишән пиш пыт шаналташ келеш. Ужин паштек, йәл цилән амалаш вацмыкы, Жихарев книгәм лыкты дә попа мбләм:

— Ну-ка, әче лыдын ләкәй тидьим! Шоәрәкбн, ит талашы...

Таманяр әдем юк лыктеок амалым вәрбштб гәц кбньблевб дә лбвәл тыгыр-ялашдонок стәл йбрвәш шбнзевб.

Дә әчәят, мбнь лыдын пбтәрмбкем, парнявләжбдон стәлбм лочкен, Жихарев келесбш:

— Тидьб вот блбймәш! Ах, демон, демон... вот кыце, шүмбел, а?

Ситанов мбньбн пулшем гач пүгбнәлбб, тамам-әнят лыдын нәлбб дә йбрәлтен пелештбш:

— Ышләнем тетрадышкем сирен нәләм...

Жихарев кыныбылы да кыгым биккымын .
столжы докы намал нәнгеш, но шагалалы да
обижәялтмылә, цытырәлтшы юкдон трук попаш
тынгәлы:

— Слөпй пи игывлә ганыы бленә, кышкы
мажы—ана пәлы, ни йымылан, ни демонлан
керәл ана ыл! Махань вара мә йымын
рабвлә ылына? Иов—раб, а йымы биккеок
тыдөндон попен! Моисейдонат тоже! Моисей-
жылан лымым даже пуэн: Мой сей, значит—
йымын әдем. А мажы—күн ылына?..

Кыгым срален шындыш да чыаш тынгәлы,
чымәштжы яды:

— Трактирыш кеет?

— Мынь биккымын докы кеем,—Ситанов-
шы олен келесыш.

Ныны кен колтымык, мынь амаса доран се-
дырәэш, Одинцов Павел сага пыйхен вазым.
Шуку тыды йыштымактыл киш, нержым шып-
шыл-шыпшыл колта, да трук олен магырәш
тынгәлы:

— Тынь ма?—манам.

— Цыләнок мыләм пыш когон бжәл ылыт,—
тыды келесыш,—мынь вет нәл и нынын сага
блем, цыләштым пәлем..

Мыләмәт ти әдемвлә бжәл ылыныт; шуку
мә амалыдеок кишнә, ныны гишән бикке лош-
тына олен пыжгеннә, каждыйышток пуры, яжо
чертавләм монна да цыләштынмык тамам-әнят

эче весым, кыды мәнмән ырвезби ыжәләймәш-
нәм эчәят большы когоэмден.

Павел Одинцовдон мбнь пиш дружанан ыле-
нәм; вара шуку лимбкы тбды яжо мастер лин,
но шукуеш ситбде—кымлы иаш кытлан пиш
когон йуаш тбнгәлын, вара тбдым мбнь Мос-
квашты Хитровый рынокшты босякым вәш ли-
нәм дә шукерды агыл колынам, тбды тифдон
колен. Шаналташат лудыш, маняр яжо әдем
тенге бестолково мбньын курымыштем колен!
Циләок әдемвлә тоштемйт дә пйтәт, тиды есте-
ственно; но мә донна, Русьыштыш ганьы
йыле дә бессмысленно, әдемвлә нигыштат ак
тоштемеп, ак пйтеп...

Тынам тбды йыргешкы вуян ырвезби ылы,
мбнь гбцемкок и когорак; пбсы, ышан дә чест-
ный, тбды даровитый ылы: кеквләм, коти-
вләм дә пивләм яжон рисуен дә мастервлә вб-
кы карикатурывләм пиш когон ловкан ыштен.
Мастервләм тбды соок махань-гбнят кек статян-
вләм ыштен: Ситановым—сылык вбтельбй статян-
ным пел ял мычан шалгышым, Жихаровым—кы-
рбн шумы кекрекән дә вуйыштыжы кырбн шын-
дбмб пынан әптән статяным, ясы Давидовым—
тамахань-әнят лудышлә кышедык статяным. Но
иктбн гбцәт яжонжы шонгы Гоголев тбдбн ләк-
тбн, тбдым Павел кого пблышән, потикалә не-
рән дә куд парнян изи ялан цәрә-кек статяным
рисуен. Йыргешкы, пбцәлгы лицажы гбц йырг-
гешкы сбнзә-ошывләжы оролен шындәт, сбн-

зә-сартавләжы чечевица нүшмбй ганьвлә дә сьн-
зә тореш шьнзәт,—тидбжбй лицәм живойым
дә пиш когон гнусный выражениәнбйм бштен.

Павел карукатурывләм анжыктым годым мас-
тервлә шбидешкбйделыт, но Гоголевын карика-
турыжы циләнбймок неприятный впечатлением
тәрвәтен, дә художниклән строго советәенбйт:

— Тәнъ тидбм лучы кышкед шу, шонгы
ужешәт, такешок тәнньбйм лоцкен пуа!

Лявбйрән дә шүкшбй, соок йүкшбй, тьотя тбй-
дбй благочестивыйла кайын, плоток шьдән
каштын дә цилә мастерской вькбй приказчик-
лан жалываен, кыдылан хозяйка бшкбймжбйн
племянницыжым марлан пуаш туман дә кыды
седбндон бшкбймжбйм цилә томалан дә тиштбй-
шбй әдемвләлән хозаәш бшкбймжбйм шот-
лен. Мастерскойштышвлә сьнзә мычанат тбй-
дбйм ужын кердтелыт, но лүдбйн, седбндон Го-
голевышы гьцәт лүдбйн.

Павел кыце кердбйн тбнге чеканщикым йыш-
кырылын, бшләнжбй цельбйм вуйта шьнден—
Гоголевлән минутешәт покойым пуаш агыл.
Маняры кердбнәм мбнят тбдблән ти делашты
палшенәм; соок почти грубый кайышвләнәм
мәнмәнбйм анжен—мастерскойшты ваштылы-
ныт, но тбй нүжвецок предупреждаенбйт мәнмәм:

— Попаза тәләндә, бйрвезбйвлә! Кузька-жучок
соикток тәмдәм лыктын колта!

Кузька-жучок —тидбй приказчиклан мастерской
пумы лбйм.

Предостереженивлә мәнмәм лүдйктыделит, амалышы чеканщиклән лицәжым мә чиәлтеннә; икәнә, тйдь йүкшбь амалымжы годым, мә тбдйн нержым золочен шбндьшнә, кым кечбь тйдь нер сагашы лаксывлә гбц шортньй чиәм кектен бш керд. Но тьотям шбдештәрбм йбиде, седок мбнь пароходым, вятский изи салтакым әшбндәренәм дә мбләм тама-әнят худан чучын. Шонгы ылын гбнят, Гоголев все-таки силан ылын дә, трук нападаен, шбйрерәкбнок мәнмәм шин; шин шбндә дә вара хозяйкылан жалываен кода.

Тбдбжб—каждый кечбйн йүкшбь дә седбндон соок пурь, веселә—мәнмәм лүдйктәш цацен, таза кидшбдон стблбм шин дә саслен:

— Әчеәт тә, екшуквлә, зорничәедә? Тьотя—шонгы, тбдбм уважаяш келеш! Кү тбдблән цәркәшкб әрәкә вәреш фотогеным оптен?

— Мә,—мбнь манам.

Хозяйка цудейә:

— А, батюшки, бшкеек әче сознаят! А, окаянныйвлә... Шонгьвләм уважаяш келеш!

Тбдбь мәмәм тоцынжы поктен лыктын, а вадеш приказчиклан жалываен, тбдбжб шбдбйн попен мбләм:

— Кыце вара тбнь тенге: книгәвләм лыдат, даже священный писаним, дә тенгелә зорничает, ә? Анжы, брат!

Хозяйка бшкетшок блен дә когон бжәл

ылын; тотлы наливкывлӓэдбѣм йӓн шбѣндӓ, окня
доран шбѣнзеш дӓ мыра:

— Никто меня не пожалеет
И никому меня не жаль,
Никто тоски моей не знает,
Кому скажу мою печаль.

Дӓ, нышлен-нышлен, цбѣтбѣрӓлтшбѣ шонгы юк-
шыдон бѣнгбѣрӓ:

— Ю-у-у...

Икӓнӓ мбѣнь ужынам, кыцелӓ тбѣдбѣ шбѣшер
коршок кидӓ ташкалтыш вуйыш миӓн шагалы,
но трӓк тама лин колтыш—вален шбѣнзбѣ дӓ
коршок кидӓок ташкалтыш мычкы лыдын ва-
лыш. Шбѣшер анзыкыжы кбѣшкӓлт-кбѣшкӓлт кеӓ,
а тидбѣ, кидшбѣм анзыкыла виктен шбѣнден, кор-
шокшылан шбѣдбѣн сасла:

— Ма вара тбѣнь, екшук? Кышкы тбѣнь тен-
ге?

Кбѣжгок агыл, лывымактылмы якте пышкыдем
шбѣщшбѣ, тбѣдбѣ шонгы коти ганьы ылын, кыды
калявлӓм уже кычен ак керд, а, яжон качкын
бѣлымӓшеш лелем шбѣнцбѣнӓт, тошты сбѣнгбѣмӓш-
влӓжбѣм дӓ удовольствивлӓжбѣм ӓшбѣндӓрен, мыр-
ла веле.

— Вот,—тамам шанен лепкӓжбѣм кыптыртен
шбѣнден, Ситанов попа,—ылын кого дела, яжо
мастерской, тбѣ дела вбѣлнбѣ ышан ӓдем труен,
а кбѣзбѣт бѣнде цилӓ йыжна, Кузькин кидбѣш ван-
жа. Ровотаенӓ-ровотаенӓ, а цилӓ йӓллӓн! Шанал-
тен колтет тидбѣ гишӓн, дӓ вуйыштет тамахань

пружинă вуйта трѹк кѹрын кеӑ—нимамат ыш-
тѹмьӑ ак шо, цилӑ пӑшӑшкыжок шывӑл хоть,
левӑш вѹкы кузен вац дӑ кӑнгѹж гач пѹлго-
мышкы анжен ки...

Ситановын техень шанымашвлӑжы Одинцов
Павелын вуйышкат ванженѹт. Когорак эдемвлӑ-
лӑок пероскым шыкштӑш цацен, тѹды йымы ги-
шӑн, пьянство гишӑн, ыдрӑмӑшвлӑ гишӑн фи-
лософствуен, тѹдок эче попен: керек-махань
пӑшӑ паштек нимажат ак кот, иктѹвлӑжы та-
мам-ӑнят ыштӑт, строят, а весѹвлӑжы тѹдымок
пыдыртат, тѹдым ак ынгылеп дӑ шотешӑт ак
пиштеп.

Яратымы, кашар лицӑжы тѹдын техень го-
дым кыптырга, шонгыла каеш, пылвуйвлӑжым
кидшыдон элтӑлен, тѹды амалым вӑрешѹжы се-
дырӑэш шынзеш, дӑ окняшкы, пуалтемдон тем-
ден шындымьӑ сарай левӑшыш, телшы пѹлго-
мыштыш шѹдырвлӑ вѹкы шуку анжен шынзӑ.

Мастервлӑ нер-юкын амалат, омынышты ын-
гѹрӑт, тӑгѹ-ӑнят шайлана, шамаквлӑм шырен
вѹдылеш, платя вѹлнѹ Давыдов кодшы остат-
ка ылымӑшыжым кахыра. Лыкышты, сага-сага-
ок, омдон дӑ ӑрӑкӑдон пѹзыртен пиштѹмьӑ „Йы-
мын рабвлӑ“ Капендюхин, Сорокин, Першин па-
чангыт; стенавлӑ гѹц лицӑдымьӑ, кидтѹмьӑ, ял-
тымы иконвлӑ анжат. Шолтым итѹнѹ, шѹшы
мыны дӑ седѹрӑ шелыквлӑштыш шапен шыц-
шы лярӑ пыш пѹрт цѹц шалга—шѹлӑшӑт ясы.

— Кышкевен якте мйләм бйжәл ылыт цилән!—
Павел пйжгә.—Господи!

Эдемвләм бйжәләймәш мйньймәт утла дә утла
беспокоя. Когыляйнаат мәләннә, мйнь попенәм
уже, мастервлә циләнок яжо эдемлә чучыныт, а
бйльмәшбйжй худа, нйньлән недостойный, тыр-
хен кердтймбй ылын. Кого поранан годым, кы-
нам земля вйльнй цилә цбйтырәлтеш—томавлә,
пұшәнгбйвлә—цилә урмыжеш, мәгбйрә дә, вели-
кий пост годшыла, цангвлә сылыкын шит, мас-
терскойыш, вулын гань лелбй коэвләлә, скучна
лыпшалт пыра, эдемвләм пйзбйртә, ма улы жи-
войым цилә нйньнйым ташка, кавакыш, бйдрә-
мәшвлә докы нйньбйм лыктеш, бйдрәмәшвлә докы,
кыдывлә, әрәкә постолок, скучна гбйц карангаш
средство шотеш ылыныт.

Техень вадывлә годым—книгәвләят палшыде-
лыт, дә тбйнам мә Павелдон коктын эдемвләм
бйшкбймнән средствывләнәдон развлекаеш цацен-
нә: шбйргешнә сажым, крәскәм шбйреннә, итбйн-
сарымдон ұбйм, пандашым бйштеннә дә, бйшке-
ок сочиняймбй комедивләм мадын, скучна ваш-
тареш героически кредәлбйн, эдемвләм ваштыл-
теннә. „Предание о том, как солдат спас Петра
Беликого“ книжкәм әшбйндәрен, тидбйм мйнь
шайыштмыла формыш сәрен шбйнденәм, вара мә
платя вбйкбй Давидов докы кузеннә дә тбйштбй,
воображаемый шведвлән вуйыштым роэн, спек-
такльым шбйнденнә; ұльнбй публика ваштылын.

Публика айыртембйнок ик представлением ан-

жаш яратен—китайский чорт Цинги-Ю-Тонг гишан легендым; Павел несчастный чортым представляен, чортшы тѣдѣи пурым бѣштѣш ту-маен колтен ылын, а мѣнь—цилѣ молым: эдемвлѣм—пѣэргѣге, бѣдрѣмѣшге, предметвлѣм, пуры духым дѣ даже кѣ-маклакамат, кыдын вѣлѣн китайский чорт, пурым бѣштѣш цацымжы паш-тек, пурым бѣштен кердтѣмжѣм ойхыраш шѣн-зѣлдѣлѣн.

Публика ваштылын, а мѣнь цѣдеенѣм, кыцелѣ тенге куштылгын тѣдѣи ваштылташ лиѣш,—ти-дѣи мѣлѣм неприятныла чучын.

— Ах, комедиантвлѣ! Ах, супостатвлѣ!—мѣ-лѣннѣ сасленѣт.

Но бѣлѣи семѣнь большы дѣ большы мѣлѣм чучын, ти эдемвлѣлѣн ойхы сусу гѣц лишѣлрѣк ылеш.

Веселѣ бѣшке турешѣжок нигнамат мѣ донна ак бѣлѣи дѣ ак ценялт, а тѣдѣи амален кишѣи русский ойхым чѣдемдѣшѣи средство шотеш та-гышец пындаш гѣц йори лыктыт. Веселѣ, кыды бѣшке турешѣжок ак бѣлѣи дѣ кыдым ойхан ке-чѣвлѣи годым йори кѣчѣл лыктыт—техень весе-лѣн кѣргѣи силажы подозрительный ылеш.

Дѣ шѣрерѣкѣнок рушын веселѣжѣи трѣк, цак-лыдеок жестокий драмыш сѣрнѣлт кеѣ. Теве эдем кушта, тѣдѣи куктыл шѣндѣшѣи керемвлѣм кѣ-реш машанет, дѣ трѣк, бѣшке кѣргѣштѣшѣи пиш лѣдѣшлѣ зверлѣн волям пуѣн, цилѣ тервен ке-чѣлтеш, пыреш, шиѣш, цилѣ пыдырта...

Тенге неволя ыштымй, тўцўн шижтәрен тәр-
вәтмй веселә раздражаен мбньбм, дә, ышкы-
мембм мондымы якте тыргыжланен шыцшы,
ышешем трўк толшы фантазивләм мбнь шайыш-
таш, изобрааяш тўнгәлбнәм, — утлаок когон
уш әдемвлә көргбштй истинный, свободный дә
куштылгы сусум мбньбн тәрвәтмем шон! Та-
мам-әнят изиш мбнь тиштбй бштен кердбнәм—
мбньбм хваленйт, цўдеенйт, но сылыкланымаш,
кыдым мбнь изиш цәктәрәлмбйлә чучынам, мбн-
гешок ныгыдембн дә цаткыдембн, әчеәт әдем-
вләм пбзбрген.

Луды Ларионыч ласкон попен:

— Ну, и забавник ылат тбнь, брвезбй!

— Утешитель,—Жихарев тбшәк приваен.—
Тбнь, Максимыч, корнедбм циркыш әль теат-
рыш кычы, я-ажо артист тбнь гбцет лишәш-
лык!

Мастерскойна гбц, святкә годым дә уәрня
годым, театрыш коктын веле каштыныт—Ка-
пендюхин дә Ситанов; старший мастервлә ти
сулыкым крещенья годым вйд вәкбштбй нўш-
тблмбдон мышкын коллаш серьезнок советәе-
нйт. Ситанов шбрерәкбнок убеждаен мбньбм:

— Шуән колты цилә дә артистеш тымень!

Дә, когси тыргыжланен, ойхан „Жизнь акте-
ра Яковлева“ историм мбләм шайыштын.

— Теве вет ма лин кердеш!

Тбдбй Королева Мария Стюарт гишән ша-
йышташ яратен, „шельма“ манын тбдбм лым-

ден, дә тЫлеца́т утла „Испанский дворяниндон“
восхищайалтын.

— Дон Сезар де-Базан, тиды, Максимыч, сек
благородный әдем! Удивительный!

Ышкымжына́т тыды́н тама а́нат „Испанский
дворянины“ ганы ылын: икәна́ каланча туре
кым пожарный, так, паша́ уке гы́ц, мужикым
шины́т; әдем цуца, ны́ллы ны́рэн, тидым анжен
шалген дә пожарныйвләм хвалькален. Ситанов
шиэдәлмәшкы́ шыралтеш, кужы кидвләжы́дон
пожарныйвләм шин шуа, мужикым лүлтәл ша-
галта, анжен шалгышывлә лошкы ты́дым шы́л-
та́ дә манеш:

— Виден нангедә тидым!

Ышкежы́ тыды́ ышкетшок кымыт ваштареш
кодеш; пожарный двор мөнды́рнәт агыл, по-
жарныйвлә ышләнны́шты́ палшаш ты́шец весы́-
вләм сыгы́рәл керды́ны́т дә Ситановым шин
шуаш ны́ны́лән такешәт агыл, но яра әче ты́дын
ца́шеш, пожарныйвлә лүды́н колтены́т дә дво-
рышкы шы́лыны́т.

— Пивлә!—Ситанов ны́ны́н паштек сасла.

Рушәрня йөде молодежь Петропавловский
мыгилә-пичы́ шайык, Лесной двор докы каштын,
ты́шты́ кулачный бойым ыштены́т, ассенизаци-
онный обозын рабочийвләм дә лишыл солавлә
гы́ц толшы мужиквләм шыны́т. Обзә ышкежы́
вещ, хала ваштареш, знаменитый боецым—изи
вуян дә соок ясы сынзән ик великаным, морд-
виным шагалтен. Ты́дыжы́, мытык мөжәры́м чи-

эн, лявѣрѣн шокшыжыдон сѣнзѣ вѣдшѣм ѣш-
тѣлѣлеш, ялжым кымдан тарен, иктѣн гѣцѣт
анзылны шалга дѣ пурынок ѱжеш:

— Лѣктѣдѣ что ли, а то—ѱштѣ!

Мѣ вецѣннѣ тѣдѣн ваштареш Капендюхин
лѣктѣн, дѣ мордвинжѣ соок тидѣм шин. Но
вѣргундыш веле, шѱлѣлтен колташ мѣндѣр агыл
казак попен:

— Мордвиным ам сѣнгѣ гѣнь, амат ѣлѣ!

Остаткаѣшѣжѣ, шиѣдѣлмѣш тидѣ тѣдѣн ѣлѣ-
мѣшѣн цѣлжѣ ганьы лин, тѣдѣ ѣрѣкѣ йѱѣшѣт
даже прахен, амалаш вацмы анзыц кѣпшѣм
лымдон пѣшкѣш тѣнгѣлѣн, шуку пайым кач-
кын дѣ, кѣпшѣм развиваяш манын, вады йѣде
кок пудан кирдон пачаш-пачаш хрестен. Но ти-
дѣт тѣдѣлѣн палшыде. Тѣнѣм тѣдѣ пижгомыш-
кыжы вулны маклакавлѣм ырген шѣнден дѣ Си-
тановлан келесен:

— Ёндежѣ—мордвалан конец!

Ситановшы строго предупредая тѣдѣм:

— Анжы, шу тидѣм, а то шиѣдѣлмѣ анзыц
мѣнь соикток келесем!

Капендюхин тидѣлѣн ак ѣнѣнѣ, но шиѣдѣлѣш
тѣнгѣлмѣ анзыц Ситанов мордвинлѣн трѱк ке-
лесѣ:

— Ступы тѣнь, Василий Иванович, Капендю-
хиндон пѣтѣри мѣнь шиѣдѣл анжем!

Казак якшарген кеѣ дѣ сѣгѣрѣл колта:

— Каранг, мѣнь тѣньдонет ам шиѣдѣл!

— Шиэдәләт, — Ситанов манеш дә тәйдән ваштареш пыра, а бәшке казак вәкбә өпкәләмлә анжен шәнден. Капендюхин вәрәштәжбә тыктымактыл шалгалалеш, пижгомвләжбәм кыдаш шуа, пинжәк онгышкыжы нәйнәм керәләш дә бой гәц чәнь каранг шәләш.

Тидәм ужын, анжен шалгышывлә кок вецбәнәт неприятно цудеен колтат, а бәләлшәбрәк тамаханә ик әдем Ситановлан шәйдән пелештә:

— Тидә, шоля, закон агыл—тонышы делавләм мирской бойышты рәшәкәләш!

Ситанов вәкбә, шудал-шудал, цилә вецбән пырат; тәйдәжбә пәйтәри-андак юкымат ак лык, но, остаткажым, бәләлшәбрәк әдемлән келесә:

— А мәнә, әнят, әдембәм пушмаш гәц ытаренәм?

Бәләлшәбрәк әдем делам төрок цакла дә, картузыжым кыдаш ижбә пелештә:

— Тенге гәнә, тау тәләт!

— Только тәнә, кугуза, йәллән ит шайышт тидәм!

— Ма нужда? Капендюхин—яжо боец, а неудачывлә шәдештәрәт әдембәм, пәләбәм пәшә! Анзыкыжым бәнде, шиэдәләш шагалмешкбәжбә мә тәйдән пижгомжым анжаш тәнгәләбәнә.

— Дела тәмдән!

Бәләлшәбрәк әдем карангмыкы, мә велнәшбәвлә Ситановым вырсаш тәнгәләвбә:

— Әх тәнә, кестев! Келеш ылы тәләт тишкбә нерәдбәм керәш. Казак шин шуа ылы, а

кбйыт бнде мѧ шин шумы кашташ тбнгѧ-
лбнѧ..

Пулѧ веремѧ дѧ шукуы статян тбдым выр-
севы.

Ситанов шулѧлтѧ дѧ пелештѧ:

— Эх тѧ, шантрапа...

Дѧ трук тбды мордвиным бойыш ѳжеш—тб-
дыжы вѧрешыжы шагалеш, мышкындывлѧжым
кормештылеш дѧ веселѧн попа:

— Вара ма—шиѧдѧлбнѧ, брѧлѧлбнѧ.

Йбйрвѧш шалгышывлѧ икѧнѧ-иктыштбн кидыш-
тым кычат дѧ, шайылышыывлѧм шбкен, цѧкнен
колтат,—кымда кругѧ лин шбнвеш.

Икѧнѧ-иктыштб вбкы пыт оролен, боецвлѧ
вѧрыштбшты тыктымактыл шалгат, вургымла ки-
дыштым анзык бштен шбнденыт, шалахайым—
онгешыштб кыченбт. Опытный ѧдемвлѧ тб-
рок цаклат, Ситановын кидшы мордвинын гыц
кужырак. Йбйрвѧш тыр, лым веле боецвлѧн ял
лбывѧлнб йочырге шакта. Тѧгѳ-ѧнят ак тырхы,
талаштарымла бнгырѧлеш:

— Тбнгѧлшѧш ылнежы...

Ситанов вургымла кидшыдон шалалтен кол-
та, мордвин шалахай кидшым лултѧлѧлеш, тиды
бшкымжым защищѧя, но тбшѧкок Ситановын
шалахай кидшын тбр ударым онгышкыжы по-
лучѧя, цбйркынѧл колта, цѧкнѧлѧлеш дѧ сусун
пелештѧ:

— Бйрвезы, а ороды агыл!

Праздник анзыц самоварым итрайымлә йангедым итраен шынденәтәт, тамаок ылам машанет, анжыдок—кыце мбнь йолгыжам! А йангетшы тбньын—тойын, дә когон скучна тбнь сагаэт...

Ситанов техень годым юкымат ак лык, бшке пашажым ладнанок бштә әль Лермонтовын стихвләм тетрадьшкыжы сирә, тенге сирымәшеш йәрсымб цилә веремажым тбды пйтәрен; мбнь икәнә тбдылән келесбшым:

— Оксаэт улы вет,—манам,—книгәм нәлшәш!

Тбды келесбш:

— Уке, бшке киддон сирен нәләш—яжорак!

Красивый тыгыды букваләдон ик страницым сирен пйтәраәт, чернила кошкымым выча дә тб нүжвец олен лыдеш:

Без сожаленья, без участия
Смотреть на землю будешь ты,
Где нет ни истинного счастья,
Ни долговечной краёты...

Дә, сбнзәжым пбзбрәл, попа:

— Тиды—правда! Эх, кыце вет яжон тбды правдам пәлә!

Ситанов дон Капендюхин лоштышы отношени мбньым пиш когон цудейбктен,—йүлдәлмбкыжы, казак соок шиәдәләш цацен, Ситановшы семәлен тбдым:

— Йә, ит пижедыл! Каранг йә...

Варажы йүкшй әдембм шиәш тбнгәлбн дә пиш когон шин, мастервләәт даже, шиәдәлмбм анжаш охатанвлә, шиәдәлмәшкб ярленбт дә кок тәнгбм тывыленыт.

— Евгений веремәштй цәрбшәш агыл гбнь, пушмешкбжб шиәш дә бшкбмжбмәт ак бжә-лйбй,—нбнбй попенбт.

Арыжы годым, Капендюхинәт Ситановым ты-тыштымы мыскылен, стихвләм яратымжым йб-рен, несчастный романжымат тәрвәтблбн, яратымаш чувствым лявбртәш путаен, но нимамаат бштен кердте. Казакын мыскылымжым Ситанов юк лыктеок колыштын, шбдешкбде, а южнам-жы Капендюхин сага бшкеәт ваштылын.

Нбнбй сага-сагаок амаленбт дә йыд йбде та-ма гишән шуку пбжген попенбт.

Нбнбн попымышты мбләм покойым путе—пәлбмбй шон, ма гишән нинбй, техень викок кок статья әдем, лоштышты тенге пурын попен кердбт? Но нбнбн докы миәм веле, казак вор-чен:

— Тбләт ма келеш?

А Ситановшы вуйта ак уж мбнббм.

Икәнә коктынат нбнбй мбнббм токышты сб-гбрәлевбй, дә казакшы яды:

— Максимыч, паян ылат ылгецбй, мам тбнь бштынет?

— Книгәвләм нәлнем.

— Эчежбй?

— Ам пәлбй.

— Эх,—Капендюхин вуйжым вес векби досаднан саральби, а Ситановшы ладнан пелештиш:

— Ужат тебе—иктат ак палы, изиат, когоат! Манам вет: богатство тоже лач бшке турешбжок—такеш веле! Керек-мажымат кышкы гбнят аңгалташ келеш...

Мбнь ядым:

— Та ма гишан поведя?

— Ом уке, вот и попеня,—казак пелештиш.

Вара икманяры эртымбк, нбнбн попымыштым колышт, мбнь палышым, йыд йбде нбнб седымок попенбит, ма гишан эдемвля сотыгечбнат попат: йымы гишан, правда дон счастье гишан, глупость дон бдрямашвлан хитрость гишан, паян эдемвлан шыкланымаш гишан да цила бльбмашбжок путыялт шбцшб да ынгылаш литымб гишан.

Нбнбн шаяштым мбнь соок пиш охатан колыштынам, нбнб тыргыжландаренбит мбнбм, мблам яжола чучын, что эдемвля циланок почти ик статянок попат: бльбмаш—худа, яжоракын блаш келеш! Но тб нужвецок мбнь ужнынам, что яжоракын блаш шанымашыжы нигышакенат ак обяывайы, мастерскойын бльбмаштб, мастервлан иканя-иктбштб докы ылшы отношеништб нимамаат ак вашталты. Бльбмашбм мбнь анзылнем сотемдарен, цила ти шаявля бшке шайылнышты тамахань-анят сылык пустотам пачын мианбит, да ти пустоташтыжы, вбд

вёлнѣ мардежѣн годым сѹквлѣ кашмыла, нима толкыдеок дѣ тыргыжланен, эдемвлѣ иѣштѣлѣйт, тѣ эдемвлѣок самой, кыдывлѣ ѣшкеок попат, техень иѣштѣлмѣш ылеш йѣнтѣмѣ дѣ обижѣя нѣнѣйм.

Тенгелѣ шуку дѣ охатан попомаштышты, кѹм-гѣнят соок осуждаят, ѣшкѣмѣштѣм ѣшке ѣпкѣлѣт, хвалѣят дѣ шѣдѣн соредѣлмѣшѣм аке-лешок тѣрвѣтен, икѣнѣ-иктѣштѣм обижѣят. Пѣ-лѣш путѣят, колымыкышты нинѣдон ма лиѣш, а мастерской порогу доны, мышкылтыш логан лѣвѣлнѣ седѣрѣ шѹн кен, седѣрѣ лѣвецшѣ ти шѹкшѣ ыражыш ѹштѣ йѣжге пыра, шапы пыш куза—ялат даже кижѣ; Павелдон коктын мѣ тѣ ыражым ѣштѣргѣляш лаштыквлѣдон, шудыдон питѣреннѣ. Шѣрерѣкѣнок попат, седѣрѣ ангам тѣ ыраж туре вашталташ келеш, а ыражшы седок когоѣмѣн, мардежѣн годым тѣшкѣ когон ѣфѣлен—эдемвлѣ прустуенѣйт, кахыренѣйт. Форточкыштыш листѣ арава пѣлѣшѣм пѣчкѣдѣ велѣ йѣочырталта, тѣдѣйм ышмаш ма пыра шудалыт, мѣнѣ тѣшѣк маслым шѣрѣлѣйм—йѣочырталташ тѣрок цѣрнѣш. Жихарев, колышталы, колышталѣят, попа:

— Ужат, форточкет ак саслы—шѣнзѣшѣт скучна!

Момоца гѣц толыт, пыракан дѣ лѣвѣрѣн амалым вѣрешок вазыт—лѣвѣрѣ дѣ сакой худа пыш вообще иктѣмѣт возмушѣйде. Ёлѣмѣштѣ ѣптѣртѣшѣ сакой мелочвлѣ пиш шуку ылыныт,

нһнһм карангдашат линежһи, но иктӑт нимамаат
бһштӑде.

Шырерӑкынок попеныт:

— Эдемвлӑм иктӑт ак бжӑлӑйы—ни йымы,
ни эдемвлӑ бһшкеӑт...

Теве икӑнӑ мӑ, Павел дон коктын, хвораен
кишӑи, тивлӑ пашен шыцшы Давидовым мыш-
кын, итраен шындӑшнаӑт, мӑнмӑм мыскылаш
тӑнгӑлевӑи,—тыгырыштым кыдашыт дӑ тӑштӑи
тим кӑчӑлӑиктӑнештӑи, банщик манын мӑнмӑм
когоньнам лӑмдӑлӑит дӑ цилӑ статьян мыскылат,
тамам-ӑнят позорныйым дӑ пиш потикалӑм вуй-
та мӑ бһштенӑ.

Шартял гӑиц Великий пост якте Давидов пла-
тя вӑлнок кахырен киӑн, тӑдӑи ӑлкӑи шывен, ка-
хыртышыжы—амален шыцшыи вӑир, шывӑимӑштӑи-
жӑи шукужок логаныш чучте, седӑирӑшкӑи тӑрок
вазын; йыд йӑиде тӑдӑи шайланен дӑ саслымжы-
дон цилӑнӑм кӑнӑылтен.

Каждый кечӑн почти попат:

— Больницӑиш нӑнгеӑш келнежӑи!

Но анжат, Давидовын паспортшы срок гӑиц
лӑктӑи, варажы тӑдӑилӑн однакакын чучаш
тӑнгӑлӑи, а остаткажым решӑт:

— Яра, соикток скоро кола!

Тӑдӑи бһшкежӑт попен:

— Мӑнӑ—скоро!

Тӑдӑи шутя бһштӑш яратен, шутивлӑм бһштен
дӑ тидӑндон мастерскойыштыш скучнам каранг-

даш цацен,—пйцәлген, когон худаланен шбйцшы
лицәжбм сәкәлтәят, шижкышы юкшыдон попа:

— Народ, плата вблнбшбн юкшым колышт...

Дә, бшкжбй гбйц тумаен, ойхан чепухам тол-
кыдон шайыштеш:

— На полатях я живу,

Просыпаюсь рано,

И во сне и наяву

Едят меня тараканы...

— Ужат, ак ойхыры!—мастерскойышты цў-
деят.

Павелдон коктын южнам мә тбдбн докы ку-
зениә,—тбдбй шутям бштәш цацен:

— Шергәкән хынавлә, мадон тәмдәм пот-
чуйымла? Ангбйремшбй сvezә улы, ак кел?

Тбдбй кужын хвораен, дә бшкжәт нерад лин,
йәнг-ясыжы пардон тбдбй попен:

— Нигыцеят колен ам керд, просты беда!

Колымаш гбйц лүдтбмбжбй Павелым пиш ко-
гон лүдбиктен, тидбй йыд йбде мбньбйм кбньбйл-
тен дә олен пбйжген:

— Максимыч, бнде колыш векәт... Кола тен-
гелә теве йыдым, а мә тбдбн дбвәлнбй линә,
ах, господи! Лүдәм мбнь колышывлә гбйц...

Әль әче пәпен:

— Ну, малын блен, малын? Коклы ият әртбй-
де, а колаат...

Икәнә, тблзбй-сотан йыдым, тбдбй шижтәрбш
мбньбйм дә, лүдбн кәрен шбндбмбй сбнзәжбй-
дон анжен, пелештбш:

— Колышт!

Платя вѣлнѣ хорге шакта, тидѣн лошток талашен дѣ раскыдын Давидов попа:

— Кадай тишкѣ, кадай...

Вара тѣдѣ йѣгѣнзѣш тѣнгѣльы.

— Кола, цуратат, ужат йок!—Павыл седок тыргыжланен.

Кечѣ мыч кудвичѣ гѣц ныр тѣрѣшкѣ изидиреш лымым шывштымашеш мѣнь когон янгыленѣм, омем шон, но Павел сарвален мѣньѣм:

— Ит амалы ылнежѣ, пожалуйста, Христа ради, ит амалы!

Дѣ трѣк, пылвуй мычан сукалтен шѣнзѣт, кыце-кердтмѣн тѣдѣ сѣгѣрѣл колтыш:

— Кѣньѣлдок, Давидов колен!

Мастерскойышты кыды-тидѣжѣ шижевѣ, таманяр эдем амалым вѣр гѣц кѣньѣльѣ, шѣдѣн юквлѣ шактат, ма-шоным ядыштыт.

Капендюхин платя вѣкѣ кузыш дѣ цѣдеен пелештѣш:

— Лачокок колен тама... хотя—шокшок эче...

Тыр лин шѣнзѣ. Жихарев йымым хрестѣш дѣ, одеял лошкыжы пѣрдѣлт, келесѣш:

— Ну, что-ж, царствашкы кѣжѣ!

Тѣгѣ ѣнят пелештѣш:

— Сеньѣкѣш лыкшаш...

Капендюхин платя вѣлец валыш, окня вашт анжалы.

— Ирок якте пускай киә, живойжы годымат
иктәләнәт тәйдә әптәртәде...

Павел, вуйжым кәпчүк ләвәкә таен шәнде-
ләт, юкын мәгәрен.

А Ситанов бәшәт шиж.

XV

Нырышты лым шыла, пәлгомышты телшә
пәвлә шылат, земляшкә начкы лым дә юрвлә
виләт; кечә мычкаш бәшке корным кечә олен
дә олен әртә, воздух шокшем миә, шошымшы
веселә уже толмыла чучеш—вуйта тәйдә тагыш-
ты-әнәт хала түнә, нырышты йәмен каштеш дә
скоро халашкат толын пыра. Олидәштә—кә-
рәнәлгә лявәрә, тротуар сага изи әнгәрвлә
йогат, шылен ләкшә Арестантский площадьыш-
ты оравивлә веселән тәргештәләт. Әдемвлә
вәлнәт оравивлән постолок шытырланымаш ка-
еш. Шошымшы юквлә вәлнә, ирок гәц вады
якте кәрәлтеок почти, великопостный цанг юк
шакта, тәйдә шүм тервен олен тәкнен миә,—
тә цанг юкыштыжы, тәотян шәштыш ганьок
тама-әнәт обижәлтшә улыла чучеш, цангвлә
керек-ма гишәнәт ойхын попат вуйта:

— Блы-ын, ылын тидә, ылы-ын...

Мәйнәйн именинем кечән мәнмән мастерской-
на пиш яжон сирен шәндәймә иконым, Алексей
божий человек сирәмән иконым мәләм пода-
рен, а Жихарев пыток ынгылдарымла кужы ре-

чѣм, кыдым кѣзѣтѣт мѣнь ашѣндѣрем, шайышт пуш.

— Кѣ тѣнь ылат?— парнявлѣжѣм мадыктыл дѣ сѣнзѣхалжым лѣктѣлѣл, тѣдѣ попен.— Тѣнь ылат— изи ѣрвезѣ тылык, луаткым иѣш, а мѣнь— нѣл пѣй почти тѣнь гѣцет когорак дѣ хвалѣм тѣньѣм, керек-ма докат мелѣн, а покан агл шалгымет гишѣн одобряем тѣньѣм! Так и шалгы плоток тенгелѣ, тидѣ яжо!

Иымын рабвлѣ гишѣн дѣ тѣдѣн ѣдемвлѣжѣ гишѣн тѣдѣ попен, но рабвлѣ дон ѣдемвлѣ лоштышы разницѣжым так мѣнь шѣм ынгыль, дѣ ѣшкежѣт тѣдѣ тидѣм ынгыльде лишѣшлык. Тѣдѣ скучнан попен, мастерскойышты ѣѣрѣкѣленѣт тѣдѣм, а мѣньжѣ икон кидѣ шалгенѣм, шеклѣнен шѣнзѣнѣм, цѣрге анжем, мам ѣштѣм— лѣ— ѣшкеѣт ам пѣлѣ. Остаткажым, нерад лин, Капендюхин ораторлан сѣгѣрѣл колтыш:

— Дѣ ситѣ отпеаен шалгашет, анжемѣ— ѣрвезѣн пѣлѣшѣжѣт тѣве кѣкѣргѣш тѣнгѣлѣн!

Вара, пулшем гѣц вичкѣлтышѣт, тѣдѣт мѣньѣм хвалѣялы, манеш:

— Иктѣ тѣньѣн яжо, цилѣлѣн тѣнь родня ылат— вот ма тѣньѣн яжо! Шѣш агыл, ырсашат тѣньѣм трудна— даже, дела улы гѣнѣт!

Цилѣн мѣнь вѣкем пурын анжат, шеклѣнен шѣцмем мѣньѣнѣм ласкон ѣѣрѣт,— ѣче изиш ылгѣцѣ, наверно, мѣнь ам тырхы ылы, тенгелѣ пурын, ѣдемешок шотеш пиштен анжымаше-

шЫштЫ сусу лин, так мАгЫрАл колтем ылыы. А как-раз тЫ кечЫн ирок, лапкашты, токемлА анжыктен, Петр Васильевичлан приказчик келесЫш:

— ЫрвезЫ яжо агыл, нимахань пАшАлАнАт ак яры!

Молнамшылаок, ирок мЫнь лапкашкы кенАм, но кечЫвАл эртЫмЫк, приказчик келесЫш мЫлАм:

— Ке токына, сарай вЫлец лымым коэн валты дА мўгрепЫш опты...

Именинник ылмем гишАн тЫдЫ пАлЫде; дА мЫнь шаненАм, иктАт тидЫ гишАн пАлЫде. Мастерскойышты поздравляймАш церемони пЫтЫмЫкЫ, мЫнь выргемем чишЫм, кудвичЫш кыргыж лАктЫм дА лым кЫшкАш сарай вЫкЫ кузен кешЫм; лымжы тЫ телЫм когон лымын, кЫзЫтшЫ тЫдЫ лывыргалын дА лелем шЫнзЫн. Но, тыргыжланен шЫцшет, мўгреп амасам пачаш мЫнь монденАм дА тЫ хАлАок амаса Аңгеш лымым йОрен шЫнденАм. Самынь ЫштЫмем ужын, мЫнь ЫлкЫ тЫргештЫшЫм дА тЫшАкок амаса Аңг гЫц лымым кЫшкАш тЫнгАльЫм; лывыргы лымет цаткыдын вазын; пун кольмыдон тЫдЫм нАлАш трудна, а кЫртнижЫ уке, дА, приказчик капкашкы пырым годым самой, кольмем мЫньЫн коктеш кЫрЫн вазы; рушвлАн ик пословица улы: сусу паштекок ойхыжат каштеш“, тидЫ мЫнь „турешем как раз и оправдалты.

— Та-ак,—токем толят, приказчик мыскылымла пелештЫш.—Эх, тЫнь работник, чорт

возьми! Пуэм тебе ороды вуешет икәнә, дә пә-
лет...

Тыды кольмы вурдыдон шалалтен колтыш,
мынь тышәкок өрдәжыш каранг шагальым дә
шыдын келесышым:

— Мынь тә докыда дворникеш вацтелам...

Тыды кольмы вурдым ял лывәкем шуэн кол-
тыш, мынь лым маклакам роалтышым дә лицәшкы-
жы төрок чучым; пырхен-пырхен, тыды кыргыз
шылы, мыньжы пашәәм прахышым дә мастер-
скойыш ашкәдым. Икманяр минутышты күшыц
тыдын вәтылыкшы, пуста лицәштәжы чүнче ве-
ле, коти пач ганьы вертушка бидыр кыргыз ва-
лыш.

— Максимычым күшкы!—сасла.

— Ам ке,—мынь келесышым.

Ларионыч олен дә цудейымлә яды:

— Кыце тенге—ат ке?

Кыцелә дела ылын, мынь тыдылән шайышт
пушым; тыды лепкәжым кыптырталы дә йш-
кеок кеш, тәрванымжы анзыц олен пелештәлы:

— Вот вет, шоля, махань тынь турна ылат...

Мастерскойышты юкланен колтевы, приказ-
чыкым вырсат, а Капендюхин пелештыш:

— Ну, тыньым бинде лыктын колтат!

Тидыжы мыньым лудыктәде. Приказчикдон
шукердшенок мынь худан йленәм,—тыды мы-
ньым сынзә мычанжат ужын кердте, утла дә
утла мынь выкем шәдешкен, мыньжәт сен-

геләок отвечәенәм, но пәләш цаценәм—малын тьдѣ тенге йонтѣмлә мѣнь вѣкем анжа.

Лапкашты йори тьдѣ седѣрәшкѣ тыгыды оксавләм кѣшкен; седѣрәм бштылмем годым мѣнь нѣнѣм монам дә кѣцѣзѣвләлән пушашлык копейкән окса цашкәшкѣ, прилавок вѣкѣ нѣнѣм оптенәм. Вара, малын тьдѣ тенге бштымжѣм цаклымыкѣм, приказчиклан мѣнь келесѣшѣм:

— Напрасно,—манам,—мѣләм оксам тенгелә тѣнь кѣшкѣлтәт!

Тьдѣ шѣдешкен колтыш дә, бшкеәт бш цаклы, сѣгѣрәл колтыш:

— Тѣнь ит смейѣ мѣньѣм тымдаш, мам бштем, бшкеок мѣнь пәлем!

Но тѣшәкок вес статья сәрәл колтыш:

— Кыце тенге напрасно кѣшкѣлтәм? Нѣнѣ бшкеок вилѣт..

Лапкашты книгә лыдашат тьдѣ мѣләм запрещаен, икәнә тьдѣ келесѣш:

— Дела тьдѣ тѣньлыкѣт агыл! Ма—әль тѣнь начетчик линет? Пуста логер..

Тѣ двугривенный оксавләдон седок тьдѣ мѣньѣм кычаш цацен, дә мѣнь пәленәм, седѣрәм бштылмем годым иктә окса шелѣкѣш вален кеш гѣнь, тьдѣ шолеш тѣрок мѣньѣм кычынежѣ. Тѣнәм мѣнь эчәят тьдѣм предупреждайшым, чтобы ти мадышым прахыжы тьдѣ, но тѣ кечѣнок, трактир гѣц кипятокым кандымем

годым, мѣнь колым, кыце тѣдѣ шукердѣ агыл тѣрлѣмѣ пашкудын приказчикым тымда:

— Тѣнь,—манеш,—Псалтирь шолышташ тѣдѣм тымды—скоро мѣ кым ящикым ти книгѣвлѣм полуцаенѣ...

Мѣнь тѣрок цаклышым, мѣнь гишѣнем тѣдѣм попа,—лапкашкы пырен шагалмыкем, коктынат нѣнѣ шеклѣнен колтевѣ, но тилец паснаат нѣнѣ мѣнь ваштарешем худам шанымыштым мѣнь яжон цаklenѣм.

Пашкуды хозан приказчикшы пѣтѣри агыл тѣдѣн доны служен; торговой тѣдѣ ловкий ылын, но ѣрѣкѣм йѣн, запойдон страдаен; запой годым хоза тѣдѣм лыктын колтен, а вара ти тоша, лязырѣ кѣпѣн дѣ хитрый сѣнзѣен эдемѣм эчеѣт лапкашкыжы принимаен. Вѣлец анжаш смирнѣ, хозан каждый шамакшым колыштшы, тѣдѣ соок бѣшке турешѣжѣ ышан йѣрѣлтѣшѣжѣдон йѣрен, статьяш толмы годым чучыктарен попен, дѣ тѣдѣн ышмажы гѣц шѣшѣ пѣен эдемвлѣн ганьы худа пыш лѣктѣн, хотя пѣвлѣжѣ тѣдѣн ошы дѣ цаткыды ылыныт.

Икѣнѣ тѣдѣ пиш когон мѣнѣм цѣдейѣктѣш: ласкок йѣрен шѣнден, токем толын шагальы, но трѣкок вуем гѣц калпакем бѣштѣлтѣрен шуш дѣ ѣпешем кечѣлтѣ. Мѣ шиѣдѣлѣш тѣнгѣлнѣ, галлерей гѣц тѣдѣ лапкашкы мѣнѣм шѣкен пыртыш дѣ седѣрѣштѣ шалгышы кого киот вѣктѣ сѣмѣрен шунезѣ,—тидѣм бѣштен кердѣн ылгецѣ, мѣнѣжѣ стѣоклам дѣ тѣр-

лецвләмәт пыдыртен шуэм ылы да, навроно,
шергәкән иконжымат ыдыркален шөндем ылын.
Бөшкежө төдө пиш слабка ылын, да мөнь тө-
дөм шөдөрәл тө пиштөшөм, но анжем тебе—
пандашан кого әдемет седөрәштө шөнзөмәш-
төжө юкын мәгөрәл колтыш да шелөин кешө
нержөм бөштөл-бөштөл колта. Мөнь цудеяш
веле линәм.

Иргодешөжө, ирок, хозавләнә тагышкы кен
колтымыкы да мә коктынок кодмыкына, пуал
шөцшө нержөм цөвештөл, төдө пурынок мө-
ләм попа:

— Төнь тумает—бөшке охатаэмдонок төнь
тервенет мөнь тенгечө кечәлтөнәм? Мөнь оро-
ды ам ыл, мөньөм сөинген кердмедөм мөнь
вет шижөнәм, мөнь әдем слабий, әрәкә йөшө
ылам. Хозаэм вет тенгелә бөштөктөш: пу, ма-
неш, төдөлән яжонок да лапкаштышты иктә-
мам пыдыртен шужы, все-таки, нөнөлән убит-
кә лиәш! А бөшке турешемжө нимадонат мөнь
бөнем шиәдәл, анжемә—лицәэм кыцелә крәсен
пуәнәт...

Мөнь бөнянөшөм төдөлән, да*төдө бөжәлөин
чучы мөләм,—мөнь пәлем, төдө ик бөдрәмәш
сага качкын-качте бөлә, да бөдрәмәшөжө лиәш
төдөм. Но все-таки мөнь ядым төдөм:

— А ма, манам, әдемөм отраваш төләт шө-
дәт гөнь—отравет?

— Тидөжөм кердеш төдө,—приказчик олен,
йөрәлтен келесөш,—кердеш, попашат уке...

Тѣмѣкѣи шукат ѣш ли тѣдѣи яды мѣнѣим:

— Колышт, манеш, мѣнѣин ик копейкѣт оксаэм уке, качкашемѣт нимат уке, ѣдрѣмѣшем шудалеш, кладовой гѣц иктѣ-маханѣ иконым шолышт лык, а мѣнѣ выжалем. Шолышт, ѣ? А то—Псалтирѣим?

Мѣнѣ первишѣим ѣшѣндѣрѣшѣим: обувь магазиным, церкѣи сторожим дѣ шаналтышым—анжы вет ти ѣдем мѣнѣим чиктѣ! Но отказашыжат трудна, так ик иконым пуѣн колташ попазыш. Псалтирѣжѣимок пуаш шѣим решѣи—шергѣкѣн тѣдѣи, таманѣр тѣнгѣм стоя, тидѣи утла кого преступленилѣ мѣилѣм чучын. Мам ѣштет? Моральышты арифметика соок улы: „Уложения о наказаніях уголовных“ манмы святой простотажы ти изи тайным пиш раскыдын вѣкѣи пѣлдѣртѣ, а ти изи тайныжы шайылны собственностын пиш кого алталымашыжы шѣйлѣн шалга.

Приказчикем ти жалкѣи ѣдемѣим седок ѣышыкырен, Псалтирѣ шолышташ мѣнѣим тымдыктынежѣи ылын,—тидѣим пѣлѣшѣимѣт, мѣнѣ лѣудѣин колтышым. Раскыды ылын, приказчикем тѣдѣин шотеш пуры ылмем пѣлѣ, дѣ пашкудын приказчикшы икон гишѣн тѣдѣилѣн уже шайышт пуѣн.

Йѣл шотеш пуры ылмаш дѣ мѣилѣнем ѣштѣимѣи ти дрянной ловушка—цилѣ тидѣи мѣнѣимѣим пиш кѣго шѣдѣим, Ышке докем дѣ йѣл докы отвращеним тѣрвѣтен колтыш. Икманѣр кечѣи

пиш когон мучыялтынам, со вычем, кынам кни-
гә ящиквләм кандат; остаткажым, тебе нѳнѳи
толевѳи, мѳнь нѳнѳим кладовойышты разбира-
ем, мѳнь докем пашкуды приказчик толеш дѳ
Псалтирѳим кѳчѳ.

Мѳньжѳи ядам тѳдѳим:

— А иконетшѳи гишѳн мѳньѳнлѳн келесенѳт
тѳнь?

— Келесенѳм,—тѳдѳи сылыкын пелештѳ.—
Мѳнь, брат, нимамаат таен ам керд...

Мѳньѳим тидѳи пиш когон цудейѳктен кол-
тыш, мѳнь седѳрѳѳш шѳнзѳим дѳ тѳдѳин вѳкѳи
сѳнзѳѳем кѳрен шѳндѳшѳим, а тѳдѳи шеклѳнен
колтен, техень жалкий шалга дѳ талашен мѳ-
гѳмѳктѳ:

— Пѳлет вара, тѳньѳин ѳшкеок цаклен, хотя
агыл, мѳньѳин хозаѳм тидѳим цаклен дѳ тѳньѳн-
лѳн келесен...

Мѳнь ѳнде совсемок ямшеш ѳшкѳимемѳм
шотленѳм,—ти эдемвлѳ чиктенѳт мѳньѳим, дѳ
вѳржѳт ѳнде мѳлѳм малолетний преступник-
влѳн колоништѳи веле! Тенге гѳнь, соикток
ѳнде! Раз вѳдѳш валаш гѳнь; келгѳи вѳреш
валаш лижѳи. Мѳнь приказчиклан Псалтирѳим
виктѳлтѳшѳим, тѳдѳи книгѳм пальтожы лѳвѳкѳи
таен шѳндѳш дѳ карангы, но тѳшѳкок сѳрнѳл
толы дѳ—книгѳ ял лѳвѳкем кенвазы, а ѳшке-
жѳи тѳдѳи мѳгѳмѳктѳл кен колтыш, манеш:

— Ам нѳл! Ямат тѳньдонет...

Мѳнь ти шамаквлѳм шѳим ынгылы,—малын

мбѣндонем ямашыжы? Но книгѣм нѣлтѣмжѣлѣн мбѣнь пиш довольна ылынам. Тидѣн паштек мбѣнѣн изи приказчиком мбѣнь вѣкѣм эчеѣт шѣдѣн дѣ подозрительно анжаш тѣнгѣлѣѣ.

Цилѣ тидѣм Ларионыч кѣшкѣ кен колтымыкы мбѣнь ѣшѣндѣрѣшѣм; тѣдѣ тѣштѣ шукок ѣш ѣлѣ дѣ первишѣ гѣцѣт сылык дѣ смирнѣ толыы, а ужин анзыц ѣшкетемлѣнок мѣлѣм келесѣш:

— Лапка гѣц мастерскойыш тѣнѣѣм кандаш хлопочайшым. Но дела ѣш лѣк! Кузьма ѣнежѣ колты. Тама-ѣнят тѣдѣ пиш когон ак яраты тѣнѣѣм...

Томашты тоже мбѣнѣн ик враг ылын—приказчикын вѣтѣлыкшы, тѣргач когон пѣльдѣрѣ ѣдѣр; мастерскойыштыш цилѣ молодежь тѣдѣндон мадын, сѣнѣѣкѣштѣ тѣдѣм вычен шалгат, элтѣлен нѣлѣт; ѣшкежѣ тѣдѣ гишѣн обижѣялте, изи пи постол, ѣѣнгѣсѣлѣн веле. Ирок гѣц вады якте со тѣдѣ ышмаштыжы мам-гѣнят янгыжен, кѣшѣнѣштѣжѣ пряниквлѣм, тыгыды шергиндѣвлѣм седок кандыштын, ышма лужы со ровотаен,—луды беспокоийнѣ изи сѣнзѣн тѣ пуста лицѣ неприятнѣѣ ылыы. Пѣвелдон когылянна соок тѣдѣ маханѣ-гѣнят хѣртѣмѣ загадкывлѣм предлагаен, неприличнѣѣ шамакыш сѣрнѣлтѣшѣ скороговоркывлѣм попѣн.

Блѣлшѣ мастервлѣ логѣц тѣгѣ-ѣнят тѣдѣлѣн икѣнѣ келесѣш:

— А все-таки намыстымы ѣдѣр ылат тѣнѣ!

Бидёр тйшак зазорный мыры шамаквладон
пйсьйн келесен пуш:

— Коли девушка стыдится,
Она в бабы не годится...

Мйнь ижй-пйтари эче техень бидёрйм ужы-
нам, грубый кайышвлажьидон тйдй мйлэм про-
тивнә ылын дә лүдбиктен мыньйм, а тйдйн
кайышвлажьйм мйнет яратыделамат, тйдй пуше
веле пижедйлйн.

Тагыце-анят иканә, мўгреп-кудышты, Павел
дон коктын охырец дә капшта лодкавләм паша-
раш тйдйлән палшымна годым, тйдй мällәннә
келесйш:

— Давай, ёрвезйвлә, мйнь тәмдәм шыпша-
лаш тымдем!

— Мйнь тйнь гйцет яжоракын мыштем, —
шутя йштен, Павел тйдйлән келесйш, а мйнь
тйшак привайшым, пусть тйдй марылыкшы
докы шыпшалаш кеә, дә келесйшйжй пышкы-
дынок шйм келесй. Тйдй тишак шйдешкен
колтыш:

— Ах, махань грубиян! Барышня тидьндон
яратымла попа, а тидй эче нержйм шыпшедә;
литймәш ылат!

Дә, парняжыдон крозен, привайыш:

— Ну, тырхал, мйнь тйлät әшбндарем ти-
дйм!

Павелат, мйнь векем лин, келесйш:

— Кайышвләэдйм пällжй веле, марылыкет
парым пуа тйлät.

Тыды тырвыжым веле кыптырталы, келесен
пуш:

— Мбнь тыды гыц ам луд! Мбньбн придан-
ныйдон лу марылыкым, тыды гыц яжораквләм,
мбнь моам. Ыдырлән балуялашыжат сун якте
веле.

Да тыды Павелдон балуяш тынгальбй, а
мбнь выкемжй шыдешкен шынэбн, ма худам
ышташ лиэш, седым веле цацен каштын.

Лапкашты трудна лиэш тынгальбй, церковный
книгавләм мбнь цилә лыдын ләктынәм, начет-
чиквлән шаяшты да спорымышты мбньбм ин-
тересуйделыт уже,—нынбй со икты гишәнок по-
пенйт. Лач Петр Васильев веле әдембн пщке-
мбш блымашым плымжыдон, интересно да
пыт шайышт мыштымжыдон первибләок мб-
ньбм интересуен. Южнамжы мбләм чучын, вот
техеньок самой, одинокий да мстительный, зем-
ля мычкы пророк Елисей каштын.

Но каждый гәнәкок, кынам мбнь әдемвлә ги-
шән, бшкбмембн шанымашвләэм гишән тыотядон
откровенно попенәм, тыды, толкыдонок мбньбм
колышт нәлбнәт, мбнь попыем приказчиклан
шайыштын, а тыдыжй то мыскылен мбньбм,
то вырсен шынден.

Икәнә тыотялан мбнь келесышым, что тыдын
попымыжым южнам мбнь тетрадышкем сирем,
кыштакен разный стихвлә, книгаштыш изрече-
нивлә мбньбн уже улы; келесымем тыотям пиш
когон лудыктен колтыш, тыды токемлә чбнь

пүгбнәл колтыш дә тыргыжланен ядышташ тѣн-
гәльбѣ:

— Малын вара тѣнь тенге? Тидѣ, шоля, ак
яры! Ашбндәрәш манын? Уке, тѣнь прахы ти-
дѣм! Вот вет махань тѣнь ылат! Пу мѣләм тѣ
запискывләм, яра?

Пүлә веремә тѣдѣ терген шѣнзѣш—пу тѣ-
дѣлән тетрадьым әль йылатен колты, а вара
приказчикдон тамам-әнят шѣдѣн пѣжгәш тѣн-
гәльбѣ.

Токина кемѣ годым приказчик строго келе-
сѣш мѣләм:

— Тѣнь тамахань запискывләм ѣштет—чтобы
тидѣ ѣнжѣ ли! Кольцы? Тидѣ сыщиквлән пәшә.

Мѣнь цаклыдеок ядым:

— А кыце ѣне Ситановшы? Тѣдәт вет сирә.

— Сирә? Ороды кестен...

Икманяры юк лыктеок ашкедѣ дә вара пиш
пышкыдын пелештѣш:

— Кольшт—тетрадедѣм анжыкты мѣләм дә
Ситановынымат—мѣнь тѣләт полтиникѣм пуәм!
Толькы йывырт ѣштѣ, Ситанов ѣнжѣ пәлѣ...

Тѣдѣ ѣнянен лишәшлык, что тетрадьвләм
мѣнь тѣдѣлән пуәм, большы юкымат ѣш лык
дә мытык явләжѣдон мѣнь анзыцем чѣнь кол-
талтыш.

Мастерскойыш мимѣкѣ, приказчикын пред-
ложенижѣ гишән мѣнь Ситановлан шайышт пу-
шым, Евгений лепкәжѣм кыптырталы.

— Напрасно тѣнь келесенәт,—манеш.—Тѣ-

дѣ ънде тетрадьвланам шолышташ иктѣжым
тымден шѣндѣ—тѣньѣнѣмѣт, мѣньѣнѣмѣт. Ка-
дай мѣлам ѣшкѣмедѣнѣм, мѣнь таен шѣндем...
А тѣньѣм тѣдѣ скоро поктен колта, анжы
веле!

Тидѣжым мѣнь яжон шижѣнѣм дѣ ѣшкеок
карангаш рѣшѣшѣм, халашкы папам толмым
веле выченѣм,—тѣдѣжѣ тел гач Балахнашты
ѣлен, тѣгѣ-ѣнят тѣдѣм тѣшкѣ ѣдѣрвлѣм пле-
тон тѣрлѣш тымдымашкы шѣден ылын. Тѣотям
ѣчеѣт Кунавинышты ѣлен, мѣнь тѣдѣн докы
каштелам, дѣ ѣшкеѣт тѣдѣ, халашкы толмыжы
годым, мѣнь докем пырыде. Икѣнѣ мѣ ѣлицѣш-
тѣ трѣк вѣш лин шагална; енотовый кого ты-
лыпым чиѣн, тѣдѣ, поп ганьы, важно дѣ олен
ашкедѣн, мѣнь здоровайшым тѣдѣндон; лапа-
жы лѣвец анжалал, тѣдѣ пелештѣльѣ:

— А, тидѣ тѣнь... богомаз ѣнде ылат, ма-
не, мане. Ну, ашкеток, ашкеток!

Мѣньѣм корныжы гѣц карангдальы дѣ тѣн-
геок важно, олен пакыла ашкедѣ.

Папамым мѣнь шоѣн ужынам; тѣдѣ тытыш-
тымы ровотаен: ѣѣдѣш тѣнгѣлшѣ тѣотямым
пукшен лыкташ кредѣлѣн, кугузамвлѣн тетяш-
тѣм анжен. Аѣыртемѣн шуку хлопот Михѣлѣ
кугузамын эргѣжѣ Саша верц тѣдѣлѣн тѣкнен;
Саша ѣшкежѣ уже млоец—ѣевер, мечтатель дѣ
книгѣ яратышы. Тѣдѣ красильный мастерксоѣ-
влѣ воктен ровотаен каштын, ик хоза доны
кужын ѣлѣде, седок вѣр гѣц вѣрѣш каштын, а

пашаде Ылымжы годым папамын шүштү шын-
зен, ладнан вычен—кынам папам тйдЫлән вә-
рЫм угЫц кЫчәл моэш. Папамын шүшток Сашын
әкәжЫ эче кечен, йүәш мастар мастеровйлан
марлан кенәт, марыжы седок тйдЫм шин дә
өлицәшкЫ поктен-поктен лыктын.

Папамдон вәш лимем йЫде, утла дә утла
мЫнь тйдЫм цудеенәм, но—мЫнь уже шижЫ-
нәм, что пиш яжо йәнгән ти эдем ямаквлә
логЫц ЫлымәшЫн лачокшы качыжым ужын, ын-
гылен ак керд, дә мЫньЫн тревогывләэм, мЫ-
ньЫн тыргыжланымашем тйдЫн шүмешЫжЫ
пижтелыт.

— Тырхаш келеш, Олеша,—тйдЫ пелештә.

МЫнь тйдЫлән ЫлымәштЫш безобразивлә ги-
шән шайыштам, эдемвлә мучыялтмы гишән, ой-
хывлә гишән, а тйдЫ со—, тырхаш келеш,
Олеша.“

МЫнь ЫшкежЫ тырхаш тыменьтелеам, дә юж-
нам тидЫм, вольык, пушәнгЫ, кұмаклака доб-
родетельым, пәлдЫртенәм гЫнят,—ЫшкЫмЫм
провыяш, ЫшкЫмемЫн сила запасем, земля
вЫлнЫ маняры тырхен кердмем пәләш манын
веле тидЫм Ыштенәм. Изирәквләок южнам, оро-
дыланен, коговләм анжен, силашты сЫнген ак
керд гЫнят, кого лелЫцЫм лүлтәш кредәлыт,
хвален-хвален провыят, силачвләлә, кок пудан
кирдон хрестәт.

МЫнят цилә тидЫм Ыштенәм—прямой дә пе-

реносный смысдон, физически да духовно, дă тагыце-ăнят эче колымы яктежок шотелам дă курымеш Ышкымым Ышке локтыл шутелам. Вет нимат тенге когон әдемѝм ак локтыл, кыцелă тѝдѝм тырхымаш, внешний условивлăн силалан покоряятмаш локтылеш.

Остаткажым, все-таки мѝнь рок лошкы локтыл шѝндѝмѝ вазам гѝнят, то остатка цѝшѝн гордо келесем, что нѝллѝ и кыт мычкы пуры әдемвлă мѝньѝн йăнгем локтылаш цѝценѝт, но локтылжы кердтелыт.

Блѝм семѝнь большы дă большы мѝньѝн зорничыймем, йăлѝм сусуэмдѝмем, ваштылтымем шон. Дă тидѝжѝм мѝнь кердтелеамок агыл. Нижний базарыштыш купецвлă гишăн мѝнь шайыштынам дă шайыштмем лоштыжы Ышкеок нѝнѝм изобрааенăм; изобрааенăм, кыцелă мужиквлă дă сола вăтѝвлă иконвлăм выжалат дă нăлѝт, кыцелă ловкан приказчик нѝнѝм алтала, кыцелă начетчиквлă Ышке лоштышты спорат.

Мастерскойышты цилăн ваштылыт, южнамжы мастервлă пăшăштымăт прахат—мѝньѝн представляймем анжат, но тидѝн паштек Ларионыч соок мѝньѝм пелештăлѝн, тѝдѝ попен:

— Тѝнь ужин паштек лучы представляйшăш, а то ровотаяш әптѝртет...

„Представлением“ пѝтăрѝмѝкемжѝ, мѝлăм куштылгын чучеш, вѝлецем лелѝ намалтышымок вуйта шуэн колтем, ик пел цѝшеш, цѝшеш

вуйыштем приятнын чучеш, вуйта нимат бінде аптыртышы уке, а варажы вуйышты эчеят шолаш тынгалеш, тышты тыгыды пыдавлә вуйта тәрваньләш тынгалыт, тәрваньлыт дә бшке турешышток ырат.

Мынь йырвәшем тамахань-әнят лярән кышәл шолаш пырен, дә мбләм чучын, вуйта мбнят тышты олен шолам.

Тумаялтын:

— Неужели цилә бльмәшыжок—техеньи? Дә мбнят молы әдемвләләок блем лиэш, нимамаат яжом кычәл ам мо, ам уж?

— Шыдән лиәш тынгалынәт, Максимыч,— вбкем анжа-анжаат, Жихарев пелештә.

Ситанов шырерәкынок мбньым ядыштын:

— Тынь ма тенге?

Ма тенге—мбньжы отвечаен мыштыделам.

Бшкымжын сек яжо сирмәшвләжымок бльмәш упрямо дә грубын мбньын йангем гыц йштын дә нбнын вәреш нигышакат керәл агыл тамахань-әнят дрянным йори мыскылымла тышкен,—тыдбн насили ваштареш мбнь шыдбн дә решительно кредәлбнәм, мбнь йәвлә йогымы рекә мычкок йогенәм, но вбдшы мбләм уштырак ылын,—южнамжы мбләм чучын, вуйта мбнь тагыш келгырәкыш валем.

Әдемвлән отношениишты мбнь докем лучы дә лучы лин миән, Павел вбкы саслымла, мбнь вбкем сасыделыт, уважительный отношенииштым мбнь докем пәлдбртәш манынок, мбньым

әтямбін лымдон сйгйренбйт. Тидбй—яжо, но когон мучительно ужаш, кйцелә әдемвлә пиш шукуы әрәкәм йўт, кышкевен якте нбнбй йўкшбй вуя противнә ылыт дә кыцелә нбнбй бйдрәмәшвлә вбкбй худан анжат, хотя мбнь ынгыленәм, что әрәкә дон бйдрәмәш ти бйлымәштбй лач ик забава веле ылыт.

Шбйрерәкбйнок мбләм ойхын әшбйндәрәлтбйн, что ышан, смела Наталья Козловскаяят бйдрәмәшбйм забавеш веле лымден.

Но кыце вара тбйнәм папамжы? Дә әче Королева Марго?

Королева гишәнжбй лүдмбй ганьы мбнь әшбйндәрәнәм,—техеньбй тбдбй циләлән өрдбйж ылын, омынеш веле вуйта мбнь тбдбйм ужынам.

Бйдрәмәшвлә гишән шукуы мбнь тумаяш тбйнгәлбйнәм дә уже решбйкәленәм вопросым: толшаш празникын кембйлә агыл ли тбйшкбй, кышкы цилән каштыт? Тидбй физический желани ылате,—мбнь здорова дә йбйрнәш мастар ылынам, но кынамжы тәгүм-әнят ласком, ышаным әлтәлбймбй дә, бйшке әвәмдон ганьок, тбдбйндон шүм вашт хытырымем шон, шүм көргбйштем маулым цилә тбдбйлән келесен пумем шон.

Мбнь завидуенәм Павеллан, кынам тбдбй мә ваштарешнә томаштыш горничныйым яратымжы гишән мбләм бйшкетемлән шайыштын.

— Вот вет махань дела,—тбдбй мбләм попа,—тбйлзбй перви тбдбйм мбнь лымдон шултам ылы, тбдбй мбләм шүмешем пижте, а кбйзбйт

бінде скамьяэш сагажы пйзбйрген шбнзят—те-
хень шергакан эдемжят весй уке!

— Ма гишан та попедя?

— Циля гишанок, конечно. Тбды мблэм—
бшкежбй гишан, а мбнь тбдылан—бшке гишан-
нем. Ну, шыпшалына... Только тбды—честный...
Тбды, брат, беда, махань яжо!. Ну, шонгы
салтак ганы тбнь тавакым шыпшат!

Тавакым мбнь когон шыпшынам; тавак бес-
покойный шанымашвлэм, тревожный чувствы-
влэм притупляен. Аракя теве, мбньбн цашешем,
пышыжыдон да тотшыдон отвращением мбньбн-
нбйм шижтарен, а Павел охатан йун да йукшбй
вуйыштыжы магбйрен:

— Токем кенем мбнь, токем! Колтыда мбн-
нбйм токем!..

Бшкежбй тбды тылык ылын; атяжбй дон авя-
жбй тагнамок коленбйт, шумбелвлэжбй да шыжар-
влэжбй—уке, кандакш иаш годшен тбды йал
мычны блен каштын.

Техень тревожный настроенидон бблбмаштбй
да тилеу пасна эче—шошымым шижбн, эчеят
мбнь пароходыш поступаяш решбшбйм, парох-
одеш Астрахань якте валаш да вара Персиш-
кбй шблэш.

Малын лбмбнок—Персишкбй, ам ашбндарбй,
анят, лач седбндон веле, что персианвлэ, Ни-
жегордский ярмыркашкы толшы персидский
купецвлэ, мблэм яжола чучыныт: шбнзят те-
хень каменный идолвлэ, чиялтбйм пандашыш-
15 Йал мычны 449

тым аярыш выставляен, кальяным ладнан шып-
шын, а сѣнзашты нѣнѣн коговлѣ, пѣцкемѣш-
влѣ, цилѣ пѣлѣшѣвлѣ.

Ку пѣлѣ, ѣнят, лачокшымат мѣнь кышкы-гѣ-
нят шѣлѣм ылын, но когечѣ ѣрнян, кыды-тидѣ
мастервлѣ токышты, солашкы кен колтымык, а
мслѣжы пьянствуймы нѣжвец,—аяран кечѣн
Ока сир мычкы бѣскетемок гуляймем годым,
мѣнь тошты хозаэм, папамын племянникшым
вѣш лим.

Тѣдѣ куштылгы луды пальтом чиэн, кидвлѣ-
жѣм ялаш кѣшѣнѣш керѣлѣн, ышмаштыжы
пероска, шляпѣм шайык шѣкѣл шѣнден; тѣдѣн
приятный лицѣжѣ мѣлѣнем пурын ѣбѣрѣлтен кол-
тыш. Анженок каеш, бѣшкѣмжѣм тѣдѣ свобод-
нан дѣ веселѣн чувствыен, дѣ мѣ гѣцнѣ пасна
нырыштыжы иктѣт уке ылыт.

— А, Пешков, Христос воскрес!—тѣдѣ пе-
лештѣш.

Мѣ здоровайышна, тѣдѣ яды—кыце мѣнь
бѣлем, дѣ мѣнь тѣдѣлѣн откровенно шайышт
пушым, манам—мастерской, халажат дѣ вообще
цилѣжок ситен шон бѣнде мѣлѣм, дѣ мѣнь бѣн-
де Персишкѣ шѣлѣш решенѣм.

— Ит попы акелѣм,—тидѣ серьезно келе-
сѣш.—Махань тѣштѣ эче, чорт, Персия? Ти-
дѣм, брат, пѣлем мѣнь, тѣнь ганет годым мѣ-
лѣмѣт хоть чортыш кемем шон!..

Чортым тенге ухарски кѣшкѣлтмѣжѣ мѣлѣм
тамалын-ѣнят яжола чучы; настроенижѣ тѣдѣн

веселä, шошымшы годшы гань ылын, манаш
лиэш—набекрень...

— Шыпшат?—кбжгы пероскывлäm оптен
шбндбмб шин портсигаржым виктälтбшät, тб-
дб яды.

Ну, тидбжб совсемок мбньбм сбнген шуш!
Тбмбкб тбдб келесбш:

— Вот ма, Пешков, тол тбнь опять мбнь
докем! Мбнь, брат, ярмыркашты тене нбллб
тбжемаш нәрб подрядым нälбнäm—ынгылет?
Вот и пуэм мбнь тблänет пашäm ярмыркашты;
ну, лиät тбнь мбнь донем десятник постол,
сакой материалвлäm принимаяш тбнгälт, ан-
жет, чтобы цилä бшке вәрбштбжб веремаштб
лижб дä чтобы рабочийвлä бнжбштб шолыш-
теп—яра? Жалованье—тблзеш вбц тängä дä
обедлän пятачок! Бдрämашвлä тбнь докет ак
касаеп,—ирок лäктбн кет, вадеш толат; бдрä-
машвлä—мимо! Только тбнь вäш лимбнä ги-
шän нбнблän юкедбмät ит лык, а просто Фо-
минной äрнян, рушäрнян тол—и шабаш!

Мä тосвлä ганьы коктын айырышна, каранг-
мыжы годым тбдб кидшбм мблäm - виктälтбш
дä, мбндбрк шомыкыжат, шälä шотеш шляпä-
жбдон мблäm махаялы.

Мастерской гбц карангмем гишän тбштб ке-
лесбмбкем, пбтäри цилän бжäläен колтевб,
айыртембнок Павел тыргыжланен колтен.

— Ну, шаналтемä йä,—öпкälбмлä тбдб по-
па,—кыце мägбцнä вара тбнь сакой мужиквлä-

дон Ылаш тѣнгәләт? Плотниквлә тѣштѣ, моляр-
диачоқыш Эх, тѣнь! Манаш лиэш—диакон гѣц
влә... ташкалат.

Жихарев ворча:

— Кол кычәләш—кышты келгѣрәк, а пуры
млоец—ма хударак...

Мѣнь лѣмешем бѣштѣмѣ провожаймаш весе-
ла агыл ылы.

— Конечно, цилә провыен анжаш келеш,—
мокмыреш сарем шѣцшѣ Жихарев попен.—А
лучы икәнәштѣ дә яжонок кышак гѣнят иктеш
пижәш келеш...

— Дә курымешок,—Ларионыч олен прива-
йыш.

Но мѣнь ужинам, что нѣнѣ неволярак дә
просты понаш келешәт веле попат,—нѣнѣ дон
мѣнь лоштышем шѣртет тагыде-әнят трѣкок
шѣн, кѣрѣн кен.

Платя вѣлнѣ йѣкшѣ Гоголев пәрәләш дә
ворча:

— Тѣнгәләшем веле—цилән тюрмашты лит!
Мѣнь вет пәлем—кышты делажи! Кү тиштѣ
йымылан бѣнянә? Аха-а...

Молнамшылаок, стенивлә сага лицәдѣмѣ, си-
рен шоктыдымы иконвлә кечәт. Пүлә годшен
тылтеок бѣнде ровотаят дә шарвләм ак пользы-
ваеп, тырын кечѣмәштѣ нѣнѣ коптыят, праканг
шѣнзѣнѣт. Йѣрвәш ма улышкы сѣнзә пиш
яжон привикнен шон, кышты ма ылмым сѣнзә-
дон кыменәт ужаш лиэш,—теве стѣлвлә, окня

анзылны чий банкывлӓ, кистьвлӓ, кышты-шон
иконвлӓ, лыкышты пожарныйын каска постол
рукомойник лбывӓлнӓ—мышкылтыш логан, Го-
голевын цӓрӓ ялжы платя вӓлеу кечӓлт шӓн-
зӓн, кӓкӓ, вӓдӓш вален колышын ял ганьы.

Йӓлерӓк лӓктӓн кемӓ шоӓш, но Русь сӓн-
дӓлӓкӓштӓ сылык минутвлӓм таманярат шыпш-
нештӓ; прощаймышты годем, эдемвлӓ заупо-
койный литургим вуйта служат.

Лепкӓжӓм кыптыртал, Жигарев келесӓш мӓ-
лӓм:

— А книгӓм тӓдӓм, Демоным, мӓнӓ пуӓн ам
керд тӓлӓт—двугривенный оксам пуӓм, яра?

Книгӓжӓ мӓнӓн ылеш,—мӓлӓм тӓдӓм шон-
гы брандмейстер подарен, Лермонтовым пуаш
мӓлӓм бӓжӓл ылын. Но, изиш когоӓшнен, окса
гӓц мӓнӓ отказымыкем, Жихарев оксажым мӓн-
гешок кӓшӓнӓшкӓжӓ пиштӓш дӓ пыток келе-
сӓш:

— Керек, но книгӓм мӓнӓ ам пу! Книгӓ ти-
дӓ тӓнӓлыкет агыл, тидӓ техень книгӓ, что
самыньышкат попазаш лиӓш...

— Дӓ вет тидӓм магазиныштат выжалат,
мӓнӓ бӓшке ужынам!

Но тидӓ эчеӓт пыт келесӓш:

— Тидӓм попаш уке, магазинышты писто-
летвлӓмӓт выжалат...

Так тидӓ Лермонтовым мӓлӓм и бӓш пу.

Хозайкыдон прощайш манын кӓшкӓ кемем

годым, сеньйкыштѣ племянницыжыдон мѣнь
вѣш лин шагальым, тѣдѣ пелештѣш:

— Кеет манытыш!

— Кеем.

— Кетелат гѣнят, соикток поктыл колгат
ылын,—пурынок агыл, но тѣрокок тѣдѣ роал
пуш:

А йукшѣ хозяйка келесѣш:

— Прощай, Христос с тобой! Ёрвезѣ тѣнь
яжо ат ыл, тура шамакан ылат! Худажым хотъ
тѣнь гѣцет мѣнь ужтелам, а цилѣн попат—яжо
ат ыл!

Дѣ трѣк мѣгѣрѣл колтыш, ёшке попа:

— Покойник марем, мѣньѣн яратымы марем
ѣлѣ ылгецѣ, парым пунежѣ тѣлѣт, шаягаремет
воктен чѣдѣ агыл мышкындывлѣм тѣкнѣктѣ-
нежѣ, но—кодынежѣ, поктен ёнежѣ колты! А
тенеш годын цилѣ у статян кеѣш тѣнгѣлѣн,
чуть изиш самынь—сейчас лыктын колгат, кыш
мыштет кеок! Ох, кышкы вара ёнде тѣнь, ёр-
везѣ, кеет, кышкы миѣн пырет?

XVI

Ярмырка ёлицѣвлѣм полой вѣд нѣлѣн шѣн-
ден, каменный лапкавлѣ кокшы ѣтаж якте вѣ-
дѣштѣ шѣнзѣт. Хозаѣмдон коктын ёлицѣвлѣ
мычкы мѣ пышын кенѣ. Мѣнь вешлѣштѣ шѣн-
зем; хозаѣм—кормашты, тѣдѣ вѣктѣрен прамой
ак мышты, кормажым келгѣш колта; пышна

седок аймылтылеш, пыдыранзык вѣдѣштѣ ълицѣ гѣцѣ ълицѣшкѣ пылештѣлт пырен кеѣ.

— Эх, вѣдшѣт тене кого, чорт возьми! Пѣшѣнѣмѣт тидѣ кычалеш,—сигарым шывшмаштыжы хозаэм ворча; сигара шѣкшѣжѣ когергѣш ѣштѣрѣш пышан.

— Оленрѣкѣн!—лудѣн тѣдѣ сасла.—Понарыш миѣн шыралтына.

Пышым вѣктѣрен шѣнзѣ дѣ шудалеш.

— Ну вет, подлѣцвлѣ, махань пышым пуѣнѣт.

Тѣдѣ мѣлѣм вѣрвлѣм анжыктылеш, кышты, вѣд пычын кемѣкѣ, мѣ лапкавлѣм ремонтируяш тѣнгѣлѣнѣ. Яжон нѣжѣн шѣндѣмѣ онгылашан, тѣредѣл шѣндѣмѣ усан дѣ ышмаштыжы сигаран, подрядчик статьяшкы тѣдѣ совсемок ак ми. Вѣлѣнжѣ шарган курткым чиѣн, ялыштыжы кужы комзан шаргагем, пулшыжы гач—ягдташ, ял мычаштыжы кок тулан шергѣкѣн пичѣл—Лебелын. Тамажым тыргыжланен, седок тѣдѣ шарга картузыжым тѣрвѣтѣлеш,—лепкѣшкѣ пѣзѣрѣл шѣндѣ, тѣрвѣжѣм аварталеш дѣ йѣрвѣш анжылтеш; изиш лиѣш, картузыжым шайык шѣкѣл шѣндѣ, ѣрвезем колта дѣ турешѣжѣ йѣрѣ, тамам-ѣнят приятныйым шана,—тѣдѣн вѣкѣ анжен гѣнь, тѣдѣн пѣшѣжѣ шуку улы дѣ вѣд олен пычмы тѣдѣм беспокоя манын тумаяшат акли,—тѣдѣн вуйыштыжы тамахань-ѣнят вес шанымашвлѣ, деловой агылвлѣ, улыла чучеш.

А мѣнѣ ѣшкежѣ турешем цудеѣм: йѣрвѣшнѣ

техень колышы ганьы хала ылеш, томавлä рядьн-рядьн шьнзен кеät, окнявлäм чүчьн шьндьмь, — хала вьдьшть дä пышна сага олен эр-тймля чучеш.

Пьлгом луды. Кечь пьл лөш ямын, лач кынам-тинäм веле ныгыды пьл логьц, телшь-ля, шин кого арала анжалеш.

Вьдäт луды дä ушть; тьдьн йогымжы ак пaldьрнь; пуста томавлä дä лапка рядьвлä ганьок, тьдäт тьнгьн, амален кемьля чучеш. Пьл-влä логьц ошалгы кечь анжалмы годым, — йьр-ваш цилä изиш сотемäлт кеä, вьд вьлнь, ть-гьрьштьш ганьы, пьлвлä кайыт — мәнмән пышна кок пьлгом лошты кечьмля чучеш; каменный зданивлäät изиш кузалалыт дä Йыл докыла, Ока докы олен йогымла чучыт. Пышна йьр пыдыргыш пецкävля, ящиквлä, корзинвлä, тарваш дä олым кäчäйьл эртät, южнамжы эче равы äль преня колыш кьшкьля эртен кеä.

Кышты-тишть окнявлäм пачын шумы, лапка рядьвлән галлерей левäшвлä вьлнь кошташ сакьмь тыгыр-ялаш кечä, мижгемвлä кайыт; окня ваш луды вьд вькь бьдрämаш анжен шалга, чугунный колонка мычашеш пышым ялштен шагалтымы, якшаргыдон чиälтен шьндьмь тьр-влäжь вьдьшть якшаргын, бьлькшь пайла, от-ражялтыт.

Хозаэм бьльмашьн ти признаквлäм вуйжы-дон анжыкта дä об'ясняя мьлäm:

— Тидь—ярмарочный сторож бьлä. Окня ваш

леваш вѣкѣ лѣктѣш, пышышкы шѣнзеш дѣ ан-
кылт каштеш—уке ли шолывлѣ? Шолывлѣ уке
гѣнь,—ѣшке шолыштеш...

Хозаэм ладнан, ялахайын попа, вуйыштыжы
тѣдѣн тама весѣ улы. Йѣрвѣш тыр дѣ пуста,
омыныштышла веле чучеш. Йыл дон Ока ик
кого йѣр ганьыш ушнен шѣнзѣнѣт; мѣндѣрнѣ,
мохнатыѣ кырык вѣлнѣ, садывлѣ лошты, хала
цѣверѣн каеш; садывлѣжѣ жаргыделыт эче, но
олмаву почкывлѣ теве-теве печкен, ѣлѣштѣшѣм
лыктын колтышашлык ылыт. Вѣд вѣлнѣ коге-
чѣ годшы цанг юк шѣрлѣ, хала юкат шужге
шакта. А тиштѣжѣ тыр—цилѣн мондымы кладби-
щѣлѣ веле чучеш.

Мѣнмѣн пышна кок рядѣ шимѣлгѣ пѣшѣнгѣ-
влѣ лодон кеѣ, мѣ Главный линидон, тошты со-
бор докыла кенѣ. Ышмаштыш сигаржы хозаэм
беспокоя, сѣнзѣшкѣжѣ шѣкшѣм пырта,—пыш-
на седок пѣшѣнгѣвлѣ тервен миѣн тѣкнѣ; хоза-
эм тыргыжлана дѣ цѣдеен пелештѣ:

— Вот вет махань худа пыш!

— Дѣ тѣнь ит вѣктѣрѣ.

— Вѣктѣрѣде кыце вара лиѣш?—тѣдѣ вор-
ча.—Пышышты кок эдем гѣнь, соок иктѣ ыды-
ра, весѣ вѣктѣрѣ. Вот—анжы: Китайский рядѣ-
влѣ...

Ярмыркам шукершен дѣ яжон мѣнь пѣлем;
йѣнтѣмѣ левѣшѣн ти рядѣвлѣмѣт пѣлем; ле-
вѣшвлѣ вѣлнѣ, оголвлѣ йѣде ялым цымырен
шѣцшѣ китаецвлѣн гипсовый фигурывлѣ шѣн-

зят; перви тэнгвлээмдон ти фигурывлä вьккй кў-маклакавлäm пүлä мьнь кьшкьлтынäm, дä кыды-тидьй фигурывлän кидьштйм, вуйыштым льмьнок мьньй пыдыртен валтенäm. Но кь-зьйт бьнде тидьндон бьшкьмемьм ам хвалы...

— Ерунда,—рядьвлäm анжыктен, хозаэм по-па.—Мьлänем тидьм строяш пуат ылгецьй...

Тьдьй шишкалта дä картузыжым шайыкырак шькälеш.

А мьлämжьй тамалын-äнят чучеш, что тьдьй ти каменный халам техеньок скучнам, ти лап вярешок, каждый год кок рекä полойдон нälмьй вярешок стройынежьй. Дä Китайский рядьвлä-мät тумачен лыкнежьй...

Кодшы сигаржым вьдьшкьй шушат, тьдьй йьрньмлä шьвäl колтыш дä попа:

— Скучна, Пешков! Скучна. Образованный эдемвлä—уке, попалташ—иктät уке. Теве бьшке мыштымашедьм анжыктен пушаш ьлнежьй—а кун анзылны? Уке эдемвлä. Цилä плотниквлä, каменщиквлä, мужиквлä, жуликвлä веле...

Тьдьй вургымла векьлä, вьд гьц кайын шалгышы ош мечетьыш анжа дä, эртьшьм äшьндäрä машанет, пакыла попа:

— Сыра йуäш мьнь тьнгälьнäm, сигарым шывшам, немец постол бьлем. Немецвлä, брат, деловой народ, т-техень зверь-цьвьвлä! Сыра—яжо заняти, а сигареш—привикнен шотелам эче! Шьпшынын шьндет, вätьй ворча: ма, манеш, шорникын гань пыш торцет толеш? Мане, брат,

Ылен, хитрайылына... Ну-ка, Ышкеок вкитрай...

Кормажым пиштаат, тЫдЫ пичалжым нэлеш да леваш вЫлнЫшЫ китаецын фигурыш лУэн шелеш,—китаец нимат ак ли, тровыжы леваш мычкы шапнен кеа, пырак веле шагал кодеш.

— ШЫм чуч,—Ыжалайдеок пелешта да вес патроным пичалЫшкЫжЫ пишта.

— Кыцела тынь Ыдырвла гишан—ужын анженат? Уке? А мЫнь луаткым ишын яратенамат уже...

Омын постолла, тЫдЫ ЫшкЫмжЫн пЫтаришЫ яратымаш историжым шайыштеш; яраташыжы тЫдЫ архитекторын горничныйжым яратен ылын, ЫшкежЫ тЫ архитектор доны ученик шотышты Ылен. Луды вЫд олен лыпшалт кеа, тЫдЫ тома оголвлам мышкеш, собор шайылыны пуста вэр кеа, тЫштЫ вЫд пындаш гЫц уала мычашвла кышты-тиштЫ кайыкалат.

Иконописный мастерскойшты шЫреракЫнок семинарский мырым мыренЫт:

— Море синее,
Море бурное...

Ти симсы тангыж (синее море) пиш когон скучна лишашлык...

— ИЫдвламат амалделам,—хозаэм попа.—Тенге, амалым вэрем гЫц кЫнЫламат, Ыдырын амаса ангыштыжЫ шалгем да пи ганьы цЫтырем,—томажы уштЫ ылы! ИЫд йЫде хозажы тЫдын докы каштыкален, мЫнЫм застанен кердын, а мЫнь—лудтелам, мане...

Хозаэм шаналтен-шаналтен попа, тоштем шыц-
шы выргемым анжен шалга машанет—эче икә-
нә чийәш лиәш әль акли?

— Теве ыдбыр икәнә цаклыш мбыньым, бйжә-
ләен колтен, амасам пачы дә сьгырә: толыма,
ородишкә...

Техень рассказвләм шукым мбынь колынам,
колыштшат нерад линәм, хотя тиштбй яжожат
иктбй ылын,—пйтәришбй „яратымаш“ гишән ци-
ләнок почти хвальыдеок дә әдемым орланда-
рыдеок шайыштыныт, тенге ласкон дә ойхы-
рымла шайыштмым мбынь ынгыленәм: шайышт-
шын бйлым курымыштыжы тидбй сек яжожы
ылын. Шукыжын яжожат лач тидбй веле ылын
лишәшлык.

Йырен-йырен дә вуйжым ламайыл, хозаэм
мбләм попа:

— А вәтемлән тидым ит шайышт! Ну, ма
вара тиштбй айыртембйн худажы? Ат шайышт
йок! Вот—истори...

Тидбй мбләм агыл, а бйшләнжбй шайыштын.
Тбйбйлән попымла агыл гбынь, мбләм попымла
линежбй,—техень тырышты дә пусташты попаш,
мыраш, гармоньым шакташ келеш, тбйтежбй ко-
лен пйтбйшбй ганьы, вбйд лбйвәлнбй шбйнзбйшбй ти
халашты пбйц амален кен кердәт.

— Пйтәриок — ыдбырым ир ит нәл!—тбйды
мбыньым тымдалта.—Бйдыр нәлмәш—тидбй, брат,
пиш кого дела! Бйләш лиәш кышты шанет дә

кыце шанет,—тѣньѣн воля! Бѣлѣ Персиштѣ ма-
гометашкыла, Москвашты—городовойышты, ой-
хыры, шолышт,—цилѣ тѣрлѣш лиѣш! А вѣтѣ—
тидѣ, брат, погода ганьы, тѣдѣм ат тѣрлѣ...
уке! Тидѣ, брат, шаргагем агыл—кыдашаш дѣ
шуѣн колташ...

Лицѣжѣ тѣдѣн вашталт кеш, тѣдѣ луды вѣ-
дѣшкѣ анжа, лепкѣжѣм кыптыртен шѣндѣ, пѣг-
рикѣн нержѣм парнядон пѣшкеш дѣ мѣгѣ-
мѣктѣ:

— Н-да, брат... Яжон анжаш келеш! Ман-
шаш—тѣнь цилѣ векѣ ѣйѣнѣлѣт, а ѣшке седок
тѣр шалгет... ну, тенге гѣнят—каждѣйланок
капканым шѣнден ѣѣмдѣлѣмѣ...

Мѣ Мещерский ѣѣр сирѣштѣш тѣшкѣвлѣ лош-
кы пыренѣ, ѣѣржѣ Йылдон иктѣш ушнен шѣн-
зѣн.

— Олен ыдыры,—хозаѣм пѣжгѣ дѣ пичѣл-
жѣм тѣшкѣвлѣ лошкыла целѣ.

Икманяр тоша вѣтельѣм лѣшѣт, тѣдѣ коман-
дуя:

— Ал Кунавиныш! Мѣнѣ тѣштѣ вѣды яктеш
кодам, а тѣнь тонна келесет, что мѣнѣ под-
рядчиквлѣ доран кодынам...

Слободан тенгеок полоѣ нѣлмѣ ик ѣлицѣѣш
тѣдѣм шуѣн коден, Ярмыркадонок мѣнѣ Стрел-
кыш мѣнгеш толам, пышем ялштем дѣ, пышыш-
ты шѣнзен, кок рекѣ вѣш лимѣшѣм, халам, па-
роходвлѣм, пѣлгомѣм анжем. Пѣлгомѣшты ош
пѣлвлѣ ѣогат, тамаханѣ-ѣнят пиш кого кек ош

пынан шылдырвләжым шәрен шбнден машанет. Пылвлә логбц кечы кынам-тинәм анжалеш дә икәнә анжалмыжыдонок земля вьлнб цилә ваш-талтен колта. Йырвәш цилә движеништы ылеш, движенижы бодрый дә бнян, реқан пьсы йогыжы пиш шуку шалым нәнгеә; шалвлә вьлнб пандашан мужиквлә шалгат, кужы корма-вешләвләм вьктәрәт дә икәнә-иктыштым, ваштареш толшы пароходым саслат. Изи пароход йогы ваштареш охыр баржым шыпшеш, рекәжы йоктара тьдым, мотайылеш; тьды, нуж колла, нержым сәркәлә дә бьрхә, ваштареш чьнь толшы вьддон кьце-кердмьн кредәлеш—арававләжым сәртә. Баржа вьлнб, ялыштым тьр гач сәкәлтен, дә сага-сагаок ньл мужик шьнзәт—иктыжы якшар тыгыран—дә мырым мырат: шамаквләжы ак шактеп, но мьнь пәлем ть мырым.

Тишты, ти живой рекә вьлнб, цилә мьләм пәлымлә, цилә лишыллә, цилә понятныйла чучеш. А вьд нәльн шьндьмь шайылынышем хала,—худа омын, хозаэмьн выдумка, техеньок ынгылаш литьмь, маханьы ылеш хоза бьшкежәт.

Ситәлыкок анжен темькь, мьнь токына толам дә бьшкьмьм бьшке уже кәпеш шошы, керех-махань пәшәләнәт ярал әдемлә чувствыем. Корны кешьлә, кырык вьлец, Кремь дорц мьнь Йылышкы анжем,—мьндьбрц, кырык вьлец, земля пиш когола дә мам шанет цилә пуән кердмьлә чучеш.

Тонна мѣньѣин книгавлѣем улы; перви Королеза Марго ѣлѣим квартирышты кѣзѣйт кого семня ѣлѣ: вѣцц барышня, иктѣ весѣи гѣцц цеверлѣ, дѣ кок гимназист,—ти ѣдемвлѣ мѣлѣм книгавлѣм пуат. Шужен шѣццшѣи ѣдем ганьы, мѣнь Тургеневым лыдам дѣ цудеем веле, кыцелѣ тѣдѣин цилѣ понятно, проста дѣ шѣжѣи годшы ганьы раскыды, ѣдемвлѣжѣт тѣдѣин махань иревлѣ, дѣ цилѣ попымыжок махань яжо.

Помяловскийын „Бурса“ книгѣм лыдам дѣ тоже цудеем: мам сирѣмѣи, иконописный мастерскойыштыш ѣлѣимѣш ганьы ылеш; скучна ярелѣ ѣдем махань озорство якте южнам шоѣш, тидѣим мѣнь яжон пѣлем.

Русский книгавлѣм лыдаш пиш яжо, соок тѣштѣи тама-ѣнят пѣлѣимѣи дѣ ойхан улыла чучеш, страницывлѣжѣи лошкы великопостный цанг юк вуйта пырен шѣнзѣин,—книгѣм пачат веле, так тѣдѣи тѣштѣи олен шактымла чучеш.

„Мертвые души“ книгѣм охатанок агыл мѣнь лыдын лѣктѣим; „Записки из мертвого дома“ книгѣмѣт—тенгеок; „Мертвые души“, „Мертвый дом“, „Смерть“, „Три смерти“, „Живые мощи“—книгѣ лѣмвлѣжок тамахань-ѣнят ик статян ылыт, дѣ тидѣижок тѣнѣим нѣнѣин дорц ѣкшѣиктѣ. „Знамение времени“, „Шаг за шагом“, „Что делать“, „Хроника села Смурина“—молы вес техень книгавлѣ ганьок, тоже мѣлѣм яжола ѣш чучеп.

Но Диккенс дон Вальтер Скотт мѣлѣм пиш яжола чучевѣи, ти авторвлѣм мѣнь пиш охатан

лыдынам, ик книгәмок кок-кым гәнә моло лыдынам. В. Скоттын книгәвлә когон паян церкыштыш праздничный обедням әшһндәрбиктәт,—изиш кужырак дә скучна, но соок торжественно; Диккенс—техень писатель, кыдылан мён почтительно кымалам,—тидй әдемвләм ярагы-маш сек трудна искусствым пиш яжон пәленшон.

Вады йәде пөртанзыл докы кого компани погынен: К. шүмбелвлә, нёнён шыжарышты, комдык нерән гимназист Вячеслав Семашко, южнам әче барышня Птицына, тамахань-әнят важный чиновник ёдёр толын. Книгәвлә гишән, стихвлә гишән попеныт,—тидй мёләмәт лишбл дә ынгылыман ылын; мён нёнй гыц циләштй гыцәт шуку лыдынам. Но шукужы нёнй гимнази гишән икәнә иктыштылән шайыштыныт, учительвләштй вёккй жалываеныт; нёнйм колыштынамат, бшкбмембм нёнй гыц свобода-рак мён чувствуенәм, нёнён терпёмыштым цудеенәм, но все-таки нёнйлән завидуенәм — нёнй тыменьйт!

Мёнён тәнгвләэм мён гыцем когорак ылыныт, тенгө гынят, бшләнем бшке мён нёнй гыц когоракла, пәлбшырәклә дә опытныйракла чучынам; тидйжы изиш смущаен мёнбм—мён нёнй докы лишблрәк лиәш шаненәм. Тоқына мён вадеш поздан толынам, пыраканг, лявёрген шыцшы, впечатленивләэмәт, кыдывләм мён кечб мыч плучаенәм, нёнён статьян ылтелыт;

нѣнѣн впечатленвлѣштѣ соок ик статян ылы-
ныт. Нѣнѣ барышнявлѣ гишѣн шуку попат,
яратен колтат—то иктѣм, то весѣм, стихвлѣм
сочиняш путаят; шоэнѣт агыл ти делашты мѣ-
нѣн палшыкат керѣл лин, мѣнѣ стихвлѣм оха-
тан сиренѣм, рифмывлѣм куштылгын монам, но
стихвлѣэмжѣ тамалын-ѣнят юмористическийвлѣ
лѣктѣнѣт, а Птицына барышням, кыды гишѣн
шукужымок стихвлѣм сирѣш попазен, обяза-
тельно мѣнѣ кавштавичѣ хѣдѣрвлѣдон—шѣре-
рѣкѣнок охырадон сравниваенѣм.

Семашко попен мѣлѣм:

— Маханѣ тидѣ стихвлѣ? Тидѣ—шаргагем
пыдавлѣ.

Тѣнгвлѣэм гѣц нигыды статянат пачеш кодаш
ѣнжѣ ли малын, мѣнят Птицынам яратен кол-
тенѣм. Маханѣ мѣнѣн яратымашемжѣ ылын,
мѣнѣ ам ѣшѣндѣрѣ, но пѣтѣшѣжѣ—худан пѣ-
тѣш: Звездинын пѣштѣ, нарен шѣцшѣ вѣд вѣл-
нѣ, кого кымда ханга киэн, дѣ ти хангаѣш ѣдѣ-
рѣм катаяш мѣлѣм ышышкем толын. Ёдѣр
согласайыш, хангам мѣнѣ сир тѣрѣшкѣ шѣп-
шыл кандышым дѣ вѣкѣжѣ кузѣн шагальым,—
ѣшкетемѣм тѣдѣ яжон тырхыктен. Но теве
анга вес вуеш барышня кузѣн шагальы, ѣшке
яжо платьем чиэн шѣнден—плетонвлѣ дѣ лен-
тѣвлѣ веле выльгыжит, мѣнѣ сир дорц панды-
дон шѣкѣл каранг кешѣм; карангна веле, прок-
лятѣй хангана пылешѣлт кеш, дѣ барышня вѣ-
дѣшкѣ шыралты. Мѣнѣ ѣдѣрѣм спасаяш тѣр-

гештйшйм дй, шукат йш ли, тйдйм сирйш шыпшын лыктым,—анжем, лудйн колтымашеш дй вйланжбй вйд нарышы пижбйн шыцумашеш, йдйрембйн цевержбй цилй ямын кен!

Начкы мышкындыжым цйтйртен, тйдбй мйлйм сасла:

— Тйнь йори мйньбйм вйдйшкбй валтен колтенйт!

Мйнь ынгылдарымемлйм тйдбй йш йнйанбй дй так тбй годшен мйнь вйкем шбдйн анжаш тйнгальбй.

В общем, халашты йлйш интереснок агыл ылыб; шонгы хозяйка, первишйлаок, мйнь вйкем тйрбйн анжа; йрвезбй хозяйкыжы—подозрительно; Викторушка, цбгйк шадыраеш эчейт когон якшарген шйнзбйнйт, цилй вйкок шбдешкй, тйдбй тамалын-йнят когон обиженныйла чучеш.

Чертежный ровота хозаэмбйн шуку ылын; пйшйм коктын йштен ак шоктепйт, хозаэм мйньбйн варащ-йтямбйм шуден.

Ярмырка гбц икйнй мйнь ирбй, вбц цйшбйнок толым дй, столовййыш пырышымат, стйл лошты, хозаэм сага, тагынамок уже мондымы эдембйм ужым. Тйдбй кидшбйм мйлйм вйктйлтйш.

— Здравствуйте,—манеш.

Тенге трук, нима вычидеок эдембйм ужын колтымашеш мйнь йрмбй ганбы лин колтенйм,

эрген кешы—пожар ганы мьньын шумьштем
пйжын кеш, шумем йылатарен колтыш.

— Лудын колтышыц даже,—хозаэм пелеш-
тыш.

Вараш-ятя мьнь вькем йьрен анжа, тьды
пиш когон худаланен шьнзын, пьцалгы сынзэ-
влэжы эчеят когоэм шьнзыныт, тьды цила хэ-
лэ тьганен, непььрген шьцмьлэ чучеш. Мьнь
ьшке кидем тьдын вьцкьж, шокшы парнявлэ-
жы лошкы керьльым.

— Ну вот, эчеят вэш линэ,—олен кахрал-
тен, тьды пелештыш.

Мьнь, шин шьндымы ганы, слабкаэм кол-
тышым дэ лэктын кешым.

Когыньна лошты тамахан-анят осторожный
дэ ясныйок агыл отношени лин шьнзы—тьды
мьньым льмемдон дэ ятямьин льмдон сьгьрен,
ьшкежы ганы эдемдон попымлаок попен.

— Лапкашкы кемет годым, пожалуйста, нэл
мьлэм церпет кьрвенгэ тавакым Лаферм, шь-
ды Викторсон гильзым дэ шолтым колбасам
ик кьрвенгэм...

Мьлэм пумы тьдын оксажы соок шокшы ки-
дешьжы ьрен шьцшы ылы—тьды неприят-
ныла чучын. Раскыды ылын—тьды чохоткаи
дэ шуку ак ьлы. Тьды ьшкеят тьдым пэлен
дэ, шимы кашар пандашыжым цьвештыл, изи
бас юкшыдон ладнан попен:

— Болезнь мьньын почти тьрлэш литьмы.

Но, пайым шуку качмыла гбнь, төрләнәшәт
лиәш. Ку пәлә, әнят, төрләнәм.

Качкын тбдб пиш³шукуы, дә почти дранбдеок
пероскым шыпшын. Ач качмыжы годым веле
шыпште. Каждый кечын мбнь тбдблән колба-
сам, ветчинам, сардиным нәлбнәм, но шонгы хо-
зяйка уверено дә, тамалын-әнят, сотарымла
попен:

— Колымаш гбц закускавләдон ат ытлы, тб-
дбм ат алталы, уке!

Хозавлә вараш-әтям вбкб, вблец анжен, пу-
рынок анжымла кайыныт, махань-шон лекарст-
вывләм йүн анжаш советәенбт, но шайыцынжы
йбренбт.

— Дворянин! Сыкыр пыдыргым, манеш, стөл
вблец яжон бштбләш келеш, арашбнгәвлә,
дескать, тбшәк пашат,—брвезб хозайка попа,
а шонгыжы привая:

— Кыце бне, дворянин! Сюртукшы ягылген
пбтен, йолгыжеш веле, а со әче тбдбм шотка-
дон итрайә. Маханьы—ик пырак пбрцбкәт бн-
жб ли вот!

А хоза сусуәмден вуйта нбнбм:

— Тырхалда, зверь-цбвбвлә, скоро кола
тбдб!..

Техень бессмысленный враждебный отношении,
дворянин докы—мещанинвлән, мбнббм вараш-
әтям докы невольно лишблемден. Арашбнгә-
понгы—тоже поганый понгы, дә анжаш хоть
яжо!

Ти эдемвлӓ лошты шӱлӓлтен колтышаш га-
ныы, вараш-ӓтям цӱвӱвлӓ лошкы случайно по-
пазышы кол постол ылын,—сравнени тыхеньок
йӱнтӱмӱ, маханьы цилӓ ылӱмӱшӱжок тӱдӱ
йӱнтӱмӱ ылын.

Вараш-ӓтямӱм анжемӓт, „Хорошее дело“
ӓшӱндӓрӓлтеш, эдем, кыдым мӱнь монден ам
керд: книгӓвлӓ ма яжом пуӓнӱт мӱлӓм, цилӓ
тидӱндон мӱнь „Хорошее дело“ дон Королевам
украшаенӓм, книгӓ гыц получаймы сек яжоэм,
цилӓ фантазиэм мӱнь нӱнӱлӓн пуӓнӓм. Вараш-
ӓтям—техеньок чужой дӓ яратыдым эдем, ма-
ханьы ылын „Хорошее дело.“ Ти томашты тӱ-
дӱ цилӓдонок ышкӱмжӱм икстатян тӱр кычен,
шаям нигнамат первый тӓрвӓтӱде, ядмашвлӓэш
тагыце-ӓнят айыртемӱн пышкыдын дӓ кӱтӱкӱн
отвечаен. Южнам тӱдӱ хозаэм тымдалтен, ти-
дӱжӱ мӱлӓм пиш яжола чучын; шалга тенге
стӱл сага, пӱгӱрген шӱнзеш, дӓ, кукшы пар-
няжыдон кӱжгӱ пумагам чивал миӓн, ладнан
попа:

— Тиштӓкен папка вуйвлӓм замокла ушаш
келеш. Тидӱ стенавлӓм темдӱмӓшӱм цӓрӓ, тӱ-
те папкавлӓэт стенавлӓм шӱкӓш тынгӓлӱт.

— Лачок вет, чорт возьми!—хозаэм пелеш-
тӓ, а вӓтӱжӱ, вараш-ӓтям кен лолтымык, ворча:

— Цудеем веле, кыце тӱнь ышкӱмедӱм йӓл-
лӓн тенге тымдыктет!

Тӱдӱм тамалын-ӓнят айыртемӱн раздражаен,
кынам вараш-ӓтям, логер пӓгӓркӓжӱм тӱгӱлӓ

лыктын, ужин паштек пужым итраён дә ышмажым шүәлтен.

— Мбінъ шанымаштем,—тбідбй тыргыжланен попен,—тблät, Евгений Васильевич, вуетбм тенге комдык бштäш вредно!

Вараш-ätямжб пышкыдын йбрäлтä дә ядеш:

— Малын вара?

— Малын äче, такок...

Тбдбй симсälгб кбчвлäжбм лун кашаргыдон итрайя.

— Анжок äче, кбчвлäm итрайя,—хозяйка тыргыжлана.—Колаш мбндбр агыл, а тидб...

— Эхе-хе!—хозаэм шүлälтä.—Маняры äче тäмдän ородыдажы...

— Тбнъ мам попет?—вätбжб шбдешкä.

Папа йыд йбде йымыжылан седок жалывая:

— Господи, вот вет мбнббн шүәшем ти пеле-шүшб äдембм сäкен пуөнйт, а Викторушка—äчeät öрдбштб.

Викторушка вараш-ätямлä керек-мажымат бштäш цаца, олен ашкедеш, тбдблä кидшбм тärвätблеш, тбдблä галстукшым ялштен сäкälтä, тбдблäок итырән качкеш. Тбдбй постоянно грубо ядыштеш:

— Ваксимов, французла кыце—пылвуй?

— Мбнббм Евгений Васильевич маныт,—вараш-ätям ладнанок äшбндären пуа.

— Ну, яра! А кыце—онг?

Ужин лошты Викторушка äвäжблän команды-
вая:

— Ма мер, донне муазанкор санзалан пайым!

— Ах тѣнь, французик!—шылен кешашыжы веле улы, аважы попалта.

Вараш-атямжы иктѣн вѣкат ак анжал, глухонемой шынзэ машанет, седок бѣшке делажем бѣштэ—качекеш.

Иканэ кого шѣмбел изижылан келесыш:

— Бнде, Виктор, Французлаат тѣнь попен мыштет, дэ тѣлат любовницым вояш келеш...

Тидѣ лач ик случай веле, кынам, маняры мѣнь ашындрем, вараш-атям юк лыктеок йѣрэлтыш.

А хозяйка савалажым стѣл вѣкѣ шѣдѣн шуш дэ марыжылан сѣгѣрэл колтыш:

— Кыце тѣлат мѣнь анзылнем техень пако-
стым попаш намыс агыл?

Южнам вараш-атям мѣнь докем сеньбѣкѣш лэктеш ылы; тѣштѣ, пѣрт-вуйыш кузымы ташкалтыш лѣвэлнѣ, мѣнь амаленэм; ташкалтышышты, окня туре, книгэм лыдынам.

— Лыдат?—тѣдѣ ядеш дэ тавак шѣкшѣм шѣлалтен лыктеш; онгыштыжы тыл-вуй цожгым-ла шакта.—Махань книгэ?

Мѣнь книгэм анжыктем.

— Ах,—книгэ вѣлвэлѣм анжал, тѣдѣ пелештэ,—тидѣм мѣнь лыдынам лишашлык! Шыпшмет шоэш?

Шыпшына дэ окня вашт лѣвѣрэн кудвичѣш анженэ; тѣдѣ попа:

— Бижал теве, тымень ат керд, тѣньѣн способностет улы лишашлык...

— Тевеш, тыменям мѣнь, лыдам...

— Тидѣ чѣдѣ, келеш—школа, система...

Тѣдѣлән келесѣмем шон:

— Тѣньѣн, сударь, школат, системат ылын, а ма толкыжы?

Но тѣдѣ мѣньѣн шанымашем цакла вуйта дѣ пакыла попа:

— Характер улышты, школа яжон воспитыгая. Пиш яжон грамотный эдемвлѣ веле ѣлѣмашѣм анзыкыла шѣкен кердѣт...

Таманяр гѣнѣ тѣдѣ мѣлѣм советѣен:

— Тѣнь лучы карангшаш тишец, тѣлѣт тиштѣ ѣлѣш нимахань смысл дѣ нима пользат уке...

— Рабочийвлѣ лошты ѣлѣш яратем,—мѣнь манам.

— А... Мажым яратымла?

— Интересно нѣньѣн сага.

— Может быть...

А икѣнѣ тѣдѣ келесѣш:

— Лачокшым попышаш гѣнь, дрянь ылыт мѣнмѣн хозавлѣнѣ, дрянь...

Кыце дѣ кынам ти шамакым ѣвѣм попалтым ѣшѣндѣрен колтышымат, мѣнь шѣмѣт цаклы тѣдѣн дорц карангал кешѣм,—а тѣдѣ йѣрѣлтен яды:

— Тѣньжѣ тенге ат тумайы?

— Тенгеок.

— Ну, да... Мѣнь ужам тидѣм.

— Хоза ышкежѣ, все-таки, худаок агыл...

— Мане, тѣдѣ, пожалуй, эдем—пуры... Но—
потикалѣ.

Мѣнь книгавлѣ гишѣн тѣдѣдон попынем ыл-
нежѣ, но тѣдѣ книгѣм пишок яратыде лишѣш-
лык дѣ икѣнѣ агыл советѣен мѣлѣм:

— Тѣнь ит увлекаялт, книгаштѣ вет цилѣ-
жок утла цеверыѣн анжыкталтеш, тѣштѣ со кы-
ды векѣ гѣнят лыпшалтарен сирѣт. Сирѣшѣ-
влѣ ышкежѣт, мѣнмѣн хозана постол, мелкий
эдем ылыт.

Техень кытырымашвлѣ мѣлѣм смелыйла дѣ
яжола чучыныт.

Икѣнѣ тѣдѣ яды мѣньѣм:

— Гончаровым тѣнь лыдынат?

— „Фрегат Паллада“ книгѣм.

— „Паллада“—тидѣ пиш скучна книгѣ. Но,
вообще, Гончаров—Российѣштѣ сек ышан пи-
сатель. „Обломов“ лѣмѣн тѣдѣн роман улы,
вот тидѣм лыдын лѣктѣш советѣем. Тидѣ тѣ-
дѣн книгавлѣ лошты сек правдивый дѣ смелый
книгѣ ылеш. Дѣ вообще русский литературыш-
ты—лучший книгѣ...

Диккенс гишѣн тѣдѣ попен:

— Тидѣ—чепуха, тѣрок келесем... А теве
„Новое время“ газетѣн приложениѣш пиш ин-
тересный произведением печѣтлѣт, лѣмжѣ „Ис-
кушение святого Антония“—тидѣм тѣнь лыдын
лѣк! Церкѣм дѣ цилѣ церковныйым тѣнь яра-

тет лишашлык. „Искушение“ тѣлѣт полезный
лиѣш..

Приложенвлѣм, целый пачкым, Ышкеок тѣ-
дѣ мѣлѣм намал кандыш, Флоберын мудрый
ровотажым мѣнь лыдын лѣктѣм; тидѣ пиш шу-
кы жития святых постол, тѣшток эче начетчик
шайышт пумы кыды-тидѣ историвлѣ улы, кни-
гѣ тидѣ пишок интересныйла мѣлѣм Ыш чуч,
тѣшток рядѣм пецѣтлѣмѣ „Мемуары Упилио
Файмали, укротителя зверей“ лѣмѣн произве-
дени тѣлец интересныйракла чучы.

Вараш-ѣтямлѣн тидѣ гишѣн келесѣшѣмѣт,
тѣдѣ ладнан пелештѣш:

— Значит—техень книгѣвлѣм лыдаш тѣлѣт
ир эче! Но ти книгѣ гишѣн ит монды..

Южнам шуку тѣдѣ мѣнь сагаѣм шѣнзен,
шѣнзѣ тенге, юкымат ак лык, олен кахыра дѣ
шѣкшѣм пѣжге лыктеш. Мѣнь тѣдѣн вѣкѣ
йывырт анжем дѣ даже мондем, что колыма-
шеш тенге честно, простан дѣ нимахань жало-
быдеок йѣмдѣлѣлтшѣ ти эдем перви мѣньѣн
ѣвѣмлѣн лишѣл ылын дѣ оскорбляен тѣдѣм.
Мѣнь пѣленѣм, что тѣдѣ тамаханьы ик швей-
кыдон Ылѣ, дѣ тѣ швейкым цудеяш веле линѣм:
кыцелѣ тѣдѣ ти кужы лувлѣм ѣлтѣлѣш дѣ те-
хеньѣ упшѣшѣ ышмам шыпшалаш ак йѣрнѣ?
„Хорошее дело“ постолок, вараш-ѣтямѣт тама-
влѣм айыртемѣн Ышкѣмжѣнѣм трѣк попаш тѣн-
гѣлеш:

— Мѣнь гончий пивлѣм яратем, нѣнѣ—глу-

пыйвлӓ, но нӓнӓм мӓнь яратем. Пиш цевер
ылыт. Цевер ыдрамӓшвлӓ шӓрерӓкӓнок глупый
ылыт...

Мӓньжӓ техень годым тумаем:

— Эх, Королева Маргом пӓлет ылгецӓ!

— Ик томашты шуку ыльышӓ эдемвлӓн ли-
цӓштӓ икстатян лит,—икӓнӓ тӓдӓ келесӓш;
тидӓм мӓнь тетрадышкем сирӓлтен нӓльӓм.

Тӓдӓн техеньӓ изреченивлӓжӓм мӓнь тама-
мок выченӓм,—томашты, соок икстатян пангы-
ра йӓлмӓдон дӓ скучнан попышывлӓ лошты,
техеньӓ ышлӓнжӓлӓ статян шаявлӓм колылда-
лаш приятно ылын.

Ӑвӓм гишӓн мӓньдонем вараш-ӓтям нигнамат
попыде, даже, кажется, лӓмжӓмӓт тӓдӓнӓм
нигнамат ӓшӓндӓрӓде; тидӓжӓ эче яжола мӓ-
лӓм чучын, тидӓ гишӓн мӓнь тӓдӓм почти
уважаенӓм.

Тагыце-ӓнят икӓнӓ мӓнь йымы гишӓн тӓдӓм
ядым, мам лӓмӓнжок ядынам—ам ӓшӓндӓрӓ;
тӓдӓ анжалы мӓнь вӓкем дӓ пиш спокойнан
келесӓш:

— Ам пӓлӓ. Йымылан мӓнь ам ӓнянӓ!

Мӓнь Ситановым ӓшӓндӓрӓшӓм дӓ тӓдӓ
гишӓн шайышт пушым; вараш-ӓтямжӓ, мӓньӓм
внимательно колышт нӓлят, тенгеок спокойнан
келесӓш:

— Тӓдӓ рассуждая, а рассуждайшы эдем
все-таки иктӓ малан ӓнянӓ... Мӓнь просты—ам
ӓнянӓ!

— А тенге лиэш ма?—мбнь ядам.

— А малын акли? Тевеш—ам бнянбь...

Мбнь иктым раскыдын ужынам—тбдбь скоро колышашлык ылын. Ыжальбм Ыжал ылте тбдбь мблэм, тенге гбнят колышы эдем докы, колы-маш докы пйтари эче тамахань-анят интере-сым мбнь чувствыен колтенэм.

Теве—эдем шынзэ, пылуыжат тервенем тбк-нэ, шокшы, тумайышы; эдемвлэ гишан хытыра дэ нбнбь докы ылышы отношенижбь сембнь нб-нбм вэрэн-вэрбш шагалтыл миэ; цилэ гишанок суяш дэ разрешаяш властым имейшбь ганбы попа,—ти эдемыштбь тамажы-анят мблэм керэл, эль тама-анят мбланем керэл агылым мбдбшбь улы. Тидбь—пиш когон сложный существо, ни-гнамат пбтен шон кердтымбь шанымашвлэм шбнгдэрбшбь существо; керек-кыцелэ мбнь тб-дбн вбкбь анжем лижбь, тбдбь мбньбн Ышкбме-мбн частем ылеш, тагышты анят мбнь кбргбш-тем блэ, мбнь тбдбь гишан тумаем, дэ тбдбм йангжбн Ымблкэжбь мбньбн йангем вблнбь ылеш. Иргодым тбдбь цилэ-хэлэ уке лиэш, ци-лэ-хэлэ, ма тбдбн вуйышты, шбмбштбьжбь улы дэ мам мбнь тбдбн цевеp сбнзэвлэштбьжбь ужын кердмблэ чучам. Тбдбь уке лимбкбь—сән-дэлбкдон мбньбм ушышы ик живой шбртбь кбрбн кеэ, эшбндэрбмэш кодеш, но тидбьжбь цилэ-хэлэ мбнь кбргбштем лиэш, соэшок ог-раниченный дэ неизменный. А живойжы, ваш-талтшыжы—кеэ...

Но тидѣ—шанымашвлѣ, а нѣнѣн шайылны-
жы шамаквлѣдон келесѣш литѣмѣ седѣ ылеш,
ма нѣнѣм шачыкта дѣ темен урда, ма ѣлѣмѣ-
шѣн каждый явленишкѣ анжалаш пыт тергѣ,
каждый гѣцок нѣнѣ гѣцотвѣтѣм тергѣ—малын?

— Скоро мѣнь пырен вазам, лишѣшлык,—
икѣнѣ, юран кечѣн вараш-ѣтям келесѣш.—Та-
ма-ѣнят пиш кого слабость! Нимат ѣштѣмем
ак шо...

Иргодешѣжѣ, вадеш чѣй йѣмѣ лошты, тѣдѣ
стѣл вѣлец дѣ пылвуйжы гѣц сыкыр пыдыргы-
влѣм айыртемѣн яжон итрайѣкѣл, цѣвештѣл
шѣнзѣш, тамам-ѣнят сѣнзѣш кайтымым торц-
шы карангдынежѣ вуйта, а шонгы хозяйка, тѣ-
дѣн вѣкѣ лепкѣ лѣвещѣ анжен, шешкѣжѣлѣн
олен пѣжгѣ:

— Анжок—ѣшкѣмжѣм ирѣктѣ...

Кок кечѣштѣ тѣдѣ ровотаяш ѣш тол, а ва-
ра шонгы хозяйка кого ош канвертѣм мѣлѣм
кычыктыш дѣ келесѣлѣ:

— Нѣѣй, тенгечок эче, кечѣвѣлѣм, ик ѣдрѣ-
мѣш канден коден ылы, дѣ мѣнь пуашыжы
монденѣм. Ёдрѣмѣш цевѣр, а кѣ . тѣдѣ тѣлѣт-
шѣ ылеш—мѣнь ам пѣлѣ!

Канвертѣштѣжѣ, больничный бланкан бума-
га листеш шалдыра буквавлѣдон сирѣн шѣн-
дѣмѣ:

„Йѣрсен кердѣт гѣнь—ужылдалаш тол. Мѣнь
Мартыновскийышты ылам. Е. М.“

Иргодеш, ирокок, мѣнь больничный палатыш-

ты, вараш-ätямбн койкашты шынзенәм; тбдб койка гыц кужырак ылеш, үлкб вален шбцшб луды цылкаан явләжб кровать ваштырвлә логыц шайык ләктбн шынзбнбт. Цеве сбнзәжбдон сары стена мычки анжылтеш, мбньбн лицәшкеш дә табуретышты, ясы әдембн вуйжы донь шынзбшб бдбрбн кидбш анжалеш. Бдбр бшке кидшбм кбпцбкбш пиштбш, вараш-ätямжб, ышмажым пачын шуэн, шбргбжбм тбшәк шбркәлә. Бдбр бшкежб таза ылеш, шим платьеш чизән; кужикәрәк лицәжб мычки сбнзәвбдшб тьырге йога; начкы клоной сбнзәвләжб вараш-ätямбн лицәшкб, кашарген шбцшб нербшкбжб дә виш ышмашкыжы анжат.

— Попым кандаш келнежб,—бдбр пбжгә,— а тидб ак шудб... нимамаат ак понимамайы...

Дә, кидшбм кбпцбк гыц нәлбн, бдбр онгешбжб нбнбм пбзбрәл шбндбш...

Вараш-ätямбн шамжы ыртеш пыра, тбдб потолокыш анжалеш, лепкәжбм кыптырталеш, тамам әшбндәрбнежб вуйта, вара тоша кидшбм токешлә виктәлтә.

— Тбньб?—ядеш.—Тау толметлән. Ужат, теве... Бшкбмембм пиш худан... чувствыем...

Тишәкен тбдб янгылен колтыш, сбнзәжбм кымалтыш; кәкә кычән кужы парнявләжбм мбнь ниәлтбшбм, бдбр әче яды тбдбм:

— Евгений Васильевич, согласаемә, пожа-луйста!—манеш.

— Теве—знакомый лидә, — ёдёр вёкылә сёвзәжыдон мёләм анжыктен, — ясы әдем пелештёш.—Пиш яжо әдем...

Тёшәкок попаш цәрнен колтыш, ышмажым олен пачаш тёнгәльё, дә трёк ёдрәнгшё юкдон курныжла сёгёрәл колтыш; одеялым шыпшедёл, кидшёдон сагажы ниәлтёлеш, койкаштыжы тәрвәнёлеш, — ёдёрәт сёгёрәл колтыш, вуйжым тырыжалт шёцшё кёпцёкёш керёл шёндёш.

Вараш-әтям йёле колыш; колыш дә тёшәкок яжоланен кеш.

Ёдёрём кидшё гёц кычен, мёнь больница гёц ләктём. Тёдё ясы әдем ганьы ламайылеш, мәгёрә. Кидёштёжы—ик арашкы тырыж цымырен шёндёмё савыц; савыцым сёвзәшкёжё вашталтышла нәлён миән, ёдёр большы дә большы тёдём кормештёлеш дә седок вёкёжё анжа, — тилец гач тёдён ёнде нима шергәкәнжәт вуйта кодте.

Трёк шагал колтыш, сагаәм пёзёрген, ёпкәлёмлә попа:

— Тел яктеәт вет ёш ёлё... Ах, господи, господи, ма вара тидё техеньё?

Вара начкы кидшём мёләм вicktәлтёш:

— Прощай. Тёдё тёнёём пиш хваля ылы. Таяш—иргодым.

— Токет якте провожайымла?—мёнь ядым. Тёдё токемлә анжалы.

— Ма нужда? Кёзёйт—сотыгечё, йыд агыл.

Олиця лыкышкы сәрнәлмәштәи мѣнь ыдѣр паштек анжалым,—тѣдѣи олен ашкедѣин,—тѣи эдем ганьы, кѣлән талашаш делажат уке.

Август тѣлѣзѣи шалген, пушәнгѣвлә гѣц ылѣштәшвлә вилѣнѣт.

Вараш-әтямѣи кладбищѣишкѣи провожаяш веремәэм мѣньѣи ыш ли, дә тѣи ыдѣрѣи больше мѣнь нигнамат ужтелам.

XVII

Ирок ыбѣде, куд цәшѣи, мѣнь пәшәшкѣи, Ярмыркаш кенәм. Тѣштѣи мѣньѣи интереснѣи эдемвлә встречаенѣт: Осип, Николай угодник ганьы сѣдѣи плотник, ловкий работник дә ыбл-мѣләнәт пѣсѣи; мыгыр тупан Ефимушка—кровельщик; благочестивый каменщик Петр, сылыкрак эдем, вѣлец анжен—тоже святой ганьы; штукатур Григорий Шишлин, сары пандашан, кловой сѣнзән красавец, соок смирнә дә пуры эдем.

Чертежник доны кокшы гәнә ыләш тѣнгәл-мем годшен мѣнь ти эдемвләм пәленәм; рушәр-ня ыбѣде нѣнѣи, техень степеннѣивлә дә важнѣивлә, кухняшкы толыныт, шѣнзәт тѣштѣи дә ышке лоштышты кытырат; нѣнѣи мѣнь охатан колыштынам,—нѣнѣи шаяшты приятнѣила, тамахань-әнят ула мѣләм чучын. Ышкежәт ти эдемвлә ваштокок яжола мѣләм чучыныт; каж-дыйок ышләнжѣлә статян интереснѣи ылын,

Кунавиныштыш шөйдән, йой дә йүкшөй меша-
нинвлә гыц нөйи пүлә отличаялтыныт—нөйи
гыц лучыла чучыныт.

Молы гыц утла штукатур Шишлин төнәм
яжола мөләм чучы, мөйиң даже артельшкөжө
мөйиңим принимаяш ядынам ылы, но төдөй,
ош парняжыдон шөртнөй ганьы сары сөйиңзә-
пынжым шөркәлбәл, пышкыдын келесыш мө-
ләм:

— Ир эче төләт, мәнмән пәшәнә куштылгы
агыл, тырхал ик-коки..

Вара, красивый вуйжым шайык бөштәләл,
яды:

— Ма, әл яжоок агыл бөләшет? Ну, ничего,
терпәл, кычы бөшкөмедөйм цаткыдыракын, тө-
нәм—сәрнен шоктет!

Мам мөләм ти пуры совет пуән, мөйиң ам
пәлөй, но вуйышкемжө тидөйм мөйиң яжон пиш-
тенәм дә тау бөштен әшөндәренәм.

Көйбөтәт ти әдемвлә рушәрня йөде ирок
хозаэм докы толыныт; толыт, кухняшты стөл
йөр шөйиңзөйт дә, хоза толмым вычен, лоштыш-
ты интересно хытырат. Теве хозаэм толеш,
веселән здоровая, цаткыдын кидөштөйм кычал
миә дә анзыл лыкеш шөйиңзеш. Стөл вөйлөй
шершот, пумага окса пачкывлә; нөйиңжө бөшкө-
мөштөйн счөтыштым, тырыжалт шөйиңшөй запис-
ной книжкәвләм лыктын пиштәт,—әрняш расчөт
төйиңгәләлтеш.

Хоза, шутя бөштен, нинөйм алталынежөй, а нинөй-

жы—тЫдЫм; южнам тенге соредАлмЫ якте шот, но большыжы—ваштыл-ваштыл, пурынок эртАрАт.

— Эх, махань ылат вет, лач жуликок!—хозалан мужиквлА попат.

ТЫдЫжЫ йЫрАлтА веле дА отвечая:

— Ну, тАжАт, зверь-цЫвЫвлА, алталашыжы мыштедА!

— Ну, кыце Ыне тЫтежЫ?—Ефимушка созная, а серьезный Петр привая:

— Шолыштмыдон веле вет ЫленА, а мам ровотае—йымылан дА кугижАлАн...

— Вот и мАнят тАмдАм изиш чиктЫнем,— хоза ваштылеш.

НЫнАт ваштылыт дА Ышке гЫцЫштЫ приваят:

— Пышкылнет, значит?

— Алталынет?

Григорий Шишлин, кого пандашыжым онгешЫжЫ пЫзЫрАлАл, кужын шыпшыл попа:

— ШУмбелкАвлА, давай простан ЫштенА, алталыдеок! Вет алталыдеок ЫлЫшАш гЫнь, махань яжо, спокойна линежЫ, А? ШУмбелкАвлА, А?

Кловой сЫнзАвлАжЫ тЫдЫн пЫцАлгАл кеАт, вЫдАнгЫт; тЫ минутын тЫдЫ пишок яжола кАеш; тЫдЫн шаяжы цИлАм намысышкы пыртымла чучеш, цИлАн тЫдЫн вЫлеу сЫнзАштЫм карангдат.

— Мужик шукым ак алталы,—когон шУлАлтен, мужиквлАм ЫжАлАймЫлА, рЫжлЫ Осип пелештА.

Пыцкәтә каменщик, мыгыр тупшым стәл вәй-
кылә айәлтен, кыжгы юкшыдон мунгәлтә:

— Сулык, купдон иктә—маняры пакыла ке-
ет, тывәрә валта!

Нынн семыннок хозаат бормоча:

— Мын—ма вара? Юкеш мәнят юкым
пуэм...

Тенгелә попен ситәрмәк, әчәт икәнә-иктәш-
тым алталаш путаят, а расчөтөм бштен пә-
тәрәмәкыштә, пүжәлт, янгылен шыцшывлә,
хозамат сагашты вәлән, цилән нынн тракти-
рәш чай йуәш кеәт.

Ярмыркышты мәнә анжышашлык ылынам,
чтобы ти әдемвлә пыдам, кырпөцөм, ангам
ынжыштә шолыштеп; хозәмән ровота гәц
пасна, кәждыйын нынн бшкәмөштәин подря-
дөштә әче ылын, дә кәждый нынн логөц
мәнә азылнемок мам-гәнәт бшке делашкыжы
роалтен нәнгеәш цацен.

Нынн мәнәм ласкон встречаевә, а Шиш-
лин келесөш:

— Әшбндәрет, артельшкөм тәнә пырынет
ылы? А кызбт, анжемә—кышкы чымалтен
колтенәт, мөләм начальник лиәт, а?

— Ну, ну,—Осип шутям бштә,—перөгә,
анжы, йымы тәләт палшыжы!

Петр пурынок агыл пелештәш:

— Ужат, брвезә тыртням шонгы калявләдон
управляяш шагалтенбт...

Мыннн обяжанностьвләәм пиш когон мән-

нбѣм смущаенѣт; ти эдемвлѣ анзылны мбѣлѣм намыс,—цилѣ нбѣнѣ тамам-анят особенныйым, яжом дѣ, нбѣнѣ гѣц пасна, иктѣлѣнѣт пѣлдѣ-мбѣм мыштымла чучыныт, а мбѣнѣжбѣ нбѣнѣ вѣ-кбѣ шолывлѣ дѣ алталышывлѣ вѣкбѣ анжымла анжышашлык ылам. Пѣтѣри-андак трудна ылы мбѣлѣм нбѣнѣн сага, но Осип скоро тидѣм цак-лыш дѣ икѣнѣ, коктынок ылмына годым, келе-сѣш мбѣлѣм:

— Вот махань дела, шоля,—тѣнѣ пишок ит цацы, тидѣ керѣл агыл—ынгылышыц?

Мбѣнѣ, конечно, нимама тѣм ынгылы, но цаклышым, что тѣотя мбѣнѣн техенѣ йѣнтѣмбѣ положениѣм ынгыла, дѣ когыньна лошты отно-шенинѣ мѣнмѣн скоро тѣрлѣнѣш, икѣнѣ иктѣ-лѣннѣ мѣ цилѣ откровенно шайышташ тѣн-гѣлнѣ.

Кышты-гѣнят йѣйрак вѣрѣштѣ тѣдѣ мбѣлѣм попа:

— Мѣ лоштына, лач пѣлѣнеток гѣнѣ, глав-ный шолы—каменщик Петруха; тѣдѣ кого сем-нян эдем, шык. Тѣдѣн паштек яжон анжы, тѣдѣ нимама ак шѣкѣл, тѣдѣлѣн цилѣ яра: кѣрвенгѣ пыда, десяткѣ кѣрпѣц, мешѣк изво-ска—цилѣ токыжы ыдыра! Эдем тѣдѣ—яжо, йымыдылаш мастар, уты-ситѣм ак попы дѣ грамотный, ну, а—шолышташ ярата! Ефимуш-ка—тидѣлѣн ѣдрѣмѣш лижѣ, тѣдѣ—смирнѣ, тѣлѣт тѣдѣ—безобидный. Тѣдѣ тоже ышан, мыгырвлѣ цилѣнок ышан ылыт! А вот Григорий

Шишлин—тидѣн ороды пышыжы улы, йӕлѣ-
ным нӕлӕш агыл, тѣдѣ бѣшкѣмжѣнѣм пуа! Тѣ-
дѣ совсемок пустам ровотая, тѣдѣм сакойок
алтален кердеш, а бѣшкежѣ тѣдѣ—ак керд!
Ыштеок бӕлӕ...

— Тѣдѣ—пуры?—мѣнѣ ядам.

Осип тагыце-ӕнят мѣндѣрц мѣнѣ вѣкем ан-
жалы дӕ келесѣш:

— Лачок, пуры! Ӗркѣ маклакалан пуры ли-
ӕш—сек проста; пуры лиӕш кого ыш ак кел...

— Ну, бѣшкежѣ тѣнѣ?—Осипым мѣнѣ ядам.

Тѣдѣ йѣбрӕлтѣш дӕ келесѣш:

— Мѣнѣ бѣдѣр постол ылам,—папа лиӕмӕт,
тѣнӕм бѣшке гишӕнем и келесем, а кѣзѣтеш
вычал тѣнѣ! А то—бѣшкеок тумаял анжы, ма
ӕдем ылам мѣнѣ,—тумаял, вот!

Тѣдѣ дӕ тѣдѣн тӕнгвлӕжѣ гишӕн мам мѣнѣ
тумаенӕм, цилӕ самынеш толын миӕн. Дӕ тѣдѣ-
лӕн бѣняндежӕт акли,—мѣнѣ ужынам, что Ефимуш-
ка, Петр, Григорий тѣотям тѣдѣм бѣшкештѣ гѣц
ышанеш, цилӕ пӕлѣшеш шотлат. Сакой вопрос-
влӕдон тѣдѣн докы обращаят, тѣдѣн советвлӕ-
жѣм внимательно колыштыт, тѣдѣм чотеш
пиштӕт.

— Бѣштѣ ылнежѣ пурым, пу советѣм мӕлӕн-
нӕ,—нѣнѣ тѣдѣм сарвалат, но техеньбѣ ик яд-
маш паштек, Осип Ӗрдѣжѣш карангмыкы, ка-
менщик Григорийлӕн олен келесѣш:

— Еретик.

А Григорийжы турешыжы йырен, пелештыш:
—Паяц.¹⁾

Штукатур дружески предупреждаен мынбым:
— Тынь анжы, Максимыч, шонгыдон перегя-
лыррак ылаш келеш, тыды тынбым живо пар-
няжы йыр пйтырал налеш! Техень тьотявля—
йым перегы махань вредный ылыт!

Мын нимат тишты понимайделам.

Мылам чучын, что сек честный да благочес-
тивный эдем—каменщик Петр; керек-ма гишанят
тыды мытыкын, раскыдын попен, шыреракынок
йымы, ад да колымаш гишан ашындырен.

— Эх, шолявля,—попалта,—керек-кыце пута-
йы, керек-малан ыняны, а короп гыц да клад-
бишя гыц соикток ат ытлы!

Тыдын постоянно мышкыржы карштен, юж
кечынжы тыды совсемок качкын кердте; изи
сыкыр лаштыкешок мышкыржы каршта, да ты-
ды варкынаш тынгалеш.

Мыгыр Ефимушка тоже пиш пурыла да чест-
ныйла, но соок—потикаля, южнамжы—блажен-
ныйла, даже вашт ышан агылла чучын. Махань
ыдрамашым ужын—со тыдылан яжо, да цилаш-
ты гишанок со икстатян попен:

— Торок келесем: ыдрамаш агыл, а патылыш-
тыш пеледыш, цуратат!

Бойкий кунавинский ыдрамашвля лапкавляш-
ты седырам мышкаш толмыкы, Ефимушка ле-

¹⁾ П а я ц-- балаганный шут, каметь.

вәш вәлеу вала, иктә-вәре лыкеш шагалеш,
луды сәинзәжым изиш пәизбәрәләлеш, кого ышма-
жым пәлбәшбәжы якте шыпшыл шбндә дә ол-
ен мөгымәктыл шалга:

— Вот махань ләпбәм йымы мбләм колтен;
махань сусужы мбнь вәкем толын вален; ну
вет, лач патылыштыш пеледышок бшкәлә,
кыце вара йә техень подарка гишән пу-
йырмашлан таум бштымлә агыл? Техень кра-
сотам анжен, живйок йылен кеет!

Пәтәри-андак бдрәмәшвлә йбрат тбдбм, ик-
әнә иктблән попалтат:

— Анжыдок, мыгырет кыце шыла, а бату-
шки!

Йбрымәш кровельщиклән изишәт ак тбкнб,
тбдбн кымда лицәжб амалышын ганьы ладна,
тбдб седок мөгымәктә дә анженок бдрәмәшвләм
бшке векбжб сәрә. Остаткажым, кә-гынят бләл-
шббрәк бдрәмәш вес бдрәмәшвләлән попа:

— Колыштымада, мужик кыце парвала, бр-
везб млоец машанет!

— Кек гань мыра...

— Аль папертьбштыш кбцбзб ганьы,—пә-
тәришбжб ак ступы.

Но Ефимушка кбцбзб ганьы агыл; тбдб
цаткыды тангата ганьы шалга, юкыштыжы боль-
шы дә большы ұжмәш шакта, бдрәмәшвлә юкы-
мат ак лыкеп, колыштыт. Действительно, тб-
дб бжкбмжбн ласко шамаквләәшбжб шылен
вуйта.

А пѣтѣшѣжѣ техень дела тенгелѣ пѣтен:
обед лошты ѿ шабаш лимѣкѣ, кого лелѣ
вуйжым ламайыл, тѣнгвлѣжѣлѣн цѣдеен тѣдѣ
попен:

— Ну вет, махань тотлы дѣ ласко лѣпѣ та-
гачы мѣлѣм попазен,—техеньѣм пѣтѣри веле
ѿче мѣнь ужынам!

Бѣшкѣмжѣн сѣнгѣмѣшвлѣжѣ гишѣн попомаш-
ты, Ефимушка уты-ситѣм нимат ак попы, бѣдрѣ-
мѣшѣм мыскылымашет моло йѣлѣн ганьы тидѣн
уке, тѣдѣн лицѣштѣжѣ сусу дѣ благодарность
веле каеш, а луды сѣнзѣжѣ тамам цѣдейѣмлѣ
анжен шѣндѣ.

Вуйжым ламайыл, Осип попен:

— Ах, тѣнь шѣнгѣдѣм пѣѣргѣ! Маняр и тѣлѣт?

— Иѣмжѣ мѣньѣн нѣллѣ дѣ нѣлѣт. Дѣ ти-
дѣ—нимат уке! Тагачы мѣнь иктѣ вѣц и бѣрвѣ-
земѣнѣм, ире свезѣ вѣдѣштѣ вуйта нѣштѣл
лѣктѣнѣм, цилѣ хѣлѣ здороваѣм кенѣм, йѣнгеше-
мѣт ладна! Мане,—махань бѣдрѣмѣшвлѣ улы, ѿ?

Каменщик пингѣдѣн попа тѣдѣлѣн:

— Вѣцлѣ им ѣртѣ доко, анжы,—ти худа
привычкывлѣет санзалан, качы лит тѣлѣнет!

— Намыстым ѣлат тѣнь, Ефимушка,—Гри-
горий Шишлин ойхырал пелештѣ.

А мѣлѣмжѣ чучын, что красавец мыгырлан
завидуя.

Осип ош сѣнзѣ-пынжы лѣвец цилѣ вѣкѣ ан-
жа дѣ шутя бѣштен попа:

— Каждый Машкын—бѣшлѣнжѣлѣ замашка,

кыдыжылан савалавлă дă плошкавлă лиштѣ, а весѣжѣлăн—лентăвлă дă сергăвлă, дă цилăнок Машкывлă лит папавлă...

Шишлин ѳдѣр нăлшѣ ылын, но вăтѣжѣ солашты ѳлен; тидѣт седѣрă мышшырлă вѣкѣ анжыкален. Нинѣжѣ цилăнок доступный ылын, каждый „прирабатываен“; шужен ѳлѣшѣ слободашты техень йиш ровотам сакоѣ вес ровотавлă ганешок шотленѣт дă тишкѣ простан анженѣт. Но красавец мужик ѳдрăмăшвлăм тѣкăлте, тидѣ нѣнѣн вѣкѣ анжен веле дă анжалтышыжат тидѣн особенный ылын, тăгѣм-ăнят ѳжăлăйă вуйта—тă нѣнѣм, тă ѳшкѣмжѣм. А нѣнѣ ѳшкеок тидѣн тервен пижедѣлăш тѣнгăлмѣкѣ, тидѣ шеклăнăлѣн йѣрен дă ѳрдѣжѣш карангын...

— Ну тăмдăм...—техень годым тѣдѣ пелештă.

— Махань чудак ылат тѣнь,—Ефимушка цѣдея.—Техень случайым сѣсѣртăш лиеш разве?

— Мѣнь ѳдѣр нăлшѣ ылам,—Григорийжѣ пелештă.

— Дă вăтетшѣ пăлă разве?

— Нечестно ѳлѣмѣм вăтѣ хоть-кынамат пăлă, тѣдѣм, брат, ат алталы!

— Кыцелă вара пăлă?

— Кыцелă—тидѣ мѣлăм пăлѣ агыл, а—пăлѣшăшлык, раз ѳшкеѣт честно ѳлă гѣнь. А мѣнь честно ѳлем гѣнь, а тѣдѣ мѣнѣм алтала—ну, тѣнăм мѣнь соикток пăлем...

— Кыцелә вара?—Ефимушка сас ла, но Григорий ладнанок отвечая:

— Тиды мбләм пәлы агыл.

Кровельщик шбдешкә дә кидшым веле шалалта.

— Вот и нә! Честно, пәлы агыл... Эх, тынь тамам попет...

Шишлинын рабочийвләжы, шым әдем, тидын выкы простан анженыт, хозаеш шотлыделыт, а ужежы годым тидым презеш лымденыт. Теве тыды пәшәшкы толеш дә ужеш—ныны өркәнен ровотаят, тынам тыды ышке ровотаяш тынгәлеш дә пиш ловкан кычылтеш, ласкон сыгырәл-сыгырәл веле колта:

— Кычалда йә, шолявлә, кычалда!

Икәнә, хозаэмбн шбдән порученижым исполняймәштем, Григорийлән мбынь келесышым:

— Работниквләэт тынын худавлә...

Тыды цудеен колтыш вуйта:

— Неужты?—манеш.

— Ти пәшәм тенгечок кечывәлеш пйтәрәш келеш ылы, а ныны тагачат ыштен ак шоктеп...

— Лачок тиды—ак шоктеп,—тыды согласая дә, изиш лимык, йойын пелештә:

— Мбынь, конечно, ужам, дә талаштарашыжы ныным яжо агыл—вет цилән ик солаштышы ылына. Дә тидымәт әче шотыш нәләш келеш: йымы пужвйд ләкмешкы ровотаен сыкыр качкаш шүден, дә тиды циләләнок касая—тыләтәт,

мѣлѣмѣт. А мѣ тѣньдонет нѣнѣ гѣц чѣдѣ тру-
енѣ, ну—нѣнѣм талаштарашет неловкыла чу-
чеш...

Бѣшкежѣ тѣдѣ соок тамам тумаен шѣндѣшѣ
ѣлен; тебе кеѣ тѣдѣ ярмыркан пуста ѳлицѣвлѣ
мычкы, Обводный канал гач ылшы кѣвер вѣ-
кѣ шоѳш, пылдыр сага шагалеш дѣ шуку-шуку
анжен шалга—вѣдѣшкѣ, пѣлгомыш, Ока вес
сирѣш анжа. Поктен шоат тѣдѣм дѣ ядат:

— Ма тѣнь?

— А?—шижѣн колтышы ганьы, тѣдѣ йѣбрѣл-
тен пелештѣ.—Так ѳче... шагалалым, анжал
шалгышым изиш...

— Яжо, брат, цилѣ йѣбрѣш ылеш,—южнам
тѣдѣ попен.—Пѣлгом, земля, рекѣвлѣ йогат,
пароходвлѣ кеѣт. Пароходыш шѣнзѣт, дѣ кыш
шанет, тѣшкѣ кыдал: Рязаньыш, ѳль Рыбин-
скишкѣ, Пермѣш, Астрахань якте! Рязаньыш
мѣнь миѣнѣм, ничего—хала, но скучна, Нижний
гѣц скучнарак; Нижний—молодец, веселѣ! Ас-
трахань тоже—скучнарак. Астраханьышты, глав-
ный, калмыквлѣ шуку, а мѣнь тидѣм ам яра-
ты. Сакой мордѣвлѣм, калмыквлѣм, перснан-
влѣм, немецвлѣм дѣ сакой вес народвлѣм мѣнь
ам яраты...

Тѣдѣ попымаштыжы ак талашы, попа дѣ ан-
жылтеш, ѣшкежѣдон согласный ѳдемѣм кѣчѣ-
леш дѣ моѳш—каменщик Петр соок тѣдѣндон
согласный ылын.

— Народ агылеп нѣнѣ, а—мимородецвлѣ,—

пытук пӕлӕшӕлӕ дӕ шӕдӕн Петр попа,—нӕнӕн
вет Христосым ак признаеп, Христос туреок
ӕртен кеӕт...

Григорий веселӕ лин колта.

— Тенге ли, агыл ли, а мӕнӕ, шолявлӕ, чис-
тый народым, русский народым, яратем, чтобы
сӕнзӕжӕ тӕр лижӕ! Жидвлӕм тоже мӕнӕ ам
яраты дӕ ам понимаы даже, малын народеу-
влӕжӕ йымылан келӕйт? Премудро стройымы...

Каменщик тӕшӕк привая:

— Премудро, а шукужы утыла чучеш!..

Нӕнӕнӕм колышталешӕт, шая лошкы Осип пы-
ра, тӕдӕм мыскылымла попа:

— Утыжы—улы, тӕмдӕн шаяда тебе—совсе-
мок уты! Эх, тӕ, попеда! Тупта гач цилӕдӕм
тӕмдӕм лыпшаш келнежӕ.

Осип йӕл шаяшкы пишок ак ярлы, но ынгы-
лаш акли—мадон тидӕ согласын дӕ ма вашта-
реш споращ тӕнгӕлеш. Южнамжы чучеш, что
тидӕ цилӕ ӕдемвлӕдон дӕ нӕнӕнӕн цилӕ шаныма-
шыштыдон согласын ылеш; но шӕрерӕкӕнок
ужалтеш, что цилӕн тӕдӕмдӕн надоедаен шокте-
нӕйт, тӕдӕм ӕдемвлӕ вӕкӕ пелородывлӕ вӕкӕ
анжымла анжа дӕ Петрлӕн, Григорийлӕн, Ефи-
мушкылан попа:

— Эх, тӕ, сасна гӕц лишӕ пиигӕвлӕ...

Нӕнӕнӕжӕ йӕрӕт, хотя пишок охатан дӕ весе-
лӕн агыл, но все-таки йӕрӕт.

Сыкыр нӕлӕш ховаэм кечеш пятачокым мӕ-
лӕм пуӕн; тидӕ ситӕде, мӕнӕ шужыкален ӕле-

нәм; тидым ужын, рабочийвлә мбыным сагашты качкаш пригласаенит, а южнамжы подрядчиквләат трактирбш чай йуаш ужынит. Мбын охатан согласаенәм, — нбын попымыштым, странный рассказвләштым колышт шынзәш нбын сага яжо; церковный книгәвләм шуку пәлымем бшкеат нбын яратенит.

— Книгәвләм теммешкеток тын чынген сигаренәт, онгетат цбвын ганьы аварген шынзын, — васильок пеледыш цбреән сбынзәбдон ибын вйкем анжен, Осип попа; тыдын сбынзә инжалтышыжым цаклаш трудна, — сбынзә сартаку тыдын соск шбранбмлә, шылымла чучеш.

— Тын перегы тидым, анзыкылаэш копы, керәл лиэш; кушкатат — манакеш кет, народым шакакдон сусуэмдәш тынгәләт, а то — миллионереш...

— Миссионереш, — каменщик тыдым обиженю төрләлтә.

— Мам манат? — Осип ядеш.

— Миссионереш манит, пәлет вет! Дә глухой ат ыл...

— Ну, яра, миссионереш лижы, еретиквләдон спораш. А то еретикеш бшкеок сирәлт, — тоже должность худа агыл, качкын ләктәш лиэш! Бшет улы гбын, ересьдонат блен ләктәт...

Григорий шекләнәлын йбрә, а Петр бшке турешыжы попа:

— Колдунвлә тоже тебе худан ак блеп, саккой безбожниквлә...

Но Осип тышәкок ваштареш попа:

— Колдун грамотыдеок Ыла, грамота колдунлан керал агыл.

Да мЫлаам шайыштеш:

— Колышт вот: манман волостыштына Ылен ик бобыль, Тушка маныныт, техень яхнен шЫцшЫ, пуста эдем; Ылен—перодон, тЫшкЫ-тишкЫ, манаш лиэш—мардеж семЫнь, ни работник, ни бездельник! Теве иканы тЫды, паша укешты, йымыдылаш лактын кеа да кок и каштын шЫндя, а вара трук толеш, эдем совсем весЫ: ушЫ—пулш якте, вуйыштыжы—манаквлан гань калпак, вЫлныжЫ—тоже манак ыргем, кЫраналгы ряска; циля вЫкЫ алангыла анжа да упрямо предлагая: простыктыда сулыктам, треклятыйвля! А малын простыктымла агыл, айыр темЫнок—Ыдрамашвлалан? Да теве дела кеа тЫнгальЫ: Тушкан мЫшкЫр темшЫ, Тушка аракамат йулдалеш, Ыдрамашвладон Тушка пиш довольна...

Каменщик Осипым шЫдын лоаштаря:

— Дела мЫшкЫр теммашты да арака йумашты веле разве?

— А кышты Ыне?

— Дела—шамакышты!

— Ну, мЫнь тЫдын шамаквлажым пишок колыштелам—ти шотышты мЫнь Ышкеат утыдон паян ылам.

— Тушников Дмитрий Васильичым ма яжон паленя,—Петр обижаят попа, а Григорий вуй-

жым вуйстык бiштä дä бiшкiмжiн стопкашкы-
жы анжа.

— Мiнъ ам споры, — согласыш пырымла
Осип пелештä.— Мiнъ вет тевеш мәнмән Мак-
симычлан попом, маханъ-шон корнывлä гишән
шайыштам, мадон кыдыжы мiшкiрiштiм те-
мät...

— Улы корнывлä, тюрьма яктеät шоктат.

— Чiдi ли?— Осип согласая.— Сакой ялгор-
ны гiцок попыш ат попазы, кыдын туре кор-
ны гiц лыпшаалтыла, пäläш келеш...

Благочестивый әдемвләм—штукатурым дä ка-
меншикым соок тiдi изиш мыскылалеш; кi
iälä, әнят ак яраты нiнiм, но тидiжiм ак
iäлдiртi. Вообще, тiдiн отношениим әдем-
лä докы пäläш трудна.

Ефимушка вiкi тiдi пышкыдыракын дä
гурыракын анжымла чучеш. Кровельщик пишок
ик попы: йымы гишән, правда гишән, сектывлä
ишән, әдем iлiмiштiш сйхывлä гишән кыты-
рымашкы тiдi ак ярлы, а молыжы тидiвлä
гишән попаш яратат. Стiл докы покан пiкен-
жiм шiндäät,—чтобы пiкен туп мыгыржылан
iнжi әптiртi,—тiдi стопка паштек стопкан
чäйжiм йüэш, но трiк тебе тамам колышт
шiндä, шiкшiнг шiцшi кiдеж йiр анжалаш,
йäл попымым колышталеш, кiнiйлеш дä пi-
сiн лäктiн кеä. Значит, трактирiш әдем то-
лын, кiлән Ефимушкан долгыжы тiлäш улы, а
кiлән тiлiшiшлык, тiхеньвлäжi тiдiн шуку

улы, дә һынһын логһыц кыдыжы тидһым шитәт, тидһи йһилерәк шһиләш цаца.

— Вот чудақвлә, шһидешкәш моныт,—тһдһи цудейһмлә попа,—оксаэм улы ылгецһи, неужты мһинь һнем тһлһи?

— Ах, сухостой горький...—паштекшһи Осип пелештә.

Южнам Ефимушка шүкы веремә юк лыктеок шһинзә, тамам тумая, нимат ак уж, ак кол ма- шанет; кымда лицәжһи пышкыдемәл кеә, пуры сһинзәвләжһи первишһи гһыцәт пурын анжат.

— Мам пиш когон тумает?—тһдһи ядыт.

— Тумаем,—паян ылам ылгецһи, әх—самығ настоящий барыням, дворянкым, цамак толшы полковник йдһирһи вәлнем ылнежһи, цуратат, дә кыцелә тһдһи яратынем—госпыди! Живойне кок сагажы йылен пһйтһнем... Потому что, шо лявлә, ик полковникын дачышты левәшһи мһини леведһнәм...

— Дә тһдһин йдһиржһи ылын, марыжы гһыц шалген кодшы,—колынна мә тидһим!—Петр мыскылымла шая лошкы пыра.

Но Ефимушка, пылвуйжым ләпәжыдон ниәл- тһл дә шһинзһимәштһжһи олен ламайыл, пақыла попа:

— Анжем тенге левәшем вһлец: ләктеш тһдһи садышкы, цилә ошым чиән, нәраен шһнден, техень цевеер—ну, малын мһиләм келеш соты- гечһжһи, ма нужда мһиләм сәндәлһкшәт? Кәдһи лин, тагыцеок аязыкыжы чонгештен валынем

ылнежы! Ну вет—лач патылыштыш пеледышок
ышкәлә! Техень вәтәжби сага бәлим курым
мычыкы пәцкемәш йид лиәш гөнәт бәжәл
агыл!

— А качкашыжы мам качнедә?—Петр стро-
гы ядеш, но Ефимушка тишәк ак цәкнби. Тәдби
ямалтен пелештә:

— Госпыди! Шукы ли мәләнна когылянна
келеш? Дә молы ситәдбимәшеш—тәдби паян..

Осип йбәра:

— Кынам вәл тәнь, Ефимушка, ти делавләш-
тә ладнангат?...

Бдрәмәш гәц пасна, Ефимушка молым ни-
мат ак попы, дә работникшәт тәдби ик статья
төр агыл,—южнам пиш яжон, әшбндәрен рово-
тая, южнамжы нима толкыжат уке, ну молотшы
кбәртни листби ушыквләм худан клеая, шелбк-
вләм кода. Ефимушка дорц соок итәну пыш дә
кол шел пыш сепнә; но тәдбин бшкымжын пышы-
жат улы—здоровый дә приятный пыш, тидби
токо веле рәән шумы пушәнгби пыш ганьы
ылеш.

Плотникдон хоть-ма гишәнәт цопаш интерес-
но; интересно, но пишок приятно агыл, тәдбин
шамаквләжби соок шүмбм тәрвәтәт, дә трудна
ынгылаш—серьезно попа тәдби әль шутям веле
бштә.

Григорийдон гәнь сек лучы ймы гишән по-
паш, тәдби ярата тидбм дә ти шотышты пин-
гәдби ылеш.

— Гриша,—мѣнь тѣдѣм ядам,—йымылан ъня-
нѣдѣмѣ әдемвлә улы, тѣнь пәлет тидѣм?

Тѣдѣ ладнан йѣрә:

— Кыце тенге?

— Попат: йымы уке!

— О! вот мам попет! Мѣнь пәлем тидѣм!

Дә, арашѣнгә поктымла кидшѣм махайыл,
попа:

— Ашѣндәрет, Давид кугижәок әче келесен:
„рече безумец в сердце своем: несть бог“,—вот
кынамок әче безумныйвлә тидѣм попенѣт! Йы-
мыде—нигыцеәт акли...

Осип тидѣндон согласын ылмыла чучеш:

— Петрухан йымыжым отимаен анжы доко—
кыце тѣдѣ тѣләт масакым анжыкта!

Шишлинын цевеp лицәжѣ строгый лин кол-
та; кошкен шѣщшѣ извоска кѣчән парнявләжѣ-
дон пандашыжым цѣвештѣл, тѣдѣ таинствен-
но попа:

— Йымы каждыйын кәп кѣргѣшток улы; со-
весть дә кѣргѣштѣшѣ цилә ядрожок—йымы гѣц
ылеш!

— А—сулыквләжѣ?

— Сулыквлә—кәп гѣц, сатана гѣц! Сулык-
влә—тидѣ вѣлнѣшѣ, шадыра постол, молы ни-
мат агыл! Иктѣн гѣцәт когон тѣдѣ сулыкым
ѣштә, кѣ сулык гишән шуку тумая; сулыкым ит
ашѣндәрѣ—сулыкым ат ѣштѣ! Сулыквлә гишән
шанымашым кәплән хоза ылшы сатана внушая...

Каменщик сомневая.

— Тама тенге агылла чучеш...—тЫдЫ попа.

— Тенге! Йымы—сулыктымы, а әдем—тЫдЫн образшы дә подобижы. Сулыкым Ыштә—образ. кәп; а подобие сулыкым Ыштен ак керд, тЫдЫ—подобие, дух..

Шишлин победно йЫрә, а Петр ворча:

— Тиды тама тенге агылла чучеш...

— А тЫнь статянет,—Осип каменщикым ядеш,—сулыкым ат Ышты—ат покаялт, ат покаялт—ат спасаялт?

— Тенгежы тама Ынярәклә чучеш! Чортым мондет—Йымымат ат яраты лиәш, тьотявлә попенЫт...

Шишлин әрәкәеш тыменьте, кок цәркәэшок тЫдЫ йүкшы лиәш; тЫнәм лицәжы тЫдЫн як-шаргал шЫнзеш, сЫнзәжы изи ЫрвезЫн ганьы анжа, юкшат мырымыла шакта.

— Әх, шумбелкәвлә, махань вет яжо циләжок! Вот Ыленә, ровотаенә изиш, мЫшкыр темеш, тау йымылан,—әх, махань яжо!

ТЫдЫ мәгЫрә, сЫнзәвЫдшы пандашыжы мычкы патька дә стьоклан шерлә тьолгыжеш.

ЫлымәшЫм тенге хывальымыжы дә стьокла шер гань сЫнзәвЫдшы мЫләм неприятно ылыныт,—мЫньЫн папам ЫлымәшЫм тоже хвален, но тенге агыл—папамын хывальымжы убедительный дә проста.

Техень хытырымашвлә постоянный напряженишты мЫньЫм урденЫт дә седок тыргыжландаренЫт. Мужиквлә гишән шуку рассказ-

вләм мѣнь уже лыдынам дѣ ужынам, книгаштыш мужик живой гыц когон айырлалтеш. Книгашты мужиквлә цилән несчастный ылыт; пурыжы, худажы—цилән нѣнѣ шамакдонат дѣ шанымашдонат живойвлә гыц незеррәк ылыт. Книгаштыш мужик йымы гишән, сектывлә гишән, церкѣ гишән чѣдѣ попа, — шукужы начальство гишән, земля гишән, правда гишән дѣ лелѣ ылымаш гишән. Ыдрәмашвлә гишән тоже чѣдѣрәк тѣдѣ попа, тенгеок грубы агыл, но большы дружелюбно. Живой мужиквлән ыдрәмаш—забава, но лүдышлә забава, ыдрәмашдон соок хитрый лиаш келеш, а то тѣдѣ сѣнгә дѣ цилә ылымашым путыен шѣндә. Книгаштыш мужик әль худа, әль яжо, но цилә хәлә тиштѣ—книгашты; а живой мужиквлә яжоат, худаат агылеп, нѣнѣ удивительно интересный ылыт. Живой мужик керек-кыце тѣлät шайыштеш гѣнят, соок мам-гѣнят келесен шоктыдымла чучеш, тама-әнят тѣдѣн кодын эче, но ти кодшыжы лач тѣдѣлән ышләнжѣ веле ылеш, дѣ, әнят, лѣмѣнок тиштѣжѣ, таен кодымашты—сек главныйжы.

Книгавлаштыш лыдмем мужиквлә логыц „Плотничья артель“ книгаштышѣ Петр мѣләм секлучыла чучеш; ти рассказым тѣнгемвләлән лыдын пуаш мѣнѣн ышешем тольы, дѣ книгәм тѣдѣм ярмынкашкы мѣнь намал кандышым. Шѣрерәкѣнок мѣләм махань-гѣнят артельѣштѣ амалаш поназен; кечѣ мыч кашмашеш янгылен

шбъзят южнам, токи кеаш силаат уке, да так тшшакко и кодат.

Келесымбкем, что плотниквлä гишан мбнбн книгä улы, цилан нбнб интересуен колтевб, айыртембнок—Осип. Тбдб книгам кидбшкбжб нальб, шäрген миш да вуйжым ламаялы—ак бнянб вуйта.

— Лачокшымок, мä гишаннä сиренбт машанет. Вот, шельмывлä! Кү сирен—барин? Ну, мбнь тенгеок и шаналтышым. Баринвлä да чиновниквлä цилä статянок кердбт! Кышты йымы ак цаклы, тбштб чиновник тумачен пуа; седблänок нбнб и блат...

— Тбнь, Осип, йымы гишан цаклыдерäк попет,—Петр пелештä.

— Ничего! Йымылан тидб такешät агыл, мбнбн цäрä лепкäшкем юр патькалтыш äль лым пбрцбк вацмы шотеш веле. Тбнь ит лүд, мälänнä агыл когылянна йымым тбкäläш...

Трүк тбдб сусу ганьы лин колта, тылгү гыц тылипвлä вилбт машанет, пбсб шамаквлäm йббрваш кбшкä да шамаквлäжбдон, кайыцдон вуйта, бшлänжб ма ярдымым тбред миä. Кечб мыч таманяр гәнä тбдб ядыштеш:

— Лыдына, Максимыч? Ну, яжо дела! Яжон тумачен лыкмы.

Шабаш лимбкб, ужыныяш тбдбн артельбш кенä, а ужин паштек Петр работникшыдон—Ардальондон да Шишлин брвезб млоецдон—Фомадон тольевб. Артель амалым сарайышты

лапым чүктөвѣ, дѣ мѣнь лыдаш тѣнгальбѣм;
колыштыт, ик юкымат ак лыкеп, акат тѣрвѣнеп,
но, шукат ыш ли, Ардальон шѣдѣн келесѣш:

— Ну, мѣлѣм ситѣ!

Дѣ кен колтыш. Иктѣн гѣцѣт анзыц, ышма-
жым пачын, Григорий амален кеш; тѣдѣн паш-
тек—плотниквлѣ, но Петр, Осип дѣ Фома то-
кемрѣк веле пѣзѣбрѣлевѣ, нѣнѣ пыт колыш-
тыт.

Лыдын пѣтѣрмѣкем, Осип тылым тѣшѣкок
йѣртен шуш,—шѣдѣрвлѣм анжен, веремѣ йѣд-
пел кытла уже ылын.

Пѣцкемѣшты Петр ядеш:

— Ну, кышкы ти книгѣ видѣ? Кѣн ваштареш
сирѣмѣ?

— Кѣзѣт—амалаш!—шаргагемжѣм кыдаш-
машты, Осип попалта.

Фома юкымат ак лык, ѣрдѣжѣш карангеш.
Петр, тергѣмлѣ, ѣчеѣт ядеш:

— Мѣнь попем—кѣн ваштареш сирѣмѣ?

— Уш нѣнѣ пѣлѣт!—ханга шѣрѣшеш амалаш
вацмаштыжы, Осип пелештѣ.

— Вараш-ѣвѣвлѣ ваштареш гѣнь, так тидѣ
совсем пуста дела: вараш-ѣвѣвлѣ тишѣк лучи
ак лиѣп,—каменщик пыт попа.—А Петр вашта-
реш гѣнь, тоже зря; тѣдѣн сулык—тѣдок и
отвечѣя! Пушмы гишѣн—Сибирѣш, больше ни-
мат уке! Книгѣ техень делашты—уты, утыла
чучеш, ѣ?

Осип юкымат ак лык. Тынәм каменщик при-
вая:

— Пәшәштәй уке, вот и разбираят йәләйн де-
лавләм! Сынзыш-полкыштыш вәтәвлә постол.
Цевер кәйзәйтеш, амалаш келеш...

Виш шумы амасашты ыртеш шагалалеш тәй-
дәй дә ядеш:

— Осип, тәйн кыце тумает?

— Ма?—тәйдәжәй пеле амален кешәй пелештә.

— Ну, яра, амалок...

Шишлин, кышты шәйнзен, тәйшәкенок йөрәлт
кей. Фома тырыжалт шәйцшәй олымеш мәйн са-
гаәм вазеш. Слобода амала, мәйндырцәйн паро-
возвлә саслым юк, чугун арававлә ләләйн шыл-
дырталтымы дә буфервлә цонгырталтым юк
шакта. Сарайышты нер-юкын амалат. Мәләм
неловко,— мәйн махань-гәйнят шәйыштмашым
выченәм, а—нимат уке...

Но тебе Осип олен тәйнгәлеш:

— Тә, ребята, тидәләйн идә бәнянәй, тә йр-
везәй ылыда, тәмдән бәләймәштә анзыкыла, бәш-
кәймдән ышым попыда! Бәшке ыш—йәләйнәйм
коктым стоя! Фома, амалет?

— Ам амалы,— Фома охатан пелештә.

— То-ты! Тә коктынат грамотный ылыда,
так вот—лыдта, а бәнянәшәйжәй нимажыланат
идә бәнянәй. Нәйнәй цилә пецәтлен кердәйт—цилә
нәйнәйн кидәштәй!

Тәйдә амалым вәржәй гәйц ялжым сәкәлтә,

ханга тѣреш кидшѣм тѣкѣлен шѣнзеш дѣ, то-
кынала кымыкырак лин, пакула попа:

— Книгѣм,—тидѣм кыце понимаяш келеш?
Тидѣ—эдемвлѣм анжыктен пумаш, вот ма ылеш
книжкѣ. Анжыдаок, дескать, махань ылеш эдем,
плотник ѡль кѣ-гѣнят весѣ тѣштѣ, а вот—барин,
так тидѣ—совсем вес эдем! Книжкѣм зря ак си-
реп, тиштѣ—кѣм-гѣнят защищѣймѣш улы...

Фома кого юкшыдон мѣнгѣлтѣ:

— А вет Петр подрядчикым правильно пуш-
тын!

— Ну, тидѣм тѣнь такешѣм попет, эдемѣм
пушмаш правильный нигынамаг лин ак керд.
Мѣнь пѣлем, Григорим тѣнь ат яраты, но те-
хень шанымашвлѣм вует гѣц шу тѣнѣѣ. Цилѣ-
нок мѣ—паян ана ыл, тагачы—мѣнь хоза, ир-
годым—опять работник...

— Осип кугуза, мѣнь вет тѣнь гишѣнет
агыл...

— Соикток тидѣ...

— Тѣнь справедливый ылат.

— Тырхал, мѣнь шайышт пуэм тѣлѣт, кыш-
кы ти сочинени видѣ,—Осип Фомам лѣштѣрѣ,—
тидѣ пиш хитрый сочинени! Вот тѣлѣт—ба-
рин мужик гѣц пасна, вот—мужик барин гѣц
пасна! Анжы ѣнде: баринлѣнѣт худа, дѣ муж-
иклѣнѣт яжо агыл. Барин слабкѣэмѣн, ыш гѣц
кен, а мужик алталышы, пьяницѣ, хворый лин,
обиженный лин—вот махань делаѣт! А крепо-
стной права годым барин кидѣштѣ лучырак,

дескать, ылын: барин мужик шайык йёмен, мужик—барин шайык, дэ коктынат темшё, спокойнан ёленёт... Мёнь—ам споры, лачок, господавлэ сага ёлэш спокойнарак ылын—мужик незер гёнь, баринлэн выгодно агыл,—мужик паян, но ышан агыл гёнь, баринвлэлэн яжо, тидё нёнёлэн кид семеш. Мёнь палем тидём, мёнь вет ёшкеёт нёллё и почти крепостной ылынам, барин кидёштё ёленэм, мёньён монгыр каваштешем шуку тёкнен.

Мёнь ашёндёрёшём, господавлэ гишэн лач тенгеок извозчик Петр попен, кыды ёшкёмжём кёзёдон шырал колен, дэ Осипён шанымашвлэжё тё злой тётян шанымашвлэдон иканьок ылмы гишэн мёлэм пиш неприятнын чучы.

Осип кидёдон мёньён ялем тёкёлёлё дэ пакыла попа:

— Книгёвлэм дэ сакой сочиненивлэм понимаеш келеш! Зря иктёт нимамак ак ёштё, вуйта—зря, тенгелэ чучеш веле. Книгёвлэмёт такеш ак сиреп,—а вуйым шукташ манын сирёт. Цилэжок ышдон ёштёлтеш, ыше—тавардонат ак роэштеп, йёдалымат ак тумыштылеп...

Шуку тидё попыш, вазеш дэ мёнгешок кёньёл шёнзеш, тыр пёцкемёшёштё складный шаявлэжём йёрвэш олен кёшкёлтеш.

— Попат: господавлэ мужиквлэн ёрдёж эдем ылыт. Тидёт лачокеш ак тол. Мё господавлэ йишок ылына, только—сек пындашыжы; ко-

нечно, барин книгәвлә вѣлец тыменеш, а мѣнь — шишкывлә вѣлец, дә баринын кәпшѣ ошырак — вот и цилә разница. Уке, ырвезѣвлә, пора у стаян бѣләш тѣнгәләш, сочиненивләм шуэн колташ келеш! Пускай каждый бѣшкѣмжѣм ядеш: мѣнь кѣ ылам? Эдем. А тѣдѣжѣ кѣ? Тѣдәт эдемок. Кыце вара бѣнде: әль йымы тѣдѣ гѣц шѣмур утыракым тергә? Уке, йымы анзылны коктынат мә икнәрок тѣлѣшәшлык ылына...

Остатқажым, ирок векѣлә, шѣдѣрвләәт ямаш тѣнгәлмѣкѣ, Осип келесѣш мѣләм:

— Ужат, кыцелә мѣнь сочиняен кердәм? Теве мавләм попен шѣндѣшѣм — первижѣ ышешемәт нигынамат тидѣвлә толтелыт! Тә, ырвезѣвлә, мѣләм пишок идә бѣнянѣ, мѣнь вет тидѣм серьезно агыл, а так эче, омем кошкен шѣнзѣнәт веле попем. Киәт-киәт, дә тумаян и лыктат мам-гѣнәт бѣшлән забавылан: бѣлен ылын тагынам луды карак, ныр гѣц кырык якте, пѣсмән гѣц пѣсмәнѣш чонгештѣлѣн, веремәжѣ шомешкѣ бѣлен, йымы тѣдѣм и наказен: колен луды карак дә кошкен пѣтен! Махань тиштѣ смысл? Нимахань смыслат уке... Ну, давай амалалына: скоро кѣнѣбләш келеш...

XVIII

Бѣшке веремәштѣжѣ Яковлаок, Осип мѣнь анзылнем кымдан шәрлен кушкын кеәш дә бѣшкежѣдон цилә әдемвләм мѣнь гѣцем мѣден шѣндѣш.

Тыды тамадон-анят пиш когон кочегарь статьяныш миэн, но ты вереманок тыды тьотямым, начетчик Петр Васильевым, повар Смурыйым ашбндарыктен да, мбынбын ышышкеш цаткыдын пырен шбышбы цила адемвлам ашбндарыктымжыдон, ышешем келгын кодын, лач тын-геок, кыцелла цангын тойышкы выльышы келгын вылен пыра. Цаклаш лиэш ылы, шанымашвлажы тыдын кок порядкыдон кеат: сотыгечын, паша лошты, адемвлла анзылны тыдын бойкий да проста шанымашвлажы деловитый да ынгылаш лимбрак ылыт, канымжы годем гын аль вадеш, кынам тыды мбын сагаэм халашкы, бшкымжын кумажы докы, меленла торговка докы кеа, да йыд йыде, кынам амален ак керд, шанымашвлажы тыхень агылеп. Улы тыдын особенный шанымашвлажы, йыдым толшывла да, фоварыштыш тыл ганьы, шуку веланвла. Нынны яжон сотемдарат, но—кышты нынын настоящий лицажы, ты аль вес шанымашын кыды велжы Осиплан лишылрак да шергаканрак ылеш?

Маняры адемвлам мбын ваш линам, цила ныны гыц большырак ышанла тыды мыллам чучын, тыдын йыр тыхень настроенидон мбын сарнылыннам, кыцелан кочегар Яков йыр мыллам сарнылаш вareshtын,—адемым пален налмы, ынгылымы шоэш, а тыды седок яклешт лактеш, сбысирга да—нигыцеат хватяш акли.

Кышакен тйдѣн правдажы шѣлѣн шѣнзѣн?
Маланжы тйдѣнлѣн бѣнябѣмлѣ?

Ашѣндѣрем мѣнь, кыцелѣ тйдѣ мѣлѣм икѣ-
нѣ келесѣш:

— Бѣшкеок кѣчѣл мо, кышак мѣнь шѣлѣн
шѣнзѣнѣм, кѣчѣл мо вот!

Мѣньбѣн самолюбиѣм задеваймы, но самолюби
гѣц большы мѣнь кѣргѣштем весѣ задеваймы,—
хоть-ма дѣ тьотям пѣлен нѣлѣш мѣлѣнем келе-
шок.

Пѣлен нѣлѣш литѣмбѣ гѣц пасна, тйдѣ—пин-
гѣдѣ. Тенгелѣ чучеш—ѣче ик шѣдѣ и бѣлѣжбѣ
тйдѣ, а со техеньок кодеш, когон неустойчи-
вѣй ѣдемвлѣ лошты техеньбѣмок тйдѣ бѣшкѣм-
жѣм переген шокта. Начетчик тоже стойкилѣ
мѣлѣнем чучын, но тенгелѣ чучмаш пишок при-
ятный ылте мѣлѣм; Осипѣн стойкость—вес
стятя, тидѣ большырак приятный.

ѣдемвлѣн шаткость сѣнзѣѣш утла когон ке-
рѣлтеш, ик положени гѣц весѣш нѣнѣн фо-
кусный тѣргештѣлмѣштѣ мѣньбѣм когон цѣде-
йбѣктен; ынгылаш литѣмбѣ техень тѣргештѣш-
влѣм анжен, цѣдейѣшѣжѣт мѣнь уже янгылаш
тѣнгѣлѣнѣм, дѣ нѣнѣ ѣдемвлѣ докы ылшы мѣ-
нѣнѣн живой интересем олен-олен пѣслѣндѣре-
нѣт, ѣдемвлѣ докы ылшы мѣньбѣн яратымашем
смуцаенѣт.

Икѣнѣ, июль тѣнгѣлтѣшѣн, ровотаен шалгым-
на вѣрѣш, шалдырген шѣцшѣ трандасдон кы-

дал толевб; козлашты, шбдбн йбгбнц, йукшб
извозчик шбнзб, пандашан, калпакдеок дб ше-
лбн кешб тбрвбн; трандасышты йукшб Григо-
рий Шишлин йарнен шбнзбн, тбдбм кидшб
гбц кбжгб, якшар шбргбн бдрбмбш кычен
шбнзбн, олым шляпбн, шляпбштбжб якшар
бант дб охоницбн вишнбпкавлб, кидбштбжб
зонтик, цбрб ялешок резиновый калошвлбм чи-
эн. Зонтикшыдон шалалтыл, бшкежб ламайыл,
тбдб ваштылын дб саслен:

— Вот, чортвлб! ярмбнкб пачмы агыл, яр-
мбнкб уке, а нинб ярмбнкбшкб мбнббм шыв-
штен канденбт!

Тырыжалт, мучыялт шбцшб Григорий тран-
дас гбц йыжнен валыш, рокеш шбнзб дб, мб-
грбл колта ганьок, мблбннб, анжен шалгышы-
влблбн попа:

— Теве, пылвуй мычны шалгем—кого сулы-
кым бштенбм! Тумаял колтышым дб сулыкым
бштбшбм—вот! Ефимушка попа: Гриша! Гриша,
манеш... Тбдб лачокым тидбм попа, а тб—прос-
тыда мбнббм! Мбнб цилбдбм тбмдбм угощаен
кердбм. Тбдб лачокым попа: икбнб веле бле-
нб... икбнб гбц большы—акли...

Бдрбмбш, ваштыл-ваштыл, явлбжбм ташка,
калошвлбжб кыдашалт-кыдашалт вазыт, а из-
возчик угрюмы сасла:

— Алдб йбблербк пакыла кенб! Харлам цуца—
кенб, имни ак шалгы!

Имнижы, шонгы, худаланен шыцшы кляча, тарык лăкмешкы пужалт шыцшы, вяржы гыцат ак тăрваны шалга, дă цилă тиды икварешыжы тырхен кердтымла потикан чучеш. Григорийын рабочийвлăжы, хозашты выкы, нăрăен шындѳшы ыдрăмаш выкы дă ѳрын колтышы извозчик выкы анжен, утат веле ваштылыт.

Лач ик Фома веле ваштылте, тиды мѳнь сагаэм лапка амаса доны шалга дă турешыжы мѳгымăктă:

— Саснаэшыжы тырхыде... А тоныжы—вăтѳ, це-е-вер ыдрăмаш!

Извозчик кеѳш седок талаштарен, ыдрăмаш трандас гыц вала, Григорийым трандасыш лүктăл пиштă, зонтикшыдон шалалта дă сыгѳрăл колта:

— Кешнă!

Хозаштым ваштыл-ваштыл мыскылен, тиды-лăн завидуен, эдемвлă, Фома сыгѳрăл колты-машеш, ровотаяш тынгăлыт; тидылăн Григорийым техень потикăлăм ужаш неприятно ылын лишăшлык.

— Тоже—хоза лымым намалеш!—тиды мѳгымăктă.—Тылзат уке ровотаяшна кодын, солашкы кенă... Тырхен ыш шокты..

Григорий веру мылăм досаднан чучын,—шляпăштѳжы вишньопкаан ыдрăмаш тидын сага тама-анят утлаок йѳнтымла чучын.

Шырерăкынок мѳнь тумаенăм: малын Григорий Шишлин—хоза, а Фома Тучков—работник?

Цаткыды, кыйыр үпән, йыргешкы лицышты-
жы вараышын гань нерән дә луды, ышан сынзән
ош млоец—Фома мужик статян ылте; яжо выр-
гемым тыйдылән чиктышаш гынь, яжо семня гыц
ылшы купец эргешят тыйдым пишташ линежы.
Тиды пйцкаты әдем ылын, попен чыды, но тол-
кыдон. Грамотный, тыйды подрядчикын счетвләм
виден, сметывләм составляен, тәнгвләжым ус-
пешно ровотайыктен мыштен, но бшкежы оха-
танок ровотайыде.

— Цилә ровотаге курымат бштен ат шок-
ты,—тыйды ладнан попен. Книгәвлә гишән чо-
теш пиштыйдымлә попен:—Пецәтләш цилә лиәш,
мбынь тыйләнет тамамат тумачен лыктам, тиды—
такеш...

Но хоть ма гишәнәт тыйды внимательно ко-
лыштын, дә ма-гынят тыйдым интересуен гынь—
пыт ланзылен ядыштын, а бшке седок тамам-
әнәт бшкымжын гишән тумачен, циләгеок бш-
кымжын висәжыдон висен.

Икәнә мбынь Фомалан келесышым, что вот
тыйдылән приказчик лиәш келнежы,—тыйды лад-
нан келесыш:

— Сразы тыйжемвләдон ворочыаш лигецы—
ну, тыйнәм әче ма-гынят... А копейкывлә верц
народдон мыздымактылаш—тиды охыр гыц
пусташкы йәстәрйлмәшдон икты. Уке, вот ан-
жалам-анжалам мбынь, дә монастырбш ыдралам,
Оранкишкы. Цеверем дә кердмәшем мбыньын си-
тә, авось махань-гынят купчиха, ажак ваты мбынь

вѣкѣм анжалеш! Тенгелә лиәлтеш, — сергацкий ик млоец кок ишток счастьем кѣчәл мон, дә тиштѣшѣ, халаштышы ыдѣрѣм ышләнжѣ нә-лѣн; томан йѣде икондон каштыныт, вот ыдѣрет тѣдѣм и ужын..

Тидѣм Фома яжонок тумаетиштен, — монастирвләштѣшѣ послушничество әдемвләм куштылгы корныш лыкмы гишән расказвләм шукым тѣдѣ пәлен. Тѣдѣн расказвләжѣм мѣнь яратыделам, Фоман ышыжын направленимәт мѣнь яратыделам, но монастирѣш тѣдѣ кембләнпыт ыняненәм.

Ярмѣнкә пачылты, дә Фома трактирѣш половееш поступаыш — лач тидѣжѣмок иктәт вычыде. Тәнгвләжѣм тидѣ когон цудейѣктен колтен манаш акли, но нѣнѣ циләнок тѣдѣн вѣкѣ мыскылымла анжаш тѣнгәлевѣ: праздник йѣде, чай йүәш кемѣштѣ годым, йѣрен-йѣрен, икәнә иктѣштѣлән нѣнѣ попенѣт:

— Әлдә ышкѣмнән шестеркына докы!

Трактирѣш толмыкышты, хозала кайышланен сасленѣт:

— Әй, половик! Кыйыр үпән, тол тишкѣ!

Тѣдѣ нѣнѣн докы миән дә, вуйжым лүлтәләл, ядын:

— Мам шүдедә?

— Знакомыйвләдѣм шѣц пәлѣ ма?

— Пәләш ам йәрсѣ мѣнь...

Тәнгвләжѣ сѣнзә мычаныштат тѣдѣм ужын

кердтѳмѳм, нѳнѳн мыскылымыштым тѳдѳ ши-
жѳн дѳ нѳнѳн вѳкѳ скучнан, вычымыла анжен;
лицѳжѳ тѳдѳн пун ганьы лин, но тенге гѳннат
вуйта попен:

— Ну, йѳлерѳк мыскылыда что ли...

— На чайишко тѳлѳт пумыла?—тѳдѳм ядыш-
тыт, портманетѳштѳштѳ йѳри кужын пырге-
дѳт дѳ копейкѳмѳт ак пуѳп.

Мѳнѳ Фѳмам ядым: кыцелѳ вара тенге,—тѳ-
дѳ вет монах линежѳ ылыы, а лин лакей?

— Монах лиѳш мѳнѳ шаныделама,—тѳдѳ кѳ-
лесѳш,—а лакейѳштѳ мѳнѳ шукок ам ѳлѳѳ...

Нѳл иштѳ тѳдѳм мѳнѳ Цѳрицинышты вѳш
линѳм, тѳдѳ седок трактирѳштѳ половой ылын,
вара газетѳштѳ лыдым, сравач пыдыртен шо-
лышташ цѳцым гишѳн Фѳма Тучков арестуй-
машкы попазен.

Осовынок мѳнѳѳм каменщик Ардальонын
историжѳ цѳдейѳиктен. Петрѳн артельѳштѳ тѳ-
дѳ старший дѳ сек лучший работник ылын.
Нѳллы иѳш ти мужикѳт, шим пандашан дѳ ве-
селѳ, тоже невольнѳ тумайыктен; малын тѳдѳ
хоза агыл, а—Петр? ѳрѳкѳм тѳдѳ шоѳн йѳн
дѳ почти нигнамат йѳкшѳ лимешкѳ йѳте; ѳшке
ровотажым тѳдѳ пиш яжон пѳлен, пѳшѳжѳм
яратен ѳштен, кѳрпѳцвлѳ тѳдѳн кидѳштѳ як-
шар кѳдѳвлѳлѳ чонгештѳлѳнѳт. Хворой дѳ то-
ша Петр тѳдѳн сага совсемок уты ѳдемлѳ ар-
тельѳштѳ чучын; ровота гишѳн тѳдѳ попен:

— Ёшләнем пун короплан, йәллән каменный томавләм строем...

Ардальон, кёрпёцвләм ловкан дә пиш пёсёин опыташтыжы, веселән сёгырәл-сёгырәл веле колта:

— Эх ма, ровотайда, шолявлә, во славу божию!

Дә циләлән шайыштын, что толшаш шошым тёдй Томскишкй кеә, тйштй тёдйн вингёжй кого подрядым нәлён—церкём строяш дә тидём ёшке докыжы десятникеш ўжеш.

— Мёньюён тидё уже решёмй. Церкёвләм строяш—тидём мёнй яратем!—тёдй попен дә предлагаен мёләм:—Айда мёнй сагаэм! Сибирёштй, брат, грамотым пәлйшёлән проста, грамота тйштй—kozyрь!

Мёнй согласенәм, дә Ардальон сусун саслен:

— Ну, вот! Тидё дела, а шутя агыл...

Петр дон Григорий вёкй тёдй добродушный мыскылымашдсн анжен, когорак эдем ёрвезёвлә вёкй анжымла, дә Осиплән попен:

— Хвальдунвлә, икәнә иктйштёлән со ёшке ышыштым анжыктылыт, картла вуйта мадыт. Иктёжй—теве, дескать, мёньюён махань масть, весёжй—а мёньюён теве, дескать, махань козырьвлә!

Осип неопределенно пелештәлеш:

— А кыце ёне? Хвастовство—эдемвлән дела, цилә ёдёрвлә онгыштыдон анзыкыла каштыт...

— Со—ох дә ох, бог дә бог, а Ышке—оксам копат!—Ардальон ак тынгланы.

— Ну, Гриша ак копы...

— МЫнь—ЫшкЫмемЫн гишән. Кешәш Ыне ЫшкЫмедЫн йыметдон шЫргЫшкЫ, пустыньЫшкЫ... Эх, мЫләм тиштЫ ситен шон, шошым сонкток мЫнь СибирЫш мырыктем...

Ардальонлан завидуен, рабочийвлә попат:

— Мәнмәнәт вингЫ ганьы зацепка ылгеҗЫ, тоже СибирЫш кеәш Ыненә лүд...

Дә трүк тебе Ардальон уке лин колта. Рушәрнян артель гЫҗ ләктЫн кен, дә кым кечЫ кышты каштеш, иктәт ак пәлЫ.

СакоЙ статян тумаенЫт:

— Ку пәлә, әнят, иктәжЫ севәл шуән?

— Әнят, нүштЫлЫн дә вЫдЫшкЫ вален кен?

Но тебе толеш Ефимушка дә шекләнен келесә:

— Ардальон гуляен колтен!

— Мам алталет?—Петр ЫнянЫдЫмлә сЫгЫрәл колта.

— Мане, гуляен колтен—йүәш. Просты—ән ганьы, покшеҗЫн самой йылаш тЫнгәл колтен. Яратым вәтЫжЫ вуйта колен...

— ТЫдЫ ажак мары ылеш! Кышты тЫдЫ?

Петр шЫдешкен колта дә Ардальоным спасаеш кеә, но Ардальон тЫдЫм шин шЫндә.

Осип тЫмЫкЫ, тЫрвЫвләжЫм цат пЫзЫрәләл, кидшЫм кЫшәнЫш керЫлеш дә келесә:

— Кеем, мѣнят анжалам—ма техеньѣ? Му-
жик тѣдѣ яжо..

Мѣнь сагажы кешѣм.

— Вот махань эдем,—корнышты Осип по-
па,—ѣлѣ-ѣлѣ, цилѣ вуйта яжо, дѣ трѣк—пачы-
жым лѣктѣл шѣндѣ дѣ давай цилѣ пустырѣвлѣ
мычкы кыдалышташ. Анжы, Максимыч, тымень...

„Развеселый Кунавин солан“ шулдѣкѣн ик
томашкы мѣ пырышна, тѣштѣ мѣнмѣм йсой па-
па встречайыш. Осип тамам пѣжгѣлтѣш тѣдѣн-
дон, дѣ тѣдѣ мѣнмѣм пуста изи кѣдежѣш, витѣ
постол пѣцкемѣш дѣ лѣврянѣш нѣнгеш. Кой-
кашты, кидшѣм шѣрен вазын, кого дѣ кѣжгѣ
ѣдрѣмѣш амален киѣ; папа тѣдѣм покажы гѣц
мышкындыдон шыралы дѣ келесѣш:

— Лѣк тишец! Эй, жава, лѣк!

Ѣдрѣмѣш лѣдѣн кѣнѣѣл шагальы, лицѣжѣм
ниѣлтен-ниѣлтен колта дѣ ядыштеш:

— Господи! Ку тидѣ? Ма техеньѣ?

— Сыщиквлѣ толыныт,—Осип строго келе-
сѣш; охлалтен, ѣдрѣмѣш пѣсѣн лѣктѣн кеш, а
Осип тѣдѣн паштек шѣвѣл колтыш дѣ келе-
сѣш мѣлѣм:

— Сыщиквлѣ гѣц чорт гѣцѣт когон лѣдѣт...

Стевя гѣц изи тѣгѣрѣм кедѣрѣшѣт, папа
шпалер лаштыкым лѣлтѣльѣ.

— Анжыда—тидок ылеш вара?

Осип перегородкыштыш шелѣк вашт ан-
жалы.

— Тидок самой! Ѣдѣрѣм поктен лык тѣшец...

Мѣнят шелѣк вашт анжалыым: мѣ ылмына ганьок тор конурашты, тѹцѹн окня-амасадон цат чѹчѹн шѹндѹмѹ окня анзылны жестяный лампа йыла, тѹдѹн анзылны шѹйѹк сѹнзѹн цѹрѹ татарка шайылны, амалым вѹрѹштѹ, кок кѹпцѹк вѹлнѹ Ардальонын пуал шѹцшѹ ганны лицѹжѹ каеш, тырыжалт шѹцшѹ шим пандашыжы шагалт шѹнзѹн. Татарка цѹтѹрѹл колтыш, вѹлѹнжѹ тыгырым шынгалалы, амалым вѹр сага эртен кеш дѹ трѹк мѹнмѹн комнатыш пырен шагалы.

Осип тѹдѹн вѹкѹ анжалы дѹ эчеѹт шѹвѹл колтыш.

— У, намыстымы!

— Тѹнь ѹшке шонгы ороды,—рушла пелектурек попен, тѹдѹ йѹрен келесѹш.

Осипѹт, парняжым тѹдѹлѹн цѹтѹртен, йѹрѹлтен колтыш.

Мѹ татаркын конурашкы кешнѹ, Осип кроватеш, Ардальонын ялжы доран шѹнзѹ дѹ пѹлѹ веремѹ тѹдѹм кѹнѹйлѹтѹш путайыш, тѹдѹжѹ ом пышышты мѹгѹмѹктѹ:

— Ну, яра... тырхал, кенѹ...

Остаткаѹшѹжѹ шижеш, Осип вѹкѹ дѹ мѹнѹ вѹкѹм дико анжалеш, якшарген шѹцшѹ сѹнзѹвлѹжѹм кымен, бормоча:

— Ну, ну...

— Тѹнь ма тенге?—Осип ладнан, нима ѹпкѹлѹдеок, но веселѹн пелештѹш.

— Тевеш, пѣтырнѣлт кенѣм, — логер пындаш юкдон, кахрен-кахрен, Ардальон келесѣш.

— Ма вара тенге?

— Дѣ тенгелѣ тевеш...

— Тама ак ярыла чучеш...

— Ма яжожи...

Ардальон тѣнгѣлмѣ арѣкѣ ямдарым стѣлвѣлеу нѣлѣй дѣ логер гѣцок йуѣш тѣнгѣлѣй, вара Осиплѣн вѣктѣлтѣш:

— Йуѣт? Тиштѣ закускаат лишѣшлык...

Тѣотя арѣкѣм ышмашкѣжи нѣлѣй, нелѣн колтыш, лицѣжѣм кыптырталѣы дѣ сыкыр лаштыкым ладнан пыраш тѣнгѣлѣй, а мокмыранг шѣцшѣ Ардальон олен попа:

— Теве—татаркѣдон вѣш линѣм. Цилѣ тидѣ—Ефимушка, татарка, манеш, бѣрвезѣй, Касимов гѣц ылеш, ярмѣнкѣшкѣ толын.

Стеня гѣц рушла пелек-турек попымы юк шактен колтыш:

— Татарка—лучы! Бѣрвезѣй цѣвѣ ганѣы. Покты тѣдѣм тишеу, ѣтяток агыл тидѣ...

— Вот тидѣ самой, — стенашкѣ анжен, Ардальон мѣнгѣлтѣш.

— Мѣнь ужим, — Осип манеш.

Ардальон мѣнь докемлѣ келесѣш:

— Вот кѣцелѣ мѣнь, шоля...

Мѣнь выченѣм, что Осип Ардальоным ѣпкѣлѣш, тѣдѣм тымдаш тѣнгѣлеш, а тѣдѣжѣ шеклѣнен шѣнзеш дѣ бѣшкѣмжѣм ѣшке ѣпкѣлѣш тѣнгѣлеш. Но нимат тидѣ бѣш ли, — нѣнѣ сага-са-

га шынзат, пулшыштат тѳкнѳ, дѳ кѳтѳк шамак-
влѳм ладнанок икѳнѳ-иктѳштѳлѳн попат. Техень
пѳцкемѳш, лѳвѳрѳн конурашты нинѳм ужаш
тама яжо агылла чучеш—йѳнг каршта; татарка
стѳня вашт тамахань-ѳнят потикѳлѳ шамаквлѳм
попа, но нѳнѳ тѳдѳм ак колыштеп. Осип стѳл
вѳлец воблым нѳльѳ, шаргагемжѳ тервен шил-
дѳльѳ дѳ вара кол каваштым аккуратно тарваш
тѳнгѳльѳ, тидѳн лошток тѳдѳ ядыштеш:

— Оксаѳтшѳм цилѳ ухнѳшыщ?

— Петр доны улы...

— Анжы, ситѳрет ли? Кѳзѳйт теве Томскыш
кеѳшет келнежѳ.

— Дѳ ма тѳштѳ Томскыш...

— Ма, ѳль кеѳш прахен шушыщ?

— Ѳрдѳж ѳдемвлѳ ѳжѳт ылгецѳ.

— А ма?

— А то—шыжар, вингѳ...

— Ну?

— Ёшкѳмѳнвлѳн кид лѳвѳкѳ попазаш тоже
пишок сусу лиѳш уке...

— Кид лѳвѳл цилѳ вѳре иканѳы.

— Все-таки...

Нѳнѳ тенгелѳн дружески-серьезно хытыре-
нѳт, что татарка нѳнѳм аздараш цѳрнѳш, ком-
натыш пыралалы, юк лыктеок платѳежым сте-
ня гѳц кедѳрѳш дѳ лѳктѳн кеш.

— Нѳрѳштѳ,—Осип пелештѳш.

Ардалѳн тѳдѳн вѳкѳ анжалы дѳ досаднан
попалтыш:

— Цилә тиды—Ефимушка йышкырыш. Ыдра-
маш гыц гач нимамаат ак палы.. А татарка—
веселә, со ородылана..

— Анжы, каранг ат керд.—Осип предупреж-
дая тидым; вара, воблыжым пйтәрйшәт, кеәш
тйнгальби.

Мынгеш кемәштйнә мёнъ Осипым ядым:

— Малын тйнь тидын докы каштыц?

— А так, анжалаш. Эдем палымби. Шу-уку
техень случайвләм мёнъ ужынам—Ылә-Ылә эдем,
дә трук, тюрьма гыц вуйта ләктын кеә,—пер-
ви келесымжымок тиды маньы.—Әрәкә гыц
Ышкымым перегәш келеш!

Но ик минутышты келесыш:

— А тидытежы—скушна!

— Әрәкәде?

— Ну, да! Йүлдәләт—вес земля мыч вуйта
ашкед кеет...

Ардальон—каранг Ыш керд. Икманяр кечыш-
ты тиды ровоташкы толыы, но скоро эчеят ләк-
тын кеш, а шошымжы мёнъ тидым босяквлә
сага вәш лим,—тиды затонышты баржым игыц
итраен. Мә пурынок вәш линә дә трактирйш
чай йуәш кешнә, а чай йумы лошты тиды хва-
лял колта:

— Әшындәрет, махань работник ылам ылыы,
а? Төрөк келесем: Ышке делаштем—химик! Шу-
ды тйнгәвләм ровотаен кердынәм..

— А вот—ровотайделат.

— А—ровотайделам!— когоэшнен тьды сьгы-
рэл колтыш.—Шьвэләм мьнь ровотаэшет!

Ышкьмжьм тьды утла волян кычен, тракти-
рйштйш эдемвлә тьдын задорный шамаквлә-
жьм внимательно колыштыныт.

— Ашьндәрет, йой шолы Петруха ровота ги-
шән мам попен? Йәллән—каменный тома, ыш-
лән—пун короп. Вот те и—ровота!

Мьнь келесьшым:

— Петруха—хворый, тьды колымаш гьц лү-
деш.

Но Ардальон сьгырэл колтыш:

— Мьнят тоже хворой ылам, мьнььн, анят,
йәнтем вәрйштйжй агыл!

Праздник йьде шьрерәкьнок мьнь хала гьц
„Миллионный“ өлицәшкь валыкаленәм, кышты
босьяквлә ыленйт, дә ужынам, кыцелә йьиле Ар-
дальон „эслотой ротышты“ ышкьмьн эдемьш
сәрвәлтйн. Ик и перви техень веселә дә серь-
езный ылышы, кьзйт йнде Ардальон тамахань-
анят крикливый лин шьнзьн, ашкылтышыжат
тамаханьы ышләнжьлә статья ылеш, эдемвлә
вькь задорно анжа, циләм вуйта спорымашкы
дә шиэдәлмәшкь уьжеш, дә седок хваля:

— Анжы тьнь, тиштй атаман ганьы ылам!

Ровотаймы оксажым ыжәләйдеок, тьды бос-
ьяквләм угощаен, шиэдәлмәштй слабыйвлә векь
лин дә шьрерәкьнок саслен:

— Неправильно, ребята! Правильно посту-
паяш келеш!

Так тѣдѣм и лѣмденѣт—Правильный, тидѣ-
жѣ тѣдѣлѣн пиш яжола чучын.

Олицѣн тошты дѣ лѣвѣрѣн каменный мешѣ-
кѣш чакын шѣшкѣн шѣндѣмѣ ѣдемвлѣм мѣнь
старательно тѣшленѣм. Цилѣ тидѣ ѣлѣмѣш гѣц
айырлалт вацшы ѣдемвлѣ ылыныт, но мѣлѣм
чучын, что нѣнѣ хозавлѣ гѣц независимый дѣ
веселѣ ѣлѣмѣшѣм ѣшлѣнѣштѣ ѣштенѣт. Без-
заботныйвлѣ, удалойвлѣ, нѣнѣ бурлаквлѣ ги-
шѣн тѣотямын рассказвлѣм ѣшѣндѣрѣктенѣт,
бурлаквлѣ гишѣн, кыдивлѣ разбойниквлѣшкѣ дѣ
отшельниквлѣшкѣ куштылгын сѣрнѣлтѣнѣт. Пѣ-
шѣ уке годым, пароход гѣц дѣ барживлѣ гѣц
ма-шон тыгыды хѣдырвлѣм шолыштмаш гѣцѣт
нѣнѣ ѣѣрнѣделыт, но тидѣ мѣньѣм смущѣй-
де,—мѣнь ужынам, цилѣ ѣлѣмѣшѣжок, шѣкшѣ
мѣжѣр луды шѣртѣдон ыргыл шѣндѣмѣ га-
ны, шолыштмашдон ыргыл, куктыл шѣндѣмѣ
ылеш, дѣ тѣ нѣжвѣцок мѣнь ужынам, ти ѣдем-
влѣ южнам пиш пыт ровотаят, силаштымат ак
ѣжѣлѣеп, шамак толшы, барживлѣм талашен
крузымашты, пожарышты, и ѣогым годым. Дѣ
вообще нѣнѣ молы вес ѣдемвлѣ гѣц большы-
рак празднично ѣленѣт.

Но Осип, мѣньѣн дружбем Ардальондон цак-
ленѣт, ѣтялѣ предупреждайыш мѣньѣм:

— Вот тѣлѣт, шоля, мѣнь мам келесем,—ма
тѣнь Миллионный ѣлицѣштѣшвлѣдон утлаок
тосым кычен шѣнденѣт? Анжы, ѣшлѣнет худам
ит ѣштѣ...

Кыце мыштенәм, мѣнь келесѣшѣм, тѣ эдем-
влѣ, манам, мѣлѣм яжола чучыт—ровотайдеок
веселѣн ѣлѣт.

— Воляштыш кеквлѣ ганьы,—мыскылен, тѣ-
дѣ мѣньѣм лѣштѣрен шуш.—Седѣндон нѣнѣ
тенгелѣ ѣлѣт—ѣркѣнѣт, такеш эдем ылыт, ро-
вотажат нѣнѣлѣн—ойхы!

— Дѣ ма машанет—ровотажы? Попат вет:
правдан ровотаен, каменный томавлѣм ат нажи-
вайы!

Тенгелѣ келесѣш мѣлѣм куштылгы ылын, ти
поговоркым пиш шѣрен мѣнь ѣл гѣц колы-
нам дѣ тѣдѣн правдажым шижѣнѣм. Но Осип
мѣнь вѣкем шѣдешкен колгыш дѣ сѣгѣрѣл
шѣндѣш:

— Тидѣм--кѣ попа? Ородывлѣ дѣ лодыр-
влѣ, а тѣлѣт, пи игѣ,—колышташ агыл тидѣм!
Ужат, маханьы! Ти глупостьвлѣм завистниквлѣ,
неудачниквлѣ попат, а тѣнь пѣтѣри ышым по-
стары, вара кѣшкѣ чымалты! А кѣдон дружба
войымет гишѣн мѣнь хозалан келесем—ит ѣт-
лѣ велѣ!

Дѣ—келесен. Хозаэм тѣдѣн, анзылнок мѣлѣм
келесѣш:

— Тѣнь, Пешков, Миллионныйыш кашташ пра-
хы! Тѣштѣ—шолывлѣ, проституткывлѣ, дѣ кор-
ныжат тѣшец—тюрьмашкы, больницѣш. Прахы!

Миллионныйыш каштмем ѣл гѣц мѣнь таяш
тѣнгѣлѣм, но кашташыжат скоро прахаш по-
пазыш.

Тагыце-анят икәнә Ардальондон дә тбдбн тәнгжбдон—Робенокдон ик ночлежка кудвичбштбш сарай леваш вблнб шбнзенәм; Робенок потикәлә шайыштын, кыцелә тбдб Ростов-на-Дону хала гыц Москвашкы ялын әртен. Бшкежб тбдб салтак-сапер ылын, георгиевский кавалер, акшак,—турецкий война годымок тбдбм пылвуйыш шушыртенйт. Лап, тапката әдем, тбдб кид сидам пиш когом имеен, но силажы тидб керәл ылте тбдблән—акшакшы гншән тбдб ровотаен кердте. Тамахань-анят хвораймашеш ұпшб дә пандашыжы тбдбн цилә йоген ләктбн, седбндон, вуйжы токо шачшы әзәнлә чучеш.

Якшаралгы сбнзәвләжбм тьолгыжтарен, тбдб шайыштеш:

— Ну, вот: Серпухов; полисадникышты поп шбнзә; батюшка, манам, турецкий геройлан палшалты...

Вуйжым ламайыл, Ардальон попа:

— Ну, алталы, алталы...

— Мажым вара алталем?—Робенок акат шбдешкб ядеш, а приятелемжб тымдалтым статян дә өркәнбмлә ворча:

— Неправильный әдем ылат тбнб! Тбләнет сторож лимблә, акшаквлә соок сторожышты бйләт, а тбнб зря килт каштат дә седок алталет...

— Дә вет мбнб—йәлбм ваштылташ манын, веселәрәк лнжб манын алталем...

— ТЫлът Ышкымедым Ышке ваштылаш келеш...

Пыцкәтә дә лярән кудвичышты, хотя иге-
вй кукшы, аяран шалген, Ыдрәмәш кайын кол-
тыш дә, тамахань-әнят тряпкым Ырзәләл, сь-
гйрәл колтыш:

— Кү юбкым нәлеш? Эй, вәтывлә...

Тома гыц кышец-шон Ыдрәмәшвлә ләктевй
дә выжалышым әрен шагалевй; мьнь торок
пәлбшым—тидй прачка Наталья! Мьнь живо
левәш вьлец вален кешым, но тьдй, ядмыжы
ценәәшок юбкыжым выжален колтенәт, кудви-
чй гыц олен ләктешәт уже.

— Здравствуйте!—капка тўән тьдйым поктен
шомат, мьнь сусун здороваен колтышым.

— А пакылажы мам келесет?—мьнь вькем
тйрйньрәк анжалын, тьдй яды, но трук шага-
лыы дә шьдйын сьгйрәл колтыш:

— Господи помилуй! Тьнь ма тиштй каш-
тат?..

Лудён сьгйрәл колтымжы мьньбим шеклән-
дәрен колтыш; мьнь ынгылышым, тьдй мьнь
верцем лудён колтен; лудмәш дә цудеймәш
тьдйын ышан лицәштйжй расок кайыныт. Мьнь
талашен ынгылдарен пушым, манам: мьнь ти
өлицәштй ам Ылб, а кынам-тинәм анжалаш ве-
ле толдалам.

— Анжалаш?!—мыскылымла дә шьдйын ть-
дй яды.—Мам вара, кышкы тьнь анжылат?

Корвы кешёвлән кышаныш дә бдрәмәшвлән
понгышыш?

Лицәжы тйдын шианг шыцшы ганьы, сынзә-
жы лбвәлнй пйцәлгы бмблкәвлә, тйрвбвләжй
лывбжгым ганьы кечәлтәлынйт.

Трактир амаса доран шагалалын, тйдй кә-
лесбш:

— Ал, чайбм йүктем! Выргем—итйрә, тш-
тбшвлән гань агыл; тенге гынят, мбнь тйләнет
тама ам бнянб...

Но трактирбштй тйдй мбләм бнянбмлә чу-
чы дә, чай йоктарымашты, скучнан шайышташ
тйнгәльб: ик цәш нәрбй веле шон тйдй амален
кбньблбйн дә ни качте, ни йүте өче.

— А тенгечбй пиш когон йүкшбй амалаш ва-
зынам, дә амат әшбндәрбй: кышты, күн сага
йунәм?

Мбнь тйдбм бжәләен шбнденәм, тйдбн ан-
зылны мбләм беловкыла чучеш дә ядмем шо-
өш—кышты бнде тйдбн бдбржбй? А тйдй,
әрәкәм дә шокшы чайбм йүлдәлят, ти өлицәш-
тбшбй молы вес бдрәмәшвлә гоньок, бойкан дә
грубо попаш тйнгәльб; но тебе мбнь бдбржбй
гишән тйдбм ядым, дә тйдй, сразу арлен ке-
шәт, сьгбрәл колтыш:

— А тйләт ма нужда тидбм пәләшбжбй?
Уке, милый, тйләт агыл тйдбм достаняш, уке!
Әчеәт йүлдәльбй дә шайыш пуш:

— Бдбремлән мбнь сагаәм бләш дела уке.

Мбiнь—кү ылам? Прачка. Махань мбiнь тбiдбi-
лән әвә ылам? Тбiдбi—образованный, ученый.
То-ты, брат! Дә тбiдбi мбiнь дорцем кен кол-
тен—паян бiдбiр тәнгжбi докы, тбiдбiм тымдаш,
зуйта...

Изиш лият, тбiдбi олен яды:

— Теве кыце! Прачка—тәлән дә ак яры? А—
гулящий бiдрәмәш—яра?

Тбiдбi „гулящий“ ылмым мбiнь, конечно, сра-
зь ужинам,—молы вес бiдрәмәшвлә тбi олицәш-
тбi ылтелыт. Но тидбi гишән бiшкеок тбiдбi
келесбiмбiк, намысланымашеш дә тбiдбiм бiжәләй-
мәшеш сбiнзәвбiдемәт мбiньбiн ләктбiн кеш,
бiшкежбi гишән бiшкеок келесбiмжбiдон тбiдбi
мбiньбiм йылатарен колтыш вуйта—тбiдбi, шукер-
дәт агыл әче техень смела, независимый, ыш-
ан ылшы бiдрәмәш!

— Әх, тбiнь,—мбiнь вбiкем анжалын дә когон
шүләлтән, тбiдбi пелештбiш.—Кеок лучы тбiнь
тишец! Дә келесем мбiнь тбiләт, шүдем—тишкбi
ит кашт, ямат!

Тбiмбiкбi, бiшке турешбiжбi попымла, тбiдбi
олен дә шагалал-шагалал попаш тбiнгәльбi, стбiл
вбiкбi кымык лин шбiнзбiн дә парняжыдон под-
носеш тамам-әнят ыдыркалыл, тбiдбi попа:

— А ма тбiләт мбiньбiн шүдбiмем дә советәй-
мем? Если туан бiдбiрем мбiньбiм колыште.
Мбiнь тбiдбiлән саслем: туан әвәдбiм коден ләк-
тбiн кен ат керд, ма тбiнь? А тбiдбi—кечәл-
тәм, манеш. Казаньыш кен колтыш, тыменяш,

акушерка вот линежы. Ну, яра... Яра... Амбыньы кыце? А мбынь--вот тенгелä... Кун сага мблäm пж-мблä? А—эртен кешы махань-гбнятэдем сага...

Тыды тынгланыш, тамам-äнят тумаен шын-ден, тырвывлäжым тärвätылеш, дä мбынь гишä-нем совсемок монден шуш тама. Тырвы тыр-влäжы вален кенят, ышмажы сарлала айбнä шынзын, дä тырвы каваштыжы олен цытырäm-мым, пбрынзыквлä юк лыктеок тамам-äнят попымым анжаш пиш ясы. Лицäжы тыдын осижäялтшы, изи брвезын ганьы. Савыц лбкец уп йäрымжы шбргышкбжы кечäлт шынзын дä изи пблбшыжы шайык лин шынзын. Укшен шбцшы чай цäшкäшкб сбнзäвбдшы патькалты, тидым цаклен, бдрämäш цäшкäжым öрдбжыш карангдыш дä сбнзäжым цат пбзыбрäl шындыш, тбшäк эчеят кок патькалтыш сбнзäвбд лäктын кевб, тбмбкб бдрämäш лицäжым савыцдон бшгблälбб.

Пакылажы мбынь тыдын сага шынзен шым тырхы дä олен кбньблбб.

— Прощайте!

— А? Ке, ке к чорту!—вбкем бшät анжал, тыды кидшым шалалтыш, сагажы кб шынзен—тыды монденят колтен тама.

Мбынь мбнгешок кудвичыш, Ардальон докы толым,—тыды мбынь сагаэм кол лоаш кейш сöрен ылы, а мблäm ти бдрämäш гишän тбдблän шайышт пумем шон. Но левäш вблнб тыды дä Робенокшат уже уке ылыт; кудвичб лык-

влә йбиде нһнбм кычәлмем нүжвев ӧлицәштӧ саслым юквлә шактен колтевӧ—тиштӧ техеньӧ шӧрерәкӧнок лиәлтӧн.

Мӧнь капка тугӧ ләктӧм дә тӧшәкок Ната-
льядон вәш лин шагалым,—олен мӧгӧрен, мыш-
кынден шелмӧ лицәштӧш вӧрӧм вуй савыцшы-
дон ӧштӧләл, шәләнен шӧцшӧ ӧпшӧм вес кидшӧ-
дон тӧрләлтӧл, слӧпӧй ганьы тӧдӧ тротуар мыч-
кы ашкедӧн; паштекшӧ Ардальон дон Робенок
ашкедӧт. Робенокшы попа:

— Пу эче тидӧлән икәнә, пу!

Кидшӧдон шалалтыл, Ардальон ӧдрәмәшӧм
поктен шо; тӧдӧжӧ Ардальон докыла онгын
сӧрнәл шагалы, лицәжӧ тӧдӧн лӧдӧшлә, сӧн-
зәвләжӧ шӧдӧн йылат.

— Н-нә, ши!—Наталья сӧгӧрәл колтыш.

Мӧнь Ардальонын кидшӧм хватышым, тӧдӧ
мӧнь вӧкем цӧдеен анжал шӧндӧш.

— Ма тӧнь?

— Ит тӧкәл,—цӧц мӧнь тӧдӧлән келесен
кердӧм.

Тӧдӧ ваштыл колтыш.

— Тидӧ тӧньӧн—любовницет? Вот так На-
таша—маханьым вои шӧнден!

Робенок тоже ваштылеш, әрдӧвләжӧм веле
савалтен-савалтен колта, дә пӧлә веремә нһнӧ
мӧньӧм тенге орландаревӧ,—тидӧм тырхаш
пиш когон ясы! Тӧ нүжвев Наталья кен кол-
тыш; мӧньжӧ большы тырхен шӧм керд, Ро-
бенокым мӧшкӧржӧ гӧц вuemдон шырал кол-

тышым дә кыргыз шЫльЫм, тЫдЫ комдык кен шЫнзЫ.

ТЫ годшен шуку веремә мЫнь Миллионный ОлицяшкЫ сЫнзәәмәт шЫм кайзыкты, но Ардальоным әче икәнә ужынам,—тЫдЫм мЫнь поромеш вәш лим.

— Кышты тЫнь ямын каштат?—тЫдЫ сусун яды.

Натальям шин шумыжы дә мЫньЫмәт орландарымжым әшЫндәрышәт, мЫләм противнә манын тЫдЫлән келесЫмЫкем, Ардальон пурынок ваштыл колтыш.

— Ма, әль машанет—серьезно тидЫ? Вет мә шутя Ыштәш манын веле тЫньЫм мыскылална! А Наталья,—дә малын тЫдЫм шимЫлә агыл, вет тЫдЫ—гулящий Ыдрәмәш? ЫшкЫмЫн вәтЫм шит, а техеньвләжЫм Ыжәләйәшәт уке! Только цилә тидЫ—баловство. МЫнь вет поннаем,—мышкынды наука агыл!

— Дә мажым тЫ ЫдрәмәшЫм тЫләнәт тымдашыжы? ЫшкежЫ мадон лучы ылат?

ТЫдЫ мЫньЫм пулшем гЫц әлтәлен шЫндЫш дә, Ырзәл-Ырзәл, мыскылымла келесЫш:

— СедЫшты и ылеш мәнмән безобразинә, циләнок мә икань худа ылына.. МЫнь, брат, цилә поннаем—тУцЫнәт, кӨргЫ гЫцәт—цилә! МЫнь—сола әдем ам ыл...

ТЫдЫ нзиш йУлдәлшЫ ылы, веселә; пуры учитель бестолковый ученик вЫкЫ анжымла, тЫдЫ мЫнь вЫкем ласкон дә ЫжәләймЫлә анжен...

... Южнам мбнь Павел Одинцовым вѣш ливнѣм; тѣдѣ первишѣжѣ гѣцѣт бойкий лин шѣнзѣн, косирѣн чиѣн шѣндѣ, мѣньдонем когоракла кайын попа дѣ седок ѡпкѣлѣ:

— Махань ровоташкы тѣнь пижѣнѣт—ямат! Ти мужиквлѣдон...

Вара мастерскойын ѡлѣмѣш гѣц сакой новоствлѣм сылыкын шайыштын.

— Жихарев седок тѣ ышкалжы йѣбр вѣдѣлѣл-теш; Ситанов ойхыра, лишѣшлык: тѣр гач когон йѣѣш тѣнгѣлѣн. А Гоголевым—пирѣвлѣ качкыныт; святкѣѣш тѣдѣ токыжы кен, дѣ йѣкшѣм тѣдѣм пирѣвлѣ качкын тѣ колтенѣт!

Дѣ, ваштыл-ваштыл, Павел масакланен сочиняен:

— Качкыныт дѣ—тоже йѣкшѣ лин шѣнзѣнѣт! Веселѣвлѣ—шѣргѣ воктен кок-яла каштыт, тымдым пивлѣ машанет, урмыжыт, а суткашты цилѣн коленѣт!..

Мѣнь колыштынам дѣ тоже ваштылынам, но шижѣнѣм, что мастерской дѣ мам мѣнь тѣштѣ переживаен лѣктѣнѣм, мѣнь дорцем мѣндѣрнѣ ылеш. Тидѣ мѣньѣм -сылыкландарен изиш.

XIX

Телѣм ярмынкашты ровота уке ганьок; тоны, молнамшылаок, мѣнь пиш шуку сакой тыгыды пѣшѣвлѣм ѣштенѣм; нѣнѣ кечѣ мычкешок

ситенйт, но вадывлӓ свободный кодыныт, мӓнь хозавлӓэмлӓн „Нива“ гыц дӓ „Московский листок“ гыц мӓлӓнем неприятный романвлӓм юкын эчеӓт лыдынам, а йид йӓде яжо книгӓвлӓм лыдынам дӓ стихвлӓм сирӓш провыенӓм.

Икӓнӓ, йдрӓмӓшвлӓ всенощныйыш кен колтымык, а хоза ясырак ылешӓт торанок кодмыкы, тӓдӓ мӓньбӓм яды:

— Виктор йӓрӓ, вуйта тӓнь, Пешков, стихвлӓм сирет, лачок вара? Ну, лыдын анжы йори!

Отказаш яжо агылла чучы, мӓнь икманяр стихотвореним лыдын пушым; нинӓ тӓдӓлӓн яжола йш чучеп тама, но тӓдӓ все-таки келесӓш:

— Сирӓ, сирӓ! Ӓнят, Пушкин гань лиӓт; Пушкиным лыдынат?

Домового ль хоронят,
Ведьму ль замуж выдают?

Тӓдӓн веремӓштӓ домовойвлӓлӓн бӓняненйт эче, ну, бӓшкежӓ тӓдӓ бӓнянӓде лишӓшлык, а так—шутям веле бӓштен!—Да-а, брат,—тамам шанен шӓнден тӓдӓ пелештӓш, — тӓлӓнет тыменяш келнежӓ, а опоздаенӓт тӓнь! Чорт пӓлӓ, кыцелӓ тӓнь бӓлӓш тӓнгӓлӓт?.. Тетрадетшӓм тӓнь пакрыак таен пиштӓ, а то йдрӓмӓшвлӓ ужыт—мыскылен пӓтӓрӓт... Вӓтӓвлӓ, брат, яратат тидӓм —шӓмбӓш витӓрӓш...

Остатка веремӓн хозаэм сылыккланаш тӓнгӓльбӓ, седок тамам туман бӓлӓ дӓ лӓдӓн анжыл-

теш, а амасаштыш звонок юкеш лүдін колта; южнам такешешок тыргыжланаш тьнгәлеш, цилә вькьй саслаш тьнгәлеш дә ләктын кеә, а йыд шуку лимьйк йүкшй толеш... Каеш, что тьдьн йльмәштйжьй тама-әнят лин колтен, кыдым йәл иктәт ак пәлеп дә кыды тьдьн шүм көргьжьм цилә тәрвәтен колтен вуйта, дә кьзьйт йнде тьдьй пыт агыл, охатадеок йлен, так — привычка семьн веле.

Праздниквлә йьде, обед гьц йндекш цәш якте, мьнь гуляш кенәм, а вадеш Ямской оли-цәштйш трактирйштй шьнзенәм; трактир хоза, кьжгьй дә соок пүжәлт шьцшьй әдем, мырымьм пиш когон яратен, почти цилә церковный хорвләштй мырышы певчийвләок тьдьм пәленйт дә тьдьн докы погыненйт; мырымьшты гишән тьдьй ньньм әрәкәдон, сырадон, чәйдон угощаен. Певчийвлә—йүкшй народ дә пишоқ интересный агыл; мырашыжат ньнй охатан мырыделыт, лач угощенье гишән веле, дә соок почти церковныйым, а благочестивый пияницәвләжьй шотленйт, что церковный мыривләм трактирйштй мыраш вәр агыл, седьндон хоза ньньм йшке комнатышкьжы приглашаен, дә ньньн мырымьштым амаса вашт веле мьнь колышт кердьнәм. Но шьрерәкьнок трактирйштй солаштышы мужиквлә, мастеровойвлә мыренйт,—хала мычкы мырызывләм трактирщик йшкеок кьчәл каштын, пазарыш толшы

хресаньвлә гыц нһны гишан ядыштын дә то-
кыжы пригласаен.

Мырызы соок пөкенеш, буфет стойка сага
әракә пецкә туре шһнзһн,—тһдһн вуйжы пец-
кә пындаш туре йһргешкһ рам лоштыш ганһы
каеш.

Иктһн гыцәт яжон—дә соок тамахань-әнят
айыртемһн яжо мыривләм—изи кәпән, тоша
шорник Клецов мырен, тырыжалт шһцшһ гань
әдем, тавыкын-тавыкын ылышы якшар ұпән; нер-
жкһ тһдһн покойникын ганһы тьолгыжеш, пиш
изи, амалышы гань сһнзәвләжкһ ак тәрвәнеп.

Сһнзәжкһм кымен шһндә, пецкә пындашеш
шаягаремжкһм тһкһләләш дә, онгжым кәдһртә-
лһн, изирәк, но цилә сһнгышкһ тенор юкшы-
дон шһрен попен тһнгәләш:

—Әх, кыце вет тһтһрә ире ныреш вазалын,
Дә тһ тһтһрә мһндһр корнывләм леведһн...

Тһмккһ тһдк кһнһл шагалеш, стойка тһ-
реш кбдәлжым тһкһләләш, кәпшкһм шайык шыв-
шыл шһндә дә, потолокыш анжен, йәнгжкһ
вашт мыра.

—Әх, кышкы, кышкы һнде кемблә,
Кышты һнде кымда корным момыла?

Юкшы тһдһн изи, но—янгылдымы; тһдк
шин струнадон вуйта трактирһн глухой, ик
статян шужгымжым вашт ырга, сылыккланда-
рышы шамаквләжкһ, сһгһрәл колтым юквләжкһ
циләм сһнгенһт,—йүкшкһвләәт даже цудейкһм
ганһы дә серьезный линһт, юк лыктеок һшке

анзыкышты стӧл вѣкѣ анженѣт, а мѣнѣн шѣ-
мем, яжо музыка соок шижтӧрѣмѣ годшыла,
пиш силан чувствыдон келесен мыштыдымы ко-
гон тӧрвӧнен шынзѣн.

Трактирѣштѣ цѣркѣштѣш ганьы тыр лин, а
мырызы—пуры священник машанет. Тѣдѣ ак
проповедуѣы, а действительно, йӧнгѣ вашт
цилӧ народ верц честно ыдылеш; честно, юкы-
нок эдемвлӧн ылымӧштѣш цилӧ ойхывлӧ гишӧн
шана. Цилӧ вецѣн тѣдѣ вѣкѣ пандашан эдем-
влӧ анжат, зверѣн гань лицӧвлӧштѣ изи ырве-
зѣн гань сѣнзӧвлӧ тамам шанен пытъкат; кѣ-
гѣнят иктӧжѣ когсн шӧлӧлтен колта, дӧ тидѣ-
жѣ мырын сѣнгѣшѣ силажым яжонок пӧлдѣр-
тӧ. Техень веремӧн мѣлӧм соок чучын, что
эдемвлӧ цилӧн фальшивый, йори туманен лыкмы
ылымӧшѣм ылӧт, а настоящий, лач эдемлӧ ылы-
мӧшѣжѣ—вот тидѣ!

Ик лыкышты таза лицӧн торговка Лысуха
шѣнзӧ, — отбойный, бесстыдно-гуляющий ыдрӧ-
мӧш; вуйжым таза пулшышкыжы таен шѣнден
дӧ мӧгѣрӧ, хӧртѣмѣ сѣнзӧжѣм сѣнзӧвѣдшѣдон
олен мышкеш. Тѣдѣн дорц мѣндѣрнӧт агыл
мрачный октавист Митропольский стӧл вѣкѣ
кымык вазын шѣнзӧ,—кого ѣпӧн эдем, диакон-
расстрига машанет, кого сѣнзӧн, ышкежѣ йӧк-
шѣ; анзылныжы стӧл вѣлнѣ шѣнзѣшѣ ӧрӧкӧ
цӧркӧшкѣжѣ анжа, кыча тѣдѣм, ышма ӧнгѣш-
кѣжѣ нӧлѣн миӧ дӧ, олен, переген, мѣнгешок

стӧл вѣкѣ шѣндѣ,—тамалын ѧнят йѣунжѣ ак керд.

Трактирѣштѣ цилѧнок тырлен шѣнзѣнѣйт, тагынамок мондалтшым, нѣнѣлѧн шергѧкѧн дѧ лишѣл ылшым колышт шѣнденѣйт машанет.

Мырен пѣтѧрѣмѣк, Клещов пѣкенѣшкѣжѣ ладнан шѣнзѣн; трактирщикшѣ, ѧрѧкѧ стопкам тѣдѣлѧн вѣктѧлтен, сусун йѣирѧлтен попен:

— Ну, конечно, яжо! Хотя тѣнь тѣнѧрѣ ат мыры, кынары попет, но все-таки кердѧт, попашат уке! Молым—иктѧт ак келесѣ...

Клещов, талашыдеок, ѧрѧкѧм йѣун, переген кичкѣжѧлѣн дѧ олен попен:

— Кѣун вуйжы улы, сакойок мырен кердеш, а вот анжыктен пуаш, маханѣы ылеш мырын йѧнжѣ, —тидѣ лач мѣлѧм веле пумы!

— Ну, тѣнь все-таки ит хвалѣ!

— Дела уке гѣнь, мам хвалет,—тенгеок олен, но ѣндежѣ турнаракын мырызы попен.

— Тѣнь, Клещов, ѣшкѣмедѣм утла когоѣш ужат!—трактирщик досаднан пелештѧ.

— Маханѣы ылам, тѣлец когоѣш ам уж...

А мрачный октавист лыкышты кого юкшыдон мѣгѣрѣктѧ:

— Безобразный ти ангелын мырымаштыжы мам понимаедѧ тѧ, шукшвлѧ, тѧ, кыпышывлѧ?

Тѣдѣ соок дѧ цилѧдонок несогласный ылын, цилѧ ваштареш спорен, цилѧм обличаен, дѧ праздник йѣидеок почти тидѣ гишѧн пиш когон

тѣдѣм шинѣт, шинѣт певчійвлѣ, дѣ кѹ кердѣн,
кѹ шанен—цилѣн.

Трактирщик Клещовын мыривлѣжѣм ярата,
но ѣшкѣмжѣм тѣдѣм сѣнзѣ мычанжат ѣнежѣ
уж; тѣдѣн вѣкѣ цилѣлѣн жалывая дѣ сѣнзѣ
крѣток шорникым унижая, мыскыла; тидѣжѣм
трактирыш соок пырыкалышывлѣ дѣ Клещов
ѣшкеѣт пѣлѣт.

— Мырызы яжо, но чывань, лѣппѣртѣлѣш
тѣдѣм келеш,—тѣдѣ попа, дѣ толшывлѣ логѣц
цѣт кыды-тидѣжѣ тѣдѣндон согласаят.

— Лачок тидѣ—ѣдем чываньрак!

— Мадон чываньланашыжы? Юк--ѣымы гѣц
ылеш, ѣшке наживайде! Дѣ юкшат кого ли?—
трактирщик седок попа.

Тѣдѣндон согласныйвлѣжѣ публика логѣц
пелештѣлтѣт:

— Лачок, делажы тиштѣ юкышты агыл, а
большы мыштымашты.

Икѣнѣ, мырызы кен колтымук, трактирщик
Лысухалан попаш тѣнгѣльѣ:

— Вот тѣлѣнет, Мария Евдокимовна, Клещов-
дон балуялшаш ылнежѣ, тѣдѣм изиш пѣтѣр-
кѣлен анжышаш, а? Тѣлѣт тидѣ такешѣт агыл
ылнежѣ...

— Ёрвезѣрѣк ылам ылгецѣ, линежѣ,—тор-
говка ѣѣрен отвечаая.

Трактирщик тыргыжланен, чѣнь сѣгѣрѣл кол-
тыш:

— Ёрвезёраќвлэжы мам мыштат? А тэнь—
путаен анжы! Анжалшаш ылнежы, кыцелэ тэ-
ды тэнь йёрет пётырнэлтэш тэнгэлнежы! Авре
гёц кемешкёжы тэдым шоктышаш ылнежы, вот
тэням тэды мыралтынежы, а? Путаен анжы,
Евдокимовна, таум келесёнем, цуратат!

Но торговка ти делам ёшке вёкёжы нэлте.
Сёнзэжым ёлкёлэ ёштен дэ савыц ялаважым
онгжы вёлнё парнявлэдон цёвештёл, тэды, ко-
го дэ таза кэпэн, седок ик статян дэ мылын
попен:

— Ти делашты—ёрвезёраќ келеш. Ёрвезё-
раќ ылам ылгецё, ну,—тэням ёнемэт шаналты...

Трактирщик ёшкежы Клещовым соок почти
йукшы лимешкё йуктынежы ылын, но тэды,
кок-кым мырым мыралтен пуэнэт дэ каждый
мыры тэреш ик стопка рядё получаенэт, шё-
жым пидмё шарфдон старательно ялштен, ша-
галт шёцшы ёпэн вуешёжы картузым темдэл
чиэн дэ лэктён кен.

Южнам трактирщик соперникым Клещовлан
кёчэл канден; шорник ик мырым мыралтен пуа,
а тэдыжы, тэдым хвалялешэт, тыргыжланен
попа:

— Тиштё, кстати вес мырызы эче улы! Ну-
ка, ажыктыда ёшкёмдэм!

Вес мырызы южнам яжо юкан ылын, но мёнь
ёшкежы Клещовын соперниквлэ логёц иктэжы
ти изи кэпэн, мызыри шорникала простан дэ
шём вашт мырымым нигнамат ужелам.

— Н-нда,—трактирщик Ыжәләен попен,—ти-
дй, конешно, яжо! Главныйжы—юк тиштй, а
вот—йәнгжй...

Публика лошты ййрйкәленйт:

— Уке, виднй, шорникым сйнгәш агыл!

А Клещов, якшаралгы дә тйшкән-тйшкән
сйнзәхал лйвец цилә вйкй анжен, ладнан дә
пурынок трактирщиклан попен:

— Такешйм тйнь попет. Мйнь гагем вес
мырызым тйләт моаш агыл, вет мйньйн даро-
вани—йымы гйц...

— Циләнок мә—йымы гйц!

— Таманяры әрәкәм пйтәрет, а ат мо...

Трактирщик шйдешкен дә мйгймәктйлыын:

— Кышец пәлет, кышец пәлет...

А Клещов пыток тйдйлән доказываен:

— Мйнь келесем эче тйләт, мырымаш тидй,
шамак толшы, әптәнвлә шиэдәлмәш агыл...

— Дә пәлем мйнь! Мажым тйнь пижедйләт?

— Мйнь ам пижедйл, мйнь доказываем веле:
мыры—забава гйнь, тидй уже—лукавый гйц!

— Дә ситә йә! Лучи мыралток эче...

— Мйнь хоть-кынамат мырен кердәм, даже
амалымаштемәт,—олен кахыралтен, Клещов со-
гласаен, дә мырзш тйнгәлыын.

Дә цилә пустяквлә, шамаквлән дә шанымаш-
влән цилә дрянй, цилә пошлйй, трактирный—
шйкш гань шәләнен кеә; цилә вйкй тамахань
вес йлымәшйн шйлыш—задумчивый, ире, яра-

тымашдон дă сылыкланымашдон тембін шбцшб
блбмбшбн шўлбш толын колта.

Мбнъ завидуенъм ти эдемлән, тбдбн талант-
шылан, эдемвлă докы тбдбн властьшылан ко-
гон завидуенъм,—ти властьшыдон тбдб пиш
яжон пользываен! Ти эдемдон знакомый лимем
мбнбн шон, тама гишән тбдбдон попымем
шон, но мбнъ тбдбн докы мишш рещбделама,—
цилă вбкок Клещов тагыце-анят бшләнжблă
статян анжен, анжа дă иктбмат ак уж маша-
нет. Дă тбдбн тама-анят неприятный ылын,
кыды тидбм яраташ аптбртен,—а ти эдембм
мырымжы годым веле агыл яратымы шон. Не-
приятно ылы анжаш, кыцелă тбдб, шонгы
эдемвлала, картузыжым вуешбжб темдал чиэн
шбндă дă пидмб якшар шарфшыдон, цилән
ужышты манынок вуйта, шўжбм пбрдă, а шарф-
шы гишән тбдб попен:

— Тидбм мблăm мбнбн милашкем подарен,
бдбр иктб...

Мырыдеок, тырын шбнзбмжб годым, тбдб
кблмен шбцшб ганьы нержбм цбвештблбн, а
ядмашвлăэш кбтбкбн, охатан агыл отвечаен.
Тбдбн сага лишкбрак шбцмбкем дă тамам-
анят тбдб гыц ядыкем, тбдб, вбкем бшат
анжал, келесбш:

— Каранг тишец, брвезб!

Октавист Митропольский большырак яжола
мблланем чучын; трактирбш толмыкыжы, тбдб,
тамахань кого лелбцбм вбләнжб намалеш ма-

шанет, лыкышкы эртә, пөкенбим ялжыдон шькәл тәрвәтә, шьнзеш, стәл вьлән кьнертә дә лапавләжьбидон кого, мохнатый вуйжым тькьлә. Юк лыктеок кок-кым цәркә әрәкәм йүәш, кого юкшыдон кичкьжәл колта; цилән, цьтьрәл колтен, токыжыла анжал шьндәт; а тьдьбь, онгылашыжым лападон тькьбьлен, әдемвлә вькьбь туран анжа; тырыжалт шьцшьбь үпшьбь пуалалшы, лудалгы-якшар лицәшкьжьбь, аржа ганьы, йөнтьбьмлә кечәлт шьнзьбьн.

— Мам авжедә? Мам ужыда?—трук тьдьбь мьгрәлтен ядеш.

Южнам тьдьбьлән отечаят:

— Екшүкьбим ужына!

Ылыныт вадывлә, кынам тьдьбь юклыктеок йүн дә, явләжьбим лельбьн тәрвәтьбьл, юклыктеок ләктьбьн кен, но таманяр гәнә мьнь колынам, кыцелә тьдьбь, пророкла, әдемвләм облицаен:

— Йымеьбьн йнян слугажы мьнь ылам дә вот, Исаия ганьы, облицаем тәмдәм! Ариил халалан, кыштакен сакой сквернацевлә, жуликвлә дә безобразный мразьвлә сулыкышты лөәш ямаш цацен бьләт, пурь уке! Земля вьлнбь ма улы корабельный шылдырвләләнәт пурь уке, вет ньбьбь мир вьлнбьшьбь корывлә мыккы сек худа әдемвләм кандыштыт,—тидьбь тә ылыда, пияницывлә, обжорвлә, сәндәлькьбьн ма улы худажы,—когон шукын ылыда тә, окаянныйвлә, дә земляжәт бьшке докыжы тәмдәм ак принимайы!

Юкшы тѣдѣн когон мѹгрѣлтѣн, окняштыш стьоклавлѣят даже цѣтѣрѣлтѣнѣт, — публикыланжы тидѣ яжола чучын, дѣ тѣдѣ пророкым хвален:

— Яжон шелѣштеш, ланзыра мижѣн пи!

Знакомый лиѣш тидѣндон куштылгы ылын, — угощеньем предлагааялаш веле келеш; тѣдѣ графин ѣрѣкѣм дѣ якшар перцѣм когон шѣвен шѣндѣмѣ ѹшкѹж мокшым — тѣдѣн яратымы качкышыжым треваен; качкышыжы тѣдѣ ышмам дѣ цилѣ шѹм-кѣргѣм кышкедѣн. Икѣнѣ, махань книгѣвлѣм лыдаш келеш, тѣдѣ гѣц ядмыкем, роал пумыла тѣдѣ шѣдѣн мѣньѣм ѣшкѣмѣм яды:

— Малын лыдашыжы?

Но мѣньѣн шеклѣнѣмем ужын, мѹнгѣлтѣш:

— Еклезиастым¹ — лыдынат?

— Лыдынам.

— Еклезиастым лыд! Большы лыд. Тѣштѣ мирѣн цилѣ мудростѣшы; лач ик квадратный тѣгѣвлѣ веле тѣдѣм ак понимаеп — тѣржѣм попымла гѣнь, иктѣт ак понимайы... Кѹ тѣнь те хень ылат? Мырет?

— Агым.

— Малын? Мыраш келеш. Тидѣ сек йѣнтѣмѣ зачяти.

Сагашы стѣл логѣц тѣдѣм ядевѣ:

— А ѣшкежѣ тѣнь — мырет?

¹ Библейский книга.

— Мане, мѣнь — бездельник ылам! Ну?

— Нимат уке.

— Тидѣ новость агыл. Цилӑн пӑлӑт, что тѣннѣн вуйыштет нимат уке. Дӑ нигнамат нимат ак ли. Аминь!

Тѣдѣ цилӑдонок дӑ, конечно, мѣньдонемӑт техень тондон попен; хотя кок-кым гӑнӑ угошаймем паштек мѣньдонем пышкыдыракын попаш тӣнгӑльбѣ дӑ икӑнӑ даже тагыце цӗдейӣм-лӑ яды:

— Анжем тѣнь вѣкет дӑ ам понимайы: ма тѣнь, кӗ тѣнь дӑ малын тѣнь ылат? А, впрочем — чорт тебя возьми!

Клещов докы тѣдѣн отношенижѣ мѣлӑм непонятный ылын: колыштын тѣдѣм явный наслажденидон, южнам даже ласкон йѣрен, но знакомый тѣдѣдон лите дӑ попашыжат тѣдѣ гишӑн грубо, презрительно попен:

— Тидѣ — болван! Шӗлен мышта, ма гишӑн мыра — понимая, но все-таки — осел!

— Малын?

— Ёшкѣмжѣн природыжыдон.

Тѣдѣдон арыжы годым мѣньнѣн кытыралмем шон, но арыжы годым тѣдѣ ушкӗжлӑ Ёнгѣрен веле дӑ нѣргешт шѣцшѣ сѣнзӑвлӑжѣдон йѣр-вӑш сылыкын анжен. Тагӗ гӣц мѣнь колынам, что курымжы мычкы со йӗкшѣ ти эдем Казанский академиштѣ тыменьнѣн, архиерей лин кердѣн, — тидѣлӑн мѣнь шѣм Ёнянѣ. Но икӑнӑ, Ёшке гишӑнем тѣдѣлӑн шайыштмем годым,

епископ Хрисанфым мѣнь ашбѣндарѣшым; октавист вуйжым бѣрзѣл колтыш дѣ келесѣш:

— Хрисанф? Пѣлем. Мѣньбѣн учителем дѣ благожелателем. Казаньышты, академиштѣ, — ашбѣндарем! Хрисанф тидѣ—золотой пеледѣш манмы ылеш, тенгелѣ верны Памва Берындын книгѣштѣ келесѣмѣ. Мане, тѣдѣ золотой пеледѣш гань ылы—Хрисанф!

— А кѣ тидѣ Памва Берында?—мѣнь тѣдѣм ядым, но Митропольскій мытыкын келесѣш:

— Тѣньбѣн делаэт агыл.

Тонем тетрадьышкѣм мѣнь сирѣлтѣшым: „Памва Берындым непременно лыдын лѣктѣш“, — мѣлѣнем чучын, что мѣньбѣм тыргыжландарышы шуку вопросвлѣэш лѣмѣнок ти Берында доны ответвлѣм мѣнь мон кердѣм.

Певчій тамахань-ѣнят мѣнь пѣлдѣмем лѣмвлѣм, шамаквлѣн потикѣлѣ сочетанивлѣм попаш пиш яратен; тидѣжѣ мѣньбѣм когон тыргыжландарен.

— Бѣлѣмѣш—Анисья агыл!—тѣдѣ попен.

Мѣньжѣ ядынам:

— Кѣ тидѣ Анисья?

— Полезный ѣдем,—тѣдѣм отвечаен, дѣ мѣньбѣн ынгылдымемжѣ забавляен тѣдѣм.

Ти шамаквлѣжѣ дѣ академиштѣ тыменьмѣжѣ мѣньбѣм шаныктенѣт, что тѣдѣ шукум пѣлѣ, дѣ обиднѣн чучын, что тѣдѣ нима гишѣнѣт бѣнежѣ шайышт, а шайыштеш гѣнят, ынгылаш ак-

ли тѣдѣм. А кѹ палә, анят, мѣнь тѣдѣм ядын-
жы мыштыделама?

Тенге гѣнят, все-таки тѣдѣ мѣньѣн йангешем тамам кодев; Исаия пророкын гань тѣдѣн обличенивлән йѹкшѣ смелостьшы мѣләм яжола чучын.

— О, земля вѣлнѣ ѹвшен, яктарен бѣлѣшѣ-
влә!—тѣдѣ мѹгѣрен.—Сек худавләжѣ тә лошты-
да лѣмлештәрәлтѣт, а яжовләжѣ поктылмы,
обижаймы ылыт; толеш грозный кечѣ дә тидѣ
гишән ойхыраш шода, но поза лизш, поза!

Тѣдѣн мѹгѣрѣмжѣм колыштын, „Хорошее
дело“, тенге обиднән дә куштылгын ямшы На-
талья прачка, пѣл лоштыш ганьы сакоѣ худа
әляквлә лошты бѣлѣшѣ Королева Марго мѣләм
әшбѣндәрәлтѣнѣт,—әшбѣндәрәшемжѣ мѣньѣн те-
хеньвлә уже шуку ылыныт..

Мѣньѣн кѣтѣк знакомством ти әдсмон по-
тикәлә кашаргыш.

Шошым тѣдѣм мѣнь ныреш, лагерьвлә до-
ран вәш линәм; вуѣжым ламайыл, верблюд га-
нъы, бѣшкетшок тѣдѣ, пуал шѣцшѣ, ашкедѣн.

— Гуляет?—ѣрдәнгшѣ юкшыдон тѣдѣ яды.—
Ал иквәреш. Мѣнят тоже гуляем. Мѣнь вет
шоля, ясы ылам, мане..

Икманяр ашкылым юк лыктеок мә әртѣшнә
дә трѹк тебе тошты палатка вәр лаксышты әде-
мѣм ужина: тѣдѣ лаксы пындашты шѣнзә, тѣ-
рѣнь йәрнәлѣн, пулшыжым йәм тѣреш тѣккѣ-
ләлѣн; пальтожы тѣдѣн ик велнѣжѣ пѣлѣш

күшкбй йыжнен кузен, пальтожым тбдбй вуйта кыдашнежбй ылын дб кердте.

— Йүкшбй, — шагалалын, певчий келесбйш.

Но эдембйн кид лбвблнбй, жар сирембйштбй кого револьвер кий, мбндбйрнбт агыл — картузы, а картузы сагажы — изиш тбнгблмбй брбкб ямдар, — ямдарын охыр логержбй жар шудывлб лоэш ямыдалын. Эдембйн лицбжбй пальто лбвбкбй намысланым ганьы йбймен шбйнзбйн.

Минут нбрбй юк лыктеок мб шалгышна, вара, явлбжбйм кымдан ташкал шагалын, Митропольский келесбйш:

— Бйшкбймжбйм бйшке лүэн.

Мбйнь тброк цаклышым, эдем йүкшбй агыл, а колышы, но случайжы тидбй техень вычыдымы ылын, что бйнянбймбжбт шоте. Ашбйндарем, пальто лбйвец кайын шбйцшбй кого, яклака вуйкаркам дб кбкб пблбшбйм анжен, ни лүдбшбйм, ни бжблбймбшбйм мбйнь чувствыйделам, — бйнянбймбй шоте, что шошымшы техень ласко кечбйн эдем бйшкбймжбйм бйшке пуштын кердбйн.

Октавист бйшкбймжбйн нбйтбймбй шбйргбйвлбжбйм лападон пингбдбйн шбйркблен, тбдбйлбн уштбй вуйта, дб бйрдбнгшбй юкшыдон попен:

— Бйлблшбй. Вбтбйжбй айырлен шбйлбн бль йблбйн оксам шбвен шуэн..

Тбдбй мбйньбйм полици ужбш халашкы колтыш, а бйшке йбм тбйреш ялжым колтен шбйнзбйн, тбйгбнен шбйцшбй пальтожыдон бйшкбймжбйм пбйр-

дәш цаца, кижен шынзын вуйта. Колышы әдем гишән городскойлан келесымкем, мёнъ мён-гешок кыргыж толым, а октавист тй нўжец покойникын кодшы әракәжым йун колтен, тй-дй мёнъым охыр ямдардон махайыл встреча-йыш.

— Вот ма тйдым ямден! — тйдй урмыжал колтыш дә, ямдарым рок тервен кыце-кердмён шуэн шелён, тйдым пыдыртен шуш.

Мёнъ паштекем хала гыц городской кыргыж толы, йәмбш пугынал анжалы, картузыжым кыдашы дә онгжым хрестышат, певчийым яды:

— Тёнъ кў ылат?

— Тёнъын делаэт агыл...

Полицейский тамам тумаялы дә пурыракын яды:

— Кыцелә вара тенге, — тиштй колышы, а тёнъ йукшй ылат?

— Мёнъ коклы и йукшй ылам! — онгжым ла-пажыдон севәлён, певчий когоэшнен пелештйш.

Мёнъ тумаснәм, что әракә йумәшеш тйдым арестуют бнде. Хала гыц әдемвлә кыргыжыныт, дрожкеш строгий кварталный, кыдал толы, йәмбш валыш дә, колышы әдемён пальтожым лүлтәләлён, тйдён лицәшкй анжалы.

— Кў сек пйтәри ужын?

— Мёнъ, — Митропольский келесйш.

Квартальный тидён вйкй анжалы дә кро-зымла статян, кужын пелештйш:

— А-а, здравствуй, сударем!

Луцкы нәрби әдемвлә погыневби; кыргыз тол-
машеш шүлештөлшөвлә, оживленныйвлә, нбнби
йәм йбир пөтырнәлтөт, йәмбиш анжал-анжал
колтат, тәгү иктби сьгьирәл колтыш:

— Тидь мәнмән олицәштөш чиновник, мбнь
пәлем тидьм!

Октавист, ял вблнбжби кәчәйбл, кварталъ-
ный анзылны цәрә вуя шалген, дә тамам-әнят
тбдбндон мўгбмәктыл спорен; вара кварталъ-
ный тбдбм онгжы гьц шькәл колтыш, тбдби
лывшалт кеш, вален шьнзб; тбмбкби полицей-
ский, талашыдеок кбшәнжби гьц керембм лык-
ты, привычкыжы сембнь шайык бштен кычы-
мы певчийын кидвләжбм ялштен шьндбш, а
квартирный анжен шалгышывлә вькби шьдбн
саслаш тбнгәльби:

— Карангда! Р-рвань...

Әче ик шонгы городской кыргыз тольы—
якшарген шьцшби начкы сьнзән, янгылмашеш
ышмажым кәрен шуэн, октавистын кидвләжбм
ялштен шьндбмби керем мычашым кычыш дә
тбдбм халашкы олен виден нәнгеш.

Сылыкланен шьцшби, мбнят ныр гьц каран-
гым; карак саслым гань юк эхола мўгьирбмби
әшбндәрәлтеш:

— Горе град, Ариилу!..

А сьнзә анзылны—ледби картин: полицей-
ский талашыдеок шинель кбшәнжби гьц кере-
мбм лыктеш, а грозный пророк, якшарген шьц-

шбї, мижән кидвләжбм шайык привычкыжы сембнь хрестылә бштен, смирян кычеҫ шбнден...

Шукат бш ли, мбнь пәлбшбм, что пророкым хала гбц этапдон лыктын колтенйт. А тбдбн паштек Клещоват ямы,—бдбрым нәлбн дә бләш уездбш кен, кыштакен шорный мастерскойым пачын.

... Шорник яжон мырым гишән хозаэмлән мбнь пиш усердно шайыштынам, дә тбдб мбләм икәнә келесбш:

— Кеәш келеш, колышталаш...

Дә теве бнде тбдб мбнь ваштарешем стәл лошты шбнзә, сбнзәхалжым цудеен лүлтәлббн, сбнзәжбм когон кәрен шбнден.

Трактирбш кембнә годым дә андак трактирбштәт тбдб седок мбнбм мыскылен—публикыдон дә сакоҫ худа пышвләдон. Шорник мыраш тбнгәлмбк, тбдб мыскылымла йбрәлтбш дә сырам стопкашкыжы йоктараш тбнгәлбб, но пеле якте йоктарышат, шагалал колтыш дә келесбш:

— Ого... чорт!

Хозаэмбн кидшб цбтбрәл колтыш, тбдб ямдаржым олен шбндбш дә пиш пыт колышташ тбнгәлбб.

— Д-да, брат,—Клещов мырен пбтәрмбк, когон шүләлтен тбдб келесбш, -- действительно мыры... чорт возьми! Даже шокшын чучеш...

Вуйжым комдык бштен, потолыкыш анжен шбнден, шорник әчеәт мыраш тбнгәлбб.

— По дороге из богатого села
Чистым полем молодая девка шла...

— Мыра, — вуйжым ламайыл дә ййрен шйнден, хоэаэм пелештйш. А Клещов, лач шишкышымок шакта пакыла мыра:

— Отвечает красна девица ему:
Сирота я, не нужна я никому...

— Яжон кердеш, — якшаргал шйцшй сйнзйжым пытькен, хоэаэм пйжгй, — ф-фу, чорт... яжон мыра!

Мйнь анжем тйдын вйкй дә сусу ылам, а ййнг тйрвйтйшй мырын шамаквлйжй, трактир юкым сйнген шуэн, силанракын, яжоракын дә эчейт большы ййнгй тйрвйтен шакта:

— Нелюдимо на селе у нас живут,
Меня, девку, на вечерки не зовут.
Ой, бедна я, да одета не к лицу,
Не годна я, зная, удалу молодцу..
Сватал вдовый, во работницу себе —
Не хочу я покориться той судьбе!..

Хоэаэм мйньйн йшйт намысланы, мйгйрйш тйнгйльй, — шйнзй тенге, вуйжым кымык йштен, дә пйгйр нйржйм ныштке шывшеш, а пыл-вуйышкыжы сйнзйвйдышй патька.

Кымшы мыры паштек, тыргыжланен шйцшй дә тырыжалт шйцшй ганьы, тйды келесйш:

— Тилец большы мйнь шйнзен ам керд тиштй — шулйлтен колтем веле, махань пышан, чорт... Айок токына!..

Но йлицйштй тйды келесйш:

— Ал, Пешков, гостиницыш, качкылдална моло... Токи кемй ак шо!.

Ценәм бштыдеок, извозчикын тирбш кузен шбнзб да корны мычкы ик юкымат бш лык, гостиницбштбжб, ик лыкеш стл лошкы шбнзят, йбрваш анжылт, шбднл кайын, пелеюкын сразу попаш тбнгальб:

— Ну вет, тб кесет кыцелл мбнбн йангем тврвтен, сылыккандарен шбндбш. Уке, тбнь вот лыдат, рассуждает, а келесб—ма техеньб? Блет, блет, нбллб и эртен кен, ватб, тетявлл, а шамакым пелештш, эдем уке. Южнам теве—йанг пачынок попышаш ылнежб, а тгудон попет! Ватбдон хоть попы, хоть уке—тбнбм ак ынгылы.. Дл ма тбдб? Тбдбн—тетявлл, ну, хозяйство, бшкбмжбн дела! Тбдб мбнбн йангемлн ррдбж ылеш. Ватб—птариш тетя якте веле танг... тидб уш тенгелл. Дл тбдб мбнбн, вообще... ну, бшкеок тбнь ужат... ни мыралташ, ни кушталташ... так—неодушевленный пай ара, чорт возьми! Мане, скучна, брат..

Тбдб уштб, качы сырам талашен йун колтыш, тырлалы, кого упшбм аварталы, дл эчеят тбнгальб.

— Эдемвлл, брат, вообще—сволочб! Тбнь тбштб мужиквлдон хытырет, тбшкб дл тишкб... мбнь—понимаем, неправильныйжы, худажы блбмаштб пиш шуку—лачок тидб... Циллн шолывлл! А тбнь тумает, тбнбн шаяет нбнб-

лән пижеш? Пйрцйкәт ак пиж! Мане. Нынй,—
Петр, Осип,—жуликвлә! Нынй цилә мйләнем
попат, мам тбнь мбнь гишәнем попет—тбдй-
мәт, дә цилә... Что, брат?

Мбньжб, цудеен колтышет, юкымат лыкте-
лам.

— То-ты!--хознаэм мыскылымла пелештә.—
Персишкы кеәш шаныметдон тбнь правиль-
ны бштенәт, тбштй хоть нимамаат ат ынгы-
лы—йблмбй весы! А бшке йблмбйдон гбнь—
ирсә подлосты!

— Осип мбнь гишәнем шайыштеш?—мбнь
ядам.

— Ну, да! А тбнь—мам тумаенәт? Тбдй
йәл гбц большы шайыштеш, болтун. Тбдй,
брат, техень йой... Уке, Пешков, шамаквлә эдем-
лән ак пижеп. Правдажы? А ма чортлан тидй
келеш? Тидй шбжбй лярәшкбй вилшы лым га-
ныы, лярәшкбй кенвазын дә—шылен кен. Ляр-
рәжбй шукурак лин. Тбнь—лучы юкедбймәт ит
лык...

Тбдй стопка паштек стопкам сырам йун, но
йукшбй лите, большырак чбнь дә шбдбйн веле
попен:

— Пословица попа: шамак—толота агыл, а
юк лыктымаш—шортнбй. Эх, брат, махань скуш-
на... Лачокым тбдй мырыш: „Нелюдимо на
седе у нас живут“. Народ тылык гань ылеш...

Йырвәш анжалат, тбдй оленрәкбйн попаш
тбнгәльбй:

— Вот, мѣнь бѣшлѣнем... сердечный другим монам ылы—бѣдрѣмѣш иктѣ, марыжы гѣц шалген кодын, марыжым фальшивый оксавлѣ гишѣн Сибирѣш колташ суенѣт, а кѣзѣт тишток эче—тюрьмашты шѣнзѣ. Тѣ бѣдрѣмѣшдон знакомый линѣм... оксажы копейкѣт уке, ну, тѣдет и тѣнгѣлын, пѣлет... мошы вѣтѣ иктѣ тѣдѣдон знакомыйым мѣнѣым бѣштен. Анжем тенге вѣкѣжѣ—маханѣ яжо бѣдрѣмѣш! Техень цевер, бѣрвезѣ... просты—попашат уке! Икѣнѣ, кокѣнѣ... вара мѣнь тѣдѣлѣн и попем: кыце вара тенгелѣ, манам, марет тѣнѣын—жулик, бѣшкѣмедѣм тѣнѣ честно ат кычы—а малын тѣдѣын паштек Сибирѣш кенет? А тѣдѣ, пѣлет гѣнѣ, тѣдѣын паштек, поселенишкы кеѣ, мане... Дѣ вот тѣдѣ мѣлѣм попа: керек-маханѣ лижѣ марем, а мѣнь тѣдѣм яратем, мѣнь турешем тѣдѣ яжо! Кѣ пѣлѣ, ѣнят, тѣдѣ мѣнь гишѣнем сулыкышкы пырен? А мѣнь, манеш, тѣнѣдонет сулыкым бѣштем—тѣдѣын верц, тѣдѣлѣн окса келеш, тѣдѣ—дворянин дѣ яжон бѣлѣш тыменѣын. Бѣшкетем, манеш, ылам ылгецѣ, мѣнь честно бѣлынем. Тѣнѣ, манеш, тоже яжо эдем ылат дѣ мѣлѣнемжѣ пиш яжола чучат, но толькы тѣнѣ тидѣ гишѣн мѣлѣм ит попы... Чорт!.. Маняр окса сагаэм ылы—кѣндѣкшлу тѣнгѣ утларак—цилѣ тѣдѣлѣн кычыктышым дѣ манѣым: ит ѣѣтлѣ веле... тилец гач мѣнь тѣнѣдонет ам керд, уке, ам керд! Лѣктѣын кешѣм, дѣ—тевеш...

Царнәльбѣ тѣдѣ, трѹкок йѹкшѣ лин колтыш,
лыксыр лин колтыш дѣ мѹгѣмәктѣльбѣ:

— Куд гәнә мѹнь тѣдѣн докы миәнәм... Ма
тидѣ техеньбѣ, тѣнь ынгылен ат керд! Мѹнь,
әнят, кут гәнә тѣдѣн квартиржы докы миэ-
нәм... а пыраш—решѣделама... кердтелам! Кѣзбѣт
ѣнде тѣдѣ кен колтен...

Тѣдѣ кидшѣм стѹл вѣкѣ пиштѣш дѣ, пар-
нявләжѣм тәрвәтѣл, олен пѣжген келесѣш:

— Йымат ѣнжѣ шѹдѣ эчеят тѣдѣндон вәш
лиәш... йымат ѣнжѣ шѹдѣ! Тѣнәм—циләк чор-
ту! Әл токына... кенә!

Кешнә; тѣдѣ лывшалтын дѣ мѹгѣмәктѣльбѣн:

— Вот кыцелән, брат...

Шайышт пумы историжѣ мѹньбѣм изишәт
цѹдейбѣктѣде,—пѹлә годшенок мѣләм чучын,
что тѣдѣндон махань-гѣнят айыртемѣн случай
лишәшлык.

Но ѣлѣмәш гишән тѣдѣн шаяжы, айыртемѣ-
нок—Осип гишән шамаквлә мѹньбѣм когон сы-
лыкландарен колтевѣ.

XX

Неуклюжий каменный лапкавләм рабочийвлә
шѣжѣ йѣде пыдыртымым, а шошымжы техе-
ньок весѣвләм стройымым наблюдаен, колышы
гань халаштыш пуста томавлә лошты кым кән-
гѣж мѹнь „десятникышты“ ѣлен шѣндѣшѣм.

Хозаэм пыт стараен, чтобы вѳц тѳнгѳэшѳжѳ
мѳнь тѳдѳлѳн яжон ровотаем лижѳ. Лапкаш-
ты седѳрѳм веспачаш вѳкшѳнѳт гѳнь,— седѳрѳ
площадь кымдыкем аршын келгѳцѳш рокым
мѳнь капаен лыкшашлык ылынам: босяквлѳ ти
ровоталан ик тѳнгѳм нѳлѳнѳт, мѳньжѳ нимама
получайделам, но тиштѳ ровотаймем лоштыжы
плотниквлѳ паштек анжен шоктыделам, а нѳнѳ
амасаштыш сравачвлѳм, ручкавлѳм кедѳрен нѳ-
лѳнѳт, сакоѳ мелочѳым шолыштыныт.

Рабочийжы, подрядчикшы—цѳлѳн мѳньѳм
кѳце-гѳнят алталаш цаценѳт, ма попазен шо-
лыштыныт дѳ цѳлѳ тѳдѳм наружок почти ѳш-
тенѳт, скучна обязанностьым вуйта исполняе-
нѳт; шолыштмыштым пелештѳмем годым нѳнѳ
нѳдешкѳделыт дѳ, шѳдешкѳдеок, цѳудеенѳт:

— Старает тѳнь вѳц тѳнгѳэшѳт, коклы тѳн-
гѳш нѳрѳ—анжашат потѳкѳ!

Мѳнь хозалан попенѳм, что мѳньѳн трудыш-
тем ик тѳнгѳм пингѳдешнѳмжѳдон соок тѳдѳ
лу гѳнѳ большы ямда, но тѳдѳ сѳнзѳжѳм ве-
ле мѳлѳм кымалтен дѳ попен:

— Яра, попы тѳнь!

Мѳнь понимаенѳм, тѳдѳ шолышташ палшы-
машеш мѳньѳм подозреваен, тѳдѳ ѳѳрнѳм
гань чувством мѳньѳнѳм тѳдѳн докы инижтѳ-
рен, но обижайде; техень порядок: цѳлѳн шо-
лыштыт, дѳ хоза ѳшкеѳт ѳѳлѳнѳм роалташ
ярата.

Ярмынкѳ паштек, ремонтыш нѳлмѳ лапкавлѳм

анжен кашмаштыжы самоварым, атыдерым, ко-
вөрөм, кайышым аль махань-гөнят товардон
ящикым ужмыкы, хозаэм йыралтал попен:

— Хадырвлалан спискым сирь да ма улы
цила кладовойш нанге!

А кладовойжы гыц хадырвлам тиди токыжы
нанген да кодшыжылан таманяр пачаш угыц
спискым мылам сирьиктен.

Бшкежи мьнь хадырвлам ам яраты, керек
хоть нимаэмат бинжи ли, мьнь ойхырделам,
книгавлаат даже мьньым стесняенит. Беранжен
изи книгä дон Гейнен мырвлä гыц пасна,
мьньын нимаэмат ылте; Пушкиным нälмем
шон, но халаштышы лач икти веле ылшы бу-
кинист¹⁾), костан тьотя, Пушкинлан утла шер-
гим кичен. Хозаэмьн квартирыштыш мебель,
ковөрвлä, тыгырвлä да цилажок, ма тышты вä-
рөм такеш занимаен, шбдем веле мьньыним
шоктен да бшкымжын неуклюжестышдон, чия,
лакы пышыжыдон тыргыжландарен мьньым;
хозавлæмьн комнатывлам вообщежок яраташ
акли—ныни сакой хламым, акелым оптен шын-
дымы шундыквлалä веле чучыныт. Седындонат
хозаэм кладовой гыц йäлын хадырвлам намал-
мы да тидындон акелым эчеат большы шукем-
дымы мылам противнän чучын. Королева Мар-
гон комнатывлäштät тор ылын, но зато олмы-
дын.

¹⁾ Букинист—тошты книгавлæм нälшй, выжалышы.

Бїлїмаш вообщезок тамахань бессвязныйла, йонтїмлэ мїлэм чучын, дэ тиштї шукужок явно глупый ылын. Теве мэ лапкавлэм чиненэ, а шошым полой вїд нїнїм нэлеш, седїрэвлэм лочыктен пугїртен шїндэ, тул амасавлэм пылештáрен колта; вїд пычеш—кáштáвлэ шуáш гїнгáлйт. Год гáц годыш, таманяр лу и ынде, шошым йїде ярмїнкáм вїд нэлеш, томáвлэм, вáкшмї олицáвлэм локтылеш; год йїде нэлшї ти потопвлэ эдемлэн пиш кого убиткáм кандат, дэ цилэн пáлáт, что ти потопвлэ ышке турешышток ак пýтеп.

Шошым йїде йогышы и баржывлэм дэ шуку тыгыды суднывлэм пыдырта,—эдемвлэ ойхыралыт дэ у суднывлэм строят,—а толшаш шошым и эчеáт пыдырта нїнїм. Махань-техень йонтїммї ик вáрбшток токтымактымаш тидї!

Тидї гишán мїнь Осип гáц ядам, тїдї цýдея дэ ваштылеш.

— Ах, тїнь, цáрлэнгї, ужат, кыце хватышыц! Дэ махань дела тїньын тиштї? Тїлэнетшї ма, ну?

Но тїшáкок тїдї серьезнырак, дэ шонгын гань агыл раскыды, клоной сїнзáжїдон мыскылымла анжен попа:

— Тидїм тїнь толкыдон цакленáт! Лачок хоть, тїлáт тидї керáл агыл, а, может, керáлáт лин кердеш! Тїнь вот эче мам шотыш нэл...

Дэ кукушы шамаквлáжїдон, сакой прибауткывлэ ярелá, шутя ыштен, шайыштеш:

— Вот—әдемвлә жалываят: земля чыды, а Йыл шошым йыде сирвләм кышкедеш, землям нәнгеә, вьд пындашыш йөрә дә бшкежы коашемеш; тынәм весөвлә жалываят: Йыл коашемеш! Шошым әнгөрвлә дә кәнгөж юрвлә каремвләм капаят,—земля әчеәт рекәшкы кеә!

Тыды бжәләйдеок дә шьдешкыдеок попа,—попа, бльмәш вькы жалобывләм пәльмжыдон наслаждая машанет, дә тыдын шамаквләжы мьньын шанымашвләэмдон төреш толыт гынят, тыдым колышташ мьләм неприятно.

— А әче шотыш нәл—пожарвлә...

Мьнь әшындәрем, что Йыл вес сирьшты лес йылыде, кажется, ик кәнгөжәт әртөде, каждый год июльын пьлгом саралгы-луды шькшдон леведәлт шьнзеш; кечы якшарген шьнзеш, ак тьолгыж, дә земля вькы карштыш сьнзә ганьы анжа.

— Лес—пуста дела,—Осип попа,—тиды барский имения, казенный; мужиквлән лес уке. Халавлә йылат—тиды тоже дела когоок агыл,—халавләшты паянвлә блят, ньным бжәләяш уке! Тынь вот солавләм нәл,—маняр сола кәнгөж гачышты йыла! Әнят—шүды нәрб, тиды вот—убиткә!

Тыды олен ваштылеш.

— Имения улы, дә мыштымаш уке! Дә вот мәнмән когыньнан тенгелә ләктеш, әдем бшләнжы вуйта ак ровотайы, землялән агыл, а тылан дә вьдлән!

— Мам тѣнь ваштылат?—мѣнь ядам.

— А ма? Пожарым сѣнзавѣддон ат йѳртѣ, а полоѣ вѣдшѣ сѣнзавѣдеш силанрак веле лѣэд.

Мѣнь пѣлем, благообразный ти тѳотя—мѣнь ужѣм эдемвлѣ лошты сек ышан ылеш, но мам ѣнеярата тѣдѣ, мам ак яраты?

Мѣнь тумаен шалгыем нѳужвец тѣдѣ пакыла попа, мѣньѣн тылвѣрѣшкем кукшы шамаквлѣжѣм пиштен миѣ:

— А анжал тѣнь, эдемвлѣ силам кыце чѣдѣ переѣт, ѣшкѣмѣштѣнѣм дѣ йѣлѣнѣмѣт, а? Хозает тебе кыце тѣньѣм шывшедѣ? А ѣрѣкѣ тебе мирлѣн маняреш шагалеш? Шотлен нѣлѣшѣт грудна, сек ученыѣ эдемѣт тидѣм шотлен нѣлѣн ак шокты! Пѳорт йылен кеѣ—весѣм строяш лиѣш, а вот яжо мужик зря ямеш—тидѣм уш ат тѳрлѣ! Шамак толшы, Ардальон ѣль тѣштѣ Гриша—анжы, мужик тыл гань пижѣн кен! Ородырак тѣдѣ, Гриша, но пуры эдем! Шѣкштѣ, олым кѣлте машаѣет. Ёдрѣмѣшвлѣ кыце тѣдѣн тервен пижѣт, шѣргѣштѣ пушмы эдем тервен вуйта.

Шѣдѣдеок, а так—пѣлѣмем шоѣшѣт, мѣнь тѣдѣм ядыштам:

— Малын тѣнь мѣньѣн шанымашвлѣѣм хозаѣмлѣн шайыштат?

Ладнанок дѣ даже ласкон тѣдѣ ынгылдара:

— А чтобы пѣлѣжѣ тѣдѣ, шанымашвлѣѣт тѣньѣн махань вредныйвлѣ: кѳлѣн ѣне, хоза

гыц пасна, тѣньѣм тымдалтымла? Худам тѣлѣт шанен мѣнь ам попы, а тѣньѣм бѣжѣлен по-
пем. Ёрвезѣ тѣнь ороды ат ыл, а вуйыштет
екшук пыдыратылеш. Шолышт—юкемѣт мѣю
ам лык, бѣдѣрвлѣ паштек кашт—тоже юкем к
лык, ѣракѣм йѣлдѣл—ам келесѣ! А тѣньѣн др-
зостѣвлѣэт гишѣн хозалан соикток келесѣм,
пѣлен ли..

— Тѣньдонет анзыкыжым мѣнь ам попы!—
мѣнь манам.

Тѣдѣ тынгланалы, лапа пындаштыш смо-
лым кѣчшѣдон капайыл шалгыш дѣ вара ла-
ско сѣнзѣжѣдон вѣкем анжалят, келесѣш

— Алталет,—манеш,—попет! Кѣдон бѣне ве-
сѣжѣдон тѣлѣт попымла? Вот, весѣжѣ и уке..

Техень итѣрѣ, аккуратный, Осип кочѣгар
Яковла, цилѣ вѣкок икстатян ладнан анжымы
ѣдемлѣ, мѣлѣм чучеш.

Южнамжы, тѣдѣм анжен, начетчик Петр Ва-
сильев ѣшѣндѣрѣлтеш, кынамжы — извозчик
Петр, а южнамжы ѣче тѣстѣмлаат чучын коле—
мадон-гѣнят тѣдѣ мѣнь ужмем цилѣ шонгы
ѣдемвлѣ ганьы ылмыла мѣлѣм чучеш. Цилѣнок
нѣнѣ пиш интереснѣй тѣстѣвлѣ ылыныт, но
мѣнь чувствыенѣм, нѣнѣн сага бѣлѣш акли,—
лелѣ дѣ противнѣ. Нѣнѣ йѣнѣгѣдѣм нѣмымыштыт
вуйта, нѣнѣн ышан шаяшты якшаралгы бѣрдѣн-
гшѣдон шѣмѣм леведѣт. Осипым нѣлшѣш. Пу-
ры тѣдѣ? Агыл. Злой? Тоже агыл. Ышан тѣ-
дѣ—тидѣжѣ тебе мѣлѣм раскыды. Но тѣ ыш,

техень гибкий ылмыжыдон мѣньѣм цудейѣктен
гѣнят, кѣньѣсѣрлѣндѣрен, дѣ, остаткажым, мѣнь
чувствыаш тѣнгѣльѣм, тѣдѣ мѣлѣм цилѣ ста-
тянок враждебный ылеш.

Мѣньѣн шѣм кѣргѣштем пѣцкѣтѣ шанымаш-
влѣ тѣрвѣненѣт.

Эдемвлѣ лошты ласко шамаквлѣ дѣ йѣрѣл-
тѣшвлѣ улы гѣнят, цилѣн нѣнѣ икѣнѣ ик-
тѣштѣлѣн чужой ылыт, дѣ землѣ вѣлнѣ-
жѣт цилѣн чужой ылыт; тѣдѣм пыт яратымаш
чувство иктѣнѣт укелѣ чучеш. Лач папам веле
ѣлѣш ярата дѣ яраташыжат цилѣок ярата. Па-
пам дѣ техень пиш яжо Королева Марго.

Южнамжы техеньѣ дѣ тидѣ ганьы шанымаш-
влѣ шим пѣллѣ ныгыдемѣнѣт, ѣлѣш кѣньѣсѣр
дѣ лелѣ лин миѣн, а мол статянжы кыце ѣлѣм-
лѣ, кышкы кемѣлѣ? Даже пспалташат, Осип
гѣц пасна, иктѣт уке. Дѣ мѣнь большы дѣ бо-
лышы шѣрен тѣдѣндон попенѣм.

Тыргыжланен попомем тѣдѣ пыт интересу-
ен колыштын, тамам-ѣнят пѣлен нѣлѣш цацен,
ядыштын дѣ ладнан попен:

— Шиштѣ упрямый ылеш, но лѣдѣшлѣ агыл,
тѣдѣ гѣц иктѣт ак лѣд! Шѣмем вашт мѣнь тѣ-
лѣт советѣем: кеѣй тѣнь монастирѣш, кѣпеш
шомешкет тѣштѣ ѣлет—яжо шаяѣтдон йѣмы-
дылшывлѣм утешаяш тѣнгѣлѣт, дѣ тѣлѣт спо-
койна лиѣш, а манаквлѣлѣнжы—доход! Шѣмем
вашт советѣем. Анжем-анжемѣт, мирской дела-
влѣѣш тѣнь способный ат ыл, тама доко..

Монастирѣш кемѣ шоте, но мѣнь шижѣнѣм,
что путыялт шѣнзѣнѣм дѣ ынгылаш литѣмѣ
заколдованный крѣгѣштѣш ганьы сѣрнѣлтѣм.
Когон кѣньѣсѣр. Бѣлѣмѣш шѣжѣшѣ шѣргѣлѣ
веле мѣлѣм чучын,—понгывлѣ пѣтенѣт уже,
пуста шѣргѣштѣ нимам ѣштѣш, дѣ шѣргѣжѣ-
мѣт вашток пѣлѣмлѣ чучат.

Арѣкѣм мѣнь йѣтелам, бѣдѣрвлѣ паштекѣт
каштелам,—тидѣвлѣ вѣреш мѣньѣн книгѣвлѣэм
ылыныт. Но маняры шуку мѣнь лыдынам, тѣ-
нѣрѣ трудна ылын тенге пустан дѣ акеллѣ бѣл-
ѣш, кыцелѣн, мѣлѣм чучын, ѣдемвлѣ бѣленѣт.

Мѣлѣм токо веле луатѣѣц и ѣртен, но юж-
нам мѣнь бѣлѣлшѣ ѣдем ганьы ѣшкѣмемѣм чув-
ствыенѣм; мам мѣнь переживаенѣм, мам лыдын
лѣктѣнѣм, ма гишѣн беспокойнѣ тумаалтын,—
ѣилѣ тишѣкен кѣргѣштем пуал шѣѣшѣ дѣ ле-
лем шѣѣшѣ ганьы мѣнь ылынам. Бѣшке кѣргѣш-
кем анжалмыкы, мѣнь ужынам: впечатлени-
влѣм шѣнгдѣрѣшѣем мѣньѣн пѣѣкемѣш ѣылан
ганьы ылын, кышкы сакой хѣдѣрвлѣм шангок
дѣ кыце-шон шѣшкѣн шѣндѣмѣ. Кыным нѣлѣ-
шѣжѣ тѣштѣ ни сила, ни мыштымаш уке
ылын.

Дѣ ѣилѣ лелѣѣвлѣ, маняры шуку ылыныт
гѣнят, ѣаткыдын кителыт, кѣчѣйѣлнѣт дѣ мѣ-
нѣмѣмѣт, слабкан шѣнзѣшѣ ѣтѣм вѣд мыльгык-
тымла, мыльгыктылныт.

Сакой несчастивлѣм, болезньвлѣм, жалобы-

вләм йырнбмешкб мбнь яратыделама; мам-гб-
нят жестокийым ужмем годом,—вбр йоктармым,
шимбм, даже әдембм шамакдон орландармым,—
цилә тидб органический отвращеним мбнь кбр-
гбштем тәрвәтен; отвращенижб тбшәкок тама-
хань-әнят арышы ганьым мбньбм бштен, дә
мбнь бшкежәт зверь ганьы линәм, шиэдәлнәм,
а варажы бшләнемок карштым якте намысын
чучын.

Мучитель-әдембм южнам пиш когон шин
шбндбмем шон, дә мбнь нима шаналтыдеок
шиэдәләш кечәлтбнәм; кбзбтәт даже, бессили-
дон шачыктымы тб отчаянин припадкывләм
әшбндәремәт, мбләм намысын чучеш дә сылы-
кландара мбньбм.

Мбнь кбргбштем коктын бленбт: иктбжб-
тбргач шуку худам дә лярәнбм пәлен нәлб-
нәт, тишәкен икманяры шекләнен колтен, дә,
кечбнь ужмы лүдбшләвләәш өрмб ганьы лин,
блбмәш вбкб, әдемвлә вбкб бняндымлә, по-
дозрительно анжаш тбнгәлбн, цилә вбкб дә
бшкежб вбкәт бжәләен анжен, но бштенжб
нимат кердте. Эдем тидб тыр, бшкет блбмәш
гишән шанен блен, книгәвләдон, әдемвләдеок,
монастирь гишән, лесной сторожка гишән, же-
лезнодорожный будка, Перси дә ночной сторо-
жын должность гишән кышты-гбнят хала тбрб-
штб. Эдем чбдбрәк лижб, нинб гбц өрдбш-
тбрәк бләш лижб...

Весбжб, честный дә мудрый книгәвлән свя-

той шўлышдон хрестымь, кечынь ужмы лўдыш-
влан победный силам тьшлымашты чувствыен,
кыцелан ти сила тьдын вуйжым кьрын шуэн
кердеш, лярэн ялжыдон тьдын шўмжым неп-
цыртен шуэн кердеш, да, пўжым пырылын, мыш-
кындывлажым кормештен, сакой спорымашеш
да боеш соок йамды лин, пыток шалген оборо-
няялтын. Яратен да йжалан тьды деятельно
да, французский романвлан храбрый геройвлә-
лә, кымшы шамакешок шпагыжым ножна гьц
лыктын, боеш йамдылалт шагалын.

Ты вереман ядовитый врагем мыньын ылын,
Малый Покровский олицяштыш ик публичный
томан дворник. Тидьдон иканә ирок, Ярмын-
кашкы кемем годым мынь знакомый линам: ть-
ды извозчикын пролетка гьц шамтымы йўкшы
ик ьдырём валтен; вален шыцшы цылкаан ял-
влә гьц кычен, тьды ухнялтен колта да ваш-
тылеш, кьдал якте цәрә ылышы ьдырын кәпш
шывә, а ьдыржы шывшылмы йьде пролетка
гьц йыжнен мия, цилә тырыжалт шыцшы, слө-
пый ганьы нимат ужтымы, виш ышмаан ылеш,
пышкыды да маклешт кешы ганьы кидвлажым
вуйжы гач шуэн, пулшыжыдон, шаягаремжыдон
да кәкәрген шыцшы лицяжыдон пролеткын
шыцмы вәрём, ташкалмы ангам шин вала. Ос-
таткажым, вуйжым кўәш севәл шынден, ьдыр
пролетка гьц совсемок ләктын вазы.

Извозчик, имнижым лывшал колтышат, кы-
далы, а дворник, ьдырын ялыш кьцкәлт

шйнзйн, шайыкыла цакна, колышы ганьым тйдйм тротуарыш шывшеш. Мбнь ороды ганьы лин колтенам, дворник докы кыргыз тврвнйшбм да, яра эче, кыргызмаштемок, вочык кыташ ватерпасым¹⁾ кидем гыц тагыце-анят шуэн колтенам, тйте гбнь тамахань эче неприятность дворниклан да мблэм бшланемат лин кердеш ылын. Кыргыз мимб сембньок мышкынден шелмашеш дворник шыралт вазы, мбнь тйшаккок крылецбш тйргештен кузышым, звонокым кыце-кердмбн шывшаш тбнгальбм, тамахань-анят дикий эдемвлэ кыргыз лактевб, мбнь нбнблэн нимат ынгылдарен пуэн шбм керд да, ватерпасым нальбмат, ашкедбм.

Кырык лапыш валым доны извозчикым пок-тен шом; тйдб, кукшб козлажы гыц мбнь вбкем анжалат, пурынок келесбш:

— Ловкан тбнь тйдблэн пушыц!

Мбнь шбдбн тйдбм ядым: кыце вара тйдб бдбрбм тенге мыскылаш дворниклан волям пуэн,—тйдб ладнан, йбрнбмлэ келесбш:

— А мблэм—хоть-мам тбштб бштбштб! Пролеткыш шбндбм годым господавлэ мблэм туленбт,—ку тбштб кыдыштым шиэш, мбнбн ма дела!

— А тйдбм пуштын шуэнбт гбнь?

— Ну, да,—скорс техеньбм пуштат,—извоз-

¹⁾ Ватерпас—уровень, горизонт линим палаш бштбмб прибор.

чик маньы, вуйта таманяр гәнә бшкешбй тбдбй йукшбй бдбврвләм пушташ цацен.

Тбй кечбй гбц вара каждый ирок почти двор-
никым мбнь ужынам; кеем олицадон, а тбдбй
олицам бштблеш аль крылецбштбй шбнзә, мбн-
нббим вуйта выча. Мбнь тбдбйн докы миәм, тбй-
дбй кбньблеш, шокшыжым кәргәлтә дә анзыцок
келесә:

— Ну, сейчас мбнь тблät покаэдбм тодын
пуәм!

Тбдбй нбллбй иаш утларак ганьы ылын; изи
кәпән, клечә ялан, әзә бштбшәшлык бдрәмәшбйн
гань мбшкбрән, мыскылымла статян тьолгыж-
шы сбнзәжбдон мбнь вбкем анжен шбндә, дә
пиш когон потикән чучын, что сбнзәвләжбй тбй-
дбйн—техень пурывлә, веселәвлә. Шиәдäl тбй-
дбй мыштыде дә кидвләжät мбньбйн гбц мытык-
рак ылыныт,—кок-кым гәнә кредälәш кычым
паштек тбдбй ступен мбләм, капка тервен пул-
шыжыдон пбйзбрген дә цудейбмлә попен:

— Ну, тырлы тебе, хват!..

Ти сраженивлә ситен шоньт мбләм, дә мбнь
икәнә тбдбйлән келесбшбйм:

— Колышт тбнь, ороды, каранг мбнь гб-
цем, пожалуйста!

— А малын тбнь шиәдälät?—опкälбмлә тбй-
дбй яды.

Мбнят тбдбйм ядым, малын тбдбй бдббрым
тенге хартбмлә орландара.

— А тблätшбй ма? Бжäl тбдбй?

— Конечно, бѣжѣл.

Тѣдѣ юкымат бѣш лык, тѣрвѣжѣм бѣштѣльбѣ дѣ яды:

— А коти тѣлѣт бѣжѣл?

— Ну, котиѣт бѣжѣл...

Тѣнѣм тѣдѣ келесѣш мѣлѣм:

— Тѣнѣ—ороды ылат, жулик. Тырлы теве, анжыктем тѣлѣт...

Тѣ бѣлицѣдон каште мѣнѣ кердтелам—тидѣ сек мытык корны ылын. Но, ти ѣдемдон вѣш лиѣш бѣнжѣ ли манын, мѣнѣ ирѣк кѣнѣбѣлѣш тѣнгѣльбѣм, дѣ все-таки, икманяр кечѣштѣ ужим тѣдѣм,—тѣдѣ крылецѣштѣ шѣнзен дѣ пылувѣйштыжы кишѣ луды котим ниѣлтѣльбѣн, а кым ашкыл нѣрѣш тѣдѣн докы мѣмѣкем, тѣдѣ трѣк кѣнѣбѣл шагалы дѣ ял гѣц кычен, котижѣм кыце-кердмѣн мѣнгѣ тервен лывшал шельбѣ, мѣнѣ вѣкем тама-ѣнят шокшы даже шѣппен кеш,—ывшал шельбѣ, котим анзыкем шуш, бѣшке калитка капкаѣш шагалы дѣ яды:

— Ну, ма?

Мам тиштѣ бѣштѣмлѣ Кудвѣчѣ мычкы пыредѣлшѣ кок пи ганы! мѣ пачангынна; вара, нужер лошты шѣнзѣмѣштем, келесен мыштыдымы когон тыргыжланымашеш ородыш кешѣ ганы мѣнѣ тѣрвѣвлѣэм пырынам—юкын мѣгѣрмем, кыце-кердмѣн саслымем мѣнѣн шон. Вот ѣшѣндѣрен миѣт тидѣ гишѣн дѣ, мучительный отвращени-

дон цытырал, цудеет—кыце мѣнь ородыш кетелам, иктѣжым пуштын шутелам?

Малын мѣнь ти мерзостьвлѣм шайыштам? А тѣландѣ, милостивый государьвлѣ, пѣлѣштѣ лижы,—вет тидѣ эртѣде, эртѣде! Тумаен лыкмы лудѣшвлѣ тѣландѣ яжола чучыт, ужасвлѣ, яжон шайышт пумывлѣ, тѣландѣ яжола чучыт, фантастически-лудѣшлѣ приятно тыргыжландара тѣмдѣм. А мѣнь, вот, действительно-лудѣшлѣм, буднично-ужасныйым пѣлем, дѣ тѣдѣ гишѣн рассказвлѣэмдон тѣмдѣм неприятно тыргыжландараш неотрицаемый праваэм улы, чтобы пѣлен лидѣ—кыце ѣледѣ дѣ мадон ѣледѣ.

Подлый дѣ лярѣн ѣлѣмѣшдон цилѣнок мѣ ѣленѣ, вот кыштакен делажи!

Эдемвлѣм пиш когон мѣнь яратем дѣ иктѣмѣт ѣнем мучыйы, но сентиментальный лиѣш акли дѣ красивый алталымашын цевѣр шамаквлѣ лоѣш грозный правдам таяш акли. Ѣлѣмѣшѣш, ѣлѣмѣшѣш! Ма яжо, человѣчий мѣнмѣн шѣмѣштѣнѣ, мѣнмѣн вуй-вимѣштѣнѣ улы, цилѣ тѣдѣм ѣлѣмѣшѣш раствѣряш келеш.

... Айыртемѣн когон ѣдрѣмѣшвлѣ докы ылшы отношени мѣньым возмуѣаен; книгѣвлѣм лыдын шѣнденѣмѣт, ѣдрѣмѣшвлѣ вѣкѣ ѣлѣмѣштѣ сек яжо дѣ сек яначительный ылшыла мѣнь анженѣм. Тенге анжымашеш мѣньым папам утверждаен, богородица дѣ Василиса Премудрая гишѣн тѣдѣн рассказвлѣжы, несчастный прачка Наталья дѣ мѣнь цаклымем тѣ шуды, тѣжем

анжалтышвлә, йьрәлтйшвлә, кыдыдон бдрә-
мәшвлә, блымәшбн әвәвлә, сусудон дә яраты-
машдон незер блымәшбм украшаенйт.

Бдрәмәшлән славам Тургеневын книгәвлә
мыренйт, дә цилә яжодон, мам бдрәмәшвлә
гишән пәленәм, мбләм памятный Королеван
образым мбнь украшаенәм; Гейне дон Тургенев
айыртембн шуку драгоценностьвләм ти шоты-
шты мбләм пуәнйт.

Вадеш ярмбнкә гыц толмем годым, мбнь кы-
рык вблән Кремль стена доран шагалалынам
дә анженәм, кыцелә Йыл вес сирбштй кечбй
вала, пблгомышты тыл рекәвлә йогат, земля
вблнбш рекә, яратым рекә, якшарга дә симсәл-
ген миә. Южнам техень годым земля циләге
пиш кого арестантский баржыла чучеш; тбдбй
сасна ганьы ылеш, дә тбдбм тагыш-әнят сбн-
зәэш кайтымы пароход өркәнән шывшеш.

Но шйрерәкбнжок землян величинажы ги-
шән, книгәвлә гыц лыдын пәлымем халавлә ги-
шән тумаялтын, йәлбн сәндәлбквлә гишән, кыш-
такен вес статян бләт. Йәлбн сәндәлбквләш-
тбш писательвлән книгәвләштбй блымәш яжо-
ракла, итрәрәклә чучын, тбхеньок труднала
агыл, маханьы мбнь йбрвәшем олен дә соок
икстатян шолын. Тидбй мбньбн тыргыжланыма-
шем ладнангдарен дә вес блымәш лин кердмбй
гишән упрямый шанымашвләм тәрвәтен.

Дә соок чучын, вот мбнь тамахань-әнят прос-

та, мудрый әдембим вәш лиәм, кыды мбнббим кымда, соты корныш лыктеш.

Икәнә, Кремль стена сага скамняшты шбнзбимем годым, мбнбсагаэм Яков чбчбим лин шбнзбб. Кыцелә тбдбб токем толын шагалын, мбнбцаклыделама, дә тбдббм сразу шббм пәлбб; хотя таманяр и ик халашток мә бленнә, но икәнә иктбнәм шоэн ужынна, случайно, ыртеш веле.

— Анжемә, кыце кушкын шбнзббн,—мбнббим покаэм гбц тбкәлят, шутя бштен тбдбб келебш, дә мә брдббж, но шукершен знакомый әдемвлә ганьы кытыраш тбнгәлнә.

Папамын шаявләжбб гбц мбнб пәленәм, эртбшбб ти ивлә лошты Яков совсемок яхнен пбттен, цилә шәпкәйббл, йун пбтәрен; әтапный дворышты смотрительын помощникышты служен, но службаы худан кашарген: смогритель хвораен колтен, а Яков чбчббм бшкбмжббн квартирбштбб веселә йумәшвләм арестантвләлән бштәш тбнгәлббн. Тидбб пәлббмбб лин, Яковым лыктын колтенбт дә судыш пуэнбт, обвиняенбт, что тбдбб йид йбде арестантвләм халашкы „гуляялаш“ колтен. Арестантвлә логбц иктәт шблте, но иктб кычымы ылын, как раз тбб минутын, кынам тбдбб тамахань ик дьяконым пүктәш цацен. Следстви кужын шывшылтын, но дела суд якте шоте,—арестантвлә дә надзирательвлә пуры чбчббмбб ти истори гбц цевеорок карангден мыштенбт. Кбзббт бнде пәшәдеок тбдбб блен, эргбжбб шотеш блен, кыды Рукавищниковын, тбб веремән

пиш лымлэй ылшы, хорышты мырен. Эргэйжэй гишән тэйдэй потикәлә попен:

— Тэйдэй мёнён серъезный, важный лин шёнзён! Солист. Самоварым веремәштэй шёнден ат шокты, әль выргемжым итраен ат поспеийэй—шөдешкә! Аккуратный ёрвезёй! Итражымәт кыча...

Бшкежэй чёйчём когон шонгемён, вашт лывёрген, шапкаланен, яхнен шёнзён. Тёдён кыйыр үпшэй когон шоэмён, пёйлёшвләжэй шәрлен шёнзённёт, сёнзә ошыштыжы дә Сафьян шарга гань нёжмэй шёйргёштёйжэй шуку тыгыды вёр шәрвлә пәлдёйрнәт. Тёдэй шутя ёштен попен, но тёдён ышмаштыжы тама-әнят йёйлмёйлән әптёйртёшэй улыла чучын, хотя пёвләжэй тёдён циләге цела ылыныт.

Веселән ёлен мыштышы, шуку ужшы дә шуку пәйлёшәшлык әдемдон хытыралаш лимёйлән мёнъ сусу линәм. Тёдён бойкий, потикәлә мырывләжэй мёләм яжон әшёндәрәлтённёт, дә тёдэй гишән попымы тётямын шамаквләжэй әшён-дәрәлтённёт:

— Мырыжыдон—Давид кугижә, а делавләжэй-дон—Авесалом ядовитый!

Мә анзылвына бульвар мычки итра публика каштын: нәрәен шёндёшэй барыньывлә, чиновниквлә, офицервлә; чёйчёмжэй ягылген шёйцшэй, шёйжём чимэй пальтом чиэн, вуйыштыжы—тырыжалт шёйцшэй картузы, ялыштыжы—кёйрәнәлгё шаргагемвлә, ёшкежэй кыптыргылеш, тёдэй

Ышкымжын костюмжы верү намысланен лишашлык. Мә Почаинский каремыштыш ик трактирбыш кешнә дә пазар векылә ылышы виш окня туре вәрбим занимайышна.

— Ашбндәрет, кыце тбнь мырет ылыы:

Кыцбзы бштбрым кошташ сакен.

А вес кбцбзы тбдым шолыштын...

Мыры шамаквләм келесбмыкем, трүкок дә пбтәри веле эче тиштб мыскылмаш улым мбнь шижын колтышым, дә веселә чбчбмжб злойла дә ышанла мбләм чучын колтыш.

Но тбды, цәркәшкбжб әрәкәм йоктарышат, шаналтен келесбш:

— Мане, бленәм мбнь, масаквләмәт бште-нәм, а—чбды! Мыры тидб—мбньбн агыл, тбдым семинариштыш ик учитель составяен, кыце вет ылыы лбмжб моло? Монденәм. Шукердб колен. Коктын мә яжон бленнә. Бдбр нәлтбмб ылыы. Когон йүн дә—колен, кылмен колен. Маняр әдем мбнь ашбндәрмәштем йүн колен—лыдын шокташат трудна! Тбнь ат йү? Ит йү, тырхал. Тботядым шбрен ужат? Веселә агыл шонгы. Тама, йүдәш тбнгәлмблә чучеш.

Йүлдәлмбкбжб, бббжәлмб ганьы тбды лин колтыш, брвеземәл кеш дә бойканрак попаш тбнгәльб.

Мбнь тбдым арестантвләдон ылышы истори гишән ядым.

— ТЫнь колынат?—тЫдЫ яды, йЫрвАш анжалы дА оленрАкЫн попаш тЫнгАльЫ:

— Ма вара, арестантвлАжЫ? МЫнь вет нЫнЫ-лАн судья ам ыл. Ужам—эдемвлА, йАл ганьок, дА попом нЫнЫлАн: шУмбелкАвлА, давай дружан ЫлАш, давай веселАн ЫлАш; улы, манам, те-хень мыры:

Судьба веселАм ак йптырты!
Пусть тЫдЫ мАнмАм пУгЫлА ййА,
МАжЫ йЫрен-ваштыл ЫлЫненА,
А кУ тенгелА ак ЫлЫ—ороды!.

ТЫдЫ ваштыл колтыш, торговый лареквлАм шЫндЫл кемЫ, пЫцкемЫшАлт кешЫ карем лапыш окня вашт анжалы, усыжым тОрлАлтЫш дА пакыла попа:

— НЫнЫ, конечно, сусу ылыт, тюрьмашты-жы скуча вет. Ну, вот, проверкым ЫштенА, дА тЫшАкок—мЫнь докем; АрАкА, закуска; кынам-жы—мЫнь гЫцем, кынамжы—нЫнЫ гЫц, и—тЫнгАлеш кАчАйЫлАш, мадаш матушка Русь! МЫнь мырымым, куштымым яратем, а нЫнЫн лошты пиш яжо мырызывлА дА плясунвлА улы—цУдеяш веле! Кыдыжы—кандаладон; ну, тЫдЫ ылмашты ат кушты, седЫндон кандалам кедА-рАш мЫнь разрешАенАм, лачок тидЫ. Хотя, нЫнЫ Ышкеок, АвшАтдеок, кандалам кедАрен мыш-тат, ловкий народ—цУдеяш веле! А нЫнЫм мЫнь халашкы краваш вуйта колтенАм—ерунда, тидЫ даже доказывАймат агы...

ТЫдЫ тынглалалы дА окня вашт, каремЫш

анжалы, кыштакен старьевщиквлӓ ларекрыш-
тым сраленбит; кыртнин засолка юквлӓ цонгырге
шактат, бйрдӓнгшы амаса ял юквлӓ йочыргат,
карем пындашты мӱгрӓлт, тамахань-ӓнят ханга-
влӓ вилбит. Вара, сӓнзӓжым веселӓн мбӓлӓм кы-
малтышат, олен пакыла попа:

— Лачокшым попышаш гынь, иктӓ, действи-
тельно, йыд йыде каштыкален, только тидӓ
кандальник агыл, а просты тиштӓшӓ шолы,
Нижегородский; мбӓндӓрнӓт агыл, Печеркышты,
тӓдӓн любовницыжы бӓлен. Дӓ дьякондонат ис-
тори самынь лин: дьяконом купецеш пиштенбит.
Делажы телбӓм ылын, йыд, йож, эдемвлӓ ци-
лӓн—ыжгаанвлӓ, талашымашты пӓлок, кӱ ку-
пец, кӱ дьякон?

Тидӓжӓ мбӓлӓм потикалӓ чучы, дӓ тӓдӓ бӓш-
кеӓт ваштыл колтыш, манеш:

— Да, ей-богат! Чорт нӓнбӓм разбираен
шокта...

Тышӓк чычым трӱк дӓ тагыце-ӓнят потикалӓ
шӓдешкен колтыш, закускан торелкажым ӓрдӓ-
жыш карангдал шӓндӓш, лицажым йӓрнӓмлӓ
кыптырталы дӓ, пероскым пижӓктӓшӓт, бӓшке
турешӓжӓ мӱнгӓлтӓш:

— Шолыштыт икӓнӓ иктӓштӓнбӓм, вара ик-
тӓ весӓштӓм кычат, тюрмашкы шӓндӓт, Сиби-
рыш, каторгыш колтат, ну, а мбӓнжын тиштӓ
ма дела? Нима делаэмӓт уке... Мбӓнбӓн—бӓшке
йӓнгем!

Тиштӓ мохнатый кочегар мбӓлӓм ӓшӓндӓрӓл-

теш, — тЫдЫ тоже шЫрерАкЫнок тенге поПа ылыы: „мЫнЫн ма дела“. ДА лЫмжАт тЫдЫн Яков ылыы.

— Ма гишАн тЫнЬ тумает?—чЫчЫм пышкы-дын ядеш.

— АрестантвлАжЫ тЫлАт ЫжАл ылыныт?— мЫнЬ ядам.

— ЫжАлАйдежАт нЫнЫм ат керд, нЫнЫн лош-ты техень АдемвлА улы, цУдеяш веле лиАт! Южнам анжет дА тумает: тЫдЫлАн мЫнЬ начальник хотЬ ылам, но вет подмедкаэшЫжАт ярал ам ыл! ЫшанвлА, чортвлА, ловкыйвлА...

АрАкАэш дА тоштым АшЫнАрмАшеш тЫдЫ АчеАт ЫлЫжАл кеш; окня анзылан кЫнертен, кодшы переска сары кидшЫдон махайыл, тЫдЫ тыргыжланен попаш тЫнгАльЫ:

— Ылыы иктЫ, пел сЫнзАн, гравер ¹⁾ дА цАш мастар, фальшивый оксавлАм ЫштЫм гишАн су-ялтын дА шЫлЫн, кыце вет поПа ылыы—стоя колышташ. Адем агыл—тыл! ПоПа—мыра маша-нет. Об'ясняйда манеш, малын казна оксавлАм пецАтлен кердеш, а мЫнЬ—ам керд? Об'ясняй-да! А тидЫм иктАт тЫдЫлАн об'ясняен пуэн ак керд. ИктАт, дА мЫнят тоже ам керд. А вет мЫнЬ тЫдЫлАн начальник ылам! ВесЫ—пиш ко-гон лЫмлЫ московский шолы, техень смирнА, кавыр, итЫрА—тЫдЫ вежливо попен. АдеивлА,

1) Гравер—металлеш Аь пуэш картинвлАм пЫчке-дЫшЫ, кыдивлАм вара пумагаэш пецАтлАт.

манеш, ордыш кемешкышты ровотаят, а мбынь тенге бнем бышты. Мбынь, манеш, бышке вбләне-мок ужинам: ровотает, ровотает, ородыш кемешкы янгылен шынзят, изиш йулдалат, шбмурым картла мадын колтет, луатшбмурым ласко тареш—бдрәмашлән, варажы—угбц шужет дә седок незер билет. Уке, манеш, мбынь ти мадышым ам мад...

Вуй мычашыжы якте якшарген шбцшб, тыргыжланымашеш изи пблбшвләжят даже цбтб-рәлтбт. Яков чбчбм стөл вбкы кымык лилдә-льб дә пакыла попа:

— Нбнб, брат, ороды агылеп, нбнб төрбм попат! Ну, к чорту тидбм, цилә ти канительбм. Шамак толшы: кыцелә мбынь бленәм? Ашбндәрәшят намыс—со йывырт, шолыла, ойхы—бшкы-мбн, а веселә—шолыштмы! То äтя сасла—тидбм ит смейб, то вätб—тидбм ит бшты, то бшкежят өче целковыйым шавен колташ лудат. Вот и блымашбжымат прамой ужтелам, а шонгы вуйыштем бышке эргбмлән лакей линәм. Мам тиштб тайымла? Служем, брат, смирнән, а тбдб, тамахань барин машанет, мбынь вбкем сасла. Попа—äти, а мбыньжб колам—лакей! Ма вара, неужты мбынь седблән шачынам дә курымем бленәм, чтобы эргбмлән служаш? Дә тидб агыл гбнят,—малын бленәм, шуку ли удовольствием получаенәм?

Мбынь тбдбм прамой колыштелеам. Охатанок

агыл дә ответым получаем манын биняныдеок,
все-таки мбнь келесым:

— Мбнь вот,—манам,—тоже ам палы, кыце
мблэм блбмля...

Тбды йбралтыш.

— Ну... Кү тидым палә? Техень палышбвләм
мбнь ужтемам! Так, әдемвлә бләт, кү кышак
привикнен...

Дә әчеят обижаялтшыла дә шбдын попаш
тбнгальб:

— Блвы мбньын икты, насили гишән шбн-
дымб, Орел халаштыш әдем, дворянин, когон
кушташ мастар, так тбды циләм ваштылата
ылы, Ванька гишән мыра:

Ходит Ванька по погосту ¹⁾—

Это—очень просто!

Ах, ты, Ванька, высунь нос-то

Подальше погоста!..

Вот мбнь тумаем, что тишты нима потикаят
уке, а правда веле. Керек-кыце пбтырналт,
погост гбц пагы ат уж. Тенге гбнь—мблэм
соикток арестант лиәш аль арестантвлә паштек
анжышы смотритель...

Тбды попаш янгылыш, әрәкәм йулдальб дә
охыр графин кбргыш кеклә, пел сбнзәдон ан-
жалы, юк лыктеок әче ик пероскым пижыктыш
дә усыжы вашт шбкштәш тбнгальб.

„Керек-кыце кредәл, керек-малан биняны, а

¹⁾ Погост—кладбищә, мыгиләвичб.

короп дон погостым соикток ат минуйы — шби-
реракынок попыкален каменщик Петр, эдем
Яков чычым гыц совсемок вес статян. Техеньк
дә тиды постол поговорыквләм манярым уже
мынь колынам!

Тилец гач чычым гыц нимамаат ядыштмем
шоте. Тидын сага шынзымаш сылыккандарен
мыньым, дә тиды йжалын пучын; тидын бой-
кий мырвлажы, веселавлә дә ты нужвецок тош-
навлә, дә гитарым шактымжы седон ашынды-
рәлтят. Веселә Циганымат мынь мондыделам,
дә, Яков чычымын тырыжалт шыцшы фигуры-
жым анжен, невольно туманәм:

— Ашындырә ли тиды, кыцелә Циганым крес-
тыдон пызыртен пуштын?

Тиды гишән тидым ядмем шоте.

Мынь каремыш анжем, кыды тирдон тор ав-
густовский лывыргы пыцкемышдон темын шын-
зын. Карем гыц олма пыш дә дыня пыш куза.
Халашкы пырымы аңгысыр олиця мыч фонарь
тывлә чукталт миат, цилә тишты мбланем вашт
знакомый. Теве парходвлә саслат, иктыжы
Рыбинскишкы кешашлык, весыжы — Пермьыш...

— Ну, кеаш келеш, — чычым маньы.

Трактир амаса доны, кидем кычен ырзәлят,
шутя быштен тиды советаялы:

— Тынь ит сылыкканы; тынь тама сылыкка-
нымла чучат, а? Шывалок! Тынь ырвезы эче
ылат. Главный, ашындырби: „судьба — веселәлән

ак аптырты!“ Ну, цевер, мблланем — Успенье докыла!

Веселä чычбим кен колтыш, мбньжб тбдбн шаявлäжбдон äчөят большы пугыял т шбцшб шалген кодым.

Мбнь халашкы кузышым, нырышкы лäктбм. Йыд—соты, полнолуни ылеш. Пблгомьшты лелб пблвлä äртенбт дä шим бмблкäштбдон мбньбн бмблкäэм рок вблец бштыл кенбт. Хала йбр нырдон сäрнälьбмät, Йыл докы, Откосьш мбнь мишбм, пыраканг шбцшбб сиремеш тбштб вазым дä рекä вес сирбш, алыкыш, тынгланен шбцшб земля вбкб шуку-шуку анжен кишбм. Пыл бмблкävлä Йыл гач вес сирбшкблä олен äртät; алыкыш лäкмбкбштб, нбнб соталгырак лит, рекä вбдеш мышкылт лäктбнбт машанет. Йбрваш цилä пеле амалышы ганьы ылеш, цилä тынгланен шбнзбн, цилä тагыце äнят, неволя ганьы, лач когон керälät веле, тäрвәнблеш, а движеним, блбмашбм пиш когон яратымдон агыл.

Дä землям земля хälä дä бшкбмембмät тенгелä когон чымал колтымы шбөэш, чтобы цилäге—мбнь бшкжät—сусу пöртшб мардежлä, икәнä иктбштбм дä блбмашбм, весб—красивый, бодрый, честный блбмаш верц тбнгälмб блбмашбм яратен шбндбшб праздничный äдемвлä куштымла, сäрнäш, пбтырнälтäш тбнгälжб.

Тумаялтын:

— Мам-гынят бштәш келеш, а то ямаш по-паза...

Пылән шыжы кечын, кынам кечы аярым ат уж велеят агыл, но даже ат чувствыйы дә мондет тьдбй гишән, — техень кечын икәнә агыл мьләм шьргы лошты ямын кашташ попазен. Корны гыц лывшалт кеет, цилә ялгорнывләм ямдет, остаткажым, ньным кычәл янгылетәт, пуэдым веле пырыл шьндет дә цышкер лодон, шукшы валежниквлә гач, илән купыштыш мычывуйвлә вьлец, төрок колталтет—дә остаткажым корныш соикток ләктын шоат!

Тенге мьнь и решышым.

Ты ин шыжым, анят тыменяш поступаен кердәм манын бшке турешем шаныкален, мьнь Казаньыш кен колтышым.

Ред. перев. *К. Беллев.*

Переводчик *Л. Ромашкин.*
Корректор *Н. Ф. Ильяков.*

Сдано в набор 14/IV-40 г. Подписано к печ. 20/VIII-40 г.
Формат бумаги 60x92^{1/32}. Печатных листов 18,125—
44640 зн. в п. л. Заказ №918. Тираж 1000 экз.
Э 682

Отпечатано в типографии Горно-Марийского филиала
Маргосиздата

Книг №: 2913

1941 г.
Акт № 194
Вкладн. л. _____

0-

IT

H-

A

L.

M

T,

I,

-

-

-

0

152A

№ 50 16

1521

	Мар. г.
	1-138